

İsmâil b. Muhammed
el-Aclûnî

1

KEŞFÜ'L
HAFÂ

كشف الحفأ في الألف

beka

ACLÛNÎ

KEŞFÜ'L-HAFÂ

HALK ARASINDAKİ RİVAYETLERİN İLMÎ DEĞERİ

Kitabın Adı & Yazarı
KEŞFÜ'L-HAFÂ
ACLÛNÎ

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Faik AKCAOĞLU

Çeviren
Dr. Mustafa GENÇ

İç & Kapak Tasarım
Harun HARRANÎ

Kapak Tasarım
İnkreativ Arts

Matbaa
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 45522

REBÎ-ÜL EVVEL - 1441

ARALIK - 2019

Alayköşkü Cad. Zeynep Sultan Camii Sok. No:2
Cağaloğlu - İSTANBUL
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 16173

ACLÛNÎ

KEŞFÜ'L-HAFÂ

HALK ARASINDAKİ RİVAYETLERİN İLMÎ DEĞERİ

1

AÇIKLAYICI NOTLARLA ÇEVİREN

DR. MUSTAFA GENÇ

İÇİNDEKİLER

ACLÛNÎ.....	7
KEŞFÜ'L-HAFÂ HAKKINDA	10
ÇEVİRİYLE İLGİLİ BİRKAÇ SÖZ.....	16
MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ.....	19
KEŞFÜ'L-HAFÂ.....	27

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ACLÛNÎ

ADI VE NESEBİ

Tam adı, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Muhammed b. Abdülhâdî b. Abdülğanî el-Cerrâhî el-Aclûnî eş-Şâfiî'dir (ö. 1162/1749). 1087/1676 yılında Aclûn'da doğdu. Babası önce yaklaşık bir yıl boyunca ona Muhammed ismini vermiş, daha sonra ismini Mustafa olarak değiştirmiş, son olarak da İsmail'de karar kılmıştır. Cerrâhî nisbesini, soyunun cennetle müjdelenen meşhur sahâbî Ebû Ubeyde b. Cerrâh'a ulaşmasından dolayı almıştır.

ÖĞRENİMİ VE YETİŞMESİ

Temyiz çağında Kur'ân okumaya başlayan Aclûnî çok kısa bir sürede hafız oldu. Daha sonra 1100/1688 senesi Şevvâl ayının ortasında yaklaşık on üç yaşlarındayken ilim tahsili için Dimeşk'e geldi ve devrin ünlü âlimlerinden İslâmî ilimleri tahsil etti. Gördüğü bir rüya üzerine ilim tahsiline başladığından söz edilir. Rüyada bir âlimin, son derece güzel yeşil renkli pamuklu bir kumaşı, ellerini ve ayaklarını da kapatacak şekilde kendisine giydirdiğini görür. Rüyasını babasına anlatınca babası bundan büyük bir sevinç ve mutluluk duyar ve ona, Allah'ın izniyle ilimden tam manasıyla nasibini alacağını müjdeleyerek onun için dua eder.

Kendilerinden ilim aldığı hocaları ve okuduğu kitapların sayısı hayli fazladır. Aclûnî hocalarının biyografilerini *Hilyetü ehli'l-fadli ve'l-kemâl bi'ttisali'l-esânîdi bi kümmeli'r-ricâl* isimli kayıt defterinde (*sebet*) yazmıştır. 1119/1707 yılında hilâfet merkezi olan İstanbul'a gider. Orada bulunduğu sırada Şam Emevî Camii'nde müderris olan hocası Şeyh Yunus el-Mısırî vefat eder. Bunun üzerine Aclûnî, Osmanlı Devleti tarafından Emevî Camii'ndeki bu müderrisliğe tayin edilir. Gerçi devrin Dimeşk valisi Kaptan Yusuf Paşa, Aclûnî'nin hocası Şeyh Muhammed el-Kâmilî'nin

bu göreve getirilmesini arzu etmişse de Osmanlı Devleti bu görevi Aclûnî'ye vermeyi münasip görmüştür. Aclûnî de 1120/1708 senesinden vefatına kadar kırk yılı aşkın bir müddetle bu vazifeyi yürütür. Emevî Camii'ndeki derslerinin yanı sıra Beni's-Sefercelânî mescidinde de dersler veren Aclûnî'nin derslerine çok sayıda talebe katılmıştır.

Döneminin Şam muhaddisi sayılan Aclûnî'nin Şâfiî fıkhı yanında şiire ve Arap gramerine de vukufu vardı. Yumuşak huylu, hile, nefret ve art niyetten uzak samimi bir karaktere sahip olan Aclûnî, yokluğa ve fakirliğe sabreder, ibadetlerine ve gece namazlarına riayet ederdi.

Aclûnî 1162/1749 senesi Muharrem ayında Dımeşk'te vefat etmiş ve Şeyh Arslan'ın türbesine defnedilmiştir.

ESERLERİ

Ağırlıklı olarak hadis, tefsir, filoloji ve biyografi alanlarında eserler veren Aclûnî'nin çalışmalarını, tamamlanmış olanlar ve yarım kalanlar olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Tamamlanmış olanlar şöyledir:

1. Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs amme's-tehera mine'l-ehâdisi alâ elsineti'n-nâs. Aclûnî'nin ilim çevrelerinde meşhur olan bu eseri halk arasında yaygın olan hadisleri, hadis diye bilinen hikmetli sözleri ve mevzû hadisleri alfabetik olarak ele alır. Ayrıca bu hadis ve sözlerin doğruluğuyla ilgili açıklamalara yer verir. Eserle ilgili ayrıntılı açıklamalar ileride ayrı bir başlık hâlinde aktarılacaktır.

2. el-Fevâidü'd-derârî bi tercemeti'l-İmam el-Buhârî. Eserin bir nüshası İskenderiye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

3. İdâetü'l-bedreyn fî tercemeti's-Şeyhayn.

4. Tuhfetü ehli'l-iman fîmâ yetealleku bi-receb ve şa'bân ve ramazân.

5. Nasîhatü'l-ihvân fîmâ yetealleku bi-receb ve şa'bân ve ramazân.

6. Arfu'z-zerneb bi tercemeti Seyyidi Müdrîk ve's-seyyide Zeyneb. İskenderiye Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır.

7. el-Fevâidü'l-muharrara bi şerhi musevviğâti'l-ibtidâi bi'n-nekira.

8. el-Ecvibetü'l-muhakkaka ani'l-es'ileti'l-müferraka.

9. el-Kevâkibü'l-münîrati'l-müctemea fî terâcimi'l-eimmeti'l-erbaa.

10. İkdü'l-cevheri's-semîn fî erbaîne hadîsen min ehâdîsi Seyyidi'l-mürselîn. *Evâilü'l-Aclûnî* ve *el-Erbaûne'l-Aclûniyye* diye de bilinen bu eser kırk ayrı kitaptan alınan kırk hadisi ihtiva etmektedir. Kahire'de basılan eserin başka birçok baskısı da vardır. Eserin Cemâleddin el-Kâsımî tarafından yapılan *el-Fazlû'l-mübîn alâ İkdî'l-cevheri's-semîn* adlı şerhini Âsım Behcet el-Beytâr neşretmiştir (Beyrut 1983).

11. İkdü'l-cevheri's-semîn bi şerhi'l-hadîsi'l-müselsel bi'd-Dimeşkiyyîn.

Tamamlanamayıp yarım kalmış eserleri ise şöyledir:

1. el-Feyzü'l-cârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî. Yarım kalmış bir *Sahîh-i Buhârî* şerhidir. Daha önceki Buhârî şerhlerinin bir nevi özeti mahiyetinde olan eser, müellifin vefatı sebebiyle "Kitâbü't-tefsîr"de kalmıştır. *Aclûnî*, *Keşfü'l-hafâ*'nın birkaç yerinde bu eserine atıfta bulunmaktadır.

2. Esne'l-vesâil bi-şerhi's-Şemâil.

3. Hilvetü ehli'l-fazl. Hocalarının hâl tercemelerini anlattığı bu eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Dârülmesnevi, nr. 63) altmış sekiz varaklık bir nüshası bulunmaktadır.

4. İstirşâdü'l-müstersîdîn li-fehmi'l-fethi'l-mübîn alâ şerhi'l-Erbain li'n-Nevevî.

5. İkdü'l-leâli bi şerhi Münfericeti'l-Gazzâlî.

6. İs'âfü't-tâlibîn bi tefsîri'l-Kitâbillahi'l-mübîn.

7. Fethu'l-Mevlâ el-Celîl alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl li'l-Beyzâvî.¹

1 Biyografinin hazırlanmasında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Murâdî, *Silkü'd-dürer fî a'yânî'l-karnî's-sâniye aşar*, (Dâru İbn Hazm) 1988, I, 259-272; Ziriklî, *el-Alâm*, Kahire 1954-1959, I, 324; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, (Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî), Beyrut, ts., II, 292; Ali Yardım, "Aclûnî," *DİA*, I, 327-328. (Çeviren)

KEŞFÜ'L-HAFÂ HAKKINDA

TAM ADI VE AMACI

Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî (ö. 1162/1749), tam adı *Keşfü'l-Hafâ ve müzîlû'l-ilbâs amme'stehere mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nâs* olan bu eseri, halk arasında hadis diye yaygın olan rivayetlerden hangisinin sahih hadis, hangisinin uydurma rivayet, vecize, atasözü, hikmetli söz olduğunu belirlemek amacıyla kaleme almıştır. Aclûnî eserinin önsözünde dinde aslı olan ve olmayan rivayetleri birbirinden ayırt etmenin önemine değinmekte ve bu alanda yapılacak başvuru kaynağı niteliğindeki bir çalışmanın dinî bir vazife olduğunu vurgulamaktadır.

KAYNAKLARI

Aclûnî, önsözde de belirttiği üzere, kendisinden önce bu alanda telif edilmiş eserlerden yararlanarak bir derleme yaptığını belirtmektedir.

Bu noktada istifade ettiği kaynakları şöylece sıralamak mümkündür:

1. Şemseddîn es-Sehâvî'nin (ö. 902/1496) *el-Makâsıdu'l-hasene fi beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehirâ ale'l-elsine* isimli eseri. Aclûnî, büyük oranda bu eserden nakillerde bulunmakta ve Sehâvî'nin açıklamalarını çoğu zaman kısaltarak, kimi zaman da olduğu hâliyle aktarmaktadır. Ancak bazen Sehâvî'nin isnadların teknik ayrıntılarına geniş yer verdiği hadislerden nakilde bulunurken, teknik incelikleri göz ardı eden, dolayısıyla manayı ihlal edecek özetlemeler yapabilmektedir. Çeviride bu hususlara dipnotlarda işaret edilmiştir. Aclûnî, sıklıkla kullandığı “*kâle fi'l-Makâsıd*” veya “*kâle fi'l-asl*” ifadesiyle Sehâvî'nin bu eserine atıfta bulunmuştur.

2. Muhammed Necmüddîn el-Gazzî'nin (ö. 977/1061) *İtkânu mâ yah-sün mine'l-ahbâri'd-dâireti ale'l-elsün* adlı eseri. Aclûnî'nin “hocalarımızın hocası” dediği Gazzî'nin bu eseri, *Makâsıd*'dan sonra en çok müracaat

ettiği eserdir. Buradan yaptığı alıntılarında da çoğu zaman kısaltmayı, bazen de olduğu gibi aktarmayı tercih etmiştir.

3. Hafız Abdurrahman b. ed-Deyba'ın (ö. 944/1537) *Temyîzü't-tayyib mine'l-habîs fimâ yedûru alâ elsineti'n-nâs mine'l-hadîs* isimli eseri. İbnü'd-Deyba', Sehâvî'nin talebesidir ve bu eseri, *Makâsîd*'in özeti mahiyetindedir. Aclûnî bu eseri kısaca *Temyîz* olarak zikreder.

4. Zerkeşî'nin (ö. 794/1391) *el-Leâliü'l-mensûra fi'l-ehâdîsi'l-meşhûra* isimli eseri. Aclûnî bu eseri, bir yanlış sonucu İbn Hacer el-Askâlânî'ye nispet etmiştir. Biz müellifin önsözünde ve kitabın ilgili yerlerinde bununla ilgili açıklamaları yaptık. Öte yandan Aclûnî'nin, eserinde *Leâli* kısaltmasıyla çoğu zaman Zerkeşî'nin bu kitabına işaret ettiğini, bazı yerlerde ise Suyûtî'nin *el-Leâliü'l-masnûa* adlı kitabını kastettiğini tespit ettik.

5. Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *ed-Dürerü'l-müntesira fi'l-ehâdîsi'l-müştehra, el-Leâliü'l-masnûa fi'l-ehâdîsi'l-mevzûa, el-Câmiu'l-kebîr ve el-Câmiu's-sağîr* isimli eserleri, özellikle de *Dürer*, Aclûnî'nin sıklıkla kullandığı kaynaklar arasındadır.

6. Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) *el-Bedrü'l-münîr fî garibi ehâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr* isimli eserini de zaman zaman kullanmıştır.

7. Aliyyü'l-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *el-Mevzûatü'l-kübrâ* olarak bilinen *el-Esrârü'l-merfûa fi'l-ehâdîsi'l-mevzûa* isimli eserinden de sık sık alıntılar yapmaktadır.

8. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*'da kısaca İbnü'l-Gars olarak zikrettiği ve tam adı Garsüddîn b. Muhammed b. Ahmed el-Halîlî el-Medenî el-Ensârî (ö. 1057/1647) olan bu âlimden de özellikle hadislerin sıhhat değerlendirmelerinde çokça istifade etmiştir. İbnü'l-Gars'ın bildiğimiz kadarıyla henüz el yazması hâlinde bulunan *Keşfü'l-iltibâs fimâ hafîye alâ kesîrin mine'n-nâs fi'l-ehâdîsi'l-mevzûa* adlı bir eseri mevcuttur.² Aclûnî, muhtemelen ilgili değerlendirmeleri bu eserden almış olmasına rağmen, kitabında bu eserin ismini hiçbir şekilde zikretmemektedir.

2 Bilgi için bk. Bağdatlı İsmail Paşa el-Babânî, *Hedîyyetü'l-ârifîn*, İstanbul 1951, II, 282. (Çeviren)

9. Abdurraûf el-Münâvî'nin (ö. 1031/1621) *Feyzü'l-Kadîr şerhu'l-Câmii's-Sağîr* isimli eserine sık sık atıfta bulunmuştur.

10. Irâkî'nin (ö. 806/1403) *İhyâ* hadislerine yönelik tahrir çalışması olan *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr* isimli eseri başta olmak üzere diğer eserlerine de sıklıkla müracaat etmiştir.

11. İbn Hacer el-Mekkî'nin (ö. 974/1566) *el-Fetâva'l-hadîsiyye* ve *el-Fethu'l-mübîn bi şerhi'l-Erbaîn* isimli eserlerinden de nakiller yapmıştır.

12. İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1200) *el-Mevzûât'ı* ve *el-İlelü'l-mütenâhiye* isimli eserleri başta olmak üzere diğer eserlerinden de yararlanmıştır.

13. Ayrıca Nevevî'nin (ö. 676/1277) *Şerhu'l-Mühezzebe* ve *Şerhu Müslim* başta olmak üzere pek çok eserinden de aktarımlar yapmıştır.

Bunların dışında *Kütüb-i Tis'a* başta olmak üzere birçok hadis kaynağından, özellikle de Abdurrezzâk ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'leri, Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'i, Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'i, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim'in *Sahîh*'leri, Bezzâr'ın *Müsned*'i, Taberânî'nin üç *Mu'cem*'i, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'si, Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân* ve *es-Sünenü'l-kübrâ*'sı, Kuzâî'nin *Müsnedü's-Şihâb*'ı, Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'i, İbn Ebî'd-Dünyâ, Hatîb el-Bağdâdî ve Askerî'nin eserlerinden; ayrıca İbn Adiy'in *el-Kâmil*'i, Ukaylî'nin *ed-Duafâ*'sı, İbn Asâkir, Hatîb el-Bağdâdî ve İbnü'n-Neccâr'ın *Târîh*'leri, İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'si ve Gazzâlî'nin *İhyâ*'sı gibi eserlerden de faydalanmıştır.

GENEL MUHTEVASI VE ÖZELLİKLERİ

İçerisinde tekrarlarla birlikte 3281 rivayetin ele alındığı eserdeki rivayetler, çok titiz bir sıralamaya tabi tutulmuş olmasa da alfabetik olarak düzenlenmiştir. Kitaptaki rivayetler genellikle kısa metinlerden oluşmaktadır. Uzun metinlere de yer verilen eserde, kısa olanların tamamı, uzun olanların ise bir kısmı kaydedilmiştir.

Aclûnî, rivayetlerin açıklama ve değerlendirme kısmında ise çoğu zaman Sehâvî'nin *Makâsîd*'i başta olmak üzere yukarıda sıraladığımız kaynaklardan alıntılar yapmakta, bazen de doğrudan o rivayetin yer aldığı kaynaklarından birine atıfta bulunmaktadır. Rivayetin merfu, mevkuf veya maktû kategorilerinden birine dahil olması durumunda ilgili kaynağın yanı

sıra merfu ise hangi sahâbî ravinin rivayeti olduğunu; mevkuf ve maktû ise hangi sahâbî veya tâbiînin sözü olduğunu belirtmiştir. Vecize, atasözü ve hikmetli sözlerin ise öncelikle hadis olmadığı ifade edilmekte, kime ait olduğu tespit edilebilmişse o şahsın ismi verilmekte, aidiyetinin bilinmemesi durumunda halkın sözlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Aclûnî, rivayetlerin lafız farklılıklarına da önem vermektedir. Eğer ele aldığı rivayet, farklı bir lafızla meşhur olmuşsa onu mutlaka zikretmekte; bazen bir rivayetin farklı kanallardan geldiğini ispatlamak için ayrıntılı bir biçimde farklı versiyonlarına değinmektedir.

Rivayetdeki lafız farklılıklarının yanı sıra, anlaşılması güç olan (garib) kelime ve terkiplerin izahında Arap dilinin temel filoloji kaynaklarından yararlanılmış, fikhî hadislerde bazen mezheplerin görüşleri de zikredilmiştir.

Aclûnî'nin rivayetlerin sıhhat değerlendirmesi ile ilgili tutumunu maddeler hâlinde şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Bir kısım rivayetler hakkında hiçbir şekilde sıhhat değerlendirmesi yapmaksızın, sadece geçtiği herhangi bir kaynağı zikretmekle yetinmektedir. Aclûnî'nin bu tutumunun net bir açıklaması olmamakla birlikte, ilgili kaynağın otorite ve itibarının olup olmamasına göre hareket ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim kendi önsözünde, Suyûtî'den yaptığı bir nakilde “birtakım kaynakların bizatihi kendilerinin zayıf rivayetleri barındırdığı, dolayısıyla sadece o kaynaklara atıfta bulunulmasının o rivayet hakkında bir hüküm değeri taşıdığı” ifade edilmektedir. Her ne kadar Aclûnî bu yaklaşıma tam olarak katılmadığını söylese de kanaatimizce fiilen bunu destekleyici bir tutum sergilemiştir.

2. Çoğu zaman rivayetlerin sıhhat değerlendirmesinde Sehâvî, Zerkeşî, Suyûtî ve Aliyyü'l-Kârî gibi eserlerinden nakilde bulunduğu âlimlerin görüşlerinden faydalanmış ve bununla yetinmiştir. Bazen birtakım itiraz ve tashihlerde bulunmuşsa da kendi yorumları fazla bir hacim tutmamakta, nakle öncelik vermektedir. Aclûnî'nin eserdeki genel yaklaşımı böyledir. Hatta kimi zaman bu nakillerin fazlalığı ve birbirine zıt oluşu, rivayetin sıhhat değerinin netliğini gölgeleyebilmektedir.

3. Buharî ve Müslim gibi muteber hadis kitaplarında geçen rivayetlerin, sıhhat değerlendirmesine girmeksizin ilgili kaynak ve sahâbî ravisini

zikretmekte, diğer kaynakları da lafız farklılıklarını göstermek için kullanılmaktadır. Bazen lafız farklılığı bulunan rivayetlerin zayıf olması durumunda onlara da işaret etmektedir.

4. Aclûnî'nin genel bir yaklaşım olarak hadislerin red ve inkarı konusuna temkinli yaklaştığını görmekteyiz. Nitekim özellikle İbnü'l-Cevzî ve Sağânî gibi âlimlerin birtakım rivayetler hakkındaki "uydurma" hükümlerine, onları aşırı bularak karşı çıkan başka âlimlerin değerlendirmelerini nakletmek suretiyle itiraz etmesi, kanaatimizce hadisin reddi konusunda ihtiyatlı davrandığının bir göstergesidir. Bu çerçevede bu ihtiyatın bir gereği olarak Aclûnî'nin, zayıf addedilen ancak aynı lafızla olmasa da benzer manadaki başka rivayetlerle desteklenmesi mümkün olan rivayetler üzerinde durduğuna da tanık olmaktadır. Buradaki temel yaklaşım, *dinde aslı ve özü olan bir söz, tutum ve davranışın ihmal ve terk edilmemesi* esasına dayanmaktadır. Zira hadis tekniği bakımından "zayıf hadis," "uydurma" ile eşdeğer değildir. Gerçekte bu yaklaşım Sehâvî başta olmak üzere Aclûnî'nin esas aldığı bütün kaynakların temel prensibidir. Aclûnî de onların çizgisini takip etmiştir. Keza Aclûnî aynı yaklaşımı hadis olmadığı hâlde İslâmî ilke ve değerlerle çelişmediğini düşündüğü rivayetlerle ilgili olarak da sergilemekte; hatta -eğer varsa- benzer muhtevadaki âyet, hadisler, mevkuf ve maktu rivayetler ile şiirlerden deliller getirmektedir. Bu çerçevede "manası sahihtir" şeklinde klişeleşmiş bir ifadeyi sıkça kullanan Aclûnî'nin, bu hususta özellikle Aliyyü'l-Kârî'den yararlandığı görülmektedir. Zira Aliyyü'l-Kârî'nin eserlerinde de bu ifade sıklıkla geçmektedir. Unutulmamalıdır ki Aclûnî'nin, hadis olmayan bir rivayetle ilgili olarak sergilediği bu yaklaşım, o rivayetin bir hadis olduğunu ispatlamaya değil, dine aykırı bir tarafının olmadığını göstermeye yöneliktir. Şu da var ki Aclûnî'nin, bu hususta bazen abartılı ve zorlama yorum ve yaklaşımlar sergilediği de görülmektedir.

5. Kitapta sehven yapılmış tekrarlar (1094 = 1163, 1181 = 1186, 1706 = 1753, 1884 = 1885, 2006 = 2009, 2459 = 2488, 2196 = 2259 = 2311...), bir değerlendirme yapılmadan bırakılmış rivayetler (986, 1047, 1367, 1548, 1858, 1987, 2081, 2195, 2203, 2333, 2334...), hadis olup olmadığına karar verilemeyip araştırılması istenen sözler de (12, 183, 247, 515, 745, 805, 919, 1069, 1254, 2015, 2206, 2305, 2493...) bulunmaktadır. Ayrıca bazen ele aldığı bir rivayetin, zikredilen kaynaktan daha başka bir kaynakta yer aldığı; kimi zaman da *Kütüb-i Tis'a* gibi muteber kaynaklarda yer alan

bir rivayetin bunların dışındaki ikinci ve üçüncü derecedeki kaynaklara dayandırıldığı görülmektedir.

6. Eserin sonunda müellifin Sağânî, Nevevî, İbn Hacer el-Askalânî, Suyûtî, Sehâvî, İbnü'd-Deyba' ve Aliyyü'l-Kârî'den yaptığı nakillerden oluşan bir bölüm yer almaktadır. Burada bazı âlimlerin sözleri, hayatları, kabirleri, kitapları hakkındaki yaygın hatalara işaret edilmiş, hangi konulardaki rivayetlerin uydurma olduğu belirtilmiştir. Yine bu kısımda eserdeki hadislerin genellikle ilk iki kelimesi zikredilerek iman, ilim, tahâret, salât, zekât, nikâh gibi başlıklar altında ve alfabetik sıra gözetilmeden fihrist niteliğinde yeni bir düzenleme yapılmıştır.

BASKILARI

Önce Beyrut'ta (I-II, 1932), daha sonra Ahmed el-Kalâş tarafından belli bir ölçüde tashih ve tertip edilerek yine Beyrut'ta (I-II, 1399, 1403, 1405, 1408), ayrıca Hüsamüddîn el-Kudsî tarafından Kahire'de (I-II, 1408/1988), keza Abdülhamîd b. Ahmed b. Yusuf b. Hindâvî'nin tahki kiyle Beyrut'ta (I-II, 1420/2000), yine Şeyh Yusuf b. Muhammed el-Hac Ahmed'in tahki kiyle Dımeşk'te (I-II, 1421/2001), aynı şekilde Şeyh Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî'nin tashihiyle Beyrut'ta (I-II, 1430/2009) basılan eserin halâ ciddi anlamda tahkikli bir neşrine ihtiyaç vardır.³

3 Eserin tanıtımındaki açıklama ve değerlendirmelerde, çeviri esnasındaki tespit ve mülahazalarımızın yanı sıra Bünyamin Erul'un, *DİA*, XXV, 320-321'deki "Keşfü'l-hafâ" maddesinden de yararlanılmıştır. (Çeviren)

ÇEVİRİYLE İLGİLİ BİRKAÇ SÖZ

Bismillahirrahmânirrahîm

Yüce Allah’a hamd, Rasûlü’ne, sahâbe-i kirâm’a, İslâm ilim ve medeniyetinin kutlu temsilcileri âlimlere ve kıyamete dek onları samimiyetle takip edecek olanlara salât ve selâm olsun...

İslâm tarihi boyunca hadis ilmine gösterilen muazzam ehemmiyet, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’e ve onun söz, tutum ve davranışlarına verilen değerin bir göstergesi sayılır. Bu noktada Hz. Peygamber’e ait olan söz, tutum ve davranışlar ile ona ait olmayanları ve onun adına uydurulanları birbirinden ayırt etme faaliyeti de söz konusu değerin bir gereği olmuştur. İşte Aclûnî’nin *Keşfü’l-hafâ*’sı da bu uğurda sarfedilmiş gayretlerden biri olarak hadis ilim tarihinde yerini almıştır. Zira hem hacim olarak çok sayıda rivayeti ele almakta hem de kendinden önce bu alanda telif edilmiş eserlerdeki değerlendirmeleri özetleyip ilavelerde bulunmak suretiyle bir derleme niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan böylesi bir eserin çevirisi, kendinden önceki benzerlerinin üslup ve değerlendirmelerini de doğru bir şekilde tespit etmeyi gerektirmektedir. Bu da doğal olarak, çeviri faaliyetini zorlaştıran faktörlerden biri olmuştur. Bu çerçevede eserin çevirisiyle ilgili mülâhazalarımızı şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Eser, daha önce de belirttiğimiz gibi defalarca basılmış olmasına rağmen maalesef ciddi bir tahkikle neşredilmemiştir. Biz çeviride daha çok, nispeten daha düzgün ve tahrirli olması hasebiyle Şeyh Yusuf b. Muhammed el-Hac Ahmed’in neşrini (Dımeşk, I-II, 1421/2001) esas aldık. Ancak bu zat da eseri tahkik ettiğini iddia etmesine rağmen, önceki baskılarından farksız bir şekilde neşretmiş ve en bariz hataları bile tespit edip düzeltme ihtiyacı hissetmemiştir.

2. İsim, kelime, cümle vb. hataların tespit edilip düzeltilmesinde Aclûnî’nin işaret ettiği kaynaklara müracaat ettik. Bu çerçevede çoğu zaman Şamile programını, bazen de internetten indirdiğimiz pdf dosyalarını kullandık. Bu noktada özellikle Sehâvî’nin *Makâsîd*’ının en son 2017 yılında beş ayrı öğrencinin tez çalışması olarak beş cilt halinde başarılı bir tahkikle Medine’de basılmış olmasının (Mektebetü’l-meymeneti’l-medeniyye, 1439/2017) işimizi hayli kolaylaştırdığını belirtmeliyiz. Aclûnî’nin *Makâsîd*’dan yaptığı alıntıların doğruluğunu bu sayede test etme imkânı elde ettik.

3. Metinde geçen cümle boyutundaki hatalara işaret etmekle birlikte kelime ve isimlerde çokça tekrar eden hataların, -çevirinin hacmini kabartacağı endişesiyle- dipnotlarda belirtilmesinin uygun olmadığı kanaatine vardık ve ilgili kelime ve ismin doğru şeklini çeviriye yansıttık. Bu nedenle çeviriyi Arapça orijinaliyle karşılaştıracak okuyucuların bu noktayı gözden uzak tutmamaları gerekmektedir.

4. Metinde sık sık başvurulanan *Makâsıd*, *Temyîz*, *Leâlî* ve *Dürer* gibi bazı eserlerin adı belirtildiği hâlde müelliflerinin ismi zikredilmemiştir. Biz ise, okuyucuyu yormamak için kitap adlarını müellif isimleriyle birlikte ve herhangi bir parantez kullanmadan zikretmeyi tercih ettik.

5. Aclûnî'nin işaret ettiği ve bizim ulaşabildiğimiz kaynakların basılı nüshalarındaki yerlerini dipnotta vermeye çalıştık. Böylece alıntının da ne kadar o kaynakla örtüştüğünü tespit etmeye gayret ettik. Diğer bir ifadeyle metnin doğruluğundan emin olabilmek maksadıyla hatırı sayılır bir edisyon kritik faaliyetine giriştiğimizi söyleyebiliriz. Ancak bu faaliyet, uzun soluklu bir gayreti gerektirdiği için hem çevirinin süresini uzattı hem de doğrusu sabrımızı zorladı.

6. Hadisler hakkındaki hüküm konusunda şu yöntemi izledik: Buhârî ve Müslim gibi birinci derece muteber kaynaklarda geçen rivayetler hakkında, geçtiği yerlerin kaydedilmesi, lafız tespiti ve rivayet farklılıklarına değinilmesi dışında herhangi bir değerlendirme yapmadık. Aclûnî'nin hakkında hüküm verdiği rivayetler ile ilgili olarak da genellikle bu hükmü destekleyen, bazen de farklı bir hükmü içeren değerlendirmelerin yer aldığı tahrir kitaplarını dipnotlarda gösterdik. Haklarında hiçbir hüküm vermediği rivayetlerle alakalı değerlendirmeleri ise kendi tespit ve çabalarımız doğrultusunda ilgili tahrir kaynaklarına başvurarak dipnotlarda göstermeye gayret ettik. Ancak itiraf etmek gerekir ki bu husus bizim açımızdan ciddi anlamda yorucu olmuştur.

7. Hadislerin tahririnde, *Kütüb-i Tis'a* için *Concordance*'ın yöntemi ni benimsedik. Buna göre Buhârî'nin *Sahîh*'i, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce ve Nesâî'nin *Sünen*'leri için kitap ismi ve bab numarası; Müslim'in *Sahîh*'i ve İmam Mâlik'in *Muvatta*'ı için kitap ismi ve kitap içindeki hadis numarası; Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i için ise cilt, sayfa ve hadis numarası verdik. Ancak Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inin Şuayb el-Arnaût ve ekibi tarafından yapılan tahkikli nüshasını esas aldığımızı belirtmeliyiz.

Kütüb-i Tis'a dışındaki diğer kaynaklarda ise genel olarak cilt, sayfa ve hadis numarası vermeyi tercih ettik. Gerekli olduğu yerlerde hadislerin lafızlarına dair açıklama ve farklılıklara da dipnotlarda değindik.

8. Eserde geçen fikhî, kelâmî, tasavvufî, felsefî vs. birtakım kavramların açıklamalarını dipnotta ilgili disiplinin terimler sözlüğüne başvurarak vermeye çalıştık. Hadis tekniği bakımından açıklama gerektiren terimleri orijinal şekliyle zikrettik ve sayıca kabarık olması sebebiyle de izahını kitabın sonunda küçük çaplı bir terimler sözlüğü hâlinde takdim ettik. Öte yandan müellifin, okuyucunun ilmî altyapısına güvenerek açıklama gereği görmediği, ancak yine de okuyucu açısından kapalı kalabilecek birtakım noktaları da mümkün olduğunca dipnotlarda açıklamaya gayret ettik.

9. Çeviride bir yandan yazarın üslubunu ve ilgili ilmî disiplinin terminolojisini dikkate alırken, diğer yandan da Türkçe söyleyişi tamamen Arapça'ya feda etmeme gayreti içinde olduk. Vecize, atasözü ve hikmetli söz türünden cümlelerin harfî tercümesinin yanı sıra Türkçe'deki tam karşılığını da tespit etmeye çalıştık. Şiirlerde ise kimi zaman manzum bir çeviri yapmaya gayret etmekle beraber çoğu zaman -yapmacık ve zorlama olabileceği kaygısıyla- metinleri normal cümleler hâlinde bıraktık. Yine bu çerçevede metinde lafız olarak bulunmayan fakat anlam bütünlüğü için zorunlu olan ifadeleri parantez içinde gösterdik. Zamir yoğunluklu, atıflarla uzayan, dolayısıyla karmaşık hâle gelen cümleleri kısa cümlelere bölerek çevirmeye çalıştık; zamirlerin işaret ettiği kişi veya nesneleri de bazen parantez kullanmadan açıkça yazmayı tercih ettik.

Gösterdiğimiz bütün gayretlere rağmen 'kusursuz kul olmaz' düsturuna hataların kaçınılmaz olduğunun farkındayız. Bu sebeple bu hususta bizi yapıcı tenkitleriyle uyaracak kardeşlerimize şimdiden şükran borçluyuz. Allah cümlemizi razı olacağı işlere muvaffak kılsın ve doğru yolda olduğumuz müddetçe işlerimizi kolaylaştırsın, bizlerden yardımını esirgemesin. Bu vesileyle eserin çevirisinde bazı noktalarla ilgili müzakerede bulunduğumuz ve önemli mülahazalarla katkı sağlayan ilim ehli dostlarıma da teşekkür ediyor; özellikle de uzun soluklu çeviri sürecinde hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan sabırlı eşime ve kızlarıma şükranlarımı arz ediyorum. Gayret bizden, muvaffakiyet Allah'tandır.

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

Muhammed Mustafa'nın sünnetini hadis ehlinin himmet ve gayretiyle muhafaza eden Allah'a hamd; en doğru kelimeler ve hadis/sözlerle gönderilmiş olan Peygamberimiz Muhammed'e, onun dosdoğru dinini, tutum ve davranışlarıyla destekleyen, güçlendirip yücelten ailesine ve ashabına ve geçmişten geleceğe onlara güzellikle uyan tâbîîn nesline ve diğer mü'minlere salât ve selâm olsun.

el-Fettâh olan Mevlasının her türlü himmetine muhtaç olan âciz ü pür fakîr İsmail el-Aclûnî b. Muhammed Cerrâh der ki:

Dillerde meşhur olan hadislerle dair pek çok eser telif edilmiştir. Hemen hemen her bir eserin de diğerlerinde olmayan farklı bir yönü ve özelliği bulunmaktadır. Ben de bugüne kadar tespit edebildiklerimden, insaflı ve ölçülü insanların gözlerini aydınlatarak, ayrıca hem kendim hem de hadise dair önemli meseleleri tahsil etmek isteyen kimseler için başvuru kaynağı olabilecek bir derleme yapmayı arzuladım. Zira İbn Mâce ve İbn Huzeyme'nin Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadiste geçtiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“Mü'minin, ölümünden sonra sevabı kendisine ulaşacak olan iyiliklerinden biri de yaydığı bir ilimdir.”**⁴ Bu hadis hem tasnif hem de öğretim faaliyetini kapsamakla birlikte tasnif konusunda daha açık ve belirgindir. Çünkü tasnif, daha uzun süreli ve daha yaygın bir faaliyettir.

Allah izin verirse ben bu derlemede hadis olan ve olmayan rivayetleri açıklamanın yanı sıra makbul olan ve olmayanları da birbirinden ayırt edeceğim. Zira -İbn Hacer'in *el-Leâliü'l-mensûra fi'l-ehâdisi'l-meşhûra* isimli eserinin girişinde belirttiği gibi- şeriatla bir aslı olmadığı hâlde insanların zamanla benimseyip alışkanlık hâline getirdikleri, dolayısıyla yaygınlık kazanan birtakım hususlara dikkat çekmek, dinî açıdan zorunlu olan “nasihat”ın bir parçasıdır.⁵ İbn Hacer devamla şunları söylemektedir:

4 İbn Mâce, Sünnet 20; İbn Huzeyme, *Sahîh*, thk. M. Mustafa el-A'zamî, Beyrut ts., IV, 121, h.nr: 2490.

5 Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*'da temel başvuru kaynakları arasında birinci sırada yer verdiği, kitabının pek çok yerinde kullandığı ve buradaki değerlendirmenin kaynağı olarak gösterdiği *Leâli* adlı eseri İbn Hacer el-Askalânî'ye nispet etmektedir. Ancak bu

“İmam Tacüddîn el-Fezârî, sıradan halkın fıkıh/ilim anlayışına ve aslı as-
tarı olmadığı hâlde insanlar arasında şöhret bulmuş meselelerin reddine
dair bir eser tasnif etmiş; orada esaslı eleştiriler yapmış ve inanç ilkelerini
zedeleyebilecek hususların şeriata girmesine engel olmuştur. Kanaatimce
bundan daha önemli olanı ise sıradan halkın ve hadis hakkında yeterli bil-
gisi olmayan pek çok fıkıh ehlinin dilinde meşhur olmuş hadislerin açık-
lığa kavuşturulmasıdır. Bu hadisler de aslı olan ve olmayan olmak üzere
iki kısma ayrılmaktadır. Aslı olan hadisler, ya bulundukları kaynağın pek
tanınmaması ve bilinmemesi yahut olması gereken yerin dışında zikredil-
meleri sebebiyle güçlkle tespit edilebilen hadislerdir. Hatta bazıları bu
hadislere vâkıf olamadıkları için bunları reddedebilmektedirler. Halbuki
böyle bir şeyi reddeden kimse, dinin bir aslını reddetmiş ve hak yoldan
sapmış kimse gibidir. Hiçbir şekilde aslı olmayan rivayetlere gelince;
bunları nakleden kimse de Buhârî’nin rivayet ettiği şu hadisteki tehdidin
muhatapı olur: **‘Benim söylemediğim bir şeyi bana nispet ederek nakle-
den kimse cehennemdeki yerine hazırlansın.’**”⁶ Daha sonra (İbn Hacer),
Ebû Katâde’ye uzanan isnadıyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in
şöyle buyurduğunu nakleder: **“Ümmetimin yok oluşu şu üç şeydedir:
Kaderiyye,⁷ asabiyet ve doğruluğundan emin olunmadan aktarılan ri-
vayet.”** Ancak bu rivayet *münker*dir. Yine (İbn Hacer’in), İbn Mübârek’e
dayanan isnadıyla naklettiği bir rivayette geçtiğine göre, İbnü’l-Mübârek,
kendisine uydurma hadislerden söz edilince şu cevabı vermiştir: “Hadis

bir yanlışdan ibarettir. Zira İbn Hacer’in bu isimle bilinen bir eseri yoktur. Bu eser
Zerkeşî’ye aittir. Nitekim buradaki değerlendirme de bizatihi Zerkeşî’nin söz konusu
eserinde geçmektedir. Bk. Zerkeşî, *el-Leâliü’l-mensûra fi’l-ehâdîsi’l-meşhûra (et-
Tezkira fi’l-ehâdîsi’l-müştehirah olarak da bilinir)*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut
1986, s. 25. Bu yanlışın muhtemel bir sebebi olarak İbn Hacer’in, Zerkeşî’nin ilgili
eserinin el yazma nüshasına yazdığı bir haşiyeden söz edilmektedir. Bu haşiyeden
dolayı *Leâli*’nin, İbn Hacer’e ait olduğu zannedilmiş olabilir. (Bu ve benzeri
gerekçelerle Aclûnî’nin bu husustaki yanlışını ortaya koyan bir değerlendirme için
bk. Sehâvî, *el-Makâsîdu’l-hasene fi beyânî kesîrin mine’l-ehâdîsi’l-müştehirah ale’l-
elsine*, thk. Abdülmü’î b. Abdurrezzâk el-Bekkur’un tahkik notu, Medine 2017, I, 21-
22). Bu bağlamda şu hususu hatırlatalım: Önsözde bu eserle ilgili olarak Aclûnî’nin
yaklaşımına sadık kalarak İbn Hacer’in ismini Zerkeşî olarak değiştirmemiş olsak da
bu yanlışın zihinlerde kalıcı olmaması maksadıyla eserin geri kalan kısmında bu
değişikliği, dipnottaki açıklamalarla birlikte yaptık. (Çeviren)

6 Buhârî, İlim 38.

7 Kaderiyye hakkında izah ve değerlendirme, ileride gelecek olan 1861 no’lu rivayette
ele alınacaktır. (Çeviren)

tenkit otoriteleri zaten bu tür rivayetler için var!”⁸ Keza İmam Ahmed’e ulaşan isnadıyla aktardığına göre, Ahmed b. Hanbel şöyle der: “İnsanların, ağlarında ve evlerinin kapılarında (yani sağda solda gelişigüzel konuşurken), Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e dayandırarak aktardıkları fakat bizim hiçbir şekilde duymadığımız birtakım hadisleri/sözleri var!”

Bu sebeple ilmî verilerin imkanları ölçüsünde ve tespit edilebildiği kadarıyla bu meselelerle ilgilenme zorunluluğu vardır. Rabî‘ b. Huseym şöyle demiştir: “Şüphesiz hadisin günışığı gibi herkesçe bilinen ve tanınan bir ışıktır. Buna karşılık gece karanlığı gibi karanlık sayılan bir kısım rivayetler de vardır ki o da hiç kimse tarafından bilinip tanınmaz ve reddedilir.” İbnü’l-Cevzî de şunu söyler: “Temel ilkelere aykırı bulunduğu için kabul edilemeyecek bir hadis, ilim talebesinin tüylerini ürpertir ve çoğu zaman kalbinin nefret edip uzaklaşmasına sebep olur.” Ebû Nuaym da *Hilye’de*, Ebû Hureyre’den merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedir: **“Kuşkusuz İslâm’a zarar vermek maksadıyla uydurulan her bid’ata karşı, Allah Teâlâ’nın, dinini savunan velilerden bir velisi vardır.”**⁹

Bu amaçla tasnif edilen eserlerin en büyüklerinden ve sahih rivayetleri illetli ve problemlili olanlarından ayırt eden en kapsamlı eserlerden biri de hiç kuşkusuz İmam Hafız Ebu’l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî’ye ait olan *el-Makâsıdu’l-hasene fi beyâni kesîrin mine’l-ehâdisi’l-müştehra ale’l-elsine* isimli eserdir. Ancak bu eserde, (hadis konusunda) derin ilmî birikime sahip âlimler dışındaki kimseler için büyük bir yararı olmayan isnadların uzun uzun aktarımı söz konusudur. Bu sebeple ben de bu kitabı kısaltmak maksadıyla, sadece hadisin geçtiği kaynağı ve sahâbî ravisini zikretmekle yetinerek özetlemeye çalıştım. Ayrıca -Allah Teâlâ’nın izniyle- kitabın muhtevasında yer alan ve seçkin hadis imamlarının beğendikleri ve benimsedikleri hususları da göz ardı etmemeye gayret ettim. Bunun yanı sıra muteber hadis imamlarının kitaplarında geçen önemli hususları da buna ekledim. Mesela; hadis hafızlarının ve son dönem muhaddislerinin üstadı Şihâbuddîn Ahmed b. Hacer el-Askalânî’nin *el-Leâliü’l-mensûra fi’l-ehâdisi’l-meşhûra* isimli eseri

8 Bu ibareyi “Bu tür rivayetler için yaşasın hadis tenkit otoriteleri!” şeklinde çevirmek de mümkündür. (Çeviren)

9 Benzer bir lafızla gelen bu rivayet için bk. Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ*, Mısır 1974, X, 400.

bunlardan biridir.¹⁰ –Allah bizi de onu da her iki cihanda umduklarımıza nail eylesin-

Bil ki bu eserde “*Leâli’de şöyle demiştir*” veya “*orada zikretmiştir*” ibaresini kullandığım yerlerde sözü geçen Hafız İbn Hacer el-Askalânî’nin¹¹ kitabını kastetmekteyim.¹²

“*Temyîz’de şöyle demektedir*” ifadesinin geçtiği yerlerde ise İmam Sehâvî’nin talebesi Hafız Abdurrahman b. ed-Deyba’ın *Temyîzü’t-tayyib mine’l-habîs fî mâ yedûru alâ elsineti’n-nâs mine’l-hadîs* isimli eserini kast ediyorum. Zira o, adı geçen hocasının *el-Makâsıdu’l-hasene* adlı eserini özetlemiş; ancak eserde kayıtlı olan birtakım hususları da göz ardı etmiştir.

“*Dürer’de şöyle demiştir*” dediğim yerlerdeki maksadım da Hafız Celâleddîn es-Suyûtî’nin *ed-Dürerü’l-müntesira fî’l-ehâdîsi’l-müştehire* isimli eseridir. Bu eser de biri *Suğrâ*, diğeri de *Kübâ* olmak üzere iki nüshadır.

“*Bunu Ebû Nuaym rivayet etmiştir*” cümlesiyle kastettiğim şey, onun *Hilye* isimli eserinde geçen rivayetleridir.

“*Bunu Buhârî ve Müslim rivayet etmiştir*” veya “*bunda ittifak etmişlerdir*” dediğim yerlerdeki maksadım da Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer alan rivayetlerdir. Eğer bunlardan herhangi birindeyse o zaman da “*Bunu Buhârî rivayet etmiştir*” veya “*Müslim rivayet etmiştir*” dedim.

“*Ahmed rivayet etmiştir*” ifadesinden maksadım ise İmam Ahmed’in *Müsned*’indeki rivayetleridir.

Yine “*Beyhakî rivayet etmiştir*” dediğim zaman kastım, Beyhakî’nin *Suabu’l-îmân* isimli eseridir.

Öte yandan “*Dört Sünen sahibi rivayet etmiştir*” dediğimde de Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mace’nin *Sünen*’lerine işaret etmek istedim.

10 Bu eserin İbn Hacer’e değil, Zerkeşî’ye ait olduğunu biraz önce açıklamıştık. (Çeviren)

11 Doğrusu Zerkeşî olacaktır. (Çeviren)

12 Şu da var ki Aclûnî, *Leâli* diye eser ismi verirken, bazen Suyûtî’nin *el-Leâliü’l-masnûa fî’l-ehâdîsi’l-mevzûa* isimli eserini kastettiği de olmaktadır. (Çeviren)

Keza “*Altı hadis imamı rivayet etmiştir*” ifadesiyle söylemek istediğim şey, adı geçen dört *Sünen*’in yanı sıra Buhârî ve Müslim’in *Kütüb-i Sitte*’deki rivayetleridir. Aynı şekilde bunlardan birini müstakil olarak zikrettiğimde, bu altı kitaptan birine işaret etmek istedim.

Aynı şekilde “*Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir*” dediğim yerlerde de hocalarımızın hocası allâme Muhammed Necmüddîn el-Gazzî’nin *İtkânu mâ yahsün mine’l-ahbârî’d-dâireti ale’l-elsün* isimli eserini kastettim.

“*Aliyyü’l-Kârî şöyle demiştir*” şeklindeki cümlelerimde ise Molla Aliyyü’l-Kârî’nin *el-Esrârü’l-merfûa fi’l-ehâdisi’l-mevzûa* ismiyle bilinen *Mevzûât*’ına işaret ettim. Bu eser de *Suğrâ* ve *Kübrâ* olmak üzere iki tane olup her ikisinden de nakilde bulundum.¹³

“*Sağânî şöyle demiştir*” ibaresini kullandığım yerlerde kastettiğim kişi de *Meşârîku’l-envâr* isimli eserin müellifi allâme Hasan b. Muhammed es-Sağânî’dir.

Bunların dışında kalan bütün yerlerde ise müellifinin kendisinden rivayette bulunduğu kitabını açıkça zikretmişimdir. Bazen de birtakım meşru maksatlarla, meşhur olmayan hadislere değindiğim olmuştur.

Şu da var ki bir hadis hakkında uydurma yahut sahih veya bu ikisi dışında bir hüküm vermek, muhaddislerin isnad veya diğer teknik mülazazalar açısından görünürdeki gerekçelere göre belirledikleri bir husustur. Ancak meselenin gerçek mahiyeti ve kesinlik bakımından böyle olmaya bilir. Zira muhaddisin bakış açısına göre -mesela- sahih sayılan bir hadisin, gerçek mahiyeti itibarıyla uydurma veya zayıf olması da mümkündür. Bunun tam tersi de ihtimal dâhilindedir. Hatta bu durum, en doğru görüşe göre Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde geçen hadisler için de geçerlidir. Ancak İbnü’s-Salâh bu yaklaşıma muhalefet eder. Nitekim Hafız el-İrâkî de *Elfiyye*’sinde bu konuya şu sözleriyle işaret etmektedir:

13 Aliyyü’l-Kârî’nin “*el-Esrârü’l-merfû’a*” isimli eseri *el-Mevzûâtü’l-kübrâ* olarak; “*el-Masnû’ fi ma’rifeti’l-hadîsi’l-mevzû*” isimli diğer eseri ise *el-Mevzûâtü’s-suğrâ* olarak bilinmektedir. Biz çeviride *el-Mevzûâtü’l-kübrâ*’yı kısaca *Mevzûât* olarak; *el-Mevzûâtü’s-suğrâ*’yı ise *el-Masnû*’ olarak zikretmeyi tercih ettik. (Çeviren)

“O ikisinin (Buhârî ve Müslim) muttasıl bir isnadla rivayet ettiklerinin kesin sahih olduğuna kanaat et,

Nitekim onun (İbnu’s-Salâh) görüşü böyledir. Ancak (Buhârî ve Müslim rivayetlerinin) zan ifade ettiği de söylenmiştir.

Bu görüş de muhakkik âlimlerin görüşü olup Nevevî bunu onlara dayandırmıştır.

Kaldı ki Buhârî ve Müslim’de de (bazılarınca) zayıf sayılan birtakım hadisler rivayet edilmiştir.”

Evet, mutlak manada mütevatir hadis, ittifakla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e nispeti kesin olan hadistir. Hadisle ilgili söz konusu ihtimale rağmen, muhaddislerin ölçütleri doğrultusunda sabit olan hadislerle göre amel edilir ve ondan hüküm çıkarabilecek olanlar için o hadislerin üzerine şer’î hüküm bina edilebilir.

Öte yandan Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî’nin *-kuddise sirruhu’l-enver- el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*’sinde şu ifadeler yer almaktadır: “Ravileri yoluyla gelen nice sahih hadis vardır ki, şu mükâşif¹⁴ tarafından sahih olmadığı anlaşılmıştır. Zira her ne kadar nakilciler, tarikinin sahih olduğuna bakarak böylesi bir hadisle amel etmiş olsalar da mükâşif bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e sormuş ve uydurma olduğunu öğrendikten sonra onunla amel etmeyi terk etmiştir. Buna karşılık ravileri arasındaki bir uydurmacı sebebiyle tariki zayıf sayıldığı için kendisiyle amel edilmeyen nice hadisler vardır ki, gerçek mahiyeti itibariyle sahihtir. Çünkü bu mükâşif, Ruh’un (Cebrail) o hadisi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e aktardığı sırada ondan işitmiştir.”¹⁵

14 Bu kavram, keşf kelimesinden türemiştir. Keşf ise aklın ve duyuların yetersiz kaldığı ilâhiyyât konularında doğrudan bilgi edinme yolu anlamında kullanılan bir tasavvuf terimidir. (Geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Keşf,” *DİA*, XXV, 315). “Mükâşif” ise bu bilgi edinme yolunu kullanabilen kişiye denir. (Çeviren)

15 Burada İbn Arabî’nin sözünü ettiği “keşf” olgusundan hareketle hadisler hakkında hüküm vermenin İslâm’a verebileceği zararların ne ölçüde büyük ve yıkıcı olacağını tahmin etmek hiç de zor değildir. Üstelik keşf olgusu kabul edilse bile buna ehil olup olmayanların nasıl ayırt edileceği meselesi başlı başına bir problemdir. Nitekim bu hususta İbn Hacer şu önemli yaklaşımı ifade eder: “Bunlardan aşırıya gidip ‘Kalbim bana Rabbinden rivayet etti’ diyenler ise çok daha fahiş bir hataya düşmüşlerdir. Zira kalbinin kendisine şeytandan rivayette bulunmuş olmasından emin olamaz.” (Bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, tsh. Muhibbuddîn el-Hatîb, Beyrut 1379, XI, 345) -Çeviren-

Bil ki Hafız Celaledîn es-Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebîr*'inin girişinde şunları söylemektedir:

“Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan rivayetlerin tamamı makbûldür. Zira içindeki zayıf rivayetler bile hasen seviyesine yakındır. Buna mukabil Ukaylî'nin *ed-Duafâu'l-kebîr*'inde, İbn Adiy'in *el-Kâmil*'inde, Hatîb Bağdâdî'de ve İbn Asâkir'in *Târîh*'inde, ayrıca Hakîm et-Tirmizî'nin *Nevâdiru'l-usûl*'ünde, Hâkim ve İbnü'n-Neccâr'ın *Târîh*'lerinde, keza Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'inde geçen rivayetlerin tamamı ise zayıftır. Dolayısıyla (bu kitaplarda yer alan) bir hadisin, sıhhat durumunu açıklamak yerine sadece bu eserlere yahut bunlardan birine dayandırılması yeterlidir.”

Ancak bu değerlendirme, bir hadisin farklı tariklerle desteklenmemiş olması şartına bağlıdır. Aksi hâlde hadis *hasen li-gayrihi* seviyesine yükselir ve onunla amel edilir. Belki de Suyûtî'nin zikrettiği bu husus, bu eserlerdeki rivayetlerin çoğunluğu itibariyledir. Yoksa bu kitapların herhangi birinde hasen yahut sahih bir hadisin olmaması çok uzak bir ihtimaldir. Bu noktayı iyi düşün!¹⁶

Sonuç itibariyle derlediğim bu eserime *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme's-tehera mine'l-ehâdîsi alâ elsineti'n-nâs* adını verdim ve kitaptan nakilde bulunmak isteyen kimseler için araştırmada kolaylık olsun diye aslî kaynakta (*Makâsid*'da) olduğu gibi alfabetik sıraya göre düzenledim. Fakat Necmüddîn el-Gazzî'nin yaptığı gibi hadisi rivayet edenlere harf simgeleriyle işaret etmedim, aksine karışıklığı ve yanılgıları önlemek için isimlerini açık açık zikretmeyi tercih ettim.

Allah bu eserimi, sadece kendi Yüce Zatı'nın rızası için yapılmış samimi bir amel ve naîm cennetlerini kazanmanın bir vesilesi olarak kabul eylesin.

İşte şimdi Melik-i Ma'bûd olan Allah'ın yardımıyla asıl meseleye girmenin vaktidir...

16 Aclûnî, Suyûtî'nin bu yaklaşımına itiraz mahiyetinde böyle söylemiş olmasına rağmen, *Keşfü'l-hafâ* boyunca, Suyûtî'nin sözünü ettiği eserlerin birinde geçen bir hadisi ele alırken, destekleyici başka bir rivayet de yoksa, sadece o eseri ve müellifini zikretmekte, başka hiçbir açıklama ve değerlendirme yapmamaktadır. Kanaatimizce bu tutum, Aclûnî'nin, Suyûtî'nin ilgili yaklaşımını temel bir ilke olarak benimsediğini ve ilgili rivayeti zayıf saydığını göstermektedir. Vallahu a'lem. (Çeviren)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱- إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، فَهِيَ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةً يَتَكَحَّهَا، فَهِيَ هِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ.

1- Ameller ancak niyetlere göre değer kazanır. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kimin hicreti Allah ve Rasûlü için ise elde edeceği sevap da Allah'a ve Rasûlü'ne hicret sevabıdır. Kim de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için hicret etmişse, onun hicreti de hicret ettiği şeye göre değerlendirilir.

Buhârî ve Müslim bu hadisi ittifakla Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmişlerdir.¹⁷ Bu ikisi dışındaki diğer muteber hadis kitaplarının sahipleri de bu hadisi naklederler. Hatta İmam Mâlik de bunu aktarmaktadır. Ancak rivayet *Muvatta* dışındadır. Bu sebeple İbn Dihye'nin "Mâlik bu hadisi *Muvatta*'nda rivayet etmektedir" şeklindeki sözü, muhaddisler tarafından onun bir vehmi olarak görülmüştür. Şu kadar var ki Hafız Suyûtî, *Muvatta* üzerine yazdığı küçük hacimli şerhinde¹⁸ söz konusu hadisin, Ebû Hanîfe'nin talebesi Muhammed b. el-Hasen rivayetiyle gelen *Muvatta* nüshasında yer aldığını belirttikten sonra şunları söylemektedir: "Böylece ilgili hadisi *Muvatta*'ya dayandıran kimsenin görüşünün doğru olduğu ve bu konuda onun hata ettiğini iddia edenlerin ise asıl kendilerinin vehme kapıldıkları ortaya çıkmaktadır." Bu noktaya dikkat et!

Öte yandan Buhârî söz konusu hadisi, *Sahîh*'inin yedi farklı yerinde birbirinden değişik lafızlarla yine Ömer *radiyallahu anh*'dan rivayet eder. Biz bunları ve bunların dışındaki rivayetleri *el-Feyzu'l-cârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî* adlı eserimizde açıkladık.

Bu farklı lafızlardan biri de şöyledir: **"Ameller niyete göre değer kazanır. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kimin hicreti Allah ve Rasûlü için ise elde edeceği hicret sevabı da hicret ettiği şeye göre dir. Kim de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına**

17 Buhârî, Bed'u'l-Vahy 1; Müslim, İmâret 155.

18 Bk. *Tenvîru'l-havâlik şerhu Muvattai Mâlik*, Mısır ts., Dâru lhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, I, 10. (Çeviren)

kavuşmak için hicret etmişse, onun hicreti de hicret ettiği şeye göre değerlendirilir.” Bu rivayet Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almaz. Aksine İbnü’l-Cârûd bunu, *el-Müntekâ*’sında Yahya b. Saîd tarikiyle nakleder. Aslında **“Ameller niyetlere göre değer kazanır”** hadisi yaklaşık on yedi sahâbîden rivayet edilmiş olmasına rağmen sadece Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla gelen rivayet sahihtir. Bu rivayet de isnadının başı itibariyle *ferd*; sonu itibariyle de *meşhur* sayılır. Nitekim Buhârî şârihi Kirmânî ve diğerleri şöyle demişlerdir: “Hadis hafızları¹⁹ şunu söylerler: Bu hadisin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den sadece Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla gelen rivayeti sahihtir; Ömer’den de sadece Alkame yoluyla geleni; Alkame’den de yalnızca Muhammed b. İbrahim kanalıyla gelmiş olanı; Muhammed’den ise ancak Yahya b. Saîd tarafından rivayet edilmiş olanı sahihtir. Yahya’dan sonra ise onun kanalıyla yaygınlık kazanmıştır. Zira bu hadisi ondan [çoğu hadis imamı olmak üzere]²⁰ iki yüzden fazla ravî isnadıyla nakletmiştir. Dolayısıyla söz konusu hadis, sonu itibariyle *meşhur*; başı itibariyle *garîb* bir rivayettir. Fakat sıhhatine dair icma edilmiştir.”

Ayrıca bu hadis, dinin temel ekseni sayılan dört hadisten biridir. Nitekim Tâhir b. Müfevvez el-İşbîlî bu hususu şu ifadelerle nazma dökmüştür. -Bu beyitlerin İmam Şafiî’ye ait olduğu da söylenmektedir:-

Bize göre dinin temel direği, insanların en hayırlısının sözlerinden şu dört sözdür:

“Uzak dur şüphelilerden” ve “Göz dikme insanların elindekine”,

“Bırak seni ilgilendirmeyeni” ve “Amel et niyete göre.”

Biz bu hadise dair doyurucu açıklamaları *el-Feyzu’l-cârî* adlı eseri-mizde yapmıştık. Oraya müracaat edebilirsiniz.

- 19 Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Keşfü’l-hafâ*’nın beş ayrı basılı nüshasında *hadis hafızları* anlamına gelen ve *el-huffâz* olarak yazılması gereken bu kelime, maalesef nâsir ve muhakkikler tarafından *el-hâfız* şeklinde kaydedilmiştir. Biz bu yanlış, Aclûnî’nin işaret ettiği Kirmânî’nin Buhârî şerhi *el-Kevâkibu’d-derârî* (I, 22, Beyrut 1981, II. bsk) adlı eserini esas alarak düzelttik ve tercümeyi ona göre yaptık. (Çeviren)
- 20 Aclûnî’nin zikretmediği bu ifadeyi bizzat Kirmânî’nin bir önceki dipnotta sözünü ettiğimiz şerhinden alıntılادیk. (Çeviren)

٢- آتِي بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَسْتَفْتِحُ، فَيَقُولُ الْخَازِنُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَأَقُولُ: مُحَمَّدٌ، فَيَقُولُ: بِكَ أَمْرٌ أَنْ لَا أَفْتَحَ لِأَحَدٍ قَبْلَكَ.

2- Kıyamet günü cennetin kapısına gelip açılmasını isteyeceğim. (Cennet bekçisi) Hâzin “Sen kimsin?” diye soracak. Ben de “Muhammed” diyeceğim. Bunun üzerine Hâzin şöyle diyecek: “(Bu kapıyı) senden önce hiç kimseye açmamam emredildi.”

Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Abd b. Humeyd bu hadisi Enes b. Malik *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmişlerdir.²¹

3- آخِرُ أَزْبَعَاءَ فِي الشَّهْرِ يَوْمَ نَحْسِ مُسْتَمِرٍّ.

3- Her ayın son Çarşambası, sürekli bir uğursuzluk günüdür.

İbn Merdûye bu rivayeti, *Tefsîr*’inde İbn Abbas’tan nakletmiş; Hatîb el-Bağdâdî ise “mine’s-şehr: من الشهر” şeklindeki lafız farkıyla aktarmıştır.²² Suyûtî de *el-Câmiul-kebîr*’inde şunları söylemektedir: “Vekî bunu *el-Gurer*’inde;²³ İbn Merdûye de *Tefsîr*’inde İbn Abbas’tan rivayet etmişlerdir. İsnadında Mesleme b. es-Salt adında *metrûk* bir ravi vardır. Ayrıca İbnü’l-Cevzî bu rivayeti (uydurma hadisleri derlediği) *el-Mevzûât*’ında zikreder. Öte yandan Tuyûrî de bunu başka bir kanalla İbn Abbas’tan *mevkûf* (bizzat kendi sözü) bir rivayet olarak nakletmiştir.”

Öte yandan İbn Receb de bu rivayetle ilgili olarak “Sahih değildir” demektedir. Taberânî ise bu rivayeti, kendisinin **zayıf** saydığı bir isnadla ve “**Çarşamba günü, sürekli bir uğursuzluk günüdür**” lafızıyla nakletmiştir. Bu lafız da her iki rivayeti birbiriyle uzlaştırma gayesiyle, “son Çarşamba” kaydıyla gelen rivayet çerçevesinde yorumlanmış ve değerlendirilmiştir.

21 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Mürşid Âdil ve dğr., Beyrut 2001, XIX, 388, h.nr: 12397; Müslim, *İmân* 333; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, M. Muhammed Halîl es-Saîdî, Kahire 1988, s. 379, h.nr: 1271.

22 Bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Beyrut 2002, XVI, 584, ravi nr: 7679.

23 Vekî’ el-Kâdî diye meşhur olan Muhammed b. Halef’in (ö. 306/918) *Gureru’l-ahbâr* adlı eseridir. (Çeviren)

es-Sîretü'l-Halebiyye'de de özetle şöyle denilmektedir:²⁴ “Çarşamba gününün övüldüğü rivayetlerin, ay içindeki son Çarşamba dışında kalan diğer Çarşamba günleriyle ilgili olduğu yorumu yapılmıştır. Nitekim ‘**Allah, Çarşamba günü nehirleri ve ağaçları yaratmıştır**’ şeklindeki **zayıf** hadis böyledir. Çarşamba gününün yerildiği hadisler ise, ay içindeki son Çarşamba gününe yönelik olarak algılanmış ve değerlendirilmiştir. Mesele; şu merfû hadis bunlardan biridir: ‘**Çarşamba günü, sürekli bir uğursuzluk günüdür; Firavun o gün doğmuş, ilahlığını o gün ilan etmiş, Allah Teâlâ da onu yine o gün helak etmiştir.**’ Bir diğer hadis de şöyledir: ‘**Çarşamba günü, herhangi bir şey almak da vermek de yoktur.**’ Zayıf bir isnadla rivayet edilen şu hadis de bu kapsamdadır: ‘Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bize Çarşamba günleri hacamattan kaçınmayı emretti. Çünkü o gün, Eyyûb *aleyhisselâm*’ın hastalığa yakalandığı gündür. Cüzzâm ve alaca (vitiligo/abraş) hastalığı, Çarşamba günü ve Çarşamba gecesi dışında görülmez.” Yine alaca hastalığına sebep olacağı gerekçeyle Çarşamba günü tırnak kesme yasağının yer aldığı hadis de böyledir. Hatta anlatıldığına göre İbnü'l-Hâcc el-Mâlikî, Çarşamba günü tırnak kesmiş ve bundan dolayı alaca hastalığına yakalanmıştı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i rüyasında görünce de hâlini ona şikâyet etmiş, Allah Rasûlü de ‘**Benim buna dair yasağımı duymadın mı?**’ diye sorunca İbnü'l-Hâcc ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Sizden aktarılan o hadis bana göre sahih değildi!’ şeklinde karşılık vermiş; bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ‘**Bunu (bu rivayeti) duymuş olman yeterliydi**’ diyerek mübarek eliyle onun bedenini sıvazlamış ve söz konusu rahatsızlığı tamamen yok olmuştur. Hadisler arasındaki bu uzlaştırıcı yaklaşım ve değerlendirme dikkate alınmalıdır.”

Öte yandan Münâvî de, İbnü'l-Hâcc’ın bu kıssasını zikreder ve ilave olarak onun şöyle dediğini aktarır: “O hâdiseden sonra, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den geldiğini işittiğim herhangi bir habere asla muhalefet etmeyeceğime dair Allah Teâlâ’ya yeniden tevbe ettim.”

Tamamlayıcı ilave bilgi: Ebû Ya’lâ’nın İbn Abbas’tan; İbn Adiy’in, ayrıca Temmâm’ın *Fevâid* adlı eserinde Ebû Saîd’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: “**Cumartesi günü, hile ve aldatma**

24 *İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn* adıyla da bilinen bu eser, Nureddîn el-Halebî’ye (ö. 975/1044) aittir. (Çeviren)

günüdür. Pazar günü, ekim, dikim ve bina inşa etme günüdür. Pazartesi günü, yolculuk ve rızık arama; Salı günü de demir, sertlik ve kuvvet günüdür. Çarşamba günü ise herhangi bir şey almak da vermek de yoktur. Perşembe günü ihtiyaçları arzetme ve sultanın huzuruna girme günüdür. Cuma günü ise nişan ve nikâh günüdür.” Ancak Sehâvî ‘**Bu hadisin isnadı zayıftır**’ der.²⁵ Burhanu’l-İslâm [ez-Zernûcî], *el-Hidaye* müellifinin şöyle dediğini aktarır: “Çarşamba günü başlanıp da bitirilmemiş hiçbir şey yoktur. Bu sebeple hocalar, ders halkalarını o gün başlatmaya özen gösterirlerdi. Çünkü ilim bir nurdur; o sebeple ilme, nurun (gündüzün) yaratıldığı bir günde başlanmıştır.” Bu yaklaşım ve değerlendirmeyi, her ayın son Çarşambası dışındaki Çarşamba günleriyle ilgili olarak görmek mümkündür.

Öte yandan Suyûtî de *el-İsfâr an kalmi’l-azfâr* adlı eserinde, **kim tarafından söylendiği bilinmeyen ve özü itibariyle de sahih olmayan** birtakım beyitlerin dilden dile dolaştığını ifade eder. İlgili beyitler de şöyledir:

“Cumartesi günü tırnak kesmede kangrenli bir yara belirir,

Ertesi gün yapılırsa, bereketi giderir.

Bu ikisinden sonraki günde olunca,
kişinin âlim ve fazıl olduğu anlaşılır

Salı günü kesilecek olursa eğer, perişan olmaktan sakın.

Dördüncüsünde (Çarşamba) olursa şayet, kötü ahlâka sebeptir.

Perşembe günü bu yolu izleyene zenginlik gelir.

Cumasında yapılırsa ilim ve rızık arttırılır.

Biz bunu Peygamber’den naklettik; uyun onun sünnetine!”

Öte yandan Münâvî de Süheylî’den naklen şöyle der: “Çarşamba gününün uğursuzluğu, uğursuzluğa inanan ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in uğursuzluk düşüncesini bırakma yönündeki sünnetini terk eden kötümser ve karamsar karakterli insanlar için geçerlidir. Bu da tevekkül azalmış kimselerin vasfıdır. İşte tutum ve davranışlarında uğursuzluk inancının kendisine zarar verdiği kişi budur.”

25 Sehâvî, Makâsîd, thk. Süfyan b. Fuâd Bâsüveydân, Medine 2017, V, 447, h.nr: 1365. Bu rivayet ileride 3255 no’lu hadîste de zikredilecektir. (Çeviren)

Daha sonra Münâvî sözlerine şöyle devam eder: “Kısacası uğursuzluk düşüncesinden hareketle ve müneccimlerin inanışları doğrultusunda Çarşamba gününden sakınmak, şiddetle yasaklanmış bir haramdır. Zira bütün günler, Allah Teâlâ’ya ait olup bizatihi ne faydaları ne de zararları dokunabilir. Bunun dışındaki maksatlara dayalı sakınmalarda ise herhangi bir yanlış olmadığı gibi sakınca da yoktur. Kim uğursuzluğa inanıyorsa, o uğursuzluk o kimsenin başına gelip çöker. Kim de Allah’tan başka hiçbir şeyin kendisine zarar da fayda da veremeyeceğine kesin iman etmişse, bunlardan hiçbirini ona tesir etmeyecektir. Bilmelisin ki, uğursuzluk ancak uğursuzluk inancına sahip kimseler için geçerlidir. Bu da perişan olmak demektir.

İbn Mâce’nin İbn Ömer’den merfu olarak ve Hâkim’in de iki tarikten naklettiği bir hadiste ise şöyle denilmektedir: **‘Cüzzâm ve alaca (vitiligo/ abraş) hastalığı, Çarşamba günü dışında görülmez.**’²⁶ Bazıları da Çarşamba günü hasta muayenesi ve tedavisini hoş karşılamamışlardır. Hatta bu minvalde şöyle bir beyit aktarılır:

‘Çarşamba günü getirilen her hastayı,

Mutlaka Perşembe günü defnetmişsinizdir.’”

Daha sonra Münâvî şunları söylemektedir: “Hâfız Dimyâtî’nin bizzat kendi hattıyla yazılmış birtakım beyitler tespit ettim. Dimyâtî şöyle diyor-du: Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh*’a nispet edilen beyitler şöyledir:

‘Eğer avlanmak istiyorsan, kuşkusuz Cumartesi
günü ne güzel bir gündür.

Pazar günü ise bina inşası günüdür. Çünkü Allah,
o gün göğü yaratmaya başlamıştır.

Pazartesi günü yolculuğa çıkacak olursan, başarı ve servetle dönersin.

Eğer hacamat yaptırmayı düşünüyorsan, Salı
olsun. O günün saatlerinde kan akıtılır.

Bir insan eğer bir gün ilaç içecekse, en isabetli gün Çarşamba günüdür.

Perşembe günü ise ihtiyaç sahibinin ihtiyacı karşılanmalıdır

Zira Allah, ihtiyaç gidermeye müsaade etmiştir.

Cumalarda ise evlilik ve düğün vardır,

Ve erkeklerin kadınlarla birlikte aldıkları hazlar.

Bu ilmi ancak bir peygamber veya peygamberlerin
vasisi kimseler bilebilir.’”

Buraya kadar aktardıklarımızdan daha fazlası, kitabın sonunda yer alacak olan “*يَوْمَ الْاَرْبَعَاءِ يَوْمُ نَحْسٍ مُّسْتَمَرٍّ*” **Çarşamba günü, sürekli bir uğursuzluk günüdür**” hadisinde gelecektir.²⁷

٤- آخِرُ مَا أَذْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ التَّبَوُّةِ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحْ، فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ.

4- İlk peygamberlerden itibaren insanların hafızalarında yer eden en son söz şudur: Utanmıyorsan, dilediğini yap!

Bu hadisi (bu lafızla) İbn Asâkir, Ebû²⁸ Mes'ûd el-Bedrî kanalıyla rivayet etmiştir.²⁹ Keza Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de hadisi bu sahâbî yoluyla nakletmişlerdir.³⁰ Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe kanalıyla da söz konusu hadisi rivayet etmiştir. Lafzı ise şöyledir: “**İlk peygamberlerden itibaren insanların hafızalarında yer edinen sözlerden biri de şudur: Utanmıyorsan, dilediğini yap!**”³¹ Öte yandan Buhârî de bu hadisi, sözü geçen hadis âlimlerinin rivayet ettikleri lafızla Ebû Mes'ûd el-Bedrî kanalıyla nakletmiş; sadece “*الأولى*/ilk” lafzını zikretmemiştir.³² Bu noktaya dikkat etmelisin. Ne güzel söylemişler:

“Eğer gecelerin akıbetinden korkmuyor

Ve utanmıyorsan, dilediğini yap,

Allah’a yemin olsun ki, hayâ duygusu gitmişse eğer,

Ne hayatta ne de dünyada hayır vardır.”

٥- آخِرُ مَا تَكَلَّمَ بِهِ إِبْرَاهِيمَ -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ: حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ.

5- İbrahim aleyhissalâtu vesselâm'ın, ateşe atıldığı sırada söylediği son söz şudur: Hasbiyellahu ve ni'me'l-vekîl: Allah bana yeter, O, ne güzel vekildir!

²⁷ Bk. 3255 numaralı hadis.

²⁸ *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu kelime yanlışlıkla “İbn” olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

²⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, thk. Amr b. Garâme, Dımeşk 1995, LIII, 120, ravi nr: 6414.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 319, 325, h.nr: 17090, 17098; Ebû Dâvûd, *Edeb* 7; İbn Mâce, *Zühd* 17.

³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 290, h.nr: 23254.

³² Buhârî, *Enbiyâ* 54, *Edeb* 78.

Hatîb el-Bağdâdî bunu, **zayıf** bir isnadla Ebû Hureyre'den merfû olarak rivayet etmiş ve hakkında "garib bir hadistir" demiştir. Bu rivayete dair mahfûz olan şey ise İbn Abbas'tan mevkûf (bizatihi kendi sözü) olarak nakledilmektedir.³³ Ayrıca bu rivayet, ileride noktasız *hâ* harfinde "حَسْبِي" *hasbiyellahu* ve ni'me'l-vekîl" lafzıyla gelecek olan hadiste daha ayrıntılı bir şekilde izah edilecektir.³⁴

٦- آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ: جُهِينَةُ، فَيَقُولُ أَهْلُ الْجَنَّةِ: عِنْدَ جُهِينَةَ الْخَبَرُ الْيَقِينُ.

6- Cennete girecek son kişi, Cüheyne isimli bir adamdır. Bu sebeple cennet ehli "Kesin ve doğru haber Cüheyne'dedir" diyecekler.

Hatîb, bu hadisi *Ruvâtü Mâlik* adlı eserinde İbn Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir. Yine İbn Ömer *radiyallahu anh*'den gelen bir rivayet "**Şüphesiz cennete girecek son kişi, Cüheyne kabilesinden, Cüheyne adında bir adamdır...**" lafzıyla nakledilmektedir. Öte yandan Dârekutnî de *Garîbu Mâlik*³⁵ adlı eserinde bu rivayete, sonundaki şu ziyade ile yer vermiştir: "**Hâlâ azap çeken bir varlık kaldı mı diye sorun ona. O da 'Hayır' cevabını verir.**"³⁶ Süheylî ise sözü geçen kişinin isminin Hennâd olarak nakledildiğini aktarmaktadır.³⁷

٧- آخِرُ الطِّبِّ الْكَمِّي.

7- Tıbbî tedavide son çare ateşle dağlamaktır.

33 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 171, ravi nr: 4681.

34 Bk. 1134 numaralı hadis.

35 Bu eser daha çok *Garâibu Mâlik* adıyla bilinmektedir. (Çeviren)

36 İbn Hacer, Dârekutnî'nin -ileride 1785 numaralı rivayette de zikredileceği üzere- bu rivayet hakkındaki şu değerlendirmesine yer verir: "Bu hadis *bâtıldır*. Ravileri arasındaki Câmî' b. Sevâde *zayıf* biridir. Aynı şekilde Abdülmelik b. el-Hakem de *zayıftır*." (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, thk. Dâiretü'l-maârifî'n-nizâmîyye, Beyrut 1971, II, 93, ravi nr: 375. Ayrıca bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr şerhu'l-Câmii's-sağîr*, Mısır 1356, I, 39) Elbânî de hadisin uydurma (mevzu) olduğunu belirtmektedir. (Bk. Nâsiruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe ve'l-mevzûa*, Riyad 1992, I, 556, h.nr: 377) -Çeviren-

37 Bu rivayetin "**Kesin ve doğru haber Cüheyne'dedir**" kısmı, ileride 1785 numaralı hadis olarak gelecektir. (Çeviren)

Sehâvî *Asıl*'da³⁸ şöyle demektedir: Bu, birtakım insanların sözüdür, hadis değildir. Burada kastedilen de bir hastalığın diğer bütün tedavi yollarının tükenmesi hâlinde ateşle dağlama yöntemiyle tedavi edilmesidir. O sebeptendir ki âlimler, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “**Ümmetimi ateşle dağlama yöntemini kullanmaktan men ediyorum**” sözünü, “şifa arayışında kullanılabilecek daha başka yöntemlerin henüz var olduğu bir aşama için geçerli olduğu” yönünde yorumlamışlardır.³⁹

Aliyyü'l-Kârî de *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*'sında şunu söyler: “İbn Hacer el-Askalânî'nin de dediği gibi bu sözün Arapların atasözleri arasında meşhur olan lafzı ‘Tedavideki son çare ateşle dağlamaktır’ şeklindedir. Bu da ‘hastalığa şifa arayışındaki son çare, ateşle dağlamaktır’ anlamına gelmektedir.”⁴⁰

۸- أُوتِيَتْ جَوَامِعُ الْكَلِمِ، وَاخْتَصِرَ لِي الْكَلَامُ اخْتِصَارًا.

8- Bana cevâmiu'l-kelim (Kur'ân veya veciz konuşma kabiliyeti) verildi ve sözün özünü ifade etmeye muvaffak oldum.⁴¹

Askerî bu hadisi, *el-Emsâl* isimli eserinde yine bu lafızla Ca'fer b. Muhammed'in, babası yoluyla aktardığı mürsel bir rivayet olarak nakletmiştir. **Ancak isnadında tanınmayan kişiler vardır.** Deylemî de **senedsiz** bir şekilde İbn Abbâs yoluyla merfu bir rivayet olarak aktarmıştır. Lafzı da “أُعْطِيَتْ جَوَامِعُ الْكَلِمِ، وَاخْتَصِرَ لِي الْكَلَامُ اخْتِصَارًا” u'dîtu cevâmîa'l-kelim ve uh-tusira liye'l-kelâmu ihtisârân” şeklindedir.⁴²

38 Bu ve bundan sonra *Asıl* veya *Makâsîd* denildiği zaman Sehâvî'nin *el-Makâsîdu'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehirâ ale'l-elsine* adlı eserinin kastedileceği kitabın girişinde müellif tarafından belirtilmişti. (Çeviren)

39 Sehâvî, *el-Makâsîdu'l-hasene*, I, 113, h.nr: 1. Ancak Aclûnî, Sehâvî'nin buradaki değerlendirmesini mana olarak aktarmadır. (Çeviren)

40 Aliyyü'l-Kârî, *el-Mevzûâtü'l-kübrâ (el-Esrâru'l-merfûa fî'l-ahbâri'l-mevzûa)*, thk. Muhammed es-Sabbâğ, Beyrut ts., s. 75, h.nr: 1.

41 Bu rivayet, aynı lafızla ileride 819 numaralı hadis olarak tekrar edilecektir. Benzer lafızla gelen diğer rivayetler için 420 ve 913 numaralı hadislere bakınız. (Çeviren)

42 Başlıktaki lafızla sadece giriş kelimesi açısından bir farklılık vardır; her ikisi de aynı manaya gelmektedir. Bu lafız ileride 420 numaralı hadis olarak gelecektir. Bk. Deylemî, *el-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb*, thk. es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1986, I, 400, h.nr: 1620. (Çeviren)

Öte yandan Buhârî ve Müslim de bu hadisi rivayet etmişlerdir. Fakat lafızları **“Ben, cevâmiu’l-kelim ile gönderildim”** şeklindedir.⁴³ Ahmed b. Hanbel’in rivayetinde ise **“Bana söz sanatının en zarîf, güzel ve derin manalı girişleri (fevâtihu’l-kelâm); en kapsamlı ve özlü ifadeleri (cevâmiü’l-kelâm) ve tadına doyulmayan en hoş, açık, etkili bir biçimde ve gayet yerinde söz sonlandırma özelliği (havâtimü’l-kelam) verildi”** lafzıyla yer almaktadır.⁴⁴ Yine Beyhakî’nin rivayetine göre Ömer b. el-Hattâb radiyallahu anh, Tevrat’tan bir bölüm okumakta olan bir adama rastlar. Bu durum Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’e bildirildiğinde ise şöyle buyurur: **“Ben (peygamberlerin veya peygamberlik makamını) başlatan ve sona erdiren olarak gönderildim. Ayrıca bana cevâmiu’l-kelim ve söz sanatının en zarîf, güzel ve derin manalı girişleri verildi.”** Ebû Ya’lâ da Hâlid b. Urfuta kanalıyla aktardığı bu rivayeti “Ömer’in yanında olduğum bir sırada bir adam çıkageldi...” diye başlayan bir lafızla zikreder. Söz konusu rivayette ayrıca Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’in şöyle buyurduğu nakledilir: **“Ey insanlar! Bana cevâmi’u’l-kelim ve söz sanatının en zarîf, güzel ve derin manalı girişleri verildi ve sözün özünü ifade etmeye muvaffak oldum.”**

Keza İbn Sîrîn’in Ebû Hureyre yoluyla naklettiği bir rivayette **“Bana söz sanatının en zarîf, güzel ve derin manalı girişleri verildi,”** bir diğerinde **“Bana söz sanatının anahtarları verildi”** ve bir başkasında da **“Bana cevâmiu’l-kelim verildi”** lafızları yer almaktadır. Ebû Musa’nın hadisinde ise şu lafızla geçmektedir: **“(Allah Rasûlü) ‘Bana söz sanatının en zarîf, güzel ve derin manalı girişleri ve tadına doyulmayan en hoş, açık, etkili bir biçimde ve gayet yerinde söz sonlandırma özelliği verildi’ buyurunca biz ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Allah’ın sana öğrettiklerinden bize de öğret’ dedik. O da bize tahiyyatı öğretti.”**⁴⁵

43 Buhârî, Ta’bîr 22; Müslim, Mesâcid 6.

44 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 179, h.nr: 6606. Heysemî, isnadındaki Abdullah b. Lehîa’dan dolayı bu lafızla gelen rivayetin zayıf olduğunu söylemektedir. (Bk. Heysemî, *Mecmau’z-zevâid ve menbau’l-fevâid*, Kahire 1994, thk. Hüsamüddin el-Kudsî, I, 169, h.nr: 778) Ancak rivayetin aslının Buhârî ve Müslim’de geçmesi sebebiyle ve daha başka kanallarla gelen rivayetleri de olduğu için *sahih* sayılmaktadır. (Çeviren)

45 Ebû Ya’lâ, *Müsned*, thk. H. Selim Esed, Dimeşk 1984, XIII, 209, h.nr: 7238. Bizatihi bu rivayet, isnadı Abdurrahmâ b. İshâk el-Vâsıtı sebebiyle zayıf olmakla birlikte başka tariklerle desteklendiği için *sahih* sayılmaktadır. (Bilgi için bk. Heysemî, *Mecma’*, VIII, 263, h.nr: 13970; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahîha*, Riyad 1995, III, 472, h.nr: 1483) -Çeviren-

Yine Makdisî, *el-Muhtâra* adlı eserinde Ömer *radiyallahu anh*'dan farklı lafızla gelen ve hadisin söyleniş sebebini açıklayan bir rivayete yer verir. Ömer *radiyallahu anh* şöyle der: “Ben çıkıp ehl-i kitaba ait bir kitabın nüshasını çıkarıp bir deri içerisinde (Allah Rasûlü’ne) getirdim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ‘**Bu elindeki nedir Ömer?**’ diye sordu. Ben ‘Ey Allah’ın Rasûlü! İlmimize ilim katmak için bir nüshasını çıkardığım bir kitap’ dedim. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, yanakları al al olacak kadar kızdı. Ardından ‘Cemaatle namaz’ diye çağrıda bulunuldu. Ensâr ‘Peygamberiniz öfkelenirilmiş. Silaha sarılın, silaha!’ diyerek gelip Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in minberinin etrafını (koruma amaçlı) sardılar. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ise şöyle buyurdu: ‘**Ey insanlar! Bana cevâmiu’l-kelim ve tadına doyulmayan en hoş, açık, etkili bir biçimde ve gayet yerinde söz sonlandırma özelliği verildi. Ayrıca sözün özünü ifade etmeye muvaffak oldum. Ben bunları size gayet açık ve berrak bir şekilde getirdim. O sebeple sakın yolu şaşırıp sapkınlık çukuruna yuvarlanmayın ve o yolunu şaşırıp çukura düşenler de sizi yanıltmasınlar.**’ Daha sonra Ömer *radiyallahu anh* şöyle dedi: Bunun üzerine ben de kalkıp şöyle dedim: ‘Rab olarak Allah’ı, din olarak İslâm’ı, peygamber olarak da seni kabul edip razı oldum.’ Daha sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* minberden indi.”

۹- اَشْتَدُّمُوا بِالزَّيْتِ، وَاذْهَبُوا بِهِ؛ فَإِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ.

9- Zeytinyağını (ekmeğinize) katık edinin ve onu (bedeninize) sürünün. Zira o, mübarek bir ağaçtan çıkmaktadır.

Tirmizî bu hadisi *el-İlel*’inde rivayet etmiş ve hakkında “Mürsel bir hadistir” demiştir.⁴⁶ İbn Mâce ve Hâkim de bunu rivayet etmişlerdir. Ayrıca Hâkim “Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygundur” kaydını düşmüştür.⁴⁷

Öte yandan Beyhakî, aynı zamanda *el-Efrâd*’ında Dârekutnî bu rivayete yer vermektedirler. Keza Ebû Ya’lâ ve Abd b. Humeyd de İbn Ömer kanalıyla aynı hadisi aktarmışlardır. Taberânî ise ilgili rivayeti *el-Mu’cemu’l-evsat* adlı eserinde İbn Abbâs yoluyla şu lafızla nakletmektedir: “-Zeytinyağını kastederek- **şu ağaçtan (ekmeğinize) katık edinin.**

46 Tirmizî, *el-İlel*’l-kebîr, thk. Subhî es-Sâmerrâî ve dğr., Beyrut 1409, s. 309, h.nr: 570.

47 İbn Mâce, Et’ime 34; Hâkim, *Müstedrek*, thk. M. Abdülkâdir Ata, Beyrut 1990, IV, 135, h.nr: 7142.

Kime güzel bir koku ikram edilirse geri çevirmeyip ondan alsın.” Suyûtî, *el-Câmi*’inde söz konusu hadisin **zayıf** olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur.

١٠- اَتَّيْتُمُوا وَلَوْ بِالْمَاءِ.

10- Su ile bile olsa, (ekmeğimize) katık edinin.

Bu rivayeti, Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ında, Ebû Nuaym, Hatîb ve Temmâm, Abdullah b. Amr b. el-Âs’tan rivayet etmektedirler.⁴⁸ Rivayetle ilgili olarak İbnü’l-Cevzî **“Sahih değildir. İsnadındaki ravilerden biri meçhul, bir diğeri de zayıftır”** demiştir.⁴⁹ Heysemî⁵⁰ ise **“İsnadında Guzeyl b. Sinân adında tanımadığım biri var, diğer ravileri ise güvenilir kimselerdir”** kaydını düşmüştür.

١١- آدَمُ فَمَنْ دُونَهُ تَحْتَ لِوَائِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

11- Âdem ve ondan sonraki nesiller, kıyamet günü sancağımın altındadırlar.

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya‘lâ bu hadisi, İbn Abbâs’tan merfu bir hadis olarak rivayet etmektedirler.⁵¹ Hadisin baş tarafı ise şöyledir: **“Her peygamberin, dünyada gerçekleşmesini istediği bir duası vardır. Ben ise duamı, ümmetime şefaât olarak sakladım. Kıyamet günü Âdemoğullarının efendisi olmama rağmen bununla övünmem. İlk olarak kabri yarılıp diriltilecek kişiyim, yine de bununla övünmem. Hamd sancağı elimde olmasına karşın bununla da övünmem. Âdem ve ondan sonraki nesiller, kıyamet**

48 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, thk. Târik b. Avadallah b. Muhammed - Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Kahire ts., II, 159, h.nr: 1572; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 463, ravi nr: 3956; Temmâm, *el-Fevâid*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Riyad 1412, II, 44, h.nr: 1094.

49 İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, thk. İrşâdü’l-Hak el-Eserî, Pakistan 1981, II, 165, h.nr: 1083-1084.

50 *Keşfü’l-hafâ*’nın basılı nüshalarında genellikle “Beyhakî” olarak kaydedilen bu ismin, eserin bir yazma nüshasında “Heysemî” şeklinde yazıldığı belirtilmektedir. (Bk. thk. Abdülhamid Hindavî, 2000, I, 22) Kanaatimizce doğrusu da budur. Zira tespit edebildiğimiz kadarıyla ilgili cümle, Heysemî’nin *Mecmau’z-zevâid* (bk. V, 35, had. no: 7982) adlı eserinde aynı şekilde geçmektedir. (Çeviren)

51 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 330, 427, h.nr: 2546, 2692; Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, IV, 213, h.nr: 2328.

günü sancağımın altında olmasına rağmen bununla övünmem.” Yine Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce’nin Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayet ettikleri versiyonun lafzı da şu şekildedir: **“Kıyamet günü Âdemoğullarının efendisi olmama rağmen bununla övünmem. Hamd sancağı elimde olmasına karşın bununla da övünmem. İlk şefaathçi benim ve şefaath hakkı tanınan ilk kişi benim. O gün Âdem ve ondan sonraki peygamberlerin tamamı, kıyamet günü sancağımın altında olmalarına rağmen bununla övünmem. İlk olarak kabri yarılıp diriltilecek kişiyim, yine de bununla övünmem.”**⁵²

Ebu’l-Abbâs el-Mursî -kuddise sirruh- “Allah Rasûllü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **‘Kıyamet günü Âdemoğulları’nın efendisi olmama rağmen bununla övünmem’** sözünün anlamı, ‘efendilikle övünmem, benim tek övünç kaynağım Allah’a kul köle olmaktır” dedikten sonra şu beyiti okur:

“Beni sadece ey kulu/kölesi diye çağır,

Zira o benim en değerli isimimdir.”

Öte yandan Şeyh-i Ekber (Muhyiddin İbn Arabî)’in -kuddise sirruhu’l-enver- ilgili hadisın “*وَلَا فَخْرَ* /övünmem” lafzında geçen “*ra*” harfini, keskin “*ze*” olarak “*وَلَا فَخْرَ* /kibirilenmem” şeklinde rivayet ettiği nakledilmektedir.

١٢ - أَلَا دَمِي كَالنُّخْلَةِ، إِذَا قُطِعَ رَأْسُهُ مَاتَ.

12- İnsanoğlu, hurma ağacı gibidir; başı kesilirse ölür.

Bunun bir hadis olup olmadığını araştırmak gerekir. Hâlid el-Ezherî bu sözü, *Şerhu’l-ezheriyye*’de, harf-i cerlerden biri olan “*kef*” harfine örnek olarak zikretmektedir.⁵³ Ancak Halebî, şerhinde buna değinmemiştir. Ayrıca lafız, (Arap edebiyatındaki) *kalb* terimine bir örnek teşkil eder ve “yüksek sarayı saman karışımı çamura sıvadığım gibi” beyitine benzer.⁵⁴

⁵² Tirmizî, Tefsîr 18; İbn Mâce, Zühhd 37.

⁵³ Bk. Hâlid el-Ezherî, *Şerhu’l-ezheriyye*, Kahire ts., s. 51. (Çeviren)

⁵⁴ Normalde ifade, “saman karışımı çamurla yüksek sarayı sıvadığım gibi” şeklinde olmalıydı. Buna göre ilgili söz de “hurma insanoğlu gibidir” tarzında olacaktır. (Kalb terimi ile ilgili olarak bk. Ali Bulut, *Belağat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2015, s. 251-252) -Çeviren-

13- آفةُ الكِذْبِ النِّسيانُ.

13- Yalanın âfeti unutmaktır.

Abdurrahman b. ed-Deyba‘ *Temyîz* adlı eserinde şöyle der: “Bir grup hadis hafızı, bu rivayeti, **zayıflık** ve **inkıta** (kopukluk) bulunan bir isnadla eserlerine almışlardır.” Sehâvî de *Asıl*’da şunları söyler: “Kuzâî ve Deylemî bunu, Ali *radiyallahu anh*’dan merfu olarak **‘Sözün âfeti yalan; ilmin âfeti ise unutmaktır’** lafzıyla rivayet etmişlerdir. Bu rivayetin isnadı zayıf olmakla birlikte manası sahihtir. Ayrıca Dârimî ve Askerî bu rivayeti A‘meş’ten merfu olarak, mu‘dal veya mürsel bir rivayet şeklinde şu lafızla aktarmışlardır: **‘İlmin âfeti unutmaktır; onu zayı etmek ise, ehli olmayan kimselere anlatmandır.’** Hılaî de *Fevâid*’inde Ru‘be b. el-Accâc’ın şöyle dediğini aktarmaktadır: Nesep âlimi Bekrî bana şöyle dedi: ‘İlmin bir âfeti, bir cefası ve bir de ayıbı vardır. Âfeti unutulması, cefası ilimde yalan söylemek ve ayıbı ise onu ehil olmayan kimseler arasında yaymaktır.’”⁵⁵

Necmüddîn el-Gazzî de ilgili rivayeti başta zikrettiğimiz lafızla İbn Adiy’in *el-Kâmil* adlı eserine dayandırmaktadır. Kâsım b. Muhammed’in de şöyle dediği nakledilmiştir: “Allah yalancılara karşı bizlere unutkanlıkla yardım etmiştir.” Yine İbn Adiy’in *el-Kâmil*’inde Abdullah b. el-Muhtâr’ın şöyle dediği nakledilmektedir: “İlmin bir âfeti yalan, diğer âfeti ise unutmaktır.” Hz. Peygamber’in sözü (merfû bir rivayet) olarak lafzı da şöyledir: **“Sözün âfeti yalan; ilmin âfeti ise unutmaktır.”** Bu hadisi de İbn Adiy, Kuzâî ve Deylemî **zayıf bir isnadla** nakletmişlerdir. Beyhakî ise İbn Mes‘ûd’un kendi sözü (mevkûf bir rivayet) olarak nakletmiş olup lafzı şu şekildedir: “Sözün âfeti unutmaktır.” Ancak bunun da isnadında **kopukluk (inkıtâ)** vardır.⁵⁶

Ben de (Aclûnî) derim ki: Kuzâî bu hadisi uzunca bir rivayet olarak şu lafızla aktarır: “Sözün âfeti yalan, ilmin âfeti unutkanlık, yumuşak huy-luluğun âfeti aptallık, ibadetin âfeti durgunluk, cesaretin âfeti haddi aşma, hoşgörünün âfeti başa kakma, güzelliğin afeti kibir, soyluluğun âfeti gurur ve övünme; zekâ ve akıllılığın âfeti kendini beğenmişlik; cömertliğin âfeti israf, dinin âfeti ise heva ve hevestir.”

⁵⁵ Sehâvî, *Makâsıd*, I, 113-117, h.nr: 2.

⁵⁶ Necmüddîn el-Gazzî, *İtkânu mâ yahsün mine’l-ahbâri’d-dâireti ale’l-elsün*, thk. Halil b. Muhammed el-Arabî, Kahire 1995, I, 26, h.nr: 3.

١٤ - آفة الدين ثلاثة: فقيه فاجر، وإمام جائر، ومجتهد جاهل.

14- Dinin âfeti üçtür: Günahkâr fakîh, zalim yönetici ve ibadete düşkün bir cahil.

Suyûtî *el-Câmiu'l-kebîr*'de şöyle der: "Deylemî, bu rivayeti İbn Abbâs'tan nakletmektedir."⁵⁷

١٥ - أَكُلْ كَمَا يَأْكُلُ الْعَبْدُ، وَأَجْلِسْ كَمَا يَجْلِسُ الْعَبْدُ.

15- Ben bir köle gibi yemek yerim ve bir kölenin oturduğu gibi otururum.

Bu rivayeti İbn Sa'd **hasen** bir isnadla rivayet etmiş; Ebû Ya'lâ da Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla nakletmiştir.⁵⁸ Beyhakî'nin rivayetinde ise Yahya b. Ebî Kesîr yoluyla mürsel olarak aktarılmıştır. Baş tarafında da "**Ben ancak (Allah'ın bir kulu ve) kölesiyim**" ilavesi yer almaktadır. Hennâd da bunu *-el-Câmi'in Zeyl'*inde geçtiğine göre- *ez-Züh'd* adlı eserinde Ömer b. Mürre yoluyla mürsel bir rivayet olarak nakletmektedir. Lafzı da şöyledir: "**Ben bir köle gibi yemek yerim. Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, eğer dünyanın Allah katında sivrisinek kanadı kadar ağırlığı olsaydı, kâfire bir bardak su bile içirmezdi.**"⁵⁹

١٦ - أَلْ الْقُرْآنِ أَلُ اللَّهِ.

16- Kur'ân ehli, Allah'ın ehlidir.

Hatîb bunu *Ruvâtu Mâlik*'de Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet etmiştir. Zehebî de *Mîzân*'da "**Bâtıl bir haberdir**" demiştir.⁶⁰

57 Kaynaklarımızda rivayetin isnadında yer alan Nehşel b. Saîd b. Verdân el-Verdânî adındaki ravinin *metrûk* biri olduğu hatta İshâk b. Râhûye tarafından *yalancı sayıldığı* belirtilmektedir. Ayrıca Nehşel'in bu isnaddaki hocası Dahhâk'ın da İbn Abbâs'la görüşmediği ifade edilmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Suriye 1986, s. 566, no: 7198; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 52) -Çeviren-

58 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 318, h.nr: 4920; İbn Sa'd, *Tabakât*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1990, I, 280.

59 Hennâd, *ez-Züh'd*, thk. A. Abdülcebbâr el-Ferîvâî, Küveyt 1406, II, 411.

60 Zehebî, *Mîzân*'u'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl, thk. A. Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1963, III, 489, ravi nr: 7268.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Fakat bu rivayeti destekleyen benzer mana-
da başka bir hadis (şâhid) vardır. O da şudur: Ebû Ubeyde, Bezzâr ve İbn
Mâce'nin Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiklerine göre, Peygamber
sallallahu aleyhi ve sellem **“Allah Teâlâ'nın, insanlardan birtakım ehli
vardır”** buyurunca, “Onlar kimdir ey Allah'ın Rasûlü?” diye soruldu. Al-
lah Rasûlü de şöyle buyurdu: **“Kur'ân ehli. Onlar Allah'ın ehli ve özel/
seçkin şahsiyetleridir.”**⁶¹

١٧- آل مُحَمَّدٍ كُلُّ تَقِيٍّ

17- Muhammed'in ailesi ve yakınları, takva sahibi olan herkestir.

Suyûtî **“Ben bunu bilmiyorum”** demiştir. Sehâvî de Asıl'da şöyle
der: “Deylemî ve Temmâm, bu rivayeti **zayıf isnadlarla** nakletmişlerdir.
Temmâm'ın Enes *radiyallahu anh*'dan gelen rivayetinin lafzı şöyledir:
Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e “Muhammed'in ailesi ve yakın-
ları kimdir?” diye soruldu. O da **“Ümmet-i Muhammed içerisinde tak-
va sahibi olan herkestir”** cevabını verdi.⁶² Deylemî'nin lafzı ise şöyle-
dir: (Allah Rasûlü) **“Muhammed'in ailesi ve yakınları, takva sahibi olan
herkestir”** buyurduktan sonra **“O'nun velileri ancak takva sahipleridir”**⁶³
âyetini okudu. Fakat bu rivayeti destekleyen başka hadisler de mevcut-
tur. Bunlardan biri de Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçen Allah
Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu sözüdür: **“Filancaoğulları aile-
si, benim velilerim/dostlarım değildir. Benim velilerim ancak Allah ve
salih mü'minlerdir.”**⁶⁴ Şeyh Muhammed ez-Zürkânî ise Muhtasaru'l-
Makâsıd'ı'l-hasene'de, söz konusu rivayetin **hasen li-gayrihi** hükmünde
olduğunu söylemiştir.

Necmüddin el-Gazzâlî de şöyle demiştir: “Rivayetin bir lafzında,
Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ‘Muhammed'in ailesi ve yakınları
kimdir?’ diye sorulunca Allah Rasûlü'nün **‘Takva sahibi herkes’** cevabı-
nı verdiği ifade edilmektedir. Yine Ali *radiyallahu anh*'dan, ilgili soruyu

61 İbn Mâce, Sünnet 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 305, h.nr: 12292. *Müsned*'in tahkik ve tahririni yapan Şuayb el-Arnaût, bu rivayet hakkında *hasen* demektedir (bk. a.g.e.) -Çeviren-

62 Temmâm, *Fevâid*, II, 217, h.nr: 1567.

63 Enfâl 8/34.

64 Buhârî, Edeb 14; Müslim, İmân 366. Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 117-119.

kendisinin sorduğu nakledilmiştir. Bu rivayetin de **isnadları zayıf olmak-la** birlikte destekleyici başka rivayetler söz konusudur. Ayrıca ben bazı nahiv kitaplarında bu rivayeti ‘**آلِي كُلِّ مُؤْمِنٍ تَقِيَّ**’/Benim ailem ve yakınlarım, **takva sahibi her mü’mindir**” lafzıyla gördüm. Bu lafız, ‘آل/âl’ kelimesinin zamire izafe edilmesinin delili olarak kullanılmaktadır.”

Sehâvî, bu hadisi destekleyen benzer manadaki rivayetleri (şevâhid) *İrtikâû'l-ğuraf* adlı eserinde açıklamıştır. Halîmî de hadisteki “**takva sahibi herkes**” lafzını, “Müslümanların geneli olarak değil, Allah Rasûlü’nün akrabasından olan her takva sahibi kişi” şeklinde yorumlamıştır. Buna delil olarak da şu hadisi öne sürmüştür: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kurban kesmek istediği vakit, iki koç getirmiş ve bunlardan birini ümmetinden Allah’ın birliğine ve kendisinin (İslâm’ı) tebliğ ettiğine dair şahitlik eden kimseler adına keserken, diğerini de kendisi, ailesi ve yakınları için kesmiştir.”⁶⁵

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu ve benzeri hadislerin, Allah Rasûlü’nün kendi aile ve yakınlarından kemâle ermiş olan kimseler için geçerli olduğunu söylemek gerekir. Zira nesep itibarıyla kendisiyle akrabalık bağı bulunduğu sabit olan kimselerin, takva sahibi olmasa da mü’min olması sebebiyle onun ‘âlinden (aile ve yakınlar)’ sayılmasında zaten hiçbir şüphe yoktur. Çünkü itaatsizlik, nesep bağına koparmaz. Ayrıca Allah Rasûlü’nün aile ve yakınlarını, ona yakınlıkları sebebiyle sevmek, ona nesep bağıyla bağlanmış olma şereflerinden dolayı her mü’min için kaçınılmazdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: “**(Ey Muhammed!) De ki: Ben bu tebliğime karşı sizden akrabalıkta sevgiden başka hiçbir ücret istemiyorum.**”⁶⁶ Bu konuda ilave olarak şu beyitleri dile getirdim:

“(Hz. Muhammed) Mustafa’nın aile ve yakınları
en üstün övgüyü elde etmiş oldular,

O hatırası aziz ve yâdı tatlı olan Tahir (tertemiz)e
nesep bağıyla bağlanmış olmalarından ötürü.

Onları sevmek, her mü’mine farzdır;

Allah, Muhkemü’z-zikr olan Kur’ân’da buna işaret etmiştir.

65 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, thk. Abdülaliy Abdülhamîd Hâmid, Hindistan/Bombay 2003, III, 45, h.nr: 1376.

66 Şûrâ 42/23.

Onların haricinde, Allah Rasûlü'nün soyundan
geldiğini iddia eden kimse de

En çirkin günahı işleyen lanetli bir kimsedir işte o.

Fâtımatü'z-Zehra'nın en şerefli nesli,
kenarları ince ipekten yeşil sarıklarla ayırt edilirler.

Şu da var ki onlara has kıyafetlere ihtiyaç bırakmayacak surette

Güneş ve dolunaydan daha parlak yüzleri vardır onların.

Yeşil giymek başkalarına yasak değildir aslında,

Asyutlu ilim sahibi zatın (Suyûtî'nin) görüşüne göre.

Diğer âlimlerden ise,

Onun mübah gördüğünü haram görenlerin
kanaatinin daha doğru olduğu nakledilir.

Sen bu hükmü derinlemesine araştırarak öğren istersen.”

۱۸ - آمِنَ خَاتَمَ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلَى لِسَانِ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ.

18- “Âmîn” Âlemlerin Rabbinin, mü'min kullarının diline yansıyan (ve duaların geri çevrilmeyeceğini tescilleyen veya kurtuluş beraatına vurulan) bir mührüdür.

Bu rivayeti İbn Adiy ve *ed-Dua* adlı eserinde Taberânî, Ebû Hureyre kanalıyla nakletmiş; Suyûtî de *el-Câmiu's-sağîr*'inde **zayıf** olduğuna dair işaret koymuştur.⁶⁷

۱۹ - آمَنَ شَعْرُ أُمِّيَّةَ بْنِ أَبِي الصَّلْتِ وَكَفَرَ قَلْبُهُ.

19- Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın şiiri iman etmiş, ancak kalbi inkâr etmiştir.

Ebû Bekir b. el-Enbârî, bu rivayeti *Kitabu'l-Mesâhi*fte nakletmektedir. Hatîb ve İbn Asâkir de İbn Abbâs *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedirler.⁶⁸ Münâvî ise özetle şöyle demiştir: “**Hadisin isnadı zayıftır.** Aynı hadisi Fâkihî ve İbn Mende de İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir. Söyleniş

67 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 192; Taberânî, *ed-Duâ*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1413, s. 89, h.nr: 219; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 59, h.nr: 1029; Hadisin *zayıf* olduğuna dair geniş izah için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 677, h.nr: 1487. (Çeviren)

68 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, IX, 272.

sebebi ise şudur: Ümeyye'nin kız kardeşi Fâria bint Ebi's-Salt, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek Ümeyye'nin şiirlerinden bir şeyler okuyunca Allah Rasûlü de bu sözü söylemiştir.”⁶⁹

Keza Müslim'in rivayetine göre Amr b. eş-Şerîd şunu anlatır: “Bir gün Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bineğinin arkasındaydım. Bana ‘**Ümeyye'nin şiirlerinden ezberinde bir şeyler var mı?**’ diye sordu. Ben ‘Evet’ dedim ve ona yüz beyit okudum. Bunun üzerine Allah Rasûlü ‘**Şiirinde neredeyse iman edecekmış**’ buyurdu.”⁷⁰

Onun şiirlerinden biri de şöyledir:

“Göğün tahtına kurulmuş, her şeyi gözeten ve
her şeye şahit olan bir hükümdarın,

Kudret ve yüceliğinin önünde başlar eğilir ve secdeye kapanır.”

Bir başka şiiri de şöyledir:

“Her gecenin sonunda güneş, rengi, kızıla boyanmış şekilde doğar.

Önce reddeder; onun için baskı ve şiddet
görmeden usulca doğmaz üzerimize,

Aksi hâlde kamçılanır, kırbaç vurulur kendisine.”

Bu noktada şairin “baskı ve şiddet görmeden usulca doğmaz üzerimize, aksi hâlde kırbaç vurulur kendisine” cümlesine itiraz edilince İbn Abbâs (bu ifadede herhangi bir sorun olmadığına dair) şu açıklamayı yapar: “Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, güneş yetmiş bin melek tarafından (hayvan dürter gibi) dürtülmedikçe kesinlikle doğmamıştır. Güneşe ‘Hadi doğ artık’ denilince, ‘Allah Teâlâ’yı bırakıp bana ibadet eden bir topluluğun üzerine doğmam!’ karşılığını verir. Nihayetinde (Allah katından) bir melek yanına gelir ve (doğmasını emreder); o da Âdemoğullarını aydınlatmak için yanmaya başlar. Bunun üzerine, doğmasını engellemek üzere bir şeytan yanına yaklaşır; ancak güneş (onu dinlemez ve) şeytanın iki boynuzu arasından doğar. Böylece Allah Teâlâ, güneşin altında şeytanı yakar, kavurur.”

69 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 57.

70 Müslim, Şi'r 1.

Ümeyye'nin, bunun gibi daha nice ilginç şiirleri vardır. Fakat Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de buyurduğu gibi kâfir bir kalple ölmüştür. Hakkında şöyle demişlerdir: “Ümeyye, Bedir savaşının yaşadığı döneme yetişti ve orada ölen kafirler hakkında mersiyele söyledi. Taif'in kuşatıldığı günlerde de kâfir olarak öldü.”

Ona ait şiirlerden bir kısmı da şöyle:

“Rabbim! Beni asla kâfir eyleme!

Gönlümün derinliklerini ömür boyunca imanla doldur.”

Ölüm anı yaklaştığı sırada söylediği şu sözler de onun şiirlerindendir:

“Her hayat -ne kadar uzun olursa olsun- bir gün bitmeye mahkûmdur.

Keşke, şu bana görünen (ecel)den önce dağ
başlarında keçiler otlatan biri olsaydım.

Hesap günü muazzam bir gündür;

Bebeklerin saçlarının ağardığı zorlu bir gün!”

۲۰ - آيَةُ الْكُرْسِيِّ رُبُّ الْقُرْآنِ.

20- Âyete'l-kürsî, Kur'ân'ın dörtte biridir.

Suyûûî *el-Câmiu'l-kebîr* ve *el-Câmiu's-sağîr* adlı iki eserinde de “Bu hadisi Ebu's-Şeyh, *es-Sevâb* isimli eserinde Enes *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmiştir” demiş ve *el-Câmiu's-sağîr*'inde hadisin **hasen** olduğuna dair işaret koymuştur.⁷¹

۲۱ - آيَةٌ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى خَيْرٌ مِنْ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ.

21- Allah Teâlâ'nın Kitabı'ndan bir âyet, Muhammed ve onun aile ve yakınlarından daha hayırlıdır.

71 Hadisin ravileri arasındaki Seleme b. Verdân'ın *zayıf* biri olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VII, 147, h.nr: 11545; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 32, h.nr: 13309. *Müsned*'in tahkikini yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi de hadis hakkında *zayıf* notunu düşmektedirler.) Bu noktada Münâvî, Suyûûî'nin, bu hadis hakkındaki *hasen* değerlendirmesinin, rivayetin başka kanallarla desteklenmiş olmasından kaynaklanabileceği ihtimalini öne sürer. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 60, h.nr: 1033) -Çeviren-

Sehâvî Asıl'da şöyle demiştir: “Ben de benden önceki hocam (İbn Hacer el-Askalânî) gibi bu hadise vâkıf olamadım (**İlem ekıf aleyhi**). Fakat onun *Tesdîdü'l-kavs* adlı eserinin kenarında, bizim mezhebe mensup akrabamız ve aynı zamanda hocamın öğrencilerinden olan birinin hattıyla, bu rivayetin herhangi bir kaynağa ve sahâbîye nispet edilmeden kaydedilmiş olduğunu gördüm. Ne var ki bu konuda böyle birine itimat etmem. Üstelik sözü geçen zat, ilgili rivayete şunu da ilave etmiştir: ‘Çünkü Kur’ân, Allah kelimasıdır, yaratılmamıştır.’ Evet, Tirmizî’nin *Câmi*’inde, İbn Mes’ûd’un ‘Allah Teâlâ, Âyete’l-Kürsî’den daha muazzam ne bir gök ne de bir yer yaratmıştır’ şeklindeki sözünün yorumuna dair Süfyân b. Uyeyne kanalıyla gelen şöyle bir rivayet vardır: ‘Çünkü Âyete’l-Kürsî, Allah’ın kelimasıdır. Allah’ın kelamı ise, Allah’ın göğü ve yeri yaratmasından daha muazzamdır.’⁷² Bir diğer nüshada ise bu ifade ‘Göklerde ve yerde olan her şeyden daha muazzamdır’ lafzıyla geçmektedir.”⁷³

Öte yandan İbn Hacer el-Mekkî *el-Fetâva'l-Hadîsiyye*’sinde şunları söyler: “**‘Allah’ın Kitabı’ndan bir âyet, Muhammed ve Muhammed’in aile ve yakınlarından daha hayırlıdır**” hadisiyle ilgili olarak Hafız Suyûtî ‘Buna vâkıf olamadım’ demiştir.”

Yine İbn Mes’ûd’un kendi sözü olarak gelen bir haberde de “İbn Mes’ûd bir adama bir âyet okutunca ‘Bu, güneşin üzerine doğduğu ve yerin üstündeki her şeyden daha hayırlıdır’ derdi” ifadesi geçmektedir. Bu haberin diğer bir lafzı ise şu şekildedir: “(İbn Mes’ûd birine) bir âyet öğrettiği zaman şöyle derdi: ‘Bunu al. Şüphesiz bu âyet, dünyadan ve dünyanın içindekilerden daha hayırlıdır.’” Bazıları ise bu rivayeti, merfu (Peygamber sözü) olduğu hissini verecek şekilde İbn Mes’ûd’a dayandırmışlardır. Lafzı da şöyledir. “Allah’ın Kitabı’ndan bir âyet, dünyadan ve dünyanın içindekilerden daha hayırlıdır.” Ancak *Müsnedü'l-Firdevs*’te, Ali *radiyallahu anh*’dan gelen merfu bir rivayette şu ifade yer alır: “Kur’ân, Allah dışındaki her şeyden üstündür.” Yine aynı eserde Enes’ten nakledilen merfu bir rivayette şöyle geçmektedir: “Kuşkusuz Allah’ın Kitabı’ndan bir âyet okumak, Arş’ın altındaki her şeyden üstündür.” Keza aynı kitapta Suheyb’den aktarılan merfu bir rivayet daha bulunmaktadır. Lafzı da şöyledir: “Allah’ın Kitabı’ndan bir âyet okumak, Arş’ın altındaki/dışındaki her şeyden daha üstündür.”

72 Tirmizî, Tefsîr 5.

73 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 121-122, h.nr: 5.

Müsnedü'l-Firdevs'teki hadislerin durumu ise (ehlince) malumdur. Öte yandan Gazzâlî'nin *İhyâ*'sında geçtiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Allah katında Kur'ân'dan daha büyük/değerli bir şefaathî yoktur. Ne peygamber ne melek ne de bir başkası.”** Ancak Irâkî'nin *İhyâ* hadislerine dair tahririnde geçtiğine göre bu rivayet de **mürseldir**.⁷⁴

Necmeddin el-Gazzî de şunu söylemektedir: “Bu rivayeti Taberanî, İbn Mes'ûd'un kendi sözü (mevkûf bir rivayet) olarak şu lafızla nakletmiştir: “Allah'ın Kitabı'ndan her bir âyet, gök ve yerdekilerden daha hayırlıdır.” Bu rivayetin dillerdeki meşhur lafzı ise şudur: “Tebbet sûresinin bir harfi, Muhammed'den ve Muhammed'in aile ve yakınlarından daha hayırlıdır.”⁷⁵

۲۲- آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ.

22- Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünden döner ve kendisine bir şey emanet edildiği vakit hiyanet eder.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Hem Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*lerinde hem de diğer kaynaklarda, değişik versiyonlarla geçmektedir.⁷⁶ Bunlardan biri şöyledir: **“Kimde şu dört huy bulunursa, o kişi -oruç tutsa da namaz kılsa da ve kendini mü'min zannetse de- katıksız münafık olur: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünden döner, kendisine bir şey emanet edildiğinde hiyanet eder ve düşmanlık ettiği zaman aşırıya gider.”** Bir rivayette de **“Bir antlaşma yapınca sözünde durmaz”** lafzı yer almaktadır. Bazıları da “Rivayetlerde münafıkların alametine dair zikredilenlerin toplamı yedidir” diyerek şu şekilde nazma dökmüşlerdir:

“Münafığın alametleri (toplamda) yedi olarak sayılır;

Yaratılmışların en hayırlısı (Hz. Peygamber'den)
sahih yolla gelen haberlere göre:

Konuştuğunda doğru söylemez ve sözünden döner;

⁷⁴ Sehâvî, *a.g.e.*, I, 123-124, h.nr: 5.

⁷⁵ Necmüddîn el-Gazzî, *İtkân*, I, 27, h.nr: 6.

⁷⁶ Buhârî, İmân 24, Şehâdât 28, Vesâyâ 8, Mezâlim 17, Cizye 17, Edeb 69; Müslim, İmân 107-108; Tirmizî, İmân 14.

Bir şey emanet edildiğinde de hıyanet edip zarar verir
 Güneşin (batı ufkunda) sararmaya başladığı anda namaza durur
 Peygamber'e kucak açan ve yardım eden (Ensâr'a) nefret duyar.
 Üç defa Cuma namazına gelmeyi terk eder,
 Ve eğer bu bedbahtla çekişecek olursan aşırıya gider."

Buna sekizinciye de ilave etmek gerekir. Nitekim bu hususta Buhârî'nin, *et-Târihu'l-kebîr*'inde, Hâkim ve İbn Mâce'nin de İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri ve İbn Hacer'in de **hasen** dediği bir hadis bulunmaktadır. Lafzı da şöyledir: **"Bizimle münafıklar arasındaki ayırıcı vasıflardan biri de münafıkların zezem suyundan doya doya içmemeleridir."**⁷⁷ Rivayetin tam metni ise şu şekildedir: Bir adam İbn Abbâs'ın yanına gelir. İbn Abbâs ona "Nereden geliyorsun?" diye sorar. Adam "Zezem'den" cevabını verir. İbn Abbâs "Gerektiği gibi içtin mi ondan?" diye sorunca adam "Nasıl yani?" der. İbn Abbâs da "Ondan içeceğin vakit, kıbleye dön, besmele çek, üç nefeste ve doya doya iç. Bitirince de Allah'a hamdet. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **'Bizimle münafıklar arasındaki ayırıcı vasıflardan biri de münafıkların zezem suyundan doya doya içmemeleridir'** buyurmuştur" der.

Ben de (münafıkların) bu sekizinci alametini şu şekilde nazma aktardım:

"Sekizincisi de bilesin ki doya doya içmemektir suyundan zezemin,

Bu hususta haberi geldi bize o beşeriyet efendisinin."

۲۳ - الْإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ.

23- İman; Allah'a, O'nun melekelerine, kitaplarına, peygamberlerine, kıyamet gününe ve hayrıyla şerriyle kadere iman etmendir.

Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁸

⁷⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, Haydarabad Dekkan ts., I, 158; İbn Mâce, *Menâsik* 78; Hâkim, *Müstedrek*, I, 645, h.nr: 1738.

⁷⁸ Müslim, *Tahâret* 1; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 17; Tirmizî, *İmân* 4; Nesâî, *İmân* 5.

٢٤- الْإِيمَانُ عَقْدٌ بِالْقَلْبِ، وَإِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ، وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ.

24- İman; kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve azalarla amel etmektir.

İbn Mâce'nin Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh* yoluyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁷⁹ İbnü'l-Cevzî bu rivayetle ilgili olarak **“Uydurmadır”** demiştir.⁸⁰ Ancak Suyûtî *ed-Dürer* adlı eserinde İbnü'l-Cevzî'ye itiraz ederek şöyle demektedir: “İbnü'l-Cevzî'nin bu husustaki uydurma hükmü isabetsizdir.”⁸¹

Öte yandan *Müsnedü'l-Firdevs*'te geçen bir rivayete göre (ehl-i beytten) Ali b. Musa er-Rıza, boz renkli bir katırın üzerinde Nîsâbûr'a girdiğinde, aralarından Yahya b. Yahya, İshâk b. Râhûye, Ahmed b. Harb ve Muhammed b. Râfi'in de bulunduğu şehrin âlimleri onu karşılamak üzere yola çıkarlar. Nihayet gelip bineğinin dizginini tutarlar. O sırada İshâk ona “Tertemiz ecdadının hakkı için, bize ecdadından duyduğun bir hadis söyle” der. O da “Bize salih kul Ebû Musa b. Ca'fer haber verdi...” diye başlayarak ehl-i beytten oluşan isnadı sonuna kadar zikreder ve bu hadisi aktarır. Bu hadisin isnadının inceliklerinden biri de baştan sona oğulların babalarından aktardıkları bir rivayet (*rivâyetü'l-ebnâ ani'l-âbâ*) olmasıdır.

٢٥- الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ.

25- İman, artar ve eksilir.

Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel, Muâz b. Cebel *radiyallahu anh* kana-
lıyla nakletmektedir.⁸² Aliyyü'l-Kârî'nin aktardığına göre Fîrûzâbâdî es-

79 İbn Mâce, Sünnet 9.

80 İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, thk. A. Muhammed Osman, Medine 1966-1968, I, 128-129.

81 Suyûtî, *ed-Dürerü'l-müntesira fî'l-ehâdîsi'l-müştehirâ*, thk. Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, Riyad ts., s. 61, h.nr: 48. Bu hadis ile ilgili olarak Suyûtî gibi hadisin *zayıf* olduğunu söyleyenler kadar (bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce*, thk. M. el-Munteka, Beyrut 1403, I, 12; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 185) İbnü'l-Cevzî gibi *uydurma* olduğuna hükmedenler de vardır (bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 295, h.nr: 2271) -Çeviren-

82 Aclûnî'nin bu rivayeti Ahmed b. Hanbel'e dayandırması bir yanılığdır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Muâz b. Cebel yoluyla gelen hadisin lafzı şudur: **“İslâm artar**

Sırâtu'l-müstakîm adlı eserinde şöyle söyler: “**‘İman, söz ve ameldir; artar ve eksilir’** şeklindeki meşhur hadis ile **‘İman ne artar ne de eksilir’** hadisinin hiçbirisi **sahih değildir.**”⁸³

Ben de (Aclûnî) derim ki: Fakat birincisinin manası sahihtir ve muhaddisler de bu anlayışı esas almışlardır. Hatta Buhârî şöyle demiştir: “Tamamı hadis rivayetiyle iştigal eden (sâhibu'l-hadîs) kişilerden oluşan bin seksen hocadan hadis yazdım. Hepsî de ‘İman, söz ve ameldir; artar ve eksilir’ diyorlardı.” Bu, aynı zamanda Eş’arî mezhebinin görüşüdür. Buna karşılık **“İman ne artar ne de eksilir”** hadisi ise, Muhammed b. Kerrâm’ın Süfyân b. Uyeyne ve Zührî yoluyla İbn Ömer’den naklettiği bir rivayettir; ancak **uydurmadır**. Nitekim Zerkeşî’nin nakline göre, Buhârî’ye bu rivayet sorulduğunda Buhârî, İbn Kerrâm’ın mektubunun arkasına şunu yazmıştır:⁸⁴ “Bu hadisi rivayet eden kimse, ağır bir şekilde darp edilmeyi ve uzun süreli hapis cezasına çarptırılmayı hak etmiştir.”⁸⁵ Ancak Hanefîler gibi pek çok kimse bu anlayışı benimsemiş ve **“İman artar ve eksilir”** hadisindeki “artmayı” parlaklık ve aydınlık; “eksilmeyi” de bunun tam zıddı olarak yorumlamışlardır.

٢٦- الْإِيمَانُ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَذْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ.

26- İman yetmiş küsûr kısımdır (şubedir). En üstünü, ‘La ilâhe ilallah’ demek; en aşağısı ise eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imanın bir kısmıdır.

Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Ebi’d-Dünyâ’nın Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁶

ve eksilmez.” (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 331, h.nr: 22005, 22057).

⁸³ Bk. Aliyyü'l-Kârî, *el-Mevzuâtü'l-kübrâ*, s. 143.

⁸⁴ Kaynaklarda bu mektubu tarihteki Kerrâmiye fırkasının öncüsü olan Muhammed b. Kerrâm’ın (ö. 251), söz konusu hadislerle birlikte başka hadislerin de sıhhatini sormak üzere Buhârî’ye gönderdiği anlaşılmaktadır. (Bk. Zerkeşî, *el-Leâli’ü'l-mensûra fî'l-ehâdîsi'l-meşhûra*, s. 32; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, V, 353-354) Bu durumda İbn Kerrâm’ın bu hadisi rivayet etmiş olması zorunlu değildir. (Çeviren)

⁸⁵ Zerkeşî, *el-Leâli*, s. 32.

⁸⁶ Müslim, İmân 58; Ebû Dâvûd, Sünnet 14; Nesâî, İmân 16.

٢٧- الْإِيمَانُ عَزِيَانٌ، فَلِبَاسُهُ الثَّقَوَى، وَزِينَتُهُ الْحَيَاءُ، وَثَمَرَتُهُ الْعِلْمُ.

27- İman çıplaktır; elbisesi takva, süsü hayâ, meyvesi ise ilimdir.

Sağânî'nin de dediği gibi **uydurma** bir rivayettir. Necmüddîn el-Gazzî, bunu İbn Ebî Şeybe ve İbn Ebi'd-Dünyâ'ya dayandırır. Onlar da bunu Vehb b. Münebbih'in bizatihi kendi sözü olarak naklederler. Ancak o rivayette **“meyvesi ilimdir”** lafzı yerine, **“malı da fıkıhtır”**⁸⁷ ifadesi geçer. Gazzî daha sonra şunları söyler: “İbn Asâkir, bu rivayeti Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak şu lafızla nakletmiştir: **‘Ey Ali! Şüphesiz İslâm çıplaktır; onun elbisesi takva, şıklığı hidayet, süsü hayâ, ana direği vera’ (şüpheliden kaçınma), özü salâh (doğruluk), temeli ise benim ve ehl-i beytimin sevgisidir.**”⁸⁸

٢٨- ابْتَغُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حَسَنِ الْوُجُوهِ.

28- Hayrı, temiz yüzlülerde arayın.

Bu rivayeti Dârekutnî *el-Efrâd* adlı eserinde Ebû Hureyre kanalıyla nakletmiştir. İleride **“اُطْلُبُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حَسَنِ الْوُجُوهِ”**/Utlubu'l-ilme inde hisânî'l-vücûh” lafzıyla gelen rivayette,⁸⁹ bunun değişik versiyonları zikredilecek, ayrıca konuya dair bazı şiirlere de yer verilecektir.

٢٩- الْأَبُّ أَحَقُّ بِالطَّاعَةِ، وَالْأُمُّ أَحَقُّ بِالْبِرِّ.

29- Baba, daha ziyade itaat edilmeyi; anne ise daha çok iyilikte bulunulmayı hak eder.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: **Bu söz, Abdullah b. el-Mübârek’e aittir.** Nitekim İsfehânî'nin *et-Terğîb* adlı eserindeki rivayetine göre Hibbân

87 Aclûnî'nin işaret ettiği kaynakların birinde ve diğer kaynaklarımızda bu ibare **“malı da iffettir”** şeklinde geçmektedir. Doğrusunun da bu olduğu kanaatindeyiz. “Fıkıh” ile “iffet” kelimelerinin Arapçadaki yazılış formlarının birbirine benzerliğinden dolayı böyle bir karışıklığın yaşandığını düşünüyoruz (Rivayet için bk. İbn Ebi'd-Dünyâ, *Mekârimu'l-ahlâk*, thk. M. es-Seyyid İbrahim, Kahire ts., s. 41; Râğıb el-İsfehânî, *ez-Zerîa ilâ mekârimi's-şerîa*, thk. Ebû Zeyd el-Acemî, Kahire 2007, s. 153; Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, Beyrut ts., I, 533) -Çeviren-

88 Gazzî, *İtkân*, I, 176-177, h.nr: 471.

89 Bk. 394 no'lu rivayet.

b. Musa “Abdullah b. el-Mübârek’e baba ve annenin bir şeyi emretmeleri durumunu sordum...” dedikten sonra onun bu sözünü aktarmaktadır.⁹⁰

۳۰- اَبْخُلُ النَّاسِ مِنْ بَخْلٍ بِالسَّلامِ.

30- İnsanların en cimrisi, selamda cimrilik edendir (selamını esirgeyendir).

Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îmân* adlı eserinde Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bu hadisin isnadındaki raviler, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer alan ravilerdir. Taberânî de aynı hadisi, hem Ebû Hureyre'den hem de Abdullah b. Muğaffel'den nakletmektedir.⁹¹

۳۱- اَبْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ.

31- Harcamaya, geçimini üstlendiklerinden başla.

Taberânî bu hadisi bu lafızla Hakîm b. Hizâm'dan; Buhârî ve Müslim ise Ebû Hureyre'den “وَإِبْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ”/vebde' bi-men teûlü” lafzıyla rivayet etmişlerdir.⁹²

۳۲- اَبْدَعُوا بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ.

32- Allah'ın başladığı yerden başlayın.

Burada (Allah Rasûlü sa'yde) Safa'dan başlamayı kastetmektedir. Buna göre Safa ile Merve arasındaki sa'yde Safa'ya öncelik verilmesi şarttır. Çünkü Allah Teâlâ, “**Şüphesiz Safa ve Merve Allah'ın sembollerindendir**”⁹³ buyurmak suretiyle önceliği ona vermiştir. Bu sebepledir ki İmam Şâfiî'ye göre abdest alırken (ilgili âyette geçen⁹⁴) sıralamaya (*tertip*) riayet etmek

90 Bk. Ebu'l-Kâsım Kivâmussünne el-İsfehânî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, thk. Eymen b. Salih b. Şa'bân, Kahire 1993, I, 284, h.nr: 457; Gazzî, *İtkân*, I, 27-28, h.nr: 8.

91 Taberânî, *ed-Duâ*, s. 39, h.nr: 60-61; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 193, h.nr: 8392. Heysemî bu hadisin ravilerinin güvenilir olduğunu belirtir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 120, h.nr: 2722) Ayrıca hadisin sahih olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 150, h.nr: 601. (Çeviren)

92 Buhârî, Zekât 18; Müslim, Zekât 95; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefi, Kahire ts., III, 203, h.nr: 3129.

93 Bakara 2/158.

94 Mâide 5/6.

farzdır. Üstelik bunun sebebi (âyetteki) “vâv” harfi de değildir. Çünkü bu harf, nahivcilerin çoğunluğuna göre tertip ifade etmez.

Öte yandan söz konusu hadisi Dârekutnî, Câbir *radiyallahu anh* kanalıyla (‘إِنْدَءُ/başlayın’ anlamındaki) çoğul emir kipiyle rivayet etmiştir.⁹⁵ Bazı rivayetlerde de tekil kipi geçmektedir. Müslim ise yine Câbir *radiyallahu anh* yoluyla (‘إِنْدَءُ/başlıyorum’ anlamına gelen) şimdiki/geniş zaman birinci tekil şahıs kipiyle rivayet etmektedir.⁹⁶

۳۳- إِنْ دَأُ بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا، إِنْ فَضَلَ شَيْءٌ فَلِأَهْلِكَ، إِنْ فَضَلَ شَيْءٌ عَنْ أَهْلِكَ فَلِذِي قَرَابَتِكَ، إِنْ فَضَلَ عَنْ ذِي قَرَابَتِكَ شَيْءٌ فَهَكَذَا وَهَكَذَا.

33- Önce kendinden başla ve ona sadaka ver (harcamada bulun). Eğer bir şeyler artacak olursa, o ailenindir. Eğer aileden de bir şeyler arta kalırsa, akrabalarınındır. Şayet akrabalarından da bir şey artacak olursa, şöyle, şöyle yap.

Bu hadisi, Müslim, Nesâî ve daha başkaları Câbir *radiyallahu anh* yoluyla şu lafızla rivayet etmişlerdir: Üzreoğullarından bir adam, bir kölesinin, ölümünden sonra azad edilmesine (*müdebber*) karar verdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu haber alınca **“Peki senin bundan başka malın var mı?”** diye sordu. O kişi de “Hayır” cevabını verdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Bu köleyi benden kim satın alır?”** diye ilan etti. O köleyi Nuaym b. Abdullah el-Adevî 800 dirheme satın aldı ve parayı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e getirip teslim etti. Sonra da Allah Rasûlü (o zata hitaben) **“Önce kendinden başla...”** buyurdu.⁹⁷

Öte yandan Suyûtî de *ed-Dürer*’de bu hadisi şu lafızla nakleder: **“Önce kendinden başla, sonra en yakınındakilere.”** Yine *ed-Dürer* ve Taberanî’de geçen Câbir b. Semure hadisinin lafzı ise şu şekildedir: **“Allah bir kuluna bir nimet lûtfetmişse, önce kendinden ve ailesinden başlasın.”** Keza Müslim’in Câbir b. Semüre’den naklettiği rivayetindeki lafız

95 Dârekutnî, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût ve dğr., Beyrut 2004, III, 288, h.nr: 2577.

96 Müslim, Hac 147.

97 Müslim, Zekât 41; Nesâî, Zekât 60.

şöyledir: **“Allah birine bir hayır vermişse, önce kendinden ve ailesinden başlasın.”**⁹⁸

Söz konusu hadis, Suyûtî'nin *el-Câmiu'l-kebîr*'inde ve *el-Câmiu's-sağîr*'inin *Zeyl*'inde geçtiğine göre Taberânî'nin Muâz'dan rivayet ettiği bir hadistir ve lafzı da şöyledir: **“Önce annenden, babandan, kız kardeşin ve erkek kardeşinden başla. Sonra en yakınından başlamak üzere derece derece akrabalarına... Bu arada sakın komşuları ve ihtiyaç sahiplerini unutmayın!”**

Yine Suyûtî *el-Câmiu'l-kebîr*'de şöyle söyler: “İbn Hibbân da bu hadisi Câbir *radıyallahu anh*'dan şu lafızla aktarmaktadır: **“Önce kendinden başla ve ona sadaka ver. Daha sonra ebeveynine, onlardan sonra akrabalarına, sonra da şöyle ve şöyle.”**

Necmüddîn el-Gazzî de **“أَبْدًا / Önce kendinden başla”** hadisi hakkında şöyle demiştir: “Bunu Tayâlisî, İbn Ömer'den rivayet etmiş ve Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in İbn Ömer'e hitaben **‘Abdullah! Önce kendinden başla; onunla savaşa ve cihad et’** buyurduğunu aktarmıştır.” Gazzî daha sonra sözlerini şöyle sürdürür: “Bu konuda İbn Ebî Şeybe'nin de Saîd b. Yesâr'dan naklettiği bir rivayet vardır. Saîd b. Yesâr şöyle der: İbn Ömer'in yanına varıp oturdum. Bir adamdan bahsettim ve onu rahmetle andım. Bunun üzerine İbn Ömer, göğsüme vurarak **‘Önce kendinden başla’** dedi.”⁹⁹

۳۴ - أَبْدِ الْمَوَدَّةَ لِمَنْ وَادَّكَ فَإِنَّهَا آتِيَتْ.

34- Seni içtenlikle sevene sevgi göster. Çünkü bu daha kalıcıdır.

Bu hadisi İbn Ebi'd-Dünyâ *Kitabu'l-İhvân* adlı eserinde; el-Hâris b. Ebî Üsâme *Müsned*'inde, Ebu's-Şeyh *es-Sevâb* isimli kitabında ve Taberânî, Ebû Humeyd *es-Sâidî* kanalıyla rivayet etmişlerdir.¹⁰⁰

98 Müslim, İmâre 10.

99 Gazzî, *İtkân*, I, 29, h.nr: 12.

100 Heysemî, bu hadisin ravileri arasında tanımadığı kişiler olduğunu belirtmektedir (bk. *Mecma'*, X, 282) Rivayetin zayıf olduğunu ortaya koyan geniş açıklamalar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 495, h.nr: 3498) -Çeviren-

٣٥- الأبدال في هذه الأمة ثلاثون مثل إبراهيم خليل الرحمن كلما مات رجل أبدال الله مكانه رجلاً.

35- Bu ümmette hepsi Halîlu'r-Rahmân İbrahim gibi olan abdâlların sayısı otuzdur. İçlerinden bir adam ölünce, Allah onun yerine diğer adamı getirir.

Zerkeşî, *Leâli* adlı eserinde, bu rivayeti Ubâde b. es-Sâmit'ten gelen merfu bir hadis olarak Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ine dayandırır.¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel'in aynı sahâbîden naklettiği diğer bir rivayetin lafzı ise **"Bu ümmette abdâllar, yürekleri Halîlu'r-Rahmân İbrahim'in yüreği gibi olan otuz adamdır"** şeklinde başlayıp baştaki rivayetin lafzı gibi devam etmektedir.

Daha sonra Zerkeşî adı geçen eserinde şöyle der: "Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'in aktardığına göre babası, bu rivayetin **münker** olduğunu; ravilerinden Hasen b. Zekvân'ın bu rivayette tek kaldığını belirtmektedir. İbn Kesir de 'İlgili ravi, onun (Ahmed b. Hanbel'in) dediği gibidir' demiştir. Ayrıca Buhârî, sözü geçen Hasen'i güvenilir saymışsa da pek çok kimse onu zayıf kabul etmiştir. Hatta Ahmed b. Hanbel onun hakkında **'Hadisleri batıldır'** demiştir." Zerkeşî aynı eserinde sözlerini şöyle sürdürür: "Bu değerlendirmedeki müsamahasız yaklaşım açıktır. Zira bu hadisin ravileri hakkında ihtilaf edilmiştir. Üstelik bir grup hadis imamına göre de hadis **hasendir**." Zerkeşî'nin kendisi de **"Bu hadis hasendir"** demektedir.¹⁰²

Öte yandan İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de, Sehâvî'nin *Asl*'ına dayanarak şöyle demektedir: "Bu hadisin, Enes *radiyallahu anh*'dan değişik lafızlarla merfu olarak nakledilen birden çok rivayeti vardır ve **hepsi de zayıftır**."¹⁰³

Ben de (Aclûnî) derim ki: **Fakat pek çok kanaldan gelmiş olması sebebiyle hadis kuvvet bulmaktadır**. Mesela; bunlardan biri (Ebû Nuaym'ın) *Hilye*'sinde İbn Ömer *radiyallahu anh*'dan merfu olarak

101 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid ve dğr., Müessesetü'r-risâle 2001, XXXVII, 413, h.nr: 22751. Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 142.

102 Zerkeşî, *a.g.e.*, s. 144.

103 İbnü'd-Deyba' *Temyîzü't-tayyib mine'l-habîs fî mâ yedûru alâ elsineti'n-nâs mine'l-hadîs*, Beyrut 1985, s. 7.

nakledilen şu hadistir: **“Her asırda ümmetimin en hayırlıları, beş yüz kişidir. Abdâl ise kırktır. Ne beş yüz kişi azalır ne de kırk. İçlerinden bir adam ölünce, Allah onun yerine diğerini getirir. Onlar, yeryüzünün her tarafındadırlar.”** Bir diğer rivayet de şöyledir: **“Abdâl, Şamdadır; nücebâ¹⁰⁴ da Mısır’da.”** Başka bir rivayet ise şu şekildedir: **“Abdâl Şam’dandır; nücebâ ise Mısır halkından.”**

Söz konusu rivayetlerden biri de Hallâl’ın Kerâmâtü’l-evliyâ’sında Enes radiyallahu anh’dan şu lafızla nakledilmiştir: **“Abdâllar kırk erkek ve kırk kadındır. Erkeklerden biri ölünce, Allah onun yerine başka bir erkek getirir. Kadınlardan biri ölünce de Allah onun yerine başka bir kadın getirir.”**

Bir diğeri de Zürcânî’nin Şerhu’l-Mevâhib adlı eserinde geçtiği üzere, Ebû Nuaym’ın Hilye’sinde İbn Mes’ûd radiyallahu anh kanalıyla gelen şu rivayettir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **“İnsanlar arasında üç yüz kişi vardır ki yürekleri Âdem’in yüreği gibidir. Yine insanlar arasında Allah’ın kırk kulu vardır ki, yürekleri Musa aleyhisselâm’ın yüreği gibidir. Keza insanlar arasında Allah’ın yedi kulu vardır ki, kalpleri İbrahim aleyhisselâm’ın kalbi gibidir. Aynı şekilde insanlar arasında Allah’ın beş kulu vardır ki, kalpleri Cebrail’in kalbi gibidir. Yine insanlar içinde Allah’ın üç kulu vardır ki, yürekleri Mikail’in yüreği gibidir. Keza insanlar içinde Allah’ın öyle bir kulu vardır ki, yüreği İsrâfil’in yüreği gibidir. Eğer bu bir kişi ölürse, Allah, o üç kişiden birini onun yerine getirir. Eğer o üç kişiden biri ölecek olursa, o zaman Allah o beş kişiden birini onun yerine koyar. Şayet bahsi geçen beş kişiden biri ölecek olursa, o vakit o yedi kişiden birini onun yerine getirir. Eğer yedi kişiden biri ölecek olursa, Allah onun yerini kırk kişiden biriyle doldurur. Kırk kişiden birinin ölmesi durumunda ise üç yüz kişiden birini onun yerine koyar. Üç yüz kişiden birinin ölmesi hâlinde de sıradan halktan birini onun yerine getirir. Allah Teâlâ onlar sayesinde yaşatır, öldürür, yağmur yağdırır, bitki/ot bitirir ve belaları defeder.”** İbn Mes’ûd’a “Allah nasıl oluyor da onlar sayesinde yaşatıp öldürüyor?” diye soruldu. İbn Mes’ûd şöyle cevap verdi: “Çünkü onlar, toplumların

104 Nücebâ: İnsanları ıslah etmeye, sıkıntılarını gidermeye çalışan, bütün yaratıkların mânevî yüklerini taşımakla mükellef kırk kişidir. (Bk. Süleyman Uludağ, “Ricâlü’l-gayb,” DİA, XXXV, 81) -Çeviren-

çoğalmasını Allah'tan niyaz ederler, onlar da çoğalırlar. Zalim zorbalara beddua ederler de zorbaların beli kırılır. Bir de Allah'a yağmur yağdırması için yalvardıklarında hemen yağmur yağar. Allah'tan niyaz ederler; yeryüzü bitki/ot bitirir. Yine Allah'a dua ederler de Allah onlar sayesinde türlü türlü belaları defeder."

Bu konudaki rivayetlerden biri de yine *Hilye*'de İbn Mes'ûd yoluy-la gelen şu merfu hadistir: **"Ümmetimden kırk kişi vardır ki, kalpleri İbrahim'in kalbi gibidir. Allah onlar sayesinde yeryüzündekilerden belaları defeder. Onlara 'Abdâl' denilir. Onlar bu mertebeye, ne namaz ne oruç ne de sadaka ile ulaşmışlardır."** "Peki, ne ile ulaşmışlardır ey Allah'ın Rasûlü!" diye sordular. Allah Rasûlü **"Cömertlikle ve Müslümanlara karşı samimi ve dürüst davranıp onlara nasihat etmekle"** buyurdu.

Bir diğer rivayet ise Münzirî'nin *Erbaîn* adlı eserinde ve bu eserin hadislerine dair Ebû Abdullah el-Meslemî'nin yaptığı tahric çalışmasında Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* kanalıyla nakledilen şu hadistir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **"Ümmetimin abdâlları, cennete amelleriyle değil, Allah Teâlâ'nın rahmeti, nefsin cömertliği, gönül huzuru ve bütün Müslümanlara karşı merhametli davranmaları sebebiyle girmişlerdir."**

Nitekim bir kasidemde de bu hususa şöyle işaret etmiştim:

"Takva sahibi abdâl erler,

Tertemiz niyetlere sahip, cömert insanlardır.

O yüce makama ulaşmamışlardır;

Namaz veya gizledikleri oruçla.

Aksine gönüllerinde karar kılanla,

Kerim olan Allah'ın o lütfuna mazhar oldular.

Ayrıca Allah'ın kullarına merhamet ettikleri için,

O'nun yüce makamıyla mükâfatlandırıldılar."

Konuyla ilgili rivayetlerin en iyisi ise Ahmed b. Hanbel'in Şurayh b. Ubeyd tarikiyle naklettiği şu hadistir: Ali'nin *-kerremallahu vecheh-* Irak'ta olduğu bir sırada Şam ahalisinden bahsedilerek "Ey Mü'minlerin

emiri! Onlara lanet et” dediler. Bunun üzerine Hz. Ali şöyle dedi: “Hayır. Çünkü ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: ‘**Abdâllar, Şam’da olacaklardır ve kırk kişidirler. İçlerinden bir adam öldüğü zaman, Allah onun yerine başka bir adam getirir. Onlar sayesinde yağmur yağar, onlarla düşmanlara karşı zafer elde edilir ve yine onların hürmetine Şam ahalisinden belalar defedilir.**’” Bir rivayette de “bela” yerine “azap” kelimesi geçmektedir. Bu hadisin Şurayh dışındaki ravileri de Buhârî ve Müslim’in ravilerindendir. Zaten Şurayh da güvenilir biridir.¹⁰⁵

Yine Taberânî’nin Ali b. Ebî Tâlib’den rivayet ettiği hadisin isnadında âlimlerin çoğunluğunun **zayıf** saydığı Amr b. Vâkîd isimli ravinin dışındakiler, Buhârî ve Müslim’in ravileridir. Hadisin lafzı da şöyledir: “**Şam halkına sövmeyin. Zira abdâl onların arasındadır.**” Bir diğer rivayette ise şöyle bir ilave bulunmaktadır: “**Onlar sayesinde ilahî yardım ve zafere erişirsiniz ve rızıklandırılırsınız.**”

Keza konuya dair diğer bir rivayet ise İbn Adiy’in Ebû Hureyre’den şu lafızla naklettiği rivayettir: “**Abdâllar, yirmi ikisi Şam’da, on sekizi Irak’ta olmak üzere kırk kişidir. Bunlardan biri öldüğü vakit, Allah diğerini onun yerine getirir. Kıyametin geldiği sırada hepsinin canı alınır ve ondan sonra da kıyamet kopar.**”

Aynı şekilde Halebî’nin Sîre’sinde Fadl b. Fadâle’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Abdâllar, Şam’dadır: On beşi Humus’ta, on üçü Dimeşk’ta, üçü de Beysân’dadır.”

Hatîb el-Bağdâdî’nin *Târihu Bağdâd* isimli eserinde de Kettânî’nin şöyle dediği nakledilir: “Nukabâ, üç yüz kişidir; nücebâ yetmiş, abdallar kırk, ahyâr yedi, umed dört, gavs ise bir kişidir. Nukabâ’nın yeri Mağrib, nücebânın mekânı Mısır, abdalların meskeni Şam’dır. Ahyâr ise yeryüzünde gezerler, umed de yeryüzünün her köşesindeirler, gavsın diyarı da

105 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 231, h.nr: 896. Ancak muhakkik Şuayb el-Arnaût ve ekibi bu hadisin tahririnde hadisin isnadındaki *inkita sebebiyle zayıf* olduğunu belirtmektedirler. Zira Şurayh, Hz. Ali *radiyallahu anh*’a yetişmemiş biridir. Arnaût, bu rivayetle ilgili daha başka tenkitlerini de sıraladıktan sonra sonuç olarak şunu söyler: “Birden fazla sahâbî kanalıyla nakledilen abdâl hadislerinin tamamının *isnadları zayıftır* ve bunlar bu konuda delil olmaya elverişli değildir.” (Bk. a.g.e., II, 231, 2. dipnot) -Çeviren-

Mekke'dir. Halkın ihtiyaçları arzolunduğu zaman, o hususta önce nukabâ, sonra nücebâ, ardından abdâl, sonra ahyâr, onların peşinden de umed Allah'a yalvarıp yakarırlar. Eğer yakarışlarına icabet edilirse ne âlâ; aksi hâlde gavs (Allah'a) yakarışta bulunur. Onun da niyazı henüz sona ermeden, duası kabul olunur.”¹⁰⁶

Öte yandan Zürkânî *Şerhu'l-Mevâhib*'de řu açıklamayı yapar: “Burada *umed* diye okunan kelimedenden kasıt, *evtâd*'dır (direk ve sütûnlardır). *Gavs*'tan maksad ise her şeyi kendinde toplayan ve tek kişi olan *kutb*'dur. ‘*Abdalların meskeni şam*’ ifadesinden kastedilen ise çoğunluğudur. Dolaşısıyla ‘*on sekizi Irak'tadır*’ ifadesiyle nakledilen rivayete -eğer rivayet de sahihse- aykırı düşmez. Ayrıca onların belli bir mekânda yerleşmiş olmaları, yeryüzünün tamamında tasarrufta bulunmalarına engel değildir. Üstelik gavsın meskeninin Yemen olduğu da söylenmektedir. Doğrusu gavsın mekânı, ne Mekke ne de başka bir yerle sınırlandırılabilir. Aksine o, bir seyyahtır, gezer durur. Kalbi de her zaman Hak Teâlâ'nın huzurundadır; O'nun dergâhından asla çıkmaz. Her yerde ve her taraftan O'nu görür.”

Sehâvî, abdâl hakkında *Nazmu'l-lâl fi'l-keîâm ale'l-ebdâl* adını verdiği bir eser yazmış; Suyûtî de *el-Kavlu'd-dâl alâ vücûdi'l-kutbi ve'l-evtâdi ve'n-nücebâi ve'l-ebdâl* ismiyle müstakil bir kitap telif etmiştir.

Önemli bir husus: Abdalların alametleri vardır:

Bu alametlerden biri merfu bir hadiste geçer: “***Kimde řu üç haslet varsa, o abdâldandır: Kadere rıza göstermek, haramlara karşı (haramların cazibesine kapılmamak için) sabırlı olmak ve Allah için kızmak.***”

Bir diğer rivayet ise Ma'rûf el-Kerhî'nin řu sözüdür: “Kim her gün ‘Allah'ım! Ümmet-i Muhammed’e rahmet eyle’ diye dua ederse, Allah onu abdâllar arasına kaydeder.” Bu rivayet Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde řu lafızla yer almıştır: “Kim her gün on defa ‘Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'i ıslah eyle. Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'in sıkıntılarını gider, onlara rahmet eyle’ diye dua ederse, abdâllar arasına yazılır.”

106 Burada sözü edilen kavramlar hakkında genel bilgi için bk. Bk. Süleyman Uludağ, “Ricâlü'l-gayb,” *DİA*, XXXV, 81-83.

Yine bazılarının şöyle dediği nakledilir: “Abdâlların alâmeti, çocuklarının olmamasıdır.” Merfu ancak mu‘dal bir hadiste de şöyle rivayet edilmektedir: “Ümmetimin abdâllarının alâmeti, hiçbir şeye lanet etmemeleridir.”¹⁰⁷

۳۶- اَبْرِدُوا بِالطَّعَامِ فَإِنَّ الطَّعَامَ الْحَارَّ غَيْرُ ذِي بَرَكَةٍ.

36- Yemeği soğutun; zira sıcak yemek, bereketsizdir.

İbnü'd-Deyba‘ *Temyîz*’de, Sehâvî’nin Asl’ına dayanarak “Taberânî bunu **zayıf** bir isnadla eserine almıştır” demektedir.¹⁰⁸ Sehâvî ise Asıl’da buna ilave olarak şunları söyler:

“Deylemî de bu rivayeti İbn Ömer’den merfu bir hadis olarak şu lafızla nakletmiştir: **‘Yemeği soğutun; çünkü sıcakta bereket yoktur.’** Ahmed b. Hanbel, Taberânî, İbn Hibbân ve Hâkim’in Esmâ bint Ebî Bekir’den aktardıkları bir diğer rivayetin lafzı da şöyledir: **‘Yemeği soğutun; çünkü bu, bereketi daha çok artırır.’** Yine Ebû Nuaym’ın *Hilye*’sinde Enes’ten gelen bir rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ateşle dağlama işleminden ve sıcak yemekten hoşlanmaz ve **‘Size soğuk olanını tavsiye ediyorum. Çünkü o bereketlidir. Dikkat edin, sıcakta bereket yoktur’** buyururdu. Keza Taberânî’nin Enes’ten rivayetine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e kaynar vaziyette bir kap yemek getirdiler. Allah Rasûlü kaptan elini çekerek **‘Allah azze ve celle bize ateş yedirmemiştir’** buyurdu. Şa‘rânî de *et-Tabakâtü’l-vustâ*’sında şöyle der: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* sıcak yemeği yemez ve şöyle buyururdu: **‘Yemeği soğutun, öyle yiyin. Çünkü Allah bizlere ateş yedirmemiştir.’** Bir başka rivayette de **‘Şüphesiz sıcak (yemek), bereketsizdir’** ifadesi yer almaktadır.”¹⁰⁹

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî’nin naklettiğine göre,¹¹⁰ Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ebû Nuaym’ın Urve’den aktardıkları bir rivayette Esmâ *radiyallahu anhâ*’nın, bir tirit yaptığı zaman, dinleninceye kadar üzerini bir şeyle örttüğü; sonra da (böyle yapmasının gerekçesi olarak)

107 Abdal konusu ilgili geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Abdal” maddesi, *DİA*, I, 59-61. (Çeviren)

108 İbnü'd-Deyba‘, *Temyîz*, s. 7; Bu rivayetin *zayıf* olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma‘*, V, 20, h.nr: 7887.

109 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 140-146, h.nr: 9.

110 Gazzî, *İtkân*, I, 30, h.nr: 17.

şöyle dediği nakledilir: “Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: ‘**Bu, bereketi daha çok artırır.**’”¹¹¹

Bu rivayetin dillerde meşhur olan şekli ise şudur: “**Bereket soğukta, lezzet ise sıcaktır.**”

٣٧- اَبْرِدُوا بِالظَّهْرِ فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَتْحِ جَهَنَّمَ.

37- Öğle namazını serin vakte erteleyin. Çünkü sıcaklığın şiddeti, cehennemden kaynaklanmaktadır.

Bu hadisi Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce, Ebû Saîd el-Hudrî’den; Taberânî, Temmâm ve İbn Asâkir, Amr b. Anbesse’den; Nesaî de Ebû Musâ el-Eş’arî’den rivayet etmişlerdir.¹¹² Suyûtî de *el-Câmiu’l-kebîr*’inde bunu farklı lafızlarla ve çeşitli kanallardan rivayet etmiştir.

٣٨- أَبْغَضُ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مَنْ كَانَتْ ثِيَابُهُ ثِيَابَ الْأَنْبِيَاءِ، وَعَمَلُهُ عَمَلُ الْجَبَّارِينَ.

38- Allah Teâlâ katında en sevimsiz kişi, kıyafeti peygamberlerin kıyafetine benzediği hâlde, ameli zorbaların ameli gibi olan kimsedir.

Ukaylî ve Deylemî bu rivayeti Âişe *radiyallahu anha*’dan merfu olarak nakletmişlerdir.¹¹³

111 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 521, h.nr: 26958; İbn Hibbân, *Sahîh (el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân)*, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1988, XII, 7, h.nr: 5207. Her iki eserin tahkikini yapan Şuayb el-Arnaût, hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

112 Buhârî, *Mevâkîf* 9; Nesâî, *Mevâkîf* 4; İbn Mâce, *Mevâkîf* 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 65, h.nr: 11490.

113 Rivayeti eserine alan Ukaylî isnadında geçen Süleyman b. İsa’nın nakil konusunda *meçhul*; hadisinin de *münker* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *ed-Duaî’u’l-kebîr*, thk. A. Emin Kal’acî, Beyrut 1984, II, 163) İbnü’l-Cevzî, Zehebî ve Şevkânî ise bu rivayetin uydurma olduğunu belirtmektedirler. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 51; Zehebî, *Mîzân*, II, 231; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmua fî’l-ehâdisi’l-mevzûa*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî, Beyrut ts., s. 192., h.nr: 16. Ayrıca geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, II, 217-218) -Çeviren-

۳۹- اُبْغَضُ الْحَلَالَ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقِ.

39- Allah katındaki en sevimsiz helâl, talak (boşanma)dır.

Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demiştir: Bu hadisi Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, İbn Ömer'den rivayet etmektedirler. Hâkim de yine İbn Ömer'den şu lafızla nakletmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“Allah Teâlâ, kendisine talakdan daha sevimsiz gelen bir şeyi helâl kılmış değildir.”** Hâkim daha sonra şu kaydı düşmüştür: “Bu, isnadı sahih bir hadistir. Ancak Buhârî ve Müslim bu hadisi eserlerine almamışlardır.”¹¹⁴

İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de *Asıl*'dan naklen şöyle demiştir: “Bu hadis, hem mevsul hem de mürsel olarak rivayet edilmiştir. Beyhakî, mürsel olan rivayeti sahih saymıştır. Ebû Hâtim de bu görüştedir. Hattâbî de ‘Meşhur olan bu mürsel rivayettir’ demiştir.”¹¹⁵

Öte yandan Sehâvî *Asıl*'da buna ilave olarak şöyle demektedir: “Bu hadisi destekleyen bir başka rivayet de Dârekutnî'de Muâz kanalıyla zikredilmiştir. Lafzı da şöyledir: **‘Ey Muâz! Allah Teâlâ, kendisine köle azadından daha sevimli gelen bir şeyi yaratmamıştır. Aynı şekilde kendisine boşanmaktan daha sevimsiz gelen bir şeyi de yaratmamıştır. Bir adam kölesine ‘Allah nasip ederse (inşâallah) sen hürsün’ dediğinde, o köle (Allah nasip ederse gibi bir) istisna kaydı olmaksızın hür olmuştur. Ancak karısına ‘Allah nasip ederse (inşâallah) sen boşsun’ dediğinde, istisna kaydı geçerli fakat boşaması geçersizdir.’**”¹¹⁶

Ben de (Aclunî) derim ki: Bu rivayetteki **“bir adam kölesine...”** diye başlayan kısmın hadisin bir parçası olup olmadığına bakılması gerekir. Ancak her hâlükârda, Allah'ın dilemesi kaydına bağlanmış olmasına rağmen köle azadı geçerli sayıldığı hâlde, boşamanın geçerli sayılmaması problemlili gözükmektedir. Oysa ilke olarak her iki durumda da Allah'ın dilemesi kaydına bağlanması hâlinde geçersizlik söz konusu olmalıydı.

114 Ebû Dâvûd, Talâk 4; İbn Mâce, Talâk 1; Hâkim, *Müstedrek*, II, 214, h.nr: 2794; bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 35.

115 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 7.

116 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 2003, VII, 592-593, h.nr: 15120-15122. Ancak Beyhakî, bu rivayetin isnadındaki Humeyd b. Mâlik'in meçhul biri olduğunu; ayrıca Muâz ile ondan rivayette bulunan Mekhûl arasında bir kopukluk (inkitâ) bulunduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

O sebeple bu mesele incelenip gözden geçirilmelidir. Şu kadar var ki, rivayetin ilk kısmındaki **“Allah’ın dilemesi”** kaydının hayır ve bereketin gerçekleşmesi temennisiyle (*teberrüken*); ikinci kısımdakinin ise gerçek anlamda şarta bağlama anlamında söylenmiş olduğu yorumu yapılırsa o zaman durum değişebilir. Bu noktayı iyi düşün!

Aynı şekilde bu rivayeti Deylemî, Muâz’dan şu lafızla nakletmektedir: **“Şüphesiz Allah, talakı sevmez, köle azadını sever.”** Ancak bu rivayet, isnadındaki kopukluk sebebiyle zayıftır. Yine Deylemî’nin, **zayıf bir isnadla** Ali radiyallahu anh’dan rivayet ettiği merfu hadisin lafzı şöyledir: **“Evlenin ve boşanmayın. Çünkü boşanmadan dolayı Arş titrer.”**

Keza Ali radiyallahu anh’ın şöyle dediği nakledilmiştir: Hz. Ali “Ey Irak halkı! (Oğlunu kastederek) Sakın Hasan’ı kızlarınızla evlendirmeyin. Çünkü o, çok kadın boşayan biridir” deyince bir adam kalkıp ona “Vallahi (sen böyle desen de) biz onu kızlarımızla evlendireceğiz. Razı olduğunu nikâhında tutsun, hoşlanmadığını da boşasın” dedi.

Yine Ebû Musa’dan merfu olarak nakledilen bir rivayete göre, Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **“Birilerinize ne oluyor da ‘Boşadım, nikâhuma geri aldım’ diyerek Allah’ın belirlediği sınırlarla oyun oynuyor!”**¹¹⁷ Bu hadis, boşamayı gerektirmeyen hâllerle ilgili olabilir. Nitekim “Boşama fasıkların yeminidir” şeklindeki sözü de bu çerçevede yorumlamak gerekir veya söz konusu hadisi, bir uyarı ve tepki olarak algılamak da mümkündür. Yoksa talak (boşama), genel manada kişiyi fasıq yapan bir tutum değildir. Bu hususu iyi düşün.

٤٠ - اُبْغَضُ الرَّجَالَ إِلَى اللَّهِ الْأَلْدُ الْخَصْمُ.

40- Allah katında en sevimsiz kişi, düşmanın en azılısıdır.

Buhârî ve Müslim’in rivayet ettikleri bir hadistir. Sadece Buhârî’nin rivayetinin başında (*şüphesiz* anlamına gelen) “إِنَّ/inne” ilavesi bulunmaktadır.¹¹⁸

¹¹⁷ İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 82, h.nr: 4265.

¹¹⁸ Buhârî, Mezâlim 15, Tefsîru sûre 2 (37), Ahkâm 34; Müslim, İlim 2.

٤١- أَتْبِقِ لِلصُّلْحِ مَوْضِعًا.

41- Barışa açık kapı bırak!

Ebû Nuaym'ın Süfyân b. Uyeyne kanalıyla naklettiği bu rivayetin lafzı şöyledir: İbn Ayyâş el-Mentûf, Ömer b. Zerr'e dil uzatıyor, hakaretler ediyordu. Bir gün Ömer b. Zerr onunla karşılaşınca ona şöyle dedi: “Hey mübarek! Bize hakaret ederken haddi aşma; barışa da açık kapı bırak (barışmaya yüzün olsun). Zira biz, bizim hakkımızda Allah’a isyan eden birine, kendisi hakkında Allah’a itaatten öte bir karşılık vermeyiz.”¹¹⁹

Yine Ebû Nuaym'ın rivayetine göre, Ebû Amr b. Hallâd şöyle der: Bir adam Ömer b. Zerr'e hakaret edince Ömer ona “Be adam! Bize hakaretle meşgul olup kendini kaybetmeyesin; barışa da açık kapı bırak. Çünkü biz, bizim hakkımızda Allah’a isyan eden birine, kendisi hakkında Allah’a itaatten öte bir karşılık vermeyiz” dedi. Bu sözün dillerde meşhur olan lafzı “خَلِّ لِلصُّلْحِ مَوْضِعًا/halli li's-sulhi mevdiân” şeklindedir.¹²⁰

٤٢- ابْكُوا، فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَبَاكُوا.

42- Ağlayın; eğer ağlamıyorsanız, kendinizi ağlamaya zorlayın.

İbn Mâce'nin Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet ettiği bir hadistir.¹²¹

٤٣- أَبْلِغُوا حَاجَةً مَنْ لَا يَسْتَطِيعُ إِبْلَاجَ حَاجَتِهِ فَإِنَّهُ مَنْ أَبْلَغَ - وفي رواية: فَمَنْ أَبْلَغَ - سُلْطَانًا حَاجَةً مَنْ لَا يَسْتَطِيعُ إِبْلَاجَهَا؛ ثَبَّتَ اللَّهُ قَدَمَيْهِ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

43- İhtiyacını (yetkili merciye) iletemeyen kimsenin ihtiyacını iletin. Zira kim, ihtiyacını iletemeyen bir kimsenin ihtiyacını yetkili merciye iletirse, Allah kıyamet günü onun ayaklarını sırat üzerinde sabit kılar.

119 Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 113.

120 Bu lafız ileride 1222 numaralı rivayet olarak gelecektir. Ayrıca bk. Ebû Nuaym, *a.g.e.*, V, 113.

121 İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 176, *Zühd* 20. Hadisin *zayıf* olduğuna dair açıklama için bk. İbn Mâce, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût, *Dâru'r-risâle el-âlemiyye* 2009, II, 362, tahrir dipnotu; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIV, 28, h.nr: 6511. (Çeviren)

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de, Asıl'a dayanarak şöyle demiştir: "Beyhakî'nin, Taberânî'nin ve Şemâil'de Tirmizî'nin Ali *radıyallahu anh*'dan naklettikleri bir rivayettir."¹²²

Sehâvî de Asıl'da buna ilave olarak şunları söyler: Hind b. Ebî Hâle et-Temîmî, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vasıflarını anlattığı uzunca bir hadiste şöyle demiştir: Allah Rasûlü **"Burada bulunanlar, bulunmayanlara iletsinler. Siz de bana, ihtiyacını iletemeyenlerin ihtiyaçlarını iletin."** Fakih Nasr el-Makdisî de bunu *Fevâid* adlı eserinde Ali *radıyallahu anh*'dan (vav harfi olmaksızın) "أَبْلُغُونِي/**bana bildirin**" lafzıyla rivayet etmiştir. Taberânî'nin Âişe ve İbn Ömer *radıyallahu anhumâ*'dan naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Kim bir iyiliğin bir yetkili merciye ulaştırılmasında veya bir zorluğun kolaylaştırılmasında Müslüman kardeşine aracı olursa, Allah da onun, ayakların kaydığı o sırttan geçmesine yardımcı olur."**

Yine Sehâvî Asıl'da sözlerini şöyle sürdürür: "Deylemî, hadisin başlıkta verdiğimiz lafzını, Ebu'd-Derdâ'dan nakledilen bir rivayet olarak Taberânî'ye dayandırmakla yanılığa düşmüştür. Taberânî'deki rivayet, Âişe ve İbn Ömer *radıyallahu anhumâ*'dan nakledilmiş olup lafzı da **'Allah o kimseyi cennetin yüce makamlarına yükseltir'** şeklindedir."¹²³

Öte yandan Suyûtî de *Dürer*'de bu hadisi Ebu'd-Derdâ'dan gelen bir rivayet olarak Taberânî ve Ebu's-Şeyh'e dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: **"İhtiyacını (yetkili merciye) iletemeyen kimsenin ihtiyacını iletin. Zira kim, ihtiyacını iletemeyen bir kimsenin ihtiyacını yetkili merciye iletirse, Allah onun ayaklarını sırat üzerinde sabit kılar."**¹²⁴

Yine Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'deki kaydına göre sadece Taberânî'de Ebu'd-Derdâ kanalıyla gelen rivayette, hadisin sonunda **"kıyamet günü"** ilavesi yer almaktadır. Ayrıca Suyûtî, hadisin **hasen** olduğunu gösteren bir

122 Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye ve'l-hasâilü'l-Mustafaviyye*, thk. Seyyid b. Abbâs el-Cüleymî, Mekke 1993, s. 277; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 155, h.nr: 414; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 24, h.nr: 1362; Ayrıca bk. İbnü'd-Deyba' *Temyîz*, s. 7. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 274-278, h.nr: 14026; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 97, h.nr: 1594. (Çeviren)

123 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 152-155, h.nr: 11.

124 Suyûtî, *Dürer*, s. 62, h.nr: 53.

harf simgesi koymuştur. Suyûtî, hadisin başka rivayetlerle kuvvet bulmuş olması sebebiyle bu hükmü vermiş olmalıdır. Zira Münâvî, hadisin ravileri arasında İdrîs b. Yusuf el-Harrânî adında (güvenilirlik durumu) bilinmeyen bir ravi bulunduğundan söz etmiştir.

٤٤ - ابنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ.

44- Bir kavmin kız kardeşinin oğlu, kendilerindendir.

Asıl'da, dolayısıyla *Temyîz*'de de geçtiği üzere Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁵ Ayıca Sehâvî'nin Asıl'da şöyle bir ilavesi vardır:

“Deylemî'nin Ebû Musa el-Eş'arî ve daha başka kimselerden rivayetine göre, (Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur): **'Ey Kureyşliler! Bir kavmin kız kardeşinin oğlu, onlardandır veya kendilerindendir.'** Yine Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe ve Tirmizî'nin Enes'ten; Hâkim'in de Ömer *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiklerine göre,¹²⁶ Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ömer'e **'Bana Kureyş'in eşrafını topl'** dedi. O da onları toplayıp geldi ve Allah Rasûlü'ne 'Siz mi onların yanına çıkacaksınız yoksa onlar mı sizin huzurunuzla girecekler?' diye sordu. Hz. Peygamber **'Ben çıkacağım'** diyerek çıktı ve **'Ey Kureyşliler! Aranızda sizden olmayan bir kimse var mı?'** diye sordu. Onlar da 'Hayır, sadece bir kız kardeşimizin oğlu var' diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü ilgili sözü zikretti, ardından da şöyle buyurdu: **'Ey Kureyşliler! İnsanlar arasında bana en yakın olanlar takva sahipleridir. Dikkat edin! Kıyamet günü insanlar hayırlı amellerle gelirken, siz dünyayı yüklenmiş bir vaziyette gelmeye kalkışmayın. Aksi hâlde yüzümü sizden çeviririm!'**”

Bir uyarı: Hadislerde geçtiği üzere bir kavmin müttefiki ve kölesi de o kavmin kız kardeşinin oğlu gibidir. Nitekim *el-Câmi*'in zeylinde belirtildiğine göre, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in Rifâa b. Râfi' *ez-Zürakî*'den rivayet ettikleri bir hadisin lafzı şöyledir: **"Kız kardeşinizin oğlu sizdendir, müttefikiniz ve köleniz de sizdendir. Kuşkusuz Kureyş, emanete riayet eden dürüst**

125 Buhârî, Menâkıb 14; Müslim, Zekât 133.

126 Benzer bir metin için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 194, h.nr: 13574; Tirmizî, Menâkıb 66.

ve samimi insanlardır. Kim onların ayağını kaydırmaya (veya kuyularını kazmaya) kalkışırsa Allah onu yüzüstü cehenneme yuvarlar.”¹²⁷

Öte yandan Beğavî'nin Mu'cem'inde yine Ebû Ubeyd ez-Zürakî'den nakledilen bir diğer rivayetin lafzı da şöyledir: **“Kız kardeşimizin oğlu bizdendir, müttefikimiz de bizdendir, kölemiz de bizdendir. Ey Kureyşliler! Sizin aranızda benim velilerim/dostlarım, takva sahipleridir. O takva sahipleri siz olursanız, velilerim de siz olursunuz. Ey insanlar! Kim Kureyş'in ayağını kaydırmaya (veya kuyularını kazmaya) kalkışırsa Allah onu burnu üzere cehenneme yuvarlar.”**

Şairin şu dizelerinin manasına da bir bakılmalı:

“Bir kavmin kız kardeşinin oğlunun hakkı
daima çiğnenir, itibar görmez

Eğer dayısının şerefiyle aynı düzeyde üstünlük
ve şerefi olan bir baba tarafı yoksa!”

٤٥ - ابن آدم! أطع ربك تُسمى عاقلاً، ولا تغصه فتُسمى جاهلاً.

45- Ey Âdemoğlu! Rabbine itaat et, akıllı diye isimlendirilirsin. O'na isyan etme, yoksa cahil olarak adlandırılırsın.

Ebû Nuaym'ın Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla naklettiği bir rivayettir.¹²⁸

٤٦ - ابن آدم! أولك نطفة، وآخرك جيفة، وأنت بين ذلك لا تملك ضرباً ولا نقماً.

46- Ey Âdemoğlu! Başlangıcın bir nutfe, sonun ise bir cifiedir. Senin de bu ikisi arasında ne bir zarar ne de bir fayda vermeye gücün yeter.

127 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 327, h.nr: 18993.

128 Bu rivayet, Zehebî, İbn Hacer ve İbn Arrâk gibi hadis otoritelerine göre uydurmadır. (Bk. Zehebî, *Mîzân*, II, 628; İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-âliye*, , thk. Eseri onyedinci akademik tez olarak çalışan araştırmacı heyet Suud 1419, XIII, 725; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-ş-şerîati'l-merfûa ani'l-ahbâri's-ş-enîati'l-mevzûa*, thk. A. Abdullatîf - A. Muhammed es-Siddîk el-Gumârî, Beyrut 1399, I, 214; Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, IV, 204) -Çeviren-

Deylemî, İbn Abbâs yoluyla rivayet etmiştir.¹²⁹ Dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: “*Ey Âdemoğlu! Başlangıcın kokuşmuş bir nutfе, sonun ise iğrenç bir cifedir. Sen de bu ikisi arasında dışkı taşıyorsun!*”

٤٧- ابن آدم خُلِقَ مِنَ التُّرَابِ، وَإِلَيْهِ يَصِيرُ.

47- Âdemoğlu topraktan yaratılmıştır ve tekrar ona dönecektir.

Deylemî'nin Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği bir hadis olup baş tarafında “وَنَحْ ابن آدم/Âdemoğlunun vay hâline!” ifadesi vardır.¹³⁰

٤٨- ابن آدم! عِنْدَكَ مَا يَكْفِيكَ وَأَنْتَ تَطْلُبُ مَا يُطْغِيكَ؛ ابْنُ آدَمَ! لَا بِقَلِيلٍ تَقْنَعُ، وَلَا بِكَثِيرٍ تَشْبَعُ؛ ابْنُ آدَمَ! إِذَا أَضْبَحْتَ مُعَاوَى فِي جَسَدِكَ، أَمِنَّا فِي سَرَبِكَ، عِنْدَكَ قُوتٌ يَزِمُكَ فَعَلَى الدُّنْيَا الْعَفَاءُ.

48- Ey Âdemoğlu! Elinde sana yetecek kadarı olmasına rağmen sen, seni azdıracak şeyi istiyorsun. Ey Âdemoğlu! Ne azla yetiniyor ne çokla doyuyorsun. Ey Âdemoğlu! Eğer vücudun sıhhat ve afiyet içerisinde, evinde ocağında canının güvende olduğundan emin bir şekilde ve günlük azığın da yanında olduğu hâlde sabahlamışsan, artık dünya yıkılsa da gam değil!

el-Câmiu's-sağîr'in “ابن آدم/İbn Âdem” maddesinde geçtiği üzere bu rivayeti İbn Adiy ve Beyhakî, İbn Ömer'den nakletmişlerdir.¹³¹ Suyûtî bunu aynı zamanda “إِذَا/izâ” maddesinde de Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den rivayeti olarak aktarmıştır. Lafzı ise şöyledir: “*Eğer vücudun sıhhat ve afiyet içerisinde, evinde ocağında canının güvende olduğundan emin bir şekilde ve günlük azığın da yanında olduğu hâlde sabahlamışsan, artık dünya yıkılsa da gam değil!*”¹³²

129 Deylemî, *Firdevs*, I, 426, h.nr: 1736. Deylemî'nin, rivayetinde tek kaldığı (teferrüd) ettiği bir hadistir. Aclûnî'nin, mukaddimesinde Suyûtî'den naklen belirttiği üzere Deylemî'nin tek başına rivayet ettiği ve başka kanallarla desteklenmeyen hadisleri zayıftır. (Çeviren)

130 Deylemî, *Firdevs*, IV, 389. Bu rivayet de bir önceki gibi Deylemî'nin tek kaldığı rivayetlerden biri olup zayıftır. (Çeviren)

131 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 8, h.nr: 9876.

132 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 8, h.nr: 9876.

Münâvî şöyle der: “Bu hadisi aynı zamanda Hatîb, Ebû Nuaym, İbn Asâkir ve İbnü’n-Neccâr da rivayet etmişlerdir. **İsnadında hadis uydurmakla suçlanmış yalancı biri vardır.**”¹³³ Ancak manası sahihtir.

٤٩- أَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ، وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ، وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ، وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ، وَطَلْحَةُ فِي الْجَنَّةِ، وَالزُّبَيْرُ فِي الْجَنَّةِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ فِي الْجَنَّةِ، وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ فِي الْجَنَّةِ، وَسَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ فِي الْجَنَّةِ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ فِي الْجَنَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ.

49- Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha cennettedir, Zübeyr cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir, Sa’d b. Ebî Vakkâs cennettedir, Saîd b. Zeyd cennettedir, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh cennettedir. Allah hepsinden razı olsun.

Bu hadisi, Ahmed b. Hanbel ve Ziyâuddîn el-Makdisî, Saîd b. Zeyd kanalıyla; Tirmizî de Abdurrahman b. Avf yoluyla rivayet etmişlerdir.¹³⁴

Hafız İbn Hacer el-Askalânî de fazilet sırasına göre olmasa da bu isimleri şu şekilde nazma dökmüştür:

“Hidayet rehberi (Hz. Peygamber) müjdelemiştir sahâbeden on kişiyi

Adn cennetleriyle; bu sahâbîlerin hepsinin yücedir kadri

Atîk (Ebû Bekir), Saîd, Sa’d, Osman ve Talha

Zübeyr, İbn Avf, Âmir (Ebû Ubeyde), Ömer ve Ali.”

133 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 86. Heysemî, hadisin ravileri arasındaki Ebû Bekir ed-Dâhîrî'nin *zayıf* biri olduğunu söylerken, Münâvî *yalancı, metrûk ve hadis uydurmakla suçlanan* biri olduğunu aktarır. Elbânî de hadisin *uydurma* olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 289; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 123, h.nr: 677) -Çeviren-

134 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 174, 209, h.nr: 1629, 1675; Tirmizî, *Menâkıb* 26. *Sahih* bir hadistir. (Bk. Şuayb Arnaut'un *Müsned* tahriri, III, 174, 209) -Çeviren-

٥٠- أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ سَيِّدَا كُھُولِ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ مَا خَلَا النَّبِيِّنَ وَالْمُرْسَلِينَ.

50- Ebû Bekir ve Ömer, nebî ve rasûller haricinde, önceki ve sonrakî nesillerden bütün cennet ehli orta yaşlılarının efendileridir.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce, Ebû Cuhayfe kanalıyla; Ebû Ya'lâ, Ziyâuddîn el-Makdisî ve İbn Asâkir de Enes yoluyla rivayet etmişlerdir.¹³⁵ Hadis, başkaları tarafından da rivayet edilmiştir. Suyûtî *el-Câmiu's-sağîr*'de **sahih** olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur.

Öte yandan Deylemî'nin Câbir'den gelen bir rivayetinde **“Ebû Bekir ve Ömer, cennet ehlinin kandilleridir”** lafzı yer alırken; Tirmizî ve Taberânî'nin Abdullah b. Hantab'dan aktardıkları rivayet **“Ebû Bekir ve Ömer, benim gözüm kulağım gibidirler”** lafzıyla kaydedilmiştir. Ancak Tirmizî, Abdullah b. Hantab ile ilgili olarak “Sahâbîliği söz konusu değildir” demiştir.¹³⁶ Ebû Nuaym da bu rivayeti Vehb b. Münebbih kanalıyla İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir.¹³⁷

Öte yandan **“Ebû Bekir bu ümmetin en hayırlısı ve merhametlisidir; Ömer, en izzetlisi/güçlüsü, Osman en hayâ sahibi ve Ali en güzel ve zarîf olanıdır”** lafzıyla gelen rivayetle ilgili olarak Hafız İbn Hacer de Deylemî'nin hadislerine yaptığı tahririnde şöyle demiştir: “Bu rivayeti

135 Tirmizî, Menâkıb 16; İbn Mâce, Fezâil 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 40, h.nr: 602; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 459, h.nr: 624. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'lerinde bu hadis Ali *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet edilmektedir. (Çeviren)

136 Tirmizî, Menâkıb 16, h.nr: 3671. (Ancak müellifimiz Aclûnî bu rivayeti lafzen değil, mana olarak aktarmış gözükmektedir. Zira Tirmizî'nin hem rivayeti hem de ravi ile ilgili değerlendirmesi farklı lafızlarla geçmektedir.) -Çeviren-

137 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî'nin buradaki ibaresi biraz karışık durumdadır ve bir sonraki Deylemî rivayetindeki lafzın, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde de geçtiği izlenimi vermektedir. Ancak yaptığımız araştırma sonucu Ebû Nuaym'ın rivayetiyle ilgili cümlelerin bir önceki rivayete ait olduğunu belirledik. Şu da var ki Aclûnî'nin, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sini kaynak gösterdiği rivayet de tercümesini verdiğimiz lafzın aynısı değildir. Ayrıca Aclûnî'de bu rivayetin İbn Vehb kanalıyla İbn Abbâs'tan naklediği kaydı geçmektedir. Oysa Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sindeki isim Vehb b. Münebbih'tir. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 72) -Çeviren-

Ebû Muhammed, Beylemânî kanalıyla İbn Ömer'den nakletmiştir. İsnadında da Muhammed b. el-Hâris'in [İbnü'l-Beylemânî'den] rivayeti olarak geçmektedir.”¹³⁸

٥١- أَبُو بَكْرٍ خَيْرُ النَّاسِ بَعْدِي إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَبِيٌّ.

51- Ebû Bekir, benden sonra, bir peygamber bulunmadıkça insanların en hayırlısıdır.

İbn Adiy, Taberânî, Deylemî ve *el-Müttefik ve'l-müfterik* adlı eserinde Hatîb el-Bağdâdî'nin Seleme b. el-Ekva'a kadar uzanan isnadlarıyla naklettikleri bir hadistir.¹³⁹ İbn Adiy hadisile ilgili olarak şöyle demiştir: “Bu hadis, İkrime'nin tenkit edilen rivayetlerinden biridir.”¹⁴⁰

٥٢- أَبُو بَكْرٍ صَاحِبِي وَمَوْئِسِي فِي الْغَارِ، فَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا لَأَتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا، شَدُّوا كُلَّ خَوْخَةٍ فِي الْمَسْجِدِ غَيْرَ خَوْخَةٍ أَبِي بَكْرٍ.

52- Ebû Bekir benim arkadaşım ve (Sevr) mağarasındaki yârenimdir. Eğer (Rabbimin dışında) bir halîl¹⁴¹ edinecek olsaydım,

138 Aclûnî'nin eserinin basılı nüshalarında, bu kısım la alakalı birtakım hatalar tespit ettiğimiz için İbn Hacer'in, Deylemî'nin hadislerini ihtisar ettiği *Tesdîdü'l-kavs muhtasaru Müsnedi'l-Firdevs* isimli yazma eserinden (bk. el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 303748, vrk. no: 6) ilgili rivayeti bulduk. Buna göre Aclûnî'de muhtemelen yazılış benzerliğinden dolayı “Selmân” diye kaydedilen ismin, aslında “el-Beylemânî” olduğunu belirledik. Ayrıca alıntının sonundaki parantez içindeki cümlelerin Aclûnî'de yer almadığını tespit ettik. Yine rivayet metninde geçen ve Hz. Ömer'le ilgili olarak “Ömer de dini hamiyeti en yüksek” gibi bir anlama gelen “عمر أغبرها” şeklindeki ibarenin “Ömer en izzetlisi/güçlüsü” anlamına gelen “عمر أعزها” tarzında kaydedildiğine tanık olduk. Dolayısıyla biz de çeviriyi buna göre yaptık. Son olarak buradaki rivayetin lafzına benzer nitelikte ve söz konusu ravilerin geçtiği bir rivayeti İbn Hacer'in kendi eseri *el-Metâlibu'l-âliye*'sinde belirledik. (Bk. *el-Metâlibu'l-âliye*, XIII, 286, h.nr: 3999) -Çeviren-

139 İbn Adiy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut 1997, VI, 484; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, thk. M. Sâdık Aydın el-Hâmîdî, Dîmeşk 1997, I, 368, ravi nr: 154.

140 Heysemî, bu rivayetin isnadında İsmail b. Ziyâd adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IX, 44) -Çeviren-

141 Halîl: Kısaca “dost” anlamına gelmekle birlikte, burada “benliğini bütünüyle dostuna adayarak, gönülde ona duyduğu sevgiden başka hiçbir sevgiye yer

Ebû Bekir'i halîl edinirdim. Ebû Bekir'in girdiği kapı dışında mescide açılan bütün kapıları kapatın.

Bu hadisi bu lafızıyla İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu (Abdullah), *Zevâid*'inde; ayrıca İbn Merdûye ve Deylemî de İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmektedirler.¹⁴²

۵۳- أَبُو حَنِيفَةَ سِرَاجُ أَمْنِي.

53- Ebû Hanîfe, ümmetimin kandilidir.

Aliyyü'l-Kârî *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*'sında şöyle demektedir: “Bu, muhaddislerin ittifakıyla **uydurma** bir rivayettir.”¹⁴³

Allâme İbn Hacer el-Mekkî de *el-Hayrâtü'l-hisân fi menâkıbı Ebî Hanîfe en-Nu'mân* isimli eserinde Hafız Suyûtî ve daha başka kimselerden naklen şunları söyler: “Buhârî, Müslim ve diğerlerinin rivayet ettikleri bir hadise göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ‘**Eğer iman, ülker yıldızında olsa** -bir lafza göre de: **eğer ilim, ülker yıldızına asılı olsa**-, *Farşların evladından birtakım adamlar onu mutlaka elde edecektir*’ buyurmaktadır. Bu hadis, Ebû Hanîfe ve benzeri âlimler hakkında yorumlanmıştır. Zaten bu hadis, Ebû Hanîfe'nin faziletiyle ilgili olarak muhaddislerin ittifakla uydurma olduğunu belirttikleri bir hadisi delil getirmeye de ihtiyaç hissettirmemektedir.” Daha sonra İbn Hacer el-Mekkî, söz konusu uydurma hadisi, değişik versiyonlarıyla ele alarak uzun uzadıyla açıklamalar yaptıktan ve hadis tenkit otoritelerinin rivayetlere yönelik eleştirilerini aktardıktan sonra şöyle demiştir: “Bütün bunlar, hadis tenkidinde en küçük behresi olan bir kimsenin bile iltifat etmeyeceği uydurma rivayetlerdir.” İbn Hacer bunun ardından sözlerini şöyle sürdürür: “Bu husustaki uydurma rivayetlerden biri de şudur: **“Benden sonra adı Nu'mân b. Sâbit, künyesi de Ebû Hanîfe olan bir zat gelecektir. Allah'ın dini ve benim sünnetim onun eliyle ihya olacaktır.”** Yine İbn Abbâs'tan nakledilen bir rivayette de şu ifadeler yer almaktadır: “*Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem*’den sonra Horasan’ın tamamının üzerine bir dolunay yükselecek ve Ebû Hanîfe diye künyelenecektir.”

vermeyen, en derin dost ve sırdaş” için kullanılmaktadır. (Çeviren)

142 Hadisin ilk cümlesi dışındaki bir lafzı için bk. Buhârî, *Ashâbu'n-Nebî* 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 252, h.nr: 2431. (Çeviren)

143 Aliyyü'l-Kârî, *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*, s. 76, h.nr: 4.

Bu konuyla alakalı uydurmalarından biri de bazılarının zikrettiği şu rivayettir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Kuşkusuz diğer peygamberler benimle, ben ise Ebû Hanîfe ile övünür, gurur duyarım. O, Rabbimin katında takva sahibi bir zattır. Âdeti bir ilim dağdır. İsrailoğullarının peygamberlerinden bir peygamber gibidir. Onu seven beni de sevmiş; ondan nefret eden benden de nefret etmiş sayılır.”** İbnü’l-Cevzî de bu rivayetle ilgili olarak “Uydurmadır” demiştir. Ancak ez-Ziyâu’l-ma‘nevî adlı eserde¹⁴⁴ geçtiğine göre, İbnü’l-Cevzî’nin bu görüşü, bir taassuptan kaynaklandığı; zira rivayetin pek çok kanaldan nakledildiği gerekçesiyle reddedilmiştir. Ben de (Aclûnî) derim ki: Birçok farklı kanaldan rivayet edilmiş olmasına rağmen delil alınmaya elverişli sayılmamış olmalıdır. Nitekim **“Kim ümmetim adına kırk hadis ezberlerse”** hadisinde de benzer bir durum vardır. Pek çok farklı yoldan gelmiş olmasına rağmen zayıf bir hadistir.¹⁴⁵

Yine bu husustaki uydurmalarından biri de şudur: **“Âdem benimle; ben de ümmetimden adı Nu‘mân, künyesi Ebû Hanîfe olan bir adamla övünür, gurur duyarım. O, ümmetimin kandilidir.”**

Benzeri bir rivayet de Cürcânî’nin *Menâkib*’inde isnadıyla zikrettiği Sehl b. Abdullah et-Tüsterî’ye ait şu sözdür: “Eğer Musa ve İsa’nın ümmetlerinde Ebû Hanîfe gibi biri olsaydı, Yahudi ve Hristiyan olmazlardı.”

Yinebunabenzerbir uydurmarivayet de şöyledir: Me’mûn b. Ahmed’e¹⁴⁶ “İmam Şafiî ve onun müntesiplerinin Horasan’daki durumlarını görmüyor musun?” diye sorulduğunda, Me’mûn b. Ahmed şu cevabı verir: “Bize Ahmed b. Abdullah b. Ma’dân el-Ezdi’nin Enes’ten naklettiği merfu bir hadise göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **‘Ümmetimde Muhammed b. İdrîs denilen bir adam çıkacaktır. O, ümmetim için İblis’ten daha zararlıdır. Yine ümmetimde Ebû Hanîfe adında**

144 Tespit edebildiğimiz kadarıyla henüz el yazması hâlindeki bu eserin tam adı şöyledir: *Şerhu’z-Ziyâi’l-ma‘nevî alâ mukaddimeti’l-Gaznevî*. Eserin müellifi ise Ebu’l-Bekâ Bahâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. ez-Ziyâ es-Sağânî el-Kuraşî el-Hanefî’dir (ö. 854). -Çeviren-

145 Aclûnî bu hadisi ileride 2465 numaralı hadis olarak ele almaktadır. (Çeviren)

146 Eserin basılı nüshalarında bu isim yanlışlıkla “Ahmed b. Me’mûn” olarak kayıtlıdır. (Bk. Münâvî, *el-Yevâkât ve’l-dürer fi şerhi Nuhbeti’l-fiker*, thk. M. ez-Zeyn Ahmed, Riyad 199, II, 41) -Çeviren-

bir zat çıkacaktır. İşte o, ümmetimin kandilidir.” Münavî bunu, Hafız İbn Hacer’in *Nuhbetü’l-fiker* adlı eserinin şerhinde zikretmiştir.

٥٤ - اِبْنَائِي هَذَا نِ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَأَبُوهُمَا خَيْرٌ مِنْهُمَا.

54- Benim şu iki evladım Hasan ve Hüseyin, cennet gençlerinin efendileridir. Babaları ise her ikisinden hayırlıdır.

İbn Asâkir bu hadisi İbn Ömer ve Ali *radıyallahu anhumâ* kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁴⁷

٥٥ - إِبْلِيسُ طَلَّاعٌ رَصَادٌ، صَيَّادٌ.

55- İblis, tecrübeli, işine hâkim, her an tetikte ve saldırmaya hazır usta bir avcıdır.

Hafız İbn Hacer, Deylemî’nin hadislerine yaptığı tahririnde şöyle der: “Deylemî, ‘*Dünyadan sakının, kadınlardan da sakının. Zira İblis tecrübeli, işine hâkim...*’ diye başlayan bir hadiste bu rivayeti isnadıyla zikreder.” Deylemî’nin bu rivayeti, Muâz kanalıyla aktarılan bir hadis olarak ileride gelecektir.¹⁴⁸

٥٦ - ابْنُ الْقَدَاحِ عَنْ فَيْكٍ ثُمَّ تَفَنَسَ.

56- (Bir şey içerken) önce bardağı ağzından uzaklaştır, sonra nefes alıp ver.

Beyhakî’nin *Şuabu’l-îmân*’da ve Semmûye’nin Ebû Saîd el-Hudrî’den naklettikleri bir hadistir.¹⁴⁹

147 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XIII, 209. Hadisin farklı lafız ve kanallarındaki birtakım mülahaza ve tenkitlere rağmen geneli itibarıyla *sahih* olduğuna dair geniş bir açıklama için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 423, h.nr: 796. (Çeviren)

148 Bk. 76 no’lu hadis.

149 Bu hadis, burada işaret edilen geç dönem kaynaklarından daha eski ve muteber kaynaklarımızda geçmiş olmasına rağmen Aclûnî’nin bunlara hiç değinmemiş olması ilginçtir. Bk. *Muvatta*, Sıfatu’n-Nebî 12; Dârimî, Eşribe 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 101, h.nr: 11541; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VIII, 136, h.nr: 5603 (Çeviren)

٥٧- ابْنُوا الْمَسَاجِدَ، وَأَخْرِجُوا الْقِمَامَةَ مِنْهَا، فَمَنْ بَنَى لِلَّهِ بَيْتًا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَهَذِهِ الْمَسَاجِدُ الَّتِي تُبْنَى فِي الطَّرِيقِ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِخْرَاجُ الْقِمَامَةِ مِنْهَا مُهُورُ الْحُورِ الْعِينِ.

57- Mescidleri bina edin ve içindeki çerçöpü de çıkarın. Kim Allah için (içinde namaz kılınacak) bir mekân inşa ederse, Allah da ona cennette bir mekân inşa eder. “Ey Allah’ın Rasûlü! Şu yol üzerinde kurulan mescidler de öyle mi?” diye soruldu. Allah Rasûlü de “Evet, öyle. Oralardan çerçöpü çıkarmak, iri gözlü hurilerin mehirleri sayılır” buyurdu.

Bunu Taberânî, İbnü’n-Neccâr ve *el-Muhtâra* isimli eserinde Ziyâuddîn el-Makdisî, Ebû Kırsâfe’den nakletmişlerdir.¹⁵⁰ Deylemî ise bunu Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh*’dan şu lafızla rivayet etmiştir: “**Mescidlerinizi sade ve gösterişsiz imar edin, yükseltmeyin; şehirleriniz ise yüksek ve görkemli olsun.**” Suyûtî *el-Câmiu’s-sağîr*’de bunun İbn Ebî Şeybe’nin İbn Abbâs’tan rivayet ettiği bir hadis olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹

٥٨- أَبَى اللَّهُ أَنْ يَزُوقَ عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ إِلَّا مِنْ حَيْثُ لَا يَغْلَمُ.

58- Allah, mü’min kulunu sadece hiç bilmediği bir yerden rızıklandırmaya rıza göstermiştir.

İbnü’d-Deyba’ *Temyîz*’de, *Asıl*’a dayanarak “Deylemî bu hadisi, Ömer b. Râşid yoluyla Ebû Hureyre’den nakleder. Ömer b. Râşid ise **çok zayıf biridir**” demiştir. Beyhakî de “Hadis, **bütünüyle zayıftır**” demektedir. İbnü’l-Cevzî de bu hadisi *Mevzûât*’ına almıştır.¹⁵²

150 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, III, 19, h.nr: 2521.

151 Heysemî, bu hadisin isnadında meçhul kişiler bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, II, 9) Ahmed b. es-Siddîk el-Gumârî ise hadis hafızlarının bu hadisin hükmü konusunda ihtilaf ettiklerini belirttikten sonra zayıf olduğu sonucuna varmaktadır. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî li ileli’l-Câmii’s-sağîr ve şerhayi’l-Münâvî*, Kahire 1996, I, 89-90. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 170, h.nr: 1675) -Çeviren-

152 İbnü’d-Deyba’ *Temyîz*, s. 8; Deylemî, *Firdevs*, I, 421, h.nr: 1714. Ancak Deylemî’nin basılı olan bu nüshasında rivayetin Ali *radiyallahu anh*’dan nakledildiği görülmektedir. (Çeviren)

Sehâvî ise *Asıl*'da şu ilaveyi yapmaktadır: Kuzâî bu hadise *Müsned*'inde şu lafızla yer vermektedir:¹⁵³ Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde bir gün toplanıp bir meseleyi tartıştılar. (Tartışma uzayınca) Ali *radıyallahu anh* onlara “Haydi, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gidelim” dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzuruna varınca “Ey Allah’ın Rasûlü! Sana bir şey sormaya geldik!” dediler. Allah Rasûlü de “**Dilerseniz siz sorun, dilerseniz sizin geliş sebebinizi ben söyleyeyim size**” buyurduktan sonra “**Siz bana rızkın nereden ve nasıl geldiğini sormaya gel-diniz**” dedi ve sözü geçen “**Allah, mü’min kulunu...**” hadisini söyledi.¹⁵⁴

Öte yandan Suyutî’nin *Dürer* adlı eserinde geçtiğine göre, Deylemî bu hadisi Ebû Hureyre’den şu lafızla rivayet etmektedir: “**Allah, mü’min kulunu sadece hiç ummadığı bir yerden rızıklandırmaya rıza gösterir.**”

Yine benzer bir rivayeti Askerî ve İbn Mâce de **zayıf bir isnadla**¹⁵⁵ Ali *radıyallahu anh*’dan merfu (Hz. Peygamber’in sözü) olarak nakletmektedirler: “**İyilik ancak dindar veya asil insanlara yapılır. Zayıfların cihadı hac; kadının cihadı ise kocasına karşı hanımlık vazifesini en iyi şekilde yapmasıdır. Sevgi ve dostluğu kazanmaya çalışmak imanın yarısıdır. Tutumlu davranan hiç kimse fakir düşmemiştir. Sadaka vererek rızıkınızın inmesine vesile olun. Allah mü’min kullarını, sadece hiç ummadıkları bir yerden rızıklandırmaya rıza göstermiştir.**”

Necmüddîn el-Gazzî de konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: “**Bu rivayetlerin hiçbiri sahih değildir.**”¹⁵⁶

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu farklı rivayetlere rağmen hadis, (isnad açısından) zayıf olmakla birlikte mana itibarıyla sahihtir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “**Kim Allah’tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu yaratır ve onu hiç ummadığı bir yerden rızıklandırır**”¹⁵⁷ buyurulmaktadır. Buna göre hadis, aslında Beyhakî ve diğerlerinin de dedikleri gibi “Allah, kullarının bütün rızıklarını sadece umdukları yerden vermeye razı değildir” manasında olmalıdır. Fiilen de durum böyledir. Zira Allah Teâlâ, kullarını

153 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, Beyrut 1986, I, 341, h.nr: 585.

154 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 161, h.nr: 14.

155 Araştırmamıza rağmen İbn Mâce’de böyle bir rivayet tespit edemedik. (Çeviren)

156 Gazzî, *İtkân*, I, 28, h.nr: 9.

157 Talâk 65/2-3.

bazen ticaret ve ziraat gibi (rızık) beklentisi içinde oldukları yerlerden rızıklandırabildiği gibi, bazen de hiç ummadıkları bir yerden rızıklandırabilmektedir. Mesela; bir insanın bir maden yahut define bulması veya ölen bir yakınından kendisine miras kalması ya da kendisinin hevesi ve talebi olmadığı hâlde birisi tarafından ona mal bağışlanması gibi durumlar böyledir. Zaten **“Kim Allah’tan korkarsa...”** âyetinde herhangi bir sınırlama ve kısıtlama da söz konusu değildir. Bu husus iyi düşünülmelidir.

۵۹- أَبَى اللَّهُ أَنْ يَصْحَحَ إِلَّا كِتَابَهُ.

59- Allah, kendi kitabından başkasının sahih olmasına rıza göstermemiştir.

Aliyyü'l-Kârî *el-Mevzûat*'ında bu rivayete “أَبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَصْحَحَ كِتَابُهُ/Ebalahu illâ en yesihha kitâbuhû” lafzıyla yer vermektedir.¹⁵⁸ İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de, *Asıl*'dan naklen “Bunu bilmiyorum” demiştir.¹⁵⁹ Sehâvî ise *Asıl*'da şunu ilave etmektedir: “Fakat Allah Teâlâ şöyle buyurur: ‘...**Eğer o Allah’tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.**’¹⁶⁰ Bu sebeple İmam Şâfiî *radıyallahu anh* şöyle der: ‘Şu kitapları telif ettim; elimden geleni yapmama rağmen içlerinde hata olması kaçınılmazdır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: ‘...**Eğer o Allah’tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.**’ Bu nedenle benim bu kitaplarımda Kitap veya sünnete aykırı bulduğunuz ne varsa, bilin ki ben o kanaatimden dönmüşümdür.’ Bu rivayeti Abdullah b. Şâkir, *Menâkıb*'ında zikretmektedir. Bazıları da bu meseleyi şu şekilde nazma dökmüşlerdir:

‘İncelediğim nice kitap var ki,

Kendi kendime tam ‘kitabı tashih ettim’ derken

İkinci bir defa gözden geçirdiğimde,

Yeniden hata bulup düzeltmişimdir.’”¹⁶¹

158 Mana olarak başlıktaki lafızla aynıdır. Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 76, h.nr: 5.

159 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 8.

160 Nisa 4/82.

161 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 162-163, h.nr: 15.

٦٠- أَبَى اللَّهُ أَنْ يَقْبَلَ عَمَلَ صَاحِبٍ بِدْعَةٍ حَتَّى يَدَعَ بِدْعَتَهُ.

60- Allah, bid'atini terk edene kadar bid'at sahibi birinin amelini kabul etmeyi reddetmiştir.

İbn Mâce, Ebû Nasr es-Siczi ve İbnü'n-Neccâr'ın İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶²

٦١- أَبَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ لِقَائِلِ الْمُؤْمِنِ تَوْبَةً.

61- Allah, (haksız yere) mü'mini katleden birinin tevbesini reddetmiştir.

Bu hadisi, Taberânî ve *el-Muhtâra*'sında Ziyâuddîn el-Makdisî, Enes'ten rivayet etmişlerdir.¹⁶³

٦٢- اتَّبِعُوا الْعُلَمَاءَ؛ فَإِنَّهُمْ سُرُجُ الدُّنْيَا وَمَصَابِيحُ الْآخِرَةِ.

62- Âlimlere uyun; çünkü onlar, dünyanın kandilleri, ahiretin de lambalarıdır.

Deylemî bunu Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet etmiştir. Hafız İbn Hacer de Deylemî'nin hadislerine yaptığı tahririnde şöyle demiştir: "İsnadında Kâsım b. İbrahim el-Malatî vardır." Yani Münâvî'nin dediğine göre bu şahıs zayıf biridir.¹⁶⁴

162 İbn Mâce, Sünnet 7. Bu hadisin isnadında meçhul raviler vardır. Bu sebeple çok zayıftır. (Bk. Bûsînî, *Misbâh*, I, 11, h.nr: 19; İbn Mâce, *Sünen*, Şuayb el-Arnaût tahkik ve tahriri, I, 35, 1. dipnot; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, III, 684, h.nr: 1492) -Çeviren-

163 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis Taberânî'de değil, Ziyâuddîn el-Makdisî'nin *el-Ehâdîsi'l-muhtâra* adlı eserinde yer almakta ve isnadının *hasen* olduğu belirtilmektedir. (Bk. *a.g.e.*, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Düheyş, Beyrut 2000, VI, 163, h.nr: 2164. Ayrıca hadisin sahih olduğuna dair geniş bilgi için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 71; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 303, h.nr: 689) Burada katilin tevbesinin kabul edilmemesi konusuna değinen şarihler, öldürme hâdisesinin daha çok kul hakkıyla alakalı olduğunu, haksız yere öldürülen mü'minin ahirette hakkını helâl etmemesi durumunda katilin dünyada tevbe etmiş olsa bile tevbesinin geçerli olamayacağı yönünde değerlendirmişlerdir. (Geniş bilgi için bk. el-Emîr es-San'ânî, *et-Tenvîr şerhu'l-Câmi's-sağîr*, thk. M. İshâk Muhammed İbrahim, Riyad 2011, I, 230, h.nr: 38) -Çeviren-

164 Öncelikle *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında el-Muttalibî şeklinde kaydedilmiş olan nisbenin doğrusu tercümeye aldığımız şekliyle el-Malatî olacaktır. Ayrıca bu

٦٣- اِتَّبِعُوا وَلَا تَبْتَدِعُوا، فَقَدْ كُفِّيتُمْ.

63- (Sünnete) uyun; (bid'at) uydurmayın! Zira (din adına) ihtiyacınız olan ne varsa, hepsi karşılanmıştır.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de, *Asıl*'dan naklen “Bu hadisi, Dârimî, İbn Mes'ûd'un kendi sözü olarak rivayet etmiştir” demektedir.¹⁶⁵

Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler: “**İsnadı sahihtir.** Deylemî'nin *Müsned*'inde, İbn Adiy ve Taberânî'nin de İbn Mes'ûd *radiyallahu anh*'dan naklettikleri bir rivayettir. Delilleri de pek çoktur.”¹⁶⁶

٦٤- اِتَّخِذُوا هَذِهِ الْحَمَامَ الْمَقَاصِصَ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنَّهَا تُلْهِى الْجِنَّ عَنْ صِبْيَانِكُمْ.

64- Evlerinizde, uçamasınlar diye kanat tüyleri kesilmiş şu güvercinleri bulundurun. Çünkü bunlar, cinleri meşgul ederek çocuklarınızdan uzak tutarlar.

şahıs hakkında Aclûnî'nin, Münâvî'den naklettiği “zayıf” ibaresi, Münâvî'nin, *et-Teyşir bi şerhi'l-Câmî's-sağîr* adlı eserinde “el-Kâsım b. İbrahim el-Malatî'nin zayıflığından dolayı hadis zayıftır” şeklinde geçmektedir. (Bk. *a.g.e.*, Riyad 1408/1988, I, 22) Ancak bu eser, Münâvî'nin diğer eseri *Feyzu'l-Kadîr* adlı eserinin bir özeti mahiyetindedir. *Feyzu'l-Kadîr*'de geçen bilgi ise şöyledir: “el-Kâsım b. İbrahim el-Malatî hakkında Zehebî şöyle der: ‘Dârekutnî bu kişiyle ilgili olarak ‘yalancıdır’ demiştir.’ İbn Hacer de Dârekutnî'nin bu değerlendirmesini onaylamıştır.” Münâvî, ayrıca Suyûtî'nin bu rivayete uydurma kaydını koymuş olmasına rağmen, *el-Câmiu's-sağîr*'inde zikretmesini bu eserine aldığı hadislerle ilgili olarak bizzat kendisinin belirlediği şartı ihlal etmek anlamına geldiğini vurgulamaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 106) Bu durumda Münâvî'nin iki eseri arasında bir çelişki doğmaktadır. Bu noktada diğer âlimlerin *Feyzu'l-Kadîr*'deki görüş doğrultusunda kanaat serdettiklerini hatırlatmakta fayda görmekteyiz. (Bk. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. B. Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-garbi'l-İslâmî 2003, VII, 480; İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizân*, IV, 456; San'ânî, *Tenvîr*, I, 293; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 556, h.nr: 378) -Çeviren-

165 Dârimî, Mukaddime 23, h.nr: 211; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 8.

166 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IX, 154, h.nr: 8770; Gazzî, *İtkân*, I, 33, h.nr: 29. Aclûnî'nin buradaki son cümlesi *İtkân*'da “Taberânî de bunu (İbn Mes'ûd'un bu sözünü) merfu olarak rivayet etmiştir. Bunun delilleri vardır” şeklinde geçmektedir. Aclûnî, kullandığı kaynaklardaki bilgiyi özetlerken bazen bu türden tasarruflarda bulunabilmektedir. Ancak ilgili sözün merfu versiyonunu Taberânî'de bulamadığımız gibi, “deliller”den de tam olarak ne kastedildiği kanaatimizce açık değildir. Vallahu a'lem. (Çeviren)

Şîrâzî'nin, *el-Elkâb* adlı eserinde, Hatîb'in, *Tarih*'inde, Deylemî'nin de İbn Abbâs'tan naklettikleri bir rivayettir.¹⁶⁷ İbnü'l-Cevzî bunu *el-Mevzûât*'ında, diğerleri de (mevzu rivayetleri ele aldıkları kendi eserlerinde) zikretmişlerdir.¹⁶⁸ İbn Adiy'in Enes kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: **“Evlerinizde, uçamasın diye kanat tüyleri kesilmiş güvercin bulundurun.”**¹⁶⁹

٦٥ - اتَّخِذُوا الدَّيْكَ الْأَبْيَضَ فَإِنَّ دَارًا فِيهَا دَيْكٌ أَبْيَضٌ لَا يَقْرُبُهَا شَيْطَانٌ وَلَا سَاحِرٌ وَلَا الدُّوَيْرَاتُ حَوْلَهَا.

65- (Evinizde) beyaz horoz bulundurun; çünkü beyaz horozun olduğu bir eve ve evin etrafındaki müştemilâta, ne bir şeytan ne bir büyücü(nün büyü) yaklaşabilir.

Taberânî bunu Enes'ten rivayet etmiştir.¹⁷⁰ İsnadında da Hafız Heysemî'nin dediği gibi **yalancı** biri vardır.¹⁷¹

٦٦ - اتَّخِذُوا السُّودَانَ فَإِنَّ ثَلَاثَةً مِنْهُمْ مِنْ سَادَاتِ أَهْلِ الْجَنَّةِ لَقَمَانُ الْحَكِيمِ وَالتَّجَاشِي وَبَلَّالٌ.

66- Siyahîler edinin. Çünkü onların üçü cennet ehlinin efendilerindendir: Lokmân Hekîm, Necâsî ve Bilâl.

Taberânî'nin İbn Abbâs'tan naklettiği bir rivayettir.¹⁷² Suyûtî, *el-Camiu's-sağîr*'inde bunu İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet olarak Taberânî'ye ve İbn Hibbân'ın *ed-Duafâ* adlı eserine dayandırmaktadır. Lafzı da şöyle-

167 Hatîb, *Târihu Bağdâd*, III, 196; Deylemî, *Firdevs*, I, 83, h.nr: 260.

168 İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratu'l-huffâz (Etrafu ehâdîsi Kitâbi'l-Mecrûhin li İbn Hibbân)*, thk. H. Abdülmecîd es-Selefi, Riyad 1994, s. 13, h.nr: 14; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 12; Suyûtî, *el-Leâliü'l-masnûa fi'l-ehâdîsi'l-mevzûa*, thk. Salâh b. Muhammed b. Uvayda, Beyrut 1996, II, 195; İbn Arrâk, *Tenzihu's-şerîa*, II, 241, no: 32; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 173, no: 47; Aliyyü'l-Kârî, *el-Mevzûatü'l-kübrâ*, s. 469. (Çeviren)

169 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 279.

170 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-levsat*, I, 210, h.nr: 677.

171 Uydurma bir hadistir. Bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 117, h.nr: 8481; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 190, h.nr: 1695.

172 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 198, h.nr: 11482.

dir: **“Siyahîler edinin. Çünkü onlardan üçü, cennet ehlinin efendileridir: Lokmân Hekîm, Necâşî ve müezzin Bilâl.”**¹⁷³ Bir kısım rivayetlerde (Allah Rasûlü veya Hz. Ömer’in kölesi¹⁷⁴) Mihca‘ ismi de ilave edilmektedir. Bazıları da bu isimleri şu şekilde nazma dökmüşür:

“Siyahîlerin efendileri dörttür,
Şefaatchimiz böyle buyurmuşlar:
Necâşî, Bilâl ve aynı zamanda
Lokmân ve Mihca‘ da var.”

٦٧ - اَتَّخِذُوا الْغَنَمَ؛ فَإِنَّهَا بَرَكَةٌ.

67- Küçükbaş hayvan edinin; çünkü onlar berekettir.

Taberânî ve Hatîb’in Ümmühânî’den **hasen** bir isnadla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁵ Bu hadisi, yine Ümmühânî’den rivayet eden İbn Mâce’nin lafzı şöyledir: “(Allah Rasûlü ona hitaben şöyle buyurdu): **“Küçükbaş hayvan edin; çünkü onlarda bereket vardır.”**¹⁷⁶ Aynı şekilde Ümmühânî’den rivayette bulunan Ahmed b. Hanbel’in lafzı ise şu şekildedir: **“Küçükbaş hayvan edin; çünkü bu hayvanlar, sabah hayırla çıkar, akşam hayırla dönerler.”**¹⁷⁷

173 İbn Hibbân bu rivayetin isnadındaki Ebyen b. Süfyân el-Makdisî isimli raviyi “hadislerin isnad veya metinlerini birbiriyle değiştiren, ravileri daha çok zayıf kimselerden oluşan ve bu sebeple haberlerinden uzak durulması gereken biri” olarak tanıtmakta, ayrıca söz konusu rivayetin metni için de “Bu, bâtil bir metindir; aslı yoktur” demektedir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn mine’l-muhaddisîn ve’d-duafâi ve’l-metrûkîn*, thk. M. İbrahim Zayed, Halep 1396, I, 180) Öte yandan Heysemî de ilgili ravinin zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, IV, 235, h.nr: 7209) Bu itibarla hadisin çok zayıf (bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, II, 131, h.nr: 687) hatta uydurma olduğu ifade edilmiştir. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 232; Gumârî, *Müdâvî*, I, 120) -Çeviren-

174 Bilgi için bk. İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, thk. A. Ahmed Abdülmevcâd - A. Muhammed Muavvad, Beyrut 1415, VI, 182. (Çeviren)

175 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, XXIV, 426, 427, h.nr: 1039, 1040; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 460, ravi nr: 3426.

176 İbn Mâce, Ticârât 69.

177 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 473, h.nr: 26902. *Müsned*’in tahkikini yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi, hadisin *sahih* olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 404, h.nr: 773. (çeviren)

٦٨ - اتَّخِذُوا عِنْدَ الْفُقَرَاءِ أَيَادِيَّ فَإِنَّ لَهُمْ دَوْلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

68- Fakirlerin gözünde (onlara yaptığınız iyiliklerle) değeriniz ve hatırlığınız olsun. Çünkü kıyamet günü devran dönecek; onların devleti (büyüklüğü ve mevki) olacak.

Ebû Nuaym bu hadisi, el-Hüseyin b. Ali'den **zayıf** bir isnadla rivayet etmiştir.¹⁷⁸ Sehâvî de bunu *Makâsıd*'da bu lafızla başlık hadisi olarak zikretmiş; ancak şöyle bir ziyadesine de yer vermiştir: **“Kıyamet günü olunca, bir çağrıcı ‘Fakirlere doğru hareket edin’ diye seslenir ve birinizin dünyada kardeşinden özür dilediği gibi onlardan özür dilenir.”**¹⁷⁹

İbnü'd-Deyba' da *Temyiz*'inde *Asıl*'a dayanarak şöyle söyler: “Hafız İbn Hacer ‘Bunun aslı yoktur’ demiştir.” *Temyiz*'de ayrıca şöyle bir ilave vardır: “Hocamız yani Sehâvî, bu manadaki diğer hadisleri de sıraladıktan sonra ‘Bu bâtıldır (uydurmadır)’ demiştir. Ondan önce Zehebî, İbn Teymiyye ve diğerleri de aynı hükmü vermişlerdir.”¹⁸⁰

Necmüddîn el-Gazzî de bunu başlıkta zikredilen lafızla Ebû Nuaym'ın *Hilye* adlı eserine dayandırmaktadır. Ancak oradaki rivayetin metninde çoğul kalıbıyla geçen “أَيَادِيَّ/eyâdiye” kelimesi tekil olarak (يَدًا/yeden) kaydedilmiştir. Daha sonra Gazzî, Sehâvî'nin bununla ilgili olarak “Ben bu lafzı, elimdeki *Hilye* nüshasında bulamadım” dediğini aktarmaktadır.¹⁸¹

Yine Suyûtî de *Dürer*'de bunu, el-Hüseyin b. Ali'den nakledilen bir rivayet olarak Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sine dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: **“اتَّخِذُوا عِنْدَ الْفُقَرَاءِ أَيَادِيَّ فَإِنَّ لَهُمْ دَوْلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ/Fakirlerin gözünde (onlara yaptığınız iyiliklerle) değeriniz ve hatırlığınız olsun. Çünkü kıyamet günü devran dönecek; onların devleti (büyüklüğü ve mevki) olacak.”**

Öte yandan bu hadisin, Nersî'nin *Kadâû'l-havâic* adlı eserinde, içerisinde birden fazla **meçhul ravinin** bulunduğu bir isnadla yer verilen ve tâbiînden Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'den **mürsel** olarak aktarılan versi-

178 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 297.

179 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 164, h.nr: 17.

180 İbnü'd-Deyba', *Temyiz*, s. 8.

181 Gazzî, *İtkân*, I, 34, h.nr: 30.

yonu şöyledir: Allah Rasûlü **“Fakirlerin gözünde (onlara yaptığınız iyiliklerle) değeriniz ve hatırlığınız olsun. Çünkü kıyamet günü onların devleti olacak”** buyurunca “Ey Allah’ın Rasûlü! Onların devleti nedir?” diye soruldu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: **“Kıyamet günü bir çağırıcı ‘Ey fakirler topluluğu! Kalkın’ diye seslenir. Ayağa kalkmayan hiçbir fakir kalmaz. Nihayet hepsi toplandığında da şöyle denilir: ‘Kıyamet ehlinin saflarına girin. Sizlere iyilik etmiş olanları cennete götürün.’ Bunun üzerine her bir fakirin etrafında şöyle şöyle insanlar toplanmaya başlar ve biri çıkıp ona ‘Ben seni giydirmemiş miydin?’ der, fakir de onu doğrular. Bir diğeri ‘Ey falanca! Senin için aracılık edip (filancayla) konuşmamış mıydın?’ der. Bu şekilde etrafındakilerin hepsi ona yaptıkları iyilikleri haber verip dururlar, o da onları doğrular. Nihayet hepsini alıp cennete götürür. O sırada (fakirlere) iyilik yapmamış olan bir topluluk da ‘Keşke biz de cennete girebilmek için iyilik yapmış olsaydık’ der.”**

Yine Meymûn b. Mihrân yoluyla İbn Abbâs’a kadar uzanan bir rivayete göre, Allah Rasûlü **“Düşkünlerin bir devleti olacak”** buyurunca, “Ey Allah’ın Rasûlü! Devletleri nedir?” diye soruldu. O da şöyle buyurdu: **“Kıyamet günü olunca düşkünlere ‘Size Allah için bir lokma yediren yahut bir su içiren kimselere bir bakın ve onları cennete götürün’ denilecek.”** Bütün bu rivayetler uydurmadır.

Keza Suyûtî, *el-Câmiu’s-sağîr*’de, Ebû Nuaym’ın el-Hüseyin b. Ali kanalıyla gelen rivayetinin sadece baş tarafını zikretmektedir. Ancak Münâvî, buna itiraz ederek hadisin geri kalan kısmının da aynı kaynaktan yer aldığını belirtmekte; ardından da Irakî’nin bu hadis hakkındaki “İsnadı çok zayıftır” değerlendirmesini nakletmektedir. Ayrıca Münâvî, Suyûtî ve diğerlerinin şöyle dediklerini de aktarmaktadır: “Uydurma olduğu kesinleşmiş hadislerden biri de **‘Fakirlerin devleti gelmeden, onların gözünde (yaptığınız iyiliklerle) değeriniz ve hatırlığınız olsun’** hadisidir.”¹⁸²

182 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 113. Hadisin uydurma olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, IV, 116, h.nr. 1613. (Çeviren)

٦٩- اتَّخِذُوا السَّرَاوِيلَ فَإِنَّهَا مِنْ أَسْتَرِ ثِيَابِكُمْ وَحَصِّنُوا بِهَا نِسَاءَكُمْ إِذَا خَرَجْنَ.

69- Şalvar (sirvâl) edinin; zira bu, tesettüre en uygun kıyafetlerinizdendir. Kadınlarınızı da dışarı çıktıklarında bu kıyafetlerle örtüp koruyun.

Ukaylî'nin, İbn Adiy'in ve *el-Edeb*'inde de Beyhakî'nin Ali *radiyalla-hu anh*'dan naklettikleri bir rivayettir.¹⁸³ Suyûtî **zayıf** olduğuna dair işaret koymuştur.¹⁸⁴

٧٠- أَتَرَعُوا الطُّسُوسَ وَخَالِفُوا الْمَجُوسَ.

70- Suyu leğende doluncaya kadar biriktirin ve Mecûsilere muhalefet edin.¹⁸⁵

Bu rivayeti Beyhâkî ve Hatîb, İbn Ömer'den nakletmişlerdir; Beyhakî de **zayıf** saymıştır.¹⁸⁶

183 Ukaylî, *Duafâu'l-kebîr*, I, 54; İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 413; Beyhakî, *el-Âdâb*, s. 208.

184 Bir önceki dipnotta zikredilen ve zayıf ravilerin biyografisine ayrılmış kaynakların sahipleri başta olmak üzere hadis âlimlerinin birtakım ilmî mülhaza ve gerekçelere dayanarak bu hadis hakkında zayıf, münker ve mevzû (uydurma) şeklinde farklı hükümler verdiklerini görmekteyiz. (Bk. İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-İlel*, thk. Sa'd b. Abdullah el-Humeyd - Hâlid b. Abdurrahman el-Cüreysî, *Matabiu'l-humaydî* 2006, IV, 348-349; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 46; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 109; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 66, h.nr: 601; Gumârî, *Müdâvî*, II, 196) -Çeviren-

185 "Suyun leğende biriktirilmesi," abdest suyunun yahut yemek sonrası elleri yıkamak için kullanılan suyun leğen dolana kadar biriktirilmesi ve hemen dökülmemesi olarak yorumlanmıştır. Zira muhtemelen alt yapı hizmetinin olmadığı yerlerde açıktan toprak zemine dökülen suyun, abdest sırasında vesveseye yol açacak şekilde insanın üstüne başına sıçraması veya zeminin iyice ıslanıp kayganlaşması, dolayısıyla gelip geçen için tehlike arzemesi gibi durumlar söz konusudur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 114) -Çeviren-

186 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 14, h.nr: 5434; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 140, ravi nr: 2626. İsnadındaki zayıf ve meçhul kişilerden dolayı hadisın çok zayıf olduğuna dair bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*'ü'l-mütenâhiye, II, 179, h.nr: 1112; Gumârî, *Müdâvî*, I, 130; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 57, h.nr: 1552) -Çeviren-

٧١- اَتْرَكُوا الدُّنْيَا لِأَهْلِهَا فَإِنَّهُ مَنْ أَخَذَ مِنْهَا فَوْقَ مَا يَكْفِيهِ أَخَذَ مِنْ حَتْفِهِ وَهُوَ لَا يَشْعُرُ.

71- Dünyayı, onun tutkunlarına bırakın. Zira kim dünyadan ihtiyacından fazlasını almaya kalkarsa, hiç farkına varmadan kendi sonunu kendi eliyle hazırlamış olur.

Bu hadisi Deylemî rivayet etmektedir.¹⁸⁷ Hasen ligayrihi bir rivayettir.¹⁸⁸

٧٢- اَتْرَكُوا التُّرْكَ مَا تَرَكَوْكُمْ.

72- Türkler size ilişmedikçe siz de onlara ilişmeyin.

Zürkânî “Bu hadis **hasendir**” demiştir. Sehâvî de *Asıl*’da şöyle demektedir:¹⁸⁹ “Bu hadisi Ebû Davûd, sahâbeden bir zat kanalıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den şu lafızla rivayet etmektedir: **‘Ha-beşliler sizi rahat bıraktıkları sürece siz de onları rahat bırakın; Türkler size ilişmedikçe siz de onlara ilişmeyin.**’¹⁹⁰ Nesâî de bunu daha uzun bir lafızla nakleder.¹⁹¹ Aynı şekilde Taberânî *el-Mu‘cemu’l-kebîr* ve *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ında İbn Mes’ûd’dan şu lafızla aktarır:¹⁹² **‘Türkler size ilişmedikçe siz de onlara ilişmeyin. Çünkü ümmetimin toprak ve iktidarlarını ve Allah’ın kendilerine lütfettiği nimetlerini zorla alacak olanlar, Kantûrâoğullarıdır.**’¹⁹³ Yine Taberânî bu hadisi, birbirini destekleyen

187 Deylemî, *Firdevs*, I, 108, h.nr: 363.

188 Münâvî, isnadında tanınmayan kişiler bulunduğundan dolayı Suyûtî tarafından bu hadise *zayıf* işareti konulduğunu, ancak benzer manada destekleyici daha başka rivayetler (şevâhid) sebebiyle rivayetin *hasen li-gayrihi* seviyesine yükseldiğini belirtmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 118)

189 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 167, h.nr: 18.

190 Ebû Dâvûd, Melâhim 8. Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inin tahkik ve tahririni yapan Şuayb el-Arnaût bu hadisin *hasen li-gayrihi* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût - M. Kâmil, Dâru’r-risâleti’l-âlemiyye, 2009, VI, 358. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 402, h.nr: 772)

191 Nesâî, *Cihâd* 42.

192 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, X, 181, h.nr: 10389; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 7, h.nr: 5634.

193 Kantûrâ, kaynaklarımızda Hz. İbrahim’in bir cariyesinin adı olarak geçer. Bu cariyenin Hz. İbrahim’den çocukları olduğu; Türk ve Çinlilerin de bu soydan

değişik versiyonlarıyla Muâviye b. Ebî Süfyân'dan merfu olarak rivayet eder. Bu sebeple hadisin uydurma olduğuna hükmetmek doğru olmaz.”¹⁹⁴

Aynı şekilde İbn Merdûye de Süddî kanalıyla şu rivayeti aktarmaktadır: **“Türkler, Ye’cûc ve Me’cûc ordu bölüklerinden biridir. Savaşmak üzere çıkmışlardı. Zülkarneyn gelip de seddi inşa edince, seddin dışında kaldılar.”**

İbn Tûlûn da eş-Şezra fi’l-ehâdisi’l-müştehra’da şunları söyler: “İbn Ebî Hâtim’in Katâde’den aktardığı rivayet şöyledir: **‘Ye’cûc ve Me’cûc yirmi iki kabiledir. Zülkarneyn, yirmi bir kabileye karşı seddi inşa etmişti. Zira içlerinden bir kabile savaşta oldukları için onların arasında değildi. (Onlar da Türklerdir. Seddin dışında kalmışlardır).’**¹⁹⁵ Öte yandan duyduğuma göre Hafız Ziyâuddîn el-Makdisî de Türklerin ortaya çıkışına dair rivayetleri müstakil bir cüzde toplamış. Ben de Rumların ortaya çıkışına dair rivayetlerin yer aldığı ikinci bir müstakil cüz derleyerek onu destekledim.”

۷۳- اتَّقُوا الْبُرْدَ؛ فَإِنَّهُ قَتَلَ أَحَاكُمُ أَبَا الدُّرْدَاءِ.

73- Soğuktan korunun. Çünkü o, kardeşiniz Ebu’d-Derdâ’yı öldürmüştür.

Kastallânî, *el-Mevâhibü’l-ledünniyye* adlı eserinde bu rivayeti **“kardeşiniz”** lafzı olmaksızın zikretmektedir.¹⁹⁶

Sehâvî de *Asıl*’da Hafız İbn Hacer’den naklen şunları söyler: Bu hadisi bilmiyorum. Eğer gerçekten böyle bir rivayet varsa, o zaman tevil edilmesi gerekir. Çünkü Ebu’d-Derdâ, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den sonra uzun bir müddet yaşamıştır.¹⁹⁷

geldikleri ifade edilir. (Bk. İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fi garîbi’l-hadîs*, thk. T. Ahmed ez-Zâvî - M. Muhammed et-Tanâhî, Beyrut 1979, IV, 113) -Çeviren-

194 Bu değerlendirme, Sehâvî tarafından İbnü’l-Cevzî’nin bu hadis hakkındaki uydurma hükmüne (bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 235) karşı bir itiraz olarak yapılmıştır. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 169, h.nr: 18. Konuyla ilgili önemli bir değerlendirme için bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 138-141) -Çeviren-

195 Bu ilave Sehâvî’nin *Makâsıd* adlı eserinden alınmıştır. (Bk. *Makâsıd*, I, 170) -Çeviren-

196 Kastallânî, *el-Mevâhibü’l-ledünniyye bi’l-minehi’l-Muhammediyye*, Mısır ts., III, 95.

197 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 170, h.nr: 19.

Dolayısıyla rivayetteki “**öldürmüştür**” lafzı, “öldürecektir” şeklinde yorumlanmalıdır. Zira (Arapça’da) bir şeyin kesin olarak gerçekleşeceğini ifade etmek üzere mazi kalıbı kullanılmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ’nın “**Allah’ın emri gelmiştir; onun acele gelmesini istemeyin**”¹⁹⁸ âyeti ile Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in “**Kim birini öldürmüştü, ölenin üzerindeki eşyası onun olur**”¹⁹⁹ hadisi buna örnektir. Ancak bu yorumun da doğru sayılabilmesi için öncelikle Ebu’d-Derdâ’nın soğuktan öldüğünün ispatlanmasına ihtiyaç vardır. Bu hususu iyi anlamalısın.

٧٤- اَتَقْرَؤُا النَّبْؤَ؛ فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَا يُحَاسِبُ بِهِ الْعَبْدُ فِي الْقَبْرِ.

74- İdrardan sakının. Çünkü kulun kabirde sorguya çekileceği ilk şey odur.

Bu hadisi Taberânî, (bu lafızla) Ebû Ümâme’den rivayet etmiştir.²⁰⁰ Bir lafzı da şöyledir: “**Çünkü kabir azabının çoğu ondandır.**”²⁰¹

198 Nahl 16/1.

199 Buhârî, Humus 17; Ebû Dâvûd, Cihad 145. Burada Aclûnî, söz konusu âyet ve hadisteki “gelmiştir (أتى)” ve “öldürmüştü (قتل)” fiillerinin mazi kalıbında gelmiş olmasına rağmen “gelecektir” ve “öldürecek olursa” anlamında gelecek zaman kalıbında kullanıldığını kastetmektedir. (Çeviren)

200 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, VIII, 133, h.nr: 7605, 7607. Heysemî, bu hadisin ravilerinin *güvenilir* olduğunu; Münzirî isnadında bir sakınca olmadığını; Münâvî ise Suyûtî’nin bu hadisin *hasen* olduğuna dair işaret koyduğunu, ancak hadisin bundan daha üst seviyede olduğunu belirtmektedirler. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, I, 209, h.nr: 1034; Münzirî, *et-Terğîb ve t-terhib mine’l-hadîsi’s-şerîf*, thk. İbrahim Şemsüddîn, Beyrut 1417, I, 86, h.nr: 265; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 130) Bu değerlendirmelere karşı çıkan ve hadisi uydurma sayan bir yaklaşım için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 262, h.nr: 1782. (Çeviren)

201 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, XI, 79, 84, h.nr: 11104, 11120. Bu rivayetin İbn Abbâs kanalıyla gelen versiyonunda Heysemî’nin beyanına göre Ebû Yahya el-Kattât adında bir ravi vardır. Yahya b. Maîn bu raviyi, bir rivayetinde güvenilir sayarken diğer otoriteler zayıf görmüşlerdir. Muâz b. Cebel kanalıyla gelen diğer versiyonla ilgili olarak da Heysemî, isnadında Rişdîn b. Sa’d adında bir ravi olup çoğu otorite tarafından zayıf sayıldığını belirtir. Ahmed b. Hanbel ise bu kişinin zühd ve kalp inceliklerine (rekâik) dair konularla alakalı rivayetlerinin itibara alınabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Heysemî, Muâz kanalıyla gelen rivayette Abdullah b. Cüzeym adında biri olduğunu ve bu zattan söz eden birini görmediğini vurgulamaktadır. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, I, 207, 209, h.nr: 1026, 1033) -Çeviren-

٧٥- اتَّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ.

75- Mazlumun bedduasını almaktan sakının.

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ'nın, Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bu hadisin şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: **"...(O beddua) bir kâfirden bile gelse (yine sakının). Çünkü onunla Allah arasında hiçbir perde yoktur."**²⁰² Taberânî'de Huzeyme kanalıyla gelen merfu rivayette ise şöyle bir ziyade mevcuttur: **"O beddua bulutların üzerinde taşınır ve (göğün kapıları ona açılarak) Allah Teâlâ şöyle buyurur: 'İzzet ve celâlim hakkı için -belli bir süre sonra olsa da- sana mutlaka yardım edeceğim.'"**²⁰³ Bu hadisi Hâkim de rivayet etmiş ve "Müslim'in şartına göre sahihtir" demiştir.

Öte yandan Ziyâuddîn el-Makdisî de *el-Muhtâra*'sında İbn Ömer'den merfu bir hadis olarak şu ilaveyle aktarmıştır: **"O, kıvılcım gibi göğe yükselir."**

Yine Hâkim'in İbn Ömer'den merfu olarak naklettiği bir rivayetin lafzı da şöyledir: **"Mazlumun bedduasını almaktan sakının. Çünkü o, göğe âdeta bir kıvılcım gibi yükselir."**²⁰⁴

Keza Ebû Ya'lâ da bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla merfu olarak, şu lafızla rivayet etmektedir: **"Mazlumun bedduasını almaktan sakın. Çünkü onunla Allah arasında hiçbir perde yoktur."** Buhârî ve Müslim de İbn Abbâs'tan naklettikleri merfu hadiste bu lafızda ittifak etmişlerdir.²⁰⁵

Hatîb'in Ali *radiyallahu anh*'dan naklettiği rivayetin lafzı ise şu şekildedir: **"Mazlumun bedduasını almaktan sakın. Çünkü o, hakkını mutlaka Allah'tan ister. Allah da hiçbir hak sahibini, hakkından mahrum bırakmaz."**

٧٦- اتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ.

76- Dünyadan korkup sakının; kadınlardan da korkup sakının.

202 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 22, h.nr: 12549. Hadisin bu lafzının sahih olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletu'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 395, h.nr: 767.

203 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IV, 84.

204 Hâkim, *Müstedrek*, I, 83, h.nr: 81.

205 Buhârî, Zekât 41, 63, Meğâzî 60, Tevhîd 1; Müslim, Îmân 29, 31.

Deylemî hadisin bu lafzını, Muâz'dan şu ziyadesiyle birlikte nakletmektedir: **“Zira İblis, tecrübeli, işine hâkim, her an tetikte ve saldırmaya hazır usta bir avcı olmasına rağmen, takva sahiplerine kurduğu tuzakların hiçbirinde kadınlar kadar avını kısıkvrak yakalayabilen esaslı bir tuzak kuramamıştır.”**²⁰⁶

Müslim'in Ebû Saîd'den naklettiği rivayetin metni ise şöyledir: **“Dünyanın fitnesinden sakının; kadınların fitnesinden de sakının. Çünkü İsrailoğullarındaki ilk fitne, kadınlardan dolayı çıkmıştır.”**²⁰⁷ Yine Sahih-i Müslim'de şu lafızla geçer: **“Allah'tan korkup sakının, kadınlardan da korkup sakının. Çünkü İsrailoğullarının ilk fitnesi, kadınlar sebebiyle çıkmıştır.”**²⁰⁸ Ayrıca **“Şeytan bir insandan ümidini kesmeye başladığı anda hemen ona kadınlar tarafından yaklaşır”** şeklinde bir rivayet de nakledilmiştir.

Öte yandan Hakîm et-Tirmizî'nin Abdullah b. Büsr el-Mâzinî'den; İbn Ebi'd-Dünyâ ve Beyhakî'nin de Ebu'd-Derdâ er-Rü/ehâvî'den **mürsel** olarak aktardıkları rivayetin metni de şöyledir:²⁰⁹ **“Dünyadan korkup sakının. Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki dünya, Hârût ve Mârût'tan daha büyüleyicidir.”**

İmamımız Şâfiî -Allah kendisinden razı olsun- ne güzel de söylemiş:

“Kim dünyadan emin olabilir ki? Zira tadına bakmışım,

Acısına da tatlısına da şahit olmuşum.

O, leşten başka bir şey değil ki kokuşmuş,

Tek dertleri ondan bir şey koparmak olan köpekler üzerine üşüşmüş

Dünyadan uzak durursan, onun tutkunlarıyla barış içinde yaşarsın.

Yok sen de ondan bir parça alayım dersen, köpekleriyle çatışırsın.”

206 Deylemî, *Firdevs*, I, 93, h.nr: 302.

207 Aclûnî hadisin bu lafzının Müslim'de yer aldığını söylese de tespit edebildiğimiz kadarıyla bu lafız orada değil, daha başka kaynaklarda geçmektedir. (Bk. Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnaût, 1994, XI, 102, h.nr: 4326; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 293, h.nr: 5029) -Çeviren-

208 Müslim, Rikâk 99.

209 Bu rivayetle ilgili tahrir ve ayrıntılı izah ileride 360 no'lu hadiste yapılacaktır. (Çeviren)

(Bir uyarı:) Dünya ve kadın, sakındırılan dört husustan biridir. Bazıları bunları şu şekilde şiirleştirmiştir:

“Ben dört şeyle imtihan oldum ve bunlar başıma

Sadece bahtsız ve çilekeş biri olduğum için geldi.

İblis, dünya, nefsim ve heva heves,

Kurtuluş nasıl olacak? Hepsi de düşmanlarım.

İblis beni uçuruma yuvarlayacak yollara sokuyor,

Nefis de bana bela olacak her şeyi emrediyor.

Beri taraftan heva ve hevесе çağırıldığını görüyorum düşüncelerimin

Şüpheler ve kişisel yaklaşımların karanlıkları içinde

Dünyanın yaldızlı güzellikleriye bana şöyle diyor: Görmez misin

Benim güzelliğimi, görkemli kıyafetlerimi
ve göz kamaştıran parlaklığımı?”

۷۷- اتَّقُوا ذَوِي الْعَاهَاتِ.

77- Bulaşıcı hastalığa yakalanmış kimselerden sakının, uzak durun.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle der: “Ben buna vâkıf olamadım (lem ekîf aleyh)” Yani bizatihi bu lafızla tespit edemediğini söylemektedir. Yoksa Buhârî, *et-Târih*'inde Ebû Hureyre'den genel olarak bu manaya delalet eden bir hadis rivayet etmektedir. O da şudur: **“Aslandan sakınır gibi cüz-zamlıdan sakının.”** Bu hadisin Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerindeki lafzı ise şöyledir: **“Aslandan kaçtığın gibi cüz-zamlıdan kaç.”**²¹⁰

İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında Abdullah b. Ca'fer'den nakledilen şöyle bir metin yer almaktadır: **“Yırtıcı hayvandan sakınırcasına cüz-zamlı kişiden sakının. O bir vadiye inecek olsa, siz başka bir vadiye inin.”**

Daha sonra Sehâvî *Makâsîd*'daki sözlerini şöyle sürdürür: “İleride **‘Kumraldan sakın’** hadisiyle alakalı olarak İmam Şâfiî'nin, buraya da uygun düşen sözleri gelecek. Öte yandan Buhârî ve diğerleri Ebû Hureyre kanalıyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: **‘(Bizatihi) bulaşıcılık yoktur, eşyada uğursuzluk yoktur,**

210 Bu hadis ileride 1826 no'lu hadis olarak gelecektir. (Çeviren)

baykuşun kötülüğü de yoktur, Safer ayının da uğursuzluğu söz konusu değildir. Ancak cüzzamlıdan aslandan sakınır gibi sakın.²¹¹ Bu da hadisin bazı lafızlarında geçtiği üzere **‘Aslandan kaçır gibi cüzzamlıdan kaç’** manasına gelir ki, Buhârî ve Müslim’in ittifakla Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de bu anlamdadır. Bu durumda ‘bulaşıcı hastalığa yakalanmış kimselerden sakınmak,’ sıradan halkın zannettiği gibi onlarla ilişkiyi tamamen kesmek değil, bulaşma endişesiyle onlardan kaçmak anlamına gelebilir. Üstelik bu durum, kesin inancı (yakîn) zayıf olanlar için geçerlidir. Yoksa ‘bir şeyin bir şeye (kendiliğinden) bulaşmasının söz konusu olmadığı,’ ‘esasen bulaşıcılık diye bir şeyin olmadığı’ gibi rivayetler sabittir.”

Hafız İbn Hacer de *Şerhu’n-Nuhbe*’de İbnu’s-Salâh’dan naklen şunları söyler: “Bu birbiriyle çelişkili görünen rivayetleri şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: Söz konusu hastalıklar, doğası gereği bulaşıcı değildir. Fakat Allah Teâlâ, hastanın sağlıklı kimseyle olan temasını, hastalığının bulaşmasının bir sebebi kılmıştır. Ancak bazen (temas gibi bir sebep olmasa da) hastalık söz konusu olabilmektedir.”

Daha sonra İbn Hacer sözlerine şöyle devam etmektedir: “En tercihe şayan yaklaşım, şu uzlaştırmacı yöntemdir: Allah Rasûlü’nün ‘bulaşıcılığın olmadığına’ dair hükmü, genel bir prensip olarak geçerlidir. Ayrıca Allah Rasûlü’nün **‘Bir şey bir şeye bulaşmaz’** hadisi ile, uyuz devenin sağlıklı develer arasında bulunması ve onlarla temasından dolayı sağlıklı olanlara da uyuzluğun bulaştığını iddia eden kimseye **‘Peki (tarihte) ilk defa uyuz olan deveye o hastalığı kim bulaştırdı?’** sorusunu sorduğu sabittir. Yani o ilkinde bu hastalığı başlatan Allah olduğu gibi bu ikincisinde de hastalığın başlatıcısı (bulaşıcılık değil) yine O’dur. Cüzzamlıdan kaçma meselesine gelince; bu da sedd-i zerâi²¹² kapsamında ele alınmalıdır. Şöyle ki: Bu tür-

211 Buhârî, Tıb 19. Buradaki Safer kelimesi şu şekilde de yorumlanmıştır: Cahiliye Araplarına göre safer, insanın karnındaki bir kurtçuk olup insan acıdığı anda harekete geçmekte ve bazen de onu öldürebilmektedir. Araplar bunu uyuz hastalığından daha bulaşıcı görüyorlardı. (bk. Suyûtî, *ed-Dîbâc alâ Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, thk. Ebu İshak el-Huveynî el-Eserî, Suud 1416/1996, V, 236) – Çeviren-

212 Sedd-i zerâi’: Aslında yasak olmayan bazı yolların, kötülöklere götürmesi nedeniyle kapatılmasıdır. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 498) -Çeviren-

den bir hastalıkla temas eden birinin hastalığı -reddedilmiş bulaşıcılıktan dolayı değil de- bizatihi Allah'ın takdiriyle gerçekleştiği için bu takdir-i ilahî, o hastalıkla temas anına denk gelmiş olabilir. Böylesi bir durumda o şahsın, bu hastalığının temastan kaynaklandığını zannederek bulaşıcılığın bir gerçekliğinin olduğu inancına kapılmasını, dolayısıyla (itikadî açıdan) bir sorun yaşamasını engelleme maksadı güdülmüş; bu sebeple böyle bir yanlışa hiçbir şekilde yol açmamak için de temastan uzak durulması emredilmiştir.”²¹³

٧٨- اتَّقُوا زَلَّةَ الْعَالِمِ.

78- Âlimin zellesinden²¹⁴ sakının.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'inde *Asıl*'a dayanarak şunları söyler: Bu rivayeti, Askerî ve Deylemî, Amr b. Avf'dan merfu olarak ve **“Onun zellesinden dönmesini/tevbisini bekleyin”** ilavesiyle nakletmektedirler.²¹⁵ Bu rivayet, Münâvî'nin de dediği gibi eğer uydurma değilse zayıftır.²¹⁶ Ancak mana bakımından Beyhakî'nin İbn Ömer'den merfu olarak aktardığı hadisin anlamına yakındır. İlgili hadis ise şöyledir: **“Kuşkusuz ümmetim adına en çok üç şeyden endişe ediyorum: Bir âlimin zellesi, bir münâfığın bâtıl davası uğruna Kur'ân'ı kullanarak tartışma ve münazaraya kalkışması ve boyunlarınızı kıran dünyalık kaygısı. Kendiniz için bunlardan sakının.”**²¹⁷

Sehâvî de *Asıl*'da şu ilaveyi yapmaktadır: “Dârimî, Ziyâd b. Hudeyr'in²¹⁸ şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ömer *radıyallahu anh* bana dedi ki: ‘İslâm'ı âlimin zellesi yıkar.’”

213 Bk. İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar fî tavdîhi Nuhbeti'l-fiker fî mustalahi ehli'l-eser*, thk. Abdullah b. Dayfullah er-Rahîlî, Medine 2008, s. 91-92. (Çeviren)

214 Zelle: Sürçme, tökezleme ve küçük hata demektir. (Çeviren)

215 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 9.

216 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 140. Elbânî, hadisin çok zayıf olduğunu belirttiikten sonra “Muhtemelen hadisin aslı mevkûf (sahâbe sözü) iken, pek çok kimse onu kasıtlı veya hata yoluyla merfu hâle getirmiş olmalıdır” demektedir. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 193, h.nr: 1700. (Çeviren)

217 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 524, h.nr: 9829.

218 Eserin basılı nüshalarında buradaki Dârimî ismi Deylemî olarak kaydedilmiştir. Aclûnî'nin alıntı yaptığı Sehâvî'nin *Makâsıd*'ını ve bizzat Dârimî ve Deylemî'nin eserlerini incelediğimizde doğrusunun Dârimî olduğunu tespit ettik. Zira

Öte yandan İbn Mâce'nin İbn Ömer veya İbn Amr'dan naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Ümmetim adına en çok üç şeyden korkuyorum: Bir âlimin zellesi, bir münâfığın bâtil davası uğruna Kur'ân'ı kullanarak tartışma ve münazaraya kalkışması ve boyunlarınızı kıran dünyalık kaygısı. Kendiniz için bunlardan sakının.”**²¹⁹

Ayrıca İbnü'l-Mübârek de *ez-Zühed* adlı eserinde Abdullah b. Ca'fer'in şöyle dediğini rivayet eder: İsa *aleyhisselâm*'a “Ey Allah'ın ruhu ve kelimesi! Fitne olarak insanlara en ağır gelen şey nedir?” diye soruldu. O da şöyle cevap verdi: “Âlimin zellesidir. Zira onun zellesi, pek çok insanın da zellesine sebep olur.”

Bu rivayetin dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: “Âlimin zellesi, âlemin zellesidir.”

٧٩- اتَّقُوا الشُّحَّ؛ فَإِنَّهُ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ.

79- İhtirash cimrilik ve tamahkârlıktan sakının. Zira bu, sizden öncekileri mahvetmiştir.

Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği bir hadistir. İleride “اتَّقُوا الظُّلْمَ/*Zulümden sakının*” hadisinde yine Müslim'in rivayeti olarak ele alınacaktır.²²⁰

٨٠- اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ، فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ.

80- Mü'minin firâsetinden sakının. Çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar.

Deylemî'de böyle bir rivayete rastlayamadık. Bu arada buradaki ravi isminin hem Aclûnî hem de Sehâvî'de yanlışlıkla Ziyâd b. Cerîr olarak kaydedildiğini de belirledik. Doğrusu, tercüme yansıttığımız gibi Ziyâd b. Hudeyr olacaktır. Ayrıca rivayet metninin de mana olarak aktarıldığını söylememiz icap eder. (Bk. Dârimî, İlîm 8, h.nr: 233; Sehâvî, *Makâsıd*, I, 180, h.nr: 22.) -Çeviren-

219 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet ve sahâbî ravisi hakkındaki ihtilaf İbn Mâce'de değil, Beyhakî'de geçmektedir. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 524) -Çeviren-

220 Bk. 96 no'lu hadis.

Suyûtî *Dürer*'de şunları söyler: "Taberânî ve Tirmizî bu hadisi Ebû Ümâme'den rivayet etmişlerdir. Tirmizî bu rivayeti aynı zamanda Ebû Saîd el-Hudrî'den nakletmektedir."²²¹

İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'inde *Asıl*'a dayanarak şöyle demektedir: "Tirmizî bu hadisi rivayet ettikten sonra 'garibdir' kaydını düşmüştür."²²²

Hafız İbn Hacer de *Deylemî*'nin hadislerine yaptığı tahririnde şöyle demektedir: "Deylemî bu rivayeti Tirmizî'ye dayandırarak onun Ebû Saîd kanalıyla naklettiği bir hadis olduğunu belirttikten sonra 'bazıları da bu hadise **'...ve Allah'ın lütfettiği muvaffakiyetle konuşur'** lafzını ilave etmiştir' der. Ben (İbn Hacer) derim ki: Bu ziyade lafzı tespit edebilmiş değilim."

Öte yandan Sehâvî de *Asıl*'da şöyle der: "Taberânî, Ebû Nuaym ve Askerî, bu hadisi Sevbân'dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmişlerdir: **'Müslümanın bedduasından ve firâsetinden sakının. Çünkü o, Allah'ın nuru ve Allah'ın lütfettiği muvaffakiyetle bakar.'** Yine Askerî'nin Ebu'd-Derdâ'dan **mevkûf** olarak aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **'Âlimlerin firâsetinden sakının. Zira onlar Allah'ın nuruyla bakarlar. Bu, onların gönüllerine ve dillerine lütfettiği bir şeydir.'** Deylemî'nin Ebu'd-Derdâ'dan gelen rivayetinde ise şu lafız yer almaktadır: **'Âlimlerin firâsetinden sakının. Allah'a yemin olsun ki bu, Allah'ın onların gönüllerine lütfettiği ve gözlerinde var ettiği bir hakikattir.'** Ancak bütün bu kanallar zayıftır. Bu kanallardan bazıları da *mütemâsek* durumda olduğu için, hadisin uydurma olduğuna hükmetmek doğru olmaz.²²³ Üstelik Taberânî, Bezzâr ve Ebû Nuaym **hasen** bir isnadla Enes'ten merfu olarak

221 Tirmizî, Tefsîr 16; Suyûtî, *Dürer*, s. 43, h.nr: 3; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 23, h.nr: 7843; a.mlf, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 102, h.nr: 7497.

222 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 9.

223 Sehâvî burada hadisi uydurma kategorisinde değerlendiren İbnü'l-Cevzî gibi âlimlere itiraz etmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 145-148; Sağânî, *Mevzûât*, thk. Necm Abdurrahman Halef, Dımeşk 1405, s. 51, h.nr: 74) Hadis hakkında *hasen-sahih* diyenler olduğu gibi (bk. Suyûtî, *el-Leâliü'l-masnûa*, II, 278), buna itiraz ederek *hasen li-gayrihi* diyenler de vardır. (Bk. Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 243, h.nr: 77. Ancak bu eserin tahkikini yapan Muallimî, hadis ile ilgili yaptığı önemli tetkikinin sonucunda hadisin mana olarak sahih olsa da hakkında *hasen* hükmünün verilmesinin doğru olmadığını belirtmektedir.) Buna karşılık Sehâvî gibi hadisin bütün kanallarının zayıf olmasını dikkate alarak

şöyle bir hadis rivayet etmişlerdir: **‘Allah’ın birtakım kulları vardır ki insanların derinlikli bakışlarıyla tanınırlar.**’ Benzer bir hadis de Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’in İmrân b. Husayn’ın sarığının arkasından tutarak ona hitaben söylediği şu sözlerdir: **‘Bil ki Allah Teâlâ, şüphelerin söz konusu olduğu zamanlarda basiretle bakabilen kimseyi sever.’**²²⁴

Aynı şekilde Hâkim’in Müstedrek’inde Urve’den **mürsel** olarak nakledilen bir rivayet de şöyledir: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **“Her kavmin bir ferâseti vardır. Bunu da ancak eşraf bilebilir.”** Burada “eşraf”tan kastedilenin, diğer hadisler de göz önünde bulundurulduğunda “mü’minler” olduğu söylenmiştir.

Öte yandan Sağânî, başlıktaki hadisimizin uydurma olduğuna hükmetmiştir.²²⁵ Ancak buradaki “korkun” anlamına gelen (اتَّقُوا/ittekû) kalıp, onun rivayetinde “تَّقِ/kork” şeklindedir; bu hususa dikkat et!

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemiştir: Buhârî’nin, *et-Târih* adlı eserinde ve Tirmizî, Askerî, Hatîb el-Bağdâdî, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye’nin Ebû Saîd’dan naklettikleri rivayette Allah Rasûlü’nün **“Mü’minin firâsetinden sakının...”** buyruğundan sonra şöyle bir ziyade vardır: “Daha sonra Allah Rasûlü **‘Şüphesiz bunda ibret nazarıyla bakıp derinlikli düşünebilenler için nice deliller vardır’**²²⁶ âyetini okudu. Allah’ın birtakım kulları vardır ki insanları derinlikli bakışlarıyla tanırırlar.”²²⁷

Ben bu rivayeti ayrıca Şeyh Burhanüddîn el-Lahmî’nin *Şerhu Müselleleti Kutrub* isimli eserinde şu lafızla gördüm: **“Mü’minin hakkınızdaki firâsetinden sakının. Çünkü o, Allah’ın nuruyla bakar.”**

Arapça’da “fa” harfinin kesreli hâliyle okunan “firâset” kelimesi Cevherî’nin *es-Sihâh* adlı eserinde şöyle izah edilmiştir: Firâset, isimdir ve “teferrestü fîhi hayran/onda hayra dair bir ışık gördüm” ve “hüve yetefersü/yani emin olmaya çalışıyor ve bakıyor” şeklindeki kullanımlardan elde edilmiştir. Yine bu kullanımdan hareketle “racülün fârisü’n-nazar/firâsetli bakışa sahip bir adam” denilir. **“Mü’minin firâsetinden sakının”** hadisi de bu anlamdadır. “Fâ” harfinin fethalı okunuşuyla ifade edilen “ferâset”

zayıf olduğunu söyleyenler de mevcuttur. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, IV, 299-302, h.nr: 1821) -Çeviren-

224 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 181-186, h.nr: 23.

225 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 51, h.nr: 74.

226 Hicr 15/75.

227 Gazzî, *İtkân*, I, 37, h.nr: 42.

kelimesi ise, masdardır. “Racülün fârisün ale’l-hayli beyyine’l-ferâseti ve’l-fürûseti ve’l-fürûsiyyeti/At biniciliğindeki yeteneği çok açık olan atlı adam” şeklinde kullanılır. “Ferüse, yefrüsü, fûrûsetün ve ferâsetün” kalıbında kullanıldığı zaman da “atlar konusunda uzman, yetenekli olmak” manasına gelir.

۸۱- اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ.

81-Bir parça hurma ile de olsa, cehennemden korunmaya bakın!

Sehâvî, *Asıl*’da şöyle der: “Buhârî ve Müslim bu hadisi Adiy b. Hâtim’den rivayet etmişlerdir. Hâkim, İbn Abbâs’tan; Ahmed b. Hanbel ise Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet etmektedirler. Ahmed b. Hanbel’de ayrıca **‘Eğer onu da bulamazsanız, o zaman tatlı bir sözle...’** ilavesi bulunmaktadır. Bu ziyade, Buhârî ve Müslim’in bir rivayetinde de bu şekildedir.”²²⁸

Öte yandan Deylemî de bu hadisi Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*’dan şu ziyadesiyle rivayet etmiştir: **“Zira (bu bir parça hurma) eğriyi doğrultur, boşluğu doldurur, feci ölümden korur ve karnı aç olan insan-daki etkisi, karnı tok olan insanda bıraktığı etkiden farksızdır.”**

Suyûtî de *Dürer*’de “Bu hadis ayrıca Ebû Bekir ve Ebû Hureyre kanalıyla da gelmiştir” demektedir.

Keza Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler: “Bezzâr bu rivayeti Ebû Bekir *radıyallahu anh*’dan şu lafızla rivayet etmektedir: **‘Bir parça hurma ile de olsa, cehennemden korunmaya bakın. Çünkü (o bir parça hurma) eğriyi doğrultur ve aç insanı, tok insanı koruduğu gibi korur.’**”²²⁹

۸۲- اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتَّبِعِ السَّبِيلَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ.

82- Nerede ve nasıl olursan ol, Allah’tan kork. (İşlediğin) bir kötülüğün hemen arkasından bir iyilik yap ki, o kötülüğü silip süpürsün. İnsanlarla da güzel geçin.

228 Buhârî, Edeb 34, Zekât 10, Rikâk 51, Tevhîd 36; Müslim, Zekât 66-70; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 184, h.nr: 18248, XLI, 506, h.nr: 25057. Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 186, h.nr: 24.

229 Gazzî, *İtkân*, I, 35, h.nr: 37.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Hâkim rivayet etmiş; Hâkim de “Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygundur” demiştir. Ayrıca Beyhakî ve Tirmizî de bunu Ebû Zerr ve Muâz kanalıyla nakletmiş, Tirmizî de “hasen-sahih” kaydını düşmüştür.²³⁰

Aynı hadisi İbn Asâkir de Enes *radiyallahu anh*’dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Zor gününde de iyi gününde de Allah’tan kork.”** Bu son lafzı Ebû Kurra ez-Zebîdî de *Sünen*’inde Tuleyb b. Arafe kanalıyla rivayet etmektedir.

۸۳- اَتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَخَفِرَنَّ مِنَ الْمَغْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تُفْرَغَ مِنْ دَلُوكَ فِي إِنْاءِ الْمُسْتَسْقِي وَأَنْ تَلْقَى أَخَاكَ وَوَجْهَكَ إِلَيْهِ مُنْبِطٌ وَإِيَّاكَ وَإِسْبَالَ الْإِزَارِ فَإِنَّ إِسْبَالَ الْإِزَارِ مِنَ الْمَخِيلَةِ وَلَا يُحِبُّهَا اللَّهُ وَإِنْ أَمَرُوا شَتَمَكَ وَعَيْرَكَ بِأَمْرِ لَيْسَ هُوَ فَيْكَ فَلَا تُعَيِّرْهُ بِأَمْرِ هُوَ فِيهِ وَدَعُهُ يَكُونُ وَبَالُهُ عَلَيْهِ وَأَجْرُهُ لَكَ وَلَا تُسَبِّحَنَّ أَحَدًا.

83- Allah’tan kork ve (su dolu) kovandan, su isteyen birinin kabına su boşaltmak veya kardeşini gülüryüzle, neşe ve sevinçle karşılamak suretinde bile olsa hiçbir iyiliği küçük görme. Sakın elbiseni (yerlerde sürünecek kadar) uzun tutma. Çünkü elbiseyi bu şekilde uzatmak kibir ve kendini beğenmekten kaynaklanır. Allah da kibri ve kendini beğenmişliği sevmez. Eğer bir kimse sana hakaret eder ve sende bulunduğunu bildiği bir şey sebebiyle seni ayıplarsa, sen o kişi hakkında bildiğin şeyler sebebiyle onu ayıplama. Bırak onun bu davranışının vebâli kendine, sevabı da sana ait olsun. Ayrıca hiç kimseye sövme!

Bu hadisi Tayâlisî ve İbn Hibbân, Câbir b. Süleym el-Hüceymî kanalıyla rivayet etmişlerdir.²³¹

230 Tirmizî, Birr 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 284, h.nr: 21354; Hâkim, *Müstedrek*, I, 121, h.nr: 178; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 381, h.nr: 7663.

231 Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Mısır 1999, II, 533, h.nr: 1304; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 279, h.nr: 521. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 234, h.nr: 20632. Son iki kaynağın tahrir ve tahkikini yapan Şuayb el-Arnaût, hadisin *sahih* olduğunu belirtmektedir. Ayrıca hadisin sıhhatine dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 399, h.nr: 770, III, 337, h.nr: 1352. (Çeviren)

٨٤- اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ كَمَا تُحِبُّونَ أَنْ يَبْرُوكُمْ.

84- Allah'tan korkun ve çocuklarınızın size iyi davranmalarını istediğiniz gibi siz de onlar arasında adaletli davranın.

Taberânî bu hadisi Nu'mân b. Beşîr'den rivayet etmektedir.²³²

٨٥- اتَّقِ الْمَحَارِمَ تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ، وَأَرْضُ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ تَكُنْ أَغْنَى النَّاسِ، وَأَحْسِنَ إِلَى جَارِكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا، وَأَحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُسْلِمًا، وَلَا تَكْثِرِ الضَّحِكَ؛ فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ.

85- Haramlardan sakın, insanların en âbidi olursun. Allah'ın sana nasip ettiğine razı ol, insanların en zengini olursun. Komşuna iyilik et, mü'min olursun. Kendin için sevip istediğin şeyi insanlar için de sevip iste, Müslüman olursun. Ve sakın çok gülmek; çünkü çok gülmek, kalbi öldürür.

Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî, bu hadisi **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.²³³

٨٦- اتَّقِ شَرَّ مَنْ أَحْنَتْ إِلَيْهِ.

86- Kendisine iyilikte bulunduğu kimsenin şerrinden sakın.

232 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XXI, 78, h.nr: 75. Bu rivayetin "**Allah'tan korkun ve çocuklarınızın arasında adaletli davranın**" kısmı Buhârî'de geçmektedir. (Bk. Buhârî, Hibe 11)

233 Tirmizî, *Zühd* 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 458-459, h.nr: 8095. Tirmizî, hadisin "garib" olduğunu belirttikten sonra Hasan el-Basrî'nin Ebû Hureyre'den herhangi bir rivayet işitmediğini belirtmektedir. Öte yandan *Müsned*'in muhakkiki Şuayb el-Arnaût ve ekibi de gerek Tirmizî, gerekse Ahmed b. Hanbel'in isnadındaki ortak raviler Ca'fer b. Süleyman > Ebû Târik > Hasan el-Basrî > Ebû Hureyre kanalıyla aktarılan bu hadiste Ebû Târik es-Sa'dî el-Basrî isimli kişinin meçhul olması, ayrıca Tirmizî'nin de dediği gibi Hasan el-Basrî'nin, Ebû Hureyre'den herhangi bir rivayet işitmemiş olması hasebiyle bu isnadı zayıf saymakta; ancak daha başka kanallarla desteklenmiş olmasını dikkate alarak hadisin *ceyyid* olduğunu da belirtmektedirler. Aynı yaklaşımı Elbânî de sergilemekte ve hadisin diğer tariklerini aktardıktan sonra, tariklerin toplamı itibarıyla en azından "hasen" düzeyinde olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, II, 601, h.nr: 930) -Çeviren-

Bir rivayette “مَنْ تُحْسِنُ إِلَيْهِ/iyilikte bulunmakta olduğun” lafzı geçmektedir. Sehâvî *Asıl*’da şöyle demektedir: **“Bunu bilmiyorum. Seleften birinin sözüne benziyor.** Ayrıca mana bakımından da genelleme yapmamak; asil insanları istisna ederek düşük karakterli insanlar için geçerli olduğunu söylemek gerekir. Üstelik Dîneverî’nin *el-Mücâlese* adlı eserinde Ali b. Ebî Tâlib *kerremellahu veche*’den bu sözü destekleyecek nitelikte şöyle bir rivayet nakledilmiştir: ‘Asil insan, şefkat ve merhamet istendiğinde yumuşar; düşük karakterli insan ise kendisine iyilik edildiğinde katı davranır.’ Yine Ömer b. Hattâb *radiyallahu anh*’ın şöyle dediği rivayet edilir: ‘Düşük karakterlilerden hangisine rastladıysam, mertlik ve insanlıktan nasibini alamamış olduğunu gördüm.’²³⁴ Nitekim Kur’ân’da da şöyle buyrulur: **‘Hâlbuki intikam almaları için Allah’ın, Rasûlü ile onları lûtfundan zenginleştirmiş olmasından başka bir sebep yoktu.’**²³⁵

Öte yandan Ebû Amr b. el-Alâ da bazı dostlarına hitaben şöyle diyor: ‘Asil insanı, aşağıladığın zaman; düşük karakterli birine iyilik ve ikramda bulunduğun zaman; akıllı kişiyi zor durumda bıraktığında; ahmak kişiye merhamet gösterdiğinde ve günahkâr biriyle de ilişki içinde olduğun vakit onlara karşı dikkatli ve tedbirli olmalısın. Sana soru sormayan birine cevap vermen veya sana cevap vermeyen birine soru sorman yahut seni dinlemeyen biriyle konuşman edebe sığmaz. İsrailiyâtta geçtiğine göre Allah *azze ve celle* şöyle buyurur: ‘Kim, kendisine iyilikte bulunan birine kötülük ederse, benim kendisine olan nimetime nankörlük etmiştir. Kim de kendisine kötülük eden birine iyilikte bulunursa, bana ihlâsla şükretmiş olur.’ Beyhakî’nin de *Şuabu’l-îmân* adlı eserinde rivayet ettiğine göre, Muhammed b. Hâtim el-Muzafferî şöyle der:²³⁶ ‘Bir çıkar uğruna seninle arkadaşlık kuran kimsenin şerrinden sakın. Zira çıkarı kalmadığı zaman, hiçbir gerekçe sunmadan ve arkadaşlık hatırı gözetmeksizin ilişkiyi koparır. Ayrıca ne kendi söylediklerini ne de hakkında söylenenleri kesinlikle umursamaz.’”²³⁷

234 Bk. Ebû Bekir ed-Dîneverî, *el-Mücâlese ve cevâhirü’l-ilm*, thk. Ebû Ubeyde Meşhur b. Hasen Âl Selmân, Beyrut 1419, IV, 451-452, VII, 44.

235 Tevbe 9/74.

236 Bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 343, h.nr: 8629.

237 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 188-190, h.nr: 25.

٨٧- اتَّقُوا شِرَارَ النِّسَاءِ، وَكُونُوا مِنْ خِيَارِهِنَّ عَلَى حَذَرٍ.

87- Kadınların kötü olanlarından korkun. Hayırlı olanlarına karşı da dikkatli olun.

(Bu hadis değil) birilerinin sözüdür. Ancak manası sahihtir. Nitekim Keşşâf'ta bazı âlimlerin şöyle dediği nakledilir: Ben şeytandan ziyade kadınlardan korkarım. Çünkü Allah Teâlâ, şeytan hakkında “**Şüphesiz şeytanın hilesi ve tuzağı zayıftır**”²³⁸ buyururken, kadınlar hakkında “**Şüphesiz siz kadınların hile ve tuzağı çok büyüktür**”²³⁹ buyurur.²⁴⁰

٨٨- اتَّقُوا مَوَاضِعَ التُّهْمِ.

88- Hakkınızda şâibeye yol açacak ortamlardan uzak durun.

Gazzâlî bunu *İhyâ*'sında zikretmiştir.²⁴¹ Irâkî de *İhyâ*'nın hadislerine yaptığı tahricinde “**Bir aslına vâkıf olamadım**” demektedir.²⁴² Ancak mana olarak Ömer *radıyallahu anh*'ın “Kim şâibeli yollara girerse, töhmet altında kalır” sözüne benzemektedir. Nitekim Harâitî bu rivayeti, *Mekârimu'l-ahlâk* adlı eserinde merfu olarak şu lafızla nakleder: “**Ken-dini şaibeli bir konuma sokan kişi, hakkında su-i zanda bulunanları kınamasın.**”²⁴³

Öte yandan Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttetik ve'l-müfterik* isimli kitabında Saîd b. el-Müseyyeb'in şöyle dediğini aktarır:²⁴⁴ “Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'ın hepsi hikmet dolu on sekiz tavsiyesi vardır. Onlar da şöyledir:

238 Nisâ 4/76.

239 Yusuf 12/28.

240 Bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl*, Beyrut 1407, II, 461.

241 Gazzâlî, *İhyâ ulûmi'd-dîn*, Beyrut ts., III, 36.

242 Zeynüddîn el-İrâkî, *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fî tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-ahbâr*, Beyrut 2005, s. 914.

243 Harâitî, *Mekârimü'l-ahlâk ve meâlîhâ ve mahmûdu tarâikihâ*, thk. Eymen Abdülcâbir el-Buhayrî, Kahire 1999, s. 161, h.nr: 477. Ne var ki Aclûnî bu rivayetin merfu (Peygamber sözü) olduğunu söylemişse de ilgili kaynakta Hz. Ömer'in kendi sözü (mevkûf) olarak geçmektedir. (Çeviren)

244 Hatîb, *el-Müttetik ve'l-müfterik*, I, 304.

1. Senin hakkında Allah’a isyan eden birine, kendisi hakkında Allah’a itaat etmek gibi bir cezayı vermemişsindir.

2. Kardeşin hakkında sessiz kalmanı gerektirecek şeyler duymadıkça, onun durumunu daima en iyimser bakış açısıyla değerlendir.

3. Bir Müslümanın ağzından çıkan kötü söz hakkında, hayra yorma imkânı varken, kötümser bir yaklaşım sergileme.

4. Kendini şaibeli bir konuma sokan kişi, hakkında su-i zanda bulunanları kınamasın.

5. Sırrını saklayabilen kişinin özgürlüğü daima kendi elindedir.

6. Samimi dostlar edinmeye bak, onların kanatları altında yaşarsın. Zira onlar refah zamanlarında bir ziynet, zor zamanlarda ise bir techizattır.

7. Ölüm pahasına olsa bile doğruluktan ayrılma.

8. Seni ilgilendirmeyen şeye karışma.

9. Henüz olmayan ve gerçekleşmeyen bir şeyi sorma. Zira olan ve gerçekleşende zaten seni yeterince meşgul edecek şeyler var.

10. İhtiyacının giderilmesini istemeyen kimselere ihtiyacını arzetme.

11. İhtiyacını gidermeye çalışırken de sakın gelişi güzel yalan yere yemin etmeye kalkışma. Yoksa Allah seni perişan eder.

12. Ahlâsız insanlarla dostluk kurma. Aksi hâlde onların ahlaksızlıklarından bir şeyler öğrenirsin.

13. Düşmanından uzak dur.

14. Emin olanlar haricinde dostuna karşı da dikkatli ol. Emin ise ancak Allah Teâlâ’dan korkan kişidir.

15. Kabirlerin yanında tevâzu içinde ol.

16. Kulluk ederken boynunu bük ve kendini hiçe say.

17. Günaha girmekten kendini korumaya çalış.²⁴⁵

245 Bu cümle Hatîb’in ilgili eserinde “musibet anında (tevekkül ve sabırla) kendini korumaya çalış” manasına gelecek şekilde kaydedilmiştir. (Bk. Hatîb, *a.g.e.*, I, 305) -Çeviren-

18. Kendi meselelerin hakkında Allah'tan korkanlarla istişare et. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: **‘Kulları içinden ancak âlimler, Allah’tan (gereğince) korkarlar.’**²⁴⁶

Ne güzel söylemiş Harîrî:

“Doğruluktan sakın ayrılma; doğruluk seni

Cehennem ateşinde yakacak bile olsa.

Mevlanın rızasını gözet; zira kulların en aptalı

Mevlayı kızdırıp razı edendir kulları.”

٨٩- أَتِمُّوا الْوُضُوءَ، وَنِلْ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ.

89- Abdesti tastamam alın. Cehennem ateşinde yanacak topuklara yazık!

İbn Mâce bu hadisi (bu lafzıyla) Hâlid b. el-Velîd, Yezîd b. Ebî Süfyân, Şurahbîl b. Hasene ve Amr b. el-Âs *radiyallahu anhum*’dan rivayet etmiştir.²⁴⁷

٩٠- أَنَا نِي جِبْرِيلُ فَقَالَ: بَشِّرْ أُمَّتَكَ أَنَّهُ مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ، فَقُلْتُ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ؟ فَقَالَ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ.

90- Cebrail bana gelip “Allah’a şirk koşmaksızın ölen kimsenin cennete gireceğini ümmetine müjdele” dedi. Ben de “Zina etse de hırsızlık yapsa da mı?” diye sordum. “Evet, zina etse de hırsızlık yapsa da” diye cevapladı.

Buhârî ve Müslim’in Ebû Zerr *radiyallahu anh*’dan rivayet ettikleri bir hadistir.²⁴⁸ Suyûtî ise bu hadisi *el-Câmi’* adlı eserinde daha farklı lafızlarla nakletmiştir. Oraya bakabilirsiniz.

246 Fâtır 35/28.

247 İbn Mâce, Tahâret 56. İbn Mâce’nin *Sünen*’ini tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnût bu hadisin *sahih li-gayrihi* olduğunu belirtmektedir. Hadisin sahihliğine dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahiha*, II, 528, h.nr: 872.

248 Buhârî, Rikâk 13; Müslim, Zekât 33.

٩١- أَتَانِي جِبْرِيلُ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ! لَوْلَاكَ مَا خُلِقَتِ الْجَنَّةُ، وَلَوْلَاكَ لَمَا خُلِقَتِ النَّارُ.

91- Cebrail bana gelip dedi ki: (Allah şöyle buyurur:) “Ey Muhammed! Sen olmasaydın cenneti yaratmazdım. Yine sen olmasaydın cehennemi de yaratmazdım.”

Deylemî, İbn Ömer’den rivayet etmiştir.²⁴⁹

٩٢- أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ: مَنْ صَلَّى عَلَيْكَ مِنْ أُمَّتِكَ صَلَاةً كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا عَشْرَ حَسَنَاتٍ، وَمَحَا عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ، وَرَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ، وَرَدُّ عَلَيْهِ مِثْلَهَا.

92- Rabbim azze ve celle’den bir elçi (Cebrail) gelip bana şöyle dedi: “Ümmetinden kim sana bir salât getirirse, Allah da onun karşılığı olarak ona on iyilik yazar, onun on kötülüğünü siler ve onu on derece yükseltir. Ayrıca Allah ona da aynı şekilde salât eder (rahmet ve ecrini artırır).”

Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebî Şeybe’nin Ebû Talha kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Suyûtî de **hasen** olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur.²⁵⁰ Söyleniş sebebi ise Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçtiği üzere şöyledir: Ebû Talha şunları anlatır: Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzuruna girdim, sevinç ve mutluluğu yüzünden okunuyordu. Ben de bunun üzerine “Ey Allah’ın Rasûlü! Sizi hiç bugünkü kadar mutlu ve sevinçli bir şekilde görmemiştım” dedim. Allah Rasûlü “**Nasıl sevinçli olmayayım ve içim huzurla dolmasın ki...**” dedikten sonra söz konusu hadisi söyledi.²⁵¹

249 Deylemî, *Firdevs*, V, 227, h.nr: 8031. Deylemî’nin rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. Kitabın girişinde de bu tür hadislerin en azından zayıf olduğu belirtilmişti. Rivayetin zayıflığına dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, I, 451, h.nr: 283. (Çeviren)

250 Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 104. Ancak Münâvî, Suyûtî’nin bu hadisin sahih olduğunu gösteren bir harf simgesi koyduğunu belirtir. (Çeviren)

251 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 273, h.nr: 16352. Şuayb el-Arnaût ve ekibi, hadisin isnadının zayıf, diğer tariklerinin ise bundan daha zayıf olduğunu belirtmektedirler. Elbânî ise hadisin başka kaynaklarda geçen farklı lafızlarının

۹۳- أَتَاكُمْ شَهْرُ رَمَضَانَ، شَهْرُ خَيْرٍ وَبَرَكَةٍ.

93- Ramazan ayı geldi size; hayır ve bereket ayı.

Bu hadisi İbnü'n-Neccâr, İbn Ömer'den rivayet etmiştir.²⁵²

۹۴- أَتَاكُمْ شَهْرُ رَمَضَانَ، شَهْرُ مُبَارَكٍ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ، تُفْتَحُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَتُغْلَقُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَحِيمِ، وَتُغْلَلُ فِيهِ مَرَدَّةُ الشَّيَاطِينِ، وَفِيهِ لَيْلَةٌ هِيَ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ، مَنْ حُرِمَ خَيْرَهَا فَقَدْ حُرِمَ.

94- Ramazan ayı geldi size. O, mübarek bir aydır. Allah size onun orucunu farz kılmıştır. O ayda cennet kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve azgın şeytanlar zincire vurulur. O ayda ayrıca bin aydan daha hayırlı bir gece vardır. O gecenin hayrından mahrum olan kimse, bütün hayırlardan mahrum kalmıştır.

İmam Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁵³

۹۵- أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ، هُمْ أَرْقُ أَقْبَلَةٍ وَأَلْيُنْ قُلُوبًا، الْإِيمَانُ يَمَانٍ، وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةٌ، وَالْفَخْرُ وَالْخِيَلَاءُ فِي أَصْحَابِ الْإِبِلِ، وَالسَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ فِي أَهْلِ الْغَنَمِ.

95- İşte size Yemenliler geldi. Yemenliler yüreği en yufka, kalbi en yumuşak kimselerdir. İman Yemenlidir, hikmet de Yemen kökenlidir. Kibir, övünme ve kendini beğenme deve sahiplerinde; huzur ve ağırbaşlılık ise davar sahiplerindedir.

tenkit edilmesine rağmen, bu kısmın sahih olduğunu ifade eder. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-zâife*, XIV, 810, h.nr: 6853) -Çeviren-

252 Benzer bir lafız için bk. Taberânî, *Müsnedü's-Şamiyyîn*, III, 271, h.nr: 2238. Aclûnî, eserinin girişinde İbnü'n-Neccâr'ın *Târîh*'inde geçen rivayetlerin zayıf olduğunu Suyûtî'den aktarırken, ilgili rivayetin başka rivayetlerle desteklenmemesi hâlinde zayıf olacağını vurgulamıştı. Taberânî'nin bu eserindeki rivayeti destekleyici nitelikte sayılabilir. Ayrıca hadisın zaten mana olarak bir sonraki rivayetle ve Ramazan ile ilgili hayır ve bereket telakkilerimizle uyum arzettiği ortadadır. (Çeviren)

253 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 59, h.nr: 7148; Nesâî, *Sıyâm* 5; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 218, h.nr: 3328. Sahih bir hadistir. (Çeviren)

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁵⁴

٩٦- اتَّقُوا الظُّلْمَ؛ فَإِنَّهُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

96- Zulmetmekten sakının. Çünkü zulüm, kıyamet gününde (zalim için) karanlıklara dönüşecektir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve İbn Mâce'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁵⁵ Ayrıca Buhârî *el-Edebü'l-müfred*'de, Ahmed b. Hanbel ve Müslim de Câbir'den şu ilaveyle nakletmişlerdir: **“İhtirash cimrilik ve tamahkârlıktan da sakının. Çünkü bu durum, sizden öncekileri mahvetmiş; birbirlerinin kanlarını dökmelerine ve dokunulmazlarını çiğnemelerine yol açmıştır.”**²⁵⁶

٩٧- اتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ؛ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانَةِ اللَّهِ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ.

97- Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Zira siz onları (kendilerine merhametle davranmaya ve güzelce geçinmeye söz vererek) Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onları Allah'ın kelimesiyle kendinize helâl kıldınız.

Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.²⁵⁷ Hadiste geçen **“Allah'ın kelimesi”** ifadesinden kastedilenin de şu âyetlerde zikredilen hüküm olduğu belirtilmektedir: **“Eğer öksüz kızlarla evlendiğinizde onlara karşı adaletli davranamamaktan korkarsanız, hoşunuza giden diğer kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz.”**²⁵⁸ **“Zeyd o kadından ilişkisini kesince**

254 Buhârî, Meğâzî 75; Müslim, İmân 84-91.

255 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 474, h.nr: 5662; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 256, h.nr: 8561.

256 Müslim, Birr 56; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, Beyrut 1989, s. 170-171, h.nr: 483, 488; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 352, h.nr: 14461.

257 Müslim, Hac 147; Ebû Dâvûd, Menâsik 56; İbn Mâce, Menâsik 84; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 300, h.nr: 20695.

258 Nisâ 4/3.

biz onu sana nikâhladık."²⁵⁹ Ayrıca bu kelimeyle "nikâh akdinin" kastedilmiş olması ihtimali de vardır.

٩٨- اتَّقُوا الْيَهُودَ وَالنَّهْرَودَ، وَلَوْ سَبْعِينَ بَطْنًا.

98- Yetmiş kuşak sonrası bile olsa Yahudilerden ve Hintlilerden sakının, uzak durun.

Sağânî'nin de dediği gibi uydurma bir rivayettir.²⁶⁰

٩٩- أثَرُ دُوا، وَلَوْ بِالْمَاءِ.

99- Su (oranı fazla et suyu) ile de olsa, ekmeğimize tirit yapın.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında ve İbn Hibbân'ın *Enes radiyalahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Suyûtî ise **zayıf** olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur.²⁶¹

١٠٠- أَثْقَلُ مَا يُوضَعُ بِالْمِيزَانِ: الْخُلُقُ الْحَسَنُ.

100- (Kıyamet günü) teraziye konulan en ağır şey, güzel ahlâktır.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Ebu'd-Derdâ kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁶² İbn Hibbân da bu hadisi yine Ebu'd-Derdâ'dan şu lafızla rivayet etmiştir: **"Terazideki en ağır şey, güzel ahlâktır."**²⁶³ Beyhakî'nin Ebu'd-Derdâ'dan naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Mü'minin terazisindeki en ağır şey, güzel bir ahlâktır. Şüphesiz Allah, söz ve hareketlerinde çirkinleşenleri ve çirkinliğe özenen ağız bozuk iğrenç kimseleri**

259 Ahzâb 33/37.

260 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 50, h.nr: 68.

261 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 24, h.nr: 110, VII, 157, h.nr: 7147; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 80, h.nr: 5523. Kaynaklarda bu hadisin isnadında Abbâd b. Kesîr er-Remlî adında *muzdaribu'l-hadis* bir ravi olduğu, Yahya b. Maîn tarafından güvenilir sayılan bu ravinin çoğunluk tarafından zayıf bulunduğu ve isnaddaki diğer ravilerin ise güvenilir kişiler oldukları belirtilmektedir. (Bilgi için bk. İbn Ebî Hâtim, *İlel*, IV, 416; Heysemî, *Mecma'*, V, 19, h.nr: 7880; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 148. Ancak Münâvî, Suyûtî'nin bu hadise dair herhangi bir işaret koymadığını belirtir.) -Çeviren-

262 Ebû Dâvûd, Edeb 8; Tirmizî, Birr 62; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 510, h.nr: 27517. Hadisin isnadı sahihtir.

263 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 230, h.nr: 481.

sevmez.²⁶⁴ Bu farklı kanallar sayesinde hadisin **hasen** yahut **sahih** olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁶⁵

١٠١ - اثنان فما فوقهما جماعة.

101- İki ve daha fazlası bir cemaattir.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Dârekutnî, Hâkim ve diğerleri Ebû Ümâme, Ebû Musa ve daha başka sahâbîler kanalıyla rivayet etmektedirler.²⁶⁶ İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de bu hadis ile ilgili olarak **“zayıftır”** demiştir.²⁶⁷

Ancak İbnü'd-Deyba' bizzat bu rivayetin lafzını kastederek böyle söylemiş olmalıdır. Zira İmam Ahmed'in rivayetine göre, Allah Rasûlû *sallallahu aleyhi ve sellem* tek başına namaz kılmakta olan bir adam görünce **“Şu adama tasaddukta bulunup onunla namaz kılacak bir kimse yok mu?”** diye seslendi. Bunun üzerine biri kalkıp onunla birlikte namaz kılınca Allah Rasûlû **“İşte bu ikisi bir cemaattir”** buyurdu.²⁶⁸ Öte yandan Buhârî de baştaki lafzı bir bölüm başlığı olarak kullanmış ve söz konusu bölümde bu manadaki rivayetlere yer vermiştir. Şöyle ki: Mâlik b. el-Hüveyris'e kadar ulaşan bir isnadla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (huzuruna gelen iki kişiye hitaben) şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: **“Namaz vakti girince ezan okuyup kamet getirin. Daha sonra da içinizden yaşça büyük olanınız diğerine imamlık yapsın.”**²⁶⁹ Bu rivayet, iki kişinin bir cemaat olduğunun açık delilidir. Zaten ikiden fazlası da öncelikli olarak cemaat sayılır.

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de bu hadisi, Ebû Ümâme'den gelen bir rivayet olarak İmam Ahmed ve İbn Adiy'e; Ebû Musa'dan nakledilen bir rivayet olarak İbn Mâce, Dârekutnî ve Ebû Ya'lâ'ya; yine Enes'ten aktarılan bir hadis olarak da İbn Mâce'ye dayandırmaktadır. Ayrıca bu ha-

264 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 367-8, h.nr: 7637.

265 Ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, II, 535, h.nr: 876.

266 İbn Mâce, *İkâme* 44; Dârekutnî, *Sünen*, II, 24, h.nr: 1087; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 371, h.nr: 7957.

267 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 9.

268 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 527, h.nr: 22189.

269 Buhârî, *Ezân* 35.

disi Dârekutnî, Abdullah b. Amr'dan; Beğâvî *Mu'cem*'inde ve İbn Sa'd da *Tabakât*'ında el-Hakem b. Umeyr'den rivayet etmektedirler.²⁷⁰

١٠٢ - اثنان لا ينظر الله إليهما يوم القيامة: قاطع الرحيم، وجار سوء.

102- İki sınıf insan vardır ki Allah kıyamet günü onların yüzüne bakmaz: Akrabalık bağını koparan kişi ve kötü komşu.

Deylemî'nin Enes *radiyallahu anh*'dan naklettiği bir rivayettir.²⁷¹ (Suyûtî,) *el-Câmiu's-sağîr*'de **uydurma** olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur.²⁷²

١٠٣ - اثنان يعجلهما الله في الدنيا: البغي، وعقوق الوالدين.

103- Allah'ın, hemen dünyada cezasını verdiği iki husus vardır: Haddi aşma ve anne-babaya itaatsizlik.

Bu hadisi Buhârî *et-Târîh* adlı eserinde, Taberânî de Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmişlerdir.²⁷³ Ne güzel söylemiş şair:

“Hiç güvenmesin parlak dönemlerine (gün gelip devranın
dönmeyeceğinden emin olmasın) haddi aşan o azgın,

Askerleri ovalara ve dağlara sığmayan bir hükümdar olsa da.”

١٠٤ - اثنان يكرههما ابن آدم: يكره الموت، والموت خير له من الفتن، ويكره قلة المال، وقلة المال أقل للحساب.

104- İnsanoğlunun rahatsız olduğu iki şey vardır: Ölümden rahatsız olur; oysa ölüm onun için (dininden uzaklaştıracak) fitneden daha hayırlıdır. Mal azlığından da rahatsız olur; hâlbuki az mal, hesabın da daha az olması demektir.

270 Gazzî, *İtkân*, I, 38, h.nr: 45.

271 Deylemî, *Firdevs*, I, 414, h.nr: 1674.

272 Hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılı açıklama için bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 183; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 460, h.nr: 1997.

273 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, I, 166, ravi nr: 494. Benzer bir lafız için bk. Hâkim, *Müstedrek*, IV, 196, h.nr: 7350. Hadis sahihtir. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, III, 113, h.nr: 1120.

Ahmed b. Hanbel ve Saîd b. Mansûr'un Mahmûd b. Lebîd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁷⁴ Burada ölümden duyulan rahatsızlık belli bir durum için; hayatta kalma arzusu ise başka bir durum için geçerlidir. Nitekim ben buna şu dizelerle işaret etmiştim:

“Kul, Rahmân'ın rızasını gözettiği sürece hayatın uzun olması güzeldir

Aksi hâlde ölüm en hayırlısıdır; mutlu insan, aklını başına devşirendir.”

۱۰۵ - اجْتَمِعُوا عَلَى طَعَامِكُمْ، وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ يَبَارِكُ لَكُمْ فِيهِ.

105- Yemeğin başına toplanın ve üzerine Allah'ın adını zikredin ki yemeğiniz bereketlensin.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim'in Vahşî kanalıyla rivayet ettikleri ve sahih saydıkları bir hadistir.²⁷⁵ Gazzâlî de bu hadisi, *İhyâ*'sında **“üzerine Allah'ın adını zikredin”** kısmı haricinde yine Vahşî yoluyla nakletmektedir. Irâkî'nin *İhyâ*'daki hadislerine yaptığı tahririnde geçtiği üzere hadisin isnadı **hasendir**.²⁷⁶

۱۰۶ - اجْتَمِعُوا وَازْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ، فَاجْتَمَعْنَا وَرَفَعْنَا أَيْدِيَنَا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُعَلِّمِينَ-ثَلَاثًا- كَيْلًا يَذْهَبُ الْقُرْآنُ، وَأَعِزُّ الْعُلَمَاءَ كَيْلًا يَذْهَبُ الدِّينُ.

106- (Allah Rasûlü) “Toplanın ve ellerinizi kaldırın” buyurdu. Biz de toplanıp ellerimizi kaldırdık. Sonra da -üç defa- şöyle buyurdu: “Allah'ım! Kur'ân'ın kaybolmaması için (Kur'ân) öğretenleri affeyle! Dinin elden gitmemesi için de âlimleri saygın ve kudretli eyle.”²⁷⁷

274 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 36, h.nr: 23625. Heysemî de hadisin ravilerinin Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde rivayeti bulunan raviler olduklarını; Şuayb el-Arnaût da isnadının “ceyyid” olduğunu belirtir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 321, h.nr: 3904, X, 257, h.nr: 17879; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 452, h.nr: 814) -Çeviren-

275 Ebû Dâvûd, Et'ime 14; İbn Mâce, Et'ime 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 485, h.nr: 16078; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 28, h.nr: 5224; Hâkim, *Müstedrek*, II, 113, h.nr: 2500.

276 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 435.

277 Bu rivayetin değişik versiyonlarında ilgili dua şu şekilde geçmektedir **“Allah'ım! Kur'ân'ın kaybolmaması için (Kur'ân) öğretenleri fakir eyle! Dinin elden gitmemesi için de âlimleri zengin eyle.”** (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 10; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 106) Buradaki “fakir eyle” anlamındaki “أَفْقِرْ/

Suyûtî, *Leâli*'de bu rivayetin uydurma olduğunu söylemiş, onu takip eden ilim ehli de aynı değerlendirmeyi esas almıştır.²⁷⁸ Suyûtî, adı geçen eserinde “Allah’ım! (Kur’ân) öğretenleri affeyle. Ömürlerini uzun; kazançlarını da bereketli eyle” lafzıyla gelen rivayet için de aynı hükmü vermiştir.²⁷⁹

١٠٧ - اجْتَنِبُوا الْخَمْرَ؛ فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ.

107- İçkiden uzak durun. Çünkü içki, her kötülüğün anahtarıdır.

Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs kanalıyla naklettikleri bir hadistir.²⁸⁰ Taberânî de Nu'mân b. Beşîr'den “*Sarhoşluk veren her şeyden uzak durun*” lafzıyla rivayet etmektedir. Taberânî bu hadisi Abdullah b. Muğaffel'den de aynı lafızla nakletmektedir.²⁸¹

١٠٨ - اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ: الشِّرْكَ بِاللَّهِ، وَالسَّحَرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَكُلُّ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزُّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُخَصَّنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ.

108- Mahvedici yedi şeyden kaçın: Allah’a ortak koşmak, büyü yapmak, Allah’ın (öldürülmesini) haram kıldığı bir cana haksız yere

efkır” kelimesiyle Aclûnî'nin rivayetinde geçen “اغفر/ıġfîr” lafzı arasında ehlince malum olduğu üzere yazılış benzerliği vardır. Aynı şey “zengin eyle” anlamına gelen “أغن/âġni” kelimesiyle Aclûnî'nin rivayetindeki “أعز/ezze” kelimesi arasında da geçerlidir. Bu rivayetlerden birinin, diğerinin bozulmuş hâli olması ihtimaline rağmen bu konuda kesin bir şey söylemek zordur. (Çeviren)

278 Suyûtî, *Leâli*, I, 181. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 222; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 253; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 83, h.nr: 14.

279 Suyûtî, *Leâli*, I, 180.

280 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 162, h.nr: 7231; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 408, h.nr: 5199. Hâkim, bu rivayetin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu değerlendirmeye muvafakat etmiştir. Ayrıca bu hadisi destekleyici nitelikte benzer manada başka hadisler de vardır. (Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 20, h.nr: 18; İbn Mâce, *Eşribe* 1, 23. İbn Mâce'nin *Sünen*'inin muhakkıkı olan Şuayb el-Arnaût da bu rivayetin hasen ligayrihi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca hadisin sahihliğine dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VI, 707, h.nr: 2798) -Çeviren-

281 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXI, 89, h.nr: 91 (Nu'mân b. Beşîr rivayeti); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 270, h.nr: 880 (Abdullah b. Muğaffel rivayeti).

kıymak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu ve hiç bir şeyden haberi olmayan masum kadınlara zina iftirasında bulunmak.

Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁸²

١٠٩ - اجْتَنِبُوا الْوُجُوهَ، لَا تَضْرِبُوهَا.

109- (Darb ederken) yüzlerden sakının; oralara vurmayın.

İbn Adiy'in Ebû Saîd yoluyla naklettiği bir rivayettir.²⁸³

١١٠ - اجْتِمَاعُ الْخَضِرِ وَالْيَاسِ - عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - فِي كُلِّ عَامٍ فِي الْمَوْسِمِ بِمَنَى.

110- Hızır ve İlyas aleyhimesseleâm'ın her yıl hac mevsiminde Mina'da buluşmaları.

Suyûtî *Dürer*'de şunları söyler: Bunu Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsned*'inde **zayıf** bir isnadla Enes'ten rivayet etmektedir. Ebû İshâk el-Müzekkî de kendine ait bir (hadis) cüz'ünde İbn Abbâs kanalıyla gelen bir hadis olarak nakleder.²⁸⁴

İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de, *Asıl*'a dayanarak Sehâvî'nin, hocası İbn Hacer gibi "**Münker** bir rivayet olup bu konuda hiçbir şey sabit olmamıştır" dediğini aktarır.²⁸⁵

Sehâvî de *Asıl*'da şu ilaveyi yapar: "Dârekutnî de sadece merfu olarak bildiğimiz bu rivayeti İbn Abbâs'tan aktarmaktadır. Metni şöyledir:

282 Buhârî, Vasâyâ 23, Tıb 38, Hudûd 44; Müslim, İmân 145; Nesâî, Vasâyâ 12.

283 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 191. Hadisin isnadının "zayıf" olduğu belirtilmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 154) Ancak bu rivayet, bu lafızla teknik açıdan zayıf olmakla birlikte İslâm'ın genel kuralları açısından bakıldığında, mesela kadınların kocaları üzerindeki haklarından birinin de "yüze vurulmaması" olduğu hususu sahih hadislerle sabittir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 213, h.nr: 20011; Ebû Dâvûd, Nikâh 41; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 266, h.nr: 9126) Yine birisiyle kavga ederken "yüzüne vurmamak" gerektiği de sahih hadislerde açıkça belirtilmiştir. (Bk. Buhârî, Itk 20; Müslim, Birr 112) Bu hususta 252 ve 289 no'lu hadislerle bakılabilir. (Çeviren)

284 Suyûtî, *Dürer*, s. 223, h.nr: 495.

285 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 9.

‘Hızır ve İlyas her yıl hac mevsiminde Mina’da bir araya gelirler. Her biri diğerinin saçını tıraş ettikten sonra, şu sözleri söyleyerek ayrılırlar: Bismillahi mâşâallah, lâ kuvvete illâ billah. Mâşâallah lâ yasrifu’s-sûe illallah. Mâşâallah mâ kâne min ni’metin feminellah. Mâşâallah lâ havle velâ kuvvete illâ billah: Bismillah mâşâallah: İbadet edecek kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılabilir. Mâşâallah; kötülüğü Allah’tan başka defedecek yoktur. Mâşâallah; her ne nimet varsa hepsi Allah’tandır. Mâşâallah; Gunahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılabilir.’ İmam Ahmed b. Hanbel’in oğlu Abdullah da *Zevâidü’z-Zühed* adlı eserinde **mu’dal** isnadlı bir hadis olarak Abdülaziz b. Ebî Ravvâd’ın şöyle dediğini nakletmiştir: ‘Hızır ve İlyas *aleyhimesselem* Ramazın ayının başından sonuna kadar Beytü’l-Makdis’te buluşurlar; kerevizle iftar ederler. Her yıl hac mevsimine de gelirler.” Benzer bir rivayet de Hasan el-Basrî’den aktarılan şu ifadelerdir: ‘İlyas, geniş çöllerle; Hızır ise denizlerle görevlendirilmiştir. Sûr’a ilk üfürülüş anına kadar onlara dünyada yaşama imkânı bahsedilmiştir. Hac mevsiminde de buluşurlar...’ **Bu ve buna benzer merfu ve başka kanallarla gelen rivayetlerin tamamı zayıftır.** Hocamız (İbn Hacer) *el-İsâbe* adlı eserinde bu rivayetlerin çoğuna yer vermiştir. Ancak bunlardan hiçbirisi sabit olmamıştır.”²⁸⁶

Öte yandan Suyûtî de *ed-Dürri’l-mensûr*’da, *Asıl*’da İbn Abbâs’tan nakledilen rivayeti, lafzındaki küçük bir değişiklik ve ilave ile aktarmaktadır. Şöyle ki: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: ‘**Hızır ve İlyas her yıl hac mevsiminde Mina’da bir araya gelirler. Her biri diğerinin saçını tıraş ettikten sonra, şu sözleri söyleyerek ayrılırlar: ‘Bismillahi mâşâallah, lâ yesûku’l-hayra illâ billah. Mâşâallah lâ yasrifu’s-sûe illallah. Mâşâallah mâ kâne min ni’metin feminellah. Mâşâallah lâ havle velâ kuvvete illâ billah: Bismillah mâşâallah; hayra sevk eden ancak Allah’tır. Mâşâallah; kötülüğü Allah’tan başka defedecek yoktur. Mâşâallah; her ne nimet varsa hepsi Allah’tandır. Mâşâallah; gunahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılabilir.**’ Bunu Dârekutnî rivayet etmektedir.” Daha sonra Suyûtî sözlerini şöyle sürdürür: “İbn Abbâs der ki: Kim bu sözleri, sabah-akşam üç defa söylerse, Allah onu boğulmaktan, yanmaktan, hırsızlıktan, şeytandan, (zalim) sultandan, yılan ve akrepten emin kılar.”²⁸⁷

286 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 195-197, h.nr: 27.

287 Suyûtî, *ed-Dürri’l-mensûr*, V, 435.

۱۱۱- الاجْتِمَاعُ مَقْدَرٌ.

111- Kaderde varsa buluşuruz.

Bunun bir hadis olduğuna vâkıf olamadım. Sadece Üveys el-Karanî *radiyallahu anh*'in²⁸⁸ sözü olduğu söylenmiştir.

۱۱۲- الْأَجْرُ عَلَى قَدْرِ النَّصَبِ.

112- Ecir, çekilen zahmet ölçüsündedir.

Buhârî ve Müslim'in Hz. Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.²⁸⁹

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “**‘Meşakkat ölçüsündedir’** denildiği de olmaktadır. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de Hz. Âişe'nin umresini eda ettikten sonra ona hitaben **‘Ecrin, yaptığın harcama veya çektiğin zahmet ölçüsündedir’** buyurmuştur. Rivayetin bir lafzında **‘...veya yorgunluğun ölçüsündedir,’** diğer bir lafzında da **‘Sana, çektiğin zahmet ve yaptığın harcama ölçüsünde ecir vardır’** ifadesi yer almaktadır. İmam Ahmed'in oğlu Abdullah, *Zevâid*'inde İbnü'l-Mübârek kanalıyla Süfyân'ın şöyle dediğini nakleder: ‘Kuşkusuz ecir, sabır ölçüsündedir.’ İmam Nevevî de şunu söylemektedir: ‘Bu rivayetin ilk bakışta anlaşılan manası ibadetteki fazilet ve sevabın, çekilen zahmet ve yapılan harcama ölçüsünde olduğudur.’ İbn Hacer de şunları söyler: ‘Bu durum, (genel anlamda Nevevî'nin) dediği gibidir. Ancak bu, her zaman ve zeminde böyle değildir.’”²⁹⁰

Bazen bir kısım ibadetler, diğerlerine göre daha hafif olmasına rağmen, zaman açısından daha faziletli ve sevaplı olabilmektedir. Mesela; Kadir gecesinde kılınan namazla Ramazan'ın diğer gecelerinde kılınan namaz arasındaki fark böyledir. Bazen de mekân açısından farklılık söz konusudur. Mesela; Mescid-i Haram'da kılınan iki rekât namaz ile o mekânın dışında kılınan çok rekâtlı bir namaz arasındaki sevap farkı da böyledir. Aynı şekilde malî ve bedenî ibadetlerin üstünlüğüne göre de değişmektedir. Örneğin; farz bir namaz, rekâtları daha çok, kıraati daha uzun vb. niteliklere sahip

288 Dilimize Veysel Karânî diye girmiştir. (Çeviren)

289 Buhârî, Umre 8; Müslim, Hac 126.

290 Gazzî, *İtkân*, I, 39-40, h.nr: 50.

bir nafile namazdan; zekâtta ödenen bir dirhem de pek çok nafile sadakadan daha üstün ve sevaplı olmaktadır. Nitekim İbn Abdisselâm *Kavâid* adlı eserinde bu hususa işaret etmekte ve şöyle demektedir: “Namaz, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in gözünün nuru idi. Ancak bu namaz, ondan başkasına zor geliyordu. İşte bu zorluğuna rağmen başkasının kılmış olduğu namaz, (sevap ve fazilet olarak) mutlak anlamda Allah Rasûlü’nün namazına denk olamaz. *Vallahu a’lem*.”²⁹¹

۱۱۳- أَجْرُكُمْ عَلَى الْفُتْيَا أَجْرُكُمْ عَلَى النَّارِ.

113- Fetvâ vermeye en cüretkâr olanınız, cehenneme girmeye de en cüretkâr olanınızdır.

İbn Adiy’in Ubeydullah b. Ebî Ca’fer’den **mürsel** olarak naklettiği bir rivayettir.²⁹²

۱۱۴- اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وَتَرَا.

114- Gece kıldığınız namazınızın sonuncusunu vitir yapın.

Buhârî, Müslim ve Ebû Davûd’un İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁹³

۱۱۵- اجْلِسْ بِنَا نُؤْمِنُ سَاعَةً.

115- Bizimle otur da bir müddet iman(dan söz) edelim.

Ahmed b. Hanbel’in **hasen bir isnadla** rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Revâha, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashabından biriyle karşılaştığı zaman ona “Gel bir müddet iman edelim” dermiş. Bir gün yine karşılaştığı bir adama böyle söyleyince adam kızarak Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzuruna gelip “Ey Allah’ın Rasûlü! Şu İbn Revâha’nın yaptığına bakar mısın? Sana imana davet etmek yerine belli bir süreliğine

291 Bk. İzzüddîn b. Abdisselâm, *Kavâidu’l-ahkâm fî masâlihi’l-enâm*, thk. T. Abdurraûf Sa’d, Kahire 1991, I, 35.

292 Aclûnî, İbn Adiy’i kaynak olarak göstermişse de biz bu hadisi sadece Dârimî’de tespit edebildik. Bk. Dârimî, Mukaddime 20. Hadisin mu’dal, dolayısıyla zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 294, h.nr: 1814. (Çeviren)

293 Buhârî, Vitir 4; Müslim, Müsâfirîn 151; Ebû Dâvûd, Salât 342.

imana teşvik ediyor!” demiş. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuş: “**Allah, İbn Revâha’ya merhamet etsin. O, meleklerin övünüp gurur duyduğu meclisleri seviyor.**”²⁹⁴

İbnü’l-Cevzî de *Sıfatu’s-safve* adlı eserinde Esved b. Hilâl’in şöyle dediğini aktarır: “Muâz’la birlikte yürürken Muâz bize ‘Haydi, oturun da bir müddet iman edelim’ dedi.”²⁹⁵

Buhârî de bu rivayetin baştaki lafzını **muallak** bir rivayet olarak *Sahîh*’ine almıştır.²⁹⁶

۱۱۶- اجْعَلُوا مِنْ صَلَاتِكُمْ فِي بُيُوتِكُمْ، وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا.

116- Namazınızın bir kısmını evlerinize ayırın; oraları kabirlere çevirmeyin.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd, İbn Ömer’den; Ebû Ya‘lâ, Rûyânî ve Ziyâuddîn el-Makdisî de Zeyd b. Hârise yoluyla Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet etmektedirler.²⁹⁷

۱۱۷- أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَبْدُ اللَّهِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ.

117- Allah Teâlâ’ya en sevimli gelen isimler, Abdullah ve Abdurrahmân’dır.

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî, İbn Ömer kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedirler.²⁹⁸

۱۱۸- أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ مَا عَبْدَ وَحَمِدَ.

118- Allah’a en sevimli gelen isimler, “abd” ve “hamd”²⁹⁹ kelimelerinden elde edilenlerdir.

294 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 309, h.nr: 13796.

295 İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-safve*, thk. Ahmed b. Ali, Mısır 2000, I, 189.

296 Buhârî, İmân 1.

297 Buhârî, Salât 52, Teheccüd 37; Müslim, Müsâfirîn 208, 209; Ebû Dâvûd, Salât 204; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 105, h.nr: 4511.

298 Müslim, Âdâb 2; Ebû Dâvûd, Edeb 68; Tirmizî, Edeb 64; İbn Mâce, Edeb 31.

299 Burada “abd” ile elde edilenlerden Abdullah, Abdurrahmân, Abdülkerîm gibi isimler; “hamd” ile elde edilenlerden de Ahmed, Muhammed, Mahmud, Hâmid,

İleride “hayru'l-esmâi mâ hummide ve mâ ub-bide” lafzıyla da geleceği üzere³⁰⁰ bu hadisile ilgili olarak Sehâvî Asıl'da “Bunu bilmiyorum” demiştir.³⁰¹

۱۱۹- أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ مَا تُعْتَدُّ لَهُ، وَأَصْدَقُ الْأَسْمَاءِ هَمَّامٌ وَحَارِثٌ.

119- Allah'a en sevimli gelen isimler, (O'na kulluğun bir ifadesi olarak) “abd” lafzıyla elde edilenlerdir. En doğru (ismiyle müsemma sayılan) isimler de Hemmâm ve Hâris'tir.³⁰²

Taberânî bunu İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir.³⁰³ İbn Hacer de *Fethu'l-Bârî*'de “İsnadında zayıflık vardır” demektedir.³⁰⁴

۱۲۰- أَحَبُّ الْبِقَاعِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا، وَأَبْعَضُ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ أَسْوَأُهَا.

120- Allah katında en sevimli mekânlar mescidler; Allah katında beldelerin en sevimsiz bölgeleri ise çarşı-pazarlardır.

Müslim bu hadisi Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir. Sadece hadisteki “البقاع/bikâ” lafzı yerine “البلاد/bilâd (beldeler)” lafzını kullanmıştır.³⁰⁵ Hadisin söyleniş sebebi ise Ahmed b. Hanbel ve diğerlerinin rivayetine göre şudur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e mekânların

Hamdullah, Hamîdullah ve benzeri isimler kastedilmiş olmalıdır. Abdülhamîd ise kanaatimizce her iki gruba giren bir isim sayılabilir. (Çeviren)

300 Bk. 244 no'lu hadis. Ayrıca her iki rivayetle bağlantılı diğer bir rivayet için 1245 no'lu hadise bakınız. (Çeviren)

301 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 283, h.nr: 66.

302 Münâvî, buradaki doğruluğun Hemmâm ve Hâris isimlerinin bizatihi anlamlarından kaynaklandığını ifade eder. Onun izahına göre Hemmâm, bir şeye azmedip kalkışan; Hâris ise kazanç elde eden kimse anlamına gelmektedir. Bu da ismiyle müsemma olmak demektir; zira her insan mutlaka iradeyle hareket eder, bir işe kalkışma da iradenin başlangıcıdır. Kazanç da bu azmin neticesinde elde edilir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 169) -Çeviren-

303 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 214, h.nr: 694.

304 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 570. İsnadında geçen Muhammed b. Mıhsan el-Ukâşî isimli ravinin metrûk, münkeru'l-hadis hatta yalancı biri olduğu söylenmiştir. (Bk. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XII, 381, ravi nr: 337; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 50) -Çeviren-

305 Müslim, *Mesâcid* 288.

en hayırlısı ve en şerlisi sorulduğunda Allah Rasûlü **“Bilmiyorum”** demiş, nihayetinde Cebrail gelip ona cevabı bildirmiştir.³⁰⁶

Sehâvî de *Asıl*’da şunları söyler: Bu konuda Vâsile’den **“Oturulan mekânların en şerlisi çarşılar ve yollar, en hayırlısı da mescidlerdir. Eğer mescidde oturmayacaksan evinden ayrılma”** lafzıyla gelen başka bir rivayet de vardır. Taberânî, İbn Hibbân ve Hâkim’in İbn Ömer’den rivayet ettikleri ve İbn Hibbân ile Hâkim’in **sahih** saydıkları bir diğer lafızda ise **“Mekânların en hayırlısı mescidler; mekânların en şerlisi ise çarşı-pazarlardır”** şeklinde geçmektedir. Öte yandan Ebû Nuaym’ın *Kitâbu Hurmeti’l-mesâcid* adlı eserinde İbn Abbâs’tan merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **“Allah katında en sevimsiz mekânlar, çarşı-pazarlardır. Çarşı-pazar heveslilerinden Allah katında en sevimsiz olanlar da oraya ilk giren ve en son çıkan kimselerdir.”**

Yine Müslim, *Sahîh*’inde, sahâbeden Selmân el-Fârisî’nin “Yapabiliyorsan sakın çarşı-pazara ilk giren ve en son çıkan kişi olma! Çünkü çarşı-pazar şeytanın cenk meydanıdır. Sancağını oraya diker” dediğini ve ardından bir hadis zikrettiğini rivayet etmektedir.³⁰⁷

Ne güzel demiş şair:

“Eğer mekânları düşünüp inceleyecek olursan,

Onların da insanlar gibi bahtı açık ve
bahtsız olduklarını görürsün.”

١٢١- أَحَبُّ الدِّينِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الْخَنِيفَةُ السَّمْعَةُ.

121- Allah Teâlâ katında en sevimli din, kolaylaştırılmış hanifliktir.

Sehâvî *Asıl*’da şöyle demiştir: Buhârî, *Sahîh*’inde bu hadisi bu lafzıyla bab başlığına almıştır.³⁰⁸ Buhârî’nin ayrıca *el-Edebü’l-müfred*’inde İbn Abbâs kanalıyla naklettiği rivayetinde şu lafız yer almaktadır: Rasûlullah

306 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 309, h.nr: 16744.

307 Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 100. Ayrıca Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 200-202, h.nr: 30.

308 Buhârî, İmân 29.

sallallahu aleyhi ve sellem'e “Hangi din Allah katında daha sevimlidir?” diye soruldu. Allah Rasûlü **“Kolaylaştırılmış hanifliktir”** buyurdu.³⁰⁹

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler: Ahmed b. Hanbel ve Taberânî ise bu hadisi İbn Abbâs'tan **“Allah katında en sevimli din, kolaylaştırılmış hanifliktir”** lafzıyla nakletmektedirler.³¹⁰ Deylemî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği ve Habeşlilerin (Mescid-i Nebvî önünde) oynadıkları oyun ve Hz. Âişe'nin onları seyretmesini konu edinen hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“(Bu durum) Yahudilerin dinimizde bir genişlik ve mûsamaha olduğunu öğrenmeleri içindir. Zira ben kolaylaştırılmış haniflikle gönderildim** (وَإِنِّي بُعِثْتُ بِالْحَنِيفَةِ الْمَحَّةِ).” Ahmed b. Hanbel de bu hadisi *Müsned*'inde hasen bir isnadla yine Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmektedir. Ancak rivayet “أَرْسَلْتُ بِالْحَنِيفَةِ الْمَحَّةِ”/innî ürsiltü bi'l-hanîfiyyeti's-semhati” lafzıyla nakledilmiştir.³¹¹ Ayrıca bu rivayet, Allah Teâlâ'nın **“O, dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır”** âyetiyle aynı anlama gelmektedir.³¹²

١٢٢- أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَذْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ.

122- Allah katında en sevimli amel, az da olsa devamlı olanıdır.

Buhârî ve Müslim'in Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis olup değişik lafızları vardır.³¹³

١٢٣- أَحَبُّ الصَّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ: كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا، وَأَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى صَلَاةُ دَاوُدَ؛ كَانَ يَتَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَيَقُومُ ثُلُثَهُ، وَيَتَامُ سُدُسَهُ.

123- Allah katında oruçların en sevimlisi Dâvûd'un orucudur. O bir gün tutar, bir gün tutmazdı. Yine Allah Teâlâ katında namazların en sevimlisi de Dâvûd'un namazıdır. O, gecenin yarısını uyur; üçte birini de ibadetle geçirir, geriye kalan altıda birinde de tekrar uyurdu.

309 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 108, h.nr: 287. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 590-591, h.nr: 217.

310 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 17, h.nr: 2107; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 227, h.nr: 11572.

311 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 115, h.nr: 25962. Diğer lafızla aynı manaya gelmektedir. Aclûnî burada sadece lafız farkına dikkat çekmek istemiştir. (Çeviren)

312 Hac 22/78.

313 Buhârî, Rikâk 18; Müslim, *Müsâfirîn* 218.

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir.³¹⁴ Sebebi ise şudur: Abdullah b. Amr b. el-Âs *radiyallahu anh*, hiç ara vermeden oruç tuttuğu ve gece namazlarını kıldığı için Peygamberr *sallallahu aleyhi ve sellem* ona **“Bede-ninin de senin üzerinde hakkı vardır...”** diye başlayan hadisinde bu sözü zikretmektedir.

١٢٤ - أَحَبُّ الطَّعَامِ إِلَى اللَّهِ مَا كَثُرَتْ عَلَيْهِ الْأَيْدِي.

124- Allah katında en sevimli yemek, üzerindeki ellerin çoğaldığı yemektir.

Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân ve İbn Mâce'nin Câbir yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.³¹⁵ Meşhur olan lafız, sonundaki kelimenin “*الْأَبَادِي/eyâdiye*” şeklinde çoğul kalıbıyla nakledilmesidir.

١٢٥ - أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مَا اضْطَفَأَهُ اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ وَبِحَمْدِهِ تَلَا.

125- Allah Teâlâ katında en sevimli söz, Allah'ın, melekleri için tercih ettiği “Sübhâne Rabbî ve bihamdihi: Rabbimi hamdiyle tenzih ederim” sözüdür. Allah Rasûlü bu sözü üç defa tekrarlamıştır.

Bu hadisi Tirmizî, İbn Mâce ve Hâkim, Ebû Zerr kanalıyla rivayet etmektedirler.³¹⁶ Müslim ve Tirmizî'deki diğer bir rivayet de şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e “Hangi söz daha faziletlidir?” diye soruldu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Allah'ın melekleri için tercih ettiği ‘Sübhânellâhi ve bihamdihi: Allah'ı hamdiyle tenzih ederim’ sözüdür.”** Yine Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'de yer alan bir rivayet de şudur: **“Allah katında en sevimli söz, kulun, ‘Sübhânellâhi ve bihamdihi: Allah'ı hamdiyle tenzih ederim’ demesidir.”** Keza Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Semüre'den naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Allah**

314 Buhârî, Enbiyâ 37; Müslim, Sıyâm 189; Ebû Dâvûd, Savm 67; İbn Mâce, Sıyâm 31; Nesâî, Sıyâm 69; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 31, h.nr: 6491.

315 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, 39, h.nr: 2045; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 217, h.nr: 7317; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 138, h.nr: 9174. Hadisin hasen olduğuna dair ayrıntılı izah için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 561, h.nr: 895.

316 Tirmizî, Daavât 128; Hâkim, *Müstedrek*, I, 680, h.nr: 1846.

katında en sevimli sözler dördtür: Sübhânallâhi ve'l-hamdulillahi velâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber: Allah'ı tenzih ederim, hamd Allah'a mahsustur ve Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür. Bu sözlerin herhangi biriyle başlamada sakınca yoktur.”³¹⁷

Buradaki **“Allah katında en sevimli olan...”** ifadesiyle, “lâ ilâhe illallah” sözünden sonrası kastedilmektedir. Nitekim İbn Hacer el-Heytemî'nin *el-Fetâva'l-hadîsiyye* adlı eserinde şu ifadeler yer almaktadır:³¹⁸ Sahih bir hadiste **“Allah katında en sevimli söz, sübhânallahi ve bihamdihî sözüdür”** buyurulmaktadır. Burada “lâ ilâhe” illallah sözünden sonraki “en sevimli” söz kastedilmiştir. Yine sahih bir rivayette şu ifade geçmektedir: **“Allah katında en sevimli söz, sübhânallâhi ve'l-hamdulillâhi velâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber sözüdür.”**

١٢٦ - أَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ .

126- İnsanların Allah katında en sevimli olanı, insanlara en çok faydalı olanıdır.

Taberânî ve İbn Ebi'd-Dünyâ bu hadisi İbn Ömer'den şu ziyadeyle rivayet etmişlerdir: **“Yine Allah Teâlâ'nın en çok sevdiği amel, bir Müslümanı sevindirmen yahut onun bir sıkıntısını ortadan kaldırman veya bir borcunu ödemen ya da açlığını gidermendir. Bir kardeşin ihtiyacını gidermek üzere onunla birlikte hareket etmem, şu mescidde bir ay boyunca i'tikâfta bulunmamdan daha çok hoşuma gider. Allah, öfkesine engel olabilen kimsenin ayıbını örter. Allah, intikamını almaya gücü yettiği hâlde öfkesini bastırabilen kimsenin kalbini kıyamet günü rıza ve hoşnutlukla doldurur. Kim bir kardeşinin ihtiyacını karşılayıncaya kadar onunla birlikte hareket ederse, Allah da ayakların kaydığı o kıyamet gününde onun ayaklarını sabit kılar. Kuşkusuz kötü ahlâk, sirkenin balı bozduğu gibi amelleri bozar.”³¹⁹**

317 Müslim, Âdâb 12, Zikir 84-85; Tirmizî, Daavât 128; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 248, 421, h.nr: 21320, 21529.

318 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, Dâru'l-fikr ts., s. 80.

319 İbn Ebi'd-Dünyâ, *Istınâu'l-ma'ruf*, thk. M. H. Ramazân Yusuf, Dâru İbn Hazm, 2002, s. 78; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 453. Hadisin Taberânî'deki isnadı sorunlu olmakla birlikte, İbn Ebi'd-Dünyâ'daki isnadının hasen seviyesinde olduğu belirtilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 574, h.nr: 906) -Çeviren-

۱۲۷- أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: الْأَتْقِيَاءُ، الْأَخْفِيَاءُ الَّذِينَ إِذَا غَابُوا لَمْ يُتَفَقَدُوا، وَإِذَا شَهِدُوا لَمْ يُغْرَفُوا، أُولَئِكَ أَيْمَةُ الْهُدَى وَمَصَابِيحُ الْعِلْمِ.

127- Kulların Allah azze ve celle katında en sevimli olanları, bulunmadıkları zaman yoklukları fark edilemeyecek, bulundukları zaman da tanınmayacak kadar kendilerini gizleyen, takva ehli kimselerdir. İşte bunlar hidayet rehberleri ve ilim kandilleridir.

Bu rivayeti Ebû Nuaym, Muâz'dan nakletmiştir.³²⁰

۱۲۸- أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ.

128- Kulların Allah katında en sevimli olanı, O'nun hane halkına (‘iyâl) en faydalı olanıdır.

İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın, *Zevâidü'z-Zühhd* adlı eserinde Hasan el-Basrî'den **mürsel** olarak naklettiği bir rivayettir.³²¹

۱۲۹- أَحَبُّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ.

129- Kendin için sevip istediğin şeyi, insanlar için de sevip iste.

Buhârî'nin *et-Târîh* isimli eserinde ve Ebû Ya'lâ, Taberânî, Beyhakî ve Hâkim'in Yezîd b. Esed'den rivayet ettikleri bir hadistir.³²² Ayrıca Ebû

320 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 15. Rivayetin isnadında Ebû Kahzem en-Nadr b. Ma'beda adında zayıf bir ravi bulunmaktadır. (Bk. Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*, thk. M. İbrahim Zâyid, Halep 1396, I, 114; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 263; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, VI, 166) Rivayetin küçük lafız farklılıklarıyla gelen ve Taberânî ve Hâkim tarafından nakledilen bir diğer versiyonunda ise İsa b. Abdurrahman ez-Zurakî adında metrûk bir ravi yer almaktadır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1185. Rivayetle ilgili daha başka sorunlar hakkında geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 331, h.nr: 1850, VI, 545, h.nr: 2975) -Çeviren-

321 Heytemî'nin beyanına göre bu hadisin başındaki **“Yaratılmış varlıkların hepsi Allah'ın hane halkıdır...”** ziyadesiyle Ebû Ya'lâ ve Bezzâr'ın Enes b. Mâlik'ten naklettikleri rivayetin isnadında Ziyâd b. Ebî Hassân adında metrûk biri vardır. İbn Mes'ûd'dan aynı lafızla gelen ve Taberânî'nin aktardığı rivayetin isnadında ise Ebû Hârun el-Kuraşî adında metrûk bir ravi yer almaktadır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 191) Münâvî de hadisin isnadının zayıf olduğunu, ancak destekleyici nitelikte benzer manada daha başka rivayetlerinin de bulunduğunu belirtir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 174) -Çeviren-

322 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, II, 49; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 213, h.nr: 911; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 238, h.nr: 625; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 186, h.nr: 7317;

Dâvûd dışında üç *Sünen* musannifi de bu hadisi Enes *radiyallahu anh*'dan şu lafızla rivayet etmişlerdir. “*Sizden biriniz, kendisi için istediği şeyi, din kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.*”³²³

۱۳۰- أَحِبِّ حَبِيبَكَ هَوْنًا مَا، عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْمًا مَا، وَأَبْغِضْ بَغِيضَكَ هَوْنًا مَا، عَسَى أَنْ يَكُونَ حَبِيبَكَ يَوْمًا مَا.

130- Sevdiğini ölçülü sev, gün gelir nefret ettiğin biri olabilir. Nefret duyduğun kimseye karşı nefretinde de ölçülü ol, gün gelir sevdiğin biri olabilir.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce, Ebû Hureyre'den; Taberânî, İbn Ömer ve İbn Amr'dan (merfu olarak); Dârekutnî, İbn Adiy, Beyhakî, ayrıca *el-Edebü'l-müfred* adlı eserinde Buhârî ise Ali *radiyallahu anh*'dan mevkûf olarak rivayet etmektedirler.³²⁴

Bazılarının “Sevgin vazgeçilmez bir tutkuya dönüşmesin, nefretin de ölüm pahasına olmasın” şeklindeki sözü de bu manadadır. Harâîti'nin rivayetine göre Hasan el-Basrî şöyle demiştir: “Kardeşlerinizi, arkadaşlarınızı ve bulunduğunuz mekânları iyi seçin. Ölçülü sevin ve ölçülü nefret edin. Zira birtakım topluluklar, bazılarını severken aşırıya gidip helak oldular. Yine bazı topluluklar, bir kısım insanlardan nefret ederken ölçüyü kaçırdıkları için perişan oldular. Eğer kardeşinin önünde (ayıplarını gizleyen) bir örtü görmüşsen, onu sakın açma.”

Suyûtî, söz konusu rivayetin **hasen** olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur.³²⁵ Hadisin daha başka kanallarla da desteklenmiş olmasından dolayı bu hükmü vermiş olmalıdır. Zira (hadis otoritelerinin) pek çok ravisi hakkında olumsuz kanaatler serdettikleri bir rivayettir.³²⁶

Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 459, h.nr: 10617.

323 Tirmizî, *Sıfatu'l-kıyâme* 59; Nesâî, *Îmân* 19; İbn Mâce, *Sünnet* 9. Aclûnî'nin sözünü ettiği bu lafız sadece sünenlerde değil, Buhârî ve Müslim'de de geçmektedir. Bk. Buhârî, *Îmân* 7; Müslim, *Îmân* 71-72.

324 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 447, h.nr: 1321; Tirmizî, *Birr* 60; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 213-214, h.nr: 5119-5120; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 514, h.nr: 6168.

325 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 176.

326 Hadis hem Hz. Peygamber'e dayandırılan (merfu) hem Hz. Ali'den gelen (mevkûf) bir rivayet olarak nakledilmektedir. Her iki rivayetin de sahih olduğu söyleyenlere (bk. Elbânî, *Gayetü'l-merâm fî tahrîci ehâdisi'l-Helâl ve'l-Harâm*, Beyrut 1405, s. 271, h.nr: 472) oranla sadece Hz. Ali'ye ait bir söz olarak sahihtir

Râfiî'nin Ebû İshâk es-Sebîî'den aktardığı şu rivayet ne kadar da güzeldir: Ali b. Ebî Tâlib, arkadaşlarıyla ve meclislerine katılanlarla edep güzelliği üzerine müzakere ederken şu dizeleri okurdu:

“Hayır madeni ol, eziyetten vazgeç!
Zira sen, yaptıklarını göreceksin ve işiteceksin.
Sevdiğin zaman, ölçülü sev!
Çünkü ne zaman çekişeceğini bilemezsin.
Yine nefret ettiğinde de ölçülü nefret et.
Zira sevginin ne zaman döneceğini fark edemezsin.”

۱۳۱- أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا.

131- Allah'ın kullarından Allah katında en sevimli olanı, en güzel ahlâka sahip olanıdır.

Taberânî'nin Üsâme b. Şerîk ez-Zübyânî'den naklettiği bir rivayettir. Üsâme “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda, başımıza kuşlar konmuşcasına oturmuştuk; içimizden hiç kimse söz alıp konuşmuyordu. Derken bir grup insan çıkageldi. Bunlar, Allah Rasûlü'ne ‘Allah'ın kullarından Allah katında en sevimli olanı kimdir?’ diye sordular...” şeklinde başladığı hadisin devamında söz konusu rivayeti zikretmektedir.³²⁷ Bu hadis, Suyûtî'nin dediği gibi **hasen**; hatta Münâvî'nin ifadesiyle **sahih** bir hadistir.³²⁸

۱۳۲- أَحِبُّوا الْبَنِينَ؛ فَإِنَّ الْبَنَاتِ يُحِبُّنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ أَوْ بِأَنْفُسِهِنَّ.

132- Siz erkek çocukları sevin; çünkü kız çocukları zaten kendilerini sevdirebilirler.

İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye* adlı eserinde, Hafız Suyûtî'nin bu rivayetle ilgili olarak “Bu rivayet bilinmemektedir ve hiçbir hadis kitabında buna vâkıf olamadım” şeklindeki değerlendirmesini nakletmektedir.³²⁹

diyenler daha çoğunluktadır. (Ayrıntılar için bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 206; Ebû Ali ed-Dânî b. Münîr, *Silsiletü'l-âsâri's-sahîha ev es-Sahîhu'l-Müsned min akvâli's-sahâbeti ve't-tâbiîn*, Dâru'l-fâruk, 2006, II, 38, h.nr: 371) -Çeviren-

327 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 267-268, h.nr: 6380, I, 181, h.nr: 471.

328 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 174. Hadisin sahihliğine dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, I, 794, h.nr: 432. (Çeviren)

329 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 115.

١٣٣- أَجِبُوا الْعَرَبَ ثَلَاثَ: لِأَنِّي عَرَبِيٌّ، وَالْقُرْآنُ عَرَبِيٌّ، وَكَلَامُ أَهْلِ الْجَنَّةِ عَرَبِيٌّ.

133- Arapları şu üç şeyden dolayı sevin: Çünkü ben Arabım, Kur'ân Arapçadır ve cennet ehlinin dili Arapçadır.

Bu hadisin bir diğer lafzı da **“Cennet ehlinin cennetteki dili Arapçadır”** şeklindedir. Sehâvî Asıl'da şöyle demektedir: Bunu Taberânî, Hâkim, Beyhakî ve daha başkaları, İbn Abbâs'tan merfu olarak, ancak **çok zayıf bir isnadla** rivayet etmişlerdir.³³⁰ Öte yandan Taberânî'nin Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği rivayette şu lafız yer almaktadır: **“Ben Arabım. Kur'ân Arapçadır. Cennet ehlinin dili de Arapçadır.”** Bu rivayet, **zayıflığına** rağmen İbn Abbâs kanalıyla nakledilen hadisten daha kuvvetlidir. Yine Ebu's-Şeyh'in **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre'den naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **“Arapları ve onların var oluşlarını sevin: Çünkü onların varlıkları İslâm'da bir nurdur; yoklukları ise İslâm'da bir karanlıktır.”** Dârekutnî'nin İbn Ömer'den naklettiği rivayetin ibaresi ise şöyledir: **“Arapları sevmek iman, onlardan nefret etmek ise nifaktır.”** Yine Dârekutnî'nin Ali radyallahu anh kanalıyla aktardığı diğer bir rivayet de şöyledir:³³¹ **“Benim ehl-i beytimin, Ensâr'ın ve Arapların hakkını tanımayan kimse, şu üçünden birine dâhildir: Ya münâfıktır yahut zina mahsulü biridir ya da taharetsizlikten kaynaklanmaktadır.”** Yani annesi, hayırlı olduğu bir dönemde ona hamile kalmış olabilir veya veled-i zinadır.³³²

Arapların sevilmesine dair pek çok haber nakledilmiştir. Dolayısıyla söz konusu hadis, bu haberlerin toplamı itibariyle **hasen** olmaktadır.³³³ Bir

330 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 185, h.nr: 11441; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 97, h.nr: 6999; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 34, h.nr: 1364.

331 Araştırmamıza rağmen bu rivayeti Dârekutnî'nin eserlerinde tespit edemedik. Zaten Sehâvî de *Makâsîd*'ında bu rivayeti Beyhakî'ye dayandırmaktadır. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 208, h.nr: 32. Ayrıca bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 162, h.nr: 1500) Aclûnî'nin, *Keşfü'l-hafâ*'daki aslî kaynağının Sehâvî'nin *Makâsîd*'ı olduğunu düşündüğümüzde, bu noktada Beyhakî isminin, Aclûnî'nin eserine yanlışlıkla Dârekutnî diye girmiş olması ihtimali daha ağır basmaktadır. (Çeviren)

332 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 203-208, h.nr: 32.

333 Müellifimiz Aclûnî, bu hadis hakkında böylesine genel bir değerlendirme yapmakla birlikte, geçmişten günümüze hadis otoriteleri daha farklı

kısım âlimler de bu konuyu müstakil bir çalışma olarak kaleme almışlardır. Mesela; Hâfız Irâkî bunlardan biridir. Bir diğeri de kemal sahibi kıymetli dostumuz Seyyid Mustafa el-Bekrî'dir. Bu dostumuz, gerdanlık incileri gibi muazzam faydaları olan yaklaşık yirmi kürrâse³³⁴ tutan bir risale telif etmiş ve ona *el-Farku'l-mü'zinü bi't-tarab fi'l-farki beyne'l-acemi ve'l-Arab* başlığını koymuştur. Ben bu eseri inceledim ve eserle ilgili görüşlerimi şu beyitlerle nazma döktüm:

“Arapların faziletini ilan eden bir risale,
Bizleri tam anlamıyla mest eden halis bir şarap âdeta,
Eşsiz sözleri barındırmış içinde,
Hiç gururlanmadan ve böbürlenmeden zarif
elbisesine bürünmüş vaziyette

değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Mesela; Ebû Hâtim er-Râzî “Bu, yalan bir hadistir,” derken Ukaylî “Münkerdir ve aslı yoktur” demiştir. Öte yandan İbnü'l-Cevzî bu rivayeti *Mevzûât* adlı eserine almış; Zehebî de Hâkim'in *Müstedrek*'indeki rivayetin isnadıyla ilgili olarak şunları söylemiştir: “Rivayetin isnadında yer alan Alâ b. Amr el-Haneffî “sağlam biri değildir.” Diğer ravi Muhammed b. el-Fadl da “yalanla itham edilmiş biridir. Hadisin uydurma olduğunu zannediyorum.” Zehebî *Mîzânü'l-i'tidâl* adlı eserinde ise daha açık bir ifadeyle hadisin “uydurma” olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Münâvî de bu hadis hakkında Silefî (ö. 576/1180) tarafından yapılan “hasen” değerlendirmesinin, muhaddislerin terimsel çerçevede kullandıkları anlamda olmadığını; genel olarak kullanılan “metnin güzel ve hoş olması” anlamında olduğunu belirtmektedir. Elbânî ise Silefî'nin bu hadisin isnadını “hasen” saymasını uzak bir ihtimal olarak gördüğünü, zira hadisin en iyi ihtimalle “çok zayıf” olabileceğini, kaldı ki Ebû Hâtim ve Ukaylî gibi birçok imamın bu hadis hakkında “uydurma” hükmünü verdiklerini ve ilmine itibar edilen hiç kimsenin onlara bu hususta karşı çıkmadığını vurgulamaktadır. (Bilgi için bk. İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*, VI, 426, h.nr: 2641; Ukaylî, *Duafâ*, III, 348; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 41; İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasarı Telhîsi'z-Zehebî*, thk. Sa'd b. Abdullah b. Abdülazîz Âl Humeyyed, Riyad 1411, V, 2470, h.nr: 844; Zehebî, *Mîzân*, III, 103, ravi nr: 5737; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzan*, IV, 185, ravi nr: 486; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 178; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, s. 413, h.nr: 173. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, I, 293, h.nr: 160) -Çeviren-

334 Kürrâse: Kitap/defterin bir kısmı, bir forması. Kitabın/defterin 10 yaprak/varaktan oluşan bir parçası yahut bu büyüklükte kitap/defter. (Bk. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 2016, s. 158) -Çeviren-

Derin bir ilme de işaret etmesinin yanı sıra
 Altından daha değerli bu risaleyi işleyenin de üstünlüğünü ima ediyor
 Nasıl olmasın ki! Bu risaleyi altın gibi işleyen o biricik zât,
 Meziyetleri herkesçe sabit ve kemalin tamamını haiz
 Peygamber torunu ve Atîk'in nesli.³³⁵
 Yücelik ve nesebde onun dengi olabilecek kim var ki?
 Mevla onu himaye etmeye ve lütfunu ihsan etmeye devam ediyor
 Çalışılarak kazanılamayan bir vuslata erinceye kadar.
 Sonra selam olsun, salâtın ardı sıra
 Diğer mertebelerde yücelere ermiş bir Peygamber'e
 Ailesine ve ashabına, sonra da onlara tâbi olanların üzerine
 Fazilet ve edeb ehli şiirler söyledikleri müddetçe.
 Ve Cerrâh'ın nesli³³⁶ bu şiiri terennüm edip de
 Sevgilileri hatırlamaktan dolayı tam manasıyla mest olduğu sürece..."

۱۳۴- اخْتَرِسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ.

134- İnsanlardan sûizan ile korunun.

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demektedir: "Ahmed b. Hanbel *ez-Zühâd* adlı eserinde ve Beyhakî ve daha başkaları bunu, tâbîînden biri olan Mutarrîf b. eş-Şihhîr'in sözü olarak rivayet etmektedirler. Ancak Beyhakî, aynı şekilde Taberânî de *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında ve Askerî, bu hadisin Enes'ten merfu olarak rivayet edildiği bilgisini vermektedirler. Yine Temmâm da bu hadisi, *Fevâid*'inde İbnAbbâs'tan merfu olarak ve şu lafızla rivayet etmiştir: '**İnsanlar hakkında (çok fazla) hüsnüzanda bulunan kimsenin pişmanlığı da çok olur.**' Öte yandan Deylemî de bunu Ali *radıyallahu anh*'ın bir sözü olarak şu lafızla nakleder: 'Tedbirlilik sûizandır (kötü ihtimalleri düşünebilmektir).'³³⁷

335 Atîk, Hz. Ebû Bekir'e verilen bir isimdir. Aclûnî burada Seyyid Mustafa el-Bekrî'nin soy itibariyle hem Hz. Peygamber'e hem de Hz. Ebû Bekir'e dayandığını kastetmektedir. (Çeviren)

336 Aclûnî, kendini kastetmektedir.

337 Bu rivayet ileride 1129 no'lu rivayet olarak gelecektir. (Çeviren)

Bu rivayetin bütün kanalları zayıftır; (ancak yine de) bazı kanalları diğerleriyle kuvvetlenmektedir.”³³⁸

Sehâvî daha sonra sözlerine şöyle devam etmektedir: “Ben bu rivayeti müstakil bir cüz hâlinde ele aldım ve bu hadisi, Allah Teâlâ’nın **‘Zannın birçoğundan kaçının’**³³⁹ âyeti ve bu manadaki hadislerle uzlaştırmaya çalıştım. Söz konusu hadislerden biri de Hz. Âişe’den nakledilen şu hadistir: (Allah Rasûlü şöyle buyurur:) **‘Kim kardeşi hakkında sûizanda bulunacak olursa, Rabbi hakkında da sûizanda bulunmuş olur. Çünkü Allah Teâlâ ‘Zannın birçoğundan kaçının’ buyurmaktadır.’**”³⁴⁰

(Söz konusu çelişkiyi ortadan kaldırmak adına) cevap olarak şöyle de denilebilir: **“Sûizanda bulunarak insanlardan korunun”** hadisi ve benzeri hadisler, haklarında (güvenilirliklerini ve şahsiyetlerini zedeleyecek kuvvetli) şâibe ve suçlamalar bulunan kimseler için; ilgili âyet ve o manadaki hadisler de böyle olmayanlar için geçerlidir. İbn Ebî Hayyân en-Nahvî el-Mağrîbî’nin bu hususta nazma döktüğü şöyle bir şiiri vardır:

“Radiy³⁴¹ bana şu nasihat dolu vasiyette bulundu:

-Ki kendisi edepi, saygın, asil ve onurlu biridir.-

Asla bir şahıs hakkında hüsnüzanda bulunma!

Ve hayatın boyunca bir Mağribliyi dost edinme!”

338 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 210, h.nr: 33. Rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, thk. M. Abdüsselâm Şâhîn, Beyrut 1999, s. 196, h.nr: 1354; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, I, 189, h.nr: 598; Temmâm, *Fevâid*, I, 278, h.nr: 692; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 218, h.nr: 20416. Rivayetin sahâbe ve tâbiînden bazılarına nispet edilen versiyonunun sahih olmakla beraber Hz. Peygamber’in sözü olarak aktarılan versiyonlarının çok zayıf olduğuna ve metin bakımından da pek çok hadisle çeliştiğine dair ayrıntılı bir izah için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, I, 288, h.nr: 156. (Çeviren)

339 Hucurât 49/12.

340 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 211.

341 Bu şahıs, dilci Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Yusuf RAdiyüddîn el-Ensârî eş-Şâtıbî’dir (ö. 684/1285). (Bk. Abdülhay el-Kettânî, *Fehresü’l-fehâris*, thk. İhsan Abbâs, Beyrut 1982, I, 157) -Çeviren-

١٣٥ - اخْتُوا فِي وُجُوهِ الْمَدَّاحِينَ الثَّرَابَ.

135- Aşırı övgüde bulunanların (meddâhların) yüzlerine toprak serpin.

Müslim, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve daha başkalarının Mikdâd b. el-Esved kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.³⁴² Mikdâd, bu hadisi, tıpkı İbn Ömer gibi doğrudan ilk anlaşılan manasıyla yorumluyordu. Ancak çoğunluk bu ifadeyi, “meddâhlara (maddi menfaat olarak bekledikleri) hiçbir şey vermemek” anlamında anlamıştır. Münâvî ise bu hususta şöyle der: “Veya ‘yüzlerine toprak serpmekten’ maksat, ‘onlara istediklerini verin’ demektir. Çünkü toprağın üstündeki her şey, zaten bir gün toprak olacaktır.”³⁴³

Öte yandan Tirmizî bu hadisi, Ebû Hureyre’dan; İbn Asâkir de Ubâde b. Sâmit’ten **“Meddâhların ağızlarına toprak serpin”** lafzıyla rivayet etmektedirler.³⁴⁴ Yine Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*’de ve Tirmizî ile Ebû Dâvûd da şu lafızla nakletmektedirler: **“Aşırı övgüde bulunanları (meddahları) gördüğünüzde yüzlerine toprak serpin.”**³⁴⁵ Keza Taberânî *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’inde ve Beyhakî de *Şuabu’l-îmân*’da, aynı hadisi İbn Ömer’den nakletmektedirler. İbn Ebî Şeybe ise *Musannef*’inde Atâ b. Ebî Rabâh’tan şu bilgiyi aktarır: (Bir gün) İbn Ömer’in huzurunda bir adam diğer bir adamı övüyordu. Bunun üzerine İbn Ömer, adamın yüzüne doğru parmaklarıyla toprak serpmeye başladı. Ardından da şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Meddahları gördüğünüz zaman, yüzlerine toprak serpin.”**

١٣٦ - اخْذْ، اخْذْ!

136- Birle, birle!

Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Ya’lâ, Hâkim ve Ziyâuddîn el-Makdisî’nin Sa’d b. Ebî Vakkâs kanalıyla rivayet ettikleri ve Hâkim’in de sahih say-

342 Müslim, Zühd 69; Ebû Dâvûd, Edeb 10; Tirmizî, Zühd 54; İbn Mâce, Edeb 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 246, h.nr: 23824.

343 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 182.

344 Tirmizî, Zühd 54.

345 Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 124, h.nr: 340.

dığı bir hadistir. Sa'd *radiyallahu anh* "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, iki parmağımla dua ettiğim (ve istiğfarda bulunduğum) bir sırada bana rastladı" diye başlayan hadisinde "**birle**" ifadesini iki defa tekrarlanmış şekilde zikretmektedir. İmam Ahmed b. Hanbel de bunu Enes'ten "**Birle ey Sa'd!**" lafzıyla rivayet etmektedir. Yine bu hadisi, Nesâî, Hâkim ve Şuabu'l-Îmân'da da Beyhakî, Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmişlerdir. Tirmizî bu hadis ile ilgili olarak "Hasen-garibdir" demektedir.³⁴⁶ Dillerde meşhur olan lafzı ise baş harfinin "vav" olarak telaffuz edildiği "وَحَدَّ، وَحَدَّ" vahhid, vahhid" şeklindedir.

١٣٧- أَحَدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ.

137- Uhud öyle bir dağ ki, o bizi sever, biz de onu severiz.

Bu hadisi Buhârî, Sehl b. Sa'd'dan,³⁴⁷ Tirmizî ve Taberânî, Enes'ten,³⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ziyâuddîn el-Makdisî ise Süveyd b. Âmir el-Ensârî'den rivayet etmektedirler.³⁴⁹ Süveyd'in (Ahmed b. Hanbel'de) bunun dışında başka bir hadisi yoktur.³⁵⁰ Öte yandan yine Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Ebû Abs b. Cebr yoluyla naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: "**Uhud! İşte bizi seven, bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır. Cennet kapılarından bir kapının girişindedir (iç kısımdadır). Şu ise Ayr dağıdır.**³⁵¹ **O bizden nefret eder, biz de ondan nefret ederiz. O, cehennem**

346 Bk. Ebû Dâvûd, Salât 357; Tirmizî, Daavât 102; Nesâî, Sehv 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 250, h.nr: 12901; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 123, h.nr: 793; Hâkim, *Müstedrek*, I, 719, h.nr: 1966. Sahih bir hadistir.

347 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Buhârî'nin bizatihi Sehl b. Sa'd'an bu lafızla rivayet ettiği bir hadis yoktur. Sadece Sehl'in oğlu Abbâs'ın, babası Sehl'den değil de amcası Ebû Humeyd Abdurrahmân (veya el-Münzir) es-Sâidî el-Ensârî'den bu lafızla gelen bir rivayetini görebildik. Aclûnî bunu kastetmiş olmalıdır. (Bk. Buhârî, Meğazî 83) -Çeviren-

348 Tirmizî, Menâkıb 68.

349 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 427, h.nr: 15659; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VII, 90, h.nr: 6469.

350 Aclûnî, bu kısmı Gazzî'nin *İtkân*'ından almıştır (s. 44, h.nr: 67). Son cümleden tam olarak ne kastedildiği, alıntı yapılan kaynaktan da anlaşılamamaktadır. Zira Süveyd'in bunun dışında da rivayetleri söz konusudur. Kanaatimizce burada Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Süveyd'in bu rivayeti dışında başka hiçbir rivayetin olmaması kastedilmiş olmalıdır. Zira *Müsned*'de ona ait başka bir rivayet zikredilmemektedir. (Bk. XXIV, 426-427, h.nr: 15659) Vallahu a'lem. (Çeviren)

351 Medine'de bir dağın adı.

kapılarından bir kapının girişindedir.”³⁵² Yine Taberânî’nin Sehl b. Sa’d kanalıyla naklettiği diğer bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Uhud, cennet köşelerinden bir köşedir.”³⁵³** Keza Taberânî’nin *el-Evsat*’ında Enes’ten rivayet ettiği hadis de şöyledir: **“Uhud öyle bir dağ ki, biz onu severiz, o da bizi sever. Onun yanına geldiğinizde, dikenlerinden bile olsa, ağaçlarından bir şeyler yiyin.”³⁵⁴**

١٣٨ - اخذُوا صَفْرَ الْوُجُوهِ؛ فَإِنَّهُ إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ عِلَّةٍ أَوْ سَهْرٍ، فَإِنَّهُ مِنْ غِلٍّ فِي قُلُوبِهِمْ لِلْمُسْلِمِينَ.

138- Sararmış yüzlerden sakının. Çünkü bu yüz rengi, bir hastalık veya (gece ibadeti sebebiyle) uykusuzluktan kaynaklanmıyorsa, mutlaka Müslümanlara karşı kalplerinde besledikleri bir kinden kaynaklanmaktadır.

352 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 315, h.nr: 6505. Heysemî bu rivayetle ilgili olarak isnadında tanımadığı kişiler olduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, IV, 13. Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 122, h.nr: 1618) -Çeviren-

353 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 151, h.nr: 5813. Münâvî, Heysemî’den naklen bu hadisin isnadında Abdullah b. Ca’fer adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirttiikten sonra hadis otoritelerinin, hakkındaki olumsuz kanaatlerini aktarır. Dolayısıyla bu rivayet zayıftır. (Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 185; Heysemî, *Mecma’*, IV, 13. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 297, h.nr: 1819) -Çeviren-

354 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, II, 255, h.nr: 1905. Bu rivayetin Taberânî’den önce yaşamış İbn Şebbe’ye (ö. 262/875) ait *Târîhu’l-Medîne* adlı eserde (bk. thk. F. Muhammed Şeltut, *Cidde* 1399, s. 84) nakledilen versiyonu şöyledir: Enes b. Mâlik’in hanımı Zeyneb bint Nubayt, cariyelerini Uhud dağına gönderip söyle tenbihlermiş: Bana onun bitkisinden bir şeyler getirin. Hiçbir şey bulamayıp sadece diken bulacak olsanız bile onu getirin. Çünkü Enes b. Mâik şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: **“Uhud öyle bir dağ ki, biz onu severiz, o da bizi sever.”** Rivayetin devamında Zeyneb’in şu sözü nakledilir: “Dikeninden bile olsa onun bitkisinden yiyin.” Ayrıca Uhud’a gönderdiği cariyeler de şöyle demekteler: “Zeyneb bize Uhud’un bitkisinden azar azar verirdi; biz de çiğnerdik.” Buna göre, Taberânî’de geçen rivayetin bu kısmı Enes’in hanımı Zeyneb’in kendi sözü ve görüşü olmaktadır. Dolayısıyla bu kısmın, rivayete sonradan katılmış (*müdreç*) olduğu kanaatindeyiz. Vallahu a’lem. (Çeviren)

Sehâvî Asıl'da "Deylemî, İbn Abbâs'a ulaşan isnadiyla bu rivayeti merfu olarak nakletmiştir"³⁵⁵ dedikten sonra şunu eklemektedir: Ayrıca Deylemî ve babası, bu rivayeti isnadsız bir şekilde Enes'ten şu lafızla aktarırlar: **"Herhangi bir hastalık yahut ibadetten kaynaklanmadığı hâlde yüzü sararmış bir adam gördüğünüzde, bilin ki bu, İslâm'a karşı kalbinde taşıdığı kin ve aldatma hissinden dolayıdır."**³⁵⁶

Suyûtî'nin *Dürer*'inde **"Hastalıktan kaynaklanmayan sebeplerle sararmış yüzlerden sakının"** şeklinde geçmektedir. Ebû Nuaym da *et-Tıbb* adlı eserinde Hammâd b. el-Mübârek yoluyla Enes'ten bunun gibi bir hadis rivayet etmektedir.³⁵⁷ Hafız İbn Hacer ise şöyle demektedir: "Bu rivayetin Enes'ten gelen bir aslına vâkıf olamadım. İbn Kayyim bunu, *et-Tıbbu'n-Nebevî* adlı eserinde zikretmişse de o da isnadsızdır."³⁵⁸

Öte yandan Dîneverî de **"Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır"**³⁵⁹ âyetinin tefsiriyle ilgili olarak Mücâhid'in şu görüşünü nakleder: "Bu, yüzlerin sararması ve huşû alametidir."³⁶⁰ Keza Sa'lebî ve başkaları, Ali *radıyallahu anh*'ın, Allah Teâlâ'nın veli kullarını anlatırken şöyle dediğini rivayet etmektedirler: "Onlar (gece ibadetinin) uykusuzluğundan yüzleri sararmış, ağlamaktan gözleri zayıflamış, açlıktan karınları sırtlarına yapışmış ve susuzluktan (veya dua ve zikirten dolayı) dudakları kurumuş kimselerdir."

۱۳۹ - اخذُوا الدُّنْيَا؛ فَإِنَّهَا أَنْحَرُ مِنْ هَاوُتَ وَمَاوُتَ.

139- Dünyadan sakının. Zira dünya, Hârût ve Mârût'tan daha sihirlidir.

355 Mûnâvî, İbn Abbâs'tan nakledilen bu rivayette *zayıflık* bulunduğunu belirtmiş (bk. *et-Teyâr*, I, 44); ancak Elbânî, Mûnâvî'nin bu değerlendirmesinde titiz davranmadığını ifade ederek rivayetin *uydurma* olduğunu iddia etmiştir. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 86, h.nr: 2067) -Çeviren-

356 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 212, h.nr: 35.

357 Suyûtî, *Dürer*, s. 64, h.nr: 61.

358 Mûnâvî, Ebû Nuaym'ın *et-Tıbb* adlı eserinde Enes'ten gelen senedinin "*vâhî* (çok zayıf ve güçsüz)" olduğunu belirtir. (Bk. *Feyzu'l-Kadîr*, V, 86) Ancak Elbânî, Enes kanalıyla gelen bu rivayetin de İbn Abbâs yoluyla gelen diğer rivayet gibi "uydurma" olduğunu iddia etmektedir. (Bilgi için bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIV, 185, h.nr: 6576) -Çeviren-

359 Fetih 49/29.

360 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 213.

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın, onun kanalıyla da Beyhakî'nin Ebu'd-Derdâ'dan naklettikleri bir rivayettir. Zehebî "Ebu'd-Derdâ'nın kim olduğunu bilemiyoruz" demiştir. Ben de (Aclûnî) derim ki: Görünen o ki bu, sahâbî Ebu'd-Derdâ olmalıdır; araştırılması gerekir. Daha sonra Necmüddîn el-Gazzî'nin şöyle dediği gördüm: "Beyhakî bunu, Ebu'd-Derdâ er-Re/ühâvî'den rivayet etmektedir."³⁶¹ Eğer bu rivayet sabitse, o zaman söz konusu şahıs, kesinlikle sahâbî Ebu'd-Derdâ'dan başka biridir. Bazıları da sahâbeden bir kişi yoluyla hadisi **mevsûl** olarak rivayet etmişlerdir. Her halükârda hadis Münâvî'nin dediği gibi **zayıftır**.³⁶² Öte yandan Ahmed b. Hanbel'in, *ez-Zühd* adlı kitabında, Mus'ab b. Sa'd kanalıyla mürsel olarak rivayet ettiği bu hadisin lafzı şöyledir: "**Dünyadan sakının. Çünkü o, çekici ve tatlıdır.**"

١٤٠ - الإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ.

140- İhsân, Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na kulluk etmendir. Sen O'nu göremesen de O seni mutlaka görür.

Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³⁶³ Ayrıca hadis, Ömer *radiyallahu anh* dışında, başkalarından da rivayet edilmiştir.³⁶⁴

١٤١ - أَحْضُوا هِلَالَ شَعْبَانَ لِرَمَضَانَ.

141- Ramazan için, Şa'bân hilâlini sayıp hesap edin.

Tirmizî ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri ve Hâkim'in de sahih saydığı bir hadistir.³⁶⁵ Dârekutnî'nin de Râfi' b. Hadîc yoluyla naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: "**Ramazan için, Şa'bân'ın sayısını he-**

361 Gazzî, *İtkân*, s. 44-45, h.nr: 69. Ayrıca daha önce bu kitabın 76 no'lu hadisinde bu rivayetten söz edilmişti.

362 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 187. Hadisin "aslı olmayan münker" bir rivayet olduğuna dair detaylı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, I, 106-108, h.nr: 34. (Çeviren)

363 Buhârî, *İmân* 36; Müslim, *İmân* 1; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 17; Tirmizî, *İmân* 4; İbn Mâce, *Sünnet* 9; Nesâî, *İmân* 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 435, h.nr: 367.

364 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 305, h.nr: 9501 (Ebû Hureyre rivayeti); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 401, h.nr: 17167 (Ebû Âmir el-Eş'arî rivayeti).

365 Tirmizî, *Zekât* 4; Hâkim, *Müstedrek*, I, 587, h.nr: 1548.

saplayın.” Yine Dârekutnî ve Beyhakî’nin Ebû Hureyre’den aktardıkları rivayette ise şöyle geçer: **“Ramazan için, Şa’bân’ın hilalini sayıp hesap edin ve birinizin daha önceden tutmakta bir oruca denk gelmesi hâlî dışında onu Ramazan’la da karıştırmayın. Onu (Ramazan hilâlîni) gördüğünüzde oruca başlayın, yine onu (Şevval hilâlîni) gördüğünüzde de orucu bırakın. Eğer (hava kapalı olup hilâl) size görünmezse, o zaman (oruca başlamak için Şa’bân ayının, bayram yapmak için de Ramazan ayının) sayısını otuz güne tamamlayın. Zira sayı, size kapalı değildir.”**³⁶⁶

١٤٢ - أَخْفُوا الشَّوَارِبَ، وَأَغْفُوا اللَّحَى.

142- Bıyıkları iyice kısaltın, sakalı uzatın.

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî’nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³⁶⁷ Ayrıca Müslim bunu Ebû Hureyre’den şu lafızla rivayet etmiştir: **“Bıyıkları kesin, sakalı bırakın; Mecûsîlere muhalefet edin.”**³⁶⁸ [Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde ise]³⁶⁹ yine Ebû Hureyre’den gelen bir başka rivayette şu lafız yer almaktadır: **“Bıyıkları kesin ve sakalı uzatın.”** Yine [Ahmed b. Hanbel’in] Ebû Ümâme’den rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: “Ey Allah’ın Rasûlü! Ehl-i kitap sakallarını kesip bıyıklarını uzatıyor” dedik. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* de **“Siz de bıyıklarınızı kesin, sakallarınızı uzatın ve Ehl-i Kitap’a muhalefet edin”** buyurdu.³⁷⁰ İbn Hibbân’ın İbn Ömer’den rivayet ettiği hadisin lafızı ise şöyledir: **“Mecûsîler bıyıklarını uzatıp sakallarını kesiyorlar. Onlara muhalefet edin.”** Taberânî’nin Hakem b. Umeyr’den naklettiği rivayet de şu şekildedir: **“Bıyıklarınızı, dudakları kapatmayacak şekilde kesin.”**

366 Dârekutnî, *Sünen*, III, 111, h.nr: 2174; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 2003, IV, 347, h.nr: 7940-1.

367 Buhârî, *Libâs* 64, 65; Müslim, *Tahâret* 52, 53; Ebû Dâvûd, *Teraccül* 15; Tirmizî, *Edeb* 18; Nesâî, *Tahâret* 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 279, h.nr: 4554.

368 Müslim, *Tahâret* 55.

369 *Keşfü’l-hafâ*’nın basılı nüshalarının çoğunda bu ibare yoktur. Sadece 1985’te basılan nüshasında (Beyrut, Müessesetü’t-Risâle, I, 59) rivayetin Ebû Hureyre’den nakledildiğini ifade eden “*عنہ/anhû*” lafzından hemen önce bir “dal” harfi bulunmaktadır. İlgili rivayetin Müslim’de geçmeyip Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde yer aldığını (bk. *Müsned*, XII, 34, h.nr: 7132), ayrıca bir sonraki Ebû Ümâme hadisinin de *Müsned*’de bulunduğunu tespit edince (bk. *a.g.e.*, XXXVI, 613, h.nr: 22283), söz konusu dal harfinin “Ahmed” isminin son harfi olduğu kanaatine vardık ve tercümeyle ona göre yaptık. (Çeviren)

370 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 613, h.nr: 22283.

Bu konuya dair Enes ve başkalarından nakledilen hadisler de bulunmaktadır: Bunlardan biri de Ebû Dâvûd'un, Nesâî'nin ve Şemâîl'inde Tirmizî'nin Muğîre'den rivayet ettikleri şu hadistir: Muğîre şöyle diyor: "Bıyığımın uzadığı bir vakitte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni gördü ve bana '**Gel**' dedi, ardından bıyığımı misvak üzerine koyarak kesti."³⁷¹ Daha sonra Muğîre, ilgili hadisi zikretti.³⁷² Bir diğer rivayet ise Tahâvî'nin Enes'ten aktardığı ve Suyûtî'nin isnadına zayıf dediği şu hadistir: "**Bıyıkları iyice kısaltın, sakalı uzatın; Yahudilere benzemeyin.**"³⁷³

١٤٣ - احْفَظْ عَوْرَتَكَ إِلَّا مِنْ زَوْجَتِكَ، أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ.

143- Hanımın veya sahibi olduğun cariye dışında avret mahallini herkesten gizle.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Hâkim ve Beyhakî'nin Behz b. Hakîm yoluyla, babasından, onun da dedesinden rivayetle naklettikleri bir hadistir.³⁷⁴ Ayrıca hadisin şöyle bir ziyadesi bulunmaktadır: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bir topluluk hâlinde (ayrı ayrı erkek veya kadın grupları yahut yakın akraba kadın erkek karışık vaziyette) ise hüküm yine böyle midir?" diye soruldu. Allah Rasûlü de "**Avretini hiçbir kimsenin görmemesine gücün yetiyorsa, onu kimse görmesin**" buyurdu. Bu sefer "Ey Allah Rasûlü! Peki, birimiz tek başına kalınca (hüküm nedir)?" diye soruldu. Hz. Peygamber "**Allah, insanlardan daha fazla hayâ edilmeye layıktır**" buyurdu.

Hadisin söyleniş sebebi ise şudur: Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî, "Allah Rasûlü'ne 'Ey Allah'ın Rasûlü! Avret yerlerimizin neresini örtüp nere-

371 Ebû Dâvûd, Tahâret 73; Tirmizî, Şemâîl, s. 107, Dâru İhyâi't-turâsî'l-Arabî, Beyrut ts.

372 Anlayabildiğimiz kadarıyla Aclûnî, burada "**Bıyıkları kesin, sakalı uzatın**" hadisini kastederek, Muğîre'nin bunu zikrettiğini ifade etmektedir. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla ilgili kaynaklarda böyle bir cümle yer almamaktadır. (Çeviren)

373 Tahâvî, Şerhu Meâni'l-âsâr, thk. M. Zührî en-Neccâr, M. Seyyid Câdû'l-Hak, Alemü'l-kütüb, 1994, IV, 230, h.nr: 6560, 6562.

374 Ebû Dâvûd, Hammâm 1; Tirmizî, Edeb 22; İbn Mâce, Nikâh 28; Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, VIII, 187, h.nr: 8923; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXIII, 235, 241, h.nr: 20034, 20040; Hâkim, Müstedrek, IV, 199; Beyhakî, Şuabu'l-îmân, X, 187, h.nr: 7362.

sini (açık) bırakacağız?’ diye sordum” dedikten sonra hadisin sözü geçen kısmını zikretmiştir.³⁷⁵ Tirmizî ve Hâkim bu hadis hakkında **saḥih** kaydını düşmüşlerdir. Zehebî de Hâkim’in bu değerlendirmesine muvafakat etmiştir. Buhârî de bu hadisi muallak olarak rivayet etmiştir.³⁷⁶

١٤٤ - اَحْفَظْ مَا بَيْنَ لَحْيَيْكَ، وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْكَ.

144- İki çenenin ve iki ayağının arasındaki kuru.

Bu hadisi, (bu lafızla) Ebû Ya‘lâ, İbn Kâni‘, İbn Mende, İbn Asâkir ve Ziyâuddîn el-Makdisî, Sa‘sa’a’dan rivayet etmişlerdir. Sa‘sa’a “Ey Allah’ın Rasûlü! Bana öğüt ver” dedikten sonra Allah Rasûlü’nün bu sözünü zikretmiştir.³⁷⁷

١٤٥ - اَحْفَظْ وَدَّ أَيْكَ لَا تَقْطَعَهُ فَيُطْفِئَ اللَّهُ نُورَكَ.

145- Baba dostunu koruyup gözet, onunla ilişkiyi kesme. Yoksa Allah, nurunu söndürür.

Buhârî’nin *el-Edebü’l-müfred*’de, Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta ve Beyhakî’nin İbn Ömer *radiyallahu anhu* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³⁷⁸

١٤٦ - أَحَلُّ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبٍ يَمِينِهِ، وَكُلِّ بَيْعٍ مَبْرُورٍ.

146- Kişinin yediği en helâl şey, kendi elinin emeğiyle elde ettiği ve (Allah katında) meşru ve makbul olan her ticarî kazançtır.

375 Ebû Dâvûd, Hammâm 2; Tirmizî, Edeb 22, 39.

376 Buhârî, Gusûl 20.

377 İbn Kâni‘, *Mu‘cemu’s-sahâbe*, thk. Salâh b. Sâlim el-Mısrâtî, Medine 1418, II, 10; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XL, 480, ravi nr: 4722; Ziyâuddîn el-Makdisî, *el-Ehâdîsü’l-muhtâra*, VIII, 17. Bu hadis bu lafızla zayıf sayılmakla birlikte, *Keşfü’l-hafâ’*’nın 2523 no’lu rivayetinde de görüleceği üzere benzer manada daha başka hadisler de vardır. (Hadis hakkında geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, V, 1201, h.nr: 2102) -Çeviren-

378 Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 29, h.nr: 40; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VIII, 279; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 295. Heysemî, bu hadisin isnadının hasen olduğunu söyler. Münâvî’nin nakline göre Irâkî de isnadının ceyyid olduğunu belirtir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, VIII, 147, h.nr: 13427; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 196) -Çeviren-

Gazzâlî ve daha başkalarının zikrettikleri bir hadistir.³⁷⁹ Bu manadaki bir rivayeti Ahmed b. Hanbel, Râfi' b. Hadîc'den rivayet etmektedir.³⁸⁰ Yine Bezzâr ve Hâkim'in de Berâ b. Âzib'den böyle bir rivayetleri bulunmaktadır.³⁸¹ Allah Rasûlü'ne "Hangi kazanç daha temiz/helâldir?" diye sorulunca, Allah Rasûlü **"Kışının kendi elinin emeği ve (Allah katında) meşru ve makbul olan her ticarî kazançtır"** buyurmuştur. Bir rivayette de **"(Allah katında) meşru ve makbul olan her ameldir"** lafzı geçmektedir.³⁸²

١٤٧ - أَحْلَلُ الذَّهَبَ وَالْحَرِيرَ لِإِنَاثِ أُمَّتِي، وَحَرَّمَ عَلَى ذُكُورِهِمَا.

147- Altın ve ipek, ümmetimin kadınlarına helâl, erkeklerine ise haram kılınmıştır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Tirmizî, Ebû Musa el-Eş'arî kanalıyla rivayet etmişlerdir. Tirmizî hadisle ilgili olarak "Hasen-sahih" kaydını düşmüştür.³⁸³ Aynı şekilde Beğavî de bu hadisi sahih saymıştır.³⁸⁴

١٤٨ - أَحَلَّتْ لَنَا مَيْتَانِ: السَّمَكُ وَالْجَرَادُ، وَدَمَانِ: الْكَبْدُ وَالطِّحَالُ.

148- Bize, "balık ve çekirge" olmak üzere iki ölü; "ciğer ve dalak" olmak üzere iki de kan helâl kılınmıştır.

Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Dârekutnî, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Ömer'den merfu ve mevkûf olarak rivayet ettikleri bir hadistir.³⁸⁵

379 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 61.

380 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 502, h.nr: 17265. Ayrıca bk. 403 no'lu hadis. (Çeviren)

381 Bezzâr, *Müsned (el-Bahru'z-zehhâr)*, thk. Mahfuzurrahmân Zeynullah ve dğr., Medine 1988-2009, IX, 183, h.nr: 3731; Hâkim, *Müstedrek*, II, 12, h.nr: 2158.

382 Heysemî, benzer manadaki rivayetlerin isnadları hakkında, bir iki ravi ile ilgili teknik bazı mülâhazalar dışında, olumsuz görüş belirtmemekte; güvenilir kimseler olduklarını ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 60, h.nr: 6210-6212. Ayrıca rivayetin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı açıklama için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-sahîha*, II, 159, h.nr: 607) -Çeviren-

383 Ebû Dâvûd, *Libâs* 14; Tirmizî, *Libâs* 1; Nesâî, *Zînet* 40; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 259, h.nr: 19503.

384 Beğavî, *Mesâbîhu's-sünne*, thk. Y. Abdurrahmân el-Mer'aşlî ve dğr., Beyrut 1987, III, 207, h.nr: 3388.

385 İbn Mâce, *Sayd* 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 16, h.nr: 5723; Şâfiî, *Müsned*, thk. M. Yâsîn Fahl, Kuveyt 2004, III, 236, h.nr: 1513; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*,

(Mevkûf olan rivayette) İbn Ömer şöyle demektedir: “İki ölü, balık ve çekirge; iki kan ise, ciğer ve dalaktır.” Dârekutnî, Ebû Zür’a ve Ebû Hâtîm “Mevkûf olanı daha sahihtir” demişlerdir. Buna rağmen hadis hükmen merfu sayılır.

Öte yandan İbnü’r-Rif’a³⁸⁶ “Fakihlerin ‘السّمك والجراد/balık ve çekirge’ şeklindeki ifadeleri, rivayet olarak gelmemiştir. Rivayetlerde var olan lafız ‘الحيوت والجراد/yenilmesi helâl deniz hayvanı ve çekirge’ tarzındadır” demektedir. İbn Hacer ise bu görüşü reddetmiş ve İbn Merdûye’nin *Tefsîr*’indeki rivayette hadisin şu lafızla geldiğini belirtmiştir: “**Öluden iki, kandan da iki şey helâldir. Ölü, balık ve çekirge (السّمك والجراد), kan ise ciğer ve dalaktır.**”³⁸⁷

١٤٩ - أَحَقُّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ تَعَالَى.

149- Karşılığında ücret almayı en fazla hak ettiğiniz şey, Allah Teâlâ’nın Kitabı’dır.

Buhârî bu hadisi *Sahîh*’inde İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmektedir. Hadisin kıssası şudur: İbn Mes’ûd, zehirli bir yılan yahut akrep sokmuş bir adama, bir koyun sürüsü karşılığında Fâtîha ile rukye³⁸⁸ yapmış, adam da iyileşmiştir. O da sürüyü alınca beraberindeki arkadaşları bundan rahatsızlık duyarak “Allah’ın Kitabı karşılığında ücret aldın” demişlerdir. Nihayet Medine’ye varınca arkadaşları “Ey Allah’ın Rasûlü! (İbn Mes’ûd) Allah’ın Kitabı karşılığında ücret aldı” diyerek durumu anlatmışlar, bunun üzerine Allah Rasûlü bu sözü söylemiştir.³⁸⁹ Buhârî

VII, 432. Hadisin *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, III, 111, h.nr: 1118. (Çeviren)

386 Bu zât, Mısırlı Şâfiî fakihî Ebu’l-Abbâs Necmüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Ensârî’dir (ö. 710/1310).

387 Münavî bunu, burada anlatılanın tam tersi şekilde ve İbnü’r-Rif’a ile Zehebî arasında geçen bir hâdise olarak aktarmaktadır. (Bk. *Feyzu’l-Kadîr*, I, 200) -Çeviren-

388 Rukye, âyet ve hadislerdeki duaları okuyup üfleyerek şifa dilemektir.

389 Buhârî, Tıb 33. Burada Aclûnî, rukye yapan kişiyi İbn Mes’ûd olarak vermektedir. Ancak gerek Buhârî’de gerekse *Keşfü’l-hafâ*’nın temel kaynağı Sehâvî’nin *Makâsîd*’inde İbn Mes’ûd’dan söz edilmemiştir. (Bk. *Makâsîd*, I, 595, h.nr: 221) Buhârî şarihlerinden Bedrüddîn el-Aynî ise bu rukyeyi yapanın Ebû Saîd el-Hudrî olduğunu ifade eder. (Bk. Aynî, *Umdetü’l-kârî şerhu Sahîhi*’l-

bu hadisi, İcâre bölümünde kesinlik ifade eden (*cezm*) bir lafızla muallak olarak nakletmiştir.³⁹⁰ Tıb bölümünde ise yukarıdaki gibi İbn Abbâs'tan kesinlik ifade etmeyen (*temrîz*) bir kalıpla aktarmıştır.³⁹¹ Buhârî'nin bu hadisi *Sahîh*'inde muttasıl olarak rivayet etmesinin yanı sıra bu şekilde *temrîz* kalıbıyla zikretmesi, Irâkî'nin de dediği gibi o rivayeti mana olarak nakletmiş olmasından dolayıdır.

Öte yandan Ebû Nuaym da Ebû Hureyre'den merfu olarak şöyle bir hadis rivayet etmiştir: **“Kim Kur’ân karşılığında ücret alırsa, Kur’ân’dan alacağı (sevap) hissesi de o kadardır.”** Yine Ebû Nuaym'ın İbn Abbâs yoluyla naklettiği bir diğer rivayette, (ikinci cümle) şöyle geçmektedir: **“İyiliklerinin karşılığını dünyada hemen almış olur.”** Bu rivayetle ilgili olarak “Eğer bu hadis sabitse,³⁹² o zaman Kur’ân öğretmesi farz-ı ayn hâline gelen kimseler için geçerli olmalıdır” denilmiştir. Bu noktanın iyi düşünülmesi gerekir.

۱۵۰- أَخِيَا أَبُو النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى آمَنَّا بِهِ.

150- (Allah Teâlâ) Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in ebeveynini diriltti, nihayet onlar da Allah Rasûlü'ne iman ettiler.

Askerî'nin, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan naklettiği bir rivayettir. İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de, *Makâsîd*'a dayanarak şunları söyler: “Hatîb, *el-Sâbık ve'l-lâhık* adlı eserinde, aynı şekilde Süheylî de Âişe *radiyallahu anhâ*'dan bu rivayeti aktarmıştır. Süheylî ‘İsnadında meçhul kişiler vardır’ demiştir. İbn Kesîr de ‘Ciddi anlamda münker bir rivayettir. Allah Teâlâ'nın kudreti açısından böyle bir şey mümkün gözükse de *Sahîh*'te bununla çelişen hadisler sabit olmuştur’ demektedir.”³⁹³

Buhârî, Beyrut ts., XXI, 264. Aynî, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 50, h.nr: 11472'de geçen rivayeti esas almış olmalıdır.) Aclûnî'nin hangi kaynağa dayanarak İbn Mes'ûd ismini verdiğini tespit edebilmiş değiliz. (Çeviren)

390 Buhârî, İcâre 16.

391 Buhârî, Tıb 32.

392 Münâvî, hadisin isnadında yer alan İshâk b. el-Anber adındaki zâtın Zehebî tarafından *yalancı* olarak nitelendiğini belirttikten sonra aslında Suyûtî'nin böyle bir rivayeti *Câmiu's-sağîr*'den çıkarmış olması gerektiğini vurgulamaktadır. (Bk. *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 42; Zehebî, *el-Muğnî fi'd-duafâ*, thk. Nureddin İtr, I, 72) -Çeviren-

393 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 216, h.nr: 38; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 11.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Başlıkta zikredilen lafız, hadisın kendi lafzı değildir. Asıl lafzı ileride gelecektir. “*Sahîh*’te bununla çelişen hadisler sabit olmuştur” cümlesine gelince; bu, Müslim’in Enes’ten rivayet ettiği şu hadistir: Bir adam “Ey Allah’ın Rasûlü! Benim babam (ahirette) nerededir?” diye sordu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Baban cehennemdedir**” buyurdu. Adam arkasını dönüp gitmek üzereyken Allah Rasûlü onu çağırıp “**Senin baban da benim babam da cehennemdedir**” buyurdu.³⁹⁴ Yine Müslim’in ve Ebû Dâvûd’un Ebû Hureyre’den rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, annesi adına istiğfarda bulunmak için izin istemiş, ancak kendisine izin verilmemiştir.³⁹⁵ Öte yandan bazı müfessirlerin de “**Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin**”³⁹⁶ âyetinin tefsirinde, *Sahîh-i Müslim*’deki ilgili hadislerin zahîr manalarını esas alarak serdettikleri yakışıklı birtakım görüşleri söz konusudur. Ancak buna şu şekilde cevap vermek mümkündür: *Sahîh-i Müslim*’de geçen rivayetler, (İslâm’ın) ilk dönemlerine aittir. Daha sonra Allah Teâlâ, her ikisini diriltmiş, nihayet onlar da Allah Rasûlü’ne iman etmişlerdir. Bu durum, bir yönüyle Hz. Peygamber’e özgü bir mucizedir; bir yönüyle de ölümden sonra Allah Rasûlü’ne iman etmiş olmalarının kendilerine fayda vermesi bakımından onun ebeveynine has bir özelliktir.

Şu da var ki Şâfiîlere göre sahih olan görüş, fetret ehlinin kurtulmuş oldukları yönündedir. Nitekim pek çok âlim, Allah Rasûlü’nün ebeveyninin İslâm’ı konusunda eserler vermişlerdir. Allah emeklerini zâyı etmesin, mükâfâtlarını versin! Onlardan biri de Hafız Sehâvî’dir. Zira *Makâsıd* adlı eserinde şöyle demektedir: “Ben bu hususta bir cüz telif ettim. Kanaatim ise, bu konuda olumlu veya olumsuz herhangi bir görüş serdetmekten kaçınmaktır.”³⁹⁷

Suyûtî de *Dürer*’de söz konusu hadisle ilgili olarak “Bazıları bunu **zayıf bir isnadla** rivayet etmişlerdir” demiştir.³⁹⁸

394 Müslim, İmân 347.

395 Müslim, Cenâiz 105, 108; Ebû Dâvûd, Cenâiz 81.

396 Bakara 2/119.

397 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 217, h.nr: 38.

398 Suyûtî, *Dürer*, s. 218, h.nr: 481.

Şam'ın hafızı İbn Nâsiruddîn ne de güzel söylemiş:

“Allah, lütuf üzere lütufta bulunarak Nebî'ye ayrıcalık tanımıştır.

Zaten ona karşı çok şefkatli ve merhametlidir

Annesini diriltmiş, aynı şekilde babasını da

Zarif bir lütuf olarak ona iman etsinler diye,

Hiç şüphen olmasın; Kadîm olan (Allah)'ın gücü yeter bunu yapmaya.

Her ne kadar bu konudaki hadis zayıf olsa da.”

Bu âlimlerden biri de Hafız Suyûtî'dir. O da bu konuda birkaç kitap telif etmiştir. Bu eserlerden biri de *Mesâlikü'l-hünefâ fi İslâmî vâlideyi'l-Mustafâ* isimli kitabıdır. Suyûtî bu eserinde özetle şu üç yaklaşımdan bahsetmektedir:

Birinci yaklaşım: Her ikisi de bi'setten önce ölmüşlerdir. Bi'setten öncesi için de azap söz konusu değildir. Zira Allah Teâlâ **“Biz peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz”**³⁹⁹ buyurur. Eş'arî kalamcı ve usûlcüler ile Şâfiî fukaha, kendisine (hak dinin) daveti ulaşmadığı hâlde ölen kimselerin (cehennem azabından) kurtulmuş olarak ölmüş olacakları; ayrıca İslâm'a davet edilmeden kendileriyle savaşılmaması gerektiği yönünde ittifak etmişlerdir. Keza böyle birinin öldürülmesi hâlinde, Şâfiî ve diğer âlimlerin belirttiği üzere, öldüren kişinin onun diyet ve kefaretni ödemesi gerekir. Hatta bazıları “Bu durumdaki birinin öldürülmesi kısas gerektirir” demişlerse de doğru olan görüş bunun aksidir. Çünkü öldürülen kişi gerçek anlamda Müslüman değildir; oysa kısasta denklik şarttır.

İkinci yaklaşım: Her ikisinin şirk üzere oldukları sabit değildir. Aksi-ne ataları Hz. İbrahim *aleyhisselâm*'ın dini olan Haniflik üzereydiler. Nitekim Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ve Varaka b. Nevfel gibi bir grup Arap da bu din üzereydi. İmam Fahreddîn er-Râzî'nin de aralarında bulunduğu bir kısım âlim bu yaklaşımı benimsemiş; hatta şunu da söylemiştir: “Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diğer ataları için de aynı hüküm geçerlidir. Onların arasında da kâfir yoktur. (Hz. İbrahim'in babası diye bilinen) Âzer ise, İbrahim'in babası değil, sahih görüşe göre amcasıdır.”

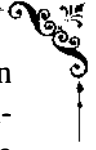

Üçüncü yaklaşım: Allah Teâlâ, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ebeveynini gerçekten diriltmiş, nihayetinde onlar da ona iman etmişlerdir. Bu yaklaşımı hafız muhaddisler ve diğerlerinden oluşan pek çok kişi benimsemiştir. Bunlar içerisinde İbn Şâhîn, Hafız Ebû Bekir el-Bağdâdî, Süheylî, Kurtubî ve Muhibb et-Taberî gibi âlimler vardır. Bu yaklaşımın delili olarak da İbn Şâhîn, Hatîb el-Bağdâdî, Dârekutnî ve İbn Asâkir'in Hz. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan **zayıf bir isnadla** rivayet ettikleri şu hadisi göstermektedirler: Hz. Âişe şöyle der: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizimle Veda Haccını yaptı. Hacûn isimli dik yokuş üzerindeyken, çok kederli, üzgün ve ağlar vaziyette yanımdan geçti. Ardından indi ve uzun bir süre benden uzak kaldı. Nihayet tekrar bana döndü, bu defa sevinçliydi, tebessüm ediyordu. Sebebini sorunca şöyle buyurdu: **“Anne-min kabrine gittim. Allah’tan, onu diriltmesini niyaz ettim, O da diriltti. Bana iman ettikten sonra Allah tekrar onu eski hâline döndürdü.”**⁴⁰⁰ Bu hadis, hafızların ittifakıyla **zayıftır**. Hatta **uydurma** olduğu da söylenmiştir. Ancak doğrusu, zayıf olmasıdır. Öte yandan Süheylî de bunu *er-Ravdu'l-ünuf* adlı eserinde, ravileri arasında meçhul kimselerin bulunduğu bir isnadla yine Hz. Âişe'den şu lafızla rivayet etmektedir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Rabbinden ebeveynini diriltmesini niyaz etti. Allah da onları diriltti. Daha sonra ebeveyni Allah Rasûlü'ne iman ettiler. Ardından Allah tekrar onların canlarını aldı.” Süheylî bu rivayeti aktardıktan sonra şunları söylemektedir: “Allah'ın her şeye gücü yeter. O'nun rahmeti ve kudreti hiçbir şeyden aciz değildir. Peygamberi *-sallallahu aleyhi ve sellem-* de Allah'ın dilediği lütuflarıyla ayrıcalıklı kılınmaya ve kendi yücelik ve kereminden arzuladığı şekilde nimette bulunulmaya layık bir varlıktır.”⁴⁰¹

Kurtubî de şunları söylemektedir: “Ebeveyninin dirtiltilmesini ifade eden hadisle, Allah Rasûlü'nün, annesi için af dileme talebinin nehyedilmesini konu edinen hadis arasında bir çelişki yoktur. Zira ebeveyninin dirtiltilmesi hâdisesi, onlar için af dileme meselesinden sonra gerçekleşmiştir. Delili de Hz. Âişe'nin hadisidir. Çünkü o hadiste, dirtiltilme olayının Veda Haccı sırasında gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu sebeple İbn

400 Bk. İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhû*, thk. Semîr b. Emîn ez-Züheyrî, Dârû'z-zerkâ, 1988, s. 489, h.nr: 656.

401 Bk. Süheylî, *er-Ravdu'l-ünuf*, thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî, Beyrut 2000, II, 121. (Çeviren)

Şâhîn, o rivayeti, diğer sözü edilen rivayetlerin hükmünü ortadan kaldıran (neshedici) bir hüküm olarak kabul etmiştir. Allâme İbnü'l-Müneyyir el-Mâlîkî de *el-Muktefâ fî şerefi'l-Mustafâ* adlı eserinde “İsa b. Meryem’de olduğu gibi bizim Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* için de ölümlerin diriltilmesi hâdisesi gerçekleşmiştir” diye başlayan sözlerinin sonunda şunları söyler: “Bir hadiste geçtiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, kâfirler için af talebinde bulunması yasaklanınca o da Allah’tan, ebeveynini diriltmesini niyaz eder. Allah da onları diriltir, onlar da Allah Rasûlü’ne iman ederler ve mü’min olarak tekrar ölürlər.”

Kurtubî, daha sonra sözlerine şöyle devam etmektedir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in fazilet ve üstünlükleri hâlâ devam etmektedir. Ebeveyninin diriltilmesi ve ona iman etmelerinde ne aklî ne de şer’î herhangi bir engel vardır. Nitekim Kur’ân’da İsrailoğulları tarafından öldürülen kişinin diriltilip katilini haber vermesi (mucizesi) yer almaktadır.⁴⁰² Aynı şekilde Hz. İsa *aleyhisselâm* da ölümleri diriltiyordu. Keza Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*’in eliyle de Allah Teâlâ bir grup ölüyü diriltmiştir. Eğer bunlar sabitse, o zaman Allah Rasûlü’nün yücelik ve faziletini artıran ayrıcalıklı bir durum olarak, ebeveyninin diriltilmelerinden sonra kendisine iman etmelerine engel teşkil edebilecek bir şey var mıdır?”

Öte yandan İbn Seyyidinnâs, diriltirme hâdisesini ve (Allah Rasûlü’nün ebeveyninin) azap çekmesi konusundaki hadisleri aktardıktan sonra şunları söylemektedir: “Bazı ilim ehlinin bu (çelişkili) rivayetleri birbiriyle bağdaştırma konusunda serdettikleri yaklaşımın özeti şudur: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, yüce makamlara ve ulvi derecelere yükseldikçe yükselmiş; nihayetinde Allah Teâlâ, onun tertemiz ruhunu kendi huzuruna almış, sonra da onu, yine kendisine has kıldığı lütuf ve saygınlığa yaklaştırmıştır. Buradan hareketle, bu (ölümleri diriltme mertebesinin), daha önce hiç yokken sonradan Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in erişti(rildi)ği bir derece olması; dolayısıyla (ebeveyninin) diriltirme ve iman etme meselesinin söz konusu (cehennem azabından bahseden) hadislerden daha sonra gerçekleşmiş olması ihtimali bulunmaktadır. Bu durumda herhangi bir çelişki söz konusu değildir.”

Daha sonra Suyûî şöyle demektedir: Benden bu meseleyi, birtakım beyitlerle nazma dökmem istendi. Böylece bu eseri sona erdirmiş olacağım. Bu sebeple ben de şöyle dedim:

“Hiç kuşkusuz Nebî Muhammed’i gönderen (Allah)

Onun sayesinde, insanları ve cinleri mahvolmaktan kurtarmıştır.

Anne-babasının da herkesçe bilinen hükümleri vardır,

İlim ehlinin, yazdıkları eserlerde açıkladıkları.

Bir kısmı, onları, davetçilerin kurtarıcı haberinin
ulaşmadığı kimse gibi saydılar.

Kendisine davet gelmemiş kimseye azap olmayacağına
dair hüküm makul bir hükümdür.

Bu görüşü benimsedi Şafiîlerin tamamı,

Ve Eş’arîlerin hepsi hiçbir tereddüt etmeden.

İsrâ sûresinde de buna dair bir delil var,

Buna benzer daha başka âyetler var Kur’ân’da bilinen

Bir kısım fıkıh ehlinin ise bunun gerekçesi konusunda

Tatlı esintilerden daha hoş ve zarif bir yaklaşımı var.

Şöyle ki: Onlar, doğdukları fıtrat üzeredirler.

Ayrıca onların (hakikate karşı) inatları ve
(fıtrattan) ayrılışları da görülmemiştir.

İmam Fahr-ı Razî ise dinleyenlerin kulaklarına
hoş gelecek bir yaklaşım benimsemiştir.

Demiştir ki: Tercihe şayan olan şudur ki,
Nebiy-i Mustafa’nın atası olanların,

Tamamı tevhid üzeredir, Hanîf olmalarından dolayı

Âdem’den babası Abdullah’a kadar kim varsa,

Aralarında şirki benimsemiş kimse olmadığı gibi,
(hakikatten) yüz çevirmiş kimse de yoktur.

Müşrikler, Tevbe Sûresinde geçtiği üzere,

‘Pislik (neces)’ sayılırken,⁴⁰³ bunların hepsi
‘temiz’ olmakla nitelenmişlerdir.

Şuarâ sûresinde de ‘(Allah Rasûlü’nün ruhunun) secde edenler
arasında nesilden nesile intikal ettiğinden’⁴⁰⁴ söz edilir.

Dolayısıyla onların hepsi Hanîftir.

İşte Şeyh Fahreddîn’in budur sözleri

‘Esrâr’ında geçen ve gözlerden yaşlar akıtan

Arşın Rabbi onun hayırlı mükâfatını versin

Ve onu süslenmiş Naim cennetlerine girdirsin.

Nitekim cahiliyye döneminde bir grup,

Hidayet dinine girip Hanîf olmuşlar.

Zeyd b. Amr ve (Varaka) İbn Nevfel

(Ebû Bekir) es-Sıddîk da öyle; kınanmayı
gerektilen bir şirk yoktu onda.

Sübki bu hususta Eş’arî’ye ait bir görüş ve yaklaşımı tespit etmiştir;

Bundan gerisi asılsız şeylerdir.

Zira (Allah’ın) rızası es-Sıddîk’ın üzerinden hiç eksilmemiş,

Ömrü boyunca hep Allah’ı birleyen bir (hanîf) olarak...

Hidayet rehberine sahâbî olması nasipmiş,

Cahiliyyede dalalet nedir bilmeksizin.

Bu durumda (Peygamber’in) anne-babası
(hanif olmaya) daha fazlasıyla layık!

Üstelik annesi, tarifsiz mucizelere şahit.

Bir grup da Allah’ın, Rasûl’ün ebeveynini dirilttiği,

403 Tevbe 9/28. âyetine işaret ediliyor. (Çeviren)

404 Şuarâ 26/219. Buradaki yorum, âyetle ilgili yorumlardan biridir. Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîr*’inde diğer yorumların yanı sıra bu görüşe de yer vermekte ve söz konusu âyetin lafzının bütün bu yaklaşımlara açık olduğunu belirterek herhangi bir tercihte bulunmamaktadır. Ayrıca Razî, Tevbe sûresi 28. âyetini de bu bağlamda zikretmektedir. (Bk. Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, Beyrut 1420, III. bsk., XIII, 32-33) -Çeviren-

Ve onların da iman ettikleri kanaatindedirler.

İbn Şahîn de bu konuda kesintisiz isnadla bir hadis rivayet etmiştir,

Ancak hadis zayıf sayılmıştır.

İşte yaklaşımlar böyle; sadece biri bile ele alınacak olsa yeter

Hepsini bir arada incelemeyi artık sen düşün!

Bu yaklaşımlardan hoşnut olmayanların

Edeben susması yeterli; ancak nerede öyle insaf sahibi!

İlah, Nebî Muhammed’e salât eyesin,

Müslüman olan her kişi, bu hanîf dini tecdid ettiği müddetçe.”

Öte yandan Şihâb el-Hafâcî, *el-Mecâlis* adlı kitabının sonunda şöyle der: Hadis âlimlerinin, Hz. Peygamber’e has olan durumlar (hasâis-i Nebviyye) çerçevesinde Allah Rasûlü’nün (vücudunun kan gibi) atıklarından bir damlasının bulunduğu bir bedene ateşin girmeyeceği⁴⁰⁵ ile ilgili sözlerini okuduğumda, yanımda bulunanlardan biri “Eğer bu böyleyse, o hâlde Allah Rasûlü’nü taşıyan rahimler nasıl azap görür?” dedi. Adamın bu sözü benim hoşuma gitti ve bunu şöylece nazma döktüm:

“Tâhâ’nın ebeveyninin yüce makamı var

Ebedîlik cenneti ve sevap yurdunda.

Bir bedendeki Allah Rasûlü’ne ait bir damla atık bile,

Çetin cezadan kurtarıyorsa insanı,

Onu taşıyan rahimler,

Nasıl olur da azap ateşiyle kavrulur?”

١٥١ - أَخْبِرْ، تَقْلِيدَ.

151- (İnsanı) bir sına da gör; ondan nefret edip uzaklaşsın!

405 Kanaatimizce burada kastedilen, Uhud Savaşında, Allah Rasûlü’nün yüzünden yaralandığı sırada akan kanının Mâlik b. Sinân tarafından emilirken içilmesi hâdisesidir. Zira rivayete göre, Hz. Peygamber bunu onaylamış ve “**Benim kanım onun kanına karışmıştır. Cehennem ateşi ona dokunmaz**” buyurmuştur. (Bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IX, 47, h.nr: 9098. Daha farklı örnekler için bk. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ bi ta’rifi hukûkî’l-Mustafâ*, Ammân 1407, I, 157 vd.) -Çeviren-

Taberânî, Ebû Ya'lâ ve Askerî'nin, Bakıyye (b. el-Velîd) yoluyla Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettikleri merfû bir hadistir.⁴⁰⁶ Keza İbn Adiy de bunu **"İnsanları, 'Sına da bir gör, nefret edip uzaklaşırsın' vaziyetinde gördüm"** lafzıyla rivayet etmektedir. Yine Taberânî ve Askerî'nin Ebû Hayve kanalıyla Ebu'd-Derdâ'dan naklettikleri rivayetin lafzı da şöyledir: "(Ebu'd-Derdâ) 'İnsanlara yavaş yavaş güven!' derdi. Ayrıca şunu da söyledi: '(İnsanı) bir sına da gör; ondan nefret edip uzaklaşırsın.'"

Sehâvî de *Makâsîd*'da "Bütün bu rivayetler **zayıftır**" demektedir.⁴⁰⁷ Suyûtî de *el-Câmiu'l-kebîr* adlı eserinde bu hadisi, Ebû Ya'lâ, Taberânî, İbn Adiy ve Ebû Nuaym'ın Ebu'd-Derdâ'dan rivayeti olarak şu lafızla nakletmektedir: **"(İnsanı) bir sına da gör; ondan nefret edip uzaklaşırsın. İnsanlara yavaş yavaş güven."** Askerî de bunu Mücâhid'in bir sözü olarak rivayet etmektedir: "Hani derler ya 'Dilediğini sına da gör; nefret edip uzaklaşırsın!' diye. İşte ben de insanları o vaziyette gördüm."

Ancak bu rivayeti destekleyici mahiyetteki hadislerden biri de Buhârî ve Müslim'in İbn Ömer'den merfu olarak naklettikleri şu hadistir: **"İnsanlar, yüz adet deve gibidirler; içlerinde binmeye elverişli tek bir tane bile bulamazsın."**⁴⁰⁸ Buna göre başlıktaki hadisten kastedilen "insanlar hakkında bu sözün söylendiğini gördüm/tespit ettim" olmaktadır. Rivayette geçen "تَقْلِهْ/taklih" ifadesi, "nefret ve buğz" anlamına gelen ve kâf harfinin kesreli veya fethalı okunuşuyla "القلى/el-kılâ veya el-kalâ" şeklinde telaffuz edilen kelimeden türetilmiştir. Cevherî şöyle der: Fethalı ve uzatılarak (el-kalâ) şeklinde telaffuz edildiği zaman şu anlama gelir:

406 Bezzâr, İbrahim b. Abdullah > Süveyd b. Saîd > Bakıyye b. el-Velîd > Ebû Bekir b. Ebî Meryem > Atıyye b. Kays > Ebu'd-Derdâ isnadıyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözü olarak nakledilen bu hadisin, sadece bu isnadla merfu (Peygamber sözü) olarak bilindiğini; ayrıca Ebu'd-Derdâ'nın bizatihi kendi sözü (mevkûf rivayet) olarak da rivayet edildiğini belirttikten sonra, isnadda geçen Bakıyye'nin bu rivayeti Ebû Bekir'den duymamış olabileceğinden endişe ettiğini, ancak her hâlükârda hadisin merfu olarak nakledilmesinin **münker** sayıldığını vurgulamaktadır. (Bk. Heysemî, *Keşfu'l-estâr an Zevâidi'l-Bezzâr*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Beyrut 1979, I, 106, h.nr: 189) -Çeviren-

407 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 217, h.nr: 217. Heysemî, Taberânî'nin rivayetinde geçen Ebû Bekir b. Ebî Meryem'in zayıf biri olduğunu belirtir. Suyûtî de hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemektedir. Münâvî'nin beyanına göre Zerkeşî ve İbnü'l-Cevzî de hadisin sahih olmadığını ifade etmektedirler. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 90; Suyûtî, *Dürer*, s. 44, h.nr: 5; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 206. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 128, h.nr: 2110) -Çeviren-

408 Buhârî, Rikâk 35; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 232.

“İnsanları bir sına; sınavıp da iç dünyalarına vakıf olduğun zaman onlardan nefret edip onları terk edeceksindir.” Şöyle de denilmiştir: “تَقْلَهُ/ taklih” kelimesi emir lafzında olmakla birlikte haber anlamındadır. Yani “onları sınavan ve deneyen kişi, onlardan nefret edip onları terk etmektedir.” “تَقْلَهُ/taklih” lafzının sonundaki “ha” harfi, sekt (yani duraklama hâlinde kelimenin son harfinin harekesini belirtmek) içindir. Ancak “dilediğini sına” rivayetinde geçen “من شئت/dilediğin kimse” lafzını dikkate aldığımızda, o vakit bu “ha” harfi, o lafzı gösteren bir zamir olacaktır.

Öte yandan Taberânî de İbn Ömer’den merfu olarak şunu nakletmektedir: “(Allah Rasûlü, Hz. Ebû Bekir’e hitaben) **‘Ebû Bekir! İyi seç ve sakın!’** buyurmuştur.”⁴⁰⁹

Yine Harâtî, *Mekârimu’l-ahlâk* adlı eserinde Yahya b. el-Muhtâr kanalıyla Hasan el-Basrî’nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Kardeşlerinizi, arkadaşlarınızı ve bulunduğunuz mekânları iyi seçin. Ölçülü sevin ve ölçülü nefret edin. Zira birtakım topluluklar, bazılarını severken aşırıya gidip helak oldular. Yine bazı topluluklar, bir kısım insanlardan nefret ederken ölçüyü kaçırdıkları için perişan oldular. Eğer kardeşinin önünde (ayıplarını gizleyen) bir örtü görmüşsen, onu sakın açma.” Bu rivayet daha önce **“Severken ölçülü sev...”** hadisinde geçmişti.⁴¹⁰

Bir uyarı: Rivayette geçen “تَقْلَهُ /taklih” lafzındaki “lam” harfi, Münâvî’nin harekelediği şekilde hem zammeli hem de kesreli (takluh ve taklih şeklinde) okunabilir. Bir lehçeye göre (takleh şeklinde) fethalı okunması da caizdir.

١٥٢ - اخْتَضِبُوا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَسْتَبْشِرُونَ بِخِضَابِ الْمُؤْمِنِ.

152- Kına sürünün. Çünkü melekler, mü’minin kına sürünmesine sevinirler.

İbn Hacer el-Mekkî’nin Suyûtî’den naklettiğine göre, **yalan** ve **uydurma** bir rivayettir.⁴¹¹

409 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, rivayette Hz. Ebû Bekir’e değil, adı geçmeyen bir adama hitaben bu tavsiyede bulunmaktadır. (Bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’s-sağîr*, thk., M. Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrîr, Beyrut 1985, II, 46, h.nr: 754. Ayrıca bk. *Mu’cemu’l-kebîr*, XIII, 212, h.nr: 13936) -Çeviren-

410 Bk. 130 no’lu hadis.

411 Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 124. Ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, V, 127, h.nr: 2109 (Çeviren)

153- Ümmetimin ihtilafı rahmettir.

Sehâvî *Makâsıd*'da şunları söylemektedir: “Beyhakî bunu *el-Medhal*'inde İbn Abbâs'tan merfu olarak **munkatı bir isnadla** ve şu lafızla rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: ‘**Allah’ın Kitabı’ndan size neler verilmişse, onunla ameli terk etme konusunda hiç kimsenin bir mazereti olamaz. Eğer (aranan hüküm) Allah’ın Kitabı’nda yoksa, o zaman benden intikal eden bir sünnet (ile amel edilmelidir). Şayet (aranan hükme dair) benden gelen bir sünnet de yoksa, ashabımın dediği esastır. Zira ashabım, gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, doğru yolu bulursunuz. Ahabımın ihtilafı da sizin için bir rahmettir.**”⁴¹² Taberânî ve Deylemî de bu rivayeti aynı kanalla ve lafızla rivayet etmektedirler. Ancak onda da **zayıflık** vardır. Öte yandan “*Zerkeşî ve Leâli* adlı eserinde İbn Hacer”⁴¹³ bu hadisi, isnad ve sahâbî ravisine dair bir açıklama yapmaksızın merfu bir hadis olarak Nasr el-Makdisî’nin *el-Hucce* adlı kitabına dayandırmışlardır.⁴¹⁴ Irâkî de isnadına değinmeksizin bu rivayeti Âdem b. Ebî İyâs’ın *Kitabu’l-İlm ve hilm*⁴¹⁵

412 Beyhakî, *el-Medhal ile’s-Süneni’l-kübrâ*, thk. M. Ziyâurrahmân el-A‘zamî, Küveyt ts., s. 162. Beyhakî, bu rivayeti başka bir kanalla da aktardıktan sonra şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Bu, metni meşhur ancak isnadları zayıf olan bir hadistir. Bu hususta sabit olmuş herhangi bir isnad yoktur.” (Çeviren)

413 Aclûnî’nin, *Leâli* isimli eseri İbn Hacer’e nispet etmesinin bir yanığı olduğunu daha önce eserin girişinde belirtmiştik. Eserin ileriki kısımlarında da görüleceği üzere Aclûnî’nin çoğu zaman sadece Zerkeşî’den söz ederken, bazı yerlerde de *Leâli* müellifi olduğunu zannettiği İbn Hacer’i de zikretmesinin sebebi ise kanaatimizce şudur: Aclûnî, Zerkeşî’den yaptığı nakilleri Sehâvî’nin *Mâkâsıd*’ı üzerinden yapmakta ve Sehâvî’nin naklini esas almaktadır. Buna karşılık Zerkeşî’nin yanı sıra İbn Hacer’e atfen *Leâli* diyerek yaptığı nakillerde ise Zerkeşî’ye ait olduğu halde, İbn Hacer’e ait olduğunu düşündüğü ve muhtemelen elinin altında bulunan *Leâli* nüshasına bizzat bakıp oradan alıntı yapmış ve diğer alıntılara eklemiş olmalıdır. Nitekim buradaki rivayetin tahririne dair nakil de Sehâvî’den alınmış ve orada sadece Zerkeşî’den söz edilmiş olduğu halde, Aclûnî’nin İbn Hacer’i de buna ilave etmesi söz konusu tahminimizi güçlendirmektedir. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

414 Zerkeşî, *Leâli*, s. 64.

415 *Keşfü’l-hafâ*’nın basılı nüshalarında bu kitap ismi *Kitabu’l-ilm ve’l-hikem/hüküm* şeklinde kaydedilmiştir. Ancak araştırdığımız kadarıyla bu müellife ait olan eserin

adlı eserine nispet etmektedir. Lafzı da şöyledir: **‘Ashabımın ihtilâfı, ümmetim için rahmettir.’** Fakat bu da **mürsel ve zayıftır**. Keza Beyhakî, *er-Risâletü'l-Eş'ariyye*'sinde rivayeti bu lafızla ve isnadsız bir şekilde aktarır. *el-Medhal* isimli eserinde ise Kâsım b. Muhammed'in kendi sözü olarak şöyle bir rivayete yer verir: 'Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının ihtilâfı Allah'ın kulları için rahmettir.' Aynı eserde ayrıca Ömer b. Abdülazîz'in şöyle dediği nakledilmektedir: 'Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının ihtilaf etmemeleri zaten beni mutlu etmezdi. Zira eğer ihtilaf etmeselerdi, ruhsat/kolaylık olmazdı.' Yine aynı eserde Yahya b. Saîd'in de şöyle dediği aktarılmaktadır: 'İlim ehli, rahatlatıp esneklik sağlayan kimselerdir. Öteden beri müftiler ihtilaf hâlinededirler; birinin helâl dediğine öbürü haram der. Ancak böyle olmasına rağmen hiçbirini ayıplamamıştır.'"⁴¹⁶

Daha sonra Sehâvî sözlerine şöyle devam eder: "Hocamız yani Hafız İbn Hacer'in bizatihi kendi hattıyla düştüğü bir kayıta bunun, dillerde meşhur bir hadis olduğunu okumuştum. İbnü'l-Hâcib de bunu, *el-Muhtasar* adlı eserinin 'kıyas' bahsinde **‘Ümmetimin ihtilâfı, insanlar için rahmettir’** lafzıyla zikretmiştir.

Bu hadis hakkında çok fazla soru sorulmuştur. İmamların çoğu da aslının olmadığını iddia etmişlerdir. Oysa Hattâbî, *Garîbu'l-hadîs* adlı eserinde, farklı bir konu bağlamında bu hadise değinerek şöyle demektedir: 'Bu hadise itiraz eden, biri edepsiz, diğeri de inkârcı olmak üzere iki kişi vardır: Onlar da İshâk el-Mevsilî ile Amr b. Bahr el-Câhız olup şöyle demişlerdir: 'Eğer ihtilaf rahmet olsaydı, o zaman ittifak da azap olurdu.' Daha sonra Hattâbî bu ikisine cevap vermekle meşgul olup hadisin mesnedine dair kayda değer herhangi bir şey söylememişse de kendisine göre bir aslının olduğu hissini de vermiştir.'"⁴¹⁷

Sonra Hattâbî şunları söylemektedir: "Dindeki ihtilaf, üç kısımdır:

Birincisi: Sâni' olan (Allah'ın) ispatı ve birliği hakkındaki ihtilaftır. Zira bunu inkâr etmek küfürdür.

ismi *Kitabu'l-ilm ve'l-hilm* olup Prof. Dr. Âmir b. Hasan Sabrî tarafından tahkiki yapılmış ve Bahreyn Adalet Bakanlığı tarafından basılmıştır. (Çeviren)

416 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 221-222.

417 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 222.

İkincisi: Allah'ın sıfatları ve iradesi (meşîet) hakkındaki ihtilaftır. Bu ikisini inkâr etmek ise bid'attır.

Üçüncüsü de farklı ihtimalleri içinde barındıran fûrua dair hükümlerdeki ihtilaftır. İşte Allah'ın âlimler için rahmet ve lütuf kıldığı kısım budur. **‘Ümmetimin ihtilaflı rahmettir’** hadisinden kastedilen de budur.”⁴¹⁸

Ben de (Aclûnî) derim ki: (Hattâbî'nin kullandığı) bu lafız, başlıkta geçen lafızdır. Öte yandan Nevevî de *Sahîh-i Müslim*'e yazdığı şerhinde şunları söylemektedir: “Bir şeyin *rahmet* olması, zıddının *azap* olmasını gerektirmez. Böyle bir şeyi ancak cahil yahut cahilmiş gibi davranan biri benimseyebilir ve söyleyebilir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: **‘Rahmetinden dolayı sizin için geceyi ve gündüzü var etti ki, geceyin dinlenesiniz ve (gündüzün) Allah'ın lutfunu arayasınız ve (Allah'ın nimetine) şükredesiniz.**”⁴¹⁹ Burada Allah Teâlâ'nın geceyi bir *rahmet* olarak isimlendirmiş olması, gündüzün bir *azap* olmasını gerektirmez.”⁴²⁰ Benzer şeyler İbn Ebî Âsım'ın *es-Sünne* adlı eserinde Enes'ten merfu olarak naklettiği **“Ümmetim dalalet üzere ittifak etmez”** rivayeti için de söylenebilir. Yine Tirmizî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği **“Allah, ümmetimi dalalet üzere birleştirmez. Allah'ın eli, cemaat üzerindedir”** hadisi⁴²¹ ile Ahmed b. Hanbel'in ve *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Taberânî'nin Ebû Basra el-Gıfârî yoluyla merfu olarak aktardıkları **“Rabbimden ümmetimi dalalet üzere birleştirmemesini niyaz ettim**” hadisi için de aynı şeyleri söylemek mümkündür.⁴²² Her ne kadar “Bu hadislerden, ümmetin ihtilaflının rahmet ve nimet olmayacağı manası çıkar” denilmişse de bu konudaki temel yaklaşım benzer bir meselede daha önce Nevevî ve diğerlerinden aktarılmıştı.

Aliyyü'l-Kârî'nin *Mevzûât*'ında geçtiğine göre Suyûtî de şunları söylemektedir: “Söz konusu hadisi Nasr el-Makdisî *el-Hucce*'de; Beyhakî de *er-Risâletü'l-Eş'ariyye*'sinde isnadsız bir şekilde rivayet etmektedir. Ayrıca Halîmî, Kadı Hüseyin, İmâmu'l-Harameyn (el-Cüveynî) ve diğerleri

418 Bk. Hattâbî, *A'lâmu'l-hadîs (Şerhu Sahîhi'l-Buhârî)*, thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdurrahmân, Mekke 1988, I, 221.

419 Kasas 28/73.

420 Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut 1392, XI, 92.

421 Tirmizî, Fiten 7.

422 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, LXV, 200, h.nr: 27224; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 280, h.nr: 2171. (Çeviren)

de bunu nakletmektedirler. **Bu hadis, hadis hafızlarının bize ulaşmamış olan bazı kitaplarında rivayet edilmiş de olabilir.**"⁴²³ Suyûtî, yukarıda geçen Ömer b. Abdülaziz'in sözünün ardından şu yorumu yapar: "Bu da gösteriyor ki, burada (ashabın, dolayısıyla ümmetin) ihtilafının fer'î hükümlerle ilgili olduğu kastedilmektedir. Her ne kadar bu ihtilafın, meslek ve zanaatlarla alakalı olduğu söylenmişse de en doğru görüş ilkidir."⁴²⁴

Öte yandan Hatîb, *Ruvâtu Mâlik* adlı eserinde İsmail b. Ebi'l-Mücâlid'den şunu rivayet eder: Harun er-Reşîd, Mâlik b. Enes'e hitaben, -yazdığı eserleri kastederek- "Ey Ebû Abdullah! Sen bu kitapları telif ediyorsun ve ümmeti bunlara mecbur etmek için kitaplarını İslâm topraklarının dört bir tarafına yayıyorsun (öyle değil mi?)" diye sorar. İmam Malik ise şöyle cevabı verir: "Şüphesiz âlimlerin ihtilafı, Allah Teâlâ'nın bu ümmete olan bir rahmetidir. Herkes, kendince sahih olana tâbi olur, dolayısıyla herkes hidayet üzeredir ve Allah Teâlâ'yı (O'nun rızasını) gaye edinmiştir." Yine *Müsnedü'l-Firdevs*'te İbn Abbâs'tan rivayet edilen merfu bir hadiste şu ifade geçmektedir: "**Ashabımın ihtilafı sizin için rahmettir.**" İbn Sa'd da *Tabakât*'ında Kâsım b. Muhammed'in şöyle dediğini zikreder: "Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının ihtilafı, insanlar için bir rahmetti." Ebû Nuaym ise (Kasım b. Muhammed'in) bu sözünü şu lafızla nakletmektedir: "Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının ihtilafı, şu insanlar için bir rahmetti."

١٥٤ - أَخَذْنَا قَالِكَ مِنْ فَيْكِ.

154- (Haydi hayırlısı) ne güzel söyledin!⁴²⁵

Ebu's-Şeyh'in İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ebû Dâvûd da bunu Ebû Hureyre'den rivayet etmekte ve "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in işittiği bir söz hoşuna gitmişti..." cümlesinden sonra bu ifadeyi

423 Suyûtî'nin bu sözünün tenkidi ve hadisın bir aslının olmadığına dair ayrıntılı bir izah için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 141, h.nr: 57. (Çeviren)

424 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 84-86.

425 Harfî tercümesi "**Senin uğurunu ağzından aldık**" şeklindedir. Ancak Türkçe söyleyiş bakımından bunun bizde bir karşılığı yoktur ve izaha muhtaçtır. Bizim tercih ettiğimiz ifade ise, konunun akışından da anlaşılacağı üzere, "ağzı hayra açmak ve bir şeyden umulan hayır ve bereket" açısından Türkçe söyleyiş kanaatimizce daha uygun düşmektedir. (Çeviren)

zikretmektedir.⁴²⁶ Tirmizî ve Hâkim de Enes *radiyallahu anh*'dan gelen şu hadisi nakletmişlerdir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir iş için yola çıktığı zaman “yolun açık olsun, selametle git” (*yâ râşid*) ve “işin gücün rast gitsin!” (*yâ necîh*) gibi temenni cümlelerini duymaktan hoşlanırdı.⁴²⁷ Keza Askerî ve Hılâî, Semüre b. Cündeb'in şöyle dediğini rivayet etmektedirler: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hayra yorulan ve umut veren güzel sözlerden hoşlanırdı. Yine bir gün Ali *radiyallahu anh*'ın “İşte bu *hadıra* (yeşil!)” dediğini duyunca “Haydi hayırlısı! Ne güzel söyledin öyle! *Hadıra*'ya⁴²⁸ çıkalım!” buyurdu. Böylece Hayber'e çıktılar. Orada Ali b. Ebî Tâlib'in kılıcı dışında hiç kimsenin kılıcı çekilmedi. Askerî'nin rivayetinde “Allah *azze ve celle* orayı fethetmeyi nasip edinceye kadar” ilavesi bulunmaktadır.

Bunu destekleyici mahiyette şöyle bir rivayet de vardır: Bezzâr ve Deylemî'nin İbn Ömer yoluyla merfu olarak naklettiklerine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* hayra yorulan ve umut veren sözlerden (*fe'l*) hoşlanırdı. Bu rivayeti ayrıca Taberânî, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan “(Allah Rasûlü, kötüye yorma ve umutsuzluğa sebep olan) uğursuzluk inancından da rahatsız olurdu” ziyadesiyle rivayet etmektedir. Öte yandan Müslim ve Ahmed b. Hanbel, bu hadisi Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: Allah Rasûlü “**(Kötüye yorma ve umutsuzluğa yol açan) uğursuzluk inancı yoktur, en hayırlısı ise fe'ldir**” buyurunca, “Ey Allah'ın Rasûlü! Fe'l nedir?” diye soruldu. O da “**Birinizin işittiği güzel ve hayırlı sözdür**” buyurdu.⁴²⁹ Yine Müslim'de yer alan bir lafızda şöyle

426 Ebû Dâvûd, Tıbb 24.

427 Tirmizî, Siyer 47.

428 Buradaki “*Hadıra*” kelimesi, muhtemelen hurmalıklarının çokluğundan dolayı Hayber'in özel ismi olarak kullanılmıştır. O dönemde bu kelime kullanılıncı doğrudan *Hayber* akla gelmekteydi. Türkçe'de “*yeşil*” denince akla Bursa'nın gelmesi gibi bir kullanımdır. İlerleyen satırlarda Aclûnî'nin de belirteceği gibi Hz. Peygamber'in, zaten Hayber'e doğru hareket etme niyetinin olduğu bir zaman diliminde, Hz. Ali'nin bu kelimeyi kullandığını duyunca bunun hayra alamet olduğunu düşünerek böyle söylediği belirtilmektedir. (Bk. Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, XI, 185. Ayrıca bk. İbn Hamza el-Huseynî, *el-Beyân ve'ta'rîf fî beyâni esbâbi vurûdi'l-hadîsi* 'ş-şerîf, thk. Seyfüddîn el-Kâtib, Beyrut ts, I, 39) -Çeviren-

429 Buhârî, Tıb 42; Müslim, Selâm 110; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 57, h.nr: 7618.

geçmektedir: “(Bizatihi) bulaşıcılık yoktur, baykuşun kötülüğü⁴³⁰ ve eşyada uğursuzluk yoktur. Ancak (hayra yorulan ve umut veren) güzel söz hoşuma gider.”⁴³¹

Askerî şöyle demektedir: Araplar, güzel sözü hayra yorarlardı. Mesele; bir şeyi kaybetmiş olana “yâ vâcid (ey kaybettiğini bulan);” yolcuya da “yâ sâlim (ey sağ salim kişi)”⁴³² derlerdi. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Hayber’e doğru hareket etme niyetindeyken Ali radiyallahu anh’ın sözünü işitince bunu hayra yormuştur. Çünkü güzel ve hayırlı sözler O’nun hoşuna giderdi. Yine Buhârî ve Müslim’in Enes’ten rivayet ettikleri bir hadiste Allah Rasûlü “**Salih fe’l; güzel ve hayırlı söz hoşuma gider**” buyurmaktadır.⁴³³ İbnü’l-A’râbî de bunu şu dizelerle ifade etmiştir:

“Görmez misin ceylanları **selem** (akasya) ağacının dibinde,

Ve dağın yanı başında otlayan **ne’amı** (hayvanları yahut develeri)

Bir **selâmet** ve **na’met** (refah ve bolluk içinde
bir hayatın) nişanesi olarak!”⁴³⁴

Bazı sufilerin sözlerinde de “Halkın dilleri, Hakkın kalemleridir”⁴³⁵ ifadesi geçer. Yine halk arasında meşhur sözlerden biri de şudur: “Mısır, hayırlı ve güzel sözleriyle tanınıp bilinir.”⁴³⁶

430 Bu inanışa göre, öldürülen bir kimsenin ruhu, intikamı alınıncaya kadar huzura ermez ve çöllerde dolaşan bir baykuş hâline gelerek “Çok susadım, çok susadım!” veya “Su verin bana, su verin bana!” diye seslenir. Eğer intikamı alınırsa sakinleşir ve rahata kavuşur. (Çeviren)

431 Müslim, Selâm 114.

432 Daha çok hastalara söylenen bu ifade (bk. İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fî garîbi’l-hadîs*, III, 406), burada bir yolcunun evine yurduna sağ-salim dönmesi anlamında kullanılmış olmalıdır. (Çeviren)

433 Buhârî, Tıb 43; Müslim, Selâm 113.

434 Bu şiirde “ne’am” ile “na’met” arasında, ayrıca “selem” ile “selâmet” arasında Arapça’da aynı kökten türemiş olmaları bakımından bir ilişki kurularak hayra yorulmaya çalışılmıştır. (Bk. Sehâvî, *el-Makâsıd*, I, 227, h.nr: 41) -Çeviren-

435 Bu hadis ilerde 532 no’lu rivayet olarak gelecektir. Onun için ağızımızdan çıkanın hayırlı, güzel ve iyi olup olmadığına dikkat etmek gerekir. (Çeviren)

436 Müellifimiz Aclûnî, bu sözle ilgili ayrıntı ve farklı mülâhazaları 2308 no’lu rivayette vermektedir. (Çeviren)

١٥٥- أَخْرِجُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ.

155- Yahudi ve Hristiyanları Arap yarımadasından çıkarın.

Müslim'in İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁴³⁷ Yine Ebû Ya'lâ, *el-Künâ* adlı eserinde (Ebû Ahmed) el-Hâkim, Ebû Nuaym ve İbn Asâkir de Ebû Ubeyde'den şu lafızla nakletmişlerdir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in son sözü şu olmuştur: **“Hicaz Yahudilerini ve Necdî ahalisini Arap yarımadasından çıkarın. Ve bilin ki insanların en kötüleri, peygamberlerinin kabirlerini mescid edinenlerdir.”**⁴³⁸

١٥٦- أَخْرِضُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجَهُنَّ اللَّهُ تَعَالَى.

156- Allah Teâlâ'nın onları geriye aldığı yerde siz de geriye alın.

Burada kadınlar kastedilmektedir. Sehâvî *Makâsîd*'da Zerkeşî'den naklen şöyle demektedir: Bu hadisin kaynağı olarak Buharî ve Müslim'in gösterilmesi bir yanılıdır. Aynı şekilde, Beyhakî'nin *Delâilü'n-Nübüvve* adlı eserinde merfu olarak ve Rezîn'in *Müsned*'inde yer aldığını söyleyenler de yanılmaktadırlar. Aksine bu rivayet Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inde yer almaktadır.⁴³⁹ Taberânî de bunu, Abdurrezzâk kanalıyla İbn Mes'ûd'un bizatihi kendi sözü olarak rivayet etmiştir.⁴⁴⁰ Hadisin başı şöyledir: “İsrailoğullarında erkekler ve kadınlar beraberce namaz kılarlardı.⁴⁴¹ Eğer kadının bir sevgilisi varsa, sevgilisini görebilmek ve ona görünebilmek

437 Bu hadis bizatihi bu lafızla Müslim'de geçmemektedir. Benzer manada **“Yahudi ve Hristiyanları Arap yarımadasından mutlaka çıkaracağım”** şeklinde geçmekte, ayrıca sahâbî ravisi de İbn Ömer değil, Hz. Ömer olarak zikredilmektedir. (Bk. Müslim, Cihâd 63) Aclûnî'nin zikrettiği lafzın geçtiği iki kaynak tespit edebildik. Bk. Bezzâr, *Müsned*, I, 349, h.nr: 230; Beyhakî, *Ma'fîretü's-sünen ve'l-âsâr*, XIII, 386, h.nr: 18583. Ancak bu rivayetlerde de sahâbî ravi İbn Ömer değil, Hz. Ömer'dir. (Çeviren)

438 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 177, h.nr: 872; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 372; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXV, 436.

439 Bk. Abdurrezzâk, *Musannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Beyrut 1403, III, 149, h.nr: 5115.

440 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 295-6, h.nr: 9484, 9485.

441 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 228, h.nr: 42. Sehâvî buradan sonra hadisin devamını aktarmamaktadır. Aclûnî bundan sonraki kısmı, en çok müracaat ettiği ikinci kaynak olan Gazzî'nin *İtkân*'ından buraya eklemiş olabileceği gibi (bk. *İtkân*, s. 50) bizatihi Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inden de almış olabilir. (Çeviren)

için *kâlebeyn*'i giyerdi. Bunun üzerine Allah, (erkeklerle birlikte cemaate katılamasınlar diye) kadınların hayızlı olmalarını takdir etmiştir.” (Bu itibarla) İbn Mes’ûd “Allah Teâlâ’nın onları geriye aldığı yerde siz de geriye alın” derdi. (Abdurrezzâk’a) “Peki *kâlebeyn* nedir?” diye sorduk. O da “Bir çift takunya” dedi. Bu konuda daha başka hadisler de bulunmaktadır. Hafız İbn Hacer, *Hidâye*’nin hadislerinin tahririnde bunların bir kısmına işaret etmiştir.

Öte yandan Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*’ında İbnü’l-Hümâm’ın, (‘meşhur bir hadistir’ şeklindeki değerlendirmeye itiraz bağlamında) *Hidâye* şerhinde şöyle dediğini nakletmektedir: “Meşhur olması şöyle dursun, merfu bir hadis olarak bile sabit değildir. Doğru olanı İbn Mes’ûd’a ait mevkûf bir rivayet olmasıdır.”⁴⁴²

Zerkeşî de *Leâli*’de şöyle der: “Bu hadisi Buhârî ve Müslim’e dayandırarak kimselere tanık oldum. Ancak bu bir yanılgıdır. Bu hadis Abdurrezzâk’ın *Musannef*’inde İbn Mes’ûd’un kendi sözü olarak geçmektedir.”⁴⁴³

١٥٧ - اخْشَوْشُوا، وَتَمَعَّدُوا، وَاجْعَلُوا الرَّأْسَ رَأْسَيْنِ.

157- Asgari standartlarda, zarafet ve estetiği olmayan basit kıyafetlerle sıradan bir hayat yaşamaya alışın. Bir başı ikiye çıkarın.⁴⁴⁴

Ebû Ubeyd bunu *Garîbu’l-hadîs*’inde, Ömer *radıyallahu anh*’ın kendi sözü (mekvûf) olarak rivayet etmektedir. İleride “*تَمَعَّدُوا*/teme‘dedû” başlığı altında daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.⁴⁴⁵ Bu rivayetin dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: “Zarafet ve estetiği olmayan basit kıyafetlerle sıradan bir hayat yaşamaya alışın. Zira nimetler kalıcı değildir.” Tekrar bakılmalı, incelenip araştırılmalıdır.

442 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 87, h.nr: 18.

443 Zerkeşî, *Leâli*’, s. 62.

444 Yüksek fiyatla bir tane hayvan vs. alacağınıza, aynı fiyatla daha ekonomik iki hayvan almaya çalışın. Çünkü başınıza ne geleceği bilinmez; biri ölecek olursa diğeri size kalır. (Bk. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Garîbu’l-hadîs*, thk. M. Abdülmuîd Hân, Haydarabad Dekkan 1964, III, 325) -Çeviren-

445 Bk. 1018 no’lu rivayet.

١٥٨ - اخْسَأْ، فَلَنْ تَغْلُو قَدْرَكَ.

158- Kes sesini! Asla haddini aşamazsın!

Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd'un İbn Ömer yoluyla rivayet ettikleri hadisın bir kısmıdır.⁴⁴⁶ Yine Buhârî'nin İbn Abbâs'tan, Müslim'in de İbn Mes'ûd kanalıyla aktardığı merfu bir rivayettir.⁴⁴⁷ Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in İbn Sayyâd'a söylediği bir sözdür.⁴⁴⁸

١٥٩ - أَخْفُوا الْخَيَْانَ، وَأَعْلُوا الْبِكَاحَ.

159- Çocuk sünnetini gizli tutun, nikâhı ise ilan edin.

Sehâvî şöyle der: Bu rivayetin ilk cümlesinin aslı yoktur. Hatta sünnet merasimi için ziyafet vermenin müstehap oluşu, onun ilan edilmesine dair rivayeti desteklemektedir. Nitekim Sâlim'in şu sözü de bunu gösterir: “Babam, -yani İbn Ömer- beni ve Nuaym'ı birlikte sünnet ettirmiş; ayrıca bizim için bir de koç kesmişti. Babamızın bizim için bir koç kesmiş olmasından dolayı diğer çocuklara karşı övünüp sevinç duyduğumuzu iyi hatırlıyorum.” Buhârî de *el-Edebü'l-müfred* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak “Sünnete davet” ve “Sünnette eğlence” şeklinde bölüm başlıkları kullanmış ve sünnetin merasim şeklinde ilanına delil olacak hadisler rivayet etmiştir.⁴⁴⁹ Yine Beyhakî'nin Câbir'den rivayet ettiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hasan ve Hüseyin için akika kesmiş ve doğumlarından yedi gün sonra onları sünnet ettirmiştir. İbnü'l-Hâc, *Medhal* adlı eserinde sünneti gizlemenin kadınlara has olduğunu nakletmektedir.⁴⁵⁰ Nitekim rivayetin (bu

446 Buhârî, Cenâiz 78; Müslim, Fiten 95; Ebû Dâvûd, Melâhim 16; Tirmizî, Fiten 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, X, 429, h.nr: 6360.

447 Buhârî, Edeb 97; Müslim, Fiten 86.

448 İbn Sayyâd (ö. 63/683) ashâb döneminde yaşamakla birlikte dinî hüviyeti hakkında kuşku bulunan bir kişi olarak bilinmektedir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile arasında geçen bir diyalog sırasında, haddini aşarak Hz. Peygamber'i kızdıracak bir söz söylemeye kalkışınca Allah Rasûlü onu bu şekilde azarlamıştır. Hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Çağrırcı, “İbn Sayyâd,” *DİA*, XX, 305-306. (Çeviren)

449 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 426-427, h.nr: 1246-1247.

450 Şerhlerde kadınların sünnetine dair şu hususa değinilir: Değişik bölgelerdeki kadınların fizyolojik yapılarının farklılığına bağlı olarak vücudun ilgili kısmındaki fazlalık sünnet yöntemiyle alınmaktadır. O sebeple böyle bir fazlalığa

kısminin) manasıyla ilgili genel yaklaşım ve örf de bunu göstermektedir. Ancak kadınların sünnetinin de ilanına dair Âişe *radiyallahu anh*'dan gelen bir rivayet bulunmaktadır. Hadisin ikinci kısmına gelince; nikâhın ilanına dair daha başka hadisler de nakledilmiştir. Bunların bazıları ileride “أُغْلِنُوا” *Nikâhu ilan edin*” hadisinde gelecektir.⁴⁵¹

١٦٠- أَخَوْفُ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي كُلِّ مُنَافِقٍ عَلِيمِ اللِّسَانِ.

160- Ümmetim adına en çok korktuğum şey, dili iyi kullanan mü-nafıklardır.

İbn Adiy'in, Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadis-tir.⁴⁵²

١٦١- أَخَوْفُ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي الْهَوَى، وَطُولُ الْأَمَلِ.

161- Ümmetim adına en çok korktuğum şey, heva heves ve (dünya tutkusundan kaynaklanan) uzun ömür arzusudur (tûl-i emel).

Bu hadisi İbn Adiy, Câbir yoluyla rivayet etmektedir.⁴⁵³

sahip olmayan kadınlar için sünnet söz konusu değildir. Bk. Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, VII, 123. (Çeviren)

451 Bk. 422 no'lu hadis.

452 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 22; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 281, h.nr: 80; İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 581; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 272, h.nr: 1639. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Heysemî *Mecma'*, I, 187, h.nr: 886; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 11, h.nr: 1013. (Çeviren)

453 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 316. İbn Adiy, eserinin aynı yerinde isnadda yer alan Muhammed b. el-Münkedir kanalıyla gelen bu ve benzeri rivayetlerin *mahfûz* olmadığını ifade eder. Ayrıca İbn Hacer, sözü geçen zâtın zayıf biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Tağlîku't-ta'lik alâ Sahîhi'l-Buhârî*, thk. S. Abdurrahmân Musa el-Kazakî, Beyrut 1405, V, 160) Ayrıca İbnü'l-Cevzî ve Irâkî tarafından da hadisin sahih olmadığı ifade edilmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 328, h.nr: 1361; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 222) Hatta Gumârî, hadisin aslında Hz. Ali'nin bir sözü iken başına bir isnad yerleştirilerek Hz. Peygamber'e izafe edilmiş olabileceğini öne sürmektedir. (Bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 245-246) -Çeviren-

[A/161 - أَخَافُ عَلَيْكُمْ سِتًّا: إِمَارَةَ السُّفَهَاءِ، وَسَفْكَ الدِّمِّ، وَبَيْعَ الْحُكْمِ، وَقَطِيعَةَ الرَّحِمِ، وَنَشْوَأَ يَتَّخِذُونَ الْقُرْآنَ مَزَامِيرَ، وَكَثْرَةَ الشَّرْطِ]

[161/A- Sizin için altı şeyden korkuyorum: Kıt akıllı cahillerin yöneticiliği, kan dökmek, yargı kararlarının (rüşvetle) satılması, akrabalık bağlarının koparılması, Kur'ân'ı güzel seslerle okunan ezgilere dönüştüren yeni yetmelerin ortaya çıkması ve idarecilere yardım eden güvenlik ve asayiş birimlerinin çoğalması.]⁴⁵⁴

Taberânî bu hadisi *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde Avf b. Mâlik'ten rivayet etmektedir.⁴⁵⁵

١٦٢ - أَخُوكَ الْبِكْرِيُّ وَلَا تَأْمَنَّهُ.

162- Öz kardeşine bile güvenme!

Sehâvî *Makâsîd*'da şunu söyler: “Bu hadisi, Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel, Askerî ve daha başkaları merfu olarak rivayet etmişlerdir.”⁴⁵⁶

Münâvî de şöyle demektedir: “Hadiste geçen ‘الْبِكْرِيُّ/el-bikriyyü’ lafzı, ‘bâ’ harfinin kesreli hâliyle okunur ve ‘ebeveyninin senden önce doğan

454 Buradaki köşeli parantez ve içindeki numaralar tarafımızdan konulmuştur. Zira eserin basılı nüshalarında bu rivayet, 161 no’lu rivayetin açıklaması gibi aktarılmıştır. Ancak iki rivayet arasında bir bağ olmayışı, ayrıca hadislerin kaynağı olarak zikredilen İbn Adiy’in eserinde sadece 161 no’lu ilk hadisin; Taberânî’de ise yalnızca 161/A no’lu ikinci hadisin yer alması, keza eser alfabetik sıraya göre olduğu için ikinci hadisin, ilk hadisten sonra gelen ayrı bir hadis olarak incelenmiş olması gerektiği gibi hususlar bizi şu kanaate sevk etmiştir: “Sizin adınıza altı şeyden korkuyorum...” diye başlayan rivayet, bir öncekinden tamamen bağımsız bir hadis olmalıydı. Ancak her nasılsa öncekine eklemiş gözükmektedir. Biz de genel numaralandırma sistemini bozmamak için bu hadis [161/A] gibi bir numarayla ayırdık. (Çeviren)

455 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 57, h.nr: 105; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 291, h.nr: 23970. Heysemî, en-Nehhâs b. Kahm adındaki ravinin zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, V, 245, h.nr: 9254) *Müsned*'in tahririni yapan Şuayb el-Arnaût ise farklı kanallarıyla birlikte değerlendirerek hadisin “sahih li-gayrihi” olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Müsned*, XXV, 427, h.nr: 16040 ve XXXIX, 291, h.nr: 23970 no’lu hadislerin dipnotları) -Çeviren-

456 Ebû Dâvûd, Edeb 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 160, h.nr: 22492; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 124, h.nr: 3774.

çocuğu (ağabeyin)' demektir. Bu, mübalağalı bir sakındırma ve uyarı şeklindedir. Yani 'yabancı şöyle dursun, öz kardeşin bile olsa ondan sakın ve ona güvenme' anlamına gelir. Aslında bu, cahiliye devri sözlerinden biri olup Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından örnek olarak gösterilmiştir." Daha sonra Münâvî şöyle der: "Suyûtî, bu hadisin **hasen** olduğuna dair işaret koymuştur. Başka rivayetler tarafından desteklenmiş olması sebebiyle (Suyûtî) bu sonuca varmış olmalıdır."⁴⁵⁷

Ebû Dâvûd'da geçen lafzı ise şöyledir: Misver b. Mahreme'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'nin fethinden sonra Mekke'de Kureyş arasında dağıtması için Ebû Süfyân'a benimle bir miktar mal göndermek üzere beni çağırdı ve **"Kendine bir yol arkadaşı bul"** buyurdu. Bunun üzerine Amr b. Ümeyye ed-Damrî yanıma gelip "Duyduğuma göre yolculuğa çıkmak için bir yol arkadaşı arıyormuşsun! (Doğru mu?)" dedi. Ben de "Evet öyle" dedim. "Ben sana eşlik edebilirim!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldim ve "Kendime bir yol arkadaşı buldum!" dedim. **"Kimdir?"** diye sordu. "Amr b. Ümeyye ed-Damrî" cevabını verdim. **"(Olur, ancak yine de) onun memleketine vardığın zaman, ona karşı dikkatli ol! Zira 'Öz kardeşine bile güvenme!' demişler!"** buyurdu. Derken yola koyulduk ve nihayet Ebvâ denilen yere varınca (arkadaşım) bana "Bir iş için Veddân'da bulunan kavmime gitmek istiyorum. Beni (burada) bekler misin?" dedi. Ben de "Yolun açık olsun, selametle git!" dedim.

Arkadaşım çekip gidince, hemen Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözünü hatırladım ve devemi hazırlayıp oradan ayrıldım. Nihayet "Esâfir" denilen yere vardığımda bir de baktım ki o arkadaşım beş on kişilik bir grupla önümü kesmeye kalkışıyor. Bunun üzerine ben de devemi iyice hızlandırıp onu geride bıraktım. Kendisini geçtiğimi görünce diğerleri dönüp gitti ve kendisi (tek başına) yanıma geldi ve "Kavmimle

457 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 222. Münâvî, Suyûtî'nin değerlendirmesini aktarmadan önce hadisin ravileri hakkında hadis otoritelerinin olumsuz görüşlerini de nakletmektedir. Bu noktada hadisin "zayıf" olduğu hususu günümüz hadis tenkitçileri tarafından da vurgulanmıştır. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 160, h.nr: 22492, Şuayb el-Arnaût'un 4. tahrir dipnotu; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, III, 349, h.nr: 1205) -Çeviren-

bir işim vardı da” dedi. Ben de “Tamam!” cevabını verdim. Ardından yola devam ettik ve nihayet Mekke’ye geldik de (bana emanet edilen) malı Ebû Süfyân’a teslim ettim.⁴⁵⁸

Rivayetteki “Esâfir,” “asfar” lafzının çoğul kalıbı olup Peygamber *salallahu aleyhi ve sellem*’in Bedir’e giderken güzergâh olarak kullandığı tepelerdir. Öte yandan bu isimle anılan sıradağlar olduğu da söylenmiştir.

١٦٣- إِيْخْوَانُكُمْ خَوَلُوكُمُ، جَعَلَهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰى تَحْتَ أَيْدِيكُمْ.

163- Onlar sizin hem kardeşleriniz hem de hizmetçilerinizdir. Allah onları sizin emrinize ve himayenize vermiştir.

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Hâkim’in Ebû Zerr’den şu ilave ile rivayet ettikleri bir hadistir: **“Kimin emri ve himayesinde bir kardeşi varsa, ona kendi yediğinden yedirsın, giydiğinden de giydirsın. Ona gücünün yetmeyeceği şeyleri yüklemesin. Eğer yükleyecekse, o zaman kendisine yardımcı olsun.”**⁴⁵⁹ Adı geçen musanniflerin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri hadisın lafzı ise şöyledir: **“Sizden birinize hizmetçisi, pişirme esnasında duman kokusunu soluyarak ve zahmetler çekerek hazırladığı yemeğini getirdiğinde, onu yanına oturtsun. Eğer yanına oturtmayacaksa, o zaman kendisine bir iki lokma versin.”**⁴⁶⁰

Ayrıca başlıktaki hadisi Tirmizî, Ebû Zerr yoluyla rivayet etmiş ve hakkında “Sahih-hasen” kaydını düşmüştür. Ancak o rivayette, Suyûtî’nin de *el-Câmiu’s-sağîr*’de belirttiği gibi **“sizin emrinize ve himayenize vermiştir”** ifadesinden önce ziyade olarak “*فتبة/gençler, delikanlılar*” lafzı yer almaktadır.

Yine Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd’un sahih bir isnadla Ebû Zerr’den rivayet ettikleri bir hadise göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Emrinize uygun hareket eden kölelerinize, yediğinizden yedin ve giydiğinizden giydirin. Emrinize uygun davranmayanları ise satın ve Allah’ın yarattığı varlıklara işkence etmeyin.”**

458 Ebû Dâvûd, Edeb 29.

459 Buhârî, İmân 22, İtk 15; Müslim, Eymân 40; Ebû Dâvûd, Edeb 132; Tirmizî, Birr 29.

460 Buhârî, İtk 18; Müslim, Eymân 42; Ebû Dâvûd, Et’ime 50.

Keza Buhârî ve Müslim'in Enes *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefat etmek üzereyken dile getirdiği son vasiyeti **“Sakın namazı ihmal etmeyin ve emriniz ve himayeniz altındakilere sahip çıkın”** şeklindeydi.

١٦٤ - أَذِّبْنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي.

164- Rabbim beni (dil ve edebiyat konusunda) eğitti ve eğitimimi en iyi şekilde verdi.

Sehâvî Asıl'da şöyle demektedir: Askerî, Ali *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir: Nehd b. Zeyd oğulları Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek “Biz Tihâme (ile Necd arasındaki) sınır noktasından size geldik” dediler. Hz. Ali daha sonra, bu gelen heyetin konuşmalarını ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in onlara verdiği cevapları zikreder. Ardından da Allah Rasûlü'ne hitaben şöyle dediklerini aktarır: “‘Ey Allah'ın Peygamberi! Biz aynı babanın evladıyız [ve aynı belde büyüdük. Ancak sen, Araplarla, çoğunu anlayamadığımız bir dille konuşuyorsun’ dedik. O da şöyle buyurdu: **‘Şüphesiz Allah azze ve celle, beni (dil ve edebiyat konusunda) eğitti ve eğitimimi en iyi şekilde verdi.**’⁴⁶¹ Ayrıca ben Sa'd b. Bekir oğulları arasında yetiştim.”

Hocamız İbn Hacer, bir kısım fetvalarında bu hadisin **garib** olduğuna hükmetmekle yetinse de aslında isnadı çok zayıftır. Ancak manası sahihtir. İbnü'l-Esîr ise *en-Nihâye* adlı eserinin girişinde bu hadisi kesinlik bildiren bir lafızla nakletmektedir. İbnü's-Sem'ânî'nin **munkatı** bir isnadla rivayet ettiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle der: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“Şüphesiz Allah, beni (dil ve edebiyat konusunda) eğitti ve eğitimimi en iyi şekilde verdi. Daha sonra Rabbim bana güzel ahlâkı emrederek şöyle buyurdu: ‘(Rasûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.’”⁴⁶²**

Yine Sâbit es-Serakustî'nin *ed-Delâil* adlı eserinde **vâhî** bir isnadla rivayet ettiğine göre Süleymoğullarından bir adam, Nebî *sallallahu aleyhi*

461 Köşeli parantez içindeki kısım, eserin basılı nüshalarında eksiktir. Biz de bunu Aclûnî'nin kaynak gösterdiği Sehâvî'nin *el-Makâsîd* adlı eserinden tespit ederek buraya aldık. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 232, h.nr: 46) -Çeviren-

462 A'râf 7/199.

ve sellem'e "Ey Allah'ın Rasûlü! Bir adam karısının mehrini tehir edebilir mi (yüdülikü)?" diye sordu. O da **"Evet, eğer kendisi muhtaç durumda (mülfec) ise!"** buyurdu. Hz. Ebû Bekir (soru ve cevapta kullanılan kelimeleri anlayamadığı için) "Ey Allah'ın Rasûlü! Adam size ne sordu, siz ne cevap verdiniz?" diye sordu. Allah Rasûlü de (Hz. Ebû Bekir'in anlayabileceği kelimeleri kullanarak) şöyle buyurdu: **"O bana 'Adam karısının mehrini geciktirebilir mi?' diye sormuştu. Ben de ona 'Evet, eğer iflas etmişse!' dedim."** Bunun üzerine Ebû Bekir *radıyallahu anh* "Senden daha fasih konuşanı görmedim. Seni kim eğitti ey Allah'ın Rasûlü?" dedi. Allah Rasûlü **"Beni Rabbim eğitti ve Sa'doğulları yurdunda yetiştirdim"** buyurdu.

Daha sonra Sehâvî şunları söylemektedir: "Sonuç olarak, İbn Teymiyye'nin de dediği gibi bu hadisin sabit (sahih veya hasen) bir isnadı bilinmemektedir."⁴⁶³ Ancak (Suyûtî) *ed-Dürer*'de "Ebu'l-Fadl b. Nâsır bu hadisi sahih saymıştır" demektedir.⁴⁶⁴ Zerkeşî ise *Leâli*'de şöyle demektedir: "Manası sahihtir. Ancak sahih bir kanaldan gelmemiştir. İbnü'l-Cevzî de bu hadisi *el-İlelü'l-mütenâye* adlı eserinde zikretmiş ve şunu söylemiştir: 'Sahih değildir. İsnadında zayıf ve meçhul raviler vardır.' İbnü'l-Cevzî'nin torunu (Allâme Şemsüddîn Yusuf), bu hadisi *Mir'atü'z-zamân* adlı eserinde değişik kanallardan rivayet etmiştir. Ancak bütün bu kanalların ortak noktası Süddî'nin Ali b. Ebî Tâlib'den rivayeti olmasıdır. O rivayetlere göre, Ali *radıyallahu anh* [Allah Rasûlü'ne hitaben 'Ey Allah'ın Rasûlü! Sen, heyetlerle, çoğunu anlayamadığımız bir dil veya sözlerle konuşuyorsun' dedik. O da şöyle buyurdu: **'Şüphesiz Allah azze ve celle, beni eğitti ve eğitimimi en iyi şekilde verdi. Ayrıca ben Sa'd b. Bekir oğulları arasında yetiştirdim.'** Aynı şekilde Ömer *radıyallahu anh* da]⁴⁶⁵ 'Ey Allah'ın Rasûlü! Hepimiz Araplardan olmamıza rağmen, siz nasıl oluyor da en fasih konuşanımız olabiliyorsunuz?' diye sormuş, o da **'Cebrail, İsmail aleyhisselâm'ın dilini ve diğer dilleri bana getirip öğretti'** buyurmuştur.

463 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 234. İbn Teymiyye, bu hadis hakkında tam olarak şunu söylemektedir: "Manası sahihtir. Ancak sabit (sahih veya hasen) bir isnadı bilinmemektedir." Bk. *Mecmûu'l-fetâvâ*, thk. Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım, Medine 1995, XVIII, 375. (Çeviren)

464 Suyûtî, *Dürer*, s. 45, h.nr: 8.

465 Köşeli parantez içindeki kısım, eserin basılı nüshalarında eksiktir. Biz de bunu Aclûnî'nin kaynak gösterdiği Zerkeşî'nin *Leâli*'inden (s. 160) tespit ederek buraya aldık. (Çeviren)

Daha sonra İbnü'l-Cevzî'nin torunu sözlerine şöyle devam etmektedir: Süddî'nin asıl adı Abdurrahmân'dır. Her ilim dalının üstadıdır. Tefsîr bilgileri, kıssalar ve diğerleri ondan nakledilmiştir. Dedem (İbnü'l-Cevzî de) *Zâdü'l-mesîr* isimli eseri başta olmak üzere eserlerinin genelinde ondan bahsetmektedir. Aynı şekilde ulemanın çoğunluğu da ondan söz eder. Tirmizî de *Sünen*'inde onu güvenilir saymıştır. Öte yandan Asmaî, Ebû Amr b. el-Alâ ve Ezherî, bu hadis üzerine söz söylemişler; Ebu'l-Fadl b. Nâsır da onu sahih saymış ve Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mucizelerinden biri olarak kabul etmiştir. Dedem (İbnü'l-Cevzî) de *el-Müntehab* isimli eserini bu hadisle tamamlamış ve hakkında konuşmuştur.”⁴⁶⁶

١٦٥ - أَدُوا إِلَى كُلِّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ.

165- Her hak sahibine hakkını verin.

Bu hadisi Taberânî, Ebû Mes'ûd'dan şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“...Çocuk, yatağında doğduğu kimseye aittir. Zina eden için de mahrumiyet vardır. Kim (bir köle olarak) efendilerinden başkasını efendi edinirse veya babasından başkasının nesebine ait olduğunu iddia ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun! Onun (kıyamet günü) ne farz/tevbe ne de nafile/fidye türünden hiç bir ibadeti kabul edilmeyecektir.”**⁴⁶⁷

١٦٦ - اذَرُّوْا الْحُدُوْدَ بِالشُّبُهَاتِ.

166- Had cezalarını şüphelerle düşürün, uygulamayın.

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demektedir: “Bu hadisi Hârisî, *Müsnedü Ebî Hanîfe* isimli eserde İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet etmektedir. İbnü's-

466 Zerkeşî, *Leâli*, s. 161.

467 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVII, 261, h.nr: 719. Heysemî, bizatihi bu rivayetin isnadında tanınmayan (meçhul) kişiler bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, V, 15, h.nr: 7859) Ancak bu hadis Tirmizî, Vasâyâ 5 ve Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 210, h.nr: 17663 başta olmak üzere daha başka kaynaklarda da geçmekte olup Tirmizî tarafından *hasen-sahih* hükmü verilmiş; Şuayb el-Arnaût ise hadisin *sahih li-gayrihi* hükmünde olduğu sonucuna varmıştır. Üstelik hadisin ziyadesiz kısmı Buhârî, Savm 50; Ebû Dâvûd, Vasâyâ 6, 90, Edeb 23 ve daha pek çok kaynakta yer almaktadır. (Çeviren)

Sem'ânî de Ömer b. Abdülazîz kanalıyla bu rivayeti nakletmiş ve uzun bir kıssadan bahsetmiştir. Kıssada sarhoş bir ihtiyara Ömer b. Abdülazîz'in had cezası olarak seksen sopa vurdurduğu; ceza bitince de adamın Ömer'e hitaben 'Bana zulmettin ey Ömer! Zira ben bir köleyim!'⁴⁶⁸ dediği, bunun üzerine Ömer b. Abdülazîz'in de kendi yaptığına kederlenip şöyle dediği aktarılmaktadır: 'Kılık kıyafeti, ilmi, anlayışı ve edebi böyle olan birini gördüğünüz zaman onun durumunu şüphe ile karşılayın. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **'Had cezalarını şüphelerle düşürün, uygulamayın'** buyurmaktadır.' Hocamız Hafız İbn Hacer, bu hadis hakkında 'İsnadında tanınmayan kimseler vardır' demiştir."⁴⁶⁹

Yine Hafız İbn Hacer, *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerinin tahririnde şöyle demektedir: "(Bu lafızla) dillerde meşhur olmuştur. Ancak hadis kitaplarında bilinen şekli, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*'ın -farklı bir lafızla da olsa- bizzat kendi sözü olduğudur."

Suyûtî de *Dürer*'de bu hadisi Tirmizî'ye dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: "Had cezalarını Müslümanlardan olabildiğince düşürmeye çalışın. Eğer Müslümana bir çıkış yolu bulabiliyorsanız, onu serbest bırakın. Zira imamın affetmedeki hatası, cezalandırmadaki hatasından daha hayırlıdır."⁴⁷⁰

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetine göre ise Ömer *radiyallahu anh* şöyle demektedir: "Şüphelerle had cezalarını düşürme konusunda hata etmem, şüphelerden hareket ederek o cezaları uygulamamdan daha hayırlıdır."⁴⁷¹

Öte yandan İbn Hazm da *el-İsâl* adlı eserinde bu hadisi sahih bir isnadla nakleder. Müsedded ise İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini aktarmaktadır: "Allah *azze ve celle*'nin kullarından had cezalarını düşürün." Beyhakî de bu rivayeti Âsım'dan "(Had cezaları) şüphelerle düşürün ve öldürme işlemini Müslümanlardan olabildiğince uzaklaştırın" lafzıyla naklettikten sonra "Bu konudaki en sahih rivayet budur" demektedir.⁴⁷²

468 İslâm fıkhiında kölelere uygulanan had cezası, hürlere uygulanan cezanın yarısı olduğu için, burada seksen sopanın yarısı olan kırk sopa vurulması gerekiyordu. Onun için ilgili zat, kendisine zulmedildiğini ifade etmektedir. (Çeviren)

469 Suyûtî, *Makâsîd*, I, 235-236, h.nr: 47.

470 Tirmizî, *Hudûd* 2.

471 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, thk. K. Yusuf el-Hût, Riyad 1409, V, 511, h.nr: 28493.

472 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 414, h.nr: 17064.

Aynı şekilde Tirmizî, Hâkim, Beyhakî ve Ebû Ya'lâ'nın Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak naklettikleri bir hadise göre, Allah Rasûlû *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Had cezalarını Müslümanlardan olabildiğince düşürmeye çalışın. Eğer Müslümana bir çıkış yolu bulabiliyorsanız, onu serbest bırakın. Zira imamın affetmedeki hatası, cezalandırmadaki hatasından daha hayırlıdır.”**

Daha sonra Sehâvî *Makâsıd*'daki sözlerine şöyle devam etmektedir: “Biz bu hadisi Ali *radiyallahu anh* kanalıyla merfu olarak ve şu lafızla rivayet ettik: **‘Had cezalarını düşürün. Şu da var ki imamın, had cezalarını tamamen yürürlükten kaldırmak gibi bir hakkı ve yetkisi yoktur.’** Bu hadisin isnadında Muhtâr b. Nâfi' adında **münkeru'l-hadis** biri bulunmaktadır. Yine İbn Mace'nin, **zayıf** bir ravinin bulunduğu bir isnadla Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste de şu ifade yer almaktadır: **‘Düşürme imkânınız olduğu ölçüde had cezalarını düşürmeye çalışın.’**”⁴⁷³

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler: İbn Adiy'in, Mısır ve Cezire ehlinin hadislerini derlediği bir cüzünde, İbn Abbâs yoluyla aktardığı rivayetinin şöyle bir ilavesi vardır: **“Asil insanların küçük hatalarını hoş-görün. Ancak Allah azze ve celle'nin had cezalarından bir ceza olursa o zaman başka!”** Ayrıca Ömer b. el-Hattâb da şöyle demiştir: “Şüphelerle had cezalarını düşürme konusunda hata etmem, şüphelerden hareket ederek o cezaları uygulamamdan daha hayırlıdır.”⁴⁷⁴

١٦٧ - اذْفَعِ الشُّكَّ بِالْيَقِينِ.

167- Şüpheyi, kesin sabit olanla ortadan kaldırın.

Sehâvî *Asıl*'da şunları söyler: Bu bir hadis değildir. Fukahanın dilinde dolaşan fikhî kaidelerden biridir. Ancak bu manayı destekleyen şöyle bir sahih hadis mevcuttur: **“Seni şüpheye düşüreni bırak, şüphe vermeyene bak.”**⁴⁷⁵ Ebû Nuaym da bu hadisi, Sevrî'den şu ziyadeyle rivayet etmektedir: **“Zühde sarıl ki Allah sana dünyanın kusurlarını, çirkin yüzünü göstere sin. Vera sahibi ol ki hesabın kolay olsun. Seni şüpheye düşüreni**

473 İbn Mâce, Hudûd 5. Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 239-240.

474 Gazzî, *İtkân*, I, 53, h.nr: 88.

475 Buhârî, Büyû' 3; Tirmizî, Kıyâmet 60; Nesâî, Kazâ 11.

bırak, şüphe vermeyene bak. Şüpheyi, kesin sabit olanla ortadan kaldır ki dinin sağlam kalsın."⁴⁷⁶ Rivayetin dillerde meşhur olan lafzı ise ilk kelimedeki "ra" harfi ile kullanılan "ارْفَعِ الشَّكَّ بِالْيَقِينِ" /irfe' eş-şekke bi'l-yakîn" şeklindedir.⁴⁷⁷

١٦٨ - اذْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ.

168- Sen en güzel şekilde önle.

Dillerde bu şekilde meşhur olmuştur; sahih olup olmama durumunu bilmiyorum. Ancak belli ki Allah Teâlâ'nın şu âyetinden iktibas edilmiştir: **"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur..."**⁴⁷⁸

١٦٩ - اذْفَعُوا مَوْتَكُمْ وَشَطَّ قَوْمِ صَالِحِينَ؛ فَإِنَّ الْمَيِّتَ يَتَأَذَى بِجَارِ الشُّوْءِ كَمَا يَتَأَذَى الْحَيُّ بِجَارِ الشُّوْءِ.

169- Ölülerinizi, salih insanların arasına defnedin. Zira ölümler de tıpkı diriler gibi kötü komşulardan eziyet çekerler.

Bir rivayette de "Ey Allah'ın Rasûlü! İyi komşunun ahirette faydası olur mu?" diye sorulur. Allah Rasûlü de **"Peki, iyi komşunun dünyada faydası olur mu?"** diye soruya soru ile karşılık verir. Onlar "Evet" deyince de Allah Rasûlü **"Öyleyse ahirette de faydası olur"** buyurur. Ancak İbnü'l-Cevzî bunu *el-Mevzûât* adlı eserinde zikretmektedir.⁴⁷⁹

Ayrıca Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söyler: "Ebû Nuaym ve Halîlî bu hadisi, Süleyman b. İsa kanalıyla Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmişlerdir."⁴⁸⁰ Fakat Süleyman metrûktur. Hatta hadis uydurmakla itham

476 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 20.

477 Aclûnî bu değerlendirmeyi Sehâvî'nin *Makâsîd*'ına dayandırmış olsa da yaptığımız araştırmada bu bilginin *Makâsîd*'dan değil, Gazzî'nin *İtkân*'ından iktibas edildiğini tespit ettik. (Bk. I, 53, h.nr: 89) Aclûnî, *İtkân*'ı da sıkça kullandığı için kaynakları karıştırmış olmalıdır. (Çeviren)

478 Fussilet 41/34-35.

479 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 237.

480 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 354.

edilmiş biridir. Şu da var ki selef ve halefin uygulamaları hep buna göre olmuştur.”⁴⁸¹

Bu hadisi destekleyen rivayetlerden biri de İbn Asâkir’in Ali *radiyalahu anh*’dan naklettiği şu hadistir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize, ölülerimizi salih insanlar arasına defnetmemizi emretti. Çünkü ölüler de tıpkı diriler gibi kötü komşulardan eziyet çekerler.”⁴⁸²

Ayrıca Sehâvî “‘kutsal toprağın hiç kimseyi yüce ve değerli hâle getirmeyeceğine; aksine kişiyi yüce ve değerli kılan şeyin sadece ameli olduğuna’ dair rivayet, bu hadisle çelişmez” demektedir.⁴⁸³ Münâvî de destekleyici rivayet olarak nakledilen hadise, (desteklenmeye çalışılan) asıl hadisin durumundan farksız olması sebebiyle itiraz etmiştir.⁴⁸⁴

١٧٠ - أَدِ الْأَمَانَةَ إِلَى مَنْ اِثْمَنَكَ، وَلَا تَحْنُ مِنْ خَانَكَ.

170- Sana emanet verene, emanetini iade et ve sana hainlik edene asla aynı şekilde hainlik etme.

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Tirmizî Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmişlerdir⁴⁸⁵ ve Tirmizî hadis hakkında “hasen-garibdir” demiştir. Dârimî de buna *Müsned*’inde yer vermiştir. Ayrıca Dârekutnî ve Hâkim de nakletmişler ve Hâkim “Müslim’in şartına uygundur” kaydını düşmüştür.⁴⁸⁶

Öte yandan Taberânî de bu rivayeti güvenilir raviler yoluyla bir grup sahâbîden nakletmektedir. Ancak İbnü’l-Kattân ve Beyhakî, Ebû Hureyre yoluyla gelen hadisi illetli görmüşlerdir. O rivayet hakkında Ebû Hâtim “Münker,” Şâfiî “Sabit değildir (*leyse bi-sâbit*),” Ahmed b. Hanbel “Bâtıldır (uydurmadır). Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’den sahih bir kайдan geldiğini bilmiyorum,” İbn Mâce de “Bu hadisin altı kanalı vardır,

481 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 240-1, h.nr: 48.

482 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XXXVII, 197.

483 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 241.

484 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 229. Hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bir izah için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, II, 79-82, h.nr: 613. (Çeviren)

485 Ebû Davud, *İcâre* 79; Tirmizî, *Büyû’* 38.

486 Ebû Dâvûd, *Büyû’* 81; Tirmizî, *Büyû’* 38; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 150, h.nr: 15424; Dârimî, *Büyû’* 57; Dârekutnî, *Sünen*, III, 443, h.nr: 2936; Hâkim, *Müstedrek*, II, 53, h.nr: 2296.

ancak hepsi de zayıftır” demişlerdir. Sehâvî de *Asıl*’da şunu söyler: “Fakat bu rivayetler birbirine eklendiğinde hadis kuvvetlenmektedir.”⁴⁸⁷

Necmuddin el-Gazzî ise şöyle demektedir: Bu manadaki hadislerden biri de Askerî’nin İbn Abbâs’tan naklettiği şu rivayettir: “İsa *aleyhisselâm*, İsrailoğullarına hitaben kalkıp şu konuşmayı yapar: Ey İsrailoğulları! Zalime zulmetmeyin ve onu ödüllendirmeyin. Aksi hâlde Rabbiniz katındaki üstünlüğünüz boşa gider.”⁴⁸⁸ Aynı rivayet Sehâvî’nin *el-Makâsîd*’ında da geçmektedir. Ancak Sehâvî orada bu rivayeti Muhammed b. Ka’b’a dayandırarak, rivayetin İbn Abbâs’tan merfu olarak nakledildiğini belirtmektedir. Ayrıca Sehâvî şunu da sözlerine eklemektedir: “Allah Teâlâ’nın **‘Zulme uğradıktan sonra hakkını alan kimseye gelince; işte onların aleyhinde ceza vermek için herhangi bir yol yoktur**’⁴⁸⁹ âyetinin tefsirine dair Katâde’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: ‘Bu hüküm, insanlar arasında yaşanan kısas için geçerlidir. Ancak biri sana zulmedecek olsa, senin de ona zulmetmen helâl olmaz.’ Bu görüşü Askerî nakletmiş ve ‘Bu, Hasan el-Basrî’nin görüşüdür’ demiştir. Ancak bu hususta Şâfiî ona muhalefet ederek, ilgili yasağın, kişinin kendi hakkından fazlasını alması hâlinde geçerli olduğunu vurgulamıştır. Bu noktada mesela bir kişi, başkasına ait bir malı ele geçirecek olsa ve o mal sahibinde de alacağı bulunsa, o maldan kendi alacağını tahsil edip edemeyeceğini konu edinen *mes’eletü’z-zafer* de bu görüşe dayanmaktadır.”⁴⁹⁰

١٧١ - أَدِّ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكَ تَكُنْ مِنْ أَغْبَدِ النَّاسِ، وَاجْتَنِبْ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكَ تَكُنْ مِنْ أَوْرَعِ النَّاسِ، وَارْضَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ تَكُنْ مِنْ أَغْنَى النَّاسِ.

171- Allah’ın sana farz kıldıklarını yerine getir, insanların en âbidlerinden biri olursun. Allah’ın sana haram kıldıklarından kaçın, insanlar içerisinde en vera sahibi kimselerden biri olursun. Allah’ın sana nasip ettiğine razı ol, insanların en zenginlerinden biri olursun.

487 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 244, h.nr: 49.

488 Gazzî, *İtkân*, I, 52, h.nr: 85.

489 Şûrâ 42/41.

490 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 244-245. *Mes’eletü’z-zafer* ile ilgili ihtilaflar için bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, V, 109, IX, 509.

İbn Adiy'in İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Dârekutnî "Bunun merfu bir rivayet olarak aktarılması bir vehimdir. Doğrusu mevkûf (sahâbe sözü) olmasıdır" demiştir.⁴⁹¹

۱۷۲- أَذْمَانٍ فِي إِنْاءٍ: لَا أَكْلَهُ وَلَا أَحْرَمَهُ.

172- Bir tabaktaki iki çeşit katığı ne yerim ne de haram kılarım.

Taberânî ve Hâkim'in Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Hâkim, hadis hakkında "Sahihtir" demişse de Zehebî "**münker-vâhîdir**" diyerek onun bu değerlendirmesine karşı çıkmıştır.⁴⁹² Ayrıca Buhârî de zayıflığına işaret etmektedir. Dolayısıyla hadisın sahih olduğunu iddia etmek hatadır. Söyleniş sebebi ise şudur: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e içerisinde süt ve bal bulunan bir kap getirilince Allah Rasûlü bu sözü söylemiştir.

۱۷۳- أَذُوا حَقَّ الْمَجَالِيسِ: اذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا، وَأَرْشِدُوا السَّبِيلَ، وَغَضُّوا الْأَبْصَارَ.

173- (Yol ve sokaklarda) oturan mekânların hakkını verin: Allah'ı çokça zikredin, yol sorana doğru yolu gösterin ve gözlerinizi haramdan sakının.

Bu hadisın söyleniş sebebi şudur: Hadisin ravisi Sehl b. Huneyf'in de dediği gibi, (Medine civarının) yüksek kesimlerinde oturanlar "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz (yol ve sokaklarda) oturmadan edemeyiz" deyince Allah Rasûlü de böyle söylemiştir.⁴⁹³ Hadisin isnadındaki Ebû Bekir b. Abdurrahmân adındaki ravi, tâbiîndendir; ancak güvenilirlik durumu bi-

491 Zaten İbn Adiy de hadisi İbn Mes'ûd'un sözü olarak aktarır. Hatta rivayetin isnadında geçen Alâ b. Hâlid el-Esedî isimli ravinin, hadis otoritelerince *yalancılıkla suçlanmış biri* olduğunu da belirtir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 377-378, ravi nr: 1374) Ancak benzer manada *hasen* bir hadis de bu kitapta daha önce 85 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

492 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 246, h.nr: 7404; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 136, h.nr: 7143. Heysemî, Taberânî'nin rivayetinde Muhammed b. Abdülkerîm b. Şuayb adında tanımadığı biri olduğunu belirtirken, İbn Hacer, isnadda *meçhul* bir ravi olduğunu ifade eder. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 34, h.nr: 7973; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 573) Ayrıca hadisın *zayıf* olduğuna dair ayrıntılı açıklama için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 204, h.nr: 2182. (Çeviren)

493 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 87, h.nr: 5592.

linmemektedir. Diğer ravileri ise güvenilirlerdir.⁴⁹⁴ Bazıları da bu hadisin hasen olduğuna işaret etmişlerdir.⁴⁹⁵

۱۷۴- أَدَّبُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ: حُبِّ نَبِيِّكُمْ، وَحُبِّ أَهْلِ بَيْتِهِ، وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ، فَإِنَّ حَمَلَةَ الْقُرْآنِ فِي ظِلِّ اللَّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ مَعَ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَأَصْفِيَائِهِ.

174- Çocuklarınızı üç özellik üzere eğitin: Peygamber sevgisi, ehl-i beyt sevgisi ve Kur'ân okuma. Çünkü Kur'ân hafızları, hiçbir gölgenin olmadığı o günde, Allah'ın peygamberleri ve O'nun has kullarıyla birlikte Allah'ın gölgesinde olacaklardır.

Bu hadisi, Ebu'n-Nadr Abdülkerîm b. Muhammed eş-Şîrâzî *Fevâid*'inde; İbnü'n-Neccâr da *Târîh*'inde Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmişlerdir. Münâvî hadis hakkında "Zayıftır" demektedir.⁴⁹⁶

۱۷۵- إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ.

175- Namaz için kamet getirildiğinde farz namazdan başka namaz yoktur.

Müslim'in ve dört *Sünen* sahibinin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.⁴⁹⁷

494 Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 62.

495 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 234. Bu rivayet, bu isnadıyla *zayıf* sayılmış olsa da (bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIV, 1070, h.nr: 6969) "**Allah'ı çokça zikredin...**" ifadesi dışındaki kısım genel manada Buhârî, Mezâlim 22, İsti'zân 2; Müslim, Libâs 114; Ebû Dâvûd, Edeb 12 gibi kaynaklarda *sahih* bir hadis olarak yer almaktadır. (Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, VI, 13-15, h.nr: 2501) -Çeviren-

496 Rivayetin *sahih olmadığını* veya *çok zayıf* olduğunu belirten hadis ehli için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 181, h.nr: 2162; Gumârî, *el-Muğîr ale'l-ehâdîsi'l-mevzuâtı fi'l-Câmii's-sağîr*, Beyrut 1982, s. 18. (Çeviren)

497 Buhârî, Ezân 38 (bab başlığı olarak); Müslim, Müsâfirîn 64; Ebû Dâvûd, Salât 294; Tirmizî, Salât 312; İbn Mâce, İkâmetü's-salât 103; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 539, h.nr: 9873.

۱۷۶- أَذِيبُوا طَعَامَكُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ وَالصَّلَاةِ، وَلَا تَنَامُوا عَلَيْهِ تَغْفُلَ قُلُوبُكُمْ.

176- Yediklerinizi Allah'ın zikri ve namazla eritin. Yemeğin üzerine sakın uyumayın, yoksa kalbiniz gafil olur.

Bu hadisi İbnü's-Sünnî ve *el-Evsat*'ında Taberânî rivayet etmektedirler.⁴⁹⁸

۱۷۷- إِذَا آخَى الرَّجُلُ الرَّجُلَ، فَلْيَسْأَلْ عَنِ اسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ وَمِمَّنْ هُوَ؛ فَإِنَّهُ أَوْصَلَ لِلْمَوَدَّةِ.

177- Bir kimse bir kimseyle kardeşlik kuracağı zaman, ona kendi ismini, babasının ismini ve kimlerden olduğunu sorsun. Çünkü bu, aralarında sevgi ve kaynaşmayı daha iyi sağlar.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: Tirmizî bu hadisi Yezîd b. Naâme ed-Sehmî'den⁴⁹⁹ mevkûf olarak rivayet etmekte ve “Bu hadis garibdir. Ayrıca Yezîd'in de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den herhangi bir hadis işittiğini bilmiyoruz” açıklamasını yapmaktadır.⁵⁰⁰ Ebû Hâtim ise Yezîd'in sahâbîliğinin söz konusu olmadığını kesin bir dille ifade etmekte ve bu çerçevede, sahâbîliğinin sabit olduğunu belirten Buhârî'ye de karşı çıkmaktadır. İbn Hibbân da “Sahâbîliği sabittir” demektedir. Beğavî ise

498 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 163, h.nr: 4952; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, thk. Kevser el-Bürnî, Beyrut ts., s. 437, h.nr: 488. Heysemî, rivayeti Taberânî'ye dayandırdıktan sonra, isnadında Bezîğ Ebu'l-Halîl adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, V, 30, h.nr: 7958) Münâvî ise Bezîğ isimli ravi hakkında âlimlerin “zayıf, metrûk, yalancılıkla itham edilmiş” gibi değerlendirmelerde bulunduklarını; buna bağlı olarak da rivayetin zayıf hatta sadece onun kanalıyla gelmiş olması sebebiyle *münker* sayıldığını ifade etmektedir. Hatta İbnü'l-Cevzî tarafından da *uydurma* bir rivayet olarak görüldüğünü nakleder. Aslında rivayetin iki farklı kanalı olduğunu belirten Münâvî, ikinci rivayette de Asram adındaki ravinin, *güvenilir raviler* üzerinden hadis uyduran, yalancı biri olarak görüldüğünü vurgulamaktadır. (Bk. *Feyzu'l-Kadîr*, I, 458) Elbanî de hadisin *uydurma* olduğunu söylemektedir. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaife*, I, 233, h.nr: 115) -Çeviren-

499 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu nisbe böyle kaydedilmiş olmakla birlikte, ilgili biyografi eserlerinde bunun yerine *ed-Dabbî* olarak yazıldığını tespit ettik. (Bk. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, VIII, 313; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Adil b. Yusuf el-Azâzî, Riyad 1998, V, 2781; İbn Hacer, *İsâbe*, VI, 345) -Çeviren-

500 Tirmizî, *Zühhd* 54.

“Bu hususta ihtilaf edilmiştir” kaydını düşmektedir. Tirmizî (ilgili hadisin ardından) şöyle söyler: “Benzer bir hadis, İbn Ömer’den de merfu olarak rivayet edilir. Ancak onun isnadı da sahih değildir.”⁵⁰¹ Lafzı ise şöyledir: “Eğer bir adamla kardeş olacaksan, ona ismini ve babasının ismini sor. Zira onun bulunmadığı ortamlarda, (maddî-manevî değer ve saygınlığı açısından) onu korumuş olursun, hastaysa ziyaret edersin, ölürse de cenazesine katılırsın.”⁵⁰²

Hadisin söyleniş sebebi ise şudur: İbn Ömer şöyle demiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* benim sağa sola bakındığımı görünce, “**Ne-yin var, sağa sola bakıp duruyorsun?**” diye sordu. Ben de “Bir adamı kardeş edindim” dedim... İbn Ömer daha sonra Allah Rasûlü’nün bu sözünü zikretmektedir. Bu rivayeti Beyhakî, *Şuabu’l-îmân* adlı eserinde İbn Ömer’den nakletmekte ve şöyle demektedir: “Mesleme b. Ali bu hadisin rivayetinde tek kalmıştır. Kendisi de güçlü biri değildir.”⁵⁰³

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler: Harâitî’nin İbn Ömer’den naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: “Biriyle kardeşlik kuracağın zaman, ona ismini, babasının ismini, evini ve aşiretini sor. Eğer hasta olursa, onu ziyaret edersin; çok işi varsa yardımcı olursun.” Deylemî de bunu *Müsnedü’l-Firdevs*’te Enes kanalıyla gelen merfu bir hadis olarak “**Üç şey kabalık ve vefasızlıktandır...**” lafzıyla rivayet eder, daha sonra da bu üç şeyden birinin, kişinin, arkadaşlık kurduğu kimsenin ismini bilmemesi olduğunu söyler.⁵⁰⁴

١٧٨ - إِذَا ابْتَلَيْتَ عَبْدِي بِحَبِيبَتِهِ فَصَبْرٌ؛ عَوِضَتْهُ عَنْهُمَا الْجَنَّةُ.

178- (Allah Teâlâ şöyle buyurur:) Kulum iki gözünü kör ederek imtihan ettiğim zaman sabrederse, gözlerine karşılık cenneti veririm.

Buhârî bu hadisi, *Sahîh*’inde Enes’ten rivayet etmiştir.⁵⁰⁵ Söyleniş sebebi ise Beyhakî’nin yine Enes’ten rivayet ettiği şu hadistir: (Enes anlatıyor:) İbn Ümmi Mektûm bir gün yanımdan geçerken selam verdi.

501 Tirmizî, *Zühd* 54. Hadisin *zayıf* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, IV, 214, h.nr: 1726. (Çeviren)

502 Bu lafız, Tirmizî’de değil, bir sonraki paragrafta zikredilen Beyhakî’nin *Şuabu’l-îmân* adlı eserinde geçmektedir.

503 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 329, h.nr: 8607.

504 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 245-247, h.nr: 50.

505 Buhârî, *Merdâ* 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 449, h.nr: 12468; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VI, 375, h.nr: 3711.

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de **“Cebrail’in bana anlattığını size anlatmamı ister misiniz?”** diye sordu. Ardından da şöyle buyurdu: **“Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: İki gözünü aldığım kimseye cennetten başka bir karşılık vermemek, benim değişmez kanunumdur.”**⁵⁰⁶

Yine Beyhakî, Enes’ten şu hadisi de rivayet etmektedir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana âlemlerin Rabbi olan Allah’ın şöyle buyurduğunu anlattı: **“İki gözünü aldığım kimsenin mükâfâtı, ebediyen benim (cennet) yurdunda kalmak ve benim yüzüme bakmaktır.”**⁵⁰⁷ Bu makama uygun düşen şeylerden biri de İbn Abbâs’ın, ömrünün sonuna doğru gözlerini kaybedince dile getirdiği şu şiirdir:

“Allah gözlerimin nurunu almışsa eğer,

Onun yerine kalbim ve gönlümde nur var.

Kalbim tertemiz, aklım ise karışık değil,

Ağzımda da çekilmiş kılıç gibi fasih (açık ve düzgün) bir dil var.”

١٧٩ - إِذَا أَتَى عَلَيَّ يَوْمٌ لَا أَزْدَادُ فِيهِ عِلْمًا يُقَرِّبُنِي إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، فَلَا بُورِكَ لِي فِي طُلُوعِ شَمْسٍ ذَلِكَ الْيَوْمَ.

179- Beni Allah Teâlâ’ya yaklaştıracak şekilde ilmimi artıramadığım bir gün geçirecek olursam, o günün güneşinin doğmasında benim için hayır ve bereket yoktur/olmasın!

Bu hadisi İbn Adiy, Taberânî ve Ebû Nuaym, Âişe radiyallahu anhâ’dan **zayıf** bir isnadla rivayet etmektedirler.⁵⁰⁸

506 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XII, 339, h.nr: 9486.

507 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XII, 339, h.nr: 9487.

508 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VI, 367; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 188; İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 273. Heysemî, Taberânî’nin rivayetinde Hakem b. Abdullah adında bir ravi olduğunu belirtmekte ve bu şahıs hakkında Ebû Hâtim’in *yalancı* dediğini nakletmektedir. (Bk. *Mecma’*, I, 136, h.nr: 575) Aslında bu şahıs İbn Adiy ve Ebû Nuaym’ın rivayetlerinde de geçmektedir. Münâvî de söz konusu üç kaynaktan geçen rivayetlere tek tek değinir ve isnadlarda Hakem’in yanı sıra Bakıyye b. el-Velîd gibi *münker* rivayetler aktaran biri olduğunu; ayrıca hadis otoritelerince *yalancılıkla itham edilmiş, güvenilir raviler üzerinden hadis uyduran ve hadis hırsızlığı yapan* Süleyman b. Beşşâr adında bir ravinin de bulunduğunu belirtir. Münâvî ayrıca İbnü’l-Cevzî’nin bu sebeple hadisi

١٨٠ - إِذَا أَتَاكُمْ كَرِيمٌ قَوْمٌ فَأَكْرِمُوهُ.

180- Bir kavmin itibarlı ve saygın şahsiyeti size geldiği zaman, ona gereken ilgi ve değeri gösterin.

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir: İbn Mâce bu hadisi, **zayıf bir isnadla** İbn Ömer'den merfu olarak rivayet etmiştir.⁵⁰⁹ Buna karşılık Ebû Dâvûd bunu Şa'bî'den **sağih bir isnadla mürsel** olarak nakletmekte,⁵¹⁰ Taberânî ise Cerîr el-Becelî'den **zayıf bir isnadla** aktarmaktadır. Cerîr şunu anlatır: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* peygamber olarak gönderildiği vakit yanına vardım. Bana '**Seni buraya getiren şey nedir?**' diye sordu. Ben de 'Müslüman olmak için geldim' dedim. Bunun üzerine Allah Rasûlü, hırkasını üzerime attı" dedikten sonra bu hadisi zikretmiştir.⁵¹¹

Bezzâr da **zayıf bir isnadla** Cerîr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna geldim, benim için hırkasını yaydı ve "**Şunun üzerine otur**" buyurdu. Ben de "Bana değer verip yücelttiğin gibi Allah da seni yüceltsin" dedim. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü zikretti.

Hâkim de bu hadisi, daha ayrıntılı bir şekilde yine Cerîr'den rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün odalarından birine girdi. Ardından sahâbîleri de huzuruna girdiler, derken oda tamamen doldu. Nihayet Cerîr el-Becelî geldi, ancak oturacak yer bulamayınca kapının eşiğine oturdu. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, hırkasını çıkarıp ona doğru attı ve "**Şunun üzerine otur**" buyurdu. Cerîr ise hırkayı yüzüne koyup öpmeye ve ağlamaya başladı. Daha sonra hırkayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iade ederek "Senin elbisene oturamam. Bana değer verip yücelttiğin gibi Allah

Mevzûât'ına aldığını; Irâkî'nin ve hatta Suyûtî'nin de İbnü'l-Cevzî'yi bu konuda onayladıklarını vurgulamaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 240. Ayrıca bk. Suyûtî, *el-Leâliü'l-masnûa*, I, 191-92; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 289; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 557-559, h.nr: 379) -Çeviren-

509 İbn Mâce, Edeb 19.

510 Ebû Dâvûd, *Merâsîl*, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1408, s. 247, h.nr: 511. Ebû Dâvûd bu eserinde, *mürsel* olarak gelen bu rivayetin *muttasıl* olarak da (kesintisiz bir isnadla) nakledildiğini ancak onun da *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

511 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, II, 304, h.nr: 2266.

da seni yüceltsin” dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sağına ve soluna bakındı ve bu sözü zikretti.⁵¹²

Öte yandan Hakîm et-Tirmizî, İbn Mende ve Askerî, **meçhul bir isnadla** Ebû Abdullah İbn Damra’nın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzurunda, bir grup sahâbîsiyle birlikte oturduğum bir sırada, bir anda Allah Rasûlü **“Yemenlilerin en hayırlısı şu tepeden çıkıp size gelecek”** deyiverdi. Bir de baktık ki gelen Cerîr b. Abdullah’mış. (İbn Damra bundan sonra) bir kıssa anlatır. Bazıları bu kıssayı uzatmışlardır. Kıssanın içinde şu ifadeler yer almaktadır: “Ey Allah’ın Rasûlü! Senin, başka hiç kimseye göstermediğin ilgi ve değeri, şu adama gösterdiğine şahit olduk” dediler. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: **“Evet, öyle! Zira bu adam, kavminin itibarlı ve saygın bir şahsiyetidir. Onun için bir kavmin itibarlı ve saygın şahsiyeti size geldiği zaman, siz de ona gereken ilgi ve değeri gösterin.”**

Yine Askerî’nin **zayıf bir isnadla** rivayet ettiğine göre, Adiy b. Hâtim, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzuruna girince Allah Rasûlü ona (oturması için) bir döşek verdi, kendisi de yere oturdu. Bunun üzerine Adiy b. Hâtim “Şahitlik ederim ki sen yeryüzünde böbürlenme ve bozgunculuk istemiyorsun!” diyerek Müslüman oldu. Ardından da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Bir kavmin itibarlı ve saygın şahsiyeti size geldiği zaman...”** buyurdu.

Öte yandan Dûlâbî’nin, *el-Künâ* isimli eserinde rivayet ettiğine göre, Abdurrahmân b. Abd “Kavmimden yüz yaya ile Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzuruna geldim” diye başlayan hadisinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ilgi ve değer gösterip kendisini meclisine oturttuğunu, kendisine hırkasını giydirdiğini ve esasını verdiğini ve nihayetinde kendisinin de İslâm’a girdiğini zikreder. Bunun üzerine Allah Rasûlü’nün meclisinde bulunanlardan biri “(Ey Allah’ın Rasûlü!) Senin şu adama ilgi ve değer gösterdiğini görüyoruz” dedi. O da şöyle buyurdu: **“Şüphesiz bu adam kavminin eşrafından biridir. Bir kavmin eşrafından biri size geldiği vakit, ona gereken ilgi ve değeri gösterin.”**

Bu konuda Câbir, İbn Abbâs, Muâz, Ebû Katâde, Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik ve daha başkalarından rivayet edilen hadisler de mevcuttur. Bu

512 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 324, h.nr: 7791.

rivayetler, tek tek ele alındığında zayıf olmakla birlikte toplamı itibariyle bakıldığında hadis kuvvet kazanmaktadır. Bu sebeple Hafız İbn Hacer ve hocası Irâkî, bu hadis hakkında verilen “uydurma” hükmünü tenkit etmişlerdir.⁵¹³ Bu hadise yakın bir mana ihtiva eden bir diğer hadis ise İbn Ömer ve Ebû Hureyre'nin rivayet ettikleri şu hadistir: **“Bir kavmin itibarlı ve saygın bir kadını (eş veya cariyeye olarak) yanında bulunuyorsa, ona gereken ilgi ve değeri göster.”**⁵¹⁴

١٨١- إِذَا أَتَى عَلَيْكَ جِيرَانُكَ أَنَّكَ مُحْسِنٌ فَأَنْتَ مُحْسِنٌ، وَإِذَا أَتَى عَلَيْكَ جِيرَانُكَ أَنَّكَ مُسِيءٌ فَأَنْتَ مُسِيءٌ.

181- Eğer komşuların senin iyi biri olduğunu söylüyorlarsa, sen iyisindir. Şayet komşuların senin kötü biri olduğunu söylüyorlarsa, o zaman kötüsündür.

Hadisin söyleniş sebebi şudur: İbn Asâkir, *Târîh*'inde İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini rivayet eder: Bir adam “Ey Allah'ın Rasûlü! Ne zaman iyi ve ne zaman kötü biri sayılırım?” diye sorunca Allah Rasûlü de ona bu cevabı zikretmiştir.⁵¹⁵ Hâkim de *Müstedrek*'te buna benzer manada bir rivayeti Ebû Hureyre'den nakletmektedir. Buna göre, bir adam Rasûlullah *sal-lallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek “(Ey Allah'ın Rasûlü!) Yaptığım zaman cennete girebileceğim bir amel söyler misin bana?” demiş, Allah Rasûlü de **“İyi biri ol”** buyurmuştur. Adam “Peki, iyi biri olduğumu nasıl anlayacağım?” diye sorunca, Hz. Peygamber **“Komşularına sor. Eğer onlar senin iyi biri olduğunu söylerlerse sen iyi birisindir. Şayet onlar senin kötü biri olduğunu söylerlerse, sen kötüsündür”** buyurmuştur.

513 Hadis hakkında *uydurma* hükmünü verenler İbnü'l-Cevzî ve Sağânî gibi âlimlerdir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 91; Sağânî, *Mevzûât*, s. 63, h.nr: 103) Ancak Elbânî, bu hadisin değişik tariklerini toplayarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Neticede bütün bu tarikleri dikkate aldığımızda hadis hakkında *sahih* hükmü şöyle dursun, *hasen* hükmünü vermeyi mümkün kılacak bir şey bile yoktur. Ancak tarikler arasında şiddetli zayıf olanlar haricinde bir kısım çok zayıf olmayan tariklerle *hadisi takviye etme* imkânı vardır. Nitekim Hâkim ve Irâkî de hadisin bazı tariklerini *sahih* saymıştır.” (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 203-208, h.nr: 1205) Bu yaklaşım da Sehâvî'nin dile getirmeye çalıştığı *hasen* hükmünden çok farklı gözükmemektedir. (Çeviren)

514 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 247-255, h.nr: 51.

515 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LIII, s. 94.

Hâkim “Bu hadis, Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygundur” demiştir.⁵¹⁶ Suyûtî de **hasen** olduğunu gösteren harf simgesi koymuştur.⁵¹⁷

١٨٢ - إِذَا أَحْبَبْتُمُوهُمْ فَأَغْلِمُوهُمْ، وَإِذَا أَبْغَضْتُمُوهُمْ فَتَجَبَّوْهُمْ.

182- Eğer onları seviyorsanız, bunu onlara bildirin. Şayet onlardan nefret ediyorsanız, o zaman onlardan uzak durun.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “Hadis değildir. Sözün ilk yarısı, daha sonra gelecek olan hadisle⁵¹⁸ aynı manadadır.” Sehâvî de *Makâsîd*’da şunu söylemektedir: “Sözün ilk yarısı, bundan sonraki hadisle aynı manadadır. Yine Allah Rasûl’ünün Muâz’a hitaben söylediği ‘*Seni (Allah için) seviyorum*’ sözü de bu çerçevededir.⁵¹⁹ İkinci yarısını ise bilmiyorum ve bu kısım mutlak surette sahih değildir.”⁵²⁰

١٨٣ - إِذَا أَخَذَ مَا أَوْهَبَ، أَشَقَطَ مَا أَوْجَبَ.

183- (Allah, insana) lütfettiği (akıl melekesini) almışsa, (ona bağlı olan) sorumlulukları da düşürmüştür.

Manası sahihtir. Bir hadis olup olmadığına bakılmalıdır.⁵²¹

١٨٤ - إِذَا أَحَبَّ الرَّجُلُ أَخَاهُ، فَلْيُخْبِرْهُ أَنَّهُ يُحِبُّهُ.

184- Kişi kardeşini sevdiği zaman, onu sevdiğini kendisine haber versin.

Buhârî’nin *el-Edebü’l-müfred*’inde ve Ebû Dâvûd’un rivayet ettiği bu hadisin buradaki lafzı Ebû Dâvûd’a aittir.⁵²² Aynı zamanda Tirmizî, Nesâî ve başkalarının, Mikdâm b. Ma’dîkerib’den merfu olarak naklettikleri bir

516 Hâkim, *Müstedrek*, I, 181, h.nr: 1399.

517 Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 271, h.nr: 17963; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahîha*, III, 317, h.nr: 1327. (Çeviren)

518 Aclûnî burada 184 no’lu hadisi kastetmektedir.

519 Ebû Dâvûd, *Salât* 359; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 430, h.nr: 22119.

520 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 255, h.nr: 52.

521 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu söz hadis değildir. Ancak şer’î mükellefiyetler için aklın önemini anlatan veciz prensiplerden biri olarak kullanılmaktadır. Aclûnî’nin de dediği gibi mana itibarıyla sahihtir. (Çeviren)

522 Ebû Dâvûd, *Edeb* 121.

hadistir.⁵²³ Buhârî'nin lafzı ise şöyledir: **“Biriniz kardeşini sevdiği zaman, onu sevdiğini kendisine bildirsin.”**⁵²⁴ Tirmizî'nin lafzı **“فَلْيَعْلَمَهُ إِيَّاهُ/onu kendisine bildirsin”** şeklindedir. Nesâî'de ise **“فَلْيَعْلَمَهُ ذَلِكَ/bunu ona bildirsin”** lafzıyla yer almaktadır. İbn Hibbân ve Hâkim'in “sahih” saydıkları bu rivayet hakkında, Tirmizî de “hasen-sahih-garib” değerlendirmesinde bulunmaktadır.⁵²⁵ Bazıları da hadisin şöyle bir ilavesini aktarırlar: **“Daha sonra onu ziyaret etsin ve ilişkiyi kesen ilk kişi olmasın.”**

Taberânî ve Beyhakî'nin İbn Ömer'den gelen bir rivayetinde ise şu ifade geçmektedir: **“Ona haber versin. Çünkü o sevilen kişi de kendisinin ona karşı hissettiği şeyin aynısını (doğal olarak) hissedecektir.”**⁵²⁶ Yine bazılarının Ebû Zerr'den naklettiği bir rivayette **“Onun evine gelsin ve ona kendisini sevdiğini haber versin”** lafzıyla geçmektedir. Öte yandan yine Buhârî *el-Edebü'l-müfred*'inde bu ifadeyi, Mücâhid'in hadisinin bir parçası olarak nakleder. Mücâhid şunu anlatır: Sahabeden bir zâtla karşılaştım. Arkadan omuzlarımı tutarak “Haberin olsun, seni seviyorum!” dedi. Ben de “Beni, kendisi için sevdiğin (Allah da) seni sevsin” dedim. Bunun üzerine o sahâbî “Eğer Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **‘Bir kişi kardeşini sevdiği zaman, onu sevdiğini kendisine haber versin’** buyurmuş olmasaydı, ben (sevdiğimi) sana haber vermezdim” dedi. Daha sonra da o zat bana cariyesiyle evlenme teklifinde bulundu ve “Bizde bir cariye var, ama huysuz biridir!” dedi.⁵²⁷

١٨٥ - إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ.

185- Allah bir kavmi sevdiği zaman onları belaya uğratar.

- 523 Tirmizî, Zühd 54; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 89, h.nr: 9963; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 408, h.nr: 17171.
- 524 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 191, h.nr: 542.
- 525 Tirmizî, Zühd 54; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 330, h.nr: 570; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 189, h.nr: 7321-2.
- 526 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 208, h.nr: 13927; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 322, h.nr: 8595.
- 527 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 191, h.nr: 543; Sehâvî, *Makâsıd*, I, 256-258, h.nr: 53. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 778, h.nr: 418. (Çeviren)

Bu hadisi Taberânî, İbn Mâce ve *el-Muhtâra* adlı eserinde Ziyâuddîn el-Makdisî, Enes kanalıyla rivayet etmişlerdir.⁵²⁸ Ahmed b. Hanbel de Mahmûd b. Lebîd'den şu ziyade ile nakletmiştir: **“Kim sabrederse, Allah ona sabrının mükâfâtını verir. Kim de sabırsız davranırsa, Allah ona sabırsızlığının cezasını verir.”**⁵²⁹

Ben de (Aclûnî) derim ki: Dillerde meşhur olan şekli şudur: **“Kim başına gelene razı olursa, Allah ondan razı olur. Kim de razı olmazsa, Allah'ın gazabına uğrar.”**⁵³⁰ Öte yandan Ahmed b. Hanbel ve Deylemî'nin Ebû Hureyre'den naklettikleri rivayetin lafzı da şöyledir: **“Allah bir kulunu sevdiği zaman, onun niyaz ve yakarışını duymak için, onu belaya uğratar.”** Yine Taberânî'nin Ebû Anbese el-Havlânî'den aktardığı rivayet de şu şekildedir: **“Allah bir kulunu sevince, onu belaya uğratar. Eğer Allah kulunu tam anlamıyla severse, onu tamamen kendine has kılar; elinde ne mal ne de çocuk bırakır.”** Keza Taberânî'nin Enes'ten aktardığı rivayetinde şöyle geçer: **“Allah bir kulunu sevdiği zaman, belaları üzerine (yağmur gibi) yağdırır ve bardaktan boşalırcasına boşaltır.”**

Yine Beyhakî'nin Saîd b. el-Müseyyeb'den **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçmektedir: **“Allah bir kulunu sevdiği zaman ona belayı yapıştırır.”** İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Ebû Saîd'den rivayetine göre bir adam “Ey Allah'ın Rasûlü! Malım gitti, bedenim de hasta düştü” dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Malı gitmeyen ve bedeni hasta düşmeyen bir kulda hayır yoktur. Şüphesiz Allah, bir kulunu sevdiği zaman onu belaya uğratar. Belaya uğrattınca da ona sabır lütfeder.”** Bu konuda daha başka hadisler de vardır.⁵³¹

528 İbn Mâce, Fiten 23; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 302, h.nr: 3228; Ziyâuddîn el-Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-muhtâra*, VI, 328, h.nr: 2350. (Çeviren)

529 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 41, 48, h.nr: 23633, 23641.

530 Tirmizî, Zühd 57. Ayrıca bu rivayet ileride 677 numarada zikredilecektir. (Çeviren)

531 Bu hadisin rivayetleri teker teker ele alındığında bazılarının zayıf olduğu görülmekteyse de benzer manada pek çok rivayet bulunduğu için toplamı itibarıyla *sahih* sayılmaktadır. Nitekim bu manadaki hadislerden biri de ileride 677 no'lu rivayette gelecektir. (Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, I, 276, h.nr: 146)

١٨٦- إِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَنْزِلَ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا نَزَلَ عَنْ عَرْشِهِ بِذَاتِهِ.

186- Allah, dünya semasına inmek istediğinde, Arş'ından bizzat kendisi iner.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayet hakkında “Bunu rivayet eden kişi deccâldır” demektedir.⁵³²

١٨٧- إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا اسْتَغْمَلَهُ قَبْلَ مَوْتِهِ، قَالُوا: وَكَيْفَ يَسْتَغْمِلُهُ؟ قَالَ: يَوْفَقُهُ لِعَمَلٍ صَالِحٍ قَبْلَ مَوْتِهِ، ثُمَّ يَقْبِضُهُ إِلَيْهِ.

187- Allah bir kul için hayır dilerse, ölmeden önce onu istihdâm eder. (Sahâbîler) “Allah, onu nasıl istihdam eder ki?” diye sordular. O da şöyle buyurdu: “Ölümünden önce onu salih bir amel işlemeye muvaffak kılar, sonra da onu kendi katına alır.”

Bu hadisin baş tarafı Ahmed b. Hanbel’de şöyle geçer: “*Bir adamın hayatının nasıl sona erdiğine bakmadan, ameline hayret etmeyin.*”⁵³³ Bu rivayet Buhârî ve Müslim’in de şartlarına uygundur. Yine Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ebu’s-Şeyh’in, Ebû Uyeyne el-Havlânî’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste şöyle geçmektedir: Allah Rasûlü “*Allah bir kul için hayır dilerse, onu ballı yapar!*” buyurdu. Oradakiler “*“Onu ballı yapar” ne demek?*” diye sordular. Allah Rasûlü “*Ölmeden önce ona salih bir amelin kapısını açmasıdır!*” buyurdu.⁵³⁴

532 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 88, h.nr: 21. *Deccâl* lafzı, yalan ve düzmece rivayetleriyle bilinen raviler hakkındaki en ağır eleştiri (cerh) lafızlarından biridir. Bu şekilde cerhedilmiş bir ravinin hadisi yalan sayılır ve hiçbir şekilde itibar edilmez. (Bk. Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 61) -Çeviren-

533 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 246, h.nr: 12214. Ayrıca bk. Tirmizî, *Kader* 8; Hâkim, *Müstedrek*, I, 490, h.nr: 1257. Hadis Tirmizî ve Hâkim’in de belirttikleri gibi *sahihtir*. (Çeviren)

534 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 323, h.nr: 17784; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-‘evsat*, III, 325, h.nr: 3298, V, 55, h.nr: 4656; *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VIII, 110, 174, h.nr: 7522, 7725. *Müsned*’i tahrir eden Şuayb el-Arnaût ilgili hadisin *sahih li-gayrihi* olduğunu belirtmektedir. Hadisin *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, III, 107, h.nr: 1114. (Çeviren)

Yine Askerî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Bir kişinin hayatının nasıl sona erdiğini görene kadar o kişiye hayret etmemenizin size bir zararı yoktur.”**

Öte yandan Muâviye b. Kurra'nın şöyle dediği rivayet edilir: Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği bilgisi bana ulaştı: “Allah'ım! Ömrümün sonunu, en hayırlı zaman; en hayırlı amelimi, son amel ve en hayırlı günümü de sana kavuştuğum gün eyle!” Bilakis bu, Taberânî'nin de Enes'ten rivayet ettiği gibi bizatihi Allah Rasûlü'nün dualarından biridir.⁵³⁵

۱۸۸ - إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ خَيْرًا، أَمِطُوا لَيْلَهُمْ وَأُضْحِيَ نَهَارَهُمْ.

188- Allah bir kavim için hayır dilerse, gecelerini yağmurlu geçirirler, gündüzleri de hava açık ve berrak olur.

Demîrî'nin *Rumûzu'l-künûz* adlı eserinde herhangi bir kaynağa dayan-
dırılmaksızın böyle geçmektedir.⁵³⁶

۱۸۹ - إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا، صَيَّرَ حَوَاجِجَ النَّاسِ إِلَيْهِ.

189- Allah bir kul için hayır dilerse, insanların ihtiyaçlarını (karşılatabilmesi için) ona yöneltir.

Deylemî bunu *Müsnedü'l-Firdevs*'te Enes'ten rivayet etmiştir.⁵³⁷

535 Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 157, h.nr: 9411.

536 Bu rivayet, herhangi bir hadis kaynağında geçmemektedir. Ancak bu manada Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (XIV, 327, h.nr: 8708) şöyle bir hadis vardır: **“Rabbiniz azze ve celle buyurdu ki: Kullarım bana itaat etseler, ben onlara geceleri yağmur yağdırır, gündüzleri de üzerlerine güneşi doğdururum. Ayrıca onlara gök gürültüsünü işittirmem.”** Ancak bu rivayet de Şuayb el-Arnaût'un tahririne göre zayıftır. (Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 287, h.nr: 883) -Çeviren-

537 Deylemî, *Firdevs*, I, 243, h.nr: 938. Rivayetin isnadındaki Yahya b. Şebîb isimli ravi hakkında İbn Hibbân şöyle demiştir: “Sevrî'nin hiç rivayet etmediği hadisleri ondan nakletmektedir. Bu sebeple delil alınması hiçbir şekilde caiz olmayan biridir.” (Bk. İbn Hibbân, *Kitâbu'l-Mecrûhîn*, thk. M. İbrahim Zâyid, Halep 1396, III, 128-129, ravi nr: 1223; Zehebî, *el-Muğnî*, II, 737, ravi nr: 6989; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 257) Elbânî de bu sebeple hadisin *uydurma* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 103, h.nr: 2224) -Çeviren-

١٩٠ - إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا، جَعَلَ لَهُ وَاعِظًا مِنْ نَفْسِهِ يَأْمُرُهُ وَيَنْهَاهُ.

190- Allah bir kul için hayır dilerse, ona (iyiliği) emredip (kötülükten) sakındıracak; kendi nefsinden bir vâiz nasip eder.

Bu hadisi Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*'te Ümmü Seleme'den rivayet etmektedir. Bir rivayette de “*kendi nefsinden*” ifadesi yerine “*kendi tarafından*” ifadesi geçmektedir.⁵³⁸

١٩١ - إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا، فَقَّهَهُ فِي الدِّينِ، وَزَهَّدَهُ فِي الدُّنْيَا، وَبَصَّرَهُ غُيُوبَهُ.

191- Allah bir kul için hayır dilerse, onu dinde ince anlayış ve derin kavrayış (fıkıh) sahibi yapar. Ayrıca dünyadan elini eteğini çektirir ve ona kusurlarını gösterir.

Beyhakî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁵³⁹ Bezzâr da bunu İbn Mes'ûd'dan şu lafızla nakletmektedir: “*Allah, bir kul için hayır dilerse, onu dinde ince anlayış ve derin kavrayış (fıkıh) sahibi yapar ve ona doğru yolu ilham eder.*”⁵⁴⁰

538 Irâkî bu rivayetin isnadının *hasen* olduğunu belirtir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, I, 1694, h.nr: 3) Ancak Elbânî, Irâkî'nin bu görüşüne katılmaz ve hadisin Hz. Peygamber'in sözü olarak aktarılan bu versiyonun zayıf olduğunu; ancak Ahmed b. Hanbel'in *ez-Züh'd* adlı eserinde (bk. s. 248, h.nr: 1768) İbn Sîrîn'in sözü olarak zikredilen rivayetin isnadının *sahih* olduğunu ifade eder. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 143-144, h.nr: 2124) -Çeviren-

539 Beyhakî'nin Enes yoluyla aktardığı bu rivayet, tespit edebildiğimiz kadarıyla elimizdeki basılı nüshada yoktur. Sadece bu manada Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den gelen bir rivayet vardır ki o da *mürseldir*. Ayrıca rivayeti Muhammed'den nakleden Musa b. Ubeyde isimli ravi de *zayıf* biridir. Öte yandan Deylemî'nin yine Enes'ten naklettiği rivayetin isnadı hakkında Irâkî, *çok zayıf* değerlendirmesinde bulunmaktadır. Zira isnadında Ebû Seleme Muhammed b. Abdullah adında, hadis otoriteleri tarafından “*yalancı ve ciddi anlamda münkerü'l-hadis biridir*” şeklinde olumsuz değerlendirmeler bulunan bir ravi yer almaktadır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 45, ravi nr: 1813; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 598, ravi nr: 7764; Irâkî, *el-Muğnî*, V, 2285, h.nr: 3624; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 248, h.nr: 2220) -Çeviren-

540 Bezzâr'ın bu rivayeti hakkında ise Heysemî şunu söyler: “Bunu, Bezzâr ve *el-Mu'cemu'l-kebîr* adlı eserinde de Taberânî rivayet etmişlerdir. Ravileri güvenilir kimselerdir.” Münzirî de isnadında sakınca bulunmadığını belirtir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 121, h.nr: 488; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 50, h.nr: 101) Elbânî

۱۹۲- إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَذْكُرَ عُيُوبَ غَيْرِكَ، فَادْكُرْ عُيُوبَ نَفْسِكَ.

192- Başkasının kusur ve ayıplarını sayıp dökmek istediğin vakit, hemen kendi kusur ve ayıplarını hatırla.

Bu rivayeti Râfiî, *Târîhu Kazvîn* adlı eserinde İbn Abbâs kanalıyla nakletmektedir.⁵⁴¹

۱۹۳- إِذَا أَرَدْتَ أَنْ أُخْرِبَ الدُّنْيَا، بَدَأْتُ بِنَيْتِي فَخَرَبْتُهَ، ثُمَّ أُخْرِبَ الدُّنْيَا.

193- (Allah şöyle buyurur:) “Dünyayı tahrip etmek istediğim zaman, öncelikle kendi Evimden başlayıp onu tahrip ederim, daha sonra da dünyayı tahrip ederim.”

Gazzâlî bunu *İhyâ*’sında rivayet etmektedir. Irâkî de *İhyâ*’nın hadislerine dair tahririnde bu hadis ile ilgili olarak “Aslı yoktur” demiştir.⁵⁴²

۱۹۴- إِذَا أَرَادَ اللَّهُ قَبْضَ رُوحِ عَبْدٍ بِأَرْضٍ، جَعَلَ لَهُ فِيهَا حَاجَةً.

194- Allah, bir kulun canını bir yerde almayı istediği zaman, o yerde o kul için bir ihtiyaç yaratır.

Suyûtî *Dürer*’de şöyle der: Tirmizî bunu, Matar b. Ükâmis’den;⁵⁴³ Tayâlisî de Ebû Azze el-Hüzelî’den rivayet etmektedir.⁵⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ebû Nuaym da bu hadisi Ebû Azze el-Hüzelî yoluyla rivayet etmişlerdir. Onların lafzı ise şöyledir: **“Allah Teâlâ bir kulu bir yerde almak istediği zaman, onun için o yerde bir ihtiyaç yaratır.”**⁵⁴⁵

ise rivayetin bu lafzıyla *münker* sayıldığını; ancak son cümlesinin yer almadığı rivayetlerin *sahih* olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, XI, 55, h.nr: 5032) -Çeviren-

541 Bu hadis, Buhârî’nin *el-Edebü’l-müfred* adlı eserinde İbn Abbâs’ın bizzat kendi sözü olarak nakledilmektedir. (Bk. *el-Edebü’l-müfred*, I, 120, h.nr: 328) Elbânî ise hadisin *münker* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, XIV, 1075, h.nr: 6975) -Çeviren-

542 Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 287, h.nr: 1. Bu rivayet ileride 843 no’lu rivayet olarak da gelecektir. (Çeviren)

543 Tirmizî, Kader 11. Tirmizî bu hadis hakkında “hasen-garib” kaydını düşmüştür.

544 Tayâlisî, *Müsneid*, II, 662, h.nr: 1422.

545 Aclûnî, ileride 251 no’lu rivayette bu hadisin değişik versiyonlarına yer verecektir. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı açıklama için bk. Elbânî,

١٩٥ - إِذَا أَرَادَ اللَّهُ إِنْفَادَ قَضَائِهِ وَقَدَرَهُ، سَلَبَ ذَوِي الْعُقُولِ عُقُولَهُمْ، حَتَّى يَنْقُذَ فِيهِمْ قَضَاؤُهُ وَقَدَرُهُ.

195- Allah Teâlâ, kaza ve kaderini gerçekleştirmek istediği zaman, akıl sahiplerinin akıllarını başlarından alır. Böylece kaza ve kader de onlar hakkında gerçekleşmiş olur.

Deylemî bu hadisi, *Müsnedü'l-Firdevs*'te Enes ve Ali radiyallahu anhumâ'dan şu ilaveyle rivayet etmiştir: **“(Allah,) işini gerçekleştirdince de o akıl sahiplerinin akıllarını onlara iade eder ve pişmanlık yaşanır.”**⁵⁴⁶ Suyûtî *ed-Dürer*'de şöyle der: “Deylemî ve Hatîb bu hadisi, **zayıf bir isnadla** İbn Abbâs'tan rivayet etmektedirler.”⁵⁴⁷

Sehâvî de *Makâsıd*'a şunları söyler: Bunu Ebû Nuaym *Târîhu İsfahân*'da rivayet etmiştir. Deylemî de onun kanalıyla İbn Abbâs'tan merfu olarak nakletmektedir. Hatîb ve başkaları da aynı şekilde bu kanalla rivayet etmektedirler. **Ancak bu rivayetin isnadında Lâhık b. Hüseyin adında çok yalan söyleyen ve hadis uyduran biri vardır.** Lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz Allah, bir işini gerçekleştirmek istediği zaman, akıl sahiplerinin akıllarını başlarından alır.”** Beyhakî de bunu İbn Abbâs'ın sözü olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Şüphesiz kader geldiğinde, gözlerin önüne perde olur.”** İbn Abbâs bunu, Nâfi' b. el-Ezrak'ın “Nasıl oluyor da (Hz. Süleyman'ın) Hüdühüd'ü, toprağı gagasıyla eşeleyip suyun yerini bulabiliyor da (yakalanması için kurulan) tuzağı göremeden gelip içine düşüyor?” şeklindeki sorusuna cevap olarak söylemiştir.⁵⁴⁸

Yine Ebû Abdurrahmân es-Sülemî bu hadisi, *Sünenü's-Sûfiyye*'de Ca'fer yoluyla dedesinden şu lafızla nakletmektedir: **“Allah bir işini gerçekleştirmek istediği zaman, o işi gerçekleştirene kadar insanların akıllarını başlarından alır. İşini gerçekleştirdince de akıllarını onlara tekrar verir ve pişmanlık yaşanır.”**

İbn Ebî Şeybe ve Hâkim'in, farklı kanallarla İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri ve Hâkim'in **sahih** saydığı bir rivayette İbn Abbâs'a “Hz. Süleyman,

Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha, III, 221, h.nr: 1221. (Çeviren)

546 Deylemî, *Firdevs*, I, 250, h.nr: 966.

547 Suyûtî, *Dürer*, s. 46, h.nr: 10.

548 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 403, h.nr: 247.

kuşlar arasında Hüdühüd'ü nasıl aradı?" diye sorulur. O da "Hz. Süleyman, suyun ne kadar uzakta olduğunu bilemediği bir yerde konaklamıştı. Hüdühüd de Hz. Süleyman'a suyun yerini gösteriyordu. O da onu suyun yerini sormak için aradı" cevabını verdi. Bunun üzerine "Peki bu nasıl oluyor? Zira Hüdühüd'e kuş kapını kuruluyor, üzerine toprak atılıyor ve çocuklar ona kamufle edilmiş tuzaklar kurup onu avlayabiliyorlar?" diye sordular. İbn Abbâs "Kaza gelince göz gider" dedi.⁵⁴⁹

Hakîm et- Tirmizî de bu son cümleyi şu lafızla rivayet etmiştir: "Kader gelince göz görmez olur. Vakit gelince göze perde olur."⁵⁵⁰ Hâkim ise bu ifadeyi İbn Abbâs'tan şu şekilde rivayet etmektedir: "Kaza indiğinde göz görmez olur."

Öte yandan Hatîb'in rivayetinde şu lafız yer almaktadır: "Şüphesiz Allah, bir işin gerçekleşmesini istediğinde..." Yine kendisine ait bir başka lafızda ise şöyledir: "Şüphesiz Allah, bir işin gerçekleşmesini arzu ettiğinde, her akıl sahibinin aklını başından alır."⁵⁵¹ Deylemî de bu hadisi, İbn Ömer'den başlıktaki lafızla rivayet etmekte ve şu ifadeyi ilave etmektedir: "(Allah) o işini bitirdiğinde, o akıl sahiplerinin akıllarını onlara iade eder ve pişmanlığı gönderir."

Gulâmu Sa'leb⁵⁵² kendisi için şu dizeleri söylemiştir:

“Allah bir kişi hakkında bir işi murad etmişse,
O kişi bir kanaat, akıl ve basiret sahibi de olsa,
Ve kadere bağlı olarak hükmü kesinleşen her şeyi
bertaraf etmek için kullandığı çareleri bile olsa,
Allah onu, cehalete düşürüp şaşırtır ve gözünü
kör eder (basiretini bağlar),
Tereyağından kıl çeker gibi aklını başından alır,
Nihayet onun hakkındaki hükmünü gerçekleştiren bitirince de
Aklını yeniden verir ona; ibret alsın diye.”

549 Hâkim, *Müstedrek*, II, 440, h.nr: 3525.

550 Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 404, h.nr: 248. (Çeviren)

551 Bu rivayet ileride 719 no'lu rivayette ayrıntısıyla ele alınacaktır. (Çeviren)

552 Asıl adı Ebû Ömer Muhammed b. Abdülvâhid b. Ebî Hişâm ez-Zâhid el-Bâğdâdî'dir (ö. 345/957). -Çeviren-

Saîd b. Mansûr ve İbn Ebî Hâtîm'in Yusuf b. Mâhek'ten rivayet ettiklerine göre, İbn Abbâs bir gün Hüdühüd'den bahsedip "Yeraltındaki suyun mesafesinin uzaklığını bilir" der. Bunun üzerine Nâfi' b. el-Ezrak "Şurada bir dur bakalım İbn Abbâs! Üzerine toprak atılarak kamufle edilmiş bir kuş kapanyla avlanılan Hüdühüd'ün yer altındaki suyu görebildiğini nasıl iddia edebiliyorsun?" diye sorar. O da "Aslında şu adam gidip de bu meseleyi (sağda solda) konuşmayacak olsa, ona hiçbir şey demezdim!.. Kuşkusuz göz, kader gelmediği müddetçe bir işe yarar. Kader gelince gözlerin önüne perde olur" der. Bunu duyan İbnü'l-Ezrak "Bundan sonra seninle hiçbir konuda tartışmayacağım!" der.

Hadisimizin dillerde meşhur olan şekli şudur: **"Kaza gelince, göz görmez olur."**

١٩٦ - إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ خَيْرًا أَهْدَىٰ إِلَيْهِمْ هَدِيَّةً، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَمَا تِلْكَ الْهَدِيَّةُ؟ قَالَ: الضَّيْفُ يَنْزِلُ بِرِزْقِهِ وَيَزْتَحِلُّ، وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لِأَهْلِ الْمَنْزِلِ.

196- Allah bir topluluk için hayır dilerse, onlara bir hediye verir. "Ey Allah'ın Rasûlü! Nedir o hediye?" diye sordular. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "Rızıkıyla gelen misafirin çıkıp giderken, Allah'ın (o misafiri ağırlayan) ev halkının günahlarını bağışlamasıdır."

Deylemî bu rivayeti Ebû Zerr'den merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: **"Misafir rızıkıyla gelir ve (onu ağırlayan) topluluğu, günahlarından arındırarak, o günahlarla çıkıp gider."**⁵⁵³ Yine Deylemî bunu Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak aktarmaktadır. Ancak o rivayette **"topluluk (kavm)"** kelimesi yerine **"ev halkı (ehlü'l-beyt)"** kelimesi geçmektedir. Bir diğer rivayette ise **"ev halkının günahları bağışlanmış bir hâlde o misafir çıkıp gider"** ifadesi yer almaktadır. Keza Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak naklettiği rivayeti de şöyledir: **"Misafire değer verip ikramda bulunun, misafiri ağırlayın! Zira ev halkının rızkının yanı sıra o misafirin de rızkını ilk getiren, Cebrail aleyhissalâtu vesselâm'dır."**⁵⁵⁴

553 Deylemî, *Firdevs*, II, 432, h.nr: 3896. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 138, h.nr: 2117.

554 Deylemî, *Firdevs*, I, 68, h.nr: 199. Bu rivayet ileride 510 no'lu hadis olarak gelecektir. (Çeviren)

Öte yandan Dârekutnî'nin Âişe radiyallahu anha'den merfu olarak naklettiği rivayet de şu şekildedir: **“Misafir, bir topluluğa geldiği zaman rızıkyla gelir.”** Ancak (Dârekutnî bu rivayetle ilgili olarak) “Garibdir” demiştir. Yine Deylemî'nin Enes'ten rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Misafir, bir topluluğun yanına girdiği zaman rızıkyla girer. Çıktığı zaman da o topluluğun günahlarını da çıkarıp götürür.”**⁵⁵⁵

١٩٧ - إِذَا اسْتَقَرَّ أَهْلُ الْجَنَّةِ فِي الْجَنَّةِ، اسْتَأْذَنَ الْإِخْوَانُ إِلَى الْإِخْوَانِ، فَيَسِيرُ سَرِيرٌ هَذَا إِلَى سَرِيرِ هَذَا، فَيَلْتَقِيَانِ فَيَتَحَادَثَانِ مَا كَانَ بَيْنَهُمَا فِي دَارِ الدُّنْيَا، فَيَقُولُ: يَا أَخِي، تَذَكَّرُ يَوْمَ كَذَا فِي مَجْلِسٍ كَذَا فَدَعَوْنَا اللَّهَ فَعَفَّرَ لَنَا.

197- Cennet ehli cennete yerleşince, kardeşler birbirlerini özlerler. Derken birinin (oturduğu) tahtı, diğerinin tahtına doğru harekete geçer ve buluşurlar. Daha sonra dünyada aralarında geçenleri konuşmaya başlarlar. Biri diğerine der ki: Kardeşim! Hatırlıyor musun, hani filanca gün, filanca mecliste Allah'a dua etmiştik de Allah bizi bağışlamıştı?

Bezzâr bu hadisi isnadıyla Enes'ten rivayet etmekte ve şöyle demektedir: “Biz bu hadisin Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'den sadece bu isnadla rivayet edildiğini bilmekteyiz. Enes, bu rivayetinde tek kalmıştır.”⁵⁵⁶

Zeynüddîn el- Irâkî de şöyle der: “İsnadındaki er-Rabî' b. Sabîh isimli ravi, **çok zayıftır**. Ayrıca İsfahânî et-Terğîb ve't-Terhîb adlı eserinde bunu mürsel olarak rivayet etmektedir.”⁵⁵⁷

Seyyidimiz Abdülkâdir Geylânî -Allah bereketlerinden bizi faydalandırsın- el-Gunye adlı eserinde şunları söyler: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyururdu: **“(Cennette) kişi, dünyadayken Allah azze ve celle için sevdiği bir kardeşini özler ve onun (cehennemde) perişan olmasından endişelenerek ‘Filanca kardeşim ne yaptı acaba keşke bilebilsem?’ der.**

555 Aclûnî, bu eserin 227 no'lu hadisinde Deylemî'nin Enes'ten rivayet ettiği bu son rivayetin isnadının zayıf olduğunu Sehâvî'den naklen ifade edecektir. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 62, h.nr: 2547. (Çeviren)

556 Bezzâr, *Müsned*, XIII, 202, h.nr: 6668.

557 Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1932, h.nr: 3. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 345, h.nr: 2321. (Çeviren)

Allah azze ve celle de onun kalbindeki arzusuna vakıf olur ve meleklerine ‘Şu kulumu kardeşine götürün’ diye vahyeder. Melekler o zata, eğerinin üzerinde nurdan yapılmış döşek bulunan bir dişi deve getirirler ve selam verirler. O da selamlarını alır. Sonra ona ‘Kalkıp deveye bin ve kardeşine git’ derler. O da deveye biner ve sizden birinizin bir dişi deveyle iki fersahlık mesafeyi katettiğinden daha hızlı bir şekilde cennette bin yıllık bir mesafeyi kateder. Ondan daha süratli giden bir şey yoktur. Nihayetinde kardeşinin evine varır ve ona selam verir. Kardeşi de selamını alır ve onu ‘Merhaba’ diyerek hoş bir şekilde karşılar. Sonra o zat, kardeşine ‘Neredeydin kardeşim? Senin adına endişelenmişim!’ der. Ardından birbirlerine sarılıp ‘Bizleri kavuşturan Allah’a hamd olsun’ derler ve bir insanın duyabileceği en güzel seslerle Allah azze ve celle’ye hamd ederler. Tam o esnada Allah azze ve celle de şöyle buyurur: ‘Ey kullarım! Vakit, amel vakti değildir. Şimdi selam ve niyazda bulunma vaktidir. Dileyin, size dilediğinizi vereyim.’ Onlar da ‘Ya Rab! Bizi bu mertebede buluştur’ diye dua ederler. Bunun üzerine Allah o mertebeyi, inci ve yakutla süslenmiş bir çadır olarak onların mekânı hâline getirir. Eşlerine de bunun dışında evler tahsis eder. Orada yerler, içerler, hoşça vakit geçirirler ve nimetlerden istifade ederler.’⁵⁵⁸

١٩٨ - إِذَا أَسَاتَ فَأَخِينُ.

198- Bir kötülük yaptığın zaman hemen peşinden iyilikte bulun.

Bu hadisi Hâkim ve Beyhakî, İbn Amr kanalıyla rivayet etmişlerdir.⁵⁵⁹

١٩٩ - إِذَا امْتَشَاطَ السُّلْطَانُ تَسَاطَ الشَّيْطَانُ.

199- Sultan öfkeden çıldırdığı zaman, şeytan (ona) musallat olur.

558 Abdülkâdir Geylânî, *el-Gunye li tâlibî tarîkî'l-Hakk azze ve celle*, thk. Ebû Abdurrahmân Salâh b. Muhammed b. Uvayda, Beyrut 1997, I, 302. Abdülkâdir Geylânî bu rivayeti isnadsız bir şekilde nakletmektedir. (Çeviren)

559 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 282, h.nr: 524; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 318, h.nr: 8747; Hâkim, *Müstedrek*, I, 121, h.nr: 179, IV, 272, h.nr: 7616; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 382, h.nr: 7664. *Hasen-sahih* bir hadistir. Bk. Münâvî, *Teyisr*, I, 70; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, III, 230, h.nr: 1229. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Atiyye es-Sa'dî yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁵⁶⁰

٢٠٠- إِذَا سَمِعْتُمْ بِجَبَلٍ زَالَ عَنْ مَكَانِهِ فَصَدِّقُوا، وَإِذَا سَمِعْتُمْ بِرَجُلٍ زَالَ عَنْ خُلُقِهِ فَلَا تُصَدِّقُوا، فَإِنَّهُ يَصِيرُ إِلَى مَا جُبِلَ عَلَيْهِ

200- Bir dağın yerinden oynadığını duyarsanız inanın ama bir insanın huyunu değiştirdiğini duyarsanız asla inanmayın. Çünkü o, nihayetinde yaratılışında var olan karakterine döner.⁵⁶¹

İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebu'd-Derdâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁵⁶²

٢٠١- إِذَا أَضْبَحْتَ آمِنًا فِي سِرِّكَ، مُعَافَى فِي جَسَدِكَ، عِنْدَكَ قُوَّةٌ يَوْمَكَ فَعَلَى الدُّنْيَا الْعَفَاءُ.

201- Eğer evinde ocağında canının güvende olduğundan emin bir şekilde, vücudun sıhhat ve afiyet içerisinde ve günlük azığın da yanınızda olduğu hâlde sabahlamışsan, artık dünya yıkılsa da gam değil!

560 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 504, h.nr: 17984; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XVII, 167, h.nr: 444. Bu hadis hakkında Heysemî, eserinin bir yerinde "İsnadında tanımadığım kimse var" derken (bk. *Mecma'*, IV, 194, h.nr: 6999), diğer iki yerde "Ravileri güvenilir kimselerdir" demektedir. (Bk. *Mecma'*, V, 235, h.nr: 9193; VIII, 71, h.nr: 12996) Münâvî'nin nakline göre de Suyûtî bu hadisin *hasen* olduğuna dair bir harf simgesi kullanmıştır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 275) Ancak *Müsned*'in tahririni yapan Şuayb el-Arnaût *isnadının zayıf* olduğunu belirtmektedir. Elbânî de *zayıf* olduğu kanaatindedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 51, h.nr: 581, V, 342, h.nr: 2318) -Çeviren-

561 Benzer lafızlarla gelen rivayetler için 223 ve 799 no'lu rivayetlere bakınız. (Çeviren)

562 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 491, h.nr: 27499. İleride 799 no'lu hadiste Aclûnî'nin Sehâvî'den naklen bu hadisin ravilerinden Zührî ile sahabî Ebu'd-Derdâ arasında bir kopukluk olmasından dolayı hadisin (zayıf hadis kategorisi içerisinde) *munkatı* olduğunu belirttiği görülecektir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VII, 196, h.nr: 11827; Sehâvî, *Makâsıd*, thk. Hüsâmüddîn b. Emîn Hamdân, Medine 2017, II, 95, h.nr: 265; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 381; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 260, h.nr: 135) -Çeviren-

Beyhakî bu hadisi, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmiştir.⁵⁶³ Bu rivayet daha önce, “ابن آدم/İbn Âdem” ifadesiyle başlayan İbn Ömer hadisi olarak da geçmişti.⁵⁶⁴ Abdullah b. Ahmed de bunu Şumeyt’in kendi sözü olarak aktarmakta ve şöyle bir ilavede bulunmaktadır: “Dünya için üzülen herkes yok olup silinse de gam değil!”⁵⁶⁵

٢٠٢- إِذَا أَصَابَ أَحَدَكُمْ مُصِيبَةٌ فَلْيَذْكُرْ مُصِيبَتَهُ بِي؛ فَإِنَّهَا مِنْ أَكْثَرِ الْمَصَائِبِ.

202- Birinizin başına bir musibet geldiğinde, beni kaybetmiş olmaktan dolayı yaşadığı musibeti hatırlasın. Çünkü bu, en büyük musibetlerden biridir.

Bu hadisi İbn Adiy **zayıf bir isnadla** rivayet etmektedir.⁵⁶⁶ Öte yandan Beyhakî bunu İbn Abbâs’tan; Taberânî de Sâbit el-Cumahî’den rivayet etmektedirler.⁵⁶⁷

563 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 8, h.nr: 9876. Münâvî, bu rivayetin isnadındaki Sellâm b. Süleym ile İsmail b. Râfî isimli ravilerin her ikisinin de çok zayıf olduklarını, Zehebî’nin de İsmail hakkında zayıf ve metrûk biri dediğini nakletmektedir. (Bk. *Feyzu'l-Kadîr*, I, 286) Bu sebeple de ciddi anlamda münker sayılmıştır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, XIV, 1078, h.nr: 6978) -Çeviren-

564 Bk. 48 no’lu rivayet.

565 Basra’nın abid ve zahidlerinden Ebû Ubeydullah Şumeyt b. Aclân el-Basrî’nin bu sözünün geçtiği bir kaynak için bk. İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-safve*, II, 203. İlgili rivayetin bu zatın bir sözü olarak ele alınması durumunda, abid ve zahid bir şahsiyetin, zühd ve takva yolundaki seyri açısından eşyaya bakışını ve dünya tasavvurunu yansıtmakta; “aza kanaat etme” fikrini, biraz da sert ve acımasız bir üslupla dile getirmektedir. Kanaatimizce daha sağlam yollarla bize ulaşan bir hadis, temel İslâmî ilke ve öğretiler açısından eşyaya ve dünyaya karşı insafî ve ölçülü bir tasavvur sunmaktadır. Nitekim bizzat Aclûnî’nin, bu kitabın 2377 no’lu rivayeti olarak aktardığı bir hadisin metni aynen şöyledir: **“Kim evinde ocağında, canının güvende olduğundan emin bir şekilde, vücûdu sıhhat ve afiyet içerisinde ve günlük azığı da yanında olduğu hâlde sabahlamışsa, sanki bütün bir dünya kendisine bahşedilmiş gibidir.”** Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 156, h.nr: 300; Tirmizî, *Zühd* 34; İbn Mâce, *Zühd* 9. (Çeviren)

566 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 145. İbn Adiy’in metnindeki son cümle şöyledir: **“Çünkü bu, musibetlerin en büyüğüdür.”** (Çeviren)

567 Dârimî, *Mukaddime* 14; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VII, 167, h.nr: 6718; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 423, h.nr: 9677. Dârimî’nin rivayeti sahih olmasına rağmen mürseldir. Heysemî, Taberânî’nin rivayetinde Ebû Bürde Amr b. Yezîd adında, sadece İbn Hibbân tarafından güvenilir sayılan bir ravi bulunduğunu

٢٠٣- إِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِالْمَسَاءِ، وَإِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِالضُّبْحِ، وَخُذْ مِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ، وَمِنْ صِحَّتِكَ لِسَقَمِكَ.

203- Sabaha ulaştığında akşamı gönlünden geçirme, akşama vardığında da sabahı düşünme. Ölümün için hayatını, hastalığın için de sağlığını fırsat bil, tedbirini al.

Necmüddîn el-Gazzî'nin söylediğine göre, Buhârî bu hadisi İbn Ömer'den mevkûf olarak; İbn Hibbân ise merfu olarak rivayet etmektedirler.⁵⁶⁸

Ben de (Aclûnî) derim ki: Nevevî'nin *el-Erbâin*'inde Buhârî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Akşama ulaştığında sabahı bekleme, sabaha ulaştığında da akşamı bekleme. Hastalığın için sağlığını, ölümün için de hayatını fırsat bil, tedbirini al.”**⁵⁶⁹ İbn Hacer el-Mekkî de şöyle demiştir:⁵⁷⁰ Birkaç farklı kanaldan Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu vasiyetine benzer manada rivayetler gelmiştir. Bunlardan biri de Hâkim'in şu rivayetidir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bir adama öğütte bulunurken şöyle buyurmuştur: **“Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bil: Yaşlılıktan önce gençliğinin, hastalığından önce sağlığının, fakir düşmeden önce zenginliğinin, meşguliyetinden önce boş vaktinin ve ölümünden önce hayatının.”**⁵⁷¹

belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IX, 37) Öte yandan Münâvî de Beyhakî'nin rivayetindeki bir kısım raviler hakkında da olumsuz tenkitler bulunduğunu (bk. Zehebî, *Mizân*, II, 266, ravi nr: 3682 “Şurahbîl b. Sa'd;” III, 363, ravi nr: 6779 “Fıtr b. Halîfe”) aktardıktan sonra Suyûtî'nin bu hadise, *zayıf* olduğunu gösteren bir harf simgesi koyduğunu, ancak hadisi destekleyici nitelikte daha başka rivayetlerin bulunduğunu vurgular. (Bk. *Feyzu'l-Kadîr*, I, 286) Sonuç olarak hadis, benzer manadaki destekleyici rivayetler sayesinde *sahih* sayılmaktadır. (Ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, III, 97, h.nr: 1106) -Çeviren-

568 Gazzî, *İtkân*, I, 55, h.nr: 93; Buhârî, *Rikâk* 3; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 471, h.nr: 698 (bu hadis, Gazzî'nin iddiasının aksine İbn Hibbân'da da mevkûf bir rivayet olarak geçmektedir); Tirmizî, *Zühd* 25; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 417, h.nr: 13537; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 475, h.nr: 9766.

569 Buhârî, *Rikâk* 3.

570 Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fethü'l-mübîn bi şerhi'l-Erbâin*, bsk. hzr. A. Câsim Muhammed el-Muhammed ve dğr., Cidde 2008, s. 617. (Çeviren)

571 Bu hadis ileride 436 no'lu rivayet olarak ayrıca incelenecektir. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, IV, 341, h.nr: 7846. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, s. 200,

٢٠٤- إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَهْنَا وَأَذْبَرَ النَّهَارَ مِنْ هَهْنَا، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ.

204- Gece şuradan gelip gündüz şuradan gidince, oruçlu iftar eder.

Hafız İbn Hacer, *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerine dair tahririnde bu hadisi, Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'dan gelen bir rivayet olarak Buhârî ve Müslim'e dayandırır.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Benim gördüğüm kadarıyla Buhârî'nin Oruç bölümünde Ömer *radıyallahu anh* kanalıyla gelen rivayette şu ziya-de bulunmaktadır: **“...ve güneş battığında artık oruçlu iftar eder.”**⁵⁷² Yine Buhârî'nin Ubeydullah b. Ebî Evfâ yoluyla gelen bir rivayetinde de şu ifade yer alır: **“Gecenin şuradan geldiğini gördüğünüzde artık oruçlu iftar eder.”**⁵⁷³ Bir başka lafızda ise şöyle geçmektedir: **“Gecenin şuradan girdiğini gördüğün zaman, artık oruçlu iftar eder.”** Burada hitap Bilâl'e yönelik olup müfred (tekil) olarak gelmiştir.⁵⁷⁴ Bu hususa dikkat et.

٢٠٥- إِذَا أَكَلْتُمْ فَأَفْضِلُوا.

205- Bir şey yediğinizde geriye bir miktar bırakın.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demiştir: “Hocamız Sehâvî buna ayrı bir başlık hâlinde yer vermiş, ancak üzerinde konuşmamıştır.”⁵⁷⁵ Ben de (İbnü'd-Deyba') derim ki: Buhârî'de geçen ve Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, bir miktar süttten arta kalanı içtiğine dair Ebû Hureyre'den gelen hadis⁵⁷⁶ ile yine *Sahîh-i Müslim*'de yer alan tabak hadisi⁵⁷⁷ bu rivayeti desteklemektedir.”⁵⁷⁸

h.nr: 1379; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 77, h.nr: 34319; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 400, h.nr: 11832; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 476, h.nr: 9767. (Çeviren)

572 Buhârî, Savm 42. Benzer bir lafızla Müslim, Sıyâm 51.

573 Buhârî, Savm 33; Müslim, Sıyâm 53.

574 Buhârî, Savm 44.

575 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 261, h.nr: 55.

576 Buhârî, Rikâk 17.

577 Burada Allah Rasûlü'nün, tabakta arta kalan yemeğin sıyrılmasını emrettiği hadise işaret edilmektedir. (Bk. Müslim, Eşribe 133) -Çeviren-

578 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 14.

(Aclûnî şöyle der): Ancak bu rivayetin, zikredilen hadislerle desteklenmesi açık değildir. Zira bir sütün arta kalan kısmının varlığı, onun bırakılması talebini gerektirmez.⁵⁷⁹ Daha sonra Aliyyü'l-Kârî'nin şöyle dediğini gördüm: Şu kadar var ki **“Arta kalmayan ne bir yiyecek ne de bir içecekte hayır vardır”** ve **“Bir şey içtiğinizde geriye bir miktar bırakın”** hadisleri bu hadise uygun düşmektedir. Kâdî İyâz bu hadislerin her ikisini, İbnü'l-Esîr ise ikincisini zikretmektedir. Bu noktada tabakta yemek bırakmamayı emreden hadisler ile bu hadisin arasını bağdaştırma yöntemi şöyle olmalıdır: Tabakta hiç yemek bırakmamak caizdir, bir kısmını bırakmak ise daha faziletlidir. Ancak bu arta kalan kısım, başkalarının da faydalana-bileceği ölçüde olmalıdır. Aksi hâlde en faziletli tutum, yemekten geriye hiçbir şey bırakmamaktır. Nitekim “Ya geriye bir şeyler bırakın yahut hiçbir şey bırakmayıp temizleyin” denilmiştir.⁵⁸⁰

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demektedir: “Bunu bir hadis olarak bulamadım. Aksine sahih hadislerde bununla çelişecek hususlar mevcuttur. Mesela; Müslim’in Câbir’den rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yemek sonrası parmakları yalamayı ve yemek tabağını sıyırmayı emretmiş ve **‘Siz, bereketin yemeğinizin neresinde olduğunu bilemezsiniz’** buyurmuştur.⁵⁸¹ Şu kadar var ki, söz konusu rivayet şöyle yorumlanırsa durum değişebilir: Kişinin yanında hizmetçi ve benzeri bir kimse varsa ve kendi yemeğinden de ona yedirmemişse, ona yemek bırakmasında bir sakınca yoktur.”⁵⁸²

Ben de (Aclûnî) derim ki: Gazzî’nin burada “Ona yemek bırakmasında bir sakınca yoktur...” demek yerine “Ona yemek bırakması gerekir.” demesi daha uygun düşerdi. Bu noktayı iyi düşün.

579 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî’nin İbnü’d-Deyba’dan naklettiği cümlelerin son kelimesi “يؤيده/desteklemektedir” değil, “يرده/reddetmektedir” şeklinde kaydedilmiştir. (Bk. *Temyîz*, s. 14) Nitekim aynı hadis, Aclûnî’nin sıkça başvurduğu Necmüddîn el-Gazzî’nin *İtkân*’ında da ele alınmış ve orada da Buhârî ve Müslim’de geçen hadislerle çeliştiği ifade edilmiştir. (Bk. Gazzî, *İtkân*, I, 54, h.nr: 94) Bu durumda söz konusu kelimedeki yanlış, kanaatimizce yazım benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Zaten Aclûnî’nin “desteklemektedir” lafzına itiraz türünden yaptığı açıklama da ortada bir yanlış olduğunu göstermektedir. (Çeviren)

580 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 88, h.nr: 22.

581 Müslim, Eşribe 133.

582 Gazzî, *İtkân*, I, 55, h.nr: 94.

Öte yandan İbn Receb, *Tabakâtü'l-Hanâbile* adlı eserinde Vezîr İbn Hübeyre'nin biyografisini aktarırken, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “**Bir şey içtiğinizde geriye bir miktar bırakın**” hadisiyle ilgili olarak şunları söylemektedir: “Bu hadis özellikle içme ile ilgilidir. Yemek konusundaki sünnet ise parmakları yalamak ve yemek tabağını sıyırmaktır. Geriye bir miktar bırakma hususunun içeceğe özgü olmasının sebebi ise şudur: Toprak ve çer-çöp, içeceğin bulunduğu kabın dibine çöker. Dolayısıyla o içeceği dibine kadar içmek, zararlı bir şeyi içmeye sebep olur.”⁵⁸³ Bu hususu iyi düşün.

٢٠٦- إِذَا التَّقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ - وَفِي لَفْظٍ: فَقَتَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ - قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ.

206- İki Müslüman kılıçlarıyla karşı karşıya gelirse öldüren de öldürülen de cehennemdedir. -Bir lafızda da şöyle geçer: Ve biri diğeri öldürürse öldüren de öldürülen de cehennemdedir.- Bunun üzerine “Ey Allah’ın Rasûlü! Öldürenin durumu anlaşıyor da öldürülen niçin cehennemdedir?” diye soruldu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “Çünkü o da kardeşini öldürmeye hevesliydi” buyurdu.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Ebû Bekre kanalıyla; İbn Mâce ise Ebû Musa el-Eş’arî yoluyla rivayet etmişlerdir.⁵⁸⁴

٢٠٧- إِذَا التَّقَى الْخِتَانَانِ فَمَدَّ وَجَبَ الْغُسْلُ.

207- İki sünnet yeri (erkeğin sünnet uzvu ile kadının uzvu) birleştiğinde gusül gerekir.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Nesâî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁵⁸⁵ Bir rivayette de “**(Erkeğin) sünnet uzvu,**

583 İbn Receb el-Hanbelî, *Zeylû Tabakâti'l-Hanâbile*, thk. Abdurrahmân b. Süleyman el-Useymîn, Riyad 2005, II, 154.

584 Buhârî, İmân 22, Diyât 2, Fiten 10; Müslim, Kasâme 33, Fiten 14, 15; Ebû Dâvûd, Fiten 5; Nesâî, Tahrîm 29, Kasâme 7; İbn Mâce, Fiten 11.

585 Tirmizî, Tahâret 80; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XLIII, 151, h.nr: 26025. Hadisin sahih olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, III, 259, h.nr: 1261. (Çeviren)

(kadının) sünnet uzvunu aşar/girerse, gusûl gerekir” lafzıyla geçmektedir.⁵⁸⁶ Ayrıca Taberânî bu hadisi, Ebû Ümâme ve Râfi‘ b. Hadîc’den rivayet etmektedir. Hanefiler bunu kitaplarında bir ziyade ile zikretmektedirler. Nitekim Ekmelüddîn (el-Bâbertî), *el-Înâye Şerhu’l-Hidâye*’de şöyle demektedir: “Bizdeki rivayete göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **‘İki sünnet yeri birleşip erkeğin uzvunun başı (kadının uzvu içerisinde) görünmez hâle gelirse, meni inse de inmese de gusûl gerekir.’**”⁵⁸⁷

Suyûtî de *el-Câmiu’l-kebir*’de bu rivayeti, İbn Ömer’den gelen bir hadis olarak Ukaylî’ye dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: **“İki sünnet yeri birbirine dokunursa, artık gusûl gerekmiştir.”**⁵⁸⁸ Yine aynı eserde Suyûtî, Amr b. Şuayb’ın, babası yoluyla dedesinden naklettiği başka bir rivayeti de Taberânî’ye izafe etmektedir. Onun lafzı da şöyledir: **“İki sünnet yeri birleşip erkeğin uzvunun başı (kadının uzvu içinde) görünmez hâle gelirse, meni inse de inmese de artık gusûl gerekmiştir.”**⁵⁸⁹

٢٠٨ - إِذَا أَمَّ أَحَدُكُمُ النَّاسَ فَلْيُخَفِّفْ.

208- Biriniz insanlara namaz kıldıracağı zaman, hafif tutsun.

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî bu hadisi Ebû Hureyre’den şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“Çünkü onların arasında zayıf, yaşlı ve ihtiyaç sahibi kimseler vardır. Kendi başına namaz kıldığında ise dilediği kadar uzatsın.”**⁵⁹⁰ Bu hadis ileride mim harfinde “*مَنْ أَمَّ فَلْيُخَفِّفْ*”/men emme felyuhaffif” lafzıyla başlayan rivayette de gelecektir.⁵⁹¹

586 Nesâî, *el-Sünenü’l-kübrâ*, I, 151, h.nr: 194.

587 Ebû Yusuf, *el-Âsâr*, thk. Ebu’l-Vefa el-Efğânî, Beyrut ts., s. 12, h.nr: 56; İmam Muhammed b. el-Hasen, *el-Âsâr*, thk. Ebu’l-Vefa el-Efğânî, Beyrut ts, I, 83, h.nr: 47.

588 Ukaylî, *Duafâ*, I, 30. Aynı lafızla Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Âişe’den gelen rivayet için bk. Abdurrezzâk, *Musanef*, I, 245, h.nr: 936; Mâlik, *Muvatta*, Tahâret 71.

589 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 380, h.nr: 4489.

590 Buhârî, İlim 28, Ezân 62; Müslim, Salât 183-186; Tirmizî, Salât 61; Nesâî, İmâmet 35; İbn Mâce, İkâme 48, 49; Mâlik, *Muvatta*, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 207, h.nr: 10306.

591 Aclûnî’nin sözünü ettiği bu lafız, *Keşfü’l-hafâ*’da yer almamaktadır. (Çeviren)

٢٠٩- إِذَا اُنْتَصَفَ شَعْبَانُ، فَلَا صَوْمَ حَتَّى رَمَضَانَ.

209- Şa'bân'ın ortası olduğunda, Ramazan'a kadar oruç yoktur.

Bir lafızda da “*Ramazan girinceye kadar oruç tutmayın*” şeklinde geçmektedir. Sehâvî şöyle demiştir: “Bu hadisi, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî rivayet etmiş; İbn Hibbân sahih saymış, Ebû Avâne ve *el-Mücâlese* adlı eserinde de Dîneverî, Ebû Hureyre'den merfu olarak nakletmişlerdir.⁵⁹² Öte yandan bu hadisi destekleyici nitelikte Alâ b. Abdurrahmân'ın, babası kanalıyla (yine Ebû Hureyre'den) naklettiği bir rivayet de Taberânî, Beyhakî ve Dârekutnî'de⁵⁹³ yer almaktadır.”⁵⁹⁴

٢١٠- إِذَا بَلَغَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ؛ لَمْ يَخْمِلِ الْحَبْثُ.

210- Su, iki kulle⁵⁹⁵ ölçğine ulaştığında pislik tutmaz.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârekutnî, Beyhakî ve İbn Hibbân'ın İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁵⁹⁶ Ancak İbn Mâce'nin lafzı şöyledir: “*İki kulle ölçüsüne ulaşan suyu hiçbir şey kirletemez.*” Dârekutnî'nin Ebû Hureyre'den naklettiği rivayetin lafzı ise şu şekildedir: “*İki kulle ölçğinde ve daha fazla miktardaki suyu hiçbir şey kirletemez.*”⁵⁹⁷

592 Ebû Dâvûd, Savm 12; Tirmizî, Savm 38; İbn Mâce, Sıyâm 5; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 254, h.nr: 2923; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 441, h.nr: 9707; Dârimî, Savm 34; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 358, h.nr: 3591; Ebû Avâne, *el-Müstahrec*, thk. Eyman b. Ârif ed-Dimeşkî, Beyrut 1998, II, 171, h.nr: 2709; Dîneverî, *el-Mücâlese*, VI, 291, h.nr: 2654.

593 Dârekutnî, *Sünen*, III, 169, h.nr: 2312; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 264, h.nr: 1936; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 353, h.nr: 7962.

594 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 262-264, h.nr: 56.

595 Kulle: 104 kiloluk bir su küpüdür. Buna göre, iki kulle 208 kg. olmaktadır. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 317) -Çeviren-

596 Ebû Dâvûd, Tahâret 33; Tirmizî, Tahâret 50; İbn Mâce, Tahâret 75; Nesâî, Tahâret 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 211, h.nr: 4605; Dârimî, Tahâret 55; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 57, h.nr: 1249; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 393, h.nr: 1232.

597 Dârekutnî, *Sünen*, I, 18, h.nr: 20.

٢١١- إِذَا بُلِيتُمْ بِالْمَعَاصِي فَاسْتَرُوا.

211- Günahlarla sınıdığınızda gizli tutun (ifşa etmeyin).

Sehâvî “Bu rivayet ‘مَنْ أَتَى مِنْ هَذِهِ الْقَادُورَاتِ / *Kim şu pisliklerden birini işleyecek olursa...*’ diye başlayan hadiste gelecektir” demiştir.⁵⁹⁸

Dolayısıyla kul, bu pisliklerden tevbe etmeli ve Allah onları örtüp gizlemişken, insanların önünde ifşa etmemelidir. Bu hadisi Beyhakî ve Hâkim, İbn Ömer’den rivayet etmişlerdir. Hâkim de “Bu hadis, Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygundur” demiştir. Hadisin lafzı ise şöyledir: **“Allah’ın yasakladığı şu pisliklerden kaçının. Bunlardan bir şeye bulaşan kimse, Allah’ın örtüsüyle örtünüp gizlensin ve Allah’a tevbe etsin. Zira bize (gizleyebileceği) suçunu itiraf eden kimseye biz Allah’ın belirlediği cezayı (kitabullah) uyguluyoruz.”** Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem bunu, Mâiz’e uyguladığı recm cezasından sonra söylemiştir.⁵⁹⁹

٢١٢- إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ، فَاقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا.

212- İki halifeye birden biat edildiği zaman sonrakini öldürün (biatını geçersiz sayarak onu ölü gibi yok sayın).

Bu hadisi Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Saîd el-Hudrî, Ali ve Abbâs radiyallahu anhum’dan rivayet etmişlerdir.⁶⁰⁰ Demîrî, Nevevî’nin *Minhâc*’ına yaptığı şerhinde şöyle demektedir: “Aynı anda, birbirinden uzak iki bölgede bile olsa, iki imam tayin etmek caiz değildir. Ebu’l-Kâsım el-Ensârî ise *el-Gunye*’de, Üstad Ebû İshâk’tan, iki ayrı bölgede iki farklı imam tayin etmenin caiz olduğu görüşünü nakletmektedir. Zira buna yani bir imam (yönetici) seçimine ihtiyaç duyulabilir. Eğer her ikisine birden biat edilirse, her iki biat da geçersiz olur. Şayet sırayla biat edilirse, o za-

598 Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla Sehâvî’nin eserinde bu lafızla başlayan bir rivayet bulunmamaktadır. (Çeviren)

599 Mâlik, *Muvatta*, Hudûd 12; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 272, h.nr: 7615; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 572, h.nr: 17601. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı izah için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 267, h.nr: 663.

600 Müslim, *İmâret* 61; Bezzâr, *Müsned*, XIV, 240, h.nr: 7813 (Ebû Hureyre); Ebû Avâne, *Müstahrec*, IV, 411, h.nr: 7133; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 248, h.nr: 16547. Tespit edebildiğimiz kadarıyla hadis Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçmemektedir.

man ikincisi geçersizdir. Nitekim Müslim, Ebû Saîd el-Hudrî'den Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: **‘İki halifeye birden biat edildiği zaman sonrakini öldürün.’** Hadisin metnindeki **‘فَأَقْتُلُوا/fektülû (öldürün)’** kelimesi ‘onun halifelik iddiasını ve çağrısını geçersiz sayın ve onu ölü gibi kabul edin’ manasına gelir. Ancak bu kelimedeki ‘te’ harfi ‘yâ’ olarak da rivayet edilmiştir (فَأَقِيلُوا: feekîlû). Bu durumda mana ‘ona itaat etmeyin’ şeklinde olacaktır.”⁶⁰¹

٢١٣- إِذَا تَحَيَّزْتُمْ فِي الْأُمُورِ، فَاسْتَعِينُوا مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ.

213- İşlerinizde ne yapacağınızı şaşırdığınızda, kabir ehlinen yardım isteyin.

İbn Kemalpaşa'nın *el-Erbâin*'inde böyle geçmektedir.⁶⁰²

٢١٤- إِذَا تَزَوَّجَ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ نِصْفَ الدِّينِ، فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي.

214- (Kişi) evlendiği zaman dininin yarısını tamamlamış olur. Geri kalan yarısı için de Allah'tan korksun.

Beyhakî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁰³ İleride “مَنْ تَزَوَّجَ/men tezevvece” lafzıyla gelecektir.⁶⁰⁴

601 Ebu'l-Bekâ ed- Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc fî şerhi'l-Minhâc*, thk. İlmî bir komisyon, Cidde 2004, IX, 69.

602 İbn Teymiyye'nin beyanına göre bu hadis, hadisçilerin icmasıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* adına uydurulmuş bir yalan ve iftira olup hiçbir âlim tarafından rivayet edilmemiştir ve hiçbir muteber hadis kitabında geçmemektedir. (Bk. İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, I, 356, XI, 293; a.mlf, *İktidâ'u's-sırâtı'l-müstakîm*, thk. Nâsır Abdülkerîm el-Akl, Beyrut 1999, II, 196. Ayrıca bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân fî masâiyidi's-şeytân*, thk. M. Hâmid el-Fakî, Riyad ts., I, 215) Aliyyü'l-Kârî ise “Öyle bir zaman gelecek ki insanlar kabirlere gidip ‘Keşke şu kabirdekinin yerinde ben olsaydım’ diyecek...” hadisi ile “Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Çünkü bu ziyaret dünya ve dünyalıklardan yüz çevirmeyi sağlar ve ahireti hatırlatır” hadisini şerh ederken bu sözü “şöyle denilmiştir” kaydıyla zikretmekte ve hadis olduğuna dair herhangi bir imada bulunmamaktadır. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*, thk. H. Muhyiddin el-Meyyis, Beyrut 1985, s. 227; a.mlf, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhu Mişkâtü'l-Mesâbih*, Beyrut 2002, IV, 1259, h.nr: 1769) -Çeviren-

603 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 340, h.nr: 5100.

604 2432 no'lu hadise bakınız. Hadisin sıhhat değerine dair değerlendirme de orada yapılacaktır. (Çeviren)

٢١٥- إِذَا تَأْنَيْتَ أَصَبْتَ أَوْ كِذْتُ تُصِيبُ، وَإِذَا اسْتَعْجَلْتَ أخطأت أَوْ كِذْتُ تُخطئ.

215- Sakin olursan, doğruya isabet edersin yahut doğruya isabet etmek üzeresindir. Acele edersen de hata edersin veya hata etmek üzeresindir.

Bu hadisi Beyhakî, İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmektedir.⁶⁰⁵

٢١٦- إِذَا جِئْتَ يَا مُعَاذُ أَرْضَ الْحُصَيْنِ -يَغْنِي مِنَ الْيَمَنِ- فَهَزُولُ، فَإِنَّ بِهَا الْحُورَ الْعَيْنَ.

216- Ey Muâz! -Yemen'in- el-Husayb denilen beldesine geldiğin zaman hızlı adımlarla, koşarcasına yürü. Çünkü orada iri gözlü huri-ler vardır.

Sehâvî şöyle demiştir: “Bu hadisi bilmiyorum. Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûs*'unda, noktasız ‘ha’ harfinde şu açıklama yer almaktadır: *el-Husayb, ez-Zübeyr* isminin telaffuz edildiği gibi okunur. Yemen’de bir belde’nin adı olup kadınları son derece güzeldir. **‘el-Husayb denilen yere girdiğinde hızlı adımlarla, koşarcasına yürü’** rivayetinde de bu kelime geçmektedir.”⁶⁰⁶

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî de el-Münûfî'nin (bu hadis ile ilgili olarak) şöyle dediğini nakletmektedir: “Bu hadis hakkındaki uydurma hükmü gayet açıktır.”⁶⁰⁷

605 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 178, h.nr: 20271. Hadisin isnadında Saîi b. Simâk b. Harb adında hadis otoritelerince *metrûk* sayılan bir ravi vardır. Dolayısıyla hadis *zayıf* sayılmıştır. (Bk. Zehebî, *Mîzân*, II, 143, ravi nr: 3205; Zerkeşî, *Leâli'*, s. 75; Sehâvî, *Makâsıd*, II, 220, h.nr: 318; Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 439, h.nr: 2419) -Çeviren-

606 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 265, h.nr: 58.

607 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 89, h.nr: 23.

۲۱۷- إِذَا جَاءَكَ مِنْ هَذَا الْمَالِ شَيْءٌ وَأَنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَلَا سَائِلٍ فَخُذْهُ، وَمَا لَا فَلَا تُبْغِهِ نَفْسَكَ.

217- Gözünü dikmediğin ve istekli olmadığın hâlde şu maldan sana bir şey geldiğinde, sen o malı al. Eğer böyle değilse (ve gözünü diktiğin, almaya hevesli olduğun bir mal ise) sakın ona kendini kaptırma.

Bu hadisi Buhârî, Ömer *radıyallahu anh*'dan rivayet etmiştir.⁶⁰⁸

۲۱۸- إِذَا جَلَسَ الْمُتَعَلِّمُ بَيْنَ يَدَيِ الْعَالِمِ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الرَّحْمَةِ، وَلَا يَقُومُ مِنْ عِنْدِهِ إِلَّا كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ، وَأَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ حَرْفٍ ثَوَابَ سَبْعِينَ شَهِيدًا، وَكَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ عِبَادَةَ سَنَةٍ.

218- Bir talebe, bir âlimin önüne (ilim öğrenmek üzere) diz çöktüğü zaman, Allah ona rahmet kapılarından yetmiş tanesini açar ve o talebe, âlimin huzurundan annesinden doğduğu gün gibi (günahsız bir şekilde) ayrılır. Ayrıca Allah ona, (öğrendiği) her harfe karşılık yetmiş şehid sevabı verir ve yine her harfe karşılık bir yıllık ibadet sevabı yazar.

Aliyyü'l-Kârî, Suyûtî'nin *ez-Zeyl*'inden⁶⁰⁹ naklen bu hadisin uydurma olduğunu ifade etmiştir.⁶¹⁰

۲۱۹- إِذَا حَجَّ رَجُلٌ بِمَالٍ مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ، فَقَالَ: لَيْتَكَ اللَّهُمَّ لَيْتَكَ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: لَا لَيْتَكَ وَلَا سَعْدَيْكَ، هَذَا مَرُورٌ عَلَيْكَ.

219- Bir adam, helâl olmayan yollarla kazanılmış bir malla hacce dip de "lebbeyk Allâhümme lebbeyk. (Emret Allah'ım emret)!" diyecek:

608 Buhârî, Zekât 51.

609 Aliyyü'l-Kârî'nın, *ez-Zeyl* adıyla yazdığı eser, *Suyûtî'nin el-Masâlihi fi'l-ehâdisi'l-muvattâ'ati* adlı eserine yaptığı notlardan olan nakıldır. (Görüntü)

610 Bk. *Suyûtî, ez-Zeyl*. *Leail'l-masnûa*), thk. *İbn Ârâk, Tenzîhu s-şerâf*, 283, n. 11. *Şevkânî, el-Fevâidü'l-mecmûa*, 285, n. 37.

olursa, Allah azze ve celle ona “Lâ lebbeyk velâ sa’deyk, hâzâ merdûdün aleyk (Lebbeyk’in de sa’deyk’in de sende kalsın! Ne buyruğuma gelmiş oldun ne de kulluğunu artırıp beni razı edebildin! Bu amel, kabul edil-meyip sana iade edilmiştir)” buyurur.

Sehâvî *Makâsîd*’da şunları söylemektedir.⁶¹¹ Deylemî ve İbn Adiy bu hadisi, Düceyn kanalıyla Ömer *radiyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet etmişlerdir. Düceyn ise **zayıf** bir ravidir.⁶¹²

Bezzâr’da **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet edilen benzer manadaki başka bir hadis de şöyledir: “*Kim haram bir ka-zançtan elde ettikleriyle, bu Kâbe’ye (hac niyetiyle) yönelecek olursa, Allah’a kulluğun dışında hareket etmiş olur. İhrama girdikten ve aya-ğın üzeniye koyup bineği harekete geçtikten sonra ‘Lebbeyk Allahüm-me lebbeyk’ dediğinde, gökten bir çağrıcı şöyle seslenir: ‘Lebbeyk’in de sa’deyk’in de sende kalsın! Ne buyruğuma gelmiş oldun ne de kulluğu-nu artırıp beni razı edebildin! Kazancın haram, bineğin haram ve azağın haramdır. Ecirden mahrum bir günahkâr olarak geri dön! Ve seni ra-hatsız edip üzecek şeyi sana müjdeliyorum!..’*”⁶¹³

Bu hadis, Hılaî’de yine aynı kanaldan şu lafızla rivayet edilmektedir: “*Kim haram bir kazançla haccetmek üzere yola çıkarsa, Allah’a kullu-ğun dışında sayılır. Hatta ayağını üzeniye koyup da bineğini hareket ettirdikten sonra ‘Lebbeyk Allahümme lebbeyk’ dediğinde, gökten bir çağrıcı şöyle seslenir: ‘Lebbeyk’in de sa’deyk’in de sende kalsın! Ne buyruğuma gelmiş oldun ne de kulluğunu artırıp beni razı edebildin! Kazancın haram, elbisen haram, bineğin haram ve azağın haramdır.*

611 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 265-266, h.nr: 59.

612 İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 585; Deylemî, *Firdevs*, I, 295, h.nr: 1166. İbnü’l-Cevzî, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e dayandırılan bu hadisin sahih olmadığını belirttikten sonra Düceyn ile ilgili olarak hadis tenkit otoritelerinin olumsuz görüşlerine yer verir. Münâvî de aynı bilgileri aktarır. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, II, 75, h.nr: 930; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 328. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, III, 625, h.nr: 1433) -Çeviren-

613 Bezzâr, *Müsned*, XV, 221, h.nr: 8638. Zehebî ve Heysemî, bu rivayetin isnadında Süleyman b. Dâvûd el-Yemâmî adında hadis tenkit otoritelerince **zayıf** sayılan bir ravi bulunduğunu belirtmektedirler. (Bk. Zehebî, *Mizân*, II, 200, ravi nr: 3448; Heysemî, *Mecma’*, III, 210, h.nr: 5280) Bu sebeple hadis zayıftır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, III, 212, h.nr: 1092) -Çeviren-

Ecirden mahrum, kınanmış/yerilmiş biri olarak geri dön! Ve seni rahat-sız edip üzecek şeyi sana müjdeliyorum!..”

“Bu, kabul edilmeyip sana iade edilmiştir (hâzâ merdûdün aleyk)” ifadesindeki “hâzâ” lafzının yerine dillerde meşhur olan lafız **“Haccın kabul edilmeyip sana iade edilmiştir (haccûke merdûdün aleyk)”** şeklindedir.

۲۲۰- إِذَا حَدَّثْتُمْ عَنِّي بِحَدِيثٍ يُؤَافِقُ الْحَقَّ فَصَدِّقُوهُ وَخُذُوا بِهِ، حَدَّثْتُ بِهِ أَوْ لَمْ أَحَدِّثْ.

220- Size benden hakka uygun düşen bir hadis nakledildiği zaman, ben onu söylemiş olsam da olmasam da onu doğrulayın ve kabul edin.

Sehâvî şöyle demektedir: Dârekutnî *el-Efrâd*'ında, Ukaylî *ed-Duafâ*'sında, Ebû Ca'fer b. el-Bahterî de *Fevâid* adlı eserlerinde bu rivayeti Ebû Hureyre'den merfu olarak nakletmişlerdir.⁶¹⁴ Hadis ciddi anlamda münkerdir. Ukaylî de “Sahih bir isnadı bulunmamaktadır” demiştir.⁶¹⁵ Bu rivayetin versiyonlarından biri de Taberânî'nin İbn Ömer'den merfu olarak naklettiği şu haberdır: **“Yahudilere Musa hakkında soru sorulunca, onunla ilgili olarak abartıya kaçtılar ve kimi zaman fazla, kimi zaman da eksik şeyler söylediler ve nihayet küfre düştüler. Keza Hristiyanlara da İsa hakkında sorular soruldu, onlar da onunla alakalı abartılarda bulundular ve kimi zaman fazla, kimi zaman da eksik şeyler söylediler ve sonuçta küfre girdiler. Benim adıma da birtakım hadisler yayılacak. Size benden hangi hadisim gelmişse, siz Allah'ın Kitabı'nı okuyup iyice düşün. Eğer o hadisim, Allah'ın Kitabı'na uyuyorsa, ben onu söylemiş sayılırım. Yok eğer Allah'ın Kitabı'na uymuyorsa, ben onu söylememişimdir.”**⁶¹⁶

Sehâvî daha sonra sözlerine şöyle devam eder: “Hocamız -Hafız İbn Hacer- bu hadisle ilgili görüşü sorulunca şu cevabı vermiştir: Bu rivayet,

614 Ukaylî, *Duafâ*, I, 32.

615 Hadisin asılsız ve uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 258; Suyûtî, *Leâli*, I, 195; İbn Arrâk, *Tenzîhü's-ş-şerîa*, I, 264, h.nr: 41; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, III, 203, h.nr: 1083. (Çeviren)

616 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 316, h.nr: 13224.

farklı yollarla gelmiş olmasına rağmen bu yolların hiçbirisi, olumsuz eleştirilerden (**makâl**) kurtulamamıştır.”⁶¹⁷

Sağânî de “*Size benden bir hadis rivayet edildiği -‘tahdis edildiği’ şeklinde de aktarılmaktadır- zaman, onu Allah’ın Kitabı’na arzedin; eğer uyuyorsa kabul edin, aykırı düşünürsa reddedin*” rivayetini naklettikten sonra “Bu, uydurmadır” demektedir.⁶¹⁸

٢٢١- إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ بِالْحَدِيثِ -وَفِي رِوَايَةٍ: بِحَدِيثٍ- ثُمَّ التَّقَتْ فِيهِ أَمَانَةٌ.

221- Bir adam bir şeyler konuşup -bir rivayete göre bir söz söyleyip- de hemen ortadan kayboluyorsa (veya duyulur endişesiyle sağına soluna bakınıyorsa), o söyledikleri bir emanettir.

Sehâvî şöyle demiştir:⁶¹⁹ Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Askerî, İbn Ebi’d-Dünyâ, Ebû Ya’lâ ve Ebu’s-Şeyh, Câbir b. Abdullah’tan merfu olarak rivayet etmişlerdir.⁶²⁰ Lafızları da birbirine yakındır. Tirmizî de hadisi **hasen** saymıştır. Ancak Tirmizî bu hükmü, bu hadisla aynı manaya gelen benzer rivayetlerden (*şevâhid*) dolayı vermiş gibidir.⁶²¹ Mesela; söz konusu rivayetlerden biri de Ukaylî ve Hatîb’in Ali *radiyallahu anh*’dan merfu olarak naklettikleri “**Meclislerde olan biten her şey bir emanettir**” hadisidir. Yine bu rivayetlerden biri de şudur: İbn Ebi’d-Dünyâ’nın İbn Şihâb’dan mürsel olarak aktardığı bir hadisin lafzı şöyledir: “**Aranızda konuştuklarınız emanettir.**”

Necmüddîn el-Gazzî ise Ebû Dâvûd’un bu hadisi Câbir’den şu lafızla rivayet ettiğini nakletmektedir: “**Üç meclis dışındaki meclislerde olan bitenler emanettir. O üç meclis de şunlardır:**

1. Dökülmesi haram olan bir kanın döküldüğü meclis.

617 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 266-268, h.nr: 60.

618 Sağânî, *Mevzûât*, s. 76, h.nr: 135.

619 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 268, h.nr: 61.

620 Ebû Dâvûd, Edeb 37; Tirmizî, Birr 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 297, h.nr: 15062; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, IV, 148, h.nr: 2212; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 417, h.nr: 21161.

621 *Müsned*’i tahrir eden Şuayb el-Arnaût, hadisin bu destekleyici versiyonları sebebiyle *hasen li-gayrihi* sayıldığını belirtmektedir. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, III, 81, h.nr: 1091. (Çeviren)

2. Haksız yere bir mala el konulan meclis.

3. Haram olan bir ırzın çiğnendiği meclis.”⁶²²

Keza sözü geçen rivayetlerden biri de Zerkeşî'nin *Leâli* adlı eserinde bir önceki hadisin lafzıyla geçmekte, sadece “**Haram olan bir ırzın çiğnendiği meclis**” kısmı yer almamaktadır.⁶²³

٢٢٢- إِذَا ذُكِرَ الصَّالِحُونَ فَحَيْهَلًا يَغْمَزُ.

222- Salih insanlar anılacağı zaman, hemen Ömer'den başlayın!

Kâdî İyâz, *İkmâl* adlı eserinde bunu İbn Mes'ûd'un sözü olarak zikretmektedir.⁶²⁴ Kurtubî ve İbnü'l-Esîr de bu sözü İbn Mes'ûd'a dayandırmaktadırlar.⁶²⁵ Karâfî'nin *ez-Zehîra* adlı eserinin ezan bölümündeki ifadelerinden bu sözün bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.⁶²⁶ Ancak bununla mevkûf hadisi kastetmiş olmalıdır. Nitekim Aliyyü'l-Kârî'nin *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*'sında böyle geçmektedir.⁶²⁷

٢٢٣- إِذَا حَدَّثْتَ أَنَّ جَبَلًا زَالَ عَنْ مَكَانِهِ فَصَدِّقْ، وَإِذَا حَدَّثْتَ أَنَّ رَجُلًا زَالَ عَنْ خُلُقِهِ فَلَا تُصَدِّقْ.

223- Sana bir dağın yerinden oynadığı söylenirse buna inan, ancak bir insanın huyunu değiştirdiği söylenirse asla inanma!

622 Ebû Dâvûd, Edeb 37. Bu hadis ileride 2269 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacağı için hakkındaki değerlendirme orada yapılacaktır. (Çeviren)

623 Zerkeşî, *Leâli*, s. 84.

624 Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-mu'lim bi fevâidi Müslim*, thk. Yahya İsmail, Mısır 1998, II, 252, VI, 513.

625 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, I, 472.

626 Karâfî, *ez-Zehîra*, thk. Saîd A'râb, Beyrut 1994, II, 57. *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu eserin müellifinin ismi yanlışlıkla el-İrâkî diye kayıtlıdır. (Çeviren)

627 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 90, h.nr: 26. Heysemî, ilgili sözün hem İbn Mes'ûd hem de Hz. Ali kanalıyla gelen rivayetlerinin Taberânî'de geçtiğini (bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 359, h.nr: 5549 ve *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 162-169, h.nr: 8807-8811, 8812, 8813, 8817-8819) ve isnadlarının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IX, 67, 78, h.nr: 14427, 14473) Aynı söz yine sahih bir isnadla Hz. Âişe'ye de nispet edilmektedir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 77, h.nr: 25152) -Çeviren-

Ahmed b. Hanbel'in **sahih bir isnadla** Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiği bir hadistir.⁶²⁸ Daha önce “إِذَا سَعَمْتُ” diye başlayan bir lafızla geçmişti.⁶²⁹

٢٢٤- إِذَا حَضَرَ الْمَاءَ بَطَلَ التَّيْمُمُ.

224- Su gelince teyemmüm bozulur.

Genel olarak manası sahih olmakla birlikte bunun bir hadis olduğunu bilmiyorum.

٢٢٥- إِذَا حَضَرَ الْعِشَاءَ وَالْعِشَاءُ، فَأَبْدَءُوا بِالْعِشَاءِ

225- Akşam yemeği, akşam namazı vaktine denk gelirse, akşam yemeğine başlayın.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁶³⁰ Irâkî *Şerhu't-Tirmizî*'de “Bu lafızla bir aslı yoktur” demiştir. Talebesi, hocamız İbn Hacer ise Buhârî şerhinde şunları söyler: “Fakat ben Hafız Kutbuddîn el-Halebî'nin biz-zat kendi hattıyla gördüğüm kadarıyla bu hadisi İbn Ebî Şeybe, Ümmü Seleme'den merfu olarak rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: **'Akşam yemeği hazır olup akşam namazının vakti de girmişse, siz akşam yemeğinden başlayın.'** Eğer (İbn Ebî Şeybe) hadisin lafzını titiz bir şekilde böyle kaydetmişse, ne âlâ! Yoksa Ahmed b. Hanbel, bunu **'namaz vakti de girmişse'** lafzıyla rivayet etmektedir. Nitekim ben (İbn Hacer) daha sonra İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'ine baktım ve söz konusu hadisin orada Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği lafızla geçtiğini gördüm.”⁶³¹

628 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 491, h.nr: 27499.

629 Aclûnî, burada Ahmed b. Hanbel'in *sahih isnadla* aktardığını söylediği rivayeti daha önce 200 no'lu hadiste herhangi bir değerlendirme yapmadan zikretmişti. İleride 799 no'lu rivayette yeniden ele alacağı aynı hadisin Sehâvî tarafından “*munkatı*” olarak değerlendirildiğini nakletmektedir. Dolayısıyla “sahih isnadla aktarıldığı” hükmü tutarlı gözükmemektedir. Şu kadar var ki Aclûnî, 799 no'lu rivayette de geleceği üzere bu hadisi mana olarak destekleyen benzer rivayetleri Sehâvî'den aktardığı için hadisin kuvvet kazanmış olduğunu düşünmüş ve “sahih isnad” sonucuna varmış olabilir. Ancak bunun da bir zorlama olacağı açıktır. (Çeviren)

630 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 272, h.nr: 62.

631 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 183, h.nr: 7913; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 211, 276, h.nr: 26589, 26676; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 162.

Hadisin Buhârî ve Müslim'de geçen aslı şu lafızla gelmiştir: **“Akşam yemeği konulduğunda namaz için kamet getirilirse, siz akşam yemeği ile başlayın.”**⁶³² Sağânî bu hadisi, *Meşârik*⁶³³ adlı eserinde zikredince, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i rüyasında gördüğünü ve ona bu hadisin sağlamlığını sorduğunu; Allah Rasûlü'nün de **“Evet, o sahihtir”** dediğini nakleder.

Yine Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd, bu hadisi İbn Ömer'den şu lafızla nakletmektedirler: **“Sizden birinin akşam yemeği konulduğunda namaz için kamet getirilirse, siz akşam yemeği ile başlayın ve kişi, karnını doyurana kadar acele etmesin.”**⁶³⁴ Suyûtî *Dürer*'de “Bu hadisi, İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef* ine dayandıranlar yanılmıştır” demektedir.⁶³⁵

Ben de (Aclûnî) derim ki: Hükmün akşam namazına has olmayıp diğer bütün namazları kapsayacak şekilde genel olması, Ahmed b. Hanbel'in rivayetini ve ona uyum arzedenlerin rivayetlerini tercih etmeyi gerektirir. Buhârî ve Müslim de bunlardandır.

٢٢٦- إِذَا حَضَرَتِ الْمَلَائِكَةُ هَرَبَتِ الشَّيَاطِينُ.

226- Melekler geldiğinde şeytanlar kaçır.

İnsanların dillerinde dolaşan bir söz olup hadis değildir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “Ancak bu sözün manası, hadiste yer almaktadır. Nitekim Beğavî, *Şerhu's-Sünne* adlı eserinde **sahih bir isnadla** Ebû Hureyre'den şunu rivayet etmektedir: Bir adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda Ebû Bekir'e hakaret eder. Allah Rasûlü de hiçbir şey demeden sessizce oturmaktadır. Adam susunca, Ebû Bekir konuşmaya başlar. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kalkıp gitmeye koyulur. Derken Ebû Bekir de onun peşinden gelir ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben ‘(Ey Allah'ın Rasûlü!) Siz otururken, adam bana hakaret ediyordu. Ben konuşmaya başlayınca da kalktınız’ deyince Allah Rasûlü şöyle buyurur: **‘Melek senin adına o**

632 Buhârî, Ezân 42; Müslim, Mesâcid 64.

633 Eserin tam adı: *Meşâriku'l-envâri'n-Nebeviyye min sıhâhi'l-ahbâri'l-Mustafaviyye*.

634 Ebû Dâvûd, Et'ime 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 331, h.nr: 4709.

635 Suyûtî, *Dürer*, s. 67, h.nr: 69.

kişiyi cevap veriyordu. Ama sen de konuşmaya başlayınca, melek gitti, yerine şeytan geldi. Ben de orada oturmaktan rahatsız oldum.⁶³⁶

Beyhakî de *Şuabu'l-Îmân*'da bu hadisi şu lafızla rivayet etmektedir: Ebû Bekir *radıyallahu anh* 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bana kızdın mı yoksa?' diye sordu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurdu: **'O (sana hakaretler savuran) adamın dediklerini yalanlamak üzere gökten bir melek inmişti. Melek gidince şeytan gelip kondu. Ben de şeytanın konduğu bir yerde oturacak değildim.'**⁶³⁷

Daha sonra Necmüddîn el-Gazzî şöyle devam eder: "Burada meleklerle şeytanın bir araya gelemeyeceğine dair bir işaret söz konusudur. Ebû Bekir *radıyallahu anh*'ın kıssasında meleğin gitmesi, şeytanın gelişinden dolayı değildir. Aksine Hz. Ebû Bekir kendi kendini savunmaya kalkışınca, onun adına karşı tarafa cevap vermek üzere inmiş olan melek meclisten ayrılmış; melek gidince de (doğal olarak) şeytan gelip konmuştur."

۲۲۷- إِذَا دَخَلَ الضَّيْفُ عَلَى قَوْمٍ دَخَلَ بِرِزْقِهِ، وَإِذَا خَرَجَ خَرَجَ بِمَغْفِرَةِ ذُنُوبِهِمْ.

227- Misafir, bir topluluğun yanına girdiği zaman rızkıyla girer. Çıktığı zaman da o topluluğun günahlarını da çıkarıp götürür.

Sehâvî şöyle demiştir:⁶³⁸ "Deylemî bu hadisi **zayıf bir isnadla** merfu olarak Enes'ten rivayet etmiştir. Aynı manada bir rivayet, Ebû's-Şeyh'in eserinde Ebû Kırâfe'den nakledilmiştir."⁶³⁹

۲۲۸- إِذَا دَخَلْتُمْ بَلَدَهُ وَبَيْتَهُ فَخِفْتُمْ وَبَاءَهَا، فَعَلَيْكُمْ بِبَصَلِهَا.

228- Vebalı bir beldeye girip de oranın vebasından korktuğunuz zaman, size o beldenin soğanını tavsiye ederim.

636 Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, thk. Şuayb el-Arnaût, Dımeşk 1983, XIII, 163, h.nr: 3586. Aynı manada bir hadis için bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 48; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 154, h.nr: 9624. Şuayb el-Arnaût'un tespitine göre hadis *hasen li-gayrihi*'dir. (Çeviren)

637 Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, IX, 49, h.nr: 6242.

638 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 274, h.nr: 63.

639 Benzer bir rivayet için 196 ve 510 no'lu hadislerle bakınız. Hadisin isnadının zayıf olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, VI, 62, h.nr: 2547. (Çeviren)

Bu rivayeti sadece ismi ve müellifi bilinmeyen bir risalede görebildim. Orada müellif bu rivayeti, herhangi bir kaynağa dayandırmaksızın Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ait merfu bir hadis olarak zikretmektedir. Yine müellif o risalede şöyle demektedir: Bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip çocuklarının azlığını şikâyet etmiş, Allah Rasûlü de ona soğan yemesini emretmiştir. Keza aynı risalede meçhul müellif, şu rivayete de yer vermektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Sofralarınızda (soğan ve sarımsak gibi) sebzeleri bulundurun. Çünkü bunlar, besmeleyle birlikte şeytanı uzaklaştırır.”** Bir öncekinde olduğu gibi bu son rivayette de uydurma alameti gözükmemektedir.⁶⁴⁰ Bu nedenle araştırılıp incelenmelidir.

۲۲۹- إِذَا دُبِغَ الْإِهَابُ فَقَدْ طَهَّرَ.

229- Deri, tabaklandığı zaman temizlenmiş olur.

Bu hadisi Müslim, *Sahîh*'inde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Aynı şekilde Şâfiî ve Ebû Dâvûd da İbn Abbâs'tan nakletmektedirler.⁶⁴¹ Abdurrezzâk da söz konusu hadisi, mürsel olarak Atâ'dan aktarmaktadır. Lafzı da şöyledir: **“Necis ölünün derisi tabaklandığı zaman, (dileyen kişi) ondan faydalansın.”**⁶⁴²

640 Bu ikinci rivayetin uydurma olduğuna dair kaynaklar için bk. İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiretü'l-huffâz*, thk. H. Abdülmecid es-Selefi, Riyad 1994, s. 18, h.nr: 23; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 298; Suyûtî, *Leâli*, II, 187; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 246, h.nr: 50; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 429. Bu rivayetin **“Sofralarınızı (soğan, sarımsak gibi) sebzelerle süsleyin”** lafzıyla gelen bir versiyonun da uydurma olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 73, h.nr: 20. (Çeviren)

641 Müslim, Hayz 105; Mâlik, *Muvatta*, Sayd 17; Ebû Dâvûd, Libâs 41; Şâfiî, *Müsned*, s. 10; Dârekutnî, *Sünen*, I, 66, h.nr: 114.

642 Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inin mevcut basılı nüshasında bu rivayet “إِذَا دُبِغَ جِلْدُ الْمَيِّتِ فَحَسْبُهُ فَلْيَسْتَعْمِلْ بِهِ” şeklinde geçmekte olup **“Ölünün derisi tabaklandığı zaman yeterlidir, (dileyen) ondan faydalansın”** anlamına gelmektedir. (Bk. Abdurrezzâk, *Musannef*, I, 62, h.nr: 186) -Çeviren-

۲۳۰- إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَتُحْتَأَبُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَغُلِقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ، وَصُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ.

230- Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları iyice açılır, cehennemnin kapıları sıkı sıkıya kapanır ve şeytanlar zincire vurulur.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis-tir.⁶⁴³ Bu hadisin *Tuhfetu ehli'l-îmân*'da zikrettiğimiz daha başka kanalları ve lafızları bulunmaktadır. Bunlardan biri de İbn Mâce, Hâkim, Beyhakî ve İbn Hibbân'ın Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri şu lafızdır: **“Ramazan'ın ilk gecesi olduğunda şeytanlar ve azgın cinler zincire vurulur. Cehennemnin kapıları sıkıca kapanır ve hiçbir kapısı açılmaz. Ayrıca cennetin kapıları da iyice açılır ve hiçbir kapısı kapanmaz. Ve her gece bir çağırıcı 'Ey hayrı isteyen kişi! Hayra yönel ve ey şerre yeltenen kişi! Kendine hâkim ol ve tevbe et!' diye seslenir. Bir de Allah'ın cehennemden azad ettiği birtakım kişiler olur ve bu durum her gece yaşanır.”**⁶⁴⁴

۲۳۱- إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَلْتَجِبْهُ، وَإِنْ كَانَتْ عَلَى ظَهْرِ قَتَبٍ.

231- Bir koca, karısını yatağına çağırıyorsa, karısı, bir devenin sırtında bile olsa onun çağırısına icabet etsin, reddetmesin.

Bu hadisi Bezzâr, Zeyd b. Erkam'dan rivayet etmiştir.⁶⁴⁵ Tirmizî ve Nesâî de bunu Talk b. Ali'den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Bir koca, karısına ihtiyacı olup da onu yanına çağırıyorsa, kadın tandır başında bile olsa, hemen kocasının yanına gelsin.”**⁶⁴⁶

643 Buhârî, Bed'ü'l-halk 11; Müslim, Sıyâm 1.

644 Tirmizî, Savm 1; İbn Mâce, Sıyâm 2; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 221, h.nr: 3435; Hâkim, *Müstedrek*, I, 582, h.nr: 1532; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 217, h.nr: 3327. (Çeviren)

645 Bezzâr, *Müsned*, X, 226, h.nr: 4317. Heysemî, bu rivayette Muhammed b. Sa'lebe adındaki ravi dışındaki ravilerin Buhârî ve Müslim'in ravilerinden olduğunu; Muhammed b. Sa'lebe'yi de hiç kimsenin zayıf saymadığını belirtir. (Bk. *Mecma'*, IV, 312, h.nr: 7660. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, III, 200, h.nr: 1203) -Çeviren-

646 Tirmizî, Radâ' 10; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 187, h.nr: 8922; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 473, h.nr: 4165. Tirmizî bu rivayet hakkında “hasen” demiştir. İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inin tahririni yapan Şuayb el-Arnaût da bu hadisin isnadının sahih olduğunu ifade etmiştir. (Çeviren)

۲۳۲- إِذَا ذَلَّتِ الْعَرَبُ ذَلَّ الْإِسْلَامُ.

232- Araplar zillete düşerse, İslâm da zillete düşer.

Bu hadisi, Ebû Ya'lâ Câbir kanalıyla rivayet etmektedir.⁶⁴⁷

۲۳۳- إِذَا رَأَيْتَ الْقَارِيَّ يُلَوِّذُ بِالسُّلْطَانِ فَأَعْلَمْ أَنَّهُ لَيْسَ، وَإِذَا رَأَيْتَهُ يُلَوِّذُ بِالْأَغْيِيَاءِ فَأَعْلَمْ أَنَّهُ مُرَاءٍ، وَإِيَّاكَ أَنْ تُخَدِّعَ، وَيُقَالَ “تَرُدُّ مَظْلَمَةً وَتَدْفَعُ عَنْ مَظْلُومٍ”، فَإِنْ هَذِهِ خُدْعَةٌ إِبْلِيسَ اتَّخَذَهَا الْقُرَاءُ سُلْمًا.

233- Kur'ân ve sünneti iyi bilen bir *kâri*'in (ilim adamının) sultana yanaştığını görürsen, bil ki o bir hırsızdır. Eğer onun zenginlere yaklaştığını tanık olursan, bil ki o ikiyüzlüdür. (Bunları yapmanın bir gerekçesi olarak sana) “Bir haksızlığı gidermiş ve mazlumu korumuş olursun!” denilmek suretiyle yanıltılmış olmaktan da sakın. Çünkü bu, sözü geçen *kâri*'lerin (emellerine kavuşmak için) basamak olarak kullandıkları bir İblis aldatmacasıdır.

Aliyyü'l-Kârî şöyle der: Bu, Süfyân es-Sevrî'nin bir sözüdür. Yine onun bir sözü de şöyledir: “Bazen nefret ettiğim bir adamla karşılaşım da adamın bana sadece ‘Bu sabah nasılsın?’ diye sorması üzerine bir anda yüreğim ona karşı yumuşayıverir! Bu böyleyken, (sultan ve emîr gibi etkili ve yetkili zevâtın) yemeklerini yemiş ve döşeklerine oturmuş kimse-lerin hâli nice olur, artık siz düşünün!”⁶⁴⁸ Bu sebeple şöyle bir dua nakle-tilir: “Allah'ım! Bir günahkârın, gönlümü çecek bir iyiliğini bana nasip etme!” Ayrıca şöyle denilmiştir: “Bir âlimin, nerede olduğu sorulduğunda ‘Emîrin kapısında!’ denilmesi ne kadar da çirkindir!”⁶⁴⁹

647 Ebû Ya'lâ, *Müsne'd*, III, 402, h.nr: 1881, IV, 74, h.nr: 2096. İbn Ebî Hâtim *el-İlel* adlı eserinde babası Ebû Hâtim'in bu hadis hakkında “Bu, bâtil (uydurma) bir hadis olup aslı yoktur” dediğini nakletmektedir. (Bk. *İlel*, VI, 427, h.nr: 2642) Heysemî ve Münâvî'nin hadisin *sahih* olduğunu ifade eden yaklaşımlarının (bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 53; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 348) ciddi bir eleştirisi için bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 366; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 301, h.nr: 163. (Çeviren)

648 Yani benim bile nefret ettiğim bir adamın o küçük iltifatı karşısında ona yaklaşımım değişiyorsa, sultanların yemeğini yiyen ve meclislerinde bulunanların durumunu siz tahayyül edin! (Çeviren)

649 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 91, h.nr: 27. (Çeviren)

٢٣٤- إِذَا رَأَيْتُمُ الْحَرِيقَ فَكَبِّرُوا؛ فَإِنَّهُ يُطْفِئُهُ.

234- Bir yangın gördüğünüzde tekbir getirin; zira o, onu söndürür.

Hadisin bir lafzı da **“Zira tekbir, onu söndürür”** şeklindedir. Sehâvî şöyle demiştir.⁶⁵⁰ Taberânî bu hadisi Amr b. Şuayb’dan rivayet etmiştir. Beyhakî de şu lafızla rivayet etmektedir: **“Yangının söndürülmesinde tekbirden yardım alın.”** Yine Taberânî, bu hadisi Ebû Hureyre yoluyla merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: **“Yangını tekbirle söndürün.”**⁶⁵¹

Öte yandan benzer anlamdaki diğer bir rivayet de İbnü’s-Sünnî’nin Enes ve Câbir’dan merfu olarak naklettiği şu hadistir: **“Bir büyük hâdisе yaşadığı yahut ortalığı karartan/korkunç⁶⁵² bir fırtına estiği zaman tekbire sarılın. Çünkü tekbir, kara dumanı ve tozu yok eder.”**

٢٣٥- إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ -وَفِي لَفْظٍ يَغْتَادُ- الْمَسَاجِدَ، فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ، فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: {إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ} الْآيَةِ.

235- Bir adamın mescidlere gelmeye devam ettiğini -bir lafızda da şöyle geçer: ‘gitmeyi alışkanlık hâline getirdiğini’- görürseniz, onun imanına şahitlik edin. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur:

650 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 276, h.nr: 64.

651 Taberânî, *ed-Duâ*, thk. M. Abdülkâdir Ata, Beyrut 1413, s. 307, h.nr: 1001-1002; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VIII, 258, h.nr: 8569; Beyhakî, *ed-Daavâtü’l-kebîr*, thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Kuveyt 2009, II, 118, h.nr: 516. Münâvî, hadisin isnadının zayıf olduğunu ancak benzer manada destekleyici rivayetlerin bulunduğunu belirtmektedir. Hatta *el-Câmiu’s-sağîr*’deki **“Yangını gördüğünüz zaman tekbir getirin. Çünkü tekbir, ateşi söndürür”** lafzıyla gelen bir sonraki rivayete Suyûtî tarafından *hasen* olduğuna dair harf simgesi konulduğunu, bunun da diğer destekleyici rivayetlerden kaynaklandığını vurgulamaktadır. (Bk. *Feyzu’l-Kadîr*, I, 360-361) Elbânî ise hadisin zayıf olduğunu savunmaktadır. (Bk. *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VI, 110, h.nr: 2603) -Çeviren-

652 Müellifimiz Aclûnî’nin eserinde bu kelime, “büyük, muazzam” anlamına gelen “عظيمة/azîme” lafzıyla geçmesine rağmen, işaret ettiği İbnü’s-Sünnî’nin kitabında “karanlık” manasındaki “مظلمة/muzlime” lafzıyla yer almaktadır. Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’inde bu İbnü’s-Sünnî’deki lafzıyla kaydedilmiştir. (Bk. İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle*, thk. Kevser el-Bürnî, Beyrut/Cidde ts., s. 249, h.nr: 284; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, III, 450, h.nr: 1947) Biz de o işaret ettiği kaynağı esas aldık. (Çeviren) Ayrıca bu rivayetin uydurma olduğuna dair açıklama için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, V, 282-283, h.nr: 2256.

“Allah’ın mescidlerini, ancak Allah’a ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başka kimseden korkmayanlar îmâr ederler...” (Tevbe 9/18)

Sehâvî şöyle demiştir:⁶⁵³ Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî, İbn Menî‘ ve İbn Merdûye Ebû Saîd’den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî bu hadis hakkında “Hasen-garîptir” demiştir. İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim de hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁵⁴ Hadisin diğer bir lafzı da şöyledir: **“Bir adamın devamlı surette mescitlere gittiğini gördüğünüzde, onun bir mü’min olduğuna şahitlik etmekten çekinmeyin.”**⁶⁵⁵

٢٣٦- إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ أَصْفَرَ الْوَجْهَ مِنْ غَيْرِ مَرَضٍ وَلَا عِلَّةٍ، فَذَلِكَ مِنْ غِيثٍ لِلْإِسْلَامِ فِي قَلْبِهِ.

236- Herhangi bir hastalık yahut insanı büsbütün meşgul eden bir hâdiseden kaynaklanmadığı hâlde yüzü sararmış⁶⁵⁶ bir adam gördüğünüzde, bilin ki bu, İslâm’a karşı kalbinde taşıdığı kin ve aldatma hissinden dolayıdır.

İbnü’s-Sünnî ve Ebû Nuaym’ın *et-Tıbb* adlı eserlerinde Enes’ten rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁵⁷

653 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 279, h.nr: 65.

654 Tirmizî, *İmân* 8, 10; İbn Mâce, *Mesâcid* 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 251, h.nr: 11725; Dârimî, *Salât* 23; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 379, h.nr: 1502; İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 6, h.nr: 1721; Hâkim, *Müstedrek*, I, 332, h.nr: 770.

655 Hâkim, *Müstedrek*, II, 363, h.nr: 3280.

656 Münâvî’nin izahı doğrultusunda bu şekilde mana verdiğimiz “علة/illet” kelimesi, tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Suyûtî’nin *el-Câmiu’s-sağîr*’inde ve *Keşfü’l-hafâ*’da geçmektedir. Sehâvî’nin de zikrettiği üzere hem Deylemî hem de Ebû Nuaym’ın eserlerindeki rivayette bu kelime “عبادة/ibadet” olarak kaydedilmiştir. (Bk. Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, thk. Mustafa Hızır Dönmez et-Türkî, Dâru İbn Hazm 2006, I, 206-207, h.nr: 68; Deylemî, *Firdevs*, I, 361, h.nr: 1013; Sehâvî, *Makâsıd*, I, 212, h.nr: 35) Doğrusunun bu olduğu kanaatindeyiz. Vallahu a’lem (Çeviren)

657 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, I, 206, h.nr: 68. Münâvî, eserinin bir yerinde bu hadisin Enes’ten gelen isnadının *vâhî* olduğunu; başka bir yerinde de isnadında *meçhul bir kişi* bulunduğu belirtir. (Bk. *Feyzu’l-Kadîr*, V, 86; I, 364) Ancak Elbânî, Enes kanalıyla gelen bu rivayetin de İbn Abbâs yoluyla gelen diğer

۲۳۷- إِذَا رَأَيْتُمُ الْمَدَّاحِينَ فَاخْثُوا فِي وُجُوهِهِمُ التُّرَابَ.

237- Aşırı övgüde bulunanları (meddahları) gördüğünüzde, yüzlerine toprak serpin.⁶⁵⁸

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Tirmizî, Mikdâd b. el-Esved'den; Taberânî ve İbn Hibbân, İbn Ömer'den; Hâkim de *el-Künâ* adlı eserinde Enes'ten rivayet etmişlerdir.⁶⁵⁹

۲۳۸- إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَمَا يَقُولُ، ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا.

238- Müezzini (ezan okurken) işittiğinizde, söylediklerinin aynısını siz de söyleyin. Ardından bana salâvat getirin. Çünkü kim bana bir defa salavât getirirse, Allah buna karşılık ona on defa salât eder.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, Abdullah b. Amr'dan şu ilave ile rivayet etmişlerdir: “*Ardından benim için Allah’tan vesîleyi dileyin. Çünkü vesîle, cennette Allah’ın kullarından sadece birine layık görülen bir makamdır. O kul da ben olurum diye ümit ediyorum. Benim için vesîleyi dileyen kimseye şefaetim vacip olur.*”⁶⁶⁰

۲۳۹- إِذَا سَمِعْتُمُ مُحَمَّدًا فَلَا تَضْرِبُوهُ وَلَا تَحْرِمُوهُ.

239- Çocuğa Muhammed adını koyduysanız, ona vurmayın ve onu (iyilik ve hayırdan) mahrum bırakmayın.

rivayet gibi uydurma olduğunu iddia etmektedir. (Bilgi için bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIV, 185, h.nr: 6576) Benzer manada daha önce geçen rivayetler için 138 no'lu hadise bakınız. (Çeviren)

658 Daha önce benzer anlamda geçen rivayetler için 135 no'lu hadise bakınız. (Çeviren)

659 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 124, h.nr: 340; Müslim, Zühd 69; Ebû Dâvûd, Edeb 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XXXIX, 246, h.nr: 23823; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 83, h.nr: 5770; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 64, h.nr: 2493.

660 Müslim, Salât 11; Ebû Dâvud, Salât 36; Tirmizî, Menâkıb 1; Nesâî, Ezân 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XI, 128, h.nr: 6568; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 590, h.nr: 1692.

Bezzâr'ın Ebû Râfi' kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Hatîb'in Ali radiyallahu anh'dan naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Çocuğa Muhammed adını koyduysanız, ona değer verin, saygıda bulunun, meclislerde ona yer açın ve hiçbir şekilde yüzüne (veya şahsına) yönelik beddua ve hakaret etmeyin.”**⁶⁶¹

٢٤٠- إِذَا شَهَرَ الْمُسْلِمُ عَلَى أَخِيهِ سِلَاحًا، فَلَا تَرَأَى مَلَائِكَةَ اللَّهِ تَعَالَى تَلْعَنُهُ حَتَّى يَشِيْمَهُ عَنْهُ.

240- Bir Müslüman, kardeşine silah çekecek olursa, silahını tekrar kınına/kılıfına koyana kadar Allah Teâlâ'nın melekleri ona lanet ederler.

Bu hadisi de Bezzâr, Ebû Bekre yoluyla rivayet etmiştir.⁶⁶²

٢٤١- إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّاْيَاتِ السُّودَ قَدْ جَاءَتْ مِنْ قِبَلِ خُرَّاسَانَ فَأَثَرُهَا، فَإِنْ فِيهَا خَلِيفَةُ اللَّهِ الْمَهْدِيِّ.

241- Horasan taraflarından siyah sancakların geldiğini gördüğünüzde, yanlarına gidin (ve onlara katılın). Çünkü içlerinde Allah'ın halifesi Mehdi vardır.

Ahmed b. Hanbel ve Hâkim'in Sevbân'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁶³

661 Bezzâr, *Müsned*, IX, 327, h.nr: 3883; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 153, h.nr: 898; Heysemî, Bezzâr'ın bu rivayetiyle ilgili olarak şöyle der: “Bezzâr bunu, hocası Gassân b. Ubeyd'den rivayet etmiştir. İbn Hibbân ve daha başkaları bu şahsı güvenilir saymışlardır. Ancak bu ravide zayıflık vardır.” (Bk. *Mecma*, VIII, 48; Suyûtî, *Leâli*, I, 95; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 385, h.nr: 1573; Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 160, h.nr: 2649) Öte yandan Hatîb'in Hz. Ali'den rivayet ettiği hadis de zayıftır. (Bk. Münâvî, *Teyisîr*, I, 109; Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 84, h.nr: 2573) -Çeviren-

662 Bezzâr, *Müsned*, IX, 103, h.nr: 3641. *Hasen* bir hadistir. (Bilgi için bk. Heysemî, *Mecma*, VII, 291, h.nr: 12269; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 388; a.mlf, *Teyisîr*, I, 110. Ayrıca bk. Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VII, 1700, h.nr: 3973) -Çeviren-

663 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 70, h.nr: 22387; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 547, h.nr: 8531. Hadisin değişik kanallarla rivayet edilmiş olmasına rağmen zayıflıktan kurtulamadığı belirtilmektedir. (Konuyla ilgili teknik ayrıntılar için bk.

٢٤٢- إِذَا زَخَرْتُمْ مَسَاجِدَكُمْ وَحَلَيْتُمْ مَصَاحِفَكُمْ فَالْدَّمَارُ عَلَيْكُمْ.

242- Mescidlerinizi süslediğiniz ve mushaflarınıza (tezhip gibi) süs ve bezemeler yaptığınız zaman, yıkılıp yok olun (veya yıkılıp yok olursunuz).

Hakîm et-Tirmizî bunu, *Nevâdiru'l-usûl*'ünde Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak rivayet etmiştir.⁶⁶⁴ Ancak İbnü'l-Mübârek *ez-Züh'd*'ünde; İbn Ebi'd-Dünyâ da *el-Mesâhif* adlı eserinde bu rivayeti Ebu'd-Derdâ'nın **kendi sözü** (mekûf) olarak nakletmektedirler.⁶⁶⁵

٢٤٣- إِذَا زَنَى الْعَبْدُ خَرَجَ مِنْهُ الْإِيمَانُ، كَانَ عَلَى رَأْسِهِ كَالظِّلَّةِ، فَإِذَا أَقْلَعَ رَجَعَ إِلَيْهِ.

243- Kul, zina ettiği vakit, iman ondan ayrılır ve başının üstünde gölgelik gibi durur. (O çirkin işi) bitirdiği zaman da iman tekrar kendisine döner.

Bu hadisi, Ebû Dâvûd ve Hâkim, Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.⁶⁶⁶ Buna benzer manada rivayet edilen bir hadis ise Buhârî ve Müslim'de geçen **“Zina eden bir kimse, (hakiki bir) mü'min olarak zina edemez...”** hadisidir.⁶⁶⁷

İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 377-79; a.mlf, *Mevzûât*, II, 39; İbn Hacer, *el-Kavlû'l-müsedded fi'z-zebbi an Müsnedi Ahmed*, Kahire 1401, s. 42, h.nr: 13; Suyûtî, *Leâli*, I, 399; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 12, h.nr: 27; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 363; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, I, 195, h.nr: 85; Şuayb Arnaut ve dğr., Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inin tahriri, XIV, 383, h.nr: 8776; XXXVII, 70, h.nr: 22387) -Çeviren-

664 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl fi ehâdisi'r-Rasûl*, thk. A. Umeyra, Beyrut ts., III, 256 (Çeviren)

665 İbnü'l-Mübârek, *ez-Züh'd ve'r-rekâik*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Beyrut ts., s. 275, h.nr: 737; Abdurrezzâk, *Musannef*, III, 153, h.nr: 5132. Aynı sözün Ebû Hureyre ve Ebû Zerr gibi başka sahâbîlerden aktarılan versiyonları için bk. İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, VI, 149, h.nr: 30237 (Ebû Zerr); Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 383 (Ebû Hureyre). Münâvî, merfu rivayetin isnadının zayıf olduğunu söylemişse de Elbânî, genel manada rivayetin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, III, 336, h.nr: 1351) -Çeviren-

666 Ebû Dâvûd, *Sünnet* 16; Tirmizî, *İmân* 11; Hâkim, *Müstedrek*, I, 72, h.nr: 56; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VII, 268, h.nr: 4979. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 367; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 36, h.nr: 509. (Çeviren)

667 Buhârî, *Hudûd* 20; Müslim, *İmân* 100.

٢٤٤ - إِذَا سَمِعْتُمْ فَعَبِدُوا.

244- İsim koyduğunuz zaman, (O'na kulluğu ifade eden) “abd” lafzını kullanın.

Sehâvî şöyle demiştir:⁶⁶⁸ Bu hadisi Deylemî, Muâz'dan merfu olarak; Hâkim ise *el-Künâ*'da **mu'dal** bir isnadla rivayet etmektedir. Taberânî'nin İbn Mes'ûd'dan **zayıf** bir isnadla merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Allah’a en sevimli gelen isimler, (O’na kulluğun bir ifadesi olarak) ‘abd’ lafzıyla elde edilenlerdir.”**⁶⁶⁹ Keza Müslim’in, İbn Ömer’den merfu olarak naklettiği: **“Allah Teâlâ’ya en sevimli gelen isimler, Abdul-lah ve Abdurrahmân’dır”** hadisi daha önce **“أَحَبُّ/ehabbü”** lafzı altında geçmişti.⁶⁷⁰ Ayrıca Müslim, bu hadisi Taberânî'nin lafzıyla da nakletmektedir. Daha sonra Sehâvî sözlerine şöyle devam etmektedir: **“Allah’a en sevimli gelen isimler, ‘hamd’ ve ‘abd’ kelimelerinden elde edilen isimlerdir”** lafzıyla dillerde dolaşan hadisi bilmiyorum.⁶⁷¹

Necmüddîn el-Gazzî de şu söyler: **“Allah’a en sevimli gelen isimler, ‘hamd’ ve ‘abd’ kelimelerinden elde edilen isimlerdir”** lafzıyla dillerde dolaşan hadis, bâtıldır (uydurmadır).⁶⁷²

٢٤٥ - إِذَا سَلِمَتِ الْجُمُعَةُ سَلِمَتِ الْأَيَّامُ، وَإِذَا سَلِمَ رَمَضَانُ سَلِمَتِ السَّنَةُ.

245- Cuma (günahların işlenmediği) sağlam ve kusursuz (bir gün) olursa, diğer günler de sağlam ve kusursuz olur. Ramazan da (günahların işlenmediği) sağlam ve kusursuz (bir ay) olursa, bütün bir sene sağlam ve kusursuz olur.⁶⁷³

668 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 281, h.nr: 281.

669 Bk. 119 no’lu hadis.

670 Bk. 117 no’lu hadis.

671 Bu rivayet daha önce 118 no’lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

672 Gazzî, *İtkân*, I, 58, h.nr: 112.

673 Hadisin bu çevirisi, Münâvî'nin, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 377'de geçen şerhi doğrultusunda yapılmıştır. Ancak bu şerhe itiraz eden Gurnârî, hadisin aslında şu manaya geldiğini vurgulamaktadır: “Cuma (içinde kıyametin kopmasından) sağ-salim kurtulursa, diğer bütün günler de sağ-salim kurtulur. Eğer Ramazan (içinde kıyametin kopmasından) sağ-salim kurtulursa, bütün bir sene sağ-salim kurtulur.” Bu manaya da Ebû Nuaym'da geçen şu hadîsi delil göstermektedir: **“Cuma (içinde kıyametin kopmasından) sağ-salim kurtulursa, diğer bütün**

İbn Adiy, Dârekutnî, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri ve Beyhakî'nin **zayıf** olduğunu belirttiği bir rivayettir. Hatta İbnü'l-Cevzî bunu *Mevzûât* adlı eserinde zikretmiştir.⁶⁷⁴

٢٤٦- إِذَا صَدَقَتِ الْمَحَبَّةُ سَقَطَتْ شُرُوطُ الْأَدَبِ.

246- Sevgi, içtenlikle olursa, edebe riayet şartları ortadan kalkar.

Sehâvî şöyle demiştir:⁶⁷⁵ Bu, Müberred'in⁶⁷⁶ sözlerindendir. Ancak onun lafzı, Hattâbî'nin zikrettiği şekliyle şöyledir: “Sevgi ve yakınlık gerçek ve samimi ise, aradaki resmiyet, zorlama ve yapmacık tavırlar ortadan kalkar.”⁶⁷⁷

Öte yandan Abdülkerîm el-Kuşeyrî de bu sözü *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*'de “(O samimi sevgi ve yakınlığın gereği olarak) edebe riayet şartları ortadan kalkar” lafzıyla Cüneyd'e nispet etmiştir. Bu ibare “Edep ortadan kalkar” şeklinde de söylenmektedir. Ebû Osman el-Cîzî ise şunu söyler: “Eğer sevgi kökleşmişse, seven kimsenin edebe titizlikle riayet etmesi gerekir.”⁶⁷⁸ Bu iki farklı rivayeti birbiriyle uzlaştırmanın yolu,

günler de sağ-salim kurtulur. Cuma gününden Allah'a sığınmayan ne bir dağ ne bir ova ne de herhangi bir şey vardır.” Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 140. Ancak bu hadisin ravileri arasında bir sonraki dipnotta da belirtileceği gibi yalancılıkla suçlanan Ahmed b. Cumhûr adında bir ravi vardır. (Çeviren) Gumârî, buradaki “Allah'a sığınma”nın, kıyametin o gün kopmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Ayrıca Gumârî, bir kısım büyük sahâbîlerin Cuma günü boyunca kıyamet kopmasını korku ve endişe içinde beklediklerini ve ancak güneşin batmasından sonra rahat bir nefes alabildiklerini ifade etmektedir. (Bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 395) -Çeviren-

674 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 504; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 140; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 284. İbn Adiy, rivayetin *bâtıl* (uydurma) olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan Dârekutnî'nin isnadında geçen Abdülazîz b. Ebân'ın *yalancı*; Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin isnadlarında geçen Ahmed b. Cumhûr'un da *yalancılıkla suçlanmış biri* olduğu belirtilmektedir. (Geniş bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 194; Suyûtî, *Leâli*, II, 88; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 155, h.nr: 28; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 377; Şevkânî, *Fevâid*, s. 93, h.nr: 21; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 78, h.nr: 2565) -Çeviren-

675 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 283, h.nr: 67.

676 Arap dili ve edebiyatı âlimlerinden Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdülekber el-Müberred el-Ezdî el-Basrî (ö. 286/899). -Çeviren-

677 Hattâbî, *el-Uzle*, Kahire 1399, s. 42.

678 Albülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalîm Mahmûd - Mahmûd b. eş-Şerîf, Kahire ts, II, 448.

Necmüddîn el-Gazzî'nin *Minberü't-Tevhîd* adlı eserinde zikredilmiştir, oraya bakılmalıdır. Bu sözün dillerde meşhur olan lafzı ise “Ülfet varsa, külfet düşer” şeklindedir.

٢٤٧- أَذَلَّ اللَّهُ مَنْ أَذَلَّ نَفْسَهُ.

247- Kendini küçük düşürüp alçaltan kimseyi, Allah da küçük düşürüp alçaltır.

(Bir hadis olup olmadığına) bakılmalı ve araştırılmalıdır.

٢٤٨- الْأَذْنَانِ مِنَ الرَّأْسِ.

248- Kulaklar, başa dâhildir.

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin, İbn Zeyd kanalıyla Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁷⁹ Ebû Ümâme şöyle der: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* abdest aldı. Yüzünü ve ellerini üçer defa yıkayıp başına meshettikten sonra **“Kulaklar, başa dâhildir”** buyurdu. Daha sonra Beyhakî şöyle demiştir: “Hammâd, bu hadisin merfu (Peygamber sözü) olması konusunda tereddüt ediyor ve ‘Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sözü mü, yoksa Ebû Ümâme’nin sözü mü, bilemiyorum!’ diyordu.”⁶⁸⁰ Şu kadar var ki Beyhakî’nin sadece Ebû Ümâme rivayetiyle yetinip onun hakkında görüş beyan etmekle meşgul olması, bu hususta önyargılı davrandığı ve haksızlık ettiği izlenimi vermektedir. Zira bu konuya dair İbn Mâce’nin rivayet ettiği Abdullah b. Zeyd hadisi ile Dârekutnî’nin rivayet ettiği İbn Abbâs hadisi de vardır.⁶⁸¹

679 Ebû Dâvûd, Tahâret 48; Tirmizî, Tahâret 29; İbn Mâce, Tahâret 53, h.nr: 444; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 613, h.nr: 22282.

680 Beyhakî, *Ma‘rifetü’s-sünen ve’l-âsâr*, thk. A. Emin Kal‘acî, Beyrut 1991, I, 303, h.nr: 724.

681 İbn Mâce, Tahâret 53, h.nr: 443 (İbn Mâce’de aynı bölümde Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir rivayet daha vardır. Bk. h.nr: 445); Dârekutnî, *Sünen*, I, 73, h.nr: 331, 333.

٢٤٩- إِذَا صَلَّتِ الْمَرْأَةُ خَمْسَهَا وَصَامَتْ شَهْرَهَا وَحَفِظَتْ فَرْجَهَا وَأَطَاعَتْ رَوْجَهَا، دَخَلَتْ الْجَنَّةَ.

249- Kadın beş vakit namazını kılar, Ramazan orucunu tutar, ırz ve namusunu korur ve kocasına itaat ederse cennete girer.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Abdurrahmân b. Avf'tan; Bezzâr, Enes'ten; Taberânî de Şurahbîl b. Hasene'nin kardeşi sahâbî Abdurrahmân b. Hasene b. el-Mutâ'dan rivayet etmektedirler.⁶⁸²

٢٥٠- إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَيَّ فَعَمِّمُوا.

250- Bana salât ettiğinizde, genel bir ifade kullanın.

Sehâvî şöyle demiştir: Bu hadisi, bu lafızla vâkıf olamadım. Ancak şu hadisle aynı manaya gelebilir: **“Bana ve Allah'ın diğer peygamberlerine salât edin. Çünkü Allah beni peygamber olarak gönderdiği gibi onları da göndermiştir.”**⁶⁸³

Hadisin manasının şöyle olduğu da söylenmiştir: **“Bana salât ettiğinizde, ailemi ve ashabımı da benim yanıma dâhil edin.”** İbn Asâkir de bu rivayeti Vâil b. Hucr'dan şu lafızla nakletmektedir: **“Beni zikrettiğiniz zaman diğer peygamberlere de salât edin. Çünkü onlar da benim gibi peygamber olarak gönderilmişlerdir.”** Öte yandan Beyhakî aynı hadisi Ebû Hureyre'den; Hatîb de Enes'ten rivayet etmişlerdir. Lafzı da şöyledir: **“Allah'ın nebi ve rasûllerine salât edin. Çünkü Allah beni peygamber olarak gönderdiği gibi onları da göndermiştir.”**

٢٥١- إِذَا قَضَى اللَّهُ لِعَبْدٍ أَنْ يَمُوتَ بِأَرْضٍ، جَعَلَ لَهُ إِلَيْهَا حَاجَةً.

251- Allah, bir kulunun bir yerde ölmesini takdir etmişse, o yere doğru o kul için bir ihtiyaç yaratır.⁶⁸⁴

682 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 199, h.nr: 1661; Bezzâr, *Müsned*, XIV, 46, h.nr: 7480; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 339, h.nr: 8805. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 306, h.nr: 7634; Münzîrî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 34, h.nr: 2971. (Çeviren)

683 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 283-284, h.nr: 68.

684 Küçük lafız farklılıklarıyla bu hadis daha önce 194 no'lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

Bu hadisi Tirmizî, İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah ve daha başkaları Matar b. Ükâmis'ten merfu olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî de hadis hakkında "Hasen-garib bir hadistir; Matar'ın bundan başka bir rivayeti bulunduğunu bilmiyoruz" demiştir. Ayrıca Tirmizî, bu hadisi Ebû Azze yoluyla ve aynı lafızla rivayet etmiş; ancak hadisin ravisi, Allah Rasûlü'nün metinde "إليها/ileyhâ" veya "بها/bihâ" lafızlarından hangisini kullandığı konusunda tereddüt etmiştir.⁶⁸⁵ Hâkim ise hadisi sahih saymıştır. Hâkim'in Matar b. Ükâmis yoluyla gelen rivayetin iki farklı lafzı bulunmaktadır. Bunlardan ilki **"Allah bir kişinin bir beldede ölmesini takdir etmişse, onun için orada bir ihtiyaç yaratır"** şeklindedir. İkincisi ise şöyledir: **"Allah bir insanın ecelini bir yerde takdir etmişse, orada onun için mutlaka bir ihtiyaç yaratır."**⁶⁸⁶

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Tayâlisî de rivayet etmektedirler. Tayâlisî'nin lafzı şöyledir: **"Şüphesiz Allah Teâlâ, bir kulu bir yerde almak istediği zaman, onun için o yerde bir ihtiyaç yaratır."** Ahmed b. Hanbel'in lafzı ise şöyledir: **"Allah, bir kulunun canını bir yerde almayı istediği zaman, o yerde o kul için bir ihtiyaç yaratır."**⁶⁸⁷

Öte yandan Beyhakî de aynı hadisi Urve b. Mudarris yoluyla merfu olarak şu lafızla rivayet eder: **"Allah Teâlâ, bir kulu bir yerde almak istediği zaman, o yere doğru o kul için bir ihtiyaç yaratır."**⁶⁸⁸

Yine Hâkim'in İbn Mes'ûd yoluyla naklettiği bu hadisin lafzı şöyledir: **"Birinizin eceli bir yerde gelecek ise bir ihtiyaç onu oraya sevk eder. Kul (takdiri ilahî gereği) ulaşabileceği o son noktaya ulaşınca Allah onun vefat ettirir. Yeryüzü de kıyamet günü şöyle der: Ey Rabbim! Bu bana emanet ettiğin şeydir."** Bir lafızda da şöyle geçer: **"(Allah) o kulun oraya doğru bir ihtiyacını yaratır. Daha sonra Allah, onu orada vefat ettirir. Ardından da yeryüzü şöyle der:..."** Keza bir başka lafızda da şu ifadeler geçer: **"Birinizin ölümü bir yerde (takdir edilmiş) ise, ona bir ihtiyaç duyması sağlanır. O kişi de oraya doğru yönelir. Nihayet varabileceği en**

685 Tirmizî, Kader 11, h.nr: 2146-2147.

686 Hâkim Müstedrek, I, 102, 522, h.nr: 125-126, 1359.

687 Tayâlisî, Müsned, II, 662, h.nr: 1422; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIV, 301, h.nr: 15539.

688 Beyhakî, Şuabu'l-îmân, XII, 296, h.nr: 9424.

son noktaya varınca, orada ruhu kabzedilir. Yeryüzü de kıyamet günü ‘(Allah’ım!) Bana emanet ettiğin şey işte budur’ der.”⁶⁸⁹

Öte yandan Dîneverî de *el-Mücâlese* adlı eserinde Ebû Kılâbe el-Cermî yoluyla buna benzer manada bir rivayet nakletmektedir. Ebû Kılâbe şöyle anlatır: Bir adam çokça “Allâhümme salli alâ meleki’s-şems: Allah’ım! Güneş meleğine salât eyle” diye dua edermiş. Bir gün güneş meleği Rabbi *azze ve celle*’den yeryüzüne inip bu adamı ziyaret etmek için izin istemiş. (Allah da izin verince) melek yeryüzüne inmiş ve adamın yanına gelerek “Ben sırf senin için yeryüzüne inmek üzere Allah’tan izin istedim, derdin nedir?” diye sormuş. Adam da “Duydum ki ölüm meleği senin dostunmuş. Ona söyle de ecelimi ertelesin ve ölümü bana hafifletsin!” demiş. Bunun üzerine güneş meleği adamı yanına almış ve onu güneşteki kendi makamına götürüp oturmuş. Daha sonra da ölüm meleğine gelerek, durumu haber vermiş. Ölüm meleği “Kimdir bu?” diye sormuş. Güneş meleği “Filan oğlu falan” diye karşılık vermiş. Ölüm meleği levh-i mahfûza bakmış ve “Bu adam, senin güneşteki makamına oturana kadar ölmeyecek!” demiş. Güneş meleği bunun üzerine “O zaten benim güneşteki makamıma oturmuş durumda!” deyince ölüm meleği “O zaman elçilerimiz onu vefat ettirmişlerdir. Zira onlar görevlerini yerine getirmede asla kusur etmezler!” demiş. Daha sonra güneş meleği dönüp geldiğinde adamın öldüğünü görmüş.⁶⁹⁰

٢٥٢- إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْتَنِبِ الزَّوْجَةَ.

**252- Biriniz (kardeşiyle) kavga ettiği zaman, yüze vurmaktan ka-
çınsın.**

İbnü’l-Deyba‘ *Temyîz*’de şöyle demiştir:⁶⁹¹ “Bu hadisi Buhârî ve Müs-
lim rivayet etmektedirler.”⁶⁹²

689 Hâkim *Müstedrek*, I, 100-101, h.nr: 122-124. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı açıklama için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîs-i-sahiha*, III, 221, h.nr: 1221. (Çeviren)

690 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 289-292, h.nr: 72.

691 İbnü’l-Deyba‘, *Temyîz*, s. 17.

692 Buhârî, Itk 20; Müslim, Birr 112.

۲۵۳- إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ لَغَوْتَ.

253- Cuma günü imam hutbe verirken, yanındakine “Sus, dinle!” diyecek olursan, lüzumsuz konuşmuş olursun.

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Müslim’in lafzı ise “أَنْصِتْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ/Cuma günü sus, sessiz ol!” şeklindedir.⁶⁹³

Suyûtî de *el-Câmiu’s-sağîr*’inde bu hadisi Ebû Hureyre’den gelen bir rivayet olarak İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce’ye dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: “إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ، فَقَدْ لَغَوْتَ”⁶⁹⁴ İbn Huzeyme, Ebû Dâvûd ve başkalarının Abdullah b. Ömer’den merfu olarak naklettikleri rivayette ise şöyle bir ilave bulunmaktadır: “**Kim abesle iştigal edip de (kendine yer açmak için) insanların boyunlarına basa basa ilerleyecek olursa, o (kıldığı Cuma namazı) öğlen namazı sayılır.**”⁶⁹⁵

Ahmed b. Hanbel de Ali radiyallahu anh’dan merfu olarak şu hadisi nakletmektedir: “**Kim (hutbe sırasında yanındakine) ‘Sus, konuşma!’ derse, kendisi konuşmuş olur. Konuşan kimsenin de Cuması yoktur.**”⁶⁹⁶

İbn Hişâm da bu hadisi “**İmam hutbe verirken yanındakine ‘Sus, konuşma!’ dersen, lüzumsuz konuşmuş olursun**” lafzıyla rivayet etmiş ve ardından “Bazı kanallarda geçtiği şekliyle” demiştir.

Sehâvî de şunları söylemektedir: “Bid’atçı, (Cuma hutbesi için minbere çıkan) hatibin huzurunda bu hadisi, ‘Susun, dinleyin! (أَنْصِتُوا)’ ifadesini ilave ederek okumakla gaflete düşmektedir. Öte yandan ‘Lüzumsuz konuşan kimsenin Cuması yoktur’ hadisi de İbn Dakîk el-İd’den nakledilenin aksine Tirmizî’nin *Câmi*’inde geçmemektedir.”⁶⁹⁷

693 Buhârî, Cum’a 34; Müslim, Cum’a 11, 12.

694 Bu metinde sadece bazı kelimelerin yeri değişmiş olup metin ilk başta verilen metinden anlam olarak farksızdır. Ebû Dâvûd, Salât 234; İbn Mâce, İkâmet 86; Nesâî, Cum’a 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 115, h.nr: 7686. (Çeviren)

695 Ebû Dâvûd, Tahâret 124; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 876, h.nr: 1810.

696 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 125, h.nr: 719.

697 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 292-294, h.nr: 73.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Burada, bahsedilen bid'atçının bir gafleti söz konusu değildir. Zira insanlara susup dinlemelerini emretmesi, hatibin hutbeye başlamasından öncedir. Bu noktayı iyi anla!

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: “Başmuezzin⁶⁹⁸ söz konusu hadisin peşinden ‘Susun, dinleyin Allah size rahmet etsin!’ ibaresini ilave etmektedir. Bu ibare de kesin olarak başmuezzinin kendi sözüdür; hadisin herhangi bir rivayetinde yer aldığı bilinmemektedir. (Bir ritüel olarak) imamın minbere çıkarılması ve başmuezzinin, onun huzurunda bu hadisi rivayet etmesi şeklindeki teamüllerin hiçbirisi İslâm’ın başlangıç devrinde yoktu. Bid’atlerden biridir; bazıları da bunu güzel bir uygulama olarak onaylamışlardır.”⁶⁹⁹

Ben de (Aclûnî) derim ki: İbn Hacer el-Mekkî *et-Tuhfe*’de şöyle demiştir: “Hutbe verecek hatibe, meşhur âyet⁷⁰⁰ ve hadisi okuyacak bir başmuezzin edinilmesinin bid’at olduğuna dair âlimlerin görüşleri açıktır. Gerçekten de bu böyledir. Zira İslâm’ın başlangıç devrinde sonra ortaya çıkmıştır. Şöyle de denilmiştir: Ancak bu bir bid’at-i hasenedir. Çünkü ilgili âyet, Allah Rasûlü’ne çokça salât ve selamda bulunmaya teşvik etmekte; söz konusu hadis de -terk edilmesi hâlinde-Cumanın faziletini giderecek, -hatta pek çok âlime göre insanı günaha sokacak olan- ‘sessizce dinleme’ tavrını pekiştirmeye yönelik bir anlam içermektedir. Ben de (İbn Hacer el-Mekkî) derim ki: Ayrıca bu hususla ilgili olarak Allah Rasûlü’nün, Veda Haccında Mina hutbesini verirken insanların sessizce dinlemelerini sağlayacak kimselere emirde bulunmuş olması da delil sayılabilir. Buna kıyasen hatibin de başkasına, insanları susturması emrini vermesinin mendup olduğu söylenebilir. İşte başmuezzinin işi de budur. Dolayısıyla başmuezzinin (hatibin

698 Metinde “el-murakkî” olarak geçen ve sözü edilen görevleri yerine getiren kimseyi ifade eden bu kavram, aslında günümüzde “muezzin”in karşılığı olarak kullanılmaktadır. Ancak Memlükler döneminde bu görevlerin “başmuezzin (sermuezzin)” tarafından ifa edildiği bilgisinden (bk. Mustafa Sabri Büyükaşçı, “Muezzin,” *DİA*, XXXI, 492) hareketle biz bu kelimeyi “başmuezzin” olarak tercüme etmeyi uygun gördük. (Çeviren)

699 Gazzî, *İtkân*, I, 61, h.nr: 120.

700 Daha sonraki açıklamalardan anlaşıldığına göre burada Ahzâb sûresinin 56. âyeti kastedilmektedir. (Çeviren)

huzurunda) ilgili hadisi okuması, kesinlikle bid'at kapsamına girmez.”
et-Tuhfe’deki açıklama burada son bulmaktadır.⁷⁰¹

Öte yandan Remlî de şunları söylemektedir: “Günümüzde, hatibin huzurunda ‘**Kuşkusuz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ederler...**’⁷⁰² âyetini, sonra da ilgili hadisi okuyacak bir başmüezzin edinmek şeklindeki teâmülün, babamın da⁷⁰³ fetvasında belirttiği gibi sünnette bir temeli yoktur; ne Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ne de ondan sonra üç halifesinin huzurunda böyle bir şey yapılmıştır. Dolayısıyla bunun bir bid’at-i hasene olduğu anlaşılmaktadır.”

٢٥٤- إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرٍ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدَهُمَا.

254- Bir adam kardeşine “Ey kâfir” diyecek olursa, bu söz o iki kişiden birine döner.

Buhârî’nin İbn Ömer ve Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁷⁰⁴

٢٥٥- إِذَا كَبَّرَ وَلَدُكَ وَأَخِيهِ.

254- Çocuğun büyüdüğünde ona kardeş ol.

Bu rivayet bu lafızla gelmemiştir. Manası ise şudur: “Onu kardeş edin ve ona kardeş gibi davran.”

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “Bu, halk arasında kullanılan sözlerden biridir. Metinde geçen ‘vâhîhi/وَاحِيهِ’ lafzı hatalı bir kullanımdır; doğrusu ‘vâhihi/وَاحِهِ’ olmalıdır.”⁷⁰⁵

701 İbn Hacer el-Mekkî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 461.

702 Ahzâb 33/56.

703 Tercümede geçen Remlî’nin tam adı Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî’dir (ö. 1004/1596). Babası ise meşhur Şâfiî fakihî Şihâbüddîn Ahmed b. Hamza el-Ensârî er-Remlî’dir (ö. 957/1550). -Çeviren-

704 Buhârî, Edeb 73; Müslim, İmân 111; Tirmizî, İmân 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 314, h.nr: 4687.

705 Gazzî, *İtkân*, I, 62, h.nr: 125. Gazzî’nin bu eserinde fiilin düzelmiş hâli “آخه/âhihi” şeklinde kayıtlıdır. (Çeviren)

Ben de (Aclûnî) derim ki: “وَاحِيهِ/vâhihi” ifadesinin, “meczûm muzârî fiildeki illet harfinin düşürülmeden yazılmasının geçerli bir lehçe/şive olduğu” görüşünü savunanların yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür. Bu nokta iyi düşünülmelidir.

Sehâvî de *Makâsîd*’da şunları söylemektedir:⁷⁰⁶ (Bu rivayet çerçevesinde) Taberânî’nin *el-Evsat*’ta; Ebû Nuaym’ın *el-Ma’rife*’de; Dârekutnî’nin de *el-Efrâd*’da **zayıf bir isnadla** Ebû Cebîre b. ed-Dahhâk’tan merfu olarak naklettikleri rivayetin lafzı şöyledir: **“Çocuk ilk yedi yıl efendi ve emirdir. İkinci yedi yıl, köle ve esirdir. Üçüncü yedi yıl ise kardeş ve vezirdir (yardımcıdır). Eğer (yirmi bir yaşına girmiş biri olarak) onun destek ve yardımından memnunsan ne âlâ! Aksi hâlde bir tarafına vurabilirsin. Zira onunla senin aranda (daha önceki yaşlarda hoş görülebilecek) bahane ve mazeretler artık bitmiştir.”**⁷⁰⁷

Öte yandan Beyhakî, *Şuabu’l-îmân* adlı eserinde Hâlid b. Ma’dân’ın şu ifadelerine yer verir: “Çocuğun, baba üzerindeki haklarından biri de o çocuğun talim ve terbiyesini en güzel şekilde yapmasıdır. Çocuk, on iki yaşına ulaştığında artık babası üzerinde bir hakkı kalmaz; bu defa babanın çocuk üzerinde hakkı doğar. Eğer çocuk babasını razı ederse, baba onu kendine ortak edinsin. Yok eğer razı edemezse, o vakit onu düşman edinsin.”⁷⁰⁸

Yine Dârekutnî’nin *el-Efrâd* ve diğer eserlerindeki rivayetine göre, Ebû Râfi‘ şöyle der: “Ey Allah’ın Rasûlü! Çocuklarımızın da bizim hakkımız gibi hakları var mıdır?” diye sordum. Allah Rasûlü de çocukların babaları üzerindeki hakları arasında, Allah’ın Kitabı’nın öğretimi, atıcılık ve yüzmeden bahsetti.⁷⁰⁹

٢٥٦- إِذَا كَتَبَ أَحَدُكُمْ إِلَى أَحَدٍ فَلْيَبْدَأْ بِنَفْسِهِ.

256- Biriniz bir kimseye mektup yazdığı zaman kendisinden söz ederek başlasın.

706 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 294-296, h.nr: 74.

707 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VI, 170, h.nr: 6104; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, V, 2850, h.nr: 6722.

708 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 140, h.nr: 8306.

709 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 136, h.nr: 8298.

Bu hadisi Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de en-Nu‘mân b. Beşîr’den rivayet etmiştir.⁷¹⁰ *el-Mu‘cemu’l-evsat* adlı eserinde de Ebu’d-Derdâ kâna lıyla şu lafızla rivayet etmektedir: **“Biriniz, bir insana mektup yazdığı zaman kendinden söz ederek başlasın. Yazdığı mektubu da toprağa sürsün.”**⁷¹¹ **Çünkü bu, (ihtiyacı) daha iyi karşılar.”**⁷¹²

Bu hadisi ayrıca Beyhakî de Enes’ten şu lafızla nakleder: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den daha fazla hürmete layık biri olmamasına rağmen sahâbesi mektup yazdıkları zaman kendilerinden söz ederek başlardı.”⁷¹³

Ebû Dâvûd’un Ebû Hureyre’den naklettiği rivayet ise şöyledir: **“Acemler, (mektuplarına) büyüklerinden bahsederek başlarlar. Biriniz mektup yazdığı anda kendinden söz ederek başlasın.”**⁷¹⁴

٢٥٧- إِذَا كَتَبَ أَحَدُكُمْ كِتَابًا فَلْيَتَرَبَّهْ؛ فَإِنَّهُ أَنْجَحُ لِلْحَاجَةِ.

257- Biriniz, (mektup vs. amaçlı) bir sayfaya yazdığı zaman onu toprağa sürsün. Çünkü bu, ihtiyacı en iyi şekilde karşılar.

Tirmizî’nin Câbir yoluyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadis tir. Bir lafzı da şöyledir: **“Yazılı sayfayı toprağa sürün. Çünkü toprak**

710 İlgili kaynakta bulamadığımız bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 225, h.nr: 1740. (Çeviren)

711 Bu konudaki yorumlar 257 no’lu rivayette ele alınacaktır. (Çeviren)

712 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, III, 23, h.nr: 2347. Heysemî’nin beyanına göre isnadında Süleyman b. Seleme el-Habâirî adında *metrûk* biri vardır. Bu itibarla rivayet zayıftır. Bk. Heysemî, *Mecma’*, VIII, 99, h.nr: 13175; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VI, 227, h.nr: 2702. (Çeviren)

713 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VI, 241, h.nr: 6108; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 220, h.nr: 20424. Heysemî, hadisin isnadında Kays b. er-Rabî’ adında, Süfyân es-Sevrî ve Şu‘be’nin güvenilir saydığı, ancak diğer tenkit otoritelerinin zayıf kabul ettikleri biri ravi bulunduğunu, diğer ravilerinin ise güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, VIII, 98, h.nr: 13171) -Çeviren-

714 Ebû Dâvûd’da geçtiği söylenen bu rivayeti, belirtilen kaynakta bulamadık. Aksine Ukaylî ve Deylemî’de geçmekte olup uydurma bir rivayet olarak bilinmektedir. Geniş bilgi için bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûat*, III, 81; Suyûtî, *Leâli*, II, 246; Şevkânî, *Fevâid*, s. 228, h.nr: 29; Gumârî, *Müddâvî*, IV, 513 vd.; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VIII, 404, h.nr: 3933. (Çeviren)

mübârektir.” Ancak Tirmizî, bu hadis için **“münkerdir”** demiştir.⁷¹⁵ Aynı şekilde Zerkeşî *Leâli*’de, Suyûtî de *Dürer*’de bu hadisi **“Biriniz bir sayfaya yazdığı zaman onu toprağa sürsün. Çünkü bu, ihtiyacı en güzel şekilde karşılar. Toprak da mübarektir”** lafızıyla aktarmışlardır. İbn Mâce de bunu Ebu’z-Zübeyr’den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Yazdığınız sayfaları toprağa sürün. Zira bu (ihtiyacı) en iyi şekilde karşılar. Kuşkusuz toprak mübarektir.”**⁷¹⁶ Bu da İmam Ahmed’in dediği gibi **münker** bir hadistir.⁷¹⁷

Öte yandan Hatîb, Abdülvehhâb el-Hacebî’nin⁷¹⁸ şöyle dediğini nakletmektedir: Muhaddislerden birinin meclisindeydim, Yahya b. Maîn de yanımda oturuyordu. Yazdığım sayfayı toprağa sürmek üzere kalktığımda (İbn Maîn) bana “Yapma! Zira (toprağa sürdüğün takdirde) güve, kâğıda daha çabuk dadanır!” dedi. Ben de ona “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den rivayet edilen **‘Yazılı sayfayı toprağa sürün. Çünkü toprak mübarektir. Ayrıca bu, ihtiyacı en güzel şekilde karşılar’** hadisi var” dedim. Bunun üzerine o da şu cevabı verdi: Bunun isnadı beş para etmez!”

Öte yandan İbn Maîn, Ebû Nuaym ve İbn Kâni’in **zayıf** bir isnadla el-Haccâc b. Zeyd’in, babası kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste şu lafız yer alır: **“Yazdığınız sayfayı toprağa sürün. Çünkü bu, (ihtiyacı) daha iyi karşılar.”** Taberânî’nin Ebu’d-Derdâ’dan merfu olarak rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“Biriniz, bir insana mektup yazdığı zaman kendinden**

715 Tirmizî, İsti’zân 20. Tirmizî, bu hadisi Mahmûd b. Gaylân > Şebâbe > Hamza > Ebu’z-Zübeyr > Câbir isnadıyla rivayet ettiği bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Bu, *münker* bir hadis olup Ebu’z-Zübeyr’den sadece bu tarikle geldiğini bilmekteyiz. Hamza da İbn Amr en-Nasîbî olup hadiste *zayıf* biridir.” (Çeviren)

716 İbn Mâce, Edeb 49.

717 Zerkeşî, *Leâli*’, s. 95; Suyûtî, *Dürer*, s. 46, h.nr: 12.

718 Hatîb’in ilgili kaynağında bu şahıs, “Abdülvehhâb el-Hacebî’nin oğlu” olarak geçmektedir. (Bk. *el-Câmi’ li ahlâki’r-râvi ve âdâbi’s-sâmi*’, thk. M. et-Tahhân, Riyad ts., s. 278) Rivayetin akışından da anlaşılacağı üzere bu zâatın, Yahya b. Maîn (ö. 233) ile aynı dönemde yaşamış, sika bir ravi sayılan Ebû Muhammed Abdullah b. Abdülvehhâb el-Hacebî el-Basrî (ö. 228) olduğu kanaatindeyiz. (Ravi hakkında bk. İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Suriye 1986, s. 312, ravi nr: 3449) -Çeviren-

söz ederek başlasın. Yazdığı mektubu da toprağa sürsün. Çünkü bu, (ihtiyacı) daha iyi karşılar.”⁷¹⁹ Ancak bu hadis de zayıftır.⁷²⁰

٢٥٨- إِذَا كَتَبَ أَحَدُكُمْ كِتَابًا فَلَا يَكْتُبْ عَلَيْهِ بَلْعَ، فَإِنَّهُ اسْمُ شَيْطَانٍ وَلَكِنْ يَكْتُبْ عَلَيْهِ لِلَّهِ.

258- Biriniz bir sayfayı yazdığı (ve bitirdiği) zaman üzerine “beleğa”⁷²¹ kaydı yazmasın. Çünkü bu bir şeytan adıdır. Bunun yerine “Allah için (veya Allah)”⁷²² lafzını yazsın.

Suyûtî’nin *Leâli* adlı eserinde geçtiği üzere bu rivayet uydurmadır.⁷²³

٢٥٩- إِذَا كَانَ الْفَيْءُ ذِرَاعًا وَنِصْفًا إِلَى ذِرَاعَيْنِ فَصَلُّوا الظَّهْرَ.

259- Gölge bir buçuk ilâ iki arşın olduğunda öğleyi kılın.

Aliyyü’l-Kârî’nin *el-Mevzûâtü’l-kübrâ*’sında da belirtildiği gibi bâtil (uydurma) bir rivayettir.⁷²⁴

719 Mektubun toprağa sürülmesi konusu değişik şekillerde yorumlanmıştır. Mektubun yerine ulaşması için Hak Teâlâ’ya itimadın bir sembolü olarak mektubun toprağa düşürülmesi yahut karşı tarafa hitab ederken son derece mütevâzı bir üslup kullanılması veya yazının anlaşılır ve okunaklı olması için, yazarken kullanılan mürekkebin üzerine toprak serpilerek kurutulması gibi yorumlar yapılmıştır. (Geniş bilgi için bk. Mübârefkürî, *Tuhfetü’l-ahvezî*, Beyrut ts., VII, 410) -Çeviren-

720 Geniş bilgi için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 297-299, h.nr: 75; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 223-225, h.nr: 1738-1739.

721 “Ulaştı” anlamına gelen bu fiil, bir hadis terimi olarak herhangi bir hadis kitabında hocadan nereye kadar işitilmiş olduğunu göstermek üzere kullanılmıştır. (Bk. Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 37) Burada ise yazının son bulunduğu yeri ifade etmek için kullanılmış olması muhtemeldir. (Çeviren)

722 Aclûnî’nin rivayetinde “Allah için” lafzı geçerken, işaret etmiş olduğu Suyûtî’nin eseri *Leâli*’de “Allah” lafzı yer almaktadır. (Bk. *Leâli*, I, 197) Biz de bunları bir arada vermeyi uygun gördük. (Çeviren)

723 Suyûtî, *Leâli*, I, 197. Ayrıca bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 259.

724 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 92, h.nr: 30. Ayrıca bk. Ukaylî, *Duafâ*, I, 118; İbnü’l-Kayserânî, *Tezkiretü’l-huffâz*, s. 43, h.nr: 81; İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 86; Suyûtî, *Leâli*, II, 10; İbn Arrâk, *Tenzîhu’ş-şerîa*, II, 76, h.nr: 2; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VI, 221, h.nr: 2697. (Çeviren)

۲۶۰- إِذَا كَثُرَتْ هُمُومُكَ نَمْ.

260- Dert ve kaygıların arttığı zaman uyu!

Hadis değildir. Böyle bir durumda olan kişinin, dert ve kaygısının bitmesi umuduyla ibadetle meşgul olması gerekir.

۲۶۱- إِذَا كَانَ يَوْمٌ صَوْمٌ أَحَدِكُمْ فَلَا يَزِفْتُ وَلَا يَجْهَلُ، فَإِنْ أَمَرُوْهُ شَاتَمَهُ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ، إِنِّي صَائِمٌ.

261- Biriniz oruç tuttuğu gün çirkin sözler etmesin ve doğruluk çizgisinden ayrılıp cahilce davranmasın. Eğer biri kendisine hakaret eder ya da çatarsa “Ben oruçluyum, ben oruçluyum” desin.

Buhârî, Müslim, Mâlik, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷²⁵ Bir lafızda da şöyle geçmektedir: “Oruç kalkandır. Biriniz oruç tuttuğu gün, çirkin sözler etmesin...”⁷²⁶

۲۶۲- إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ دُفِعَ إِلَى كُلِّ مُسْلِمٍ يَهُودِيٌّ أَوْ نَصْرَانِيٌّ، وَقِيلَ: يَا مُسْلِمُ! هَذَا فِذَاؤُكَ مِنَ النَّارِ.

262- Kıyamet günü olduğunda her Müslümana bir Yahudi veya Hristiyan verilecek ve ona “Ey Müslüman! Bu senin cehennemden kurtuluşunun fidyesidir” denilecek.

Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.⁷²⁷

725 Buhârî, Savm 9; Müslim, Sıyâm 160, 163; Ebû Dâvûd, Savm 26; İbn Mâce, Sıyâm 21; Mâlik, *Muvatta*, Sıyâm 57; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 234, h.nr: 7840.

726 Bu rivayet için 1633 no’lu hadise bakınız.

727 Müslim, Tevbe 49. Müslim’in rivayetinde bazı küçük lafız farklılıkları bulunmaktadır. Ayrıca bk. İbn Mâce, Zühd 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 375, h.nr: 19600. (Çeviren)

٢٦٣- إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ نَادَى مُنَادٍ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُبِ: يَا أَهْلَ الْجَمْعِ! غُضُّوا أَبْصَارَكُمْ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-، وَرَضِي عَنْهَا حَتَّى تَمُرَّ.

263- Kıyamet günü olduğunda, perdelerin ardından bir çağırıcı şöyle seslenir: Ey mahşer halkı! Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kızı Fatıma *radiyallahu anhâ* geçinceye kadar gözlerinizi kapatın.

Hâkim'in Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir. Ebû Bekir eş-Şâfiî'nin *el-Gaylânîyyât*'ta Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı lafzı ise şöyledir: “Kıyamet günü olduğunda, bir çağırıcı, Arş'ın derinliklerinden şöyle seslenir: Ey mahşer halkı! Fatıma cennete geçinceye kadar başınızı öne eğin ve gözlerinizi kapatın.”⁷²⁸

٢٦٤- إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ نَادَى مُنَادٍ: مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَغَيْرِ اللَّهِ فَلْيَطْلُبْ ثَوَابَهُ مِنْ عَمَلٍ لَهُ.

264- Kıyamet günü olduğunda bir çağırıcı şöyle seslenir: Allah'tan başkası için amelde bulunan kimse, (gitsin) sevabını da kendisi için amelde bulunduğu kimseden talep etsin.

Bu hadisi İbn Sa'd, *Tabakât*'ında İbn Ebî Fadâle'den rivayet etmektedir.⁷²⁹ Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî'nin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bizatihi gören şahsiyetlerden biri olan Mahmûd b. Lebîd kanalıyla ve güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla naklettikleri; Taberânî'nin

728 Hâkim, *Müstedrek*, III, 166, h.nr: 4728. Hâkim, aktardığı bu rivayetin peşinden “Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur” diyerek hadisin sahih olduğunu ifade etmişse de Zehebî şöyle demiştir: “Hayır, vallahi tam tersine bu rivayet uydurmadır. Ravisi Abbâs b. el-Velîd b. Bekkâr hakkında Dârekutnî ‘yalancıcıdır’ demektedir.” (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasaru Telhîsi*’z-Zehebî, III, 1580, rivayet no: 588) Rivayetin uydurma olduğuna dair geniş bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 423; a.mlf, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 261-263; Suyûtî, *Leâli*, I, 367 vd.; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 418, h.nr: 32; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi*’z-zâife, VI, 208, h.nr: 2688. (Çeviren)

729 Aynı sahâbîden benzer lafızla gelen bir rivayet için bk. Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur’ân* 19; İbn Mâce, *Zühâd* 21.

de Râfi‘ b. Hadîc yoluyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir:⁷³⁰ “(Allah Rasûlü) **“Sizin adınıza en çok korktuğum şey, en küçük şirktir”** buyurunca sahâbîler “En küçük şirk nedir ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordular. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Riyâdır. Allah azze ve celle kayamet günü, kulların amellerinin karşılığını verirken şöyle buyurur: Dünyada riyakârlık (gösteriş) yaptığınız kimselere gidin, onlardan herhangi bir karşılık bulabilecek misiniz, bir bakın!”**

٢٦٥- إِذَا كَانَتِ الدُّنْيَا فِي بَلَاءٍ وَقَحْطٍ، كَانَتِ الشَّامُ فِي رَخَاءٍ وَعَافِيَةٍ.

265- Dünya bela, yokluk ve kıtlık içindeyse Şam, bolluk, refah ve afiyet içindedir.

İbn Asâkir bu rivayeti, Ebû Abdülmelik el-Cezerî’nin kendi sözü olarak rivayet etmiştir. Devamı da şöyledir: “Şam bela, yokluk ve kıtlık içindeyse, Filistin bolluk, refah ve afiyet içindedir. Eğer Filistin bela, yokluk ve kıtlık yaşıyorsa, Beytü’l-Makdis bolluk, refah ve afiyettedir.” Ayrıca Cezerî şöyle demiştir: “Şam mübarektir, Filistin mukaddestir. Beytü’l-Makdis ise bin defa mukaddes kılınmıştır.”⁷³¹

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: “Bu sözün, merfu (Hz. Peygamber’den gelen) bir rivayet olarak aslı yoktur.”⁷³²

٢٦٦- إِذَا كَفَرْنَا أَخَاهُ فليخِمْ كَفَنَهُ.

266- Biriniz kardeşini kefenlediği zaman, onu güzelce kefenlesin.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî’nin Câbir’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁷³³ Suyûtî *Dürer*’de bu rivayeti yine Câbir’den nakledilen bir hadis olarak Müslim’e şu lafızla izafe etmektedir: **“Biriniz kardeşinin teçhiz ve tekfin işini üstlendiğinde, onu güzelce kefenlesin.”**⁷³⁴

730 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 39, h.nr: 23630; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 154, h.nr: 6412; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, IV, 253, h.nr: 4301. *Müsned*’i tahrir eden Şuayb el-Arnaût, hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

731 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, I, 145.

732 Gazzî, *İtkân*, I, 62, h.nr: 124.

733 Müslim, Cenâiz 49; Ebû Dâvûd, Cenâiz 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 49, h.nr: 14145.

734 Suyûtî, *Dürer*, s. 68, h.nr: 73.

Öte yandan Hâris b. Ebî Üsâme ve İbn Menî' bu hadisi Ebu'z-Zübeyr'den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Biriniz kardeşinin teşhiz ve tekfin işini üstlendiğinde, onu güzelce kefenlesin. Çünkü onlar, kefenleriyle diriltilecekler ve kefenleri içinde birbirlerini ziyaret edeceklerdir.”**

Siczî'nin Ebu'z-Zübeyr kanalıyla aktardığı rivayette ise şu lafız yer almaktadır: **“Ölülerinizi güzelce kefenleyin. Zira onlar, (kefenleri içinde) övünüp gururlanacak ve birbirlerini ziyaret edecekler.”**

Keza Tirmizî de İbn Sîrîn kanalıyla gelen merfu bir rivayet olarak bu hadisi eserine almıştır. Lafzı da **“Biriniz kardeşinin teşhiz ve tekfin işini üstlendiğinde, onu güzelce kefenlesin”** şeklindedir. Tirmizî bu hadis hakkında “Hasen-garibdir” demiştir.⁷³⁵

Saîd b. Mansûr ise bu hadisi, Ömer ve Muâz'a dayanan **mevkûf** bir rivayet olarak nakletmektedir. Lafzı ise şöyledir: **“Ölülerinizi güzelce kefenleyin. Çünkü kıyamet günü o kefenleriyle diriltileceklerdir.”**

Bu hadislerle, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçen “insanların çıplak olarak haşrolunacaklarına”⁷³⁶ dair hadisin arasını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: “İnsanlar kabirlerinden elbiseleriyle diriltilecekler, daha sonra mahşer yerinde ise çıplak olacaklar.” Şu da var ki Beyhakî, “Şüphesiz ölü, içinde öldüğü kıyafetlerle dirilitilir” hadisinin “amel” olarak yorumlanmasının ihtimal dâhilinde olduğunu ifade etmiştir.⁷³⁷

۲۶۷- إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَأَمِّرُوا أَحَدَكُمْ.

267- Üç kişi olduğunuzda, içinizden birini başınıza emîr tayin edin.

Taberânî bu hadisi **hasen** bir isnadla İbn Mes'ûd'dan rivayet etmektedir.⁷³⁸

735 Tirmizî, Cenâiz 19.

736 Buhârî, Enbiyâ 8, Rikâk 45; Müslim, Cennet 58.

737 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 549.

738 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 185, h.nr: 8915. Hadisin *sahih* olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 249, h.nr: 9274. (Çeviren)

٢٦٨- إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً، فَلَا يَتَنَاحِ اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ؛ فَإِنَّ ذَلِكَ يُخْزِنُهُ.

268- Üç kişi bir arada olduğunuzda, içinizden iki kişi, üçüncüyü bırakıp kendi aralarında fısıldaşmasın. Çünkü bu fısıldaşma o kişiyi üzer.⁷³⁹

Buhârî, Müslim ve Mâlik'in İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁴⁰ Hadisin bir lafzı da “Üç kişi bir arada olduklarında...” şeklindedir.⁷⁴¹ Öte yandan yine Buhârî, Müslim, Mâlik, Tirmizî ve İbn Mâce'nin İbn Mes'ûd yoluyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: “Üç kişi bir arada olduğunuzda, iki kişi, üçüncüyü bırakıp kendi aralarında fısıldaşmasın.”⁷⁴²

٢٦٩- إِذَا كُنْتَ عَلَى الْمَاءِ فَلَا تَبْخُلْ بِالْمَاءِ.

269- Suyun başındaysan, su ikramında cimrilik etme!

İbnü'd-Deyba' Temyîz'de şöyle demektedir:⁷⁴³ Hocamız (Sehâvî) “Bu hadise vâkıf olamadım” demiştir.⁷⁴⁴ Ben de (İbnü'd-Deyba') derim ki: Bunu destekleyici nitelikte benzer manada bir hadis, *Sahîh-i Buhârî*'de şu lafızla geçmektedir: “(Allah Teâlâ'nın, kıyamet günü kendileriyle konuşmadığı, yüzlerine bakmadığı, temize çıkarmadığı ve acıklı bir azaba çarptıracağı üç kişiden) biri de ihtiyacından fazla suyu olduğu hâlde onu yoldan gelip geçenlerden esirgeyen kimsedir. Allah da kıyamet günü ona ‘Sen, kendi elinin ürünü olmayan bir şeyin fazlasını esirgediğin gibi, ben de bugün fazl-ı keremimi senden esirgeyeceğim!’ buyurur.”⁷⁴⁵

Ayrıca Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle der: Bu hadise vâkıf olamadım. Ancak Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak gelen bir rivayet şöyledir: “Suyun bulunduğu bir yerde, bir Müslümana bir miktar su ikram eden kimse bir köle azad etmiş gibi olur.

739 Buhârî, İsti'zân 45; Müslim, Selâm 36.

740 Buhârî, İsti'zân 47; Müslim, Selâm 37; Mâlik, *Muvatta*, Kelâm 14.

741 Buhârî, İsti'zân 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 170, h.nr: 4093.

742 Buhârî, İsti'zân 45; Müslim, Selâm 37-38; Tirmizî, Ebeb 59; İbn Mâce, Edeb 51.

743 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 18.

744 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 302, h.nr: 78.

745 Buhârî, *Müsâkât* 11.

Suyun bulunmadığı bir yerde ona su ikram edecek olursa onu diriltmiş gibi olur.”⁷⁴⁶

Bunun benzeri bir rivayet de Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'ında Enes'ten merfu olarak nakledilmektedir: **“Suyun bulunmadığı bir yerde, (başkasına) su ikram eden kimse bir köle azad etmiş gibi olur.”**

Öte yandan Hatîb'in Enes yoluyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Eğer günahların çoğaldıysa, su başında (insanlara) su ikram et. Böylece şiddetli bir rüzgârda ağaç yapraklarının saçıldığı gibi günahların da saçılmış olur.”⁷⁴⁷**

٢٧٠- إِذَا لَمْ تَسْتَجِ فَاضْنَعْ مَا شِئْتَ.

270- Utanmıyorsan, dilediğini yap!⁷⁴⁸

Bu hadisi Buhârî, Ebû Mes'ûd kanalıyla rivayet etmekte;⁷⁴⁹ bazıları da Huzeyfe yoluyla merfu bir hadis olarak nakletmektedirler. Fakat lafzı şöyledir: **“İlk peygamberlerden itibaren insanların hafızalarında yer edinen sözlerden biri de şudur: Utanmıyorsan, dilediğini yap!”⁷⁵⁰**

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Ebu't-Tufeyl yoluyla merfu olarak naklettiği hadisin lafzı ise **“Şöyle deniliyordu: İlk peygamberlerden itibaren insanların hafızalarında yer edinen...”** şeklindedir.⁷⁵¹

Öte yandan İbn Adiy de bunu İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir. Aynı şekilde Dimyâtî de İbn Abbâs'tan nakletmiş ve hakkında “garibdir” demiştir. Bu hadis ve ilgili beyitler daha önce: **“İlk peygamberlerden itibaren**

746 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 349, h.nr: 6592. Heysemî, bu rivayetin isnadında Züheyr b. Merzûk adında Buhârî tarafından “meçhul, münkerü'l-hadis” olarak cerh edilen bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, III, 133, h.nr: 4732. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 242, h.nr: 120) -Çeviren-

747 Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 448, ravi nr: 3417.

748 Buhârî, *Enbiyâ* 54, Edeb 78.

749 Buhârî, *Enbiyâ* 51; Ebû Dâvûd, Edeb 7; İbn Mâce, Zühhd 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 319, h.nr: 17090.

750 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 290, h.nr: 23254; Bezzâr, *Müsned*, VII, 256, h.nr: 2835.

751 Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 153, h.nr: 9400.

insanların hafızalarında yer edinen sözlerin sonuncusu şudur...” rivayetinde geçmişti.⁷⁵²

٢٧١- إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَسَلِّمْ عَلَيْهِ؛ فَإِنْ حَالَتْ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ أَوْ حَائِطٌ ثُمَّ لَقِيَهُ فَلْيَسَلِّمْ عَلَيْهِ.

271- Biriniz kardeşiyle karşılaştığında ona selâm versin. Eğer aralarına bir ağaç veya duvar girer de daha sonra yeniden karşılaşırlarsa, tekrar selâm versin.

Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁵³

٢٧٢- إِذَا لَقِيتُمُ الْمُشْرِكِينَ فِي الطَّرِيقِ، فَلَا تَبْدُؤُوهُمْ بِالسَّلَامِ، وَاضْطَرُّوهُمْ إِلَى أَضْيَقِهَا.

272- Yolda müşriklerle karşılaştığınız zaman onlara öncelikle siz selâm vermeyin ve (daracık bir yoldaysanız) onları kenardan yürüme-ye mecbur edin.

İbnü's-Sünnî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir.⁷⁵⁴

٢٧٣- إِذَا مَاتَ الْعَالِمُ انْتَلَمَ فِي الْإِسْلَامِ ثَلَاثَةٌ، لَا يَسُدُّهَا شَيْءٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

273- Bir âlim öldüğünde İslâm'da öyle bir gedik açılır ki, kıyamet gününe kadar hiçbir şey o gediği kapatamaz.

Zübeyr b. Bekkâr bunu, **mu'dal** bir isnadla Ali *radiyallahu anh*'ın kendi sözü olarak rivayet etmiştir. Bu manada başka rivayetler de söz

752 Bk. 4 no'lu hadis.

753 Ebû Dâvûd, Edeb 146; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 349, h.nr: 1010; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 236, h.nr: 8468. Hadisin *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 361, h.nr: 186. (Çeviren)

754 İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 209, h.nr: 241. Temel kaynaklarımızda geçen bu hadisi Aclûnî, her nedense daha tali derecedeki bir kaynağa dayandırmakla yetinmiştir. Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 380, h.nr: 1111; Müslim, Selâm 13; Ebû Dâvûd, Edeb 138; Tirmizî, İsti'zân 12; İbn Mâce, Edeb 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 452, h.nr: 9726. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 400, h.nr: 1411. (Çeviren)

konusudur. Mesela; İbn Lâl'in Câbir *radiyallahu anh'*dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste şu ibare geçmektedir: **“Âlimin ölümü, İslâm'da açılmış öyle bir gediktir ki, gece ve gündüz birbirini izlediği müddetçe o gedik kapanmaz.”**⁷⁵⁵

Yine Taberânî'nin merfu bir rivayet olarak Ebu'd-Derdâ'dan aktardığı bir hadiste şu lafız yer almaktadır: **“Âlimin ölümü, telafisi imkânsız bir facia ve kapatılamayacak bir gediktir. O sebeple bir kabilenin ölümü, bir âlimin ölümünden daha hafif kalır. O âlim, sönen bir yıldızdır.”**⁷⁵⁶

Kezâ Deylemî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Allah'ın, ruhunu kabzettigi her âlim, İslâm'da, kapanmayacak bir delik/gedik oluşturur.”**⁷⁵⁷

Öte yandan Bezzâr'ın da Âişe *radiyallahu anhâ'*dan naklettiği rivayeti şöyledir: **“Âlimin ölümü, gece ve gündüz birbirini izlediği müddetçe kapanmayacak bir gediktir.”**⁷⁵⁸

Hâkim'in *Sahîh*'inde İbn Abbâs'ın **“Onlar bizim yeryüzüne gelip onu uçlarından eksilttiğimizi görmüyorlar mı?..”**⁷⁵⁹ âyetiyle ilgili olarak “(yeryüzünün uçlarının eksilmesi) âlim ve fakihlerinin ölmesidir” şeklinde bir yorum yaptığı sabittir.⁷⁶⁰

755 Bu rivayeti Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 185, h.nr: 171'de zikretmekte ve isnadında yer alan Muhammed b. Abdülmelik'in, bu hadis de dâhil olmak üzere Zührî ve İbnü'l-Münkedir'den *mütabaat* edilmeyecek hadisler rivayet ettiğini belirtmektedir. Hadis tenkit otoritelerinin hakkında “hadis uyduran, yalan söyleyen, münkerü'l-hadis ve metrûk” dedikleri bir şahıstır. (Bk. Zehebî, *Mizân*, III, 631) Bu itibarla hadisin uydurma olduğu söylenmiştir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 199, h.nr: 4668) -Çeviren-

756 Taberânî'nin basılı nüshasında tespit edemediğimiz bu rivayetin bir benzerini Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 224, h.nr: 1576'da bulduk. Rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 201, h.nr: 986; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 394, h.nr: 4837. (Çeviren)

757 Deylemî, *Firdevs*, IV, 73, h.nr: 6227.

758 Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 185, h.nr: 171.

759 Ra'd 13/41.

760 Hâkim, *Müstedrek*, II, 381, h.nr: 3334. Hâkim bu rivayet hakkında isnadı sahih demiş olsa da Zehebî, isnadındaki Talha b. Amr hakkında Ahmed b. Hanbel'in “metrûk” dediğini nakletmektedir. (Çeviren)

Beyhakî'nin rivayetine göre de Ebû Ca'fer şöyle demektedir: "Bir âlimin ölümü, İblis'e, yetmiş âbidin ölümünden daha sevimli gelir."⁷⁶¹

٢٧٤- إِذَا مَدِحَ الْمُؤْمِنُ فِي وَجْهِهِ رَبَّ الْإِيمَانُ فِي قَلْبِهِ.

274- Mü'min yüzüne karşı övüldüğü zaman onun kalbindeki iman artar.

Taberânî ve Hâkim'in **zayıf bir isnadla** Üsâme'den rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁶²

٢٧٥- إِذَا مَدِحَ الْفَاسِقُ غَضِبَ الرَّبُّ، وَاهْتَزَّ لِذَلِكَ الْعَرْشُ.

275- Fâsık övüldüğü zaman, Rab gazap eder ve bu övgüden dolayı Arş titrer.

Ebû Ya'lâ ve Beyhakî'nin Enes yoluyla naklettikleri bir rivayettir. İbn Adiy de bunu İbn Büreyde'den rivayet etmiştir.⁷⁶³

٢٧٦- إِذَا مَاتَ صَاحِبُ بَذْعَةٍ، فَقَدْ فَتَحَ فِي الْإِسْلَامِ فَتْحًا.

276- Bir bid'atçı öldüğü zaman, İslâm'da (hayrın kapıları açılmış veya) bir fetih gerçekleşmiş olur.

Deylemî'nin Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir. Aynı şekilde Hatîb de ondan nakletmiştir. Ancak Suyûtî'nin *el-Câmiu'l-kebîr* adlı eserinde de geçtiği üzere **münker** bir hadistir.⁷⁶⁴

761 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 232, h.nr: 1585. Buraya kadarki rivayetlerin bütünü için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 305-307, h.nr: 80.

762 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 170, h.nr: 424; Hâkim, *Müstedrek*, III, 690, h.nr: 6535. Irâkî bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *el-Muğnî*, s. 271, h.nr: 6) Ayrıca bk. Muhammed el-Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, İdâretü't-tübâ'ati'l-müniriyye, 1343, s. 164; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 143, h.nr: 1638. (Çeviren)

763 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 156, h.nr: 171-172; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 611, h.nr: 4544. Zehebî, bunun *münker* bir rivayet olduğunu; İbn Hacer ve Irâkî ise isnadının zayıf olduğunu ifade etmektedirler. (Bk. Zehebî, *Mizân*, II, 109, ravi nr: 3041; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 478; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 532. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 60, h.nr: 595) -Çeviren-

764 Deylemî, *Firdevs*, I, 285, h.nr: 1117. Hatîb el-Bağdâdî, rivayetin isnadının *sahih* olmakla birlikte metninin *münker* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Târîhu*

٢٧٧- إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ - وَفِي رِوَايَةٍ: الْإِنْسَانُ - انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ.

277- Âdemoğlu -bir rivayette göre de “insan”- ölünce, şu üç şey dışında amelleri(nin sevabı) sona erer: Bu üç şey ise sadaka-i câriye veya kendisinden istifade edilen bir ilim yahut ona dua eden salih bir evlattır.

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve *el-Edebü'l-müfred*'de Buhârî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁶⁵ Bir kısım hadislerde bunlara başka hususlar da eklenmiştir. Nitekim Celâleddîn es-Suyûtî de bunları şu şekilde nazma dökmüştür:

“Âdemoğlu ölünce şu on haslet dışında ecir
olarak devam edecek hiçbir şeyi kalmaz:

Yaydığı ilimler ve bir evlat duası

Diktiği bir hurma ağacı ve ardı kesilmeyen sadakalar:

Miras bırakmıştır bir mushafı veya sınır boyundaki nöbet,

Açtığı bir kuyu veya akıttığı bir nehir,

Yahut yabancıların barınması için yaptığı bir ev,

Veya bir zikir meclisinin binası,

Yahut Kur'ân-ı Kerîm'i öğretmek,

Hadislerden özetlenen bu hasletlere sahip çıkmak gerek!”

Bağdâd, V, 256, ravi nr: 2101; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, I, 139, h.nr: 214; Suyûtî, *Zeylû'l-Leâlî*, I, 208, h.nr: 208) Hatta rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VI, 229, h.nr: 2706. (Çeviren)

765 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 28, h.nr: 38; Müslim, Vasiyyet 14; Ebû Dâvûd, Vasâyâ 14; Tirmizî, Ahkâm 36; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 162, h.nr: 6445; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 438, h.nr: 8844.

٢٧٨- إِذَا مَرَزْتُمْ بَرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا، قَالُوا: وَمَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: حِلَقُ الدِّكْرِ.

278- Allah Rasûlü “Cennet bahçelerine uğradığınızda oradan bolca beslenin” buyurdu. Bunun üzerine (sahâbîler) “Cennet bahçeleri nedir?” diye sordular. Allah Rasûlü “Zikir halkalarıdır” buyurdu.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Beyhakî, Enes kanalıyla rivayet etmişlerdir.⁷⁶⁶ Suyûtî *el-Câmiu'l-kebîr*'de “Hasen-garib bir hadistir” demektedir.⁷⁶⁷ Ayrıca Tirmizî'nin Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı rivayet şöyledir: (Allah Rasûlü) **“Cennet bahçelerine uğradığınız zaman oradan bolca beslenin”** buyurunca “Cennet bahçeleri de nedir?” diye sordular. Bunun üzerine **“Mescidlerdir”** cevabını verdi. Daha sonra da “Peki, bolca beslenmek ne demek?” diye sordular. Allah Rasûlü **“Sübhane'llahi vel-hamdülillahi velâ ilâhe illallahu vallahu ekber! (zikridir)”** buyurdu.⁷⁶⁸

Taberânî'nin İbn Abbâs'tan aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: (Allah Rasûlü) **“Cennet bahçelerine uğradığınız zaman oradan bolca beslenin”** buyurdu. “Ey Allah'ın Rasûlü! Cennet bahçeleri de nedir?” diye sorulunca şöyle karşılık verdi: **“İlim meclisleridir.”**⁷⁶⁹

Öte yandan Suyûtî *el-Câmiu'l-kebîr*'de şöyle demektedir: Bu hadisi İbn Şâhîn, yine Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmiştir. Lafzı ise şöyledir: (Allah Rasûlü) **“Cennet bahçelerine uğradığınız zaman yanlarında oturun”** buyurdu. Bunun üzerine “Ey Allah'ın Rasûlü! Cennet bahçeleri de nedir?” diye sordular. O da **“Zikir ehlidir”** buyurdu.

766 Tirmizî, Daavât 83; Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, XIX, 498, h.nr: 12523; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 66, h.nr: 526.

767 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 442. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, VI, 130, h.nr: 2562. (Çeviren)

768 Tirmizî, Daavât 83. Rivayetin bu versiyonunun zayıf olduğuna dair değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i'z-zaîfe*, III, 289, h.nr: 1150. (Çeviren)

769 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 95, h.nr: 11158.

٢٧٩- إِذَا مَسَّ أَحَدُكُمْ ذَكَرَهُ، فَلْيَتَوَضَّأْ.

279- Sizden (erkeklerden) biri tenâsül uzvuna dokunduğu zaman abdest alsın.

Mâlik ve İbn Hibbân'ın Büsre bint Safvân'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁷⁰ İbn Hibbân'ın yine aynı sahâbiye yoluyla aktardığı bir rivayetinde şu lafız yer almaktadır: **“Sizden (erkeklerden) biri, tenâsül uzvuna dokunduğu zaman abdest alsın. Kadınlar da aynı şekilde.”**⁷⁷¹

İbn Mâce'nin Câbir kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Sizden (erkeklerden) birinin, tenâsül uzvuna dokunması hâlinde abdest alması gerekir.”**⁷⁷²

Öte yandan Saîd b. Mansûr'un Büsre'den aktardığı rivayetin lafzı da şu şekildedir: **“Sizden (erkeklerden) biri, tenâsül uzvuna dokunursa, abdest alana kadar namaz kılmasın.”**

٢٨٠- إِذَا مَرَضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلَ مَا كَانَ يَفْعَلُ صَحِيحًا مُقِيمًا.

280- Kul hastalandığı yahut yolculuğa çıktığı için (yapageldiği ibadetleri yerine getiremezse), Allah ona, sağlıklı ve yolcu olmadığı sırada işlediği amellerin sevabının aynısını yazar.

Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân'ın Ebû Musâ el-Eş'arî *radı-yallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁷³

٢٨١- إِذَا نَزَلَ الْقَضَاءُ عَمِيَ الْبَصَرُ.

281- Kaza ineceği zaman göz görmez olur.

770 Mâlik, *Muvatta*, Tahâret 58; Nesâî, Tahâret 121; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 397, h.nr: 1113.

771 İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 400, h.nr: 1117.

772 İbn Mâce, Tahâret 63.

773 Buhârî, Cihâd 133; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 457, h.nr: 19679; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 192, h.nr: 2929.

Hâkim'in İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Bu hadis ile ilgili doyurucu açıklama daha önce “إِذَا أَرَادَ اللَّهُ إِنْفَادَ أَمْرٍ/*Allah Teâlâ, kaza ve kaderini gerçekleştirmek istediği zaman...*” diye başlayan hadiste yapılmıştı.⁷⁷⁴

٢٨٢- إِذَا وَزَنْتُمْ فَأَزْجُوا.

282- (Bir şey) tarttığınızda fazla tartın.

İbn Mâce'nin ve *el-Muhtâra*'sında Ziyâuddîn el-Makdisî'nin merfu bir rivayet olarak Câbir'den naklettikleri bir hadistir.⁷⁷⁵ Hatta bu hadisin aslı Buhârî ve Müslim'de Câbir'in devesi ile ilgili kıssada geçmekte ve “Bana ödeme yapmak için fazla fazla tarttı” ifadesi yer almaktadır.⁷⁷⁶ Bir diğer lafzı da “Benim için dirhemleri fazlasıyla tarttı” şeklindedir. Bir başka rivayette ise “Bana alacağımı fazlasıyla ödedi” ifadesi geçmektedir.⁷⁷⁷

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve diğerlerinin rivayetine göre, Süveyd b. Kays şöyle demiştir: Ben ve Mahreme el-Abdî, Hecer'den kıyafetler getirmiştik. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza geldi ve bizimle şalvar pazarlığı yaptı. Yanımızda da tartı işlerine ücretle bakan bir tezgâhtar vardı. Allah Rasûlü ona hitaben “**Tartarken (müşteri lehine) fazlasıyla tart!**” buyurdu.⁷⁷⁸ Tirmizî bu hadis ile ilgili olarak “Hasen-sahihtir” demiştir. Nesâî de şunu söyler: “Bu hadis, Şu‘be'nin hadisinden daha doğru görünüyor.”⁷⁷⁹ Nitekim Şu‘be'nin rivayetine göre, Ebû Safvân Mâlik b. Amîra şunu anlatmaktadır: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e hicret öncesi bir şalvar satmışım. (Ücretini öderken) benim lehime fazlasıyla tartıp verdi.” Hâkim şöyle demiştir: “Ebû Safvân, Süveyd b. Kays'ın künyesidir. Ensârlı bir sahâbîdir. Hadis de Müslim'in şartına göre sahihtir.”⁷⁸⁰ Sehâvî ise *Makâsıd*'da şöyle demektedir: “Ancak (Ebû Safvân'ın) Mâlik b. Amîra olarak bizatihi isminin zikredildiği

774 Bk. 195 no'lu hadis.

775 İbn Mâce, Ticârât 35.

776 Buhârî, Hibe 21; Müslim, Müsâkât 115.

777 Buhârî, Salât 57.

778 Ebû Dâvûd, Büyû‘ 7; Tirmizî, Büyû‘ 66; İbn Mâce, Ticârât 34; Nesâî, Büyû‘ 54.

779 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 53, h.nr: 6141.

780 Hâkim, *Müstedrek*, II, 36, h.nr: 2231.

rivayet, Hâkim'in bu iddiasını çürütmektedir. Dolayısıyla doğru olan görüş, bunların iki ayrı rivayet olmasıdır.”⁷⁸¹

٢٨٣- إِذَا وَسَّعَ اللَّهُ فَأَوْسَعُوا.

283- Allah (rızkınızda) genişlik vermişse, siz de (kendinize) cömert davranın.

Bu hadisi Buhârî, Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiş ve “Bir adam, Ömer b. el-Hattâb’a şunu sordu...” diye başlayarak ilgili hadisi zikretmiştir.⁷⁸² Ancak Müslim, İsmail b. Uleyye kanalıyla (yine Ebû Hureyre'den) aktardığı bu hadisin sadece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözünün geçtiği (merfu olan) kısmına yer vermiştir.⁷⁸³

Öte yandan Ebû Nuaym, İbn Lâl ve başkaları bu hadisi İbn Ömer'den merfu olarak şu lafızla nakletmektedirler: **“Şüphesiz mü'min Allah'tan güzel bir edep almıştır: Allah ona (rızkında) genişlik verdiğinde, o da kendine cömert davranır; şayet Allah onun rızkını daraltmışsa, o da kendine harcamada kısıtlamaya gider.”**⁷⁸⁴

Yine İbn Hibbân'ın Ebû Hureyre'den rivayetinde şu lafız yer almaktadır: **“Allah rızkınızda genişlik vermişse, siz de kendinize cömertçe davranın...”**⁷⁸⁵

781 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 307-309, h.nr: 81.

782 Buhârî, *Salât* 9.

783 Aclûnî burada şunu kastetmektedir: Buhârî'nin Süleyman b. Harb > Hammâd b. Zeyd > Eyyûb > Muhammed b. Sîrîn > Ebû Hureyre isnadıyla aktardığı rivayetine göre, bir adam kalkıp Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben tek parça kıyafet içerisinde namaz kılınıp kılınamayacağını sorar. Allah Rasûlü de **“Hepiniz iki parça kıyafet bulabiliyor musunuz ki?”** diye karşılık verir. Daha sonra bir zat aynı soruyu Ömer *radiyallahu anh*'a sorunca o da **“Allah (rızkınızda) genişlik vermişse, siz de (kendinize) cömert davranın...”** cevabını verir. (Bk. *Salât* 9) Aclûnî, bu rivayetin Müslim'de (bk. *Salât* 276) geçen versiyonunu anlatırken sadece Allah Rasûlü'ne sorulan soru ve cevap kısmının yer aldığını; Hz. Ömer'in sözünün geçmediğini vurgulamaktadır. İsmail b. Uleyye kanalıyla demesinin sebebi ise, Müslim > Amr en-Nâkıd > İsmail b. İbrahim b. Uleyye > Eyyûb > Muhammed b. Sîrîn > Ebû Hureyre isnadıyla geldiğini belirtmek içindir. Dolayısıyla Buhârî ile Müslim'in rivayetleri Eyyûb'da birleşmekte; ancak Müslim'in rivayetinde Hz. Ömer'in sözü yer almamaktadır. (Çeviren)

784 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 8.

785 İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 614, h.nr: 1714.

Bu makama uygun dizelerimden biri de şöyledir:

“Eğer bana hitaben ‘Cimrilik edip eli sıkı davranıyorsun ve cömert adamlar gibi harcamada bulunmuyorsun’ diyecek olurlarsa,

Onlara şöyle derim: Dostlarım rahat bırakın beni!
Benim harcamam, kendi durumuma göredir.”

٢٨٤- إِذَا وَضِعَ عِشَاءُ أَحَدِكُمْ وَأَقِيَمَتِ الصَّلَاةُ، فَأَبْدَأُوا بِالْعِشَاءِ وَلَا يَعْجَلْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ.

284- Sizden birinin akşam yemeği konulduğunda namaza kamet getirilirse, siz akşam yemeği ile başlayın ve kişi, karnını doyurana kadar acele etmesin.

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd’un İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁸⁶ Bu hadise dair ayrıntılı açıklama daha önce “İDA HAZER EL-ESH’/Akşam yemeği, akşam namazı vaktine denk gelirse...” hadisinde geçmişti.⁷⁸⁷

٢٨٥- إِذَا وَعَدَ أَحَدُكُمْ فَلَا يُخْلَفْ.

285- Biriniz söz verdiği zaman, sözünden dönmesin.

Ahmed b. Menî’, Hasen b. Süfyân ve Ebû Ya’lâ’nın, *Müsned*’lerinde ve daha başkalarının rivayet ettikleri bir hadistir. Bunlardan biri olan Hâkim bu hadisi Enes’ten merfu olarak rivayet etmektedir.⁷⁸⁸ Sehâvî de şöyle der:⁷⁸⁹ “Bu hadisin farklı kanalları bulunmaktadır. Ben bunları *İltimâsü’s-Sa’d* isimli cüzde açıkladım.”⁷⁹⁰

786 Buhârî, Ezân 42; Müslim, Mesâcid 64; Ebû Dâvûd, Et’ime 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 331, h.nr: 4709.

787 Bk. 225 no’lu hadis.

788 Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VII, 248, h.nr: 4257; Hâkim *Müstedrek*, IV, 399, h.nr: 8067. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, III, 455, h.nr: 1470. (Çeviren)

789 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 312, h.nr: 83.

790 Sehâvî’nin sözünü ettiği eserin tam adı şöyledir: *İltimâsü’s-sa’d fi’l-vefâi bi’l-va’d*. Eser basılmış durumdadır. (Bk. thk. Dr. Abdullah b. Abdülvâhid el-Humeys, Riyad 1997, I. bsk.) -Çeviren-

٢٨٦- إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي شَرَابٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ، ثُمَّ لِيَنْزِعْهُ، فَإِنَّ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ دَاءٌ وَفِي الْآخَرِ شِفَاءٌ.

286- Birinizin içeceğine sinek düştüğü zaman, onu bütünüyle içeceğine batırsın sonra da çekip çıkarsın. Zira onun bir kanadında hastalık (zehir), diğerinde de şifa (panzehir) vardır.

Buhârî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri; Ebû Dâvûd, İbn Hibbân ve daha başkalarının da benzer lafızla naklettikleri bir hadistir. Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Hâkim de Ebû Saîd'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Birinizin (yemek yahut su) kabına sinek düştüğü zaman, onu kabın içine batırsın. Çünkü onun kanatlarının birinde zehir, diğerinde şifa vardır. Sinek de önce zehiri sonra şifayı bırakır.”**⁷⁹¹

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: **“Birinizin kabına sinek düştüğü zaman onu kaba batırın...”** hadisi sahihtir. Ancak **“Önce batırın sonra da (başka yere) nakledin...”** ifadesi el-Muğrib'de⁷⁹² geçtiği üzere **düzmece** ve **uydurmadır.**⁷⁹³

Öte yandan Kastallânî'nin el-Mevâhib'inde⁷⁹⁴ Ebû Hureyre'den merfu olarak gelen rivayetin lafzı şöyledir: **“Birinizin kabına sinek düştüğü zaman onu bütünüyle kabın içine daldırsın sonra da çıkarıp atsin. Zira onun kanadının biride şifa, diğerinde hastalık vardır.”** Daha sonra (Kastallânî) sözlerine şöyle devam eder: Ebû Dâvûd'un rivayetinde ise şöyle geçmektedir: **“Çünkü o sinek, içinde hastalığın bulunduğu kanatla kendini korumaya çalışır. Dolayısıyla sineği bütünüyle batırın...”** Ardından (Kastallânî) Hafız İbn Hacer'in şu sözünü nakleder: “Bu hadisin rivayet kanallarının hiçbirinde, şifanın bulunduğu kanadın hangisi olduğuna dair bir bilgi geçmemektedir. Ancak âlimlerden biri, bu hususta bir inceleme yaptığını ve sineğin, sol kanadıyla kendisini korumaya çalıştığını; dolayısıyla içerisinde şifa bulunan kanadın sağ kanat olduğunu tespit ettiğini belirtmektedir.”⁷⁹⁵

791 Buhârî, Tıb 58; Ebû Dâvûd, Et'ime 48; Nesâî, Fera' 11; İbn Mâce, Tıb 31; Dârimî, Et'ime 12; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 229, 246.

792 Mutarrizî'nin el-Muğrib fî tertîbi'l-mu'rib adlı eserini kastetmektedir. (Bk. Dâru'l-kitâbi'l-Arabî ts, s. 444) -Çeviren-

793 Aliyyü'l-Kârî, Mevzûât, s. 94, h.nr: 34.

794 Kastallânî, el-Mevâhibü'l-ledünniyye, III, 94.

795 İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, X, 251.

٢٨٧- إِذَا وَلِي أَحَدُكُمْ أَخَاهُ، فَلْيُخْسِنْ كَفَنَهُ.

286- Biriniz kardeşinin teçhiz ve tekfin işini üstlendiğinde, onu güzelce kefenlesin.

Müslim bu hadisi Câbir *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir. Nitekim daha önce geçmişti.⁷⁹⁶

٢٨٨- إِذَا وَقَعَ الْقَضَاءُ عَمِيَ الْبَصَرُ.

288- Kaza gerçekleşeceği zaman göz görmez olur.

Bu hadis daha önce “إِذَا أَرَادَ اللَّهُ إِنْفَادَ أَمْرٍ/*Allah Teâlâ, kaza ve kaderini gerçekleştirmek istediği zaman...*” diye başlayan rivayette ayrıntılı bir şekilde geçmişti.⁷⁹⁷

٢٨٩- إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ.

289- Biriniz (birine) vurduğu zaman, yüze vurmaktan kaçının.

Sehâvî şöyle demiştir:⁷⁹⁸ Bu hadisi Buhârî ve Nesâî, Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ise “*Yüze vurmaktan sakının*” lafzıyla nakletmektedir. Taberânî'nin Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: “*Vurduğunuz zaman, yüze vurmaktan sakının. Çünkü Allah, Âdem'i o kişinin suretinde yaratmıştır.*”⁷⁹⁹ İbn Menî'in yine Ebû Hureyre'den naklettiği rivayet ise “*Kölelere vurduğunuz zaman, yüzlerine vurmayın*” şeklindedir.

٢٩٠- إِذَا طَبَخْتَ مَرْقَةً، فَأَكْثِرْ مَاءَهَا وَتَعَاهَدْ جِيرَانَكَ.

290- Et suyu pişirdiğin zaman suyunu artır ve komşularını gözet!

796 Bk. 266 no'lu hadis.

797 Bk. 195 no'lu hadis.

798 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 285, h.nr: 69.

799 Buhârî, Itk 20; Ebû Dâvûd, Hudûd 40; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 489, h.nr: 7310; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 371, h.nr: 9604; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 25, h.nr: 7850.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demiştir:⁸⁰⁰ Müslim bu hadisi *Sahîh*'inde rivayet etmektedir.⁸⁰¹ İbn Ebî Şeybe de şu lafızla nakletmektedir: **“Et pişirdiğin zaman, suyunu çok koy. Çünkü bu, yemeği artırarak komşuların hepsine yetmesini sağlar.”**⁸⁰²

٢٩١- إِذَا طَلَعَ النُّجْمُ صَبَاحًا رُفِعَتِ الْعَاةُ عَنْ كُلِّ بَلَدَةٍ، وَفِي لَفْظٍ: عَنِ الْبَلَدِ.

291- Sabah yıldız çıktığında her bir beldenin -bir lafza göre “ülkenin”- üzerindeki âfet ve hastalık kaldırılır.

Sehâvî şöyle demektedir:⁸⁰³ Ebû Dâvûd bu hadisi Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiştir.⁸⁰⁴ Aynı şekilde Taberânî de şu lafızla nakletmektedir: **“Yıldız (gökyüzünde) yükseldiği zaman, her bir beldenin üzerindeki âfet ve hastalık kaldırılır.”**⁸⁰⁵ Yine Taberânî'nin *el-Evsat*'ında Ebû Hureyre kanalıyla aktarılan hadis şöyledir: **“Süreyyâ (Ülker) yıldızı doğduğunda, ekinler âfet ve hastalıktan emin olur.”** Atâ'dan gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Yeryüzünde âfet ve hastalık adına ne varsa, yıldızın doğması hâlinde mutlaka ortadan kalkar.”**⁸⁰⁶ Buradaki “yıldız,” Süreyyâ'dır. Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî'nin rivayetlerine göre, İbn Ömer “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, âfet ve hastalıktan emin oluncaya kadar ürün/meyve satışını yasaklamıştır” deyince, “Peki, bu dediğin ne zamandır ey Ebû Abdurrahmân?” diye soruldu. O da “Süreyyâ yıldızı doğduğu zamandır” cevabını verdi.⁸⁰⁷

800 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 17.

801 Müslim, *Birr* 142.

802 İbn Ebî Şeybe'nin eserlerinde tespit edemediğimiz bu rivayetin başka bir kaynağı için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 278, h.nr: 15030. Şuayb el-Arnaût'un değerlendirmesine göre *sahih li-gayrihi* bir hadistir. (Çeviren)

803 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 285-287, h.nr: 70.

804 Sehâvî'nin hocası İbn Hacer de bu rivayeti Ebû Dâvûd'a nispet etmektedir. (Bk. *Fethu'l-Bârî*, IV, 395) Ancak biz böyle bir hadisi onun eserinde değil, Ebû Yusuf'un *el-Âsâr*'ında tespit edebildik. (Bk. s. 205, h.nr: 917) -Çeviren-

805 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, thk. Muhammed Şekûr, Beyrut 1985, I, 85, h.nr: 104.

806 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 16, h.nr: 9039. Şuayb el-Arnaût'un değerlendirmesine göre *hasen* bir hadistir.

807 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 119, h.nr: 5105 (Şuayb el-Arnaût, bu hadisin isnadının Buhârî'nin şartına göre *sahih* olduğunu belirtmektedir); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 489, h.nr: 10592.

Bu yıldızın sabah doğuşu, yaz mevsiminin başında gerçekleşir. O da ürün/meyvelerin olgunlaştığı zamana denk gelmektedir. Gerçekte dikkate alınması gereken de bu olgunlaşma zamanıdır. Yıldızın doğuşu ise sadece bir alâmettir. Nitekim bu husus, bir hadiste “Sarı, kırmızıdan ayırt edilir”⁸⁰⁸ ifadesiyle açıklanmıştır.⁸⁰⁹

٢٩٢- إِذَا طُنْتُ أَذُنَ أَحَدِكُمْ فَلْيَذْكُرْنِي، وَلْيَصِلْ عَلَيَّ، وَلْيَقُلْ: ذَكَرَ اللَّهُ بِخَيْرٍ مَنْ ذَكَرَنِي.

292- Birinizin kulağı çınladığı zaman, beni ansın, bana salât etsin ve şöyle desin: Beni anan kimseyi Allah da hayırla ansın!

Bir rivayette “*beni anan...*” ifadesi yerine, “*beni hayırla anan...*” ilavesi yer almakta; bir diğer rivayette ise “*Allah da hayırla ansın*” ibaresindeki “*hayırla*” lafzı düşmüş gözükmektedir.

Bu hadisi Taberânî, İbnü’s-Sünnî, Harâîti ve başkaları Ebû Râfi‘den merfu olarak rivayet etmektedirler.⁸¹⁰ **İsnadı ise zayıftır.** Hatta Ukaylî “**Bunun aslı yoktur**” demiştir.⁸¹¹

Ancak Zürkânî, tıpkı Münâvî gibi şöyle der: “(Hadis hakkındaki bu olumsuz yaklaşım) Hâfız Nureddin el-Heysemî’nin ‘Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’deki isnadı, hasendir”⁸¹² şeklindeki değerlendirmesi sebebiyle yeniden incelenip gözden geçirilmeye muhtaçtır. Üstelik eserine sahih hadisleri almayı prensip edinmiş olan İbn Huzeyme de *Sahîh*’inde bu hadisi Ebû Râfi‘den rivayet etmektedir.⁸¹³ Bu sebeple İbnü’l-Cevzî’nin, bu hadisin uydurma olduğu yönündeki iddiasına şiddetle karşı çıkmışlardır.”⁸¹⁴

808 Bk. Buhârî, Büyû‘ 85.

809 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 287.

810 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IX, 92, h.nr: 9222; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, I, 321, h.nr: 958; İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle*, s. 140, h.nr: 166.

811 Ukaylî, *Duafâ*, IV, 104. Hadisin uydurma olduğunu söyleyenler için bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 76; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru’l-münîf fi’s-sahîhi ve’d-daîf*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Halep 1970, s. 65, h.nr: 119. (Çeviren)

812 Heysemî, *Mecma’*, X, 138, h.nr: 17142.

813 Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Huzeyme’nin *Sahîh*’inin basılı nüshasında bu rivayet geçmemektedir. Ancak Sehâvî bir eserinde bu hadisin isnadının zayıf olduğunu söyledikten sonra İbn Huzeyme’nin *Sahîh*’inde bunu rivayet etmiş olmasını garipsemekte ve “Zira bu hadisin isnadı garib ve sübutunda şüphe vardır” demektedir. (Bk. Sehâvî, *el-Kavlu’l-bedî‘ fi’s-salâti ale’l-Habîbi’s-şefî‘*, Daru’r-reyyân li’t-tûras ts., s. 224) -Çeviren-

814 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 399. Ancak gerek Heysemî, gerekse İbn Huzeyme’nin bu hadisin

Süheylî ve başkalarının Âişe *radiyallahu anhâ*'dan nakledilen merfu bir rivayet olarak Dârekutnî'ye dayandırdıkları benzer bir rivayet de şöyledir: **“Allah cennette bana Kevser denilen bir nehir vermiştir. İki parmağıyla kulaklarını tıkayan hiç kimse yoktur ki bu nehrin şırıltısını duymuş olmasın.”** (Hz. Âişe) “Ey Allah'ın Rasûlü! Bu nasıl oluyor?” diye sordu. O da şöyle buyurdu: **“Şimdi iki parmağını kulaklarına koy ve tıka. İşte o sırada duymakta olduğun ses, Kevser'in şırıltısıdır.”**⁸¹⁵

İbn Cerîr de bu rivayeti, *Tefsîr*'inde Âişe *radiyallahu anhâ*'nın kendi sözü olarak aktarır. Hz. Âişe şöyle der: “Kim Kevser nehrinin şırıltısını duymak isterse, iki parmağıyla kulaklarını tıkasın.” **Bu rivayet mevkûftur ve aynı zamanda munkatıdır.** Fakat merfu olan hadisi güçlendiren bir rivayet de Dârekutnî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan naklettiği şu hadistir: “İki parmağınla kulaklarını tıkadığında Kevser'in şırıltısını duyarsın.”⁸¹⁶

İbn Kesîr şöyle der: **“Kim Kevser'in şırıltısını duymak isterse...”** ifadesinden kastedilen, Kevser'in şırıltısına yakın veya ona benzeyen bir sesin duyulmasıdır; yoksa Kevser nehrinin bizzat kendi sesinin duyulması değildir.”⁸¹⁷

Zaten (Âişe *radiyallahu anhâ*), Kevser'in uğultusunu, insanın iki parmağıyla kulaklarını tıkadığı sırada işittiği uğultuya benzetmektedir. Aynı şey “شدّة الحرّة من فيج جهنم/*aşırı sıcak, cehennem alevindendir*” hadisi için de geçerlidir. Bu da “cehennem alevinin cinsindendir” manasına gelir; bizzat “cehennem alevinin bir parçasıdır” anlamı taşımaz. Dolayısıyla burada bir muzafın (tamlanan) hazfedilmesi söz konusudur.⁸¹⁸ Zira (metinde geçen ve “...den, dan” anlamına gelen) “من/min” edatı bir şeyin bir parçasını ifade etmek için değil, aksine cinsini ve türünü açıklamak için gelmiştir.⁸¹⁹

sıhhatine yönelik değerlendirmeleri ve Münâvî'nin bunları sadece nakletmekle yetinmiş olması tenkit edilmiştir. Bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 417-418; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, VI, 137, h.nr: 2631. (Çeviren)

815 Süheylî, *er-Ravdû'l-ünuf*, III, 247.

816 Taberî, *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, thk. A. Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-risâle, 2000, XXIV, 646.

817 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'î'l-Azîm*, thk. M. Hüseyin Şemsüddîn, Beyrut 1419, VIII, 474.

818 Yani ibarenin, “cehennem alevi cinsinden...” şeklinde olduğu düşünülmüştür. Buna göre tamlamadaki “cinsinden” kelimesi muzaf (tamlanan) olup hazfedilmiş kabul edilir. (Çeviren)

819 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 289, h.nr: 71.

٢٩٣- إِذَا ظَهَرَ الزِّنَا وَالرِّبَا فِي قَرْيَةٍ أَذَنَ اللَّهُ بِهَلَاكِهَا.

293- Bir memlekette zina ve faiz yayılırsa, Allah, o memleketin helak edilmesinin yolunu açar.

Bu hadisi Taberânî rivayet etmiştir.⁸²⁰ Ayrıca Taberânî ve Hâkim de aynı hadisi İbn Abbâs'tan şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Bir memlekette zina ve faiz yayılırsa, o memleket halkı kendilerini Allah'ın azabına müstehak kılarlar.”**⁸²¹

٢٩٤- إِذَا ظَلِمَ أَهْلُ الذِّمَّةِ كَانَتْ الدَّوْلَةُ دَوْلَةَ الْعَدُوِّ، وَإِذَا كَثُرَ الرِّبَا -وَفِي لَفْظِ الرِّبَا- كَثُرَ السَّبَاءُ، وَإِذَا كَثُرَ اللُّوْطِيَّةُ رَفَعَ اللَّهُ يَدَهُ عَنِ الْخَلْقِ، وَلَا يُبَالِي فِي أَيِّ وَادٍ هَلَكُوا.

294- İslâm yurdunun gayr-i müslim vatandaşlarına (ehl-i zimmet) zulmedildiği zaman, o devlet, düşman devleti olmuştur. Bir yerde faiz -bir lafza göre “zina”- arttığı zaman, Müslümanlar çokça esir düşmeye başlar. Ayrıca eşcinsellik arttığı vakit, Allah, elini insanların üzerinden çeker ve hangi vadiye mahvolduklarını asla önemsemez.

Taberânî'nin Câbir'den rivayet ettiği bir hadistir.⁸²²

820 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bizatihi bu lafızla Taberânî'nin basılı nüshasında geçmemektedir. Küçük bir lafız farkıyla geçtiği bir kaynak olarak İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *el-Ukûbât* adlı eserini tespit edebildik. (Bk. *el-Ukûbât*, thk. M. Hayr Ramazan Yusuf, Beyrut 1996, s. 24, h.nr: 9) -Çeviren-

821 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 178, h.nr: 460; Hâkim, *Müstedrek*, II, 43, h.nr: 2261. Hâkim bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

822 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 184. Ancak hadis *zayıftır*. Zira isnadında Abdülhâlîk b. Zeyd b. Vâkıd adında Nesâî'nin “sika değildir,” Buhârî'nin de “münkerü'l-hadis” dediği zayıf bir ravi vardır. (Bk. Zehebî, *Mizân*, II, 543, ravi nr: 4791; Heysemî, *Mecma'*, VI, 255, h.nr: 10537; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 196, h.nr: 3651) Ayrıca Abdülhâlîk'tan rivayette bulunan Nuaym b. Hammâd da zayıf biridir. (Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, III, 431, h.nr: 1272) -Çeviren-

۲۹۵- إِذَا ظَنَنْتُمْ فَلَا تُحَقِّقُوا، وَإِذَا حَسَدْتُمْ فَلَا تَبْغُوا، وَإِذَا تَطَيَّرْتُمْ فَاْمُضُوا وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا، وَإِذَا وَزَنْتُمْ فَأَرْجُوا.

295- (Bir şey veya kişi hakkında) su-i zanda bulunduğunuz zaman, ona kesin doğruymuş gibi inanmayın. Hased etmeye yeltendiğinizde de (bu duygunun etkisi altında karşı tarafa) haksızlık etmeyin. Uğursuzluk hissine kapıldığınızda ise (bu hissinizi yenin ve) Allah'a tevekkül ederek yolunuza/işinize devam edin. Bir şey tarttığınızda da (müşteri lehine) fazla tartın.

İbn Mâce'nin Câbir *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸²³

۲۹۶- إِذَا سَرَقَ الْعَبْدُ فَبِعْه، وَلَوْ بِئْسَ.

296- Köle hırsızlık yapacak olursa, yirmi dirhem gibi (çok ucuz) bir fiyata bile olsa onu sat!

Buhârî'nin *et-Târîh*'inde, ayrıca Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.⁸²⁴

823 Bu rivayetin sadece son cümlesi İbn Mâce, Ticârât 34'te geçmektedir. İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 509'da da ilgili rivayet Ebû Hureyre kanalıyla nakledilmekte, ayrıca son cümle yer almamaktadır. İbn Adiy'in bu rivayetinin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Harrât, Abdülhak el-İşbîlî, *el-Ahkâmu'l-vustâ min hadîsi'n-Nebîyyi sallallahu aleyhi ve sellem*, thk. Hamdî es-Selefi- Subhî es-Sâmerrâî, Riyad 1995, III, 30; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 300; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 514, h.nr: 2493. (Çeviren)

824 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 69, h.nr: 165; Ebû Dâvûd, *Hudûd* 22; İbn Mâce, *Hudûd* 25; Nesâî, *Kat'u's-sârik* 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 165, h.nr: 8451. Münâvî'nin aktardığına göre Suyûtî, hadisin *hasen* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. Ancak hadisin ravisi Ömer b. Ebî Seleme ile ilgili olarak Nesâî'nin "hadiste güçlü biri değildir" değerlendirmesini de nakleden Münâvî, Suyûtî'nin "hasen" hükmünün, başka rivayetler sebebiyle verilmiş olabileceği üzerinde durmaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 374. Söz konusu ravi hakkındaki tenkitler için bk. Zehebî, *Mîzân*, III, 202, ravi nr: 6127) Öte yandan *Müsned*'i tahrir eden Şuayb el-Arnaût da söz konusu ravinin, tek kaldığı rivayetlerde zayıf biri olduğunu belirttikten sonra, hadisin geçtiği kaynaklara işaret ederek bu hadisin sadece onun kanalıyla geldiğini, dolayısıyla hadisin isnadının *zayıf* olduğunu vurgulamaktadır. (Çeviren)

٢٩٧- إِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولُ: هَلَكَ النَّاسُ، فَهُوَ أَهْلَكُهُمْ.

297- Bir kimsenin (kendini beğenip başkalarını küçümseyerek) “İnsanlar mahvolmuş!” dediğini duyarsan, en başta ve en fazla kendisi mahvolmuştur.

Bu hadisi Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd ve *-et-Târîh* adlı eserinde- Buhârî, Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.⁸²⁵ Hadisin bir lafzı da şöyledir: “*Bir insan (kendini beğenip başkalarını küçümseyerek) ‘İnsanlar mahvolmuş!’ diyecek olursa, en başta ve en fazla kendisi mahvolmuştur.*”⁸²⁶

٢٩٨- إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاغُوتِ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهَا، وَإِذَا وَقَعَ وَأَنْتُمْ بِأَرْضٍ فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا فِرَارًا مِنْهُ.

298- Eğer vebanın bir bölgede yayıldığını duyarsanız, sakın o bölgeye girmeyin. Şayet sizin bulunduğunuz bölgede yayılmışsa, ondan kaçmak niyetiyle o bölgeden çıkmayın.

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî’nin Üsâme b. Zeyd *radı-yallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸²⁷

٢٩٩- إِذَا عَظُمَتْ أُمْتِي الدِّينَارَ وَالذِّرْهَمَ نَزَعَ مِنْهَا هَيْبَةُ الْإِسْلَامِ، وَإِذَا تَرَكُوا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ حُرْمُوا بَرَكَةَ الْوَحْيِ.

299- Ümmetim dinar ve dirheme değer verip yüceltmeye başlarken, İslâm’ın heybeti onlardan çekilip alınır. İyiliği emretmeyi terk ettikleri vakit ise vahyin bereketinden mahrum kalırlar.

Buradaki “vahiy”den kasıt, *İhyâ*’da da geçtiği üzere Kur’ân’dır. *İhyâ*’nın hadislerini tahrir eden Hafız Irâkî, bu rivayetle ilgili olarak şunları söylemektedir: “İbn Ebi’d-Dünyâ bu hadisi, *Kitâbu’l-emri bi’l-ma’rûf*’ta Fudayl b. İyâd’dan **mu’dal** bir hadis olarak rivayet etmiştir.

825 Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 267, h.nr: 759; Müslim, *Birr* 139; Ebû Dâvûd, *Edeb* 84; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 114, h.nr: 7685; Mâlik, *Muvatta*, Kelâm 2.

826 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 204, h.nr: 8514, XVI, 409, h.nr: 10697.

827 Buhârî, *Tıb* 29; Müslim, *Selâm* 92; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 66, h.nr: 7479; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 139, h.nr: 21811.

Fudayl şöyle der: ‘Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle bu-yurduğu zikredilmiştir...’’⁸²⁸

۳۰۰- إِذَا غَسَلَتِ الْمَرْأَةُ ثِيَابَ زَوْجِهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهَا أَلْفِي حَسَنَةٍ، وَغَفَرَ لَهَا أَلْفِي سَيِّئَةٍ، وَاسْتَغْفَرَ لَهَا كُلَّ شَيْءٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ، وَرَفَعَ لَهَا أَلْفِي دَرَجَةٍ.

300- Bir kadın, kocasının kıyafetini yıkarsa Allah ona iki bin iyilik yazar, onun iki bin günahını affeder ve üzerine güneşin doğduğu her-şey onun için af diler; ayrıca onu iki bin derece yükseltir.

İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye* adlı eserinde Hafız Suyûtî’den naklen şunları söylemektedir: “Bu, yalan ve uydurma bir rivayet- tir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e iftira edilmiş bir yalan olduğunu açıklama maksadı dışında rivayet edilmesi de helâl değildir. Âişe *radiyal-lahu anhâ*’ya nisbet edilen şu söz de böyledir: ‘Kadının ip eğirdiği eğirme- ninin çengeli, Allah yolunda tekbire denktir. Allah yolunda tekbir ise gök- lardan ve yerden daha ağırdır. Hangi kadın kocasına eğirdiği ipten (yaptığı elbiseyi) giydirirse, o elbisenin her çözgü veya atkısı karşılığında ona yüz bin sevap yazılır.’ Aynı şekilde ‘**Kim çoluk-çocuğuna bir şey satın alır da sonra onu eliyle onlara taşırırsa, Allah o kimsenin yetmiş yıllık günahını siler**’ hadisi de böyledir. Bunun gibi hadislerden biri de şudur: ‘**Kim bir kızı/kadını sevindirirse, Allah Teâlâ’nın korkusundan ağlamış gibidir.**’ Keza “**İçinde kızların olduğu eve her gün gökten on iki bin rahmet iner. Meleklerin o eve yaptıkları ziyaret de hiç kesilmez. O melekler, o kızların anne-babasına her gün bir yıllık ibadet sevabı yazarlar**” hadisi de bu şe- kildedir. Bütün bu hadisler yalan ve uydurmadır.”⁸²⁹

828 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 336, h.nr: 2. Ayrıca bk. İbn Ebi’d-Dünyâ, *el-Emru bi’l- ma’rûf ve’n-nehyu ani’l-münker*, thk. Salâh b. Âyîd, Suud 1997, s. 107, h.nr: 70. Ancak bu eserdeki rivayetin lafzı biraz farklıdır. Şöyle ki: “**Ümmetim dünyayı yüceltmeye başlayınca İslâm’ın heybeti onlardan çekilip alınır. İyiliği emredip kötülükten sakındırmayı terk ettikleri zaman da vahyin bereketinden mahrum kalırlar.**” Bu lafızla gelen rivayetin zayıf olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi’z-zâife*, VI, 90, h.nr: 2578. (Çeviren)

829 Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 123-124, h.nr: 156.

٣٠١- إِذَا عَادَ الْمُسْلِمُ أَخَاهُ أَوْ زَارَهُ فِي اللَّهِ، يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: طِبْتَ وَطَابَ مَمْسَاكَ، وَتَبَوَّأْتَ فِي الْجَنَّةِ مَنَزَلًا

301- Bir Müslüman, Allah için hasta kardeşinin hâlini hatırını sormaya gider veya bir kardeşini ziyaret ederse, Allah Teâlâ ona şöyle seslenir: “(İki cihanda) mutlu bir hayatın oldu/olsun! (Ziyaret için) gidiş gelişin ne hoş ve güzel! Cennetteki yüce makamına da hazırlanmış oldun!”

İbn Mâce, Tirmizî, Ebû Hâtim ve Beğavî'nin, Ebû Hureyre *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸³⁰

Sülemî şöyle der: Biz bu hadisi Tirmizî'de, Ali *radıyallahu anh*'dan şu lafızla rivayet ettik: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **“Hasta olan bir Müslüman kardeşini sabah vakti ziyaret eden hiçbir Müslüman yoktur ki, yetmiş bin melek akşama kadar ona salât etmiş olmasın. Akşam vakti ziyarette bulunduğunda ise yetmiş bin melek onun için sabaha kadar salât edip dururlar. Ve o kişi için cennette toplanmış meyveler (veya bostan) vardır.”**⁸³¹

830 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 126, h.nr: 345; Tirmizî, *Birr* 64; İbn Mâce, *Cenâiz* 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 216, h.nr: 8536; İbn Hibbân, *Sahih*, VII, 228, h.nr: 2961; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1983, XIII, 58, h.nr: 3472. İrâkî, hadisin isnadında yer alan Ebû Sinân İsa b. Sinân el-Kasmelî'nin hadis tenkit otoritlerinin çoğunluğu tarafından *zayıf* sayıldığını belirtir. (Bk. *el-Muğnî*, s. 671, h.nr: 3) *Müsned*'in tahririni yapan Şuayb el-Arnaût da bu şahıstan dolayı hadisi *zayıf* sayar. Buna karşılık Münzîrî ve İbn Hacer, Tirmizî'nin bu hadis hakkında *hasen*, İbn Hibbân'ın ise *sahih* hükmünü vermiş olduklarını belirtmişlerdir. (Bk. Münzîrî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 247, h.nr: 3891; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 100) Bu noktada Ebu'l-Hasen İbnü'l-Kattân el-Fâsî (ö. 628/1231) ise kendisinin hadis hakkında *zayıf* olması yönünde bir eğilime sahip olduğunu vurguladıktan sonra Tirmizî'nin hadis hakkında “hasen” demesini şu gerekçeye bağlamaktadır: “Hadisin amellerin faziletiyle alakalı bir rivayet olması hasebiyle hükmü konusunda müsamahalı davranmış olabilir.” (Bk. İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm ve'l-îhâm fî Kitâbi'l-Ahkâm*, thk. el-Hüseyn Âyet Saîd, Riyad 1997, III, 600, h.nr: 1403) -Çeviren-

831 Tirmizî, *Cenâiz* 2.

٣٠٢- إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ، فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعًا، إِحْدَاهُنَّ بِالثَّرَابِ.

302- Köpek birinizin kabını yalayacak olursa, o kimse (kabını), biri toprakla olmak üzere yedi kere yıkasın.

Bu hadisi Bezzâr **hasen** bir isnadla Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir.⁸³² Ahmed b. Hanbel ve Nesâî ise **"İlki toprakla olmak üzere..."** lafzıyla rivayet etmektedirler.⁸³³

Müslim ve Ebû Dâvûd'un lafzı da şöyledir: **"Köpek, birinizin kabını yalayacak olursa, ilki toprakla olmak üzere yedi kere yıkaması hâlinde o kap temiz olur."**⁸³⁴

Şâfiî'deki lafız ise şudur: **"İlki yahut sonuncusu toprakla olmak üzere..."**

Yine Ebû Dâvûd'da benzer bir ifadeyle geçmekte ve **"yedincisi toprakla olmak üzere..."** kaydı yer almaktadır.⁸³⁵

Müslim ve Nesâî'de geçen bir rivayette de şu lafızla aktarılmaktadır: **"Köpeğin, birinizin kabını yalaması durumunda kişi o kabın içindekini döksün, sonra onu yedi defa yıkasın."** Bu rivayette topraktan söz edilmiştir.⁸³⁶

Nesâî ve İbn Mâce'de geçen bir başka lafız ise şöyledir: **"Köpek birinizin kabını yaladıği zaman, o kişi o kabı yedi kere yıkasın."**⁸³⁷

Dârekutnî'nin **zayıf** bir isnadla Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği hadisin ifadesi de şöyledir: **"O kabı, biri kumla olmak üzere yedi kere yıkasın.."**

Müslim, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin Abdullah b. Muğaffel'den naklettikleri rivayette de şu ifadeler yer almaktadır:

832 Bezzâr, *Müsned*, XVII, 132, h.nr: 9720.

833 Nesâî, *Miyâh* 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 314, h.nr: 9511.

834 Müslim, *Tahâret* 91; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 35.

835 Ebû Dâvûd, *Tahâret* 35.

836 Müslim, *Tahâret* 89; Nesâî, *Tahâret* 53.

837 Nesâî, *Tahâret* 54; İbn Mâce, *Tahâret* 31.

“Köpek bir kabı yalayacak olursa, onu yedi kere yıkayın, sekizincide de toprakla ovalayın.”⁸³⁸

۳۰۳- اذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ كُلِّ حَجَرٍ وَشَجَرٍ.

303- Her taşın ve ağacın yanında Allah’ı zikredin.

Ahmed b. Hanbel’in *ez-Zühhd* adlı eserinde Atâ b. Yesâr kanalıyla **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁸³⁹

۳۰۴- اذْكُرُوا مَحَاسِنَ مَوْتَاكُمْ، وَكُفُّوا عَنْ مَسَاوِيهِمْ.

304- Ölülerinizin iyilik ve güzelliklerini anın; kötü yönlerinden bahsetmeyin.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizî, Taberânî ve Hâkim, İbn Ömer’den merfu bir rivayet olarak nakletmişlerdir. Tirmizî hadis hakkında “garibdir” derken, Hâkim “İsnadı sahihtir ancak Buhârî ve Müslim bunu eserlerinde rivayet etmemişlerdir” demektedir.⁸⁴⁰

Ayrıca Buhârî bunu, Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla merfu bir rivayet olarak şu lafızla nakletmektedir: “**Ölülerinize hakaret edip sövmeyin. Zira onlar, önden (âhirete) gönderdiklerinin karşılıklarına artık ulaşmışlardır.**”⁸⁴¹

Keza Ebû Dâvûd’un Âişe *radiyallahu anhâ*’dan yine merfu olarak naklettiği bir rivayette Allah Rasûlü şöyle buyurmaktadır: “**Bir kardeşiniz öldüğün zaman onu rahat bırakın; hakkında ileri geri konuşmayın.**”⁸⁴²

838 Müslim, Tahâret 93; Ebû Dâvûd, Tahâret 35; Nesâî, Tahâret 54; İbn Mâce, Tahâret 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XXVII, 348, h.nr: 16792.

839 Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühhd*, s. 25, h.nr: 141. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 48, 53, 122, h.nr: 4755, 4778, 5065; Heysemî, *Mecma'*, IV, 218, h.nr: 7120, X, 74, h.nr: 16753; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, VII, 946, h.nr: 3320. (Çeviren)

840 Ebû Dâvûd, Edeb 49; Tirmizî, Cenâiz 34; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 438, h.nr: 13599; Hâkim, *Müstedrek*, I, 542, h.nr: 1421.

841 Buhârî, Rikâk 42.

842 Ebû Dâvûd, Edeb 49.

Öte yandan Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin rivayetine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demektedir: “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzurunda bir ölü, kötülükleriyle anılınca Allah Rasûlü: ‘**Ölülerinizi sadece hayırla anın**’ buyurdu.”⁸⁴³ Bu hadisin **isnadı ceyyiddir**.

Keza Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî’nin Muğîre kanalıyla naklettikleri rivayet de şöyledir: “**Ölülere söverek dirilere eziyet etmeyin.**”⁸⁴⁴

Taberânî’nin Sehl b. Sa’d’dan naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Müslümanlara dil uzatmayın. Sizden biri öldüğünde de onun hakkında hayır söyleyin.**”⁸⁴⁵ Bu konuya dair daha pek çok sahâbîden gelen hadisler bulunmaktadır.

۳۰۵ - اذْكُرُوا الْفَاجِرَ بِمَا فِيهِ، يَخْذَرُهُ النَّاسُ.

305- Doğru yoldan çıkmış kimsenin (fâcir) ipliğini pazara çıkarın ki insanlar ondan sakınsınlar.

İbn Ebi’d-Dünyâ, İbn Adiy, Taberânî ve Hatîb’in, Muâviye b. Hayde yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁴⁶

İbnü’d-Deyba’ *Temyîz*’de şöyle demektedir: “Ebû Ya’lâ ve başkalarının eserlerine aldıkları bir rivayet olup sahih değildir.”⁸⁴⁷ Bu rivayet ileride “**لَا غِيْبَةَ لِفَاسِقٍ/Fâsığın gıybeti yoktur**” hadisinde daha geniş bir şekilde ele

843 Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, III, 95, h.nr: 1597.

844 Tirmizî, *Birr* 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 150, h.nr: 18210.

845 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VI, 104, h.nr: 5640.

846 İbn Ebi’d-Dünyâ, *es-Samt*, s. 141, h.nr: 220; İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 430, ravi nr: 361; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 338, h.nr: 4372; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, II, 261, ravi nr: 300.

847 İbnü’d-Deyba’, *Temyîz*, s. 19; Bu rivayetin zayıf hatta uydurma olduğu yönündeki genel kanaate rağmen (bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 115; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, II, 52, h.nr: 583) Herevî ve Heysemî’ye göre *hasen* bir hadistir. Ayrıca Heysemî, rivayetin Taberânî’nin üç *Mu‘cem*’inde geçtiğini; *es-Sağîr* ve *el-Evsat*’taki isnadının *hasen* ve ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını, bazıları hakkındaki ihtilafın ise bir zararının olmadığını vurgulamaktadır. (Bk. Ebû İsmail Herevî, *Zemmü’l-keîlâm ve ehlihî*, thk. Abdurrahmân Abdülazîz eş-Şibl, Medine 1998, IV, 203 vd.; Heysemî, *Mecma’*, I, 149, h.nr: 662) Herevî ve Heysemî’nin bu değerlendirmelerini esas alarak, genel anlamda bu rivayetle ilgili tenkitlerin merkezinde yer alan Cârûd b. Yezîd isimli raviye -tabiri caizse- haksızlık edildiği, oysa bu rivayeti destekleyen, delil alınmaya elverişli daha başka rivayetlerin de

alınacaktır.⁸⁴⁸ Suyûtî de *Dürer*'de şunu ilave etmektedir: “İbn Adiy bu rivayeti Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla da nakletmektedir.”

٣٠٦- أَذْهَبِ الْبَأْسَ رَبِّ النَّاسِ، إِشْفِ أَنْتَ الشَّافِي، لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ، شِفَاءَ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا.

306- Ey insanların Rabbi! Şu ızırabı gider (Allah'ım)! Şifa nasip eyle! Şifa verebilecek olan ancak sensin. Senin şifandan başka hiçbir şifa yoktur. Öyle bir şifa nasip et ki geride hiçbir hastalık bırakmasın!

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁴⁹

Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce'nin, Âişe *radıyallahu anhâ* yoluyla rivayet ettikleri lafız şöyledir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hastanın yanına vardığı zaman ona ‘**Ey insanların Rabbi! Şu ızırabı gider...**’ diye dua ederdi.”

Yine Buhârî, Müslim ve diğerleri de Âişe *radıyallahu anhâ*'dan şu lafızla rivayette bulunmaktadırlar: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ailesinden birini ziyaret eder ve onu sağ eliyle sıvazlayarak şöyle dua ederdi: “**Ey insanların Rabbi olan Allah'ım! Şu ızırabı gider! Şifa nasip eyle! Şifa verebilecek olan ancak sensin. Senin şifandan başka hiçbir şifa yoktur. Öyle bir şifa nasip et ki geride hiçbir hastalık bırakmasın!**” Bir rivayette de şöyle geçmektedir: Allah Rasûlü, dua okuyarak şifa talebinde bulunur (rukye) ve şu duayı ederdi: “**Ey insanların Rabbi! Şu ızırabı ortadan kaldır. Şifa yalnızca senin elindedir. Bu ızırabı senden başka giderek kimse yoktur.**”

mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğine dair önemli bir mütalaa için bk. Gumârî, *Müdâvî*, V, 362-366. (Çeviren)

848 Bk. 3081 no'lu hadis.

849 Bu ve bundan sonraki lafızların geçtiği rivayetlerin toplamı için bk. Buhârî, Tıb 38, 40; Müslim, Selâm 46-49; Ebû Dâvûd, Tıb 17, 19; Tirmizî, Daavât 112; İbn Mâce, Cenâiz 64, Tıb 36, 39; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 59, 60, 76, 78, h.nr: 7466-7468, 7503, 7510; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 10, h.nr: 565, VI, 110, h.nr: 3615, XXI, 326, h.nr: 13823, XL, 205, h.nr: 24175; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 237, 242, h.nr: 2971-2972, 2977; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 70, h.nr: 6909.

Öte yandan yine Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin rivayet ettiklerine göre, Enes *radiyallahu anh*, Sâbit el-Bünânî'ye “Sana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in rukyesi ile rukyede bulunmamı ister misin?” diye sormuş, o da “Tabii ki isterim” deyince şu duayı okumuştur: **“Ey insanların Rabbi olan Allah'ım! Şu ızdırabı gider! Şifa nasip eyle! Şifa verebilecek olan ancak sensin. Senin şifandan başka hiçbir şifa yoktur. Öyle bir şifa nasip et ki geride hiçbir hastalık bırakmasın!”**

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın rivayetine göre, Ali *radiyallahu anh* şöyle demiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hastanın yanına girdiği zaman o kişinin şifa bulması için buna benzer dualar ederdi.”

Keza İbn Ebi'd-Dünyâ'nın naklettiğine göre, Muhammed b. Hâtıb şunu anlatmaktadır: Tencereden bir şeyler yemeye kalkışınca elimin üst kısmı yandı. Bunun üzerine annem beni Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e götürdü. Allah Rasûlü de okuyup üflemeğe başladı ve şöyle buyurdu: **“Ey insanların Rabbi! ızdırabı gider. Şifa nasip eyle! Şüphesiz en iyi şifa veren sadece sensin.”** (Hadisin ravisi) Şu'be, Allah Rasûlü'nün bu sözlerden sonra **“Öyle bir şifa nasip et ki geride hiçbir hastalık bırakmasın!”** sözünü söyleyip söylemediği konusunda tereddüte düşmüştür.

Aynı şekilde İbn Ebi'd-Dünyâ'nın rivayet ettiğine göre, Enes şunları söylemektedir: Fâtıma *radiyallahu anhâ*, babasının vücudunda bir kırıngılık yahut hâlsizlik hissettiği sırada ona şu dua ile rukye yapardı: “Bismillah ve billah! Ey insanların Rabbi! Şu ızdırabı gider! Şifa nasip eyle! Şifa verebilecek olan ancak sensin. Senin şifandan başka hiçbir şifa yoktur. Öyle bir şifa nasip et ki geride hiçbir hastalık bırakmasın, ey merhametlilerin en merhametlisi!” Hz. Fâtıma, (bunları okurken) üflüyor ancak tükürmüyordu. Bu hadisin daha başka rivayetleri de bulunmaktadır.

۳۰۷- الْأَرْضُ أَرْضُ اللَّهِ، وَالْعِبَادُ عِبَادُ اللَّهِ، مَنْ أَحْيَا مَوَاتًا فَهُوَ لَهُ.

307- Arz, Allah'ın arzı, kullar da Allah'ın kullarıdır. Kim ölü bir araziyi diriltirse, o arazi onundur.

Taberânî'nin Fadâle b. Ubeyd yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁵⁰ Allah Teâlâ da şöyle buyurur: **“Ey iman eden kullarım! Şüphesiz benim arzım geniştir. O hâlde yalnızca bana ibadet edin.”**⁸⁵¹

٣٠٨- أَرْبَعٌ مِنَ السَّعَادَةِ: الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ، وَالْمَنْكُنُ الْوَاسِعُ، وَالْجَارُ الصَّالِحُ، وَالْمَرْكَبُ الْهَنِيءُ، وَأَرْبَعٌ مِنَ الشَّقَاوَةِ: الْمَرْأَةُ الشُّوءُ، وَالْجَارُ الشُّوءُ، وَالْمَرْكَبُ الشُّوءُ، وَالْمَنْكُنُ الضَّيِّقُ.

308- Şu dört şey mutluluk sebeplerindendir: Saliha bir kadın, geniş ev, iyi komşu ve iyi bir binek. Dört şey de mutsuzluk sebeplerindendir: Kötü kadın, kötü komşu, kötü binek ve daracık ev.

Hâkim'in, *Hilye*'de Ebû Nuaym'ın ve Beyhakî'nin Sa'd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁵²

٣٠٩- أَرْبَعٌ لَا يَشْبَعْنَ - وَفِي لَفْظٍ لَا تَشْبَعُ - مِنْ أَرْبَعٍ: أَرْضٌ مِنْ مَطَرٍ، وَأَنْثَى مِنْ ذَكَرٍ، وَعَيْنٌ مِنْ نَظَرٍ، وَعَالِمٌ مِنْ عِلْمٍ.

309- Dört şey, dört şeye doymaz: Toprak, yağmura; dişi, erkeğe; göz, bakmaya ve âlim de ilme (doymaz).

Hâkim'in *Târîhu Nisâbûr* adlı eserinde, Ebû Nuaym'ın da Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁵³

850 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 318, h.nr: 823. Aynı manada bir rivayet için bk. Ebû Dâvûd, *Harâc* 37; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 235, h.nr: 11773. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 157, h.nr: 6783. Şuayb el-Arnaût da *Sünenü Ebî Dâvûd*'a yaptığı tahkik ve tahrice (Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye 2009, IV, 685, h.nr: 3076) bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

851 Ankebût 29/56.

852 İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 340, h.nr: 4032; Hâkim, *Müstedrek*, II, 175, h.nr: 2684; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 388; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 102, h.nr: 9109. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 2 8, 246, h.nr: 2948, 3887-3888; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 163, h.nr: 13532; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 571, h.nr: 282. (Çeviren)

853 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 281.

Suyûtî ise *Dürer*'de Zerkeşî gibi şu ilavede bulunmaktadır: “İbn Adiy de bu hadisi Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet etmiş ve ‘münkerdir’ demiştir.”⁸⁵⁴

Öte yandan Ukaylî bunu *ed-Duafâ* adlı eserinde; İbnü'l-Cevzî ise *el-Mevzûât*’ında zikretmiştir.⁸⁵⁵ Ravileri arasında **yalancı**, **metrûkü'l-hadis** ve **münker** kişilerin bulunduğu kanallarla rivayet edilmiştir. Münûfî de bu rivayete dair şöyle demektedir: “Meşhur olan bu ifade, görüldüğü kadarıyla filozofların/bilgelerin sözlerinden birine benzemektedir.”

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler: Dillerde daha çok meşhur olan şekli “Âlim de ilme doymaz” ibaresi yerine “kulak da haber almaya doymaz” cümlesidir. Ancak onun da aslı yoktur.⁸⁵⁶

Şu da var ki bu rivayetin bazı kısımlarına benzer manada başka destekleyici rivayetler söz konusudur. Mesela; **“Doyumsuz iki insan vardır: Biri ilmin, diğeri ise dünyanın peşinde koşar”** ve **“Sonu cennete varıncaya dek hiçbir âlim ilme doymaz”** hadisleri böyledir.⁸⁵⁷

۳۱۰- أَرْبَعٌ مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ: أَنْ تَكُونَ زَوْجَتُهُ صَالِحَةً، وَأَوْلَادُهُ أَتْرَارًا، وَخُلَطَاؤُهُ صَالِحِينَ، وَأَنْ يَكُونَ رِزْقُهُ فِي بَلَدِهِ.

310- Dört şey kişinin mutluluk sebeplerindendir: Eşinin salih olması, çocuklarının anne-babaya itaatkâr olmaları, dost ve meslektaşlarının iyi insanlar olmaları ve rızkının kendi memleketinde olması.

Bu hadisi İbn Asâkir ve Deylemî Sehl’den; İbn Ebi’d-Dünyâ da *Kitabu'l-İhvân* adlı eserinde rivayet etmektedirler.⁸⁵⁸

854 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 23; Zerkeşî, *Leâli*, s. 208; Suyûtî, *Dürer*, s. 47, h.nr: 13.

855 Ukaylî, *Duafâ*, II, 296; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 235. Ayrıca hadisin uydurma olduğuna dair bk. İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, s. 51, ravi nr: 101; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menârü'l-münîf*, s. 99, h.nr: 178; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 94, h.nr: 35; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 275; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 185-7, h.nr: 766.

856 Gazzî, *İtkân*, I, 70, h.nr: 148.

857 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 316, h.nr: 87.

858 İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-İhvân*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1988, s. 105, h.nr: 53; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LIV, s. 178, ravi nr: 6717. Ebû Zür'a bu hadis hakkında *münker* demiş; Münâvî'nin beyanına göre Suyûtî de *zayıf* olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadîs*, III, 692, h.nr: 1192; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 466. Geniş bilgi için ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 181, h.nr: 759, III, 286, h.nr: 1148) -Çeviren-

۳۱۱- اِزْجِعْنَ مَأْزُورَاتٍ غَيْرَ مَأْجُورَاتٍ.

311- Ecir kazanamadan, günaha girmiş kadınlar olarak geri dönün.

İbn Mâce'nin Ali *radiyallahu anh*'dan; Ebû Ya'lâ'nın da Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁵⁹ Bu hadiste ayrıca *itbâ'*⁸⁶⁰ adı verilen bir kulanım söz konusudur. Şöyle ki: Aslında metinde geçen "me'zûrât" kelimesi, kural gereği vav ile yazılan "mevzûrât" şeklinde olmalıydı. Çünkü "mevzûrât," "kuvvet" manasına gelen ve "me'zûrât"ın kökü sayılan "el-ezr"den değil, "günah" anlamına gelen "el-vizr" kelimesinden türemektedir. Ancak "mevzûrât"ın vav harfi, "me'cûrât" kelimesiyle uyumlu olması için hemzeye dönüştürülmüştür (me'zûrât).

Nitekim Allah Teâlâ'nın "يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ" / Allahu yebdeü'l-halka sümme yûîduhû" âyetindeki⁸⁶¹ "yebdeü" fiilinin ilk harfini zammeli (yübdiü) şeklinde okuyanların kıraati esas alındığında da benzer bir durum söz konusudur.⁸⁶²

۳۱۲- اِرْحَنَّا بِهَا يَا بِلَالُ.

312- Bizi onunla rahatlat ey Bilâl!

859 İbn Mâce, Cenâiz 50; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 109, 268, h.nr: 4056, 4284. İbn Mâce'deki rivayetin tam metni şöyledir: Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çıktı ve oturmakta olan bir kadınlar topluluğuna rastladı. "**Sizi burada oturtan şey nedir?**" diye sordu. Kadınlar "Cenazeyi bekliyoruz" diye karşılık verdiler. Allah Rasûlü "**Cenazeyi mi yıkayacaksınız?**" dedi. Onlar "Hayır" dediler. "**Peki, cenazeyi siz mi taşıyacaksınız?**" diye sordu. Onlar yine "Hayır" dediler. "**Peki, naaşı kabre indirenlerle birlikte siz de mi indireceksiniz?**" dedi. Onlar aynı şekilde "Hayır" cevabını verince, Allah Rasûlü "**Ecir kazanamadan, günaha girmiş kadınlar olarak geri dönün**" buyurdu. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 28, h.nr: 4124; İbnü'l-Harrât, *el-Ahkâmü'l-vustâ*, II, 138; Gumârî, *Müdâvî*, I, 504; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 262, h.nr: 2742. (Çeviren)

860 İtbâ': İkincisi, ilkini pekiştirecek şekilde iki ayrı kelimenin aynı kalıpta söylenmesi, sonrakinin öncekine tabi kılınmasıdır. (Çeviren)

861 Rûm 30/11.

862 Aclûnî burada "yübdiü" fiilinin aslında "yebdeü" şeklinde okunduğunu ancak âyetin sonundaki "يُعِيدُهُ/yûîduh" fiiliyle uyum sağlaması için böyle okunduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

Yani “namazla.” Ebû Dâvûd’un rivayetine göre, Sâlim b. Ebi’l-Ca’d şöyle der: Bir adam “Keşke namaz kılıp da rahatlasaydım” deyince insanlar onu bu sözünden dolayı âdeta ayıplamışlardı. Bunun üzerine adam şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **“Ey Bilâl! Namaz için kamet getir ve bizi onunla rahatlat!”** dediğini işittim. Yine Ebû Dâvûd’un rivayetine göre, Abdullah b. Muhammed b. el-Hanefiyye şöyle der: Babamla birlikte Ensar’dan bir damadımızın hasta ziyaretine gitmiştik. Namaz vakti girdi. Bunun üzerine ailesinden birine “Kızım! Bana bir abdest suyu getirin de namaz kılıp rahatlarım belki!” dedi. (Ravi) dedi ki: Biz de sözüne tepki gösterince şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: **“Kalk ey Bilâl! Bizi namazla rahatlat.”**⁸⁶³

۳۱۳- أَزَحَمَ أُمَّتِي بِأُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ، وَأَشَدُّهُمْ فِي أَمْرِ اللَّهِ عُمَرُ، وَأَصْدَقُهُمْ حَيَاءُ عُثْمَانُ، وَأَفْرَوُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ أَبِي بَنُ كَعْبٍ، وَأَفْرَضُهُمْ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، وَأَعْلَمُهُمْ بِالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ، وَأَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ.

313- Ümmetim içerisinde ümmetime karşı en merhametli olan kişi Ebû Bekir; Allah’ın emrine riayet konusunda en tavizsiz olanı Ömer; hayâ duygusu en samimi olanı Osman; Allah’ın Kitabı’nı en güzel okuyan kimse Übeyy b. Ka’b; ferâiz (miras paylaşımı) ilmine en iyi vâkıf olan kişi Zeyd b. Sâbit; helâl ve haramları en iyi bilen de Muâz b. Cebel’dir. Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni de Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh’tır.

Bu hadisi Tirmizî, içerisinde **zayıf** bir ravinin bulunduğu bir isnadla, merfu bir hadis olarak Enes’ten rivayet etmekte ve sonunda “garibtir” demektedir. Ancak Dârekutnî şunu söyler: “Tirmizî de bu hadisi Enes’ten merfu bir hadis olarak rivayet etmiş ve ‘hasen- sahihtir’ demiştir.” Burada-

863 Ebû Dâvûd, Edeb 78. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 178, h.nr: 23088; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, X, 127; Tahâvî, *Şerhu müşkili’l-âsar*, XIV, 167, h.nr: 5549; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VI, 277, h.nr: 6215. Irâkî, hadisin *sahih* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 195) Şuayb el-Arnaût da *Müsned* tahririnde bu hadisin isnadındaki ravilerin güvenilir olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Müsned*, XXXVIII, s. 178 vd.) -Çeviren-

ki ihtilaf Necmüddîn el-Gazzî'nin eserinde de geçtiği üzere isnad farklılığından kaynaklanmaktadır.⁸⁶⁴

Öte yandan Ebû Ya'îlâ ve İbn Adiy de bu hadisi İbn Ömer'den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Ümmetim içerisinde ümmetime karşı en şefkatli olanı Ebû Bekir; Allah'ın dini konusunda en tavizsiz olanı Ömer; hayâ duygusu en samimi olanı Osman; yargı meselelerini iyi bilen Ali; ferâiz ilmine en vâkıf olanı Zeyd b. Sâbit; Kur'ân'ı en güzel okuyanı Übey; helâl ve haramı en iyi bilen Muâz b. Cebel'dir. Dikkat edin! Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni de Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'tır.”**⁸⁶⁵

Yine Taberânî'nin Câbir yoluyla aktardığı rivayetin lafzı şöyledir: **“Ümmetim içerisinde ümmetime en merhametli olanı Ebû Bekir; keza ümmetim içerisinde ümmetime en yumuşak davrananı Ömer; ümmetimden hayâ duygusu en samimi olanı Osman; ümmetimden yargı meselelerini en iyi bilen Ali b. Ebî Tâlib; onların helâl ve haramı en iyi bilen Muâz b. Cebel olup kıyamet günü âlimlerin önünde gelecektir. Ümmetimden Kur'ân'ı en güzel okuyan kimse Übey b. Ka'b; ferâiz ilmine en iyi vâkıf olanı Zeyd b. Sâbit'tir. (Ebu'd-Derdâ'yı kastederek) Uveymir'e de ibadet meziyeti (âbid ve zahitlik) verilmiştir.”**⁸⁶⁶

Ukaylî'nin Ebû Saîd yoluyla naklettiği hadisin lafzı da şu şekildedir: **“Ümmetimde ümmetime karşı en merhametli olanı Ebû Bekir; Allah'ın dini konusunda en dirayetli olanı Ömer; ferâiz ilmine en vâkıf olanı Zeyd b. Sâbit; yargı meselelerini en iyi bilen Ali; hayâ duygusu en samimi olanı Osman; bu ümmetin emîni Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh; Allah'ın Kitabı'nı en güzel okuyanı Übey'dir. Ebû Hureyre bir ilim küpü; Selmân erişilmez seçkin bir şahsiyet; Muâz b. Cebel de insanlar içerisinde Allah'ın helâl ve haramını en iyi bilen kimsedir. Ebû Zerr'den daha doğru sözlü birini de ne gökkubbe, altında barındırmış ne de yeryüzü, üstünde taşımıştır.”**⁸⁶⁷

864 Gazzî, *İtkân*, I, 70 vd., h.nr: 150. İsnad farklılığı için bk. Tirmizî, *Menâkıb* 33, h.nr: 3790, 3791. hadisler.

865 Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, X, 141, h.nr: 5763.

866 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 335, h.nr: 556. Heysemî bu rivayetin isnadının hasen olduğunu söyler. (Bk. *Mecma'*, IX, 155) -Çeviren-

867 Ukaylî, *Duafâ*, II, 158.

Öte yandan Sehâvî de *Makâsıd*'da bu hadisin, Tirmizî'nin Enes'ten rivayet ettiği bir hadis olduğunu belirtmektedir.⁸⁶⁸ Lafzı da şöyledir: **“Ümmetim içerisinde ümmetime karşı en merhametli olan kişi Ebû Bekir; Allah'ın emrine riayet konusunda en tavizsiz olanı Ömer; hayâ duygusu en samimi olanı Osman; helâl ve haramları en iyi bilen Muâz b. Cebel; ferâiz ilmine en iyi vâkıf olanı Zeyd b. Sâbit; Allah'ın Kitabı'nı en güzel okuyan kimse de Übeyy b. Ka'b'dır. Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni de Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'tır.”**

Suyûtî de *Dürer* 'de şöyle demektedir:⁸⁶⁹ Bu hadisi Ahmed b. Hanbel de Enes kanalıyla ve şu lafızla rivayet etmektedir: **“Ümmetimin en merhametlisi Ebû Bekir; en tavizsizi Ömer; hayâ duygusu en samimi olanı Osman; yargı meselelerini en iyi bilen Ali; ferâiz ilmine en iyi vâkıf olanı Zeyd b. Sâbit;(Allah'ın Kitabı'nı) en güzel okuyan kimse Übeyy b. Ka'b; helâl ve haramları en iyi bilen de Muâz'dır.”**

Abdurrezzâk da bu hadisi Katâde'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bu hadisi diğer kanaldan⁸⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, Tayâlisî, Nesâî, İbn Mâce, Ziyâüddîn el-Makdisî, İbn Hibbân ve Hâkim rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân da sahih olduğunu belirtmiştir.⁸⁷¹ Hâkim'in bir lafzında da **“Ümmetim içerisinde ferâiz ilmine en vâkıf olan kimse Zeyd'dir”** ifadesi geçmektedir. Hadis, **mürsel olması yönüyle illetli sayılmıştır**. Aslında (bu kanalın ravilerinden) Ebû Kılâbe'nin Enes'ten hadis işitmiş olduğu bilgisi sahihtir. Ancak bizatihi bu hadisi ondan işitmediği söylenmektedir. Nitekim Dârekutnî de *el-İlel*'inde, Ebû Kılâbe yoluyla gelen bu rivayette (mürsel olup olmaması bakımından) ihtilaf bulunduğunu zikretmekte; bu itibarla hem kendisi hem de Beyhakî ve Hatîb, bu rivayetin mevsûl olan kısmının Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın zikredildiği kısım olup diğer taraflarının mürsel olduğu tercihinde bulunmaktadır.

868 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 317, h.nr: 88.

869 Suyûtî, *Dürer*, s. 68, h.nr: 75.

870 Burada Hâlid el-Hazzâ > Ebû Kılâbe > Enes b. Mâlik kanalıyla gelen rivayet kastedilmektedir. (Çeviren)

871 Tirmizî, Menâkıb 33; İbn Mâce, Sünnet 11; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 345, h.nr: 8185; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 252, h.nr: 12904; Tayâlisî, *Müsned*, III, 567, h.nr: 2210; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 74, h.nr: 7131; Hâkim, *Müstedrek*, III, 477, h.nr: 5784; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 346, h.nr: 12188. Rivayetin sahihliğine dair önemli bir mütalaa ve geniş bilgi için bk. Gumârî, *Müdvâvî*, I, 486-489; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 223, h.nr: 1224. (Çeviren)

Öte yandan İbnü'l-Mevvâk ve daha başkaları da mevsul rivayeti tercih etmekle birlikte hiçbirinin rivayetinde “*Yargı meselelerini en iyi bileni Ali'dir*” ifadesi yer almamaktadır. İbn Abdilberr ise *el-İstîâb* adlı eserinde bu rivayetin Mihcen yahut Ebû Mihcen yoluyla gelen versiyonunu zikretmiştir.⁸⁷²

٣١٤- اَرْحَمُوا مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمَكُم مِّنْ فِي السَّمَاءِ.

314- Siz yeryüzündekilere merhametli olun ki, göktekiler de size merhamet etsinler.

Metindeki “*يَرْحَمَكُم*/yerhamüküm” kelimesinin bulunduğu cümle, isti'nâf-i beyânî⁸⁷³ olarak kabul edildiği zaman, bu kelimedeki “mîm” harfi zammeli okunacak biçimde rivayet edilmiştir. Ancak ilgili cümle, “...ارحموا/irhamû” diye başlayan emir cümlesinin bir cevabı olarak geldiği için, “mîm” harfinin (yerhamküm şeklinde) cezimli okunması da caizdir. Şu kadar var ki *el-İs'âf* adlı eserde rivayetin, “mîm”in zammeli okunacağı şekilde geldiği zikredilmektedir. Aynı şekilde Beylûnî de İmâdî'den naklen bu cümlelerin bir dua cümlesi olduğunu belirtmektedir. Bu hususu iyi kavramalısın.

Bu hadisi Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*'inde; Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve daha başkaları da Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivayet etmişlerdir. Tirmizî hadis hakkında “hasen-sahihtir,” demiş; Hâkim de farklı sahâbiler kanalıyla gelen benzer manadaki rivayetlerini dikkate alarak hadisi sahih saymıştır.⁸⁷⁴

872 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 318-323.

873 İstî'nâf-i beyânî: Şibh-i kemâlî ittisâl olarak da bilinen bu kavram, peş peşe gelen iki cümleden, ikincisinin birinciye cevap olması sebebiyle, ona bağlanmış gibi görünmesine rağmen, ondan ayrılmasıdır. Burada ikinci cümle, birinci cümleden anlaşılan bir sorunun cevabı olarak gelir. Bu soru da çoğunlukla gizli olup cümlelerin manasından anlaşılır. Ancak bazen açık olarak da gelebilir. İkinci cümlelerin, ilk cümleye atfedilmeyip bu şekilde ayrılmasına *isti'nâf*, cevap mahiyetindeki cümleye de *isti'nâf cümlesi* adı verilir. (Bk. Ali Bulut, *Belâğat Terimleri Sözlüğü*, s. 88-89; Muhammed Salih eş-Şîntî, *Fennü't-tahrîrî'l-Arabî*, Suud 2001, s. 99) -Çeviren-

874 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 138, h.nr: 380 (benzer bir lafızla); Ebû Dâvûd, *Edeb* 65; Tirmizî, *Birr* 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 33, h.nr: 6494; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 23, h.nr: 9013; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 277, h.nr: 7631.

Söz konusu benzer manadaki rivayetlerden biri de Buhârî ve Müslim'in, *Sahîh*'lerinde Üsâme b. Zeyd'den naklettikleri şu hadistir: **“Şüphesiz Allah, kullarından ancak merhametli olanlara rahmet eder.”**⁸⁷⁵

Bu hadislerden biri de yine Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre *radıyallahu anh* yoluyla rivayet ettikleri Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu beyanıdır: **“مَنْ لَا يُرْحَمَ لَا يُرْحَمَ/Merhamet etmeyene merhamet edilmez.”**⁸⁷⁶ Bu hadisin metnindeki iki fiilin (“يُرْحَمَ/yerhamü ve يُرْحَمَ/yürhamü”) son harfleri dört şekilde de okunabilmektedir: Her ikisi zammeli ve cezimli olarak okunabildiği gibi, ilki zammeli, ikincisi cezimli veya tam tersi de okunabilmektedir.

Yine bu hadislerden biri de Ahmed b. Hanbel'in Câbir kanalıyla rivayet ettiği hadistir. Lafzı da şöyledir: **“Merhamet etmeyene merhamet edilmez. Bağışlamayan kimse de bağışlanmaz.”**⁸⁷⁷ Taberânî de bu hadisi Câbir'den bu lafızla rivayet etmekte ve şu ilavede bulunmaktadır: **“Tevbe etmeyenin de günahı affedilmez.”**

Keza bu hadislerden biri de Buhârî ve Müslim'in Cerîr'den rivayet ettikleri Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisidir: **“İnsanlara merhamet etmeyene Allah da rahmet etmez.”**⁸⁷⁸

Bu hadislerden biri de Taberânî'nin **ceyyid** bir isnadla Cerîr'den merfu olarak naklettiği şu hadistir: **“Yeryüzündekilere merhamet etmeyene, gökyüzündekiler de merhamet etmez.”**

Yine bu hadise benzer manadaki rivayetlerden biri, Ahmed b. Hanbel ve Abd b. Humeyd'in *Müsned*'lerinde, ayrıca Taberânî ve daha başkalarının da **ceyyid** bir isnadla Abdullah b. Amr'dan ve aynı zamanda merfu olarak rivayet etmiş oldukları şu hadistir: **“Merhamet edin ki, rahmete eresiniz; bağışlayın ki bağışlanasınız. Söz hunilerinin vay haline!”**⁸⁷⁹ **Yaptıkları yanlışta bile ısrar eden ısrarcıların vay**

875 Buhârî, *Tevhîd* 25; Müslim, *Cenâiz* 11.

876 Buhârî, *Edeb* 18; Müslim, *Fezâil* 65.

877 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, s. 565, h.nr: 19244.

878 Buhârî, *Tevhîd* 2; Müslim, *Fezâil* 66.

879 Burada doğruluğunu araştırmadan ve manasını kavramadan her söze kulak verip aktaranlar, bir sıvıyı sadece bir kaptan diğerine aktarmaya yarayan hunilere benzetilmişlerdir. (Çeviren)

haline!⁸⁸⁰ Sehâvî'nin bazı eserlerinde zikrettiği daha başka rivayetler de bulunmaktadır.

Öte yandan bu hadis, Süfyân b. Uyeyne'ye kadar ulaşan müselsel bi'l-evveliyye⁸⁸¹ nitelikli bir hadistir. Baş tarafında da Buhârî'nin Cenâiz'de⁸⁸² bölümünde rivayet ettiği şekliyle **“Merhametlilere Rahmân merhamet eder”** ziyadesi vardır. Hocalarımızın hocası Şeyh İbrahim el-Kûrânî, *Mesâlikü'l-ibrâr* adlı eserinde Zeynüddin el-İrâkî'nin şöyle dediğini nakletmektedir: “Bu hadisteki teselsülün İbn Uyeyne'ye kadar uzandığı, isnadın geri kalan kısmını kapsamadığı bilinmektedir. Nitekim biz bunu, İbnü's-Salâh'ın bu hadisin tariklerini derlediği ve teselsülü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kadar ulaştırdığı bir cüzde rivayet ettik. Ancak söz konusu rivayetin isnadı sahih değildir.”

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bahsi geçen âlimlerin sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla müselsel bi'l-evveliyye olan hadis, **“Merhametlilere Rahmân Tebâreke ve Teâlâ merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki, göktekiler de size merhamet etsinler”** hadisidir. Farklı lafızlarla gelen benzer manadaki diğer hadisler ise buna dâhil değildir. Bu husus gözden geçirilmelidir.

Hâfız İbn Hacer de şu dizelerle bu manayı manzum hâle getirmiştir:

880 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 138, h.nr: 380; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 99, h.nr: 6541; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 651, h.nr: 14579.

881 Müselsel bi'l-evveliyye: İlklerin müselseli manasına alınabilecek bir tabirdir. İsnadını oluşturan bütün ravilerin, şeyhlerinden aldıkları ilk hadis olması sebebiyle müselsel sayılan hadisleri ifade eder. (Bk. Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 281) -Çeviren-

882 “Keşfü'l-hafâ'nın basılı nüshasında bu kelime böyle kaydedilmiştir. Ancak Sahîh-i Buhârî'nin Cenâiz bölümünde böyle bir rivayete rastlayamadık. Araştırmalarımız sonucunda müselsel bi'l-evveliyye diye şöhret bulan bu rivayete İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî* adlı eserinde de değinildiğini ve orada ilgili rivayetin Buhârî'nin *et-Târîh*'i başta olmak üzere -ileride 1404 no'lu rivayette zikredeğimiz şekilde- Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Hâkim'in eserleri gibi kaynaklara dayandırıldığını tespit ettik. (bk., İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 359). Nitekim ilgili rivayet de Buhârî'nin *et-Târîhu'l-kebîr*'inde yer almaktadır (bk., VII, 194, h.nr: 862, IX, 64, h.nr: 574). Anlaşıldığı kadarıyla Keşfü'l-hafâ'daki *el-Cenâiz* kelimesi, *et-Târîh* kelimesinin bozulmuş hali gibi durmaktadır. Doğrusu *et-Târîh* olmalıdır. Vallahu a'lem-Çeviren-

“Yeryüzündekilere merhamet eden kimseye,
Göktekilerin merhamet etme vakti gelmiştir.

O hâlde sen de yaratılmışlara merhamet et
Zira Rahmân, bizden merhametli olanlara rahmet eder.”

Bir başkası da şu dizeleri dile getirmiştir:

“Kim yaratılmışlara merhamet ederse Rahmân da ona rahmet eyler,
Ve üzerinden kaldırır sıkıntıyı ve kederi,
Nitekim *Sahîh-i Buhârî*’de muttasıl bir isnadla gelmiştir:

‘İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmemiştir.’”

Ben de (Aclûnî) ilk iki beyti diğerleri gibi olmakla birlikte üçüncü beyitte müsel sel bi’l-evveliyye hadisine işaret ederek şu dizeleri dile getirdim:

“Ey kardeşim! Merhametli ve tertemiz bir yüreğin olsun,
Mevlân da sana rahmet eder hatta seni rahat ve huzura kavuşturur.

Nitekim bu manada muttasıl bir hadis var Buhârî ve Müslim’de:

‘İnsanlara merhamet etmeyene Allah da rahmet etmez’ diye.

‘Merhamet edenler...’ diye başlayan kısmı
hocalar, (isnadda) yukarıya doğru uzanan

İlklerin hadis aktarımıyla rivayet ettiler; bir kandil misali.”

Ârifândan hocamız Abdulganî de hadisi şu şekilde nazma dökmüştür:

“Bize hocalarımızdan bir hadis gelmiştir

Müsel sel bi’l-evveliyye olarak; biz de onu rivayet ettik.

-Her anıldığında Allah’ın daimi salâtı, selamıyla
birlikte üzerine olsun- Nebî:

‘Merhamet edenlere Allah da katından bir rahmetle merhamet eder’ buyurdu. Biz de bunu mana itibariyle rivayet ederiz.

Kim yeryüzündekilere merhamet ediyorsa, gökteki
merhamet sahibi Yüce Allah da ona merhamet eder.”

Dostumuz ve talebemiz Seyyid Ahmed el-Behnesî de şöyle dile getirir duygularını:

“Hocalarımızdan bir hadis rivayet ettik

İbn Uyeyne’ye kadar müselsel bi’l-evveliyye ile ulaşan

Rabbim olan Allah’ın gece-gündüz kendisine salât
eylediği el-Muhtâr (Hz. Peygamber)’den rivayetle:

Biz yeryüzündekilere merhamet edecek olursak

O da bize yüce rahmetiyle merhamet edecektir.

İşte hadisin manası budur; merhametli ol ki

Onun fazl-ı kereminden yüce mertebelere varasın.”

۳۱۵- الْأَزْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ، فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا اِتَّخَفَ، وَمَا تَنَازَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ.

315- Ruhlar, bir araya getirilmiş çeşitli topluluklar gibidir. (Ruhlar âleminde) birbirleriyle tanışanlar, (dünyada da) kaynaşırlar; tanışmayanlar da ayrılığa düşerler.

İbnü’d-Deybâ’ *Temyîz*’de şöyle demiştir: *Leâîl*’de de geçtiği üzere Buhârî ve Müslim’in rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı zamanda Ebû Davûd da bu hadisi Ebû Hureyre’den rivayet etmektedir.⁸⁸³ Beyhakî şunu söyler: Hâkim Ebû Abdillâh el-Hâfız’a bu hadisin manasını sordum. Bana şu cevabı verdi: “Mü’min ve kâfirin kalbi ancak kendi gibi olana meyleder.”

Sehâvî de *Makâsîd*’da şunları söyler:⁸⁸⁴ Müslim bu hadisi *Sahîh*’inde Ebû Hureyre yoluyla merfu olarak rivayet etmektedir. Bu hadis ayrıca Buhârî’nin *el-Edebü’l-müfred*’inde Süheyl (kanalıyla yine Ebû Hureyre)den nakledilmiştir. Hatta *Sahîh*’inde muallak bir rivayet olarak geçtiğine göre, Âişe *radiyallahu anhâ* bu sözü, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den işitmiştir. İbn Ebî Dâvûd’un rivayetine göre de Amra şöyle demektedir:⁸⁸⁵ Kadınları güldüren ve şarkılar söyleyen Mekkeli şen şakrak bir kadın vardı. Aynı karakterde bir kadın da Medine’de yaşıyordu. Bir gün Mekkeli kadın, Medine’ye geldi ve Medineli kadınla buluşup tanıştılar. Nihayet Âişe *radiyallahu anhâ*’nın yanına girdiklerinde, Hz. Âişe onların bu şekilde anlaşp

883 Buhârî, Enbiyâ 2; Müslim, Birr 159; Ebû Dâvûd, Edeb 19.

884 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 331-339.

885 Ayrıca bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 339, h.nr: 8621.

kaynaşmalarına hayret etti. Bunun üzerine Âişe *radiyallahu anhâ*, Mekkeli kadına “Daha önce bununla tanışıyor muydun?” diye sordu. O da “Hayır. Yeni buluştuk ve tanıştık” dedi. Âişe *radiyallahu anhâ* güldü ve şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: **“Ruhlar, bir araya getirilmiş çeşitli topluluklar gibidir...”**

Benzer bir rivayeti Ebû Ya‘lâ da eserine almıştır.⁸⁸⁶ Ayrıca Zübeyr b. Bekkâr da Âişe *radiyallahu anhâ*’dan şunu nakleder: Mekke’de bir kadın, Kureyşli kadınların yanına girer, onları güldürürdü. Kadınlar hicret edip de Allah genişlik verince bu kadın da Medine’ye girdi. (Bundan sonrasını) Âişe *radiyallahu anhâ* şöyle anlatır: Bu kadın yanıma geldi. Ona “Ey falanca kadın! Seni buraya getiren şey nedir?” diye sordum. “Size geldim” dedi. “Peki, nereye yerleştin?” diye sorunca, -kendisi gibi kadınları güldüren Medineli bir kadını kastederek- “Falanca kadının yanına!” diye cevap verdi. Bu sırada Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de odaya girdi ve **“Kadınları güldüren falanca kadın yanınızda mı?”** diye sordu. Âişe *radiyallahu anhâ* da “Evet, burada” cevabını verdi. Allah Rasûlü **“Peki, kimin yanına yerleşti?”** diye sorunca da Âişe *radiyallahu anhâ* “Kadınların güldüren filanca kadının yanına” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun. Şüphesiz ruhlar, bir araya getirilmiş çeşitli topluluklar gibidir...”**

Bu rivayet, hadisin söyleniş sebebini açıklamaktadır. Bu konuda Selmân, İbn Abbâs, İbn Ömer, Ömer, Ali, Ebu’l-Fadl ve İbn Mes’ûd *radiyallahu anhum*’dan nakledilen rivayetler de vardır. Ancak Askerî’nin eserinde yer alan ve İbn Mes’ûd’dan merfu olarak nakledilen rivayetin lafzı şöyledir: **“Ruhlar, bir araya getirilmiş çeşitli topluluklar gibidir. Karşılaştıklarında, atların birbirleriyle koklaştıkları gibi koklaşırlar. Bu esnada birbirleriyle (daha önce) tanışmış olanlar, kaynaşırlar; tanışmayanlar ise ayrılığa düşerler. Bir mü’min adam, yüz münafık arasında sadece bir mü’minin bulunduğu bir meclise girecek olsa, gelip o mü’minin yanına oturur. Aynı şekilde bir münafık, yüz mü’min içerisinde yalnızca bir münafığın bulunduğu bir meclise girecek olsa, o da gelip münafığın yanına oturur.”**

Deylemî de bu hadisi, **isnadsız** ve merfu bir rivayet olarak Muâz'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Mü'min bir adam, bin münafık arasında sadece bir mü'minin bulunduğu bir şehre girecek olsa, onun ruhu, o bir tek mü'minin ruhunun kokusunu alır. Bunun aksi de böyledir.”**⁸⁸⁷

İleride gelecek olan **“Kişi, dostunun dini üzeredir”** hadisi de bu hadisimizle benzer anlamdadır.⁸⁸⁸ Yakın anlamdaki rivayetlerden biri de Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde Üveys el-Karanî'nin biyografisinde geçmektedir. Üveys, daha önce hiç görüşüp tanışmadığı Herim b. Hayyân el-Abdî ile bir araya geldiğinde ona ismiyle hitap edince Herim ona “Benim ve babamın adını nereden biliyorsun? Allah'a yemin olsun ki, ben seni daha önce kesinlikle görmüş değilim, sen de beni görmüş değilsin!” diye sorar. Üveys şöyle cevap verir: “Nefsim, nefsinle konuştuğu için ruhum da ruhunu tanıdı. Çünkü bedenlerin nefisleri olduğu gibi, ruhların da nefisleri vardır. Mü'minler, birbirlerinden uzak diyarlarda ve ayrı ayrı mekânlarda olsalar bile, Allah'ın rahmeti sayesinde birbirleriyle tanışırlar.”⁸⁸⁹

Ne de güzel söylemiş Şihâb b. Es'ad et-Tenûhî:

“Şüphesiz kalpler bir araya getirilmiş çeşitli topluluklar gibidir.”

Rasûl'ün sözüdür bu; kim bu konuda ona muhalefet edebilir?

O kalplerden hangileri birbirleriyle tanışırlarsa, kaynaşırlar

Tanışmayanlar da ayrılığa düşerler.”

Şu dizeler de ne güzeldir:

“Benimle senin aranda bir sevgi bağı var,

Şu âlemin sırrı karşısında gizlenmiş olan!

Biz, ruhları birbirini seven kimseleriz;

Allah'ın, Âdem'in çamurunu yaratmasından önce...”

Bir uyarı: Bedenlerden önce ruhların mı yoksa her ikisinin birlikte mi yaratıldığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Tercih edilen görüş birincisidir.

887 Deylemî, *Firdevs*, III, 366, h.nr: 5112.

888 Bk. 1359 ve 2281 no'lu rivayetler.

889 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 84.

Hatta İbn Hazm bu konuda icma olduğunu idda etmiş ve buna dair **çok zayıf bir hadisi** delil olarak öne sürmüştür. İlgili hadisin lafzı şöyledir: **“Allah, ruhları bedenlerden iki bin yıl önce yaratmıştır. O vakit birbirleriyle tanışanlar, (dünyada da) kaynaşırlar; tanışmayanlar da ayrılığa düşerler.”**

Öte yandan ruhların bedenlerle eşzamanlı olarak yaratıldığı da söylenmiştir. Bir grup âlimin kanaati bu yöndedir. Buna dair Buhârî ve Müslim’de yer alan İbn Mes’ûd hadisini delil göstermişlerdir. O hadise göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **“Sizden birinizin yaratılışının başlangıcı, annesinin karnında kırk günde derlenip toplanır. Sonra ikinci kırk günlük zaman içinde pıhtı hâline gelir. Ardından bir o kadar süre zarfında bir et parçası olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir ve melek ona ruh üfler...”**⁸⁹⁰ Ancak bu delile şu şekilde cevap verilmiştir: Burada ruhun üflenmesi, yaratılmasından başka bir şeydir; zira ruh, daha önce zaten mevcuttu. Bedenler yaratıldığında da içerisine ruhlar üflenmiştir. Bu noktayı iyi düşünmelisin.

İbn Hacer el-Mekkî de *el-Fetâva'l-hadîsiyye* adlı eserinde şunları söyler: “İbn Abbâs’tan rivayet edilen ‘Allah’ın, ruhları bedenlerden dört bin sene önce; rızıkları da ruhlardan dört bin sene evvel yarattığına’ dair rivayetin aslı yoktur. Aynı şekilde ‘Allah’ın, ruhları bedenlerden iki bin yıl önce yarattığına’ dair haber de çok zayıf olup itibara alınamaz. Evet, Allah’ın, gökleri ve yerleri yaratmadan elli bin yıl önce kaderleri tayin ettiği bilgisi sahihtir ve bu kader tayini rızıkları da kapsar.”⁸⁹¹

۳۱۶- الْأَرْضُونَ سَبْعٌ، فِي كُلِّ أَرْضٍ نَبِيٌّ كَنَيْتُمْ

316- Yerler yedi kattır. Her katta, sizin Peygamberiniz gibi bir peygamber vardır.

Beyhakî bu hadisi *el-Esmâ ve's-sıfât* adlı eserinde **sahih bir isnadla** rivayet etmektedir.⁸⁹² Hâkim de **“Allah, yedi kat göğü ve yerden bir**

890 Buhârî, Bed’ü'l-Halk 6; Müslim, Kader 1.

891 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 116, h.nr: 108. (Çeviren)

892 Beyhakî, *es-Esmâ ve's-sıfât*, thk. Abdullah b. Muhammed el-Haşidî, Cidde 1993, II, 267, h.nr: 831.

o kadarını yaratandır...”⁸⁹³ âyetine dair İbn Abbâs’ın şu sözünü aktarır: “Yedi kat yeryüzü. Her bir katta sizin Peygamberiniz gibi bir peygamber; Âdem’iniz gibi bir Âdem, Nuh peygamber gibi bir Nuh, İbrahim peygamber gibi bir İbrahim ve İsa peygamber gibi bir İsa vardır.”⁸⁹⁴ Bu rivayetin bir lafzında da şu ifadeler yer almaktadır: “Sizin Âdem’iniz, Nuh’unuz, İbrahim’iniz ve İsa’nız gibi...” Beyhakî bununla ilgili olarak *Şuabu’l-îmân* adlı eserinde “Bu kesinlikle şâz bir rivayettir” demektedir.⁸⁹⁵

Suyutî de şunu ifade etmektedir: “Beyhakî’nin bu değerlendirmesi, son derece güzeldir. Zira isnadın sahih olması, metnin sahih olmasını gerektirmez. Çünkü metinde, o metnin sahih olmasını engelleyecek bir şâz veya illet durumunun varlığına rağmen isnadın sahih olma ihtimali bulunmaktadır.”⁸⁹⁶

Bu noktada sorulan sorulardan bir kaç şöyledir: Arzın birinci katı dışındaki katlarda bulunan Âdem ve ondan sonra sözü geçen peygamberler, insanlardan mı yoksa diğer varlıklardan mıdır? Onlar da arzın ilk katındakilerin yükümlü olduğu ibadetlerle mi yükümlüdürler? Ayrıca ilk kattaki peygamberlerle aynı zamanda mı gönderilmişlerdir?

İbn Hacer el-Heytemî, *Fetâvâ*’sında bu sorulara dair şunları söyler: “Eğer hadisin zayıf olduğu açığa çıkmışsa, bu durumda yorumlanmasına gerek kalmamaktadır. Zira böylesi bir meselede zayıf hadisler kabul edilmez.”

Heytemî daha sonra şunu da ilave eder: “(Her hâlûkârda) hadisin şöyle yorumlanması da mümkündür: Hadiste sözü edilen peygamberlerden kasıt, cinlere, beşerin peygamberleri hakkında mesajlar iletmekle görevli olan uyarıcılardır. Bu noktada, söz konusu uyarıcının, mesajını iletmekle görevli olduğu peygamberin isminin aynısını almış olması uzak bir ihtimal değildir.”⁸⁹⁷

893 Talâk 65/13.

894 Beyhakî, *es-Esmâ ve’s-sıfât*, II, 267, h.nr: 831; Hâkim, *Müstedrek*, II, 535, h.nr: 3822.

895 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Beyhakî bu sözü, *Şuabu’l-îmân* adlı eserinde değil, bizzat müellifimiz Aclûnî’nin kaynak gösterdiği *el-Esmâ ve’s-sıfât* isimli kitabında, ilgili rivayetleri serdettikten sonra söylemektedir. (Bk. Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-sıfât*, II, 267-268, h.nr: 832) -Çeviren-

896 Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ’l-hadîsiyye*, s. 119.

897 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ’l-hadîsiyye*, s. 119.

Bu hususu iyi düşünmelisin; zira böylesi bir durum (hem insanlara hem cinlere gönderilen) Peygamberimiz hakkında geçerli sayılsa bile (belli bir topluluğa gönderilmiş) diğer peygamberler için doğru bir yaklaşım olmaz.

Öte yandan İbn Kesîr de bu hadisi “Arzın her katında şu yeryüzündekiler gibi varlıklar vardır. Hatta Âdem’iniz gibi Âdem ve İbrahim’iniz gibi İbrahim bile vardır” lafzıyla İbn Cerîr’e dayandırdıktan sonra şunları söylemektedir: “Eğer bu rivayetin İbn Abbâs’tan sahih bir kanalla geldiği sabitse, o zaman bunu İsrailiyattan almış olduğu yönünde değerlendirilir. Zira bu ve buna benzer rivayetler, günahlardan masum olan Allah Rasûlü’ne sahih bir isnadla ulaşmıyorsa, söyleyenine iade edilir.”⁸⁹⁸

Bir uyarı: Hadiste, arzın iki katı arasındaki mesafenin, göğün iki katı arasındaki mesafe gibi beş yüz yıl olduğu bilgisi yer almaktadır. Nitekim Hafız İbn Receb, *Kitabu't-Tahvîf mine'n-nâr* adlı eserinde Abdullah b. Amr’a kadar uzanan isnadıyla onun şöyle dediğini nakleder:

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Yerler yedi kattır: İki kat arasında beş yüz yıllık bir mesafe vardır.**

En üst kat, iki ucu (baş ve kuyruğu) gökyüzünde birleşen bir balığın sırtındadır. Balık da bir kayanın üstündedir. Kaya ise bir meleğin elinde.

İkinci kat, rüzgârın zindanıdır. Allah Teâlâ, Âd kavmini helâk etmek istediği zaman rüzgâr meleğine, Âd kavmini helak edecek bir rüzgâr göndermesini emreder. Melek ‘Ey Rabbim! Onların üzerine bir öküzün burun deliği kadar bir rüzgâr göndereceğim’ der. Ancak Cebbâr olan Allah Teâlâ ‘O zaman yeryüzü altüst olur! Sen sadece bir yüzük miktarı rüzgâr gönder’ buyurur. İşte Allah Teâlâ’nın, Kitabı’nda ‘Öyle bir rüzgâr ki üzerinden geçtiği ne varsa un ufak ediyordu’⁸⁹⁹ dediği rüzgâr budur.

Üçüncü katta ise cehennem taşı bulunmaktadır.

Dördüncüsünde cehennem kükürdü vardır.”

898 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, 2003, I, 42.

899 Zâriyât 51/42.

“Ey Allah’ın Rasûlü! Cehennemın kükürdü var mı ki?” diye sordular. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Evet, canımı elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, cehennemde öylesine kükürt vadileri vardır ki, içerisine koca dağlar atılsa erir kaybolur.**

Beşincisinde cehennem yılanları vardır. Bu yılanların ağızları vadiler gibi geniştir. Kâfiri bir kere sokacak olsa, kemiğinin üstünde bir gram et kalmaz.

Altıncı katta akrepler vardır. En çelimsiz olanı bile sırtlarına semer vurulmuş katırlar gibidir. Kâfire öyle bir darbe indirir ki, o darbe kâfire cehennemın sıcaklığını unutturur.

Yedinci katta ise sekar (cehennem ateşi) bulunmaktadır. Orada bir eli önde, diğeri arkada olmak üzere demirle kelepçelenmiş İblis vardır. Eğer Allah onu, dilediği kulları için salıvermek istese salıverir.”

Hâkim, bu hadise *Müstedrek*’in sonunda yer vermiş ve “(ravi) Ebu’s-Semh bu hadisin rivayetinde tek kalmıştır. Hadis sahihtir” demiştir. Ancak bu hadisin *merfu* (Peygamber sözü) sayılması münkerdir; *mevkûf* (sahâbe sözü) olabilir.⁹⁰⁰

Derim ki (Aclûnî): Her bir arzın kalınlığı, göklerin kalınlığı gibi beş yüz yıllık mesafe olabilir. Nitekim bu hususta Efendiler Efendisi’nden hadis gelmiştir. Bu hususu iyi düşünmelisin. Yine bu makamda aktarılması uygun düşen rivayetlerden biri de Tirmizî’nin Ebû Hureyre’den rivayet ettiği şu hadistir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün sahâbesiyle birlikte otururken üzerlerine bir bulut geliverdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü **“Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?”** diye sordu. Onlar “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” dediler. Allah Rasûlü **“Bu, yağmur**

900 Nitekim Zehebî de bu rivayetin *münker* olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Hâkim, *Müstedrek*, IV, 636, h.nr: 8756) Ayrıca bu rivayete eserinde yer veren İbn Receb de bu hadisin *merfu* sayılmasının ciddi anlamda münker olduğunu, belki *mevkûf* olabileceğini ve birilerinin bunu yanlışlıkla *merfuya* dönüştürdüğünü belirttikten sonra Atâ b. Yesâr’ın buna benzer bir rivayeti, (Müslüman olmadan önce bir Yahudi âlimi olan) Ka’bu’l-Ahbâr’dan naklettiğini aktarmaktadır. (Bk. İbn Receb el-Hanbelî, *et-Tahvîf mine’n-nâr ve’t-ta’rîf bi hâli dâri’l-bevâr*, thk. B. Muhammed Uyûn, Dîmeşk 1988, s. 137-138) Buradan hareketle rivayetin İsrailiyat kökenli olması ihtimalinin güçlendiğini söyleyebiliriz. Vallahu a’lem. (Çeviren)

yüklü buluttur! Bu bulutlar toprağı sularlar. Allah Teâlâ onları, kendisine şükretmeyen ve yönelip dua etmeyen kimselere bile gönderiyor” buyurdu. Sonra **“Peki, üzerinizde ne var biliyor musunuz?”** diye sordu. Sahâbîler “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **“O dünya semasıdır, korunmuş bir tavan ve önüne set çekilmiş bir dalgadır.”**

Sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Peki, bu gökle sizin aranızdaki mesafe ne kadardır, biliyor musunuz?”** diye sordu. Sahâbîler “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” diye karşılık verdiler. Şöyle buyurdu: **“Sizinle onun arasında beşyüz yıllık mesafe vardır.** Allah Rasûlü daha sonra **“O göğün üzerinde ne olduğunu biliyor musunuz peki?”** diye sordu. Sahâbîler yine “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” dediler. Şöyle buyurdu: **“Onun üzerinde iki gök daha vardır ki, aralarında beş yüz yıllık bir mesafe bulunmaktadır.”**

Daha sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, her iki göğün arası, dünya ile dünya semasının arası kadar olan yedi göğün tamamını saydı. Ardından da şöyle buyurdu: **“Peki, bunların da üzerinde ne olduğunu biliyor musunuz?”** Sahâbîler aynı şekilde “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **“Bunların üzerinde de Arş vardır. Arş ile yedinci gök arasındaki mesafe iki gök arasındaki mesafe kadardır.”** Daha sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Peki, altınızda ne var biliyor musunuz?”** diye sordu. Sahâbîler “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” diye karşılık verdiler. Şöyle buyurdu: **“Altınızdaki arzdır.”** Sonra **“Onun da altında ne olduğunu biliyor musunuz?”** dedi. Yine “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” dediler. Şöyle buyurdu: **“Onun altında başka bir arz vardır ki bu iki arz arasındaki mesafe beş yüz senedir.”**

Ardından Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* her iki arzının arasında beş yüz yıllık mesafe bulunan yedi arzın tamamını saydı. Sonra da **“Muhammed’in canını elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, siz en alt kattaki arza bir ip sarkıtmış olsaydınız o ip Allah’a kadar ulaşırdı”** buyurdu. Peşinden de **“O Evveldir, Âhirdir, Zâhirdir, Bâtındır. O her şeyin bilgisine sahiptir”**⁹⁰¹ âyetini okudu. Tirmizî der ki: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu âyeti okumuş olması, hadiste sözü geçen ipin,

Allah'ın ilmine ve kudretine inmesi ve ulaşması anlamına geldiğini göstermektedir.⁹⁰²

٣١٧- الْأَرْضُ فِي الْبَحْرِ كَالْإِصْطَبَلِ فِي الْبَرِّ.

317- Denize göre toprak kısmı, karadaki ahır gibidir.

Aliyyü'l-Kârî *Mevzûât*'ında "Bunun bir aslı yoktur" demektedir. Ancak Aliyyü'l-Kârî bu rivayeti "**Denize göre toprak kısmı, topraktaki ahır gibidir**" lafzıyla zikretmiştir.⁹⁰³

٣١٨- اَرْحَمُوا مِنَ النَّاسِ ثَلَاثَةَ: عَزِيزَ قَوْمٍ ذَلَّ، وَغَنِيَّ قَوْمٍ افْتَقَرَ، وَعَالِمًا بَيْنَ جُحَالٍ.

318- Üç sınıf insana acıyın: Bir kavmin eşrafından iken itibarını kaybedip aşağılık duruma düşen kişiye, bir kavmin zengini iken fakir düşene ve cahiller arasındaki âlime.

Askerî ve İbn Hibbân'ın, içerisinde **münker** birinin bulunduğu bir isnadla Enes'ten naklettikleri bir rivayettir.⁹⁰⁴ Ayrıca Hatîb de bunu, **meçhul**

902 Tirmizî, *Tefsîr* 57, h.nr: 3298. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 423, h.nr: 8828. Tirmizî, "garib" dediği ve Katâde > Hasan el-Basrî > Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı bu hadiste, Hasan el-Basrî'nin Ebû Hureyre'den hadis işitmediğini belirtir. Bezzâr da bu hadisi Hz. Peygamber'den sadece Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğini vurgular. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de yine Katâde > Hasan el-Basrî > Ebû Hureyre zinciri yer almaktadır. Ayrıca rivayeti Katâde'den aktaran Hakem b. Abdülmelik, Heysemî'nin beyanına göre "metrûkü'l-hadis" biridir. Ancak aynı rivayet, Hasan el-Basrî ve Ebû Hureyre'nin zikredilmediği; Ma'mer b. Râşid ve Saîd b. Ebî Arûbe'nin Katâde'den naklettikleri *mürsel* bir hadis olarak da başka kaynaklarda geçmektedir. Bu durumda İbn Kesîr'in değerlendirmesine göre hadisin, *merfu* değil de *mürsel* olan versiyonunun *mahfûz* olması ihtimali vardır. Bilgi için bk. Abdurrezzâk, *Tefsîr*, thk. M. Muhammed Abduh, Beyrut 1419, III, 319, h.nr: 3241 (Ma'mer > Katâde kanalı); Bezzâr, *Müsned*, XVII, 43, h.nr: 9559; Taberî, *Tefsîr*, XXIII, 168 (Saîd b. Ebî Arûbe > Katâde kanalı); Heysemî, *Mecma'*, I, 86, h.nr: 283; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VII, 7-8. (Çeviren-)

903 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 96, h.nr: 37. Aliyyü'l-Kârî'nin eserinin elimizdeki basılı nüshalarında böyle bir lafız farklılığına rastlayamadık. Hadisin aslının olmadığına dair ayrıca bk. Fettenî, *Tezkira*, s. 13. (Çeviren)

904 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 118, ravi nr: 700.

bir ravinin yer aldığı bir isnadla yine Enes'ten merfu olarak rivayet etmiştir. Ancak lafzı: **“Ve cahil çocukların oyuncağı hâline gelen bir fakîhe”** şeklindedir.⁹⁰⁵ Keza Kuzâî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Ahmakların ve cahillerin oyuncağı hâline gelen âlime.”**

Öte yandan İbn Hibbân'ın *Târîh*'inde, içerisinde **yalancı** bir ravinin bulunduğu bir isnadla İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den merfu olarak naklettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Çoluk çocuğun oyuncağı hâline gelen bir âlime.”**

İbnü'l-Cevzî de bu rivayeti *Mevzûat* isimli eserinde zikrettikten sonra “Bu rivayet, Fudayl b. İyâz'ın sözü olarak bilinmektedir” açıklamasında bulunmakta ve Hâkim kanalıyla Fudayl b. İyâz'ın şöyle dediğini nakletmektedir: “Bir kavmin eşrafından iken itibarını yitirip aşağılık duruma düşen kişiye, zenginken fakir düşene ve cahiller arasındaki âlime acıyın.”⁹⁰⁶

Suyûtî de *Dürer*'de şöyle demektedir: Bunu İbn Hibbân, *Târîh*'inde İbn Abbâs'tan gelen bir hadis olarak; Deylemî de Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir hadis olarak **vâhî** isnadlarla rivayet etmektedirler. Süleymânî de *ed-Duafâ* adlı eserinde bu hadisi Enes'ten nakletmiş ve zayıf saymıştır.⁹⁰⁷ Rivayetin dillerde meşhur olan lafzında “مَنْ النَّاسِ ثَلَاثَةٌ / **üç sınıf insan**” ifadesi bulunmamaktadır.

٣١٩- إِرْضَ مِنَ الدُّنْيَا بِالْقُوَّةِ؛ فَإِنَّ الْقُوَّةَ لِمَنْ يَمُوتُ كَثِيرًا.

319- Dünyanın (sana yetecek asgari düzeydeki) azığına razı ol; çünkü bu azık miktarı bile, (günün birinde) ölecek biri için çok sayılır.

Bu hadisi Deylemî ve Askerî, Semüre'den merfu olarak rivayet etmişlerdir.⁹⁰⁸ Lafzı ise şöyledir: **“Ey Âdemoğlu! Dünyanın (sana yetecek**

905 Hatîb, *el-Fakîh ve'l-mütefakkîh*, thk. Ebû Abdurrahmân Adil b. Yusuf, Suud 1421, I, 165.

906 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûat*, I, 236-237. Ayrıca bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 100, h.nr: 179.

907 Suyûtî, *Dürer*, s. 47, h.nr: 14. Ayrıca bu hadise dair rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 325-328, h.nr: 90.

908 Deylemî, *Firdevs*, V, 284, h.nr: 8196.

asgari düzeydeki) azığına razı ol...” Halîl b. Ahmed’in sözü de benzer manadadır:

“Er kişiye eski püskü de olsa bir urba ve biraz da azık yeter;

Zaten insana azık ne kadar da fazladır ölecekse eğer!”⁹⁰⁹

٣٢٠- الْأَزْزُ مَيِّ، وَأَنَا مِنَ الْأَرْزِ.

320- Pirinç bendendir, ben de pirinçtenim.

Makâsîd ve diğer eserlerde geçtiği üzere bu, uydurma bir rivayettir.⁹¹⁰ Ayrıca Sağânî’nin dediği gibi şu rivayet de uydurmadır: **“Kim kırk gün boyunca pirinç yerse, hikmet pınarları kalbinden diline dökülür.”** Keza şu rivayet de uydurmadır: **“Pirinç, nefsimin arta kalanından yaratılmıştır.”**⁹¹¹

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der: Bâtıl ve yalan hadislerden biri de Deylemî’nin Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği şu sözdür: **“Yemekte pirinç, bir kavimdeki efendi/reis gibidir. Baklagillerden pırasa, ekmeğin yerini tutar. Âişe, tirit yemeği gibidir. Ben de yemekteki tuz gibiyim.”**⁹¹²

Hafız Suyûtî de *Şerhu’t-Takrîb*’de “Pirinç, mercimek, patlıcan ve keşkek hadisleri de uydurma hadislerdendir” demektedir.⁹¹³ İleride “لَوْ كَانَ الْأَرْزُ” *Eğer pirinç bir adam olsaydı...*⁹¹⁴ rivayetinde bu hadisle ilgili açıklamanın devamı gelecektir.

٣٢١- الْأَرْضُ لَا تُقَدِّسُ أَحَدًا، وَإِنَّمَا يُقَدِّسُ الْإِنْسَانَ عَمَلُهُ.

321- Toprak, hiç kimseyi mukaddes yapmaz (günahlarından arındırıp yüceltmez). İnsanı mukaddes yapan şey, amelidir.

Mâlik’in rivayetine göre (Şam’da bulunan) Ebu’d-Derdâ, Selman el-Fârisî’ye mektup yazarak “Haydi, mukaddes topraklara gelin” der. Bunun

909 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 331, h.nr: 94.

910 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 279, h.nr: 908.

911 Sağânî, *Mevzûât*, s. 66-67, h.nr: 111, 114-115.

912 Gazzî, *İtkân*, I, 72-73, h.nr: 155.

913 Suyûtî, *Tedribü’r-râvî fî şerh Takrîbi’n-Nevâvî*, thk. Muhammed Avvâme, Medine 2016, III, 493.

914 Bk. 2109 no’lu hadis.

üzerine Selmân da ona “Mukaddes topraklar hiç kimseyi mukaddes yapmaz...” diye cevap yazar. Bu rivayet hem **mevkûf** hem de **munkatıdır**.⁹¹⁵ Dîneverî de Abdullah b. Hübeyre yoluyla gelen rivayeti, “mukaddes topraklara” ifadesinin ardından “cihad toprağına” lafzını ilave ederek zikreder.⁹¹⁶

Aliyyü'l-Kârî *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*'sında, İbnü'l-Melek'ten naklen, *Meşârik*'in giriş kısmının şerhinde, babasının, kendi hocalarından rivayetle “Layık olmadığı hâlde Mekke'de defnedilen kimseyi melekler (başka bir yere) naklederler” dediğini aktarır. Ancak Aliyyü'l-Kârî, bu bilgi hakkında “Fakat ben bu hususta herhangi bir rivayet bulamadım” değerlendirmesini yapmaktadır.⁹¹⁷

۳۲۲- الْأَزْمَدُ لَا يُعَادُ.

322- Göz iltihabı olan kimseye hasta ziyareti yapılmaz.

İleride “**ثَلَاثٌ لَا يُعَادُ صَاحِبُهُنَّ: الرَّمَدُ، وَصَاحِبُ الضَّرْسِ، وَصَاحِبُ الدُّمْلِ**” *Üç kişiye hasta ziyareti yapılmaz: Göz iltihabı olan kişi, dişi ağrıyan kişi ve vücudunda apse oluşan kişi*” rivayeti gelecektir.⁹¹⁸

Bu hadisi ise Taberânî ve Beyhakî, merfu bir rivayet olarak Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Ancak Beyhakî zayıf olduğunu söylemiştir.⁹¹⁹ Beyhakî aynı zamanda bunu, Yahya b. Ebî Kesîr [kanalıyla Ebû Hureyre'n] in⁹²⁰ bizatihi kendi sözü olarak rivayet etmiştir, sahih olan da budur. Nitekim Zeyd b. Erkam “Bir zaman gözüm iltihaplandığında Rasûlullah beni ziyaret etmişti” demektedir. Bu durumda “Eğer söz konusu ziyaret yasağı sabitse, o

915 Mâlik, Vasiyet 7.

916 Dîneverî, *Mücâlese*, IV, 69, h.nr: 1238. Bu rivayetler için ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 330, h.nr: 93.

917 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 96-97, h.nr: 39.

918 Bk. 1031 no'lu hadis.

919 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 55, h.nr: 152; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 414, h.nr: 8755.

920 Köşeli parantezli kısım *Keşfü'l-hafâ*'nın metninde yer almakla birlikte kaynak gösterdiği Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân* isimli eserinde geçmemektedir. Beyhakî orada bizzat Yahya b. Ebî Kesîr'e ait olan bu sözün daha sahih olduğunu belirtir. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 414, h.nr: 8755-8756. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 328, h.nr: 365) Ayrıca bizatihi Aclûnî de 1031 no'lu rivayette de yer verdiği bu sözün değerlendirmesinde, bunun Yahyâ b. Ebî Kesîr'in sözü olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

zaman, o rahatsızlığa yakalanan kimsenin, insanlardan uzak durmasını zorunlu kılacak bir ağrı ve acısı olmaması sebebiyle ziyaret edilmesi gerekmez” denilebilir. Şu da var ki böyle birinin, insanlar arasına karıştığı hâlde ağrısının şiddetinin anlaşılabilmesi de mümkündür.⁹²¹

Metinde “الرَّمَدُ/er-ramed” kalıbıyla okunan kelime, kendinden sonra metnin sonuna kadar atıf yoluyla gelen “صاحب الضرر وصاحب الدَّمَلِ/sâhibu’-d-ırs ve sâhibu’-d-dümmel” ifadeleriyle birlikte, (Arap grameri bakımından) rivayetin başındaki “ثَلَاثٌ/üç” kelimesinin *bedelidir*. Bu durumda “صاحب/sâhib” kelimesi, ibareye sonradan katılmış sayılır. Ancak metinde geçen (صاحبُهُنَّ: sâhibuhünne) kelimesinin, (çoğul zamirine) muzaf olan müfred bir kelime olması sebebiyle *mübdel minh* sayılması ve bu sayede kendinden sonrakilerin tamamını kapsayacak surette genel bir nitelik kazanmış olması ihtimali de vardır. Fakat bu durumda da “الرَّمَدُ/er-ramed” kelimesinin başına “صاحب/sâhib” lafzını takdir etmeye ihtiyaç vardır. Bu noktaya dikkat et.

Zerkeşî *Leâli*’de şöyle der:⁹²² Rivayetin isnadındaki Mesleme b. Ali, metrûk biridir. Gerçekte bu söz, Yahya b. Ebî Kesîr’in kendi sözü olarak rivayet edilmektedir. Beyhakî de *Şuabu’l-îmân*’da “Mesleme b. Ali zayıftır” demiştir. İbn Dakîk el-İd de *Şerhu’l-İlmâm*’da şunu ifade eder: “Halktan bazıları, göz iltihabı olan kimseye hasta ziyaretinde bulunmamayı âdet hâline getirmişlerdir. Oysa Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, (göz iltihabına yakalanan) Zeyd b. Erkam’ı ziyaret ettiği;⁹²³ ayrıca Câbir’i de evinde baygın hâldeyken ziyaret ettiği ve kendine gelene kadar yanında kaldığı rivayet edilmiştir. Ebû Dâvûd, bu hadisi güvenilir ravilerden oluşan bir isnad ile rivayet etmiştir.”⁹²⁴

921 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 328-329, h.nr: 365.

922 Zerkeşî, *Leâli*’, s. 48.

923 Ebû Dâvûd, Cenâiz 9.

924 Ebû Dâvûd, Ferâiz 2. Hz. Peygamber’in Câbir’i, baygın hâldeyken evinde ziyaret edip kendine gelene kadar başında beklemesi meselesinin konuyla ilgisi kaynaklarımızda şu şekilde açıklanmaktadır: Gözlerinden rahatsız birini ziyaret etmek, evinde onun göremediği ve başkaları tarafından görülmesinden rahatsız olacağı birtakım şeylerin görülmesi ihtimalinden dolayı halk tarafından caiz kabul edilmemiştir. Ancak bu açıdan bakıldığında baygınlık hâli, göz rahatsızlığından daha kötü bir durumdur. Zira baygın kişinin bilinci yerinde olmadığı için, gelen ziyaretçi onun eviyle ilgili mahrem sayılabilecek daha fazla şeye tanık olabilir. İşte Câbir b. Abdullah ile ilgili hadis, halkın bu yöndeki telakkisinin doğru

۳۲۳- اَزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللهُ، وَازْهَدْ فِيمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ يُجْبُوكُ.

323- Dünyadan ve dünyalıklardan yüz çevir, Allah seni sevsin. İnsanların elindekine göz dikme, seni sevsinler.

Sehâvî'nin Asl'ında bu lafızla yer almaktadır.⁹²⁵ İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de ona uyarak aynı lafızla aktarmıştır.⁹²⁶ Hadisin herkesçe bilinen ifadesi ise şöyledir: **“İnsanların elindekine göz dikme, insanlar seni sevsinler.”** Nevevî de bunu *el-Erbaîn*'inde **“İnsanların sahip olduklarına göz dikme, insanlar seni sevsinler”** lafzıyla rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: “Hasen bir hadistir. İbn Mâce ve diğerleri bu hadisi hasen isnadlarla rivayet etmişlerdir.”⁹²⁷

Sehâvî Asıl'da şöyle demektedir: “İbn Mâce, Taberânî, Ebû Nuaym, İbn Hibbân, Hâkim, Beyhakî ve başkalarının Hâlid b. Amr el-Kureşî yoluyla Sehl b. Sa'd'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁹²⁸ Sehl şöyle der: Bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek ‘Ey Allah'ın Rasûlü! Bana, yaptığım zaman hem Allah'ın hem de insanların seveceği bir amel söyleseniz!’ deyince Allah Rasûlü **‘Dünyadan ve dünyalıklardan yüz çevir...’** diye başlayan hadisi zikretti. Hâkim bu hadis hakkında ‘İsnadı sahihtir’ demektedir. Ancak öyle değildir. Ravisi Hâlid, rivayet ettiği hadisin hiçbir surette alınamayacağı (*mücma' alâ terkîh*) biridir.⁹²⁹ Hatta hadis uyduran biri olduğu da ifade edilmiştir. Fakat başka raviler de bu hadisi Süfyân es-Sevrî'den rivayet etmişlerdir.⁹³⁰ Ayrıca Ebû Nuaym da

olmadığını göstermesi bakımından burada zikredilmiştir. (Bilgi için bk. İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Riyad 2003, IX, 376; İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavdîh li şerhi'l-Câmii's-Sahîh*, Dimeşk 2008, XXVII, 277) -Çeviren-

925 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 339, h.nr: 97.

926 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 20.

927 İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem*, thk. Şuayb el-Arnaût - İbrahim Bâcis, Beyrut 2001, II, 173, h.nr: 31.

928 İbn Mâce, Züh'd 1; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 193, h.nr: 5972; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 348, h.nr: 7873; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 136; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 115, h.nr: 10043.

929 Geniş bilgi için bk. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 194. (Çeviren) 930 Hâkim'in rivayetindeki isnad Hâlid b. Amr el-Kureşî > Süfyân es-Sevrî > Ebû Hâzım > Sehl b. Sa'd > Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şeklindedir. Aclûnî burada Süfyân'ın, Hâlid dışındaki öğrencilerini kastetmektedir. (Çeviren)

Mücâhid kanalıyla Enes'ten bu hadisi merfu olarak rivayet etmektedir. Ne var ki Mücâhid'in Enes'ten hadis işitmesi meselesi şüphelidir. Üstelik bunu güvenilir kimseler de rivayet etmiş; ancak Mücâhid'den öteye (yani Enes'e) geçememişlerdir. Yine bu hadis Rabî' b. Huseym'den merfû, ancak mürsel bir hadis olarak da rivayet edilmiştir.⁹³¹ Sonuç olarak bu hadisi öncelikle Nevevî, daha sonra da Irâkî **hasen** saymışlardır. Hocamız Hafız İbn Hacer'in bu konudaki sözleri ise, *Tahrîcû'l-Erbâîn*'de de açıkladığım gibi tartışmaya açıktır.”⁹³²

Suyûtî de bunu, *Câmi* 'inin zeylinde Ebû Nuaym yoluyla Enes'ten şu lafızla rivayet etmektedir: **“Dünyadan ve dünyalıklardan yüz çevir, Allah seni sevsin. İnsanlara gelince; bunu (dünyayı) onlara bırak ki onlar da seni sevsinler.”**

۳۲۴- أَزْهَدْ النَّاسِ فِي الْعَالَمِ أَهْلُهُ وَجِيرَانُهُ.

324- Bir âlime karşı en fazla ilgisiz kalan ve ona değer vermeyenler, kendi ailesi ve komşularıdır.

Bu hadisi Ebû Nuaym Ebu'd-Derdâ kanalıyla; İbn Adiy de Câbir yoluyla rivayet etmektedirler.⁹³³ Şa'rânî de bunu *el-Ukûd* adlı eserinde şu lafızla nakletmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurdu-

931 Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 52.

932 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 339-343, h.nr: 97. Hadisin *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 74, h.nr: 4855; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 481 (Suyûtî'nin görüşü); Gumârî, *Müdâvî*, I, 513-517; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 624, h.nr: 944.

933 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 245 (Avn b. Abdullah b. Utbe'nin aktardığı bir söz olarak geçmektedir). Ayrıca Ebû Nuaym, *Târihu İsfahân (Ahbâru İsfahân)*, thk. Seyyid K. Hasan, Beyrut 1990, I, 115, 211 (Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir rivayet olarak tespit ettik); İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 94-95, ravi nr: 1849. Hz. Peygamber'e dayandırılan (merfu) versiyonları hakkında uydurma derecesinde tenkitler olmakla birlikte (bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 237-8; Suyûtî, *Leâlf*, I, 193-4; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 269, h.nr: 2750), sahâbe veya tâbiîn neslinden birçok seçkin şahsiyete ait hikmetli bir söz hatta Tevrat'ta geçen bir cümle olarak daha *sahih* kabul edildiği söylenebilir. (Bk. İbn Abdilberr, *Câmiu beyânî'l-ilm ve fadlih*, thk. Ebu'l-Eşbal ez-Züheyrî, Suud 1994, I, 359, h.nr: 487, II, 1051, 1142-1144, h.nr: 2030, 2249, 2251, 2252, 2254, 2255, 2257; Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr*, VI, 329; Gumârî, *Müdâvî*, I, 519; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 272, h.nr: 2750) -Çeviren-

ğu rivayet edilmiştir: “Bir âlime karşı en fazla ilgisiz kalan ve ona değer vermeyenler, kendi çocukları sonra yakınları, daha sonra da komşularıdır. Zira ‘O, her zaman bizim yanımızdadır; ne zaman istesek bize ilmini verir!’ derler. Oysa bir âlim, insanların gelip suyundan aldıkları bir pınar gibidir. Onlar böyle düşünürlerken, bir anda o pınar kuruyabilir ve onlar da (zamanında ondan istifade edemedikleri için) pişman olurlar.”

۳۲۵- أَزْهَدُ النَّاسِ فِي الْأَنْبِيَاءِ وَأَشَدُّهُمْ عَلَيْهِمُ الْأَقْرَبُونَ.

325- Peygamberlere karşı en ilgisiz davranan, onlara değer vermeyen ve en ağır eziyetleri edip zorluk çıkaranlar, akrabalarlardır.

İbn Asâkir’in Ebu’d-Derdâ yoluyla naklettiği bir rivayettir.⁹³⁴

۳۲۶- أَزْهَدُ النَّاسِ مَنْ لَمْ يَنْسَ الْقَبْرَ وَالْبَلَى، وَتَرَكَ أَفْضَلَ زِينَةِ الدُّنْيَا، وَآثَرَ مَا يَبْقَى عَلَى مَا يَفْتَنَى، وَلَمْ يَعْذُ عَذًّا مِنْ أَيَّامِهِ، وَعَدَّ نَفْسَهُ مِنَ الْمَوْتَى.

326- İnsanların en zâhidi, kabri ve çürüyüp yok olmayı unutmayan, dünyanın en iyi ve üstün ziynetlerini terk eden, kalıcı olanı geçici olana tercih eden ve “yarın”ı ömür günlerinden saymayıp kendini ölümlerden biri olarak gören kimsedir.

Beyhakî’nin Dahhâk’tan **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁹³⁵

934 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XXXVII, 291, ravi nr: 7495. Rivayetin vâhî hatta uydurma olduğu söylenmiştir. (Bk. Münâvî, *Teysîr*, I, 144; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 272, h.nr: 2750) Her ne kadar rivayetin teknik bakımdan Hz. Peygamber’e aidiyeti problemlili olsa da bir önceki hadiste olduğu gibi mana açısından bir gerçeği yansıttığı açıktır. Hatta İncil’de “bir peygamberin sadece kendi memleketinde saygınlığını yitirdiği, itibar görmediği” ifade edilir. (Bk. Münâvî, *Teysîr*, I, 144) Bu da ilgili sözün, kadim bir hakikate dayandığının göstergesidir. (Çeviren)

935 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 143, h.nr: 10081. Zayıf bir hadis olduğuna dair bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 482; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 456, h.nr: 1292. (Çeviren)

٣٢٧- الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا.

327- İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmen, namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucunu tutman ve -eğer bir yolunu bulabilirsen- Kâbe'yi haccetmendir.

Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. ⁹³⁶Ayrıca hadis, Ömer *radiyallahu anh* dışındaki sahâbîlerden de rivayet edilmiştir.

٣٢٨- اسْتَعِزْ بِيَمِينِكَ.

328- Sağ elinden yardım al!

Bu hadisi Tirmizî, Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Ebû Hureyre şöyle der: Ensâr'dan bir adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in meclisinde oturur, Allah Rasûlü'nden işittikleri hoşuna gider, ancak ezberleyemezdi. Bu durumu ona şikâyet edip “Ey Allah'ın Rasûlü! Ben sizin sözünüzü/hadisinizi işitiyorum. Hoşuma gidiyor, ancak ezberleyemiyorum!” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Sağ elinden yardım al!”** buyurarak eliyle yazı yazmasını işaret etti. Tirmizî, rivayetin ardından “Bunun isnadı pek sağlam değildir” demiştir. ⁹³⁷

Öte yandan Beyhakî de *el-Medhal* adlı eserinde yine Ebû Hureyre kanalıyla şu rivayeti zikreder: Bir adam, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ezberinin kötü olduğunu şikâyet eder. Bunun üzerine Allah Rasûlü **“Sağ elinden yardım al!”** buyurur. Beyhakî şöyle der: “-Yalancılığından dolayı- zayıf biri olan Hasîb b. Cahder, bu hadisi Ebû Salih kanalıyla Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir.”⁹³⁸

936 Müslim, İmân 1; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, İmân 4; Nesâî, İmân 5; İbn Mâce, Mukaddime 9.

937 Tirmizî, İlim 12. Ayrıca Tirmizî, hadisin isnadında geçen Halîl b. Mürre hakkında Buhârî'nin *münkerü'l-hadîs* dediğini nakleder.

938 Beyhakî, *el-Medhal ile's-Süneni'l-kübrâ*, s. 418, h.nr: 764-765. Ebû Hâtim er-Râzî, bu hadisin münker; ilgili ravinin de *zaîfü'l-hadîs* olduğunu belirtirken, Heysemî Bezzâr'ın rivayetinde de geçen bu ravinin yalancı olduğunu

Bezzâr, Askerî ve Taberânî de bu hadisi aynı kanalla rivayet etmişlerdir. Lafız da şöyledir: Bir adam “Ey Allah’ın Rasûlü! Hiçbir şey ezberleyemiyorum” diye şikâyetini arzetti. Allah Rasûlü de **“Ezberleyebilmen için sağ elinden yardım al!”** buyurdu. Yine Beyhakî’ye ait bir lafız da şudur: Bir adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelip ezberinin kötü olduğunu şikâyet etti. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Sağ elinden yardım al!”** Yani onunla yaz! Bu lafız, Enes’ten gelen bir rivayet olarak Taberânî’de de yer almaktadır.⁹³⁹

Mürhibî’nin *Fadlu’l-ilm* adlı eserinde, **vâhî** bir isnadla Ebû Râfi’den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: (Ebû Râfi’) “Ey Allah’ın Rasûlü! Biz sizden birtakım sözler/hadisler işitiyoruz. (Ezberlemek için) kalbime elimle yardımcı olabilir miyim?” diye sordu. Allah Rasûlü “Evet” buyurdu. Ebû Râfi’in, *es-Sâdika* adında bir sahîfesi de vardı.

Öte yandan Zührî kanalıyla gelen **mürsel** bir rivayete göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hadislerin yazımına izin vermiştir. Sonuç itibariyle yazım iznine dair birtakım hadisler bulunmaktadır. Bunlardan biri de Taberânî, Ebû Nuaym ve diğerlerinin İbn Ömer’den merfu olarak rivayet ettikleri şu hadistir: **“İlmi, yazıyla kaydedin.”**⁹⁴⁰ Yine Askerî de Enes’ten merfu olarak rivayet edilen şu hadise eserinde yer vermiştir: **“İlim, yazı gibi bir şeyle kaydedilmiş değildir.”** Askerî bu rivayetin ardından şunları söyler: Bunun, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sözü olduğunu zannetmiyorum. Aksine Enes’in sözlerinden biridir. Nitekim Abdullah b. el-Müsennâ, Sümâme’nin şöyle dediğini rivayet eder: “Enes, çocuklarına ‘Evladım! İlmi, yazıyla kaydedin’ derdi.”⁹⁴¹ İşte bu, söz konusu hadisin illetidir.⁹⁴²

vurgulamaktadır. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü’l-hadîs*, VI, 300, h.nr: 2541; Heysemî, *Mecma’*, I, 152, h.nr: 683) -Çeviren-

939 Bezzâr, *Müsned*, XV, 383, h.nr: 8989; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, I, 244, h.nr: 801. Heysemî, Taberânî’deki rivayetin isnadında İsmail b. Seyf adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, I, 152, h.nr: 682)

940 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, I, 259, h.nr: 848; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 321.

941 Enes b. Mâlik’in bu sözü için bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, I, 246; Hâkim, *Müstedrek*, I, 188, h.nr: 361. Heysemî, Taberânî’ye izafe ettiği bir hadisin ravilerinin Buhârî ve Müslim’in ravilerinden olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, I, 152, h.nr: 681) -Çeviren-

942 Bütün bu rivayet ve bilgiler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 353-357, h.nr: 101. Hadisin Hz. Peygamber’e izafesi açısından zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk.

٣٢٩- اسْتَعِيزِي بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ هَذَا، فَإِنَّهُ الْغَاسِقُ إِذَا وَقَبَ.

329- Şunun şerrinden Allah'a sığın. Çünkü bu, karanlığı çöktüğü zaman gecedir.

Allah Rasûlü'nün ayı göstererek Âişe *radiyallahu anhâ*'ya hitaben söylediği bir sözdür. Tirmizî bunu rivayet etmiş ve Hz. Âişe'nin hadisi olarak sahih saymıştır.⁹⁴³ Buradan hareketle de Nevevî'nin bu hadisi zayıf saymış olması tenkit edilmiştir.⁹⁴⁴

Öte yandan Beğavî de bu hadisi, Âişe *radiyallahu anhâ*'ya kadar uzanan bir isnadla rivayet etmiştir. Hz. Âişe şöyle der: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* elimden tutarak aya baktı ve “**Âişe! Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden Allah'a sığın**” dedi.⁹⁴⁵

İbn Abbâs “Metindeki el-ğâsık, gecenin doğu tarafından karanlığıyla geldiği zaman için kullanılır” demiştir. İbn Zeyd ise şöyle der: “el-Ğâsık, ülker (süreyyâ) yıldızının düşüklüğüdür. Bu yıldızın düşük olması hâlinde hastalıkların arttığı, yükseldiği esnada da ortadan kalktığı söylenir.”

٣٣٠- اسْتَعِينُوا بِطَعَامِ السَّحْرِ عَلَى صِيَامِ النَّهَارِ، وَبِالْفَيْلُولَةِ عَلَى قِيَامِ اللَّيْلِ.

330- Gündüz oruç tutabilmek için sahur yemeğinden; gece namazı için de öğle uykusundan (kaylûle) destek alın.

İbn Mâce, İbn Ebî Âsım ve Hâkim'in İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁴⁶

Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 281, h.nr: 2761.

943 Tirmizî, *Tefsîr* 93. Ayrıca bk. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 122, h.nr: 10064; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 8, h.nr: 25802; Tayalisî, *Müsned*, III, 90, h.nr: 1589; Hâkim, *Müstedrek*, II, 589, h.nr: 3989. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, I, 714, h.nr: 372.

944 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 358, h.nr: 102. Nevevî bu hadisle ilgili olarak *Fetâva'n-Nevevî*'de “zayıftır” demiştir. Bk. Nevevî, *Fetâvâ'n-Nevevî (el-Mesâilü'l-l-mensûra)*, thk. Muhammed el-Haccâr, Beyrut 1996, s. 256. (Çeviren)

945 Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, V, 167, h.nr: 1366.

946 İbn Mâce, *Sıyâm* 22; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 214, h.nr: 1939; Hâkim, *Müstedrek*, I, 588, h.nr: 1551. Hâkim isnadında geçen Zem'a b. Sâlih ile Seleme b. Vehrâm'ın, rivayetleri delil alınamayacak *metrûk* kimselerden olmadıklarını, ancak yine de Buhârî ve Müslim'in onlardan rivayette bulunmadıklarını belirtir. (Çeviren)

Taberânî ve Muhammed b. Nasr ise Zem'a'dan şu lafızla nakletmektedirler: **“Gece namazı için gündüz kaylûle (öğle) uykusundan; gündüz oruç tutabilmek için de sahur yemeğinden destek alın.”** Bu hadisi Ziyâuddîn el-Makdisî *el-Muhtâra* adlı eserinde ve Hâkim de rivayet etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir.⁹⁴⁷ Ancak isnadında Zem'a isimli ravi, hatasından dolayı -*sadûk* biri olmakla birlikte- **zayıftır**.

Leâli ve Dürer'de ise bu hadis, Bezzâr'ın İbn Abbâs'tan rivayeti olarak şu lafızla geçmektedir: **“Gece namazına gündüz kaylûlesinden; gündüz orucuna da sahur yemeğinden destek alın.”** Yine *Leâli*'de yer aldığına göre Bezzâr'ın, Katâde yoluyla rivayet ettiği hadiste Katâde şöyle der: Enes'in şöyle dediğini işittim: “Üç şeye gücü yeten kimsenin, oruca da gücü yeter: (İftar vaktinde bir şey) içmeden önce yemek yiyen; ayrıca sahur ve kaylûle yapan kimse.”⁹⁴⁸

Öte yandan kaylûle yapma emri, Enes yoluyla gelen merfu bir rivayet olarak Taberânî'de şu lafızla yer almaktadır: **“Kaylûle yapın. Zira şeytanlar kaylûle yapmaz.”**⁹⁴⁹ Keza Muhammed b. Nasr'ın, Mücâhid'den naklettiği bir rivayet de şöyledir: Ömer *radiyallahu anh'a*, valilerinden birinin kaylûle yapmadığı bilgisi ulaştı. O da ona derhal “Kaylûle yap. Zira şeytan kaylûle yapmaz” diye talimat yazdı. Yine İsmail b. Ayyâş'ın hadisinde Ebû Ferve'nin şöyle dediği rivayet edilir: “Kaylûle, hayırlı insanların amelidir. O, kalbi dinlendirip rahatlatır ve gece namazına güç kazandırır.” Aynı şekilde Havvât b. Cübeyr'in de şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Gündüzün başında uyumak cahillik, ortasında uyumak güzel meziyet, sonunda uyumak ise ahmaklıktır.”⁹⁵⁰ Yine Muhammed b. Nasr'ın aktardığı bir rivayete göre, Fadl b. el-Hasen çarşıda bir grup insana uğrar ve birtakım işlerine tanık olur. Ardından da “Bunlar kaylûle

947 Hâkim, *Müstedrek*, I, 588, h.nr: 1551; Makdisî, *el-Ehâdisü'l-muhtâra*, XI, 402, h.nr: 423.

948 Zerkeşî, *Leâli*, s. 54; Suyûtî, *Dürer*, s. 49, h.nr: 17.

949 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 13, h.nr: 28.

950 Bu rivayetin Aclûnî'nin aktardığı metninde bir takdim tehir söz konusudur. Biz de tercümede rivayetin geçtiği ilk kaynaklardaki lafızı esas aldık. (Rivayet için bk. İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, V, 339, h.nr: 26677; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 425, h.nr: 1242) -Çeviren-

yapmıyorlar mı?” diye sorar. Cevaben “Hayır” derler. O da “Ben bunların gecelerinin kötü bir gece olacağı kanaatindeyim” der.⁹⁵¹

۳۳۱- اسْتَوْضُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا، فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضَلَعٍ، وَإِنَّ أَعْوَجَ مَا فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ - وَفِي لَفْظٍ: وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ - فَإِنَّ ذَهَبْتَ تَقِيْمُهُ كَسَرْتُهُ، وَإِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ، فَاسْتَوْضُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا.

331- Kadınlara iyi davranmanızı vasiyet ediyorum! Zira kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburgada en eğri olan taraf ise en üst kısmıdır. Eğer onu düzeltmeye kalkışırsan kırarsın; şayet bırakırsan o eğri hâliyle kalır. Onun için kadınlara iyi davranmanızı vasiyet ediyorum.

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁵² Müslim’in bir rivayetinde ise şu ifadeler yer almaktadır: *“Şüphesiz kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Her zaman senin istediğin ölçüde hareket edemez. Eğer ondan faydalanmak istiyorsan, onun bu eğri hâliyle faydalanacaksın. Yok eğer düzeltmeye kalkışırsan, kırarsın; kırılması da boşanmasıdır.”*⁹⁵³

Öte yandan Tirmizî’nin “hasen-sahih” kaydıyla Amr b. el-Ahvas el-Cüşemî radiyallahu anh’dan rivayet ettiği bir hadise göre, Amr, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’in, Veda Haccındaki hutbesinde şöyle buyurduğunu işittiğini belirtmektedir: *“Dikkatli olun! Kadınlara iyi davranmanızı vasiyet ediyorum! Çünkü onlar, yanınızda esirdirler (عَوَان/avân). Bunun dışında onlar üzerinde bir yetkiniz yoktur; herhangi bir dayatmada bulunamazsınız. Ancak kesin ve apaçık bir ahlâksızlık yapmaları durumunda, onları yataklarında yalnız bırakabilir ve ciddi şekilde aşağılayıp can yakmayacak ve yaralamayacak sûrette, onlara hafifçe vurabilirsiniz. Şayet size itaat ederlerse, artık onlara zarar verecek bir şey yapmayın. Dikkatli olun! Sizin onlar üzerinde haklarınız; onların da sizler üzerinde hakları vardır. Onlar üzerindeki haklarınızdan biri de izniniz dışında hiç kimseyi evlerinize almamaları ve hoşlanmadığınız kimselere*

951 Buraya kadarki bilgi ve rivayetlerin toplamı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 358-362, h.nr: 103.

952 Buhârî, Enbiyâ 1, Nikâh 80; Müslim, Radâ’ 60; İbn Mâce, Nikâh 3.

953 Müslim, Radâ’ 59.

eşiğini çığnetmemeleridir. Onların sizler üzerindeki haklarından biri de maruf ölçüsünde nafakalarını ve giyim-kuşamlarını sağlamaktır.”⁹⁵⁴

Nevevî şöyle demiştir: “Rivayette geçen ‘عَوَان/avân’ kelimesi ‘عَانِيَة/âniye’ kelimesinin çoğul kalıbı olup ‘esir kadınlr’ anlamına gelmektedir. Bu durumda ‘العَانِي/el-ânî,’ ‘erkek esir’ demektir. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, kadınları, kocalarının hükmü altına girmelerinden dolayı esir kadınlara benzetmiştir.”

٣٣٢- اسْتَفْتَحُوا بِالْصَّدَقَاتِ أَوْ بِقَضَاءِ الدِّينِ.

332- Sadakalarla veya borç ödemek suretiyle rızık kapısının açılmasını talep edin.

Aliyyü'l-Kârî *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*'sında İbnü'd-Deyba'dan naklen “Dillerde dolaşan bir rivayettir. Ancak ben bunu bu lafızla (herhangi bir kaynakta) göremedim” demektedir.⁹⁵⁵

Ben de (Aclûnî) derim ki: Ben de bu cümleyi *Temyîz*'de göremedim.⁹⁵⁶ Ancak buna benzer manada bir rivayet gördüm. O da *Müsnedü'l-Firdevs*'te geçen ve Abdullah b. Amr el-Müzenî'den nakledilen şu hadistir: **“Rızık için sadakadan yardım alın.”**⁹⁵⁷ Bu noktayı iyi düşün. Ayrıca söz konusu rivayet dillerde şu lafızla meşhur olmuştur: “Sadakayla yahut borç ödeyerek rızık talep eden kimse hüsrana uğramaz.” Bazıları da meşhur olanı şu lafızla rivayet ederler: “Kim bir sadakayla yahut borç kapatarak rızık talebinde bulunursa, Allah o kimseyi o günün şerrinden korur.”⁹⁵⁸

954 Tirmizî, Radâ' 11, Tefsîr 10.

955 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 97, h.nr: 40.

956 Aclûnî'nin göremediğini belirttiği cümle İbnü'd-Deyba'ın *Temyîz*'inin 22. sayfasında mevcuttur. Gözünden kaçmış olmalıdır. (Çeviren)

957 Bk. Deylemî, *Firdevs*, III, 90, h.nr: 4254. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 275, h.nr: 2754.

958 Aclûnî'nin sözünü ettiği bu lafızla gelen rivayetleri araştırmamıza rağmen hiçbir kaynakta tespit edemedik. (Çeviren)

۳۳۳- اسْتَوْضُوا بِالْمِغْزَى خَيْرًا، فَإِنَّهَا مَالٌ رَقِيقٌ، وَهُوَ فِي الْجَنَّةِ، وَأَحَبُّ الْمَالِ إِلَى اللَّهِ الضَّأْنُ، وَعَلَيْكُمْ بِالْبَيَاضِ، فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ بَيَضَاءً، فَلْيَبْنِسْهُ أَخْيَاؤُكُمْ، وَكَفِّنُوا فِيهِ مَوْتَاكُمْ، وَإِنْ دَمَ الشَّاةِ الْبَيَضَاءُ أَغْظَمَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ دَمِ السُّودَاوَيْنِ.

333- Keçilere iyi davranın! Çünkü keçi, (koyun gibi cefa ve şiddetli soğuğa katlanamayan) narın bir maldır ve cennettir. Allah’a en sevimli gelen hayvan ise koyundur. Özellikle de beyaz olanını tercih edin. Çünkü Allah cenneti beyaz renkte yaratmıştır. Onun için dirileriniz⁹⁵⁹ beyaz giysinler; ölülerinizi de onunla kefenleyin. Şüphesiz Allah katında bir ak koyunun kanı, iki kara koyunun kanından üstündür.

İbn Hacer el-Heytemî *el-Fetâva’l-hadîsiyye* adlı eserinde bu rivayetle ilgili olarak sadece “Bunu Taberânî rivayet etmiştir” demekle ve ne (sıhhat) derecesini ne de sahâbî ravisini belirtmektedir.⁹⁶⁰

۳۳۴- أَسْفِرُوا بِالْفَجْرِ؛ فَإِنَّهُ أَغْظَمَ لِلْأَجْرِ.

334- Sabah namazını, ortalığın aydınlanmaya başladığı vakte (*isfâr vaktine*) kadar erteleyin. Zira bunun ecri daha büyüktür.

959 Aclûnî’nin metninde bu lafız, yanlışlıkla “hayırlılarınız” anlamına gelen “أَخْيَارُكُمْ/ahyârüküm” şeklinde yazılmıştır. Nitekim Aclûnî’nin, İbn Hacer el-Heytemî’den naklen işaret ettiği, Taberânî’nin *el-Mu’cemu’l-kebîr* adlı eserinde de tercümeyle esas aldığımız şekliyle geçmektedir. Ayrıca rivayetin sonunda “bir siyah koyun” manasına gelen “السُّودَاءُ/es-sevdâ” lafzı, Taberânî’nin rivayetinde “iki siyah koyun” manasındaki “السُّودَاوَيْنِ/es-Sevdâveyn” lafzıyla yer almaktadır. Aclûnî’de yer alan bu lafız farklılıklarının İbn Hacer el-Heytemî’nin *el-Fetâva’l-hadîsiyye*’sinde de aynen geçtiğini gördük. Bu durumda Aclûnî, ilgili metni Taberânî’nin eserine hiç bakmadan Heytemî’den almış gözükmektedir. (Rivayetleri krş. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XII, 109, h.nr: 11201; İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 123, h.nr: 153) -Çeviren-

960 Rivayetin isnadında Hamza en-Nasîbî adındaki ravi hakkında, hadis tenkit otoriteleri tarafından “çok zayıf, metrûk hatta hadis uydurmakla itham edilen, rivayetlerinin çoğu uydurma olan” şeklinde olumsuz değerlendirmeler yapılmıştır. (Bilgi için bk. Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, I, 606, ravi nr: 2299; Heysemî, *Mecma’*, IV, 66, h.nr: 6257; Sehâvî, *el-Ecvibetü’l-mardiyye fî mâ süile’s-Sehâvî anhu mine’l-ehâdîsi’n-Nebeviyye*, thk. M. İshâk Muhammed İbrahim, Dâru’r-râye 1418, I, 258; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, I, 620, h.nr: 431) -Çeviren-

Bu hadisi Tirmizî, Nesâî ve İbn Hibbân, Râfi' b. Hadîc'ten rivayet etmektedirler.⁹⁶¹ Deylemî'nin Enes kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Sabah namazını, ortalığın aydınlanmaya başladığı vakte (isfâr vaktine) kadar erteleyin, mağfiret olunursunuz.”**

۳۳۵- أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ، فَإِنَّ تَكَّ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا إِلَيْهِ، وَإِنْ تَكَّ سَوَى ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ.

335- Cenazede hızlı hareket edin. Eğer iyi bir kişi ise, bu bir hayır sayılır; zira onu bir an önce o hayra (mezarındaki cennet bahçesine) kavuşturmuş olursunuz. Yok eğer iyi biri değilse, bu da zaten bir şerdir; dolayısıyla onu bir an evvel omuzlarınızdan indirmiş olursunuz.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁶²

۳۳۶- اسْتَعِذُوا بِاللَّهِ مِنْ طَمَعٍ يَهْدِي إِلَى طَبْعٍ، وَمِنْ طَمَعٍ يَهْدِي إِلَى غَيْرِ مَطْمَعٍ، وَمِنْ طَمَعٍ حَيْثُ لَا مَطْمَعٍ.

336- Haysiyeti lekelemeye ve dini zedelemeye yol açan; gerçekleşme ihtimali çok uzak olan hayallere sarılmaya götüren ve hatta gerçekleşme umudu hiç olmayan ütopyalara kapılmaya sebep olan aşırı hırs ve açgözlülüktен Allah'a sığının.

Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Hâkim'in Muâz b. Cebel kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁶³

961 Tirmizî, Salât 117; Nesâî, Mevâkîr 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 518, h.nr: 17286; İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 357, h.nr: 1490; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 116, h.nr: 9289; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 671, h.nr: 2151.

962 Buhârî, Cenâiz 51; Müslim, Cenâiz 50, 51.

963 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 351, h.nr: 22021; Bezzâr, *Müsned*, VII, 105, h.nr: 2662; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XX, 93, h.nr: 179; Hâkim, *Müstedrek*, I, 716, h.nr: 1956. Hâkim, kendi rivayetin isnadının *müstakim* (sahih yahut hasen) olduğunu belirtmektedir. Her ne kadar hadisin farklı sahâbîlerden gelen bir kısım rivayetlerinin isnadında Abdullah b. Âmir el-Eslemî adında zayıf bir ravi mevcutsa da (bk. Zehebî, *Mîzân*, II, 448, ravi nr: 4394) Heysemî, Taberânî'nin bu hadisi, farklı isnadlarla rivayet ettiğini ve bir tanesinin ravilerinin güvenilir kimselerden oluştuğunu vurgulamaktadır. (Bk. *Mecma'*, X, 249, h.nr: 17824) Bu sebeple Elbânî'nin, hadisin zayıf olduğu yönündeki iddiası (bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi 'z-zâife*, III, 552, h.nr: 1373) isabetli gözükmemektedir. (Çeviren)

۳۳۷- اسْتَفْرَهُوا ضَحَايَاكُمْ، فَإِنَّهَا مَطَايَاكُمْ عَلَى الصِّرَاطِ.

337- Kurbanlık hayvanlarınızı iyi ve kalitelisinden seçin. Çünkü onlar sizin sıratdaki bineklerinizdir.

Deylemî bu hadisi **çok zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet etmiştir.⁹⁶⁴ İmamü’l-Haremeyn el-Cüveynî’nin *en-Nihâye*’sinde; Gazzâlî’nin de *el-Vasît* ve *el-Vecîz* adlı eserlerinde bu rivayet şu lafızla yer almaktadır: **“Kurbanlık hayvanlarınız iri ve besili olsun. Çünkü onlar sıratdaki bineklerinizdir.”**⁹⁶⁵ İmâmü’l-Haremeyn “Bu hadis, o kurbanların, kurban kesenler için binekler olarak hazırlanması anlamına gelir. Sırattan geçmeyi kolaylaştırdıkları da söylenmiştir” demektedir. Ancak İbnü’s-Salâh şunları söylemektedir: “Bildiğimiz kadarıyla bu hadis, marûf olmadı gibi sâbit de değildir.”⁹⁶⁶ Öte yandan Ebû Bekir b. el-Arabî de Tirmizî şerhinde şöyle demektedir: “Kurbanlık hayvanın faziletine dair sahih bir hadis yoktur. **‘Bu kurbanlıklar, sizi cennete götüren bineklerinizdir’** hadisi de bunlardan biridir.”⁹⁶⁷

۳۳۸- اسْتَاكُوا عَرْضًا، وَاذْهَبُوا غِبًّا، وَانْتَحَلُوا وَثْرًا.

338- (Dişlerinizi) enine doğru misvaklayın, güzel kokuları ara sıra kullanın ve sürmeyi tek sayı olarak çekin.

Nevevî *Şerhu’l-Mühezzeb* adlı eserde şöyle der: “Bu hadis **zayıftır** ve maruf değildir.”⁹⁶⁸ Zerkeşî de *Leâli*’de, İbnü’s-Salâh’ın şu sözünü nakletmekte ve kendisi de onaylamaktadır: Bu hadisi araştırdım, ancak bir aslına vâkıf olamadım.” Üstelik hiçbir hadis kitabında (bu lafızla bilinen)

964 Deylemî, *Firdevs*, I, 85, h.nr: 268. Rivayetin isnadında geçen Yahya b. Ubeydullah et-Teymî el-Medenî isimli ravinin *çok zayıf* biri olduğu ifade edilmiştir. (Bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu’l-habîr fi tahrîci ehâdîsi’r-Râfiyyi’l-Kebîr*, thk. Ebû Asım Hasan b. Abbâs b. Kutub, Mısır 1995, IV, 251, h.nr: 2364; Sehâvî, *Makâsîd*, I, 371; Suyûtî, *Dürer*, s. 71, h.nr: 83) Bu itibarla hadisin çok zayıf olduğu; isnad ve metninin bâtil olduğu belirtilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VI, 207, h.nr: 2687; Gumârî, *Müdâvî*, I, 533-534)

965 Bu rivayet ileride 1794 no’lu hadis olarak ayrıca zikredilecektir.

966 Bk. İbnü’s-Salâh, *Şerhu Müşkili’l-Vasît*, thk. Abdülmün’im Halîfe Ahmed Bilâl, Suud 2011, IV, 199. (Çeviren)

967 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 370-371, h.nr: 109.

968 Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l-Mühezzeb*, Dâru’l-fikr ts, I, 280.

böyle bir hadisten söz edilmemektedir. Beyhakî, dişleri enine doğru misvaklamaya dair bir bölüm açmışsa da delil alınabilecek nitelikte bir hadis zikretmemiştir.”⁹⁶⁹

Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında da aynı ifadeler geçmektedir. Ancak Sehâvî buna şöyle bir ilavede bulunmaktadır:⁹⁷⁰ Ebû Dâvûd'un **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadiste Atâ b. Ebî Rabâh şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: “**İçtiğinizde emerek için; misvak kullandığınızda da (dişlerinizin) enine doğru misvaklayın.**”

Yine Beyhakî, Beğavî, İbn Adiy, İbn Mende, İbn Kâni ve Taberânî, içerisinde **zayıflık ve inkıta** (kopukluk) bulunan bir isnadla Behz b. Hakîm'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, misvağı (dişlerin) enine doğru kullanır, suyu emerek ve üç nefeste içerdi. Ve şöyle buyururdu: “**Bu, en zahmetsiz, hazmı en kolay ve hastalıktan en iyi koruyan yöntemdir.**”⁹⁷¹

Öte yandan bu hadisi, Ali b. Rabîa el-Kuraşî de Saîd b. el-Müseyyeb kanalıyla Behz yerine Rabîa b. Eksem'den rivayet etmektedir. Beyhakî ve Ukaylî de bunu **çok zayıf bir isnadla** Rabîa b. Eksem'den nakletmektedirler. Hatta İbn Abdilberr şöyle demiştir: “Rabîa, Hayber'de şehit düşmüştür. Bu sebeple İbnü'l-Müseyyeb ona yetişememiştir.” (İbn Abdilberr) *et-Temhîd* adlı eserinde ise “(Behz ve Rabîa kanalıyla nakledilen) bu iki hadis, isnad açısından sahih değildir” demektedir.⁹⁷²

Şu kadar var ki Ebû Nuaym, hadisteki ilk cümleye benzer manadaki bir hadisi, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet etmektedir. Hz. Âişe şöyle der: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (dişlerini) boyuna değil enine doğru misvaklardı. Ancak bu hadisin de isnadında Abdullah b. Hakîm adında **metrûk** bir ravi bulunmaktadır.

969 Zerkeşî, *Leâli*, s. 56.

970 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 347, h.nr: 99.

971 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, II, 47, h.nr: 1242; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 533, ravi no: 2091; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 66, h.nr: 174. Behz b. Hakîm kanalıyla gelen rivayette Sübeyt b. Kesîr'in zayıf olduğu (bk. *Mecma'*, V, 80, h.nr: 8255), Yemen b. Adiy'in ise ondan daha zayıf olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, I, 109) -Çeviren-

972 İbn Abdilberr, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvattai mine'l-meânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - M. Abdülkerîm el-Bekrî, Mağrib 1387, I, 395. Bu lafızla gelen rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 345, h.nr: 941. (Çeviren)

Hadiste geçen **“güzel kokuları ara sıra kullanın”** şeklindeki ikinci cümleye benzer anlamda bir rivayeti ise Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî ve İbn Hibbân, Abdullah b. Muğaffel’den rivayet etmişlerdir.⁹⁷³ Tirmizî ve İbn Hibbân’ın sahih kaydıyla aktardıkları bu rivayette İbn Muğaffel şöyle der: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, sık sık saç taramayı yasaklamıştır.” Yine Tirmizî’nin *Şemâil*’inde adı zikredilmeyen bir sahâbîden **hasen bir isnadla** rivayet edildiğine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* saçlarını seyrek tarardı.

Hadisteki üçüncü cümleye benzer anlamdaki rivayeti de Ebû Dâvûd, Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla merfu olarak nakletmektedir.⁹⁷⁴ O da şöyledir: **“Sürme çeken kimse, tek sayı olmasına dikkat etsin. Kim böyle yaparsa, güzel yapmış olur; böyle yapmayan için de bir sakınca yoktur.”**⁹⁷⁵

٣٣٩- اسْتَعِينُوا عَلَى إِطْفَاءِ الْحَرِيقِ بِالْتَّكْبِيرِ.

339- Yangın söndürmede tekbirden yardım alın.

Bu hadis hakkındaki açıklama daha önce **“Bir yangın gördüğünüzde tekbir getirin...”** hadisinde geçmişti.⁹⁷⁶

٣٤٠- اسْتَعِينُوا عَلَى كُلِّ صَنْعَةٍ بِصَالِحِ أَهْلِهَا.

340- Her meslek ve beceri için, onun en iyi uzmanından yardım alın.

Sehâvî *Asıl*’da şöyle demektedir:⁹⁷⁷ “Bu rivayet, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **‘Dünyevî konular (ile ilgili deneyim ve beceriye**

973 Ebû Dâvûd, Teraccül 1; Tirmizî, Libâs 22; Nesâî, Zînet 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 348, h.nr: 16793; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 295, h.nr: 5484.

974 Ebû Dâvûd, Tahâret 18.

975 Bu husustaki rivayet ve değerlendirmelerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 347, h.nr: 99.

976 Bk. 234 no’lu hadis.

977 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 365, h.nr: 606.

dayalı görüş, tercih) size aittir⁹⁷⁸ hadisi kapsamında anlaşılıp benimse-
nebilir.”

Temyîz’de ise şöyle denilmiştir:⁹⁷⁹ Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde Sa’d yoluyla gelen şu hadis de bu sözü desteklemektedir. Sa’d şöyle anlatır: Bir hastalığa yakalanmışım. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni ziyarete geldi ve elini göğsümün ortasına koydu. O kadar ki o elinin se- rinliğini kalbimin üzerinde hissettim. Ardından şöyle buyurdu: **“Sen kalp hastasısn. Sakîfli el-Hâris b. Kelede’ye git; zira o, tıptan anlayan bir adamdır...”**⁹⁸⁰

٣٤١ - اسْتَعِينُوا عَلَى النَّسَاءِ بِالْعُرِّيِّ، فَإِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا عَرِيَتْ لَزِمَتْ بَيْنَهَا.

341- Kadınları, (giyim-kuşam ihtiyaçlarını asgarî düzeye indirip) elbisesiz bırakarak onlara karşı tavrınızı sergileyin. Çünkü kadın, (dışarıda) giyecek bir şey bulamadığı zaman evinden çıkamaz.

Taberânî’nin, *el-Evsat*’ta Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁸¹ Bu konuda Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh*’dan nakledilen başka bir hadis de mevcuttur. İbn Adiy’in Enes’ten aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Kadınların giyim-kuşam ihtiyaçlarını asgarî düzeye indirmek suretiyle onlara karşı tavrınızı sergileyin. Çünkü onlardan biri, çok elbisesi oldu- ğu ve güzelce süslendiği zaman, dışarıya çıkmaktan hoşlanır.”**⁹⁸²

978 Benzer manada hadisler için bk. Müslim, Fezâil 141; İbn Mâce, Ruhûn 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 19, h.nr: 12544; Tahâvî, *Şerhu müşkili’l-âsar*, IV, 424, h.nr: 1722.

979 İbnü’l-Deyba’, *Temyîz*, s. 21-22.

980 Ebû Dâvûd, Tıb 12; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VI, 50, h.nr: 5479.

981 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VIII, 165, h.nr: 8287. Ancak işaret edilen bu kaynakta “Çünkü kadın...” diye başlayan ikinci cümleyi tespit edemedik. Ayrıca Heysemî, bu rivayette Taberânî’nin hocası Musa b. Zekeriya isimli ravinin *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, V, 138, h.nr: 8617) -Çeviren-

982 İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 507, ravi no: 137. Ancak İbn Adiy’de, Taberânî’de olduğu gibi ikinci cümle yoktur. Aclûnî’nin işaret ettiği metnin tam olarak bulunduğu bir kaynakta ise bu rivayet, Hz. Ömer’e ait bir söz olarak aktarılmaktadır. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 53, h.nr: 1771. Ayrıca İbn Adiy, Hasen b. Süfyân > Zekeriya b. Yahya > İsmail b. Abbâd el-Müzenî > Saîd b. Ebî Arûbe > Katâde > Enes isnadıyla aktardığı bu hadisin *münker* olduğunu vurgulamaktadır. Sonuç olarak bu ve benzer lafızdaki hadislerin genel olarak *çok zayıf* hatta *asılsız* ve *uydurma* olduğu ifade edilmiştir. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 282; Suyûtî,

٣٤٢- اسْتَعِيثُوا عَلَىٰ إِنْجَاحِ حَوَائِجِكُمْ بِالْكِثْمَانِ؛ فَإِنَّ كُلَّ ذِي نِعْمَةٍ مَخْسُودٌ.

342- İhtiyaçlarınızın giderilmesi için gizlilikten yararlanın. Çünkü her nimet sahibine haset edilir.

Taberânî ve Ebû Nuaym'ın **zayıf bir isnadla** Muâz b. Cebel'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı şekilde bunu Beyhakî, İbn Ebi'd-Dünyâ, Askerî ve Kuzâî de aralarında Saîd b. Sellâm'ın bulunduğu bir isnadla rivayet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel de Saîd b. Sellâm'ın yalancı olduğunu belirtmiştir.⁹⁸³

Öte yandan Askerî'nin başka bir kanaldan, ancak içerisinde **inkıta** (kopukluk) bulunan **zayıf bir isnadla** rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“İhtiyaçlarınızın karşılanma talebi için, onların gizli tutulmasına gayret gösterin. Çünkü her nimetin hasetçileri vardır. Hatta kişi, bir oktan daha düzgün olsa bile, mutlaka onu kötüleyecek birtakım insanlar olur.”**

Bu rivayetin bir başka tariki de el-Hılaî'nin *Fevâid*'inde Ali radiyallahu anh'dan merfu olarak nakledilmektedir: **“İhtiyaçlarınızın karşılanmasında, onların gizli tutulmasına gayret edin.”** Ayrıca bu hadisin mana itibarıyla bir temeli olduğunu gösteren rivayetlerden biri de Taberânî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak aktardığı şu hadistir: **“Kuşkusuz nimet sahiplerinin hasetçileri vardır, onlardan sakının ve uzak durun.”**⁹⁸⁴ Zeylâî de *Keşşâf*'in hadislerini tahrir ettiği eserinde, Enbiyâ sûresinde bu hadisi

Leâli, II, 153-154; Şevkânî, *Fevâid*, s. 135, h.nr: 54; Gumârî, *Müdâvî*, I, 530, II, 543; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 37-38, VI, 355, h.nr: 2827) -Çeviren-

983 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 292, h.nr: 1186; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 96; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 34, h.nr: 6228. Bu rivayet hakkında hadis tenkit otoritelerinin münker, asılsız ve uydurma gibi değerlendirmeleri söz konusudur. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadîs*, V, 687, h.nr: 2258; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 165-166; İbn Kudâme, *el-Müntehab min İleli'l-Hallâl*, thk. Ebû Muâz Târık, Dâru'r-râye ts, s. 83; Gumârî, *Müdâvî*, I, 529) -Çeviren-

984 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, VII, 204, h.nr: 7277. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki İsmail b. Amr el-Becelî'nin, İbn Hibbân tarafından güvenilir biri olarak sayıldığını, ancak zayıf biri olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 195, h.nr: 13738) -Çeviren-

kendilerinden rivayet ettiği bir grup sahâbîyi zikretmektedir.⁹⁸⁵ Nimetlerden bahsetmeye dair nakledilen hadisler ise o nimetlerin gerçekleşmesinden sonrasıyla alakalı olarak yorumlanmış ve anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu hadisle çelişmemektedir. Şu da var ki, eğer nimetlerden bahsetmek, daha sonrasında bir hasede yol açacaksa o vakit gizlemek daha uygun olacaktır.⁹⁸⁶

٣٤٣- اسْتَعْنُوا عَنِ النَّاسِ وَلَوْ بِشَوْصِ السَّوَالِ.

343- Bir misvağın yıkandıktan sonraki atık suyu (yahut misvağın dökülen parçacıkları) ile yetinmek zorunda kalsanız bile, insanların eline bakmayın ve onlara muhtaç kalmayın.

Bezzâr, Taberânî, Askerî ve Kuzâî'nin **güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla** İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁸⁷ Ayrıca Askerî bunu yine merfu olarak, ancak **isnadsız bir şekilde** şu lafızla rivayet etmektedir: **“Bir misvağın kırık parçasıyla yetinmek zorunda kalsanız bile, insanların eline bakmayın ve onlara muhtaç kalmayın.”**

İnsanlardan bir şey dilenmekten ve istemekten kaçınmaya dair hadisler hakkında müstakil çalışmalar yapılmıştır. Bu hadise en yakın manadaki hadislerden biri de şu sahih hadistir: **“Birinizin sırtına bir bağ odunu yüklenip (satarak) ondan sadaka vermesi ve bu yolla kendini muhtaç olmaktan kurtarması, -kendisine verseler de vermeseler de- insanlardan bir şeyler istemesinden çok daha hayırlıdır.”**⁹⁸⁸

985 Zeylâî, *Tahrîcû ehâdîsi ve'l-âsârî'l-vâkıa fî tefsîri'l-Keşşâf*, thk. Abdullah b. Abdurrahmân es-Sa'd, Riyad 1414, II, 360-362.

986 Bu konudaki rivayet ve değerlendirmelerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 362-365, h.nr: 104. Sehâvî'nin rivayetleri serdettikten sonraki yorum ve yaklaşımı hadisin bir aslının olduğu yönünde bir eğilime sahip olduğunu göstermektedir. Bu noktada hadisin bütün tarikleriyle ilgili olumsuz tenkitleri sıraladıktan sonra, Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayetin isnadının *ceyyid* olduğu sonucuna varan ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 436-469, h.nr: 1453. (Çeviren)

987 Bezzâr, *Müsned*, XI, 106, h.nr: 4824; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 444, h.nr: 12257. Münzirî, Irâkî ve Heysemî bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmektedirler. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 331, h.nr: 1214; Heysemî, *Mecma'*, III, 94, h.nr: 4510; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1565, h.nr: 5. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 434, h.nr: 1451) -Çeviren-

988 Benzer lafızlarla gelen hadisler için bk. Buhârî, Zekât 50, 53; Tirmizî, Zekât 38.

İmamımız Şâfiî -rahmetullahi aleyh'in- şu sözleri ne kadar da güzeldir:

“Dağların zirvelerinden kayalar taşımak,

Bence insanların minnetleri altında kalmaktan daha sevimlidir,

Dediler ki bana: Ayıptır çalışıp kazanmak,

Dedim ki: Asıl ayıp, dilenme zilletidir.”

٣٤٤- أَشَلَمْتُ عَلَى مَا أَشَلَمْتُ مِنْ خَيْرٍ.

344- Sen geçmişte yaptığın hayırlar üzere Müslüman oldun.

Müslim'in Hakîm b. Hizâm'dan rivayet ettiği bir hadistir. Sebebi ise şudur: Hakîm b. Hizâm, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben “(Ey Allah'ın Rasûlü!) Cahiliye devrinde ibadet niyetiyle yapmış olduğum sadaka veya köle azadı yahut akrabalık bağını gözetmek gibi amellerim hakkında ne buyursunuz? Bunlarda bir ecir var mıdır?” diye sordu. Allah Rasûlü de yukarıdaki cümleyi zikretti. Bir diğer rivayette de Hakîm'in şöyle dediği belirtilir: “Allah'a yemin olsun ki, cahiliye döneminde (hayır namına) yaptığım bir şeyin aynısını İslâm'a girdikten sonra da mutlaka yapacağım.”⁹⁸⁹

٣٤٥- اسْتَفْتِ قَلْبَكَ، وَإِنْ أَفْكَكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ.

345- İnsanlar sana fetva verip dursalar da sen yine kalbine danış, kalbinden fetva iste.

Ahmed b. Hanbel, Taberânî, Ebû Ya'îla ve Ebû Nuaym'ın Vâbisa'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁹⁰ Bu manada Nevvâs, Vâsile ve daha başkalarından rivayet edilen hadisler de vardır.⁹⁹¹

989 Müslim, İmân 194, 195; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 35, h.nr: 15319; İbn Mende, *el-İmân*, thk. Ali b. Muhammed b. Nâsır el-Fakâhî, Beyrut 1406, I, 500-502, h.nr: 387-393.

990 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 533, h.nr: 18006; Dârimî, Büyû' 2; Ebû Ya'îla, *Müsned*, III, 160, h.nr: 1586; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 24. Münzîrî, Nevevî ve Suyûtî bu rivayetin isnadının hasen olduğunu belirtmektedirler. (Bk. Münzîrî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 351; İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem*, II, 729, h.nr: 27; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 495) -Çeviren-

991 Müslim, Birr 14, 15 (Nevvâs tariki); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 279, h.nr: 17742 (Ebû Sa'lebe el-Huşenî tariki); Ebû Ya'îla, *Müsned*, XIII, 476, h.nr: 7492;

٣٤٦- اسْجُدْ لِلْقَرْدِ فِي زَمَانِهِ.

346- Maymuna, (hâkim güç olduğu) kendi devrinde secde et, boyun eğ!

Aliyyü'l-Kârî *Mevzûâtta* şöyle der:⁹⁹² “Suyûtî buna, Ebû Nuaym’ın *Hilye*’de Tavûs’tan aktardığı bir söz olarak eserinde yer verir. Tâvûs der ki: ‘Maymuna, (hâkim güç olduğu) kendi devrinde secde et, boyun eğ’ denilirdi.”⁹⁹³

Ben de (Aclûnî) derim ki: Meşhur olan lafız şöyledir: “Maymunun (altın devrini yaşadığı) kendi devlet ve krallığında onun keyfine göre raks edilir.”⁹⁹⁴

٣٤٧- اسْتَفْقَاذُ اللَّهِ لِعَبْدِهِ طَيِّبٌ.

347- Allah’ın, kulunu (hastalıkla) sınavıp yoklaması iyi ve hoş bir şeydir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “Bu söz halkın dilinde hastalıkla ilgili olarak dolaşmaktadır. Manası da şudur: Allah Teâlâ, kuluna sevap vermek maksadıyla ona hastalıkla hatırlatmada bulunur.”⁹⁹⁵

Bu sözü destekleyen rivayetlerden biri de İbn Ebi’d-Dünyâ’nın *el-Marad* adlı eserinde Hubeyb’den naklettiği şu hadistir: Rasûlullah *sal-lallahu aleyhi ve sellem* sahâbesine hitaben: “**Hasta olmamayı mı istersiniz?**” diye sordu. Onlar da “Vallahi ey Allah’ın Rasûlü! Biz kuşkusuz sıhhat ve afiyet içinde olmayı isteriz!” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “**Allah, birinize (hastalıkla) hatırlamada bulunmuyorsa, o kişinin ne tür bir hayrı ve üstünlüğü kalır**

Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XXII, 78, h.nr: 193; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 44 (Vâsile tariki). Bilgi için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 368-369, h.nr: 108.

992 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 97, h.nr: 41.

993 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 11; Suyûtî, *Dürer*, s. 88, h.nr: 147.

994 Aclûnî, 3207 no’lu rivayette bunun bir hadis değil, atasözü olduğunu belirtecektir. (Çeviren)

995 Gazzî, *İtkân*, I, 78-79, h.nr: 177.

ki?⁹⁹⁶ Bu rivayetin bugün dillerde meşhur olan şekli ise şudur: “Allah’ın, kulunu (hastalıkla) sınavıp yoklaması bir rahmettir.”

٣٤٨ - أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، أَنْ يُعَافِيكَ وَيَشْفِيكَ.

348- Büyük Arş’ın Rabbi olan yüce Allah’tan sana âfiyet ve şifa vermesini niyaz ediyorum.

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle der: Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, İbn Menî’, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Hibbân ve Hâkim, İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmişlerdir. Tirmizî, bu hadis hakkında “hasen” kaydını düşmüş; Hâkim ise “Buhârî’nin şartına uygundur” demiştir.⁹⁹⁷ Sözü geçen muhaddislerin tamamının İbn Abbâs yoluyla merfu olarak rivayet ettikleri bu hadisin lafzı ise şöyledir: **“Kim henüz eceli gelmemiş bir hastayı ziyaret eder de başında yedi defa ‘Es’elullahe’l-azîm rabbe’l-arşı’l-azîm en yeşfiyek: Büyük Arş’ın Rabbi olan Yüce Allah’tan sana şifa vermesini niyaz ediyorum’ diye dua ederse, Allah mutlaka o kimseye o hastalığın şifasını verir.”**⁹⁹⁸

Metnimizde geçen “أن يعافيك/*sana afiyet vermesini...*” ifadesi, yukarıda zikredilen hiçbir muhaddisin eserinde yer almamaktadır. Oysa dillerde çok yaygın bir kullanımdır; hatta bazen sadece bu ibareyle yetinilmektedir. Ancak buna rağmen ben bu ifadeyi söz konusu kitapların hiçbirinde göremedim. Evet, Taberânî’nin *ed-Duâ* adlı eserinde şu lafızla geçmektedir: **“Kim bir hastayı ziyaret edip de ‘Es’elullahe’l-azîm rabbe’l-arşı’l-azîm en yuâfiyek: Büyük Arş’ın Rabbi olan Yüce Allah’tan sana âfiyet vermesini niyaz ediyorum’ diye dua ederse, o hasta, -eğer eceli gelmemişse- mutlaka âfiyet bulur.”**⁹⁹⁹

Öte yandan Ebû Nuaym da bunu, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle* isimli eserinde “أن يعافيك/*sana şifa vermesini...*” kısmı haricinde sadece “أن يعافيك/

996 İbn Ebi’d-Dünyâ, *el-Marad ve’l-keffârât*, thk. Abdülvekîl en-Nedvî, Bombay 1991, s. 188, h.nr: 243.

997 Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, I, 189, h.nr: 389; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 12; Tirmizî, *Tıb* 32; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 384, h.nr: 10815; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 40, h.nr: 2137; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 240, h.nr: 2975; Hâkim, *Müstedrek*, I, 493, h.nr: 1268.

998 Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 12.

999 Taberânî, *ed-Duâ*, s. 339, h.nr: 1114.

sana afiyet vermesini...” ifadesinin yer aldığı bir hadis olarak rivayet etmektedir. İbnü'l-Cezerî'nin *Uddetü'l-Hısnı'l-hasîn* adlı eserinde bu ibarelerin her ikisi de bir arada bulunmaktadır. Ancak “يعافيك/yaûfiyeke” ifadesi dipnota eklenmiştir. Bazıları da bu ifadenin, *el-Hısnu'l-hasîn*'in asıl metninde yer almadığı için yanlış olabileceğini öne sürmüşlerdir.¹⁰⁰⁰

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler: İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Ali'ye hasta ziyaretinde bulunmuş ve şöyle buyurmuştur: **“Henüz eceli gelmemiş bir hasta, şu kelimeleri yedi defa tekrarlayarak Allah'a sığınması hâlinde, mutlaka Allah onun hastalığını hafifletir: Es'elullahe'l-azîm rabbe'l-arşı'l-azîm en yeşfiyek: Büyük Arş'ın Rabbi olan Yüce Allah'tan sana şifa vermesini niyaz ediyorum.”**¹⁰⁰¹ Ayrıca metnin dillerde meşhur olan ibaresinde “أن يشفيك/en yeşfiyek” lafzı, “يعافيك/yaûfiyeke” lafzından önce gelmektedir.

٣٤٩- اَسْتَوْدِعُ اللهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِمَ عَمَلِكَ.

349- Dinini ve emanetini/güvenilirliğini koruyup gözetmesi ve amelinin hayırla neticelenmesi konusunda seni Allah'a ısmarlıyor, emanet ediyorum.

Tirmizî'nin rivayet edip sahih saydığı; ayrıca Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin de İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁰² Bu söz, bir yolcuyu uğurlarken söylenir. Bir rivayette de şöyle (bir dua) geçer: **“Allah sana takva nasip edip seni güçlendirsin. Günahlarını bağışlasın ve nerede olursan ol hayır yapmanı kolaylaştırsın.”**¹⁰⁰³

٣٥٠- اسْتِمَامُ الْمَغْرُوفِ أَفْضَلُ مِنْ ابْتِدَائِهِ.

350- Bir iyiliği tamamlamaya çalışmak, ona başlamaktan daha faziletlidir.

1000 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 343-346, h.nr: 98.

1001 Gazzî, *İtkân*, I, 75, h.nr: 163.

1002 Ebû Dâvûd, *Cihâd* 78; Tirmizî, *Daavât* 44; İbn Mâce, *Cihad* 24; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 108, h.nr: 8754; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 119, h.nr: 4524; İbn Huzeyme, *Sahih*, IV, 132, h.nr: 2531; Hâkim, *Müstedrek*, II, 106, h.nr: 2475.

1003 Tirmizî, *Daavât* 45; Dârimî, *İsti'zân* 41.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu's-sağîr*'de Câbir *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁰⁴ Suyûtî de *Dürer*'de bunu, *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında yine Câbir'den naklettiği bir rivayet olarak Taberânî'ye dayandırmaktadır.¹⁰⁰⁵ Ancak isnadında Abdurrahmân b. Kays ed-Dabbî adında **metrûk** bir ravi bulunmaktadır.¹⁰⁰⁶

Öte yandan Selm b. Kuteybe'nin de şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir iyiliği tamamlamak, ona başlamaktan daha zordur. Çünkü başlamak nafi-le, tamamlamak ise farzdır.”¹⁰⁰⁷ Yine Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmektedir: “İyilik ancak hemen yapıldığı zaman tamamlanmış olur. Zira kişi, bir iyiliği hemen yaparsa o iyilik içine siner ve onu mutlu ve huzurlu yapar.”¹⁰⁰⁸ Kuzâî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Bir iyiliği tamamlamaya çalışmak, ona başlamaktan hayırlıdır.”**

Ayrıca şu ifadelerle de meşhur olmuştur: “*الْمَعْرُوفُ بِالْإِحْسَانِ*/İyilik tamama erdiğinde anlamlıdır” ve “*الْإِحْسَانُ بِتَمَامِهِ*”/İhsan, tamamlandığında ihsan sayılır.”

٣٥١ - اسْتَحْيُوا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ: اخْفَظُوا الرُّأْسَ وَمَا حَوَى، وَالْبَطْنَ وَمَا وَعَى،
وَاذْكُرُوا الْمَوْتَ وَالْبَلَى، فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ كَانَ ثَوَابُهُ جَنَّةَ الْمَأْوَى.

351- Allah'tan hakkıyla hayâ edin: Başı ve başın taşıdıklarını; karnı ve içinde barındırdıklarını koruyun. Ölümü ve çürüyüp yok olmayı hatırlayın. Kim bunları yaparsa, sevabı Me'vâ cenneti olur.

Taberânî ve Ebû Nuaym'ın Hakem b. Umeyr'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁰⁹ Daha başka lafızlarla da nakledilmiştir. Bunlardan biri de

1004 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 432, h.nr: 432.

1005 Suyûtî, *Dürer*, s. 69, h.nr: 79.

1006 Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 187, h.nr: 13647.

1007 Dîneverî, *Mücâlese*, III, 70, h.nr: 682.

1008 Dîneverî, *Mücâlese*, III, 71, h.nr: 685. Bu kaynakta ilgili cümle Abbâs'ın değil, İbn Abbâs'ın sözü olarak geçmektedir. Aclûnî, bu bilgiyi, çoğu zaman yaptığı gibi asıl kaynağına müracaat etmeden doğrudan Sehâvî'den almış olmalıdır. Zira Sehâvî'de de Abbâs'ın sözü olduğu belirtilmektedir. Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 304-305, h.nr: 355. (Çeviren)

1009 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 219, h.nr: 3192; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 358. Bu rivayetin isnadındaki İsa b. İbrahim el-Kuraşî adındaki ravi, Heysemî'nin beyanına göre **metrûk** biridir. (Bk. *Mecma'*, X, 284, h.nr: 18042) -Çeviren-

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla aktardıkları şu lafızdır:¹⁰¹⁰ **“Allah Teâlâ’dan hakkıyla hayâ edin: Kim Allah’tan hakkıyla hayâ ederse, başı ve başın taşıdıklarını; karnı ve içinde barındırdıklarını korusun. Ayrıca ölümü ve çürüyüp yok olmayı hatırlasın. Ahireti isteyen kişi, dünya hayatının süsünü terk eder. İşte kim bunları yaparsa, Allah’tan hakkıyla hayâ etmiş olur.”**

۳۵۲- اسْتَكْبَرُوا مِنَ الْإِخْوَانِ؛ فَإِنَّ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ شَفَاعَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

352- (Hayırlı) kardeşlerinizin sayısını artırın. Zira her mü'minin kıyamet günü bir şefaath hakkı vardır.

Bu hadisi İbnü'n-Neccâr, *Târîh* adlı eserinde Enes'ten rivayet etmektedir.¹⁰¹¹

۳۵۳- اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَالْإِسْتِغْفَارِ.

353- “Lâ ilâhe illallah” sözünü ve istiğfârı artırın.

Ebû Ya'lâ ve Deylemî'nin Ebû Bekir *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰¹²

1010 Tirmizî, Kıyamet 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 187, h.nr: 3671; Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 298, h.nr: 494; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 359, h.nr: 7915; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 168, h.nr: 7334. Bu rivayetin isnadında Sabbâh b. Muhammed adında zayıf biri vardır. Hadis otoriteleri onu mevkûf (sahâbe sözü) rivayetleri merfu hâle (Peygamber hadisi hâline) getiren biri olarak tanıtmaktadırlar. Dolayısıyla bu rivayetin merfu olarak zayıf, ancak İbn Mes'ûd'un kendi sözü olarak *sahih* olduğu belirtilmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 269, h.nr: 3999; Zehebî, *Mîzân*, I, 5, ravi nr: 1; Ukaylî, *Duafâ*, II, 213, ravi nr: 750) Gumarî ise rivayetin daha başka sahâbîler kanalıyla aktarılan farklı tariklerini de dikkate alarak, “hakkında *sahih* hükmünün verilmesinin uzak bir ihtimal olmadığını” ifade etmektedir. (Bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 523) Vallahu a'lem (Çeviren)

1011 Münâvî'nin nakline göre Suyûtî bu hadisin zayıf olduğuna dair bir harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 500) Ancak Suyûtî, bir başka eserinde hadisin Hâkim'in *Târîhu Nîsâbü'r* isimli eserinde benzer bir lafızla geçtiğini ve isnadında Asram b. Havşeb adında *yalancı biri* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Suyûtî, *ez-Ziyâdât ale'l-mevzûat*, II, 740, h.nr: 913. Ayrıca bk. Fettenî, *Tezkira*, s. 227) Bu itibarla hadisin *uydurma* olduğu ifade edilmiştir. (Geniş bilgi için bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 542; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, V, 408, h.nr: 2387) -Çeviren-

1012 Deylemî, *Firdevs*, I, 84, h.nr: 264. Rivayetin Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde yer alan versiyonu ise (bk. I, 123, h.nr: 136) biraz farklıdır. Hz. Ebû Bekir'den nakledildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Size la**

۳۵۴- اسْتَكْبَرُوا مِنْ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ؛ فَإِنَّهَا تَذْفَعُ تِسْعَةَ تِسْعِينَ أَبَا مِنْ الضَّرِّ، أَذْنَاهَا اللَّهُمَّ.

354- “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” sözünü artırın. Zira bu söz, en hafifi dert ve tasa olmak üzere doksan dokuz çeşit zararı beraber eder.

Ukaylî’nin Câbir kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰¹³

۳۵۵- اسْمِعْ مِنْ مُبْكِيَاتِكَ، وَلَا تَسْمَعْ مِنْ مُضْحَكَاتِكَ.

355- Seni ağlatanları dinle ve seni güldürenlere kulak verme!

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “İnsanların dillerinde dolaşan bir sözdür. Aslı da Ahmed b. Hanbel’in *ez-Zühd* adlı eserinde geçen Hasan el-Basrî’nin benzer manadaki bir sözüne dayanır.”¹⁰¹⁴

۳۵۶- اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا، وَإِنْ اسْتَغْمَلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَانَ رَأْسُهُ زَبِيَّةً.

356- Baş (siyah) kuru üzüm gibi olan Habeşli bir köle bile başınıza yönetici olarak atanacak olsa, onu dinleyin ve ona itaat edin.

ilâhe illallah ve istiğfarı artırmanızı tavsiye ediyorum...” Bu rivayetin isnadında ise Osman b. Matar adında zayıf biri vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 207, h.nr: 17574. Ayrıca bk. Zehebî, *Mîzân*, III, 53, ravi nr: 5564) Bu itibarla hadis zayıf sayılır. Hatta Elbânî, hadisin *uydurma* olduğunu iddia etmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, XII, 116, h.nr: 5560) Şu kadar var ki bu rivayet teknik standartları bakımından problemlili olsa da mana olarak kelime-i tevhid ve istiğfarın arttırılmasını teşvik eden birçok âyet ve hadisin tabii bir sonucudur. (Çeviren)

1013 Ukaylî, *Duafâ*, I, 166; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IV, 33, h.nr: 3541; a.mlf, *el-Mu’cemu’s-sağîr*, I, 267, h.nr: 438. Bu rivayetin isnadındaki Balhat b. Abbâd isimli raviyi İbn Hibbân ve Taberânî *güvenilir* sayarken, İbn Ebî Hâtim, Ukaylî, Zehebî ve İbn Hacer *zayıf* biri olarak görmekte ve naklettiği bu hadisi *münker* saymaktadırlar. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, Beyrut 1952, II, 440, ravi nr: 1753; İbn Hibbân, *es-Sikât*, Haydarabad Dekkan 1973, VI, 119, ravi nr: 6987; Heysemî, *Mecma’*, I, 306, h.nr: 1697; Zehebî, *Mîzân*, I, 352, ravi nr: 1319; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, II, 363, ravi nr: 1626) Ancak hadisin daha başka kanallarla gelen lafız ve rivayetleri de mevcuttur. Ayrıntılar için bk. 502 no’lu hadis. (Çeviren)

1014 Gazzî, *İtkân*, I, 80, h.nr: 184.

Buhârî, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce ve İbn Hibbân'ın Enes yoluyla; Müslim'in ise Ümmü'l-Husayn¹⁰¹⁵ kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰¹⁶

۳۵۷- أَشْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصًا مُخْلِصًا مِنْ قَلْبِهِ.

357- Kıyamet günü şefaati en fazla hak eden insan, samimi bir şekilde, gönlünden “lâ ilâhe illallah” diyen kimsedir.

Buhârî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰¹⁷

۳۵۸- أَسْوَأُ النَّاسِ الَّذِي يَسْرِقُ صَلَاتَهُ؛ لَا يَتِمُّ رُكُوعُهَا وَلَا سُجُودُهَا، وَأَبْخَلُ النَّاسِ مَنْ بَخِلَ بِالسَّلَامِ.

358- İnsanların en kötüsü, namazının rükû ve secdesini tam anlamıyla yerine getirmeyip ondan çalan kimsedir. İnsanların en cimrisi de selamda cimrilik eden (selamını esirgeyen)dir.

Taberânî'nin *el-Evsat*'ta Abdullah b. Muğaffel kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰¹⁸

۳۵۹- أَسْوَأُ النَّاسِ سَرْقَةُ الَّذِي يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ؟ قَالَ: لَا يَتِمُّ رُكُوعُهَا وَلَا سُجُودُهَا.

359- En kötü hırsız, kendi namazından çalan kimsedir. “Ey Allah'ın Rasûlü! İnsan kendi namazından nasıl çalar?” diye sordular.

1015 *Keşfü'l-hafâ*'nın metninde bu isim yalnızlıkla Ebû Husayn olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

1016 Buhârî, Ahkâm 4; Müslim, Hac 311, İmâra 4; İbn Mâce, Cihâd 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 178, h.nr: 12126; Hâkim *Müstedrek*, IV, 206, h.nr: 7381.

1017 Buhârî, İlim 33; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 359, h.nr: 5811; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 446, h.nr: 8858.

1018 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 355, h.nr: 3392. Münzirî ve Heysemî bu rivayetin isnadının *ceyyid* olduğunu; ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedirler. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 198; Heysemî, *Mecma'*, II, 120, h.nr: 2722) -Çeviren-

Allah Rasûlû şöyle buyurdu: “Rûkû ve secdesini tam anlamıyla eda etmemekle.”

Hâkim’in Ebû Katâde’den rivayet ettiği bir hadistir. Bir rivayette de **“Huşûunu da yerine getirmemekle”** şeklinde bir ifade yer almaktadır. Ayrıca Dârimî ve İbn Huzeyme de bu hadisi nakletmektedirler. Öte yandan Hâkim, hadisi sahih sayarak şöyle demiştir: “Bu hadis, başına ‘İnne’ edatının ilavesiyle Ebû Katâde’den merfu olarak gelmiş olup Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygundur.”¹⁰¹⁹ Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel de bunu Ebû Hureyre ve Ebû Katâde kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁰²⁰

۳۶۰- أَنْحَرُ مِنْ هَارُوتَ وَمَارُوتَ.

360- Hârût ve Mârût’tan daha büyüleyici.

Birbirine zıtlaşıp nefret duyan kalpleri kazanma ve kaynaştırma konusunda atasözü olarak da kullanılan bir sözdür. Ayrıca bu ifade, daha önce geçen **“Dünyadan korkup sakının. Canımı elinde tutan Allah’a yemin olsun ki dünya, Hârût ve Mârût’tan daha büyüleyicidir”** hadisinin bir parçasını oluşturmaktadır.¹⁰²¹

1019 Dârimî, Salât 78; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 331, h.nr. 663; Hâkim, *Müstedrek*, I, 353, h.nr. 836.

1020 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 90, h.nr. 11532 (Ebû Saîd el-Hudrî rivayeti); a.g.mlf, *Müsned*, XXXVII, 317, h.nr. 22642 (Ebû Katâde rivayeti). Heysemî, bu hadisin Ebû Katâde, Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre kanalıyla gelen üç ayrı rivayetini ayrı ayrı ele alır. Ebû Katâde rivayetinin ravilerinin Buhârî ve Müslim’in ravileri olduğunu belirttikten sonra, Ebû Saîd el-Hudrî rivayetindeki Ali b. Zeyd ile Ebû Hureyre rivayetinde geçen Abdülhamîd b. Habîb isimli ravilerin güvenilirliği hakkında hadis otoritelerinin farklı görüşler ileri sürdüklerini aktarır. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, II, 120, h.nr. 2719-21; Münzirî ise Ebû Katâde ve Ebû Hureyre rivayetlerinin Hâkim tarafından sahih sayıldığını belirtmekle yetinmektedir. Bk. *et-Terğîb ve’t-terhîb*, I, 198, 200 h.nr. 748, 759) Sonuç olarak -bir önceki 358 numarada geçen rivayet de dikkate alındığında- hadisin bütün rivayetlerinin toplamı itibarıyla *sahih* sayıldığını söyleyebiliriz. Ayrıca hadisin sözü edilen bu versiyonu ileride 692 no’lu rivayet olarak gelecektir. (Çeviren)

1021 Bk. 76. no’lu hadis. İbn Ebi’d-Dünyâ, *ez-Zühâd*, Dımeşk 1999, s. 53, h.nr. 77; Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl*, I, 130; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XIII, 103, h.nr. 10022. Rivayetin Hakîm et-Tirmizî’nin eserinde yer alan ve Abdullah b. Büsr el-Mâzinî tarihiyle gelen isnadı, Münâvî’nin izahına göre zayıftır. (Bk.

٣٦١- أَسْفِرُوا بِالْفَجْرِ؛ فَإِنَّهُ أَكْظَمُ لِلْأَجْرِ.

361- Sabah namazını, ortalığın aydınlanmaya başladığı vakte (isfâr vaktine) kadar erteleyin. Zira bunun ecri daha büyüktür.¹⁰²²

Bu hadisi Tirmizî, Nesâî ve İbn Hibbân, Râfi‘ b. Hadîc’ten rivayet etmektedirler.¹⁰²³ Ayrıca Ebû Dâvûd et-Tayâlisî bunu yine Râfi‘den şu lafızla nakletmektedir: **“Sabah namazını, ortalığın aydınlanmaya başladığı vakte (isfâr vaktine) kadar ertele! Zira bunun ecri daha büyüktür.”**¹⁰²⁴

Deylemî’nin, *Müsned*’inde Enes kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Sabah namazını, ortalığın aydınlanmaya başladığı vakte (isfâr vaktine) kadar erteleyin, mağfîret olunursunuz.”** Ancak **“اُكْعُوا/الفجر، فَإِنَّهُ أَكْظَمُ لِلْأَجْرِ/Sabah namazını kılın. Çünkü bunun ecri daha büyüktür”** şeklinde meşhur olan lafzı ise (herhangi bir kaynaktan) göremedim. Tekrar incelenip araştırılmalı.

Münâvî, *Teyşîr*, I, 31) İbn Ebî’l-Dünyâ ve Beyhakî’nin rivayetlerinde zikredilen Ebu’l-Derdâ’nın ise kim olduğu bilinmediği için Zehebî bunun hakkında “münkerdir, aslı yoktur” demiştir. (Bk. Zehebî, *Mîzân*, IV, 522, ravi nr: 10172; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, VII, 44, h.nr: 416; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1105, h.nr: 4. Ayrıca bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 221; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsî’z-zaîfe*, I, 106, h.nr: 34) Şu da var ki bu rivayet, küçük tâbiîn devrinin güvenilir ravilerinden biri olan Ertaa b. el-Münzir’in (ö. 163) kendi sözü olarak da kaynaklarımızda yer almaktadır. (Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, VIII, 14) Bir başka rivayette de Deylemî, İbn Ömer kanalıyla Allah Rasûlü’nün şöyle buyurduğunu nakleder: **“Kardeşim İsa -aleyhisselam- şöyle demiştir: Ey Havariler topluluğu! Dünyadan sakının, sizi büyülemesin. Allah’a yemin olsun ki o, hiç kuşkusuz Hârût ve Mârût’tan daha büyüleyicidir. Ve bilin ki dünya artık arkasını dönüp giderken, ahiret yüzünü (bize) çevirmiş gelmektedir.”** (Bk. Deylemî, *Firdevs*, III, 196, h.nr: 4548) Eğer bu rivayet sahihse bu durumda söz konusu cümlelerin İsrailiyat kökenli olduğunu söylemek mümkündür. Vallahu a’lem. (Çeviren)

¹⁰²² Bu rivayet, 334 no’lu rivayette de aynı lafızla geçmiştir. Aclûnî’nin bunu tekrarlamış olmasının sebebini anlayabilmiş değiliz. Zira rivayetin kaynaklarıyla ilgili verilen bilgi de bazı küçük farklılıklara rağmen diğerinin aynısıdır. Vallahu a’lem. (Çeviren)

¹⁰²³ Tirmizî, *Salât* 117; Nesâî, *Mevâkît* 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 518, h.nr: 17286; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 357, h.nr: 1490; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IX, 116, h.nr: 9289; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, I, 671, h.nr: 2151.

¹⁰²⁴ Tayâlisî, *Müsned*, II, 264, h.nr: 1001.

۳۶۲- إِلَّا سَلَامٌ يَغْلُو وَلَا يَغْلَى.

362- İslâm üstün ve yücedir; (ondan) daha üstün ve yüce olunamaz.

Dârekutnî'nin, *el-Muhtâra*'sında Ziyâuddîn el-Makdisî'nin ve Rûyânî'nin Âiz b. Amr el-Mûzenî'den; Taberânî ve Beyhakî'nin de Muâz'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰²⁵ Buhârî de *Sahîh*'ine muallak bir hadis olarak almıştır.¹⁰²⁶ Dillerde meşhur olan şeklinde ise hadisin sonuna “عَلَيْهِ/aleyhi” ifadesi ilave edilmiştir. Hatta bu lafız Ahmed b. Hanbel'in rivayetidir.¹⁰²⁷ Dillerde meşhur olan bir diğer versiyonu ise şöyledir: الْحَقُّ يَغْلُو وَلَا يَغْلَى عَلَيْهِ/Hak, üstün ve yücedir; ondan daha üstün ve yüce olunamaz.”

۳۶۳- إِلَّا سَلَامٌ يَجِبُ مَا قَبْلَهُ.

363- İslâm, kendinden öncekileri (küfür ve günahları tamamen) yıkar.

İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında Zübeyr ve Cübeyr b. Mut'im'den rivayet ettiği bir hadistir. Ahmed b. Hanbel ve Taberânî de bunu Amr b. el-Âs'tan rivayet etmişlerdir.¹⁰²⁸

۳۶۴- اسْمَحْ يُنْمَحْ لَكَ.

364- Gönlü geniş, cömert ve müsamahakâr ol ki sana da geniş gönlüllü, cömert ve müsamahalı davranılsın.

1025 Rûyânî, *Müsned*, thk. E. Ali Ebû Yemânî, Kahire 1416, II, 37, h.nr: 783; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 371, h.nr: 3620; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 126, h.nr: 5996; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 338, h.nr: 12155; Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-muhtâra*, VIII, 240, h.nr: 291.

1026 Buhârî, Cenâiz 78.

1027 Araştırmamıza rağmen bu rivayeti Ahmed b. Hanbel'in *Müsned* ve *ez-Zühed* adlı eserlerinde bulamadık. Rivayetin geçtiğini tespit edebildiğimiz kaynaklar için bk. Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, III, 257, h.nr: 5267 (İbn Abbâs'ın sözü olarak); Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 153, h.nr: 948. (Çeviren)

1028 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ (el-cüz'ü'l-mütemmim et-tabakatü'r-râbia mine's-sahâbe)*, thk. A. Abdullah es-Selûmî, Taif 1416, s. 249, h.nr: 107-108; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 215, h.nr: 17777; Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, I, 442, h.nr: 507; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 206, h.nr: 18290. Ayrıca bu hadis “İslâm, kendinden öncekileri (günah vs.) yıkar” lafzıyla Müslim, İmân 192; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 131, h.nr: 2525; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 167, h.nr: 18190'da da yer almaktadır. (Çeviren)

Bu hadisi, Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Beyhakî **güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla** İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.¹⁰²⁹ Irâkî de hadisi “hasen” saymıştır.¹⁰³⁰ Bu bakımdan (âlimler), hadisin uydurma olduğuna hükmedenlerin hata ettiklerini belirtmişlerdir.¹⁰³¹

Öte yandan Abdurrezzâk da bu hadisi, Atâ'dan **mürsel** bir rivayet olarak şu lafızla nakleder: **“Gönlü geniş, cömert ve müsamahakâr davranın ki, size de geniş gönlüllü, cömert ve müsamahalı davranılsın.”**¹⁰³²

Yine Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Esmâ bint Ebî Bekir'den rivayet ettiklerine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“İnfâk et, sayıp durma, yoksa Allah da sana nimetini sayıp azaltarak verir.”**¹⁰³³ Keza Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“Allah Teâlâ şöyle buyurur: (Ey Âdemoğlu!) İnfâk et ki ben de sana infâk edeyim.”**¹⁰³⁴

Benzer manadaki rivayetlerden biri de *el-Mücâlese* isimli eserde yer alan Avn'ın şu sözüdür: Hasan el-Basrî saçını tıraş ettirdi ve berbere iki dirhem verdi. Bunun üzerine “Adama bir dânik¹⁰³⁵ verseydin yeterdi!” de-

1029 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 103, h.nr: 2232; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 60, h.nr: 641; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 211, h.nr: 5112.

1030 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 526, h.nr: 2. Irâkî bu kaynakta hadisin Taberânî tarafından rivayet edildiğini ve ravilerinin güvenilir olduklarını belirtmektedir. Suyûtî de hadisin hasen olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 512) Heysemî ise Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Bezzâr'ın rivayetlerinde geçen Mehdî b. Ca'fer er-Remlî'nin bir kısım hadis otoritelerince güvenilir sayılmasına rağmen hakkında olumsuz kanaatlerin de bulunduğu; onun dışındaki ravilerin ise Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 74, h.nr: 6310, X, 193, h.nr: 17480) Ancak sonuç olarak hadis *sahih* sayılmıştır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî's-sahîha*, III, 440, h.nr: 1456)

1031 Sağânî bu hadisi uydurma saymaktadır. (Bk. *ed-Dürri'l-mültekat fî tebyîni'l-ğalat*, thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye 1405, s. 26, h.nr: 27; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 135) -Çeviren-

1032 Abdurrezzâk, *Musannef*, I, 73, h.nr: 237.

1033 Buhârî, Zekât 21; Müslim, Zekât 88.

1034 Buhârî, Tefsîru sûre (11) 2, Nafakât 1, Tevhîd 35; Müslim, Zekât 36, 37.

1035 Dânik: Bir dirhem altıda biri (0.496 gr.) Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 91. (Çeviren)

nilince şu cevabı verdi: “Dânik hesabı yapmayın! Yoksa size de (Allah tarafından) dânik hesabı yapılır.”¹⁰³⁶

۳۶۵- اَسْمَعِي يَا جَارَةٌ.

365- Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit (anla)!¹⁰³⁷

Bu, Haccâc’ın, kendisinden şikâyet eden Enes b. Mâlik’e hitaben söylediği atasözünün bir kısmıdır. Tamamı şöyledir: “Kuşkusuz benimle senin durumumuz şöyle diyenin sözüne benzer: “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit (anla).”¹⁰³⁸

۳۶۶- اَسْتَلِدِي اُزْمَةً تَنْفَرِجِي.

366- Ey zorluk, kıtlık ve çile! Ulaşabileceğin son sınıra ulaş, niha-yetinde dağılıp gideceksin; huzur ve refah hâkim olacak!

Askerî, Deylemî ve Kuzâî’nin, içerisinde **yalancı** bir ravinin bulunduğu bir isnadla Ali *radiyallahu anh*’dan naklettikleri bir rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü söylerdi.¹⁰³⁹

Rivayette geçen “أُزْمَةٌ/ezme/ezeme” lafzı, “zorluk, kıtlık ve açlık senesi” anlamına gelir. “أُزْمَةٌ/ezme/ezeme” kelimesi, aslı itibariyle “diyet/perhiz, bir şeyi dişlerle sıkı sıkıya tutmak” gibi manalarda kullanılmaktadır. Nitekim buradan hareketle “atın, ağzındaki gemi dişleriyle sıkı sıkıya tutması” anlamına gelen “أَزَمَ عَلَى الْجَمَامِ/kad ezeme ale’l-licâm” ifadesi kullanılır. Dolayısıyla bu rivayetin manası şöyle olmaktadır: “Ey şiddet ve zorluk! Zorlukta son noktaya kadar ulaş ki dağılıp gidesin; huzur ve refah hâkim olsun.” Zira Araplar “zorluk, zirve noktasına çıktığı zaman dağılıp gider” derlerdi.

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: “Söz konusu ke-limenin bir kadın ismi olup doğum sancısı çektiği sırada ona böyle bir sö-

1036 Dîneverî, *Mücâlese*, VI, 351, h.nr: 2756.

1037 Arapça metnin harfi tercümesi “Ey komşu kadın! Sen de işit” şeklindedir. Ancak biz Türkçe’de kullanılan şekliyle tercüme etmeyi uygun gördük. (Çeviren)

1038 Harfi tercümesi şöyledir: “Sana hitap ediyorum ama ey komşu kadın, sen de işit!” Rivayetin kaynağı için bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dîmeşk*, IX, 373. (Çeviren)

1039 Kuzâî, *Müsneû’ş-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, Beyrut 1986, I, 436, h.nr: 748; Deylemî, *Firdevs*, I, 426, h.nr: 1731.

zün söylendiğini iddia edenler ise yalan söylemişlerdir.¹⁰⁴⁰ Nitekim Ebû Musa el-Medînî, (el-Herevî'ye ait) *Kitâbu'l-Ğârîbeyn* adlı esere yazdığı zeylinde bu rivayeti bir kısım cahil insanlardan nakletmiş ve sonunda 'Bu, bâtıldır' demiştir. Sehâvî de şunları söylemektedir: 'Bazıları da söz konusu sancı çeken kadına bu sözü söyleyenin bizzat Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* olduğunu ilave etmektedirler.' Ben de (Necmüddîn el-Gazzî) derim ki: Bu rivayet, aslı itibariyle hiç kuşkusuz bâtıldır ve bâtıl, uydurma bir rivayet olduğuna dikkat çekme maksadı dışında zikredilmesi de caiz değildir."¹⁰⁴¹

Sehâvî de *Asıl*'da şöyle demektedir:¹⁰⁴² İbnü'n-Nahvî diye bilinen Ebu'l-Fadl Yusuf b. Muhammed, bu hadisin lafzını, refah ve kurtuluşla alakalı, son derece güzel bir kasidenin giriş kısmı yapmıştır. Aynı zamanda bu kasideyi bazı Mağripliler kalın bir cilt hâlinde şerh etmişlerdir. Günümüzdeki pek çok kişi de bu şerhi özetlemiştir. Edebiyatçı Ebû Abdullah Muhammed et-Ticcânî bu kasideye muârazada (nazîre)¹⁰⁴³ bulunmuş; ancak kasidesine şöyle başlamıştır:

"Bir darlıktan mutlaka bir kurtuluş vardır,

Senin bilgin dâhilinde olmayan, hatırına bile gelmeyen..."

Ârif şeyhimiz Abdülganî en-Nablusî'nin de bu hususta bir kasidesi vardır. Başlı şöyledir:

"Zorluk ve çile ancak kurtuluş içindir

Birçok kurtuluş çeşidi de gelecektir."

Yine irfan ehli İmam Ebû Hâmid el-Gazzâlî'nin bir kasidesi de şu di-zeyle başlar:

"Yürekleri perişan etti zorluk ve çile,

Yâ Rab! Bir an evvel kurtuluş nasip eyle!"

1040 Buna göre mana şöyle olmaktadır: "Ey Ezme/Ezeme! Yakın zamanda doğum yapıp da rahata kavuşuncaya dek biraz sabret." (bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 376)
-Çeviren-

1041 Gazzî, *İtkân*, I, 80-81, h.nr: 188.

1042 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 377.

1043 Nazîre: Bir şairin şiirine, aynı vezin ve kafiye-yi koruma şartıyla yazılan benzer şiirdir. Bk. Ali Bulut, *Belağat Terimleri Sözlüğü*, s. 354.

٣٦٧- أَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ.

367- Kendimin Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim.

Râfiî şöyle der: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilen husus, namazdaki tahiyyatta **“Ve eşhedü ennî Rasûlullah: Kendimin Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim”** dediği yönündedir. Hafız İbn Hacer de tahricinde şöyle demiştir:¹⁰⁴⁴ Bu ibarenin bir aslı yoktur. Aksine tahiyyat lafızları, Allah Rasûlü'nden mütevatir olarak gelmekte ve **“Ve eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah”** yahut **“Ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve Rasûlüh”** dediği rivayet edilmektedir. Nitekim dört Sünen kitabında, İbn Mes'ûd kanalıyla gelen bir hadiste, Allah Rasûlü'nün hutbetül-hâcede **“Ve eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah”** dediği geçmektedir.

Evet, Buhârî'de Seleme b. el-Ekva' kanalıyla nakledilen ve bir seferde katılanların azıklarının azaldığı sırada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Allah Teâlâ'nın azıklarını artırması yönünde dua ettiği ve duasında **“Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü ennî Rasûlullah: Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim. Kendimin de Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim”** dediği bilgisi yer almaktadır.¹⁰⁴⁵ Buna benzer bir rivayet de Müslim'de Ebû Hureyre yoluyla ve şu lafızla geçmektedir: **“Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü ennî Rasûlullah... Bu ikisinde hiçbir şüpheye kapılmadan Allah'a kavuşan her kul, mutlaka cennete girer.”**¹⁰⁴⁶

Öte yandan İbn Ukbe'nin *Meğâzî*'sinde, Beyhakî'nin de *Delâilü'n-Nübüvve*'sinde rivayet ettiği gibi **mu'dal** bir isnadla gelen rivayete göre (Sakîfli) heyet “Senin Peygamberin, kendisinin Rasûlullah olduğuna şahitlik etmemizi emrediyor, ancak kendisi hutbe ve konuşmasında böyle bir şahitlikte bulunmuyor” dediler. Onların bu sözleri kendisine ulaşınca Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Şüphesiz ben, kendimin Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik eden ilk kişiyim.”**¹⁰⁴⁷

1044 Bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, I, 381.

1045 Buhârî, Şirket 1.

1046 Müslim, İmân 44.

1047 Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, Beyrut 1405, V, 300.

Yine Buhârî'de geçen ve Câbir b. Abdullah'ın, hurma hasat edip alacaklılarına olan borcunu kapatması hâdisesinde, borçlarını kapattıktan sonra bir miktar hurmanın da artmış olmasından dolayı Câbir, bu hususu Allah Rasûlü'ne sevinçle müjdeler; bunun üzerine Allah Rasûlü de şöyle buyurur: **“Kendimin Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim.”**¹⁰⁴⁸

٣٦٨ - اَشْفَعُوا تُؤْجَرُوا.

368- Aracılık edin, sevap kazanırsınız.

Buhârî ve Müslim'in rivayetlerine göre, Ebû Mûsâ şunu anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ihtiyaç sahibi biri geldiğinde yahut kendisinden bir ihtiyacı gidermesi istendiğinde şöyle buyururdu: **“(İyiliğe) aracılık edin; sevap kazanırsınız. Allah da Peygamberi'nin diliyle istediği hükmü verir.”**¹⁰⁴⁹ Ebû Dâvûd'a ait lafız ise şöyledir: **“Sevap kazanabilesiniz diye aracılık edin. Allah da Peygamberi'nin diliyle istediği hükmü verir.”**¹⁰⁵⁰ Bu rivayet, sözü geçen Buhârî ve Müslim'in rivayetiyle benzer manadadır.

Yine Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivayetlerine göre, Muâviye *radiyallahu anh* şöyle der: Adam benden bir şeyler isteyince, siz aracılık edip de sevap kazanasınız diye ben ona istediğini vermiyorum. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“(İyiliğe) aracılık edin, sevap kazanırsınız”** buyurmuştur.¹⁰⁵¹

Öte yandan Beyhakî de İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini nakleder: **“(İyilik için yapılan) aracılıklar, şahsiyetli ve seçkin insan olmanın zekâtıdır.”**¹⁰⁵²

٣٦٩ - اَشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ ظَلَمَ مَنْ لَا يَجِدُ نَاصِرًا غَيْرَ اللَّهِ.

369- Allah dışında yardımcı bulamayanlara zulmeden kişilere karşı Allah'ın gazabı şiddetlenmiştir.

1048 Buhârî, Et'ime 40.

1049 Buhârî, Zekât 21; Müslim, Birr 145.

1050 Ebû Dâvûd, Ebeb 125.

1051 Ebû Dâvûd, Ebeb 126; Nesâî, Zekât 65.

1052 Beyhakî, *Menâkibu's-Şâfiî*, thk. Seyyid Ahmed Sakr, Kahire 1970, II, 206.

Bu rivayeti Kuzâî ve Deylemî, içerisinde **yalancı bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹⁰⁵³ Suyûtî de *Dürer*'de bunu yine Ali'den gelen bir rivayet olarak Taberânî'ye dayandırmıştır.¹⁰⁵⁴

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:¹⁰⁵⁵ Taberânî ve İbn Asâkir'in naklettikleri bir lafızda Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Benden başka yardımcı bulamayanlara zulmeden kişilere karşı gazabım şiddetlenmiştir.”** Ardından da şunları söyler: **“Allah'ın gazabı şiddetlenmiştir”** ifadesi, Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre'den,¹⁰⁵⁶ Taberânî ve Hâris b. Ebî Üsâme'nin de İbn Abbâs'dan naklettikleri pek çok hadiste geçmektedir. Mesela; bunlardan biri de şu hadistir: **“Allah'tan başka hükümdar olmadığı hâlde kendisinin hükümdarlar hükümdarı olduğunu iddia eden kimseye karşı Allah'ın gazabı şiddetlenmiştir.”**¹⁰⁵⁷ Bezzâr'ın naklettiği bir hadiste de şu lafız yer alır: **“(Zina mahsülü) çocuğunu, içyüzlerini öğrenecek ve (nafaka ve miras vb. yollarla) mallarına ortak olacak şekilde, ait olmadığı bir topluluğun arasına katan kadına karşı Allah'ın gazabı şiddetlenmiştir.”**¹⁰⁵⁸ İbn Ebî Şeybe'nin *el-Avâlî*'sinde ve Deylemî'nin Enes'ten aktardığı rivayet de şöyledir: **“Zina edenlere karşı Allah'ın gazabı şiddetlenmiştir.”** Yine Deylemî'nin Ebû Saîd'den rivayeti de şu şekil-

1053 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 324, h.nr: 1452.

1054 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-ıevsat*, II, 352, h.nr: 2207. Bk. Suyûtî, *Dürer*, s. 71, h.nr: 86. Taberânî'nin rivayetinde Hâris el-A'ver adında yalancı bir ravi vardır. Bunun yanı sıra Heysemî, Taberânî'de Mis'ar b. el-Haccâc en-Nehdî adıyla geçen biri daha olduğunu, ancak bu ismi taşıyan Mis'ar b. Yahya en-Nehdî'den başka birini bulamadığını belirtmekte ve Zehebî'nin onu, bir haberinden dolayı zayıf saydığını ifade etmektedir. Zehebî ve İbn Hacer, Mis'ar b. Yahya hakkında “Tanımadığım biri. Münker bir haber aktarmıştır” demişlerdir. (Bk. Zehebî, *Mîzân*, IV, 99, ravi nr: 8469; Heysemî, *Mecma'*, IV, 206; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, VI, 24, ravi nr: 88) -Çeviren-

1055 Gazzî, *İtkân*, I, 81, h.nr: 189.

1056 Buhârî, *Meğâzî* 25; Müslim, *Cihâd* 106; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 528, h.nr: 8213-8214.

1057 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XI, 248, 396, h.nr: 11635, 12113.

1058 Bezzâr, *Müsned*, XII, 246, h.nr: 5992. Heysemî bu rivayette İbrahim b. Yezîd adında zayıf bir ravi olduğunu söylemişse de Suyûtî, hadis *hasen* olduğunu gösteren harf simgesi koymuştur. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 225, h.nr: 7146; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 515) -Çeviren-

dedir: “Neslim ve akrabam konusunda bana eziyet eden kimseye karşı Allah’ın gazabı şiddetlenmiştir.”

۳۷۰- أَشْرَافُ أُمَّتِي حَمَلَةُ الْقُرْآنِ وَأَصْحَابُ اللَّيْلِ.

370- Ümmetimin ileri gelenleri, Kur’ân’la amel eden Kur’ân hafızları ve geceyi (ibadet ve zikirle) ihya edenlerdir.

Taberânî ve Beyhakî’nin İbn Abbâs’tan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁵⁹

۳۷۱- أَشْرَفُ الْمَجَالِسِ مَا اسْتَقْبَلَ بِهِ الْقِبْلَةَ.

371- Meclislerin en üstün ve saygın olanı, kibleye dönük olanıdır.

Bu hadisi Taberânî, İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁰⁶⁰

۳۷۲- أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءَ الْأَنْبِيَاءِ، ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَاَلْأَمْثَلُ.

372- İnsanlar arasında en çetin bela ve imtihandan geçenler öncelikle peygamberler; onların ardından da derece derece en üstün ve değerli olanlardır.

Bu hadisi Tirmizî rivayet etmiş ve “hasen-sahihtir” demiştir.¹⁰⁶¹ Ayrıca İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim’in rivayetine göre, Sa’d b. Ebî Vakkâs “Ey Allah’ın Rasûlü! İnsanların hangisi en çetin bela ve imtihandan ge-

1059 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XII, 125; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IV, 233, h.nr: 2447. Heysemî’nin beyanına göre, rivayetin isnadında Sa’d b. Saîd el-Cürcânî isminde zayıf bir ravi bulunmaktadır. Zehebî de Sa’d’ın, bu rivayeti kendisinden naklettiği Nehşel Ebû Abdullah er-Râsibî’nin de “rivayet ettiği hiçbir hadisin alınamayacağı (hâlik)” bir ravi olduğunu belirtmektedir. (Geniş bilgi için bk. *Mecma’*, VII, 161, h.nr: 11640; Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, II, 121, ravi nr: 3112) Elbânî de sözü geçen Nehşel sebebiyle bu hadisin *uydurma* olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, V, 435, h.nr: 2416) -Çeviren-

1060 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, X, 320, h.nr: 10781. Rivayetin isnadında Ebu’l-Mikdâm Hişâm b. Ziyâd adında, güvenilir ravilerden *uydurma hadisler rivayet eden, metrûk* bir ravi vardır. (Bk. Ukaylî, *Duafâ*, IV, 340, ravi nr: 1946; Zehebî, *Mîzân*, IV, 298, ravi nr: 9223; Heysemî, *Mecma’*, VIII, 59, h.nr: 12917; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VI, 300, h.nr: 2786) Aynı manada başka rivayetler için 505 ve 1261 no’lu hadislere bakınız. (Çeviren)

1061 Tirmizî, *Zühd* 56.

çer?” diye sorar. Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Öncelikle peygamberler; onların ardından da derece derece en üstün ve değerli olanlar. Kişi, dine göre imtihana maruz kalır; eğer din konusunda tavizsiz ve sağlam ise imtihanı ağır olur. Yok eğer din konusunda ciddiyetsiz ve gevşek ise Allah da onu dinine göre imtihana tabi tutar.”** Bu rivayetin bir lafzı da şöyledir: **“Dini ölçüsünde imtihana tabi tutulur. Kul, öylesine bir imtihandan geçer ki, nihayet o imtihan onu, üzerinde hiçbir günah kalmayacak şekilde yeryüzünde yürüme mertebesine getirir.”**¹⁰⁶²

Öte yandan Nesâî, İbn Mâce, Dârimî, Ahmed b. Hanbel, İbn Menî‘ ve Ebû Ya‘lâ bu rivayeti, Âsım, Mâlik ve diğerleri yoluyla aktarılan bir hadis olarak nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hibbân ve Hâkim de bu hadisi rivayet edip **sahih** olduğunu belirtmişlerdir. Yine Taberânî, Fâtıma *radiyallahu anhâ* kanalıyla gelen merfu bir hadis olarak rivayet etmiştir. Lafzı da şöyledir: **“İnsanlar arasında en çetin bela ve imtihandan geçenler öncelikle peygamberler; sonra salih insanlar, onların ardından da derece derece en üstün ve değerli olanlardır.”**

Keza İbn Mâce, İbn Ebi‘d-Dünyâ ve Hâkim’in -ki lafız da ona aittir- rivayetine göre, Ebû Saîd “Ey Allah’ın Rasûlü! İnsanların hangisi en çetin bela ve imtihandan geçer?” diye sorar, Allah Rasûlü de **“Peygamberler”** buyurur. Bunun üzerine “Daha sonra kimdir?” der. Allah Rasûlü **“Âlimler”** cevabını verir. Ardından “Peki, daha sonra kim gelir?” diye sormaya devam eder. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “Salih insanlar” karşılığını verdikten sonra konuşmasını şöyle sürdürür: **“Bazıları, ölümüne sebep olacak derecede bitle imtihan olurdu. Kimileri de giydiği tek bir abadan başka hiçbir şey bulamayacak kadar fakirlikle sınanırdı. Ancak onlar başlarına gelen bela ve imtihana, sizin (hibe, hediye ve sadaka gibi) bir lütuf ve iyilik karşısında hissettiğiniz sevinçten çok daha fazla sevinirlerdi.”**

Bu konuya dair pek çok kişiden gelen rivayetler bulunmaktadır. Mesela; bunlardan biri İbn Mâce, Ebû Ya‘lâ ve Hâkim’in Ebû Saîd el-Hudrî yoluyla rivayet ettikleri şu lafızdaki hadistir: **“İnsanların en çetin bela ve**

1062 Tirmizî, Zühd 56; İbn Mâce, Fiten 23; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 46, h.nr: 7439; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 78, h.nr: 1481; Dârimî, Rikâk 67; Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, II, 143, h.nr: 830; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 161, h.nr: 2901; Hâkim, *Müstedrek*, I, 100, h.nr: 121; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 521, h.nr: 6534.

imtihandan geçenleri peygamberler sonra da salihlerdir. Kimileri giydiği tek bir abadan başka hiçbir şey bulamayacak derecede fakirlikle sinanır; kimileri de ölümüne sebep olacak kadar bitle imtihan olurdu. Ancak onlar başlarına gelen bela ve imtihana, sizin (hibe, hediye ve sadaka gibi) bir lütuf ve iyilik karşısında hissettiğiniz sevinçten çok daha fazla sevinirlerdi.”

Şa'rânî'nin *el-Yevâkît* ve *'l-cevâhir* adlı eserinde naklettiğine göre, Celaleddîn es-Suyûtî *et-Tehaddüs bi'n-ni'me* isimli eserinde; ayrıca Hâkim de *Müstedrek*'inde şu rivayete yer vermektedirler: **“İnsanlar arasında en çetin bela ve imtihandan geçenler öncelikle peygamberler sonra âlimler sonra da salih insanlardır.”**

Öte yandan Suyûtî, *Keşfu'l-muğammâ fi fadli'l-hummâ* adlı eserinde şöyle der: Hennâd b. es-Serî, İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin Ebû Ubeyde b. Huzeyfe'den rivayet ettiklerine göre, Ebû Ubeyde'nin halası, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hastalıktan ateşinin yükseldiği bir sırada yanına girer. Allah Rasûlü, su dolu bir kırbanın bir ağaca asılması- nı emreder sonra da kırbanın altına uzanır ve kırbadaki su kalbinin üzerine damlamaya başlar. (Bu manzara karşısında) Ebû Ubeyde'nin halası “(Ey Allah'ın Rasûlü!) Allah'a dua et de bu sıkıntıyı senden gidersin!” der. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“İnsanlar arasında en çetin bela ve imtihandan geçenler öncelikle peygamberler sonra derece bakımından onların peşinden gelenler sonra da yine derece bakımından onları takip edenlerdir.”**

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:¹⁰⁶³ İbn Hibbân'ın rivayetinde şöyle geçer: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e “En çetin bela ve imtihana tabi tutulan insanlar kimlerdir?” diye soruldu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Öncelikle peygamberler; onların ardından da derece derece en üstün ve değerli olanlardır. İnsanlar dinleri ölçüsünde imtihana maruz kalırlar. Dini güçlü olanın, imtihanı da ağır; dini zayıf olanın ise imtihanı da hafif olur. Kul, öylesine bir imtihandan geçer ki, nihayetinde üzerinde hiçbir günah kalmayacak şekilde yeryüzünde yürümeye başlar.”**

۳۷۳- أَشَقَّى النَّاسِ عَاقِرُ نَاقَةِ ثَمُودَ، وَابْنُ آدَمَ الَّذِي قَتَلَ أَخَاهُ.

373- İnsanların en bedbahtı/kötüsü, Semûd kavminin devesini kesen ve Âdem'in iki oğlundan, kardeşini öldürenidir.

Taberânî ve Hâkim bu hadisi İbn Ömer'den şu ilaveyle rivayet etmişlerdir: *“Yeryüzünde (haksız yere) dökülen her kanın (günah) hissesinden bir hisse de ona (Âdem'in kâtil oğluna) ayrılır. Çünkü (haksız yere) öldürme geleneğini başlatan ilk kişi odur.”*¹⁰⁶⁴

۳۷۴- أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ.

374- Kıyamet günü en şiddetli azaba çarptırılacak olanlar, sûret yapanlardır.

Ahmed b. Hanbel bu hadisi, şu ilaveyle rivayet eder: *“Onlara, ‘Yaratıklarınıza can verin bakalım’ denilir.”*¹⁰⁶⁵ Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin Âişe radiyallahu anhâ yoluyla aktardıkları rivayetin lafzı da şöyledir: *“Kıyamet günü Allah katında en şiddetli azaba çarptırılacak olanlar, Allah'ın yarattığını taklide kalkışanlardır.”*¹⁰⁶⁶ Bazı rivayetlerde ise *“أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ”* *Sûret yapanlar, kıyamet günü en şiddetli azaba çarptırılacak olanlardandır*lar” lafzıyla rivayet edilmektedir. Muhaddislerin çoğunun rivayetinde *“إِنَّهُ/innihû”* lafzındaki şân (iş) zamiri hafzedilmiş durumdadır. Kisâî ve bir grup dilci de olumlu başlayan cümlelerde *“مِنْ”* edatının ziyade edilmesini caiz görmüşlerdir.

1064 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 518, h.nr: 14399; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 307. Rivayetin isnadında Hakîm b. İshâk adında *metrûk* biri vardır. Ayrıca raviler arasındaki İbn İshâk da *müdelis* biridir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VII, 299, h.nr: 12319) Dolayısıyla bu rivayet, bu lafzıyla *zayıf* sayılmıştır. (Bk. Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, IV, 452, h.nr: 1987) Şu kadar var ki rivayetin, Hz. Âdem'in kâtil oğlundan bahseden son cümlesi, sahih kaynaklarımızda şu lafızla geçmektedir: *“Haksız olarak öldürülen her kişinin kanın(in günahın)dan bir pay, Âdem'in ilk oğluna ayrılır. Çünkü o, insan öldürme çığırını ilk başlatan kişidir.”* (Bk. Buhârî, Cenâiz 33, Enbiyâ 1, Diyât 2, İ'tisâm 15; Müslim, Kasâme 27) -Çeviren-

1065 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 412, h.nr: 4792.

1066 Buhârî, Libâs 89, 91; Müslim, Libâs 92; Nesâî, Zînet 112; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 98, h.nr: 24081.

٣٧٥- أَشَقَى الْأَشْقِيَاءَ مَنْ اجْتَمَعَ عَلَيْهِ فَقْرُ الدُّنْيَا وَعَذَابُ الْآخِرَةِ.

375- Durumu içler acısı olanların en kötüsü (bedbahtların en bedbahtı), hem dünyada fakirlik hem de ahirette azap çekecek kimsedir.

Bu hadisi Taberânî, *el-Evsat*'ta Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmektedir.¹⁰⁶⁷ Ebu's-Şeyh'in *es-Sevâb* adlı eserinde yine Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Durumu içler acısı olanların en kötüsü, hem dünya azabı hem de ahiret azabı çekecek kimsedir.”**

٣٧٦- أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعَهُ عِلْمُهُ.

376- En şiddetli azaba çarptırılacak insan, ilminin kendisine fayda vermediği âlimdir.

Taberânî, İbn Adiy ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁶⁸

1067 Rûyânî, *Müsned*, II, 409, h.nr: 1412 (İbn Ömer kanalıyla); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 109, h.nr: 9296; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 358, h.nr: 7911; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 173, h.nr: 1126; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 19, h.nr: 13154; a.g.mlf, *Şuabu'l-îmân*, VII, 350, h.nr: 5111. Heysemî, Taberânî'nin bu hadisi iki isnadla naklettiğini; isnadların birinde Hâlid b. Yezîd b. Abdurrahmân b. Ebî Mâlik adında, Ebû Zür'a'nın güvenilir, ancak hadis otoritelerinin çoğunluğunun *zayıf* saydığı bir ravi bulunduğunu, geri kalan ravilerin ise güvenilir olduklarını belirtir. Diğer tarikteki isnadda geçen Ahmed b. Tâhir b. Harmele'nin ise *yalancı* olduğunu vurgular. (Bk. *Mecma'*, X, 267, h.nr: 17934) Hâkim ise hadisi Heysemî'nin sözünü ettiği ilk tarikte nakledip “isnadı sahihtir” demek; Zehebî de buna muvafakat etmektedir. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl* adlı eserinde ise Hâlid b. Yezîd hakkında olumsuz tenkitlerin yanı sıra Ebû Zür'a ve Ahmed b. Sâlih gibi hadis tenkitçilerinin “güvenilir” olduğu yönündeki kanaatlerine de yer verir. (Bk. *Mîzân*, I, 645, ravi no: 2475) Kanaatimizce Zehebî, Hâkim'de geçen ilgili tarike sahih demesinden anlaşıldığı kadarıyla, Hâlid b. Yezîd hakkında -azınlığın görüşü de olsa- *güvenilir* diyenlerin kanaatini tercih etmektedir. Münâvî'nin beyanına göre Suyûtî de hadisin sahih olduğu görüşündedir. Bu noktada Münâvî'nin, muhtemelen raviler hakkındaki tenkitler sebebiyle ilgili hadisin sahih olmasa da zayıf da olmayıp *hasen* sayıldığını belirterek orta bir yol izlemeye çalıştığını söyleyebiliriz. (Bk. Münâvî, *Teysîr*, I, 158) Elbanî ise bu yaklaşımları tenkit ederek hadisin uydurma olduğunu iddia etmektedir. (Bk. Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 266, h.nr: 139) -Çeviren-

1068 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 305, h.nr: 507; İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 474; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 273, h.nr: 1642. Rivayeti İbn Mâce'de tespit

۳۷۷- أَصْدَقُ الْحَدِيثِ مَا غُطِسَ عِنْدَهُ.

377- En doğru söz, söylenirken yanında aksırılan sözdür.

Taberânî'nin, *el-Evsat*'ında; Ebû Ya'lâ ve Hakîm et-Tirmizî'nin de Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁶⁹

۳۷۸- أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ، كَلِمَةُ لَيْبِدٍ: أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ.

378- Şâirin söylediği en doğru söz, Lebîd'in şu sözüdür: “Bilin ki, Allah’tan başka her şey boştur; fânidir.”

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre yoluyla naklettikleri bir rivayettir.¹⁰⁷⁰ Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin yine Ebû Hureyre'den aktardıkları rivayetin lafzı ise: “*Arapların dillendirdiği en esaslı şiir, Lebîd'in şu sözü-*

edemedik. Rivayetin isnadında yer alan Osman b. Miksem el-Bürrî hakkında *hadisi münker, yalancı, metrûk, sadûk olduğu hâlde çok yanılan, bid'atçı* gibi tenkitler söz konusudur. Bu itibarla hadis, bu tarikiyle zayıf sayılır. (Bk. Zehebî, *Mîzân*, III, 58, ravi no: 5568; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 8, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma'*, I, 185, h.nr: 872; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 138, h.nr: 1634) Benzer manada İbn Abbâs kanalıyla gelen bir rivayet için bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 288, h.nr: 7504. Ayrıca bu manada Ebu'd-Derdâ'ya dayandırılan bir söz için bk. Dârimî, *İlim* 12; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 223. (Çeviren)

1069 Hadis bu lafzıyla Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 346, h.nr: 3360'da geçmektedir. Hakîm et-Tirmizî ve Ebû Ya'lâ'nın eserlerinde geçen lafzı ise Ebû Hureyre kanalıyla nakledilmekte olup ileride 2461 no'lu rivayette ayrıca ele alınacaktır. Heysemî, Taberânî'nin rivayetinde geçen Ca'fer b. Muhammed b. Mâcid isimli raviyi tanımadığını; Umâra b. Zâzân adlı ravinin de Ebû Zür'a ve bir grup hadis otoritesi tarafından güvenilir sayıldığını, ancak kendisinde zayıflık bulunduğunu, geri kalan ravilerinin ise güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 59, h.nr: 12914) Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Umâra'nın Enes'ten birtakım münker hadisler rivayet ettiğini ifade etmektedir. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 366, ravi nr: 2016) Elbânî de bu rivayetin o münker hadislerden biri olduğunu belirtmek suretiyle hadisin *bâtıl* olduğunu belirtir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 264, h.nr: 137) Konuya dair daha başka lafızlarla gelen hadisler ve bunların toplu olarak değerlendirmesi için 2461 no'lu hadise bakınız. (Çeviren)

1070 Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr* 26, Edeb 90, Rikâk 29; Müslim, *Şi'r* 3-6; İbn Mâce, Edeb 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 54, h.nr: 9110.

dür...” şeklindedir.¹⁰⁷¹ Sözün devamı da şöyledir: **“Ve her nimet, mutlaka yok olacaktır.”**

۳۷۹- أَضِفِ النِّيَّةَ، وَنَمْ فِي الْبَرِّيَّةِ.

379- Sen önce niyetini halis tut, ondan sonra da (istersen) çölde uyu!

Temyîz ve diğer eserlerde şöyle denilmiştir: “Bu, hadis değildir.”¹⁰⁷² Ben de (Aclûnî) derim ki: Fakat Suyûtî’nin *Ukûdu’l-cümân* adlı eserinde, herhangi bir kaynağa dayandırmadan zikrettiği bir hadisin genel anlamı, bu sözü desteklemektedir. İlgili hadisin lafzı şöyledir: “İncil’de şöyle yazılıdır: Allah’tan korkup sakın; ondan sonra da dilediğin yerde uyu!”¹⁰⁷³ Bu noktayı iyi düşün.

۳۸۰- أَضِلْ كُلَّ دَاءٍ الْبَرْدَةِ.

380- Her hastalığın temelinde, mide hazımsızlığı vardır.

Bu hadisi Ebû Nuaym, Müstağfirî ve ayrıca *el-İlel* adlı eserinde Dârekutnî, içerisinde Temmâm b. Necîh’in bulunduğu bir isnadla Enes’ten merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹⁰⁷⁴ Dârekutnî, Temmâm’ı zayıf saymasına rağmen İbn Maîn ve daha başkaları ise güvenilir kabul etmişlerdir.

Necmüddîn el-Gazzî’nin eserinde de geçtiği üzere¹⁰⁷⁵ Müstağfirî’de yer alan rivayet **“Her hastalığın temelinde, soğuk vardır”** şeklindedir. Ebû Nuaym’ın da aynı şekilde İbn Abbâs yoluyla naklettiği merfu bir ha-

1071 Müslim, Şi’r 2; Tirmizî, Edeb 70; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 460, h.nr: 9737; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 99, h.nr: 5783.

1072 Bu değerlendirmeyi Gazzî’nin *İtkân*’ında bulabildik (bk. I, 83, h.nr: 196), İbnü’d-Deyba’ın *Temyîz*’inde ise tespit edemedik. (Çeviren)

1073 Bu rivayetin geçtiği bir kaynakta İncil’den söz edilmeksizin genel anlamda “Allah’ın peygamberlerine indirdiklerinin bir kısmında...” ifadesi geçmektedir. (Bk. Ebû Ya’lâ el-Halîlî, *el-İrşâd fî ma’rifeti ulûmî’l-hadîs*, thk. M. S. Ömer İdrîs, Riyad 1409, III, 950) -Çeviren-

1074 Dârekutnî, *el-İlelü’l-vâride fi’l-ehâdîsi’n-Nebeviyye*, thk. Mahfuzurrahmân Zeynullah es-Selefi - Muhammed b. Sâlih ed-Debbâsî, Riyad 1985-Demmâm 1427, XII, 73, h.nr: 2433; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, I, 245, h.nr: 130.

1075 Gazzî, *İtkân*, I, 83, h.nr: 197.

disi bulunmaktadır.¹⁰⁷⁶ Öte yandan Amr b. el-Hâris'in Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla merfu olarak aktardığı hadis ise şöyledir: **“Her hastalığın temeli, mide hazımsızlığından kaynaklanır.”** Ancak bu hadisin her rivayeti tek tek değerlendirildiğinde **zayıftır**. Dârekutnî de diğerleri gibi şöyle der: “Doğru sayılabilecek en yakın ihtimal, bunun Hasan el-Basrî'nin bir sözü olmasıdır.”¹⁰⁷⁷ Zemahşerî de *el-Fâik* adlı eserinde bunun İbn Mes'ûd'un bir sözü olduğunu aktarmaktadır.¹⁰⁷⁸

Ayrıca Dârekutnî şunu söylemektedir: Muhaddisler bu rivayetdeki “البردة/el-berade” lafzını “ra” harfinin cezimli hâliyle (yani “soğuk” anlamına gelen el-berde şeklinde) rivayet etmektedirler. Bu sebeple bazıları bu lafza “ve sıcak” manasındaki “وَالْحَرُّ/ve'l-harru” lafzını da ilave etmişlerdir. Doğrusu ise “râ” harfinin fethalı şekilde (البردة/el-berade) okunmasıdır; manası da mide hazımsızlığıdır. Zira yeme iştahının hararetini/sıcaklığını soğutmaktadır veya “sabit kaldı ve yerleşti” anlamına gelen “بَرَد/berade” fiili dikkate alındığı takdirde mideye çöküp ağırlık yaptığı ve yavaş yavaş yok olduğu için bu ismi almış olabilir. Nitekim Ebû Nuaym, Ebû Hureyre kanalıyla gelen merfu bir rivayete yer verir: **“Sıcak ve soğuktan korunun.”**¹⁰⁷⁹ Aynı şekilde Müstağfirî, daha önce **“Her hastalığın temelinde soğuk vardır”** hadisini rivayet ettiği gibi Enes'ten merfu olarak şu rivayeti de aktarmıştır: **“Şüphesiz melekler, (kış mevsiminin sona erip ilkbahar ve yaz mevsimlerine geçilmesi sebebiyle) ümmetimden soğğun kaldırılmış olmasına sevinir.”** Ancak bu iki hadis de zayıftır. Şu da var ki Ebû Nuaym ve Müstağfirî'nin bu rivayetleri, “البردة/verde” lafzını cezimli okuyan muhaddislerin lehine bir delildir.¹⁰⁸⁰

٣٨١ - أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ، فَبِأَيِّهِمْ افْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ.

381- Ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız, hidayete erersiniz.

1076 Ebû Nuaym, *et-Tibbu'n-Nebevî*, I, 246, h.nr: 132.

1077 Dârekutnî, *İlel*, XII, 73.

1078 Zemahşerî, *el-Fâik fî garîbî'l-hadîs*, thk. A. Muhammed el-Becâvî - M. Ebu'l-Fadl İbrahim, I, 102.

1079 Ebû Nuaym, *et-Tibbu'n-Nebevî*, I, 246, h.nr: 131.

1080 Bu hadise dair bütün rivayet ve değerlendirmelerin kaynağı için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 383-386, h.nr: 121.

Beyhakî rivayet etmiştir. Deylemî'nin İbn Abbâs'a dayanan isnadıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Aşhabım gökteki yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız, hidayete erersiniz.”**¹⁰⁸¹

۳۸۲- أَضِلْ كُلَّ دَاءٍ الرِّضَا عَنِ النَّفْسِ.

382- Her hastalığın temelinde, nefisten razı olmak vardır.

Necmüddîn el-Gazzî, Sehâvî'den naklen “Bu, hadis değildir” dedikten sonra bu sözün manasını destekleyici nitelikte müteahhir dönem sufilerin sözlerini delil göstermiştir.¹⁰⁸² İbn Atâullah, *el-Hikem* adlı eserinde şöyle der: “Her türlü günah, gaflet ve şehvetin temelinde, nefisten razı olmak vardır.”

Ayrıca Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demiştir.¹⁰⁸³ Fakat selefin sözlerinde, bu sözün manası değişik lafızlarla geçmektedir. Bunlardan biri Kuşeyrî'nin, Ebû Amr b. Nüceyd'in sözü olarak aktardığı şu ifadedir: “Kulun âfeti, içinde bulunduğu hâle rağmen nefisinden razı oluşudur.” Bir diğeri Zinnûn'un şu sözüdür: “İsabetli tutumun alameti, nefse ve heva-ya aykırı davranmaktır.” Bir başka söz de İbn Atâ'ya ait olup şöyledir: “Allah'ın gazabına ve belasına en yakın şey, nefis ve hâlleridir. Bundan daha kötüsü de karşılık beklentisi; yani kulun, yaptığı işlerden dolayı Allah Teâlâ'nın kendisine karşılık vermesini talep etmesidir.” Ebû Hafs'ın şu sözü de böyledir: “Kim her zaman nefisini hesaba çekmez ve her durumda ona aykırı davranıp onu (ömrünün) kalan günlerinde hoşlanmayacağı şeylere zorlamazsa aldanmıştır. Kim de nefisine, onun herhangi bir şeyinden hoşnut olarak bakarsa onu mahvetmiş demektir. Babası (Hz. Yakub), dedesi (Hz. İshâk), dedesinin babası (Hz. İbrahim) asil ve değerli olduğu gibi kendisi de asil ve değerli olan Hz. Yusuf bile, **‘Nefsimi de temize çıkar-**

1081 Beyhakî, *Medhal*, I, 162, h.nr: 151-153; Deylemî, *Firdevs*, IV, 160, h.nr: 6497. Beyhakî bu hadis hakkında genel olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Bu, metni meşhur bir hadistir. Ancak isnadları zayıftır. Bu konuda sabit olan hiçbir isnad yoktur.” (Bk. *Medhal*, I, 163, h.nr: 154) Hadisin değişik versiyonları ve bunların zayıflığına dair bk. Zeylaî, *Tahrîcü ehâdîsi'l-Keşşâf*, II, 229, h.nr: 678; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, IV, 350, h.nr: 2594. Hadisin bütün versiyonları itibarıyla uydurma olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 144-152, h.nr: 58-62.

1082 Gazzî, *İtkân*, I, 83-84, h.nr: 198.

1083 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 386-388, h.nr: 121.

mam. Zira nefis, daima kötülüğü emreder¹⁰⁸⁴ dediği hâlde, aklı başında birinin nefsinden razı olması nasıl mümkün olabilir?”

Kuşeyrî şöyle der: Hocalar, İslâm hakkında soru sorulunca şu cevabı vermişlerdir: “(İslâm,) nefsi, muhalefet kılıçlarıyla boğazlamaktır.” Kuşeyrî ayrıca şunu söyler:¹⁰⁸⁵ Câbir’den gelen merfu bir hadise göre, Allah Rasûlû şöyle buyurur: “**Ümmetim adına en çok korktuğum şey, heva ve hevese uyup haktan sapmaktır. Tûl-i emel (uzun ömür arzusu) ise ahireti unutturur.**” Kur’ân’da da “**Nefsin arzusuna uyma ki, seni Allah yolundan saptırmasin**”¹⁰⁸⁶ buyurulmaktadır. İleride de şu hadis gelecektir: “**Senin en azılı düşmanın, içindeki nefsidir.**” Bir rivayette de “**Seninle aynı yastığa baş koyan eşin ve sahibi olduğun cariyeindir**” şeklinde geçmektedir.¹⁰⁸⁷

۳۸۳- أَضْبَحْنَا وَأَضْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ

383- Biz sabaha erdik, Allah’ın mülkü de sabaha erdi.

Nevevî’nin *el-Ezkâr*’ında geçtiği üzere İbnü’s-Sünnî, bu hadisi Abdullah b. Ebî Evfâ’dan şu lafızla rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, sabah olduğunda şöyle derdi: “**Sabaha erdik. Allah’a mahsus olan bütün bir mülk de sabaha erdi. Hamd, O’na mahsustur. Büyüklük ve yücelik O’na mahsustur. Yaratma, emir, gece, gündüz ve bu gece ve gündüzün her ikisinde barınan ne varsa hepsi Allah Teâlâ’ya mahsustur. Allah’ım! Bu günün başını salâh (iyilik ve istikamet); ortasını necâh (muvaffakiyet) ve sonunu felâh (kurtuluş) eyle ey merhametlilerin en merhametlisi!**”¹⁰⁸⁸

1084 Yusuf 12/53.

1085 Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 283.

1086 Sâd 38/26.

1087 Bk. 412 ve 413 no’lu hadisler.

1088 Hadisin bu lafzı şu kaynaklarda geçmektedir: İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 35, h.nr: 29277; Taberânî, *ed-Duâ*, I, 113, h.nr: 296; İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle*, s. 40, h.nr: 38; Nevevî, *el-Ezkâr*, thk. Muhyiddin Misto, Beyrut 1990, s. 155. Ancak “**Biz sabaha erdik, Allah’ın mülkü de sabaha erdi**” ibaresi ile başlayan farklı pek çok rivayet vardır. Bk. Müslim, Zikir 75; Ebû Dâvûd, Edeb 109; Tirmizî, Daavât 13; Bezzâr, *Müsneid*, XV, 240, h.nr: 8685; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 243, h.nr: 963; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, I, 286, h.nr: 934. (Çeviren)

۳۸۴- اضْئَعِ الْمَغْرُوفَ إِلَى مَنْ هُوَ أَهْلُهُ وَإِلَى مَنْ لَيْسَ أَهْلُهُ، فَإِنْ أَصَبْتَ أَهْلَهُ فَهُوَ أَهْلُهُ، وَإِنْ لَمْ تُصِبْ أَهْلَهُ فَأَنْتَ مِنْ أَهْلِهِ.

384- Layık olana da olmayana da iyilikte bulun. Eğer layık olana vermişsen, zaten onu hak etmiş biridir. Şayet layık olmayana vermişsen, o zaman sen o iyiliği yapmaya ehil kimselerden sayılırsın.

Kuzâî'nin **mürsel** olarak; Dârekutnî'nin de *el-Müstecâd* isimli eserinde rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁸⁹ Ayrıca Hatîb, bunu *Ruvâtu Mâlik*'te İbn Ömer'den;¹⁰⁹⁰ İbnü'n-Neccâr da *Târîh*'inde Ali *radıyallahu anh*'dan şu lafızla nakletmişlerdir: **“Layık olana da olmayana da iyilik et! Eğer layık olana denk gelirsen, zaten onu hak edene vermişsin demektir. Şayet layık olana denk gelemezsen, o zaman sen o iyiliği yapmaya ehil kimselerden olursun.”** Sehâvî de şöyle der: “Bu manadaki hadisleri toplu olarak *el-Cevâhirü'l-mecmûa* isimli kitabımda derledim.”¹⁰⁹¹

۳۸۵- اضْئَعُوا مَا بَدَأَ لَكُمْ، فَمَا قَضَى اللَّهُ تَعَالَى فَهُوَ كَاتِبٌ، وَلَيْسَ مِنْ كُلِّ الْمَاءِ يَكُونُ الْوَلَدُ.

385- Dilediğinizi yapabilirsiniz. Zira Allah Teâlâ'nın takdir ettiği şey, mutlaka olur. Her sudan da çocuk olmaz.

Ahmed b. Hanbel'in Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁹²

1089 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 436, h.nr: 747; Dârekutnî, *İlel*, III, 107, h.nr: 309. Irâkî bu hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *el-Muğnî*, s. 655, h.nr: 2)

1090 Zehebî bu rivayetin isnadı hakkında şöyle der: “Ravilerinin çoğunluğu meçhul olan bir isnad (*muzlim*). Bâtıl bir haberdir. Darekutnî, ravileri hakkında genel olarak zayıflık ve mechullükten söz etmiştir.” (Bk. *Mîzân*, II, 550, ravi nr: 4823. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 35, ravi nr: 121, III, 408, ravi nr: 1607. Ayrıntılı bilgi için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 533; Gumârî, *Müdâvî*, I, 586) -Çeviren-

1091 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 389-390, h.nr: 123.

1092 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 28-29, h.nr: 11438. Hadisin *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, III, 446, h.nr: 1462. Aynı sahâbî kanalıyla gelen benzer manadaki rivayetler için bk. Müslim, *Nikâh* 125-135. Hadisin söyleniş sebebi ise şudur: Hamileliği önlemek için cinsî münasebet sırasında spermin rahim dışına akıtılması şeklindeki azil işlemin doğru olup olmadığının sorulması üzerine Allah Rasûlû bu cevabı vermiştir. (Çeviren)

٣٨٦- أَضِفْ بِطَعَامِكَ مَنْ تُحِبُّ فِي اللَّهِ.

386- Allah için sevdiğin kimseyi yemeğinle ağırla, misafir et.

Bu hadisi İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd* adlı eserinde Dahhâk'tan **mürsel** olarak rivayet etmektedir.¹⁰⁹³

٣٨٧- أَضْمَنُوا لِي سِتَّ خِصَالٍ أَضْمَنَ لَكُمْ الْجَنَّةَ: لَا تَطَالُمُوا عِنْدَ قِسْمَةِ مَوَارِيثِكُمْ، وَأَنْصِفُوا النَّاسَ مِنْ أَنْفُسِكُمْ، وَلَا تَجْبُونُوا عِنْدَ قِتَالِ عَدُوِّكُمْ، وَلَا تَغْلُوا عَنَائِكُمْ، وَأَمْنَعُوا ظَالِمَكُمْ مِنْ مَظْلُومِكُمْ.

387- Bana altı hususun güvencesini verin, ben de size cennet güvencesi vereyim: Miraslarınızı paylaşırken birbirinize haksızlık etmeyin. İnsanların, üzerinizdeki haklarını sizden almalarına imkân vererek size yapılmasını istemediğiniz şeyleri onlara yapmayın. Düşmanlarınızla savaşırken korkaklık göstermeyin. Ganimet hırsızlığı yaparak hainlik etmeyin. Zalimlerinizi, mazlumlarınızdan alıkoyun.

Taberânî'nin Ebû Ümâme *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁹⁴

1093 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 124, h.nr: 366; İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-İhvân*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1988, s. 232, h.nr: 197. Hadisin ravilerinden Dahhâk b. Müzâhim, çok fazla mürsel rivayette bulunan biridir. Ayrıca isnadında Dahhâk'tan rivayette bulunan Cüveybir b. Saîd el-Ezdî hakkında Dârekutnî *metrûk*, İbn Hacer ise *çok zayıf* değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Bk. Zehebî, *el-Muğnî*, I, 138, ravi nr: 1208; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 143, ravi nr: 987; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 1114, h.nr: 7015) -Çeviren-

1094 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 282, h.nr: 8082. Hadiste altı husustan bahsedilmiş olmasına rağmen, altıncısı Heysemî'nin de dediği gibi düşmüş gözükmetedir. Öte yandan Heysemî, hadisin ravileri arasında Alâ b. Süleyman er-Rakkî adında *zayıf* biri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca isnadında geçen Halîl b. Murre'nin de zayıf bir ravi olduğu hadis tenkit otoriteleri tarafından vurgulanmaktadır. (Bk. Zehebî, *Muğnî*, I, 214, ravi nr: 1961; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 196, ravi nr: 1757; Heysemî, *Mecma'*, IV, 138, h.nr: 6682; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 1117, h.nr: 7019) -Çeviren-

۳۸۸- اَضْمِنُوا لِي سِتًّا مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ: اضدُّقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ، وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ، وَأَدُوا إِذَا اَتَيْتُمْ، وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ، وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ، وَكَفُّوا أَيْدِيَكُمْ.

388- Bana, kendinize dair altı hususun güvencesini verin, ben de size cennet güvencesi vereyim: Konuştuğunuzda doğru söyleyin. Söz verdiğinizde yerine getirin. Size bir şey emanet edildiğinde emanete riâyet edin. Irz ve namusunuzu koruyun. Gözlerinizi harama bakmaktan sakının. Ellerinizi de (ilahî yasaklardan) çekin.

Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Hâkim'in Ubâde b. es-Sâmit kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁹⁵

۳۸۹- اضْرِبُوهُنَّ، وَلَا يَضْرِبْ إِلَّا شِرَارُكُمْ.

389- (İtaatsizlik eden) kadınları darp edin (bakalım). (Fakat şunu da bilin ki) sizin ancak kötüleriniz darp eder!

İbn Sa'd'ın Kâsım b. Muhammed kanalıyla **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁹⁶

۳۹۰- أَطْعِمُوا نِسَاءَكُمْ فِي نَفَاسِهِنَّ الثَّمَرِ، فَإِنْ مَنْ كَانَ طَعَامُهَا فِي نَفَاسِهَا الثَّمَرِ، كَانَ وَلَدُهَا حَلِيمًا.

390- Kadınlarınıza, nifas hâllerinde hurma yedirin. Zira nifas hâlindeki yiyeceği hurma olan kadının çocuğu halim selim olur.

1095 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 417, h.nr: 22757; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 506, h.nr: 271; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 399, h.nr: 8066; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 471, h.nr: 12691. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 454, h.nr: 1470. (Çeviren)

1096 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 418. Hadis, *mürsel* olduğu için zayıf kategorisindedir. Bu manada bir rivayette de şöyle geçmektedir: **“(İtaatsizlik etmeleri hâlinde) kadınları darp edin ama sizin iyileriniz asla darp etmezler.”** Bu hadis Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 256, h.nr: 297'de geçmektedir. Ancak Heysemî rivayetin isnadında Ali b. el-Fadl adında *metrûk* bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 332, h.nr: 7746) -Çeviren-

İbn Hacer el-Heytemî şöyle der: “Bu rivayeti [İbn] Abdullah b. el-Münzir, içerisinde **yalancı** bir ravinin bulunduğu bir isnadla nakletmiştir. Buradan hareketle İbnü'l-Cevzî de bunu *Mevzûât*'ına almıştır.”¹⁰⁹⁷

Buna yakın manadaki rivayetlerden biri de Ebû Nuaym'ın *et-Tıbb*'da şu lafızla rivayet ettiği hadistir: “**Hamilelerinize akgünlük/sığla sakızı yediniz. Eğer karnındaki bebeğin cinsiyeti erkekse, tertemiz kalpli olur. Şayet kızsâ, ahlâkı güzel ve kaba etleri büyük olur.**”¹⁰⁹⁸

٣٩١- أَطْفِئُوا الْحَرِيقَ بِالتَّكْبِيرِ.

391- Yangını tekbirle söndürün.

Bu rivayet daha önce “رَأَيْتُمُ الْحَرِيقَ فَكَبَرُوا”/Bir yangın gördüğünüzde **tekbir getirin...**” hadisinde geçmişti.¹⁰⁹⁹

٣٩٢- أَطْفَأَ الْمُؤْمِنِينَ فِي جَبَلٍ فِي الْجَنَّةِ، يَكْفُلُهُمْ إِبْرَاهِيمُ وَسَارَةُ حَتَّى يَرُدَّهُمْ إِلَى آبَائِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

392- Mü'minlerin çocukları, cennetteki bir dağdadır. (Hz.) İbrahim kıyamet günü onları babalarına teslim edene kadar Sâre ile birlikte onların bakımını üstlenir.

Necmüddîn el-Gazzî'nin belirttiğine göre,¹¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, Hâkim ve el-Ba's isimli eserinde de Beyhakî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet

1097 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 122. Aclûnî, hadisi rivayet eden kimse olarak önce Abdullah b. el-Münzir'i sonra da oğlunu zikretmektedir. Ancak işaret ettiği kaynakta sadece oğlu geçmektedir. Biz de çeviride onu esas aldık. Rivayetin uydurma olduğuna dair kaynaklar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 27; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 65, h.nr: 115; Şevkânî, *Fevâid*, s. 181, h.nr: 64; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 407, h.nr: 234.

1098 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 609, h.nr: 649. İsnadında geçen Muhammed b. Ukkâşe el-Kirmânî adlı kişi hadis uydurmakla tanınmış biri olup bu hadisin rivayetinde tek kalmıştır. Dolayısıyla hadis *münker* sayılmıştır. (Bk. Zehebî, *Mîzân*, III, 650, ravi nr: 7956; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, V, 286; İbn Asâkir, *Tarîhu Dimeşk*, LIV, 229, ravi nr: 6758; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 714, h.nr: 880; Fettenî, *Tezkira*, s. 151) -Çeviren-

1099 234 no'lu hadise bakınız.

1100 Gazzî, *İtkân*, I, 84, h.nr: 200.

etmektedirler.¹¹⁰¹ Suyûtî ise *Büsrâ'l-keîb* adlı eserinde bu hadisi rivayet edenler arasında sözü geçen âlimlere ek olarak İbn Ebi'd-Dünyâ ve İbn Ebî Dâvûd'u da zikretmekte ve yine Ebû Hureyre'den gelen rivayeti şu lafızla nakletmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Mü'minlerin evladı, cennetteki bir dağdadır. Kıyamet günü İbrahim ve Sâre, onları babalarına teslim edene kadar bakımlarını üstlenirler.”**

Buraya alınması uygun düşen hususlardan biri de Üstad Ebu'l-Hasen el-Bekrî'nin, Şa'bân'ın on beşinci gecesı (Berat gecesı) hakkındaki risalesinde, İmam İbnü'l-Cevzî'nin *Kitabu't-Tevvâbîn*¹¹⁰² isimli eserinden naklettiğı şu rivayettir: Mâlik b. Dînâr'a tevbesinin sebebi sorulur. O da şöyle anlatır:

Emniyet ve asayiş memuruydum. [Ayrıca içki bağımlısı biriydim.]¹¹⁰³ Daha sonra değerli ve güzel bir cârîye satın aldım. Derken o cariye gönlümde müstesna bir yer edindi ve ondan bir kızım oldu. Kızıma aşırı düşkündüm. Nihayet emeklemeye başlayınca kalbimdeki sevgisi daha da arttı; birbirimize iyice bağımlı hâle geldik. Ancak kızım tam iki yılını doldurunca vefat etti. Acısı beni derinden yaralamıştı. Şa'bân'ın on beşinci gecesinde - ki o da bir Cuma gecesiydi- uyuyunca rüyamda âdetâ kıyametin koptuğunu, Sûr'a üflendiğini, kabirdekilerin dışarı çıkarıldığını ve diğer mahlûkatla birlikte haşrolunduğumu gördüm. Derken bir ses işittim. Dönüp baktığımda siyah ve mavi renkte devasa bir ejderhanın ağzını açmış bir vaziyette bana doğru hızlıca geldiğine şahit oldum. Hemen korku ve panik içinde önünden kaçiverdim. Kaçış yolunda tertemiz elbiseli, güzel kokulu bir ihtiyara rastladım. Selam verdim, selamımı aldı. Sonra

1101 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 71, h.nr: 8324; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 481, h.nr: 7446 (bu iki kaynağın lafzı biraz farklıdır); Hâkim, *Müstedrek*, I, 541, h.nr: 1418; Beyhakî, *el-Ba's ve'n-nüşûr*, thk. Âmir Ahmed Haydar, Beyrut 1986, s. 155, h.nr: 210. Rivayetin *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, III, 451, h.nr: 1467.

1102 Aclûnî burada ilgili eserin İbnü'l-Cevzî'ye ait olduğunu belirtmektedir. İbnü'l-Cevzî'nin bu eserini henüz bulabilmiş değiliz, ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla aynı isimde bir eser İbn Kudâme'ye aittir ve ilgili rivayet de bazı lafız farklılıklarıyla orada da yer almaktadır. (Bk. İbn Kudâme el-Makdisî, *Dâru İbn Hazm*, 2003, s. 124) -Çeviren-

1103 Aclûnî'nin metninde geçmeyen, ancak hâdisenin sonundaki ifadelerden dolayı zorunlu olan bu cümleyi, İbn Kudâme'nin bir önceki dipnotta bahsettiğimiz eserinden yararlanarak buraya yerleştirdik. (Çeviren)

ona “İhtiyar! Şu ejderhadan kurtar beni, Allah azze ve celle de seni kurtarsın!” dedim. İhtiyar ağlamaya başladı ve “Ben zayıfım ve bu yaratık benden daha güçlü” dedi. Bunun üzerine ben de tekrar kaçmaya başladım. Nihayet kıyamet taraçalarına yükseldim. Karşıma cehennem ateşinin katmanları çıktı; korkumdan neredeyse içine düşecektim. Derken birileri “Geri dön, sen buranın halkından değilsin!” diye seslendi. Rahatladım ve geri döndüm. Ancak o ejderha da yeniden peşime düştü. Tekrar o ihtiyara geldim ve “Beni şu ejderhadan korumanı istemiştin ama yapmadın!” dedim. İhtiyar yine ağlamaya başladı ve “Ben zayıfım. Ancak şu dağa doğru yürü. Zira orada Müslümanların emanetleri vardır. Senin de bir emanetin var orada; o sana yardım edecektir” dedi. Gümüşten yapılmış, yuvarlak şekildeki dağa baktım. Üzerinde açılmış küçük pencereler ve asılı perdeler vardı. Her bir pencerenin, kırmızı altından yapılmış, aralarına yakut yerleştirilmiş ve kenarları incilerle bezenmiş iki kanadı vardı. Ayrıca her bir kanadın üzerinde de ipekten bir perde bulunuyordu. Dağa bakınca hemen oraya doğru koştum; ejderha da peşimden geliyordu. Tam dağa yaklaşıncaya meleklerden biri “Perdeleri kaldırın, kanatları açın, pencerelere çıkıp kendinizi gösterin!” diye seslendi. O esnada ay yüzlü çocuklar gördüm. Bu arada ejderha da bana biraz daha yaklaşmıştı. Ben artık ne yapacağımı şaşırılmışım. Bunun üzerine bazı çocuklar “Yazıklar olsun size! Hepiniz çıkın pencerelere. Zira düşmanı ona iyice yaklaştı!” dediler. Grup grup pencerelerde gözükmeye başladılar. Bir de baktım ki vefat eden kızım bana bakıp ağlıyor ve “Vallahi bu benim babam!” diyordu. Daha sonra nurdan (bir terazi) kefesi içerisinde bir ok gibi fırlayıp önümde durdu. Ardından sol elini uzatıp sağ elimi tuttu; sağ elini de ejderhaya doğru uzattı, ejderha da dönüp kaçtı. Sonra beni oturttu ve gelip kucağıma oturdu. Sağ eliyle de sakalıma dokunarak: “Babacığım!” dedi ve ardından **“İnananlar için hâlâ vakit gelmedi mi ki, kalpleri Allah’ın zikrine ve inen hakka huşû (saygı) duysun...”** âyetini okudu.¹¹⁰⁴ Bunun üzerine ben ağlamaya başladım ve “Siz Kur’ân biliyor musunuz?” diye sordum. O da “Ey diriler! Biz onu sizden daha iyi biliyoruz” diye karşılık verdi. Sonra “Şu beni perişan etmek isteyen ejderhadan haber ver” dedim. “O senin palazlandırığın kötü amelindi. Seni cehennem ateşinde boğmak istiyordu” dedi. “Peki, o ihtiyar?” dedim. “O da senin, kötü ameline karşı koyamayacak kadar zayıf düşürdüğün salih amelindi” cevabını verdi. Daha sonra “Peki yavrum, siz

bu dağda ne yapıyorsunuz?” dedim. “Müslümanların çocukları, kıyamet kopuncaya kadar buraya yerleşmiş durumdalar. Sizleri bekliyoruz, yanı-
mıza geleceksiniz, biz de size şefaât edeceğiz” dedi ve ben, bir anda korku
ve ürperti içinde uykudan uyandım. Hemen Allah’a isyana sebep olan içki
kaplarını kırıp onunla ilgili her şeyi terk ettikten sonra nasûh (geri dönüşü
olmayan) bir tevbe ile Allah’a tevbe ettim. O da tevbemi kabul etti.

۳۹۳- أَطْفَالُ الْمُشْرِكِينَ خَدَمُ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

393- Müşriklerin çocukları, cennet ehlinin hizmetkârlarıdır.

Taberânî’nin Enes yoluyla (merfu olarak),¹¹⁰⁵ Saîd b. Mansûr’un da
Selmân’dan **mevkûf** olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁰⁶ Ayrıca Buhârî
bunu, *et-Târîhu’l-evsat* adlı eserinde Semüre’den merfu bir rivayet olarak
nakletmiştir.¹¹⁰⁷

Müşriklerin çocukları hakkında on farklı görüş vardır:

1. Bunların en doğrusu, hadisin de işaret ettiği üzere cennette oldukları
görüşüdür. Hafız İbn Hacer, Buhârî şerhi ve diğer eserlerinde bu görüşü
zikretmiştir.¹¹⁰⁸

2. Bu görüşe göre söz konusu çocuklar Allah Teâlâ’nın dilemesine kal-
mıştır.

3. Babalarına tâbi olarak cehennemde bulunacaklar.

1105 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, III, 220, h.nr: 2972; Tayâlisî, *Müsned*, III, 580, h.nr: 2225; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VII, 130, h.nr: 4090.

1106 Bk. Beyhakî, *el-Kazâ ve’l-kader*, thk. Muhammed b. Abdullah Âl-i Âmir, Riyad 2000, s. 355, h.nr: 630.

1107 Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, VI, 408, h.nr: 2803; Bezzâr, *Müsned*, X, 384, h.nr: 4516; Rûyânî, *Müsned*, II, 63, h.nr: 837; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VII, 244, h.nr: 6993. Heysemî’nin izahına göre hadisin birtakım rivayetlerinin isnadındaki bazı raviler hakkında ihtilaflı değerlendirmeler söz konusudur. (Bilgi için bk. Heysemî, *Mecma’*, VII, 219, h.nr: 11955-11956) Muhtemelen İbn Hacer de bunları dikkate alarak Enes ve Semüre kanalıyla gelen her iki rivayetin de isnadlarının *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, III, 246) Ancak buna rağmen, farklı kanallarla desteklenmiş olması hasebiyle hadis *sahih* sayılmaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, III, 453, h.nr: 1468; Gumârî, *Müdâvî*, I, 597) -Çeviren-

1108 İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, III, 246.

4. Cennet ile cehennem arasındaki bir çayırdaki bir çayırda olacaklar.

5. Cehennemde yer alacaklar. Çoğunluğun görüşü de bu yöndedir.¹¹⁰⁹

6. Toprak olacaklar.

7. Ahirette imtihana tabi tutulacaklar; eğer boyun eğip itaat ederlerse cennete, aksi hâlde cehenneme girecekler.

8. Mahşerde kalacaklar.

9. Haklarında tevakkuf etmek (yani kesin bir hükme varamayıp durak samak, beklemek).

10. Herhangi bir kanaat serdetmekten kaçınmak. Bu son ikisi arasında ince bir fark bulunmaktadır. Bunu iyi düşünmek gerek.

۳۹۴- اَطْلُبُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حَسَنِ الْوُجُوهِ.

394- Hayrı, güzel yüzlülerde talep edin.

Bu, muhaddislerin çoğunluğunun Enes, Câbir, İbn Abbâs, Âişe *radıyallahu anhum* ve diğerlerinden rivayetidir.¹¹¹⁰ Taberânî'nin, Yezîd b. Husayfe yoluyla merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı “**اَلْتَمَسُوا الْخَيْرَ / hayrı dileyin...**” şeklindedir.¹¹¹¹ Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'ında Ebû Hureyre'den rivayet ettiği lafız ise şöyledir: “**اِتَّبَعُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حَسَنِ الْوُجُوهِ / Hayrı, güzel yüzlülerde arayın.**” Kasmelî'nin rivayetinde de “**Birtakım ihtiyaçları talep ettiğinizde, onları güzel yüzlülerde talep edin**” lafızıyla gelmiştir. Bir lafızda da “**İhtiyaçlarınızı ve hayrı talep edin**” şeklinde geçmektedir. Bir diğer rivayette ise “**Hayrı -veya ravi 'iyiliği' dedi- talep edin**” ifadesi yer almaktadır. Bu her iki rivayet de Askerî'ye aittir. Bazılarında da şöyle bir ilave bulunmaktadır: “**Senin ihtiyacını giderdiği zaman güler yüzle giderir; gidermeyip geri çevirdiğinde de güler yüzle geri çevirir. Nice güzel yüzlü kimse vardır ki, kendisine bir ihtiyaç için gelindiğinde çirkinleşir.**”

1109 Bk. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, VIII, 212.

1110 Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, thk. Vasiyullah Muhammed Abbâs, Beyrut 1983, II, 726, h.nr: 1246; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 199, h.nr: 4759; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 129, h.nr: 3787, VI, 176, h.nr: 6117; a.mlf, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 81, h.nr: 11110; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, s. 384, h.nr: 661.

1111 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 396, h.nr: 983.

Nice çirkin yüzlü kimse de vardır ki, kendisine bir ihtiyaç için başvurulduğunda güzelleşir.” Buna benzer başka bir lafız da vardır. İbn Abbâs, “Nice çirkin suratlı adamlar var ki, çok fazla ihtiyaç karşılamışlardır” denildiğinde şu karşılığı vermiştir: “Kuşkusuz burada, talep sırasındaki yüz güzelliği/gülyüzürlülüğü kastedilmiştir.”¹¹¹² **Bu hadisin bütün kanalları zayıftır. Hatta bazılarının zayıflığı diğerlerinden daha şiddetlidir.**¹¹¹³

Bu rivayetlerin en iyisi ise, Temmâm’ın İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet ettiği “**الْأَمْوَا الْحَيْرِ**” **hayrı dileyin...**” hadisidir. Keza Buhârî’nin, *Târîh*’inde, aralarında **metrûk** bir ravinin bulunduğu bir isnadla İbn Abbâs’tan -Ebû Hureyre’den nakledildiği de söylenmiştir- aktardığı rivayet de böyledir.

Öte yandan Taberânî de bu rivayeti, Abdullah b. Hırâş dışında müvessak ravilerden oluşan bir isnadla İbn Abbâs’tan nakletmektedir.¹¹¹⁴ İbn Hibbân da Abdullah b. Hırâş’ı güvenilir saymasına rağmen onun hakkında “Bazen hata edebilmektedir” demiştir. Üstelik İbn Hibbân dışında başkaları da onu zayıf saymıştır. Ancak buna rağmen Hafız İbn Hacer ve daha başkalarının işaret ettikleri gibi yine de hadis hakkında, Sağânî ve pek çoklarının söyledikleri **uydurma** hükmünü vermeye imkân yoktur.¹¹¹⁵

Yine Askerî, Cüheyneli bir adam kanalıyla merfu olarak şu hadise yer vermektedir: **“Bir insana verilen en kötü şey, güzel bir suret içerisindeki kötü kalptir.”** Bezzâr’ın da Büreyde’den merfu olarak aktardığı bir hadis

1112 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 160.

1113 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 483, h.nr: 163.

1114 Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 81, h.nr: 11110.

1115 Sağânî, *Mevzûât*, s. 56, h.nr: 91. Şu kadar var ki Ukaylî “Bu konuda sabit olan hiçbir şey yoktur,” derken İbn Kayyim el-Cevziyye de bu hususta şöyle genel bir değerlendirme yapmaktadır: “Güzel yüzlerden yahut onlara övgüden veya onlara bakmaktan yahut onların katında ihtiyacı gidermekten ya da cehennem ateşinin kendilerine dokunmayacağından bahseden her hadis uydurulmuş bir yalan ve iftiradır.” (Bk. Ukaylî, *Duafâ*, II, 138, 320; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 63, 125, h.nr: 104-105, 282. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 87, h.nr: 1585, VI, 376, h.nr: 2855; XIV, 1071, h.nr: 6971. Şu kadar var ki Elbânî, bundan sonraki dipnotta da belirtileceği üzere “güzel yüzlü ve güzel isimli elçilerin gönderilmesine” dair hadisin bir rivayetini sahih kabul etmektedir. Dolayısıyla İbn Kayyim’in buradaki genellemesine bütünüyle katılmadığını söyleyebiliriz) -Çeviren-

şöyledir: **“Bana bir haberci (elçi) göndereğiniz zaman, yüzü güzel ve adı güzel birini gönderin.”** Yine Bezzâr’ın Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği bir diğer rivayet de şöyledir: **“Bana bir adam göndereceğiniz zaman yüzü güzel ve adı güzel birini gönderin.”**¹¹¹⁶ Bu rivayetlerin her biri diğerini kuvvetlendirmektedir.¹¹¹⁷

Hatîb’e ait bir rivayette ise şu ifade yer alır: **“Hayrı, aydınlık yüzlerde talep edin.”** Bu rivayet, ileride **“الْتَمِسُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حَسَنِ الْوُجُوهِ/Hayrı, güzel yüzlülerde dileyin”** hadisinde gelecektir.¹¹¹⁸

Ayrıca bu hadisi teyit edecek surette eski ve yeni pek çok şiir söylenmiştir. Mesela; eski şiirlerden biri İbn Abbâs kanalıyla bir şairden nakledilen şu beyittir:

“Sen Peygamber’in öne sürdüğü şartısın; hani demişti ya bir gün:

Hayrı, aydınlık yüzlerde arayın!”¹¹¹⁹

Askerî’nin rivayetine göre İbn Revâha veya Hassân b. Sâbit’in beyitleri ise şöyledir:

“Nebi’nin bir söz söylediğini işittik,

İhtiyaçlarını talep eden biri için rahatlatıcı nitelikte:

‘Gidin ve ihtiyaçlarınızı

Allah’ın yüzünü aydınlatarak süslediği kimselerden isteyin’ diye!”

1116 Bezzâr, *Müsned*, X, 278, h.nr: 4383, XV, 217, h.nr: 8630. Heysemî, Bezzâr ve Taberânî’nin Ebû Hureyre yoluyla naklettikleri bu hadisin Taberânî tarihinde Ömer b. Râşid adında hadis imamlarının çoğunluğuna göre zayıf sayılan biri bulunduğunu, Bezzâr’ın tarihinin ise zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, VIII, 47, h.nr: 12830; Hatta İbnü’l-Cevzî bu rivayeti *Mevzûât* I, 160’da zikretmektedir) Ancak Bezzâr’ın Büreyde kanalıyla naklettiği rivayetin *sahih* olduğu belirtilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîs-i-sahîha*, III, 182, h.nr: 1186; VII, 1738, h.nr: 4034) -Çeviren-

1117 Bu ve diğer rivayetler ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 479-488, h.nr: 163.

1118 Bk. 527 no’lu hadis.

1119 Beyit için bk. Taberânî, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, I, 380, h.nr: 635; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 386, h.nr: 4506. (Çeviren)

Bazıları da şu dizeyi ifade ettiler:

“Onun iyiliğini güzel yüzü gösteriyor,

Hâlâ güzel bir yüz, delillerden biri kabul ediliyor.”

Bu konuda Hasen b. Abdurrahmân’ın şiiri de şöyledir:

“Rasûl söylemiş; hak sözü söylemiş!

Sözlerin en hayırlısı Rasûl’ün söyledikleridir.

İhtiyaçlar baş gösterince isteyin onları,

Yüzü temiz ve güzel kimselerden...”

Yeni şiirlerden biri de hocamız Abdülganî en-Nablusî’ye -rahimehul-lah- aittir:

“Ey mehtabın kardeşi! Samimi

Ve şaibeden uzak bir sevgi duyuyorum sana!

Eğer sana kavuşmayı talep etmişsem, kerem eyle!

Ve senden istediğim şeye beni kavuştur.

Ki o hayırlıdır; zira biz hadiste şunu rivayet ettik:

‘Hayrı, güzel yüzlülerden talep edin (اطلبوا الخير من حسان الوجوه).’”

Ben de derim ki: Ben sözü edilen hadisın “من/min” lafzıyla geldiğini görmüş değilim. O sebeple ben de bu rivayetin mana ile aktarıldığına dikkat çekmek üzere, sözü geçen şair ve üstatların şiirlerine benzer şekilde şu dizeleri dillendirdim:

“Ey cemaliyle her derin anlayış sahibini esir almış,

Ve yüce ahlâkî meziyetlerle donanmış kişi!

Bana bir hayır lütfet! Zira bu bir hayırdır.

Bu hususta rivayet ettiğimiz salih bir hadis vardır.

Manası ise: **‘Hayrı talep edin hayırlılarımızdan,**

Yani güzel yüzlü olanlardan.’”

۳۹۵- اطلبوا الله تَجِدُوهُ.

Ahmed b. Hanbel'in *ez-Züh'd* adlı eserinde bu manada Katâde'den naklettiği şöyle bir rivayet bulunmaktadır: "Hikmet (ahlâk veya felsefe) kitaplarında şöyle kayıtlıdır: Korkup sakın, esirgenirsin; ara, bulur-sun; iç, doyarsın." Ahmed b. Hanbel'in oğlunun *Zevâid*'inde ise Yezîd b. Subayh'ın¹¹²⁰ şöyle dediği nakledilir: "Hikmet (ahlâk yahut felsefe) şöyle der: Ey Âdemoğlu! Sen beni aramaktasın, oysa beni iki cümlede bulabilirsin: Bildiklerinin hayırlısıyla amel etmeli ve bildiklerinin şerrini terk etmelisin."¹¹²¹

۳۹۶- اَطْبُؤْا الرِّزْقَ فِي حَبَايَا الْأَرْضِ.

396- Rızıkı, yerin görünmeyen alt kısımlarında talep edin.¹¹²²

Burada *tarım, ziraat işleri* kastedilmektedir. Bu hadisi Ebû Ya'lâ, Taberânî ve Beyhakî, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan **zayıf bir isnadla** rivayet etmişlerdir.¹¹²³

۳۹۷- اَطْبُؤْا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّينِ؛ فَإِنْ طَلَبَ الْعِلْمَ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ.

397- İlmi Çin'de de olsa talep edin. Çünkü ilim talep etmek her Müslümana farzdır.

1120 Ahmed b. Hanbel'in *ez-Züh'd*'ünde Yezîd b. Subayh olarak geçen bu isim, Aclûnî'de İbn Habs (?) olarak kayıtlıdır. Araştırdığımız kadarıyla bu isimde biri olmadığı ve Aclûnî de ilgili kaynağı gösterdiği için biz de o kaynaktaki ismi tercih etmeyi uygun gördük. (Çeviren)

1121 Ahmed b. Hanbel, *ez-Züh'd*, s. 87, h.nr: 535.

1122 Aynı hadis, -ilk kelime farkıyla- ileride 529 no'lu rivayet olarak tekrar gelecektir.

1123 Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, I, 313, h.nr: 431; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 347, h.nr: 4384; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 274, h.nr: 895; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 439, h.nr: 1178. Bu hadisin bir isnadı, bir raviden dolayı tenkide konu olduğundan *zayıf ve münker* olarak değerlendirilmiş hatta bu sözün Urve'ye ait olduğu söylenmiştir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 113, h.nr: 991; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkira*, s. 60, h.nr: 12; Heysemî, *Mecma'*, IV, 63, h.nr: 6237; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 510, h.nr: 2489) Ancak Gumârî hadisin, daha başka sahih isnadlı bir tarikini tespit ettiğini söyleyerek *zayıf* olmadığını öne sürmektedir. (Bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 603-4) Vallahu a'lem. (Çeviren)

Bu hadisi Beyhakî, Hatîb, İbn Abdilberr, Deylemî ve diğerleri Enes'ten rivayet etmişlerdir.¹¹²⁴ **Zayıf bir hadistir.** Hatta İbn Hibbân **“Bâtıl (uydurma)”** demiş; İbnü'l-Cevzî de onu *Mevzûât* isimli eserinde zikretmiştir.¹¹²⁵ Ancak biz Hafız el-Mizzî'nin “Bu hadisin birden çok kanalı bulunmaktadır. Toplamı itibariyle **hasen** seviyesine yükselmektedir” şeklindeki yaklaşımı ile Zehebî'nin *Telhîsu'l-vâhiyât*'taki “Bu hadis birçok **vâhî** yoldan rivayet edilmiştir. Bunların bir kısmı (delil alınmaya elverişli) **sâlih** rivayetlerdir” değerlendirmesini tercih etme eğilimindeyiz.¹¹²⁶ Ebû Ya'lâ da bunu Enes'ten sadece **“İlim, Çin'de de olsa alın”** lafzıyla rivayet etmektedir.

1124 Bezzâr, *Müsned*, I, 164, h.nr: 95. Bezzâr, Ebû Âtike hadisi olarak bilinen bu rivayet hakkında şöyle demektedir: “Ebû Âtike tanınmamaktadır ve nereli olduğu da bilinmemektedir. Bu sebeple bu hadisin bir aslı yoktur.” Diğer bir kaynak için bk. Beyhakî, *Medhal*, I, 241, h.nr: 325. Beyhakî de rivayeti aktardıktan sonra şöyle demiştir: “Bu, metni meşhur, isnadları zayıf bir hadistir. Bu hadisin sabit olduğunu gösterecek bir isnadı bulunduğunu bilmiyorum.” Ayrıca bk. İbn Abdilberr, *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlih*, I, 28, 30, 37, h.nr: 20, 29; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, X, 497, h.nr: 3158. (Çeviren)

1125 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 382, h.nr: 517; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 215. Ayrıca ilgili rivayet ve izahlar için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 390-391, h.nr: 126.

1126 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî'nin burada bir yanılışı söz konusudur. Zira Hafız Mizzî ve Zehebî'nin burada kastettikleri şeyin, hadisin ikinci cümlesi olan **“Çünkü ilim talep etmek her Müslümana farzdır”** kısmıdır. Nitekim Suyûtî, İbnü'l-Cevzî'nin *Mevzûât* adlı eserine tenkit ve mülâhazalarını içeren kitabında bu noktaya değinmekte ve “hadisin ikinci yarısının İbn Mâce'de yer aldığını ve toplamı itibariyle hasen seviyesine ulaşabilecek pek çok tarikle Enes'ten nakledildiğini” Hafız Mizzî'ye dayandırarak zikretmektedir. (Bk. Suyûtî, *Taakkubâtü's-Suyûtî alâ Mevzûat İbni'l-Cevzî*, thk. Prof. Dr. Abdullah Şa'bân, Mısır 2004, s. 44-45, h.nr: 1. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 603, h.nr: 416). Bu noktada dikkatimizi çeken değerlendirmelerden biri de, Ukaylî'nin, hadiste geçen **“Çin'de de olsa...”** ifadesinin sadece Ebû Âtike'nin rivayetiyle bilindiğini, Ebû Âtike'nin de *metrûkû'l-hadis* bir ravi olduğunu belirtmiş olmasıdır. (Bk. *ed-Duâfâ*, II, 230) Bu değerlendirme, hadisteki **“Çin'de de olsa”** ifadesinin Ebû Âtike tarafından hadise -belki de açıklayıcı bir ifade olsun diye- eklendiği (*müdreç*) ihtimalini gündeme getirmektedir. Zira bu ifade göz ardı edildiğinde, hadisin lafzı **“İlim talep edin. Zira ilim talep etmek her Müslümana farzdır”** tarzında başı sonu birbiriyle gayet uyumlu bir cümle hâline gelmektedir. Zaten hadis âlimlerinin değişik rivayetlerini dikkate alarak *hasen* seviyesine çıkardıkları cümle de budur. Vallahu a'lem. (Çeviren)

Öte yandan yine İbn Abdilberr'in, içerisinde **yalancı bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Enes'ten aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“İlim, Çin’de de olsa alın. Çünkü ilim talebi her Müslümana farzdır. Kuşkusuz melekler de o ilim yolcusunun yaptığından hoşnut oldukları için üzeri-ne kanatlarını gererler.”**¹¹²⁷ Hadisin ikinci cümlesi, ileride “ط/ت” harfinde İbn Mâce ve daha başkalarının naklettiği bir rivayet olarak ayrıntısıyla ele alınacaktır.¹¹²⁸

۳۹۸- اطلبوا العلم يوم الاثنين - وفي لفظ: في كل يوم اثنين - فإنه ميسر لطالبيه.

398- İlimi, Pazartesi günü talep edin. -Bir lafzı da “Her Pazartesi günü” şeklindedir- Çünkü o gün ilim, ilim talibine kolaylaştırılır.

Deylemî, İbn Asâkir ve Ebu’s-Şeyh’in **zayıf bir isnadla** Enes’ten rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹²⁹ Pazartesi gününün yanı sıra ilim talebinin mendup¹¹³⁰ olduğu bir diğer gün de Perşembe’dir. Nitekim bu hususta İbn Adiy’in Câbir kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Her Pazartesi ve Perşembe günleri ilim talep edin. Çünkü bu, ilim talep eden için kolaylaştırılmıştır.”**¹¹³¹

1127 İbn Abdilberr, *Câmiu beyâni’l-ilm ve fadlih*, I, 28, h.nr: 21. Bu rivayette Ebû Âtike olmamasına rağmen **“Çin’de olsa...”** ifadesinin geçmesi, bir önceki dipnotta yer alan değerlendirmeyi geçersiz kılmaz. Zira zaten bu rivayetin isnadında Yakub b. İshâk b. İbrahim el-Askalânî adında yalancı biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, VIII, 525, h.nr: 8631) Dolayısıyla rivayetin itibara alınmaması gerekir. (Çeviren)

1128 Bk. 1665 no’lu hadis.

1129 Deylemî, *Firdevs*, I, 78, h.nr: 237; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLVIII, 317, ravi nr: 5614. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, c. 1, 323, h.nr: 533; Gumârî, *Müdâvî*, I, 605 vd.; Elbanî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaife*, V, 511, h.nr: 2490. (Çeviren)

1130 Mendûb: Yapılması üstün ve övgüye değer olmakla birlikte terki hakkında yasak bulunmayan ve dinde devamlı tarzda takip edilmiş bir yol olmayan fiildir. Buna “müstehab” da denilir. Nafile namaz kılmak ve sadaka vermek gibi. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 360) -Çeviren-

1131 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 29. Bu rivayetin de zayıf hatta uydurma olduğuna dair geniş bilgi için bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, I, 313, h.nr: 502; Elbanî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaife*, V, 513, h.nr: 2491. (Çeviren)

٣٩٩- اطلبوا الخَوَائِجَ بِعِزَّةِ الْاَنْفُسِ؛ فَإِنَّ الْأُمُورَ تَجْرِي بِالْمَقَادِيرِ.

399- İhtiyaçlarınızı onurlu ve haysiyetli bir şekilde talep edin. Çünkü işler, belirlenmiş kaderlere göre yürür.

Temmâm ve İbn Asâkir'in Abdullah b. Büsr'den **zayıf bir isnadla** rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹³² Ancak bunu takviye edecek nitelikte bir rivayet de şöyledir: Taberânî ve Ebû Nuaym'ın Ebû Ümâme'den rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Rûhu'l-Kudüs (Cebrail), benim gönlüme ‘Hiçbir nefis, rızkını tamamlamadan ölmeyecektir’ diye üfledi. O sebeple Allah’tan korkup sakının ve (rızık) talebinizi güzelce yapın.”**¹¹³³ Bu rivayetin bir lafzı da şöyledir: **“Rûhu'l-Kudüs (Cebrail), benim gönlüme ‘Hiçbir nefis, rızkını tamamlamadan bu dünyadan ayrılmayacaktır’ diye üfledi. O sebeple Allah’tan korkup sakının ve (rızık) talebinizi güzelce yapın.”**

Öte yandan Bezzâr da bunu Huzeyfe'den **“İşte bu Rûhu'l-Kudüs, gönlüme ‘Hiçbir nefis, rızkını tamamlamadan ölmeyecektir’ diye üfledi...”** lafzıyla nakleder.¹¹³⁴ Bu hususta Câbir'den de bir rivayet nakledilmektedir. Nitekim Hafız İbn Hacer'in *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerine yönelik tahririnde böyle geçmektedir.

٤٠٠- اَطْلِعْ فِي الْقُبُورِ، وَاعْتَبِرْ بِالشُّورِ.

400- Kabirlere bak ve yeniden dirilişten ibret al!

Bu rivayeti Beyhakî ve Deylemî, içerisinde **metrûk ve yalancılıkla itham edilmiş ravilerin** bulunduğu bir isnadla Enes'ten nakletmişlerdir.

1132 Temmâm, *Fevâid*, I, 85, h.nr: 194; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLIII, 70, ravi no: 6383. Hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 543; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 573, h.nr: 1390.

1133 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 166, h.nr: 7694; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 26.

1134 Bezzâr, *Müsned*, VII, 314, h.nr: 2914. Bu hadisin bir kısım rivayetlerindeki raviler hakkında tenkitler söz konusu olmuşsa da Ebû Ümâme'nin yanı sıra Abdullah b. Mes'ûd, Câbir b. Abdullah, Huzeyfe b. el-Yemân, Abdullah b. Ömer ve Muttalib b. Hantab gibi farklı sahâbî ve tâbiîn kanalıyla da rivayet edilmiştir. (Bk. Gumârî, *Müddâvî*, II, 474) Dolayısıyla hadis en azından *hasen* seviyesindedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VI, 865, h.nr: 2866) -Çeviren-

Sebebi ise şudur: Bir adam, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kalbinin katılığını şikâyet edince, Allah Rasûlü de bunu zikretmiştir.¹¹³⁵

٤٠١ - اَطْلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ، وَاطْلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ.

401- Cennete baktım; cennetliklerin çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehenneme de baktım; oradakilerin de çoğunlukla kadınlardan oluştuğuna şahit oldum.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî İbn Abbâs'tan; yine Buhârî ve Tirmizî İmrân b. Husayn'dan; keza Ahmed b. Hanbel de **ceyyid** isnadlarla İbn Ömer'den rivayet etmişlerdir.¹¹³⁶ Ayrıca Buhârî ve Müslim de bu hadisi Üsâme'den şu lafızla nakletmektedirler: **“Cennetin kapısında durup baktığımda, oraya girenlerin çoğunun düşkünler olduğunu gördüm. Zenginler ise sorgulanmak üzere alıkonulmuşlardı. Bu arada cehennemlik olduğu kesinleşenlerin de ateşe girmesi emrolunmuştu. Daha sonra cehennemin kapısında durup baktım ve oraya girenlerin çoğunun da kadınlar olduğunu gördüm.”**¹¹³⁷

٤٠٢ - أَطْيَبُ الطَّيِّبِ الْمِسْكُ.

402- Kokuların en hoş ve güzel olanı, misktir.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹³⁸

1135 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 470, h.nr: 8852. Beyhakî, rivayeti naklettikten sonra şöyle demektedir: “Bu da aynı şekilde *münker bir metindir*. İsnadındaki Mekkî b. Kumeyr, Basralı olup (hadis rivayetinde) meçhul biridir.” Ayrıca bk. Deylemî, *Firdevs*, I, 434, h.nr: 1767. Hadisin *uydurma* olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VI, 314, h.nr: 2799. (Çeviren)

1136 Buhârî, *Bed'ül-halk* 8; Müslim, *Rikâk* 94; Tirmizî, *Sıfatu Cehennem* 11; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 299, 300, h.nr: 9215-9217; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 506, h.nr: 2086, XXXIII, 84, h.nr: 19852; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 493, h.nr: 7455.

1137 Buhârî, *Rikâk* 51, *Nikâh* 87; Müslim, *Zikir* 93.

1138 Müslim, *Elfâz* 18; Tirmizî, *Cenâiz* 16; Nesâî, *Cenâiz* 42; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 415, h.nr: 11311; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 819, h.nr: 1699; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 405, h.nr: 5592; Hâkim, *Müstedrek*, I, 514, h.nr: 1335.

٤٠٣- أَطْيَبُ الْكَسْبِ عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ، وَكُلُّ بَيْعٍ مَبْرُورٍ.

403- En temiz ve helâl kazanç, kişinin kendi elinin emeği ve (Allah katında) meşru ve makbul olan her ticari kazançtır.

Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ebu's-Şeyh'in Râfi' b. Hadîc kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹³⁹

٤٠٤- أَطْوَلُ النَّاسِ أَغْنَاكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُؤَدِّتُونَ.

404-Kıyamet günü en uzun boylu insanlar, müezzinlerdir.

Ahmed b. Hanbel'in Enes *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁴⁰

٤٠٥- اطْلُبُوا الْمَغْرُوفَ مِنْ رُحَمَاءِ أُمَّتِي تَغِيثُوا فِي أَكْثَانِهِمْ، وَلَا تَطْلُبُوهُ مِنَ الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ، فَإِنَّ اللَّغْتَ تَنْزِلُ عَلَيْهِمْ، يَا عَلِيُّ! إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْمَغْرُوفَ وَخَلَقَ لَهُ أَهْلًا، فَحَبَّبَهُ إِلَيْهِمْ وَحَبَّبَ إِلَيْهِمْ فَعَالَهَ وَوَجَّهَ إِلَيْهِمْ طُلَابَهُ، كَمَا وَجَّهَ الْمَاءَ فِي الْأَرْضِ الْجَذْبَةَ لِتَحْيَا بِهِ وَيَحْيَا بِهِ أَهْلُهَا، إِنَّ أَهْلَ الْمَغْرُوفِ فِي الدُّنْيَا هُمْ أَهْلُ الْمَغْرُوفِ فِي الْآخِرَةِ.

405- İyiliği ümmetimin merhametlilerinden isteyin ki, onların kanatları altında yaşayasınız. Katı kalpli olanlardan istemeyin. Çünkü onların üzerine lanet inmektedir. Ey Ali! Allah iyiliği yarattığı zaman ona ehil olanları da yaratmıştır; o iyiliği ve iyilik yapmayı onlara sevdirmiş; ayrıca yeryüzünü ve ahalisini canlandırmak için suyu kurak araziye sevk ettiği gibi iyilik arayanları da onlara yönlendirmiştir. Şüphesiz dünyadaki iyilik sahipleri, ahirette de iyiliğe mazhar olurlar.

1139 Bu lafızla geçtiği kaynak için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 332. Benzer manada bir rivayet, daha önce 146 no'lu hadis olarak geçtiği üzere Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 502, h.nr: 17265'de yer almaktadır. Ayrıca rivayetin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı açıklama için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-sahîha*, II, 159, h.nr: 607. (Çeviren)

1140 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 169, 264, IV, 95, 98. Ayrıca bk. Müslim, *Salât* 14; İbn Mâce, *Ezân* 5.

Hâkim'in Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁴¹ Ayrıca İbn Asâkir'in Abdullah b. Büsr'den naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: **"Fazilet ve keremi, ümmetimin merhametlileri katında arayın ki, onların kanatları altında yaşayasınız. Zira benim rahmetim onların arasındadır. Sakın katı kalplilerden istemeyin. Çünkü onlar benim gazabımı bekliyorlar."**¹¹⁴²

Öte yandan Harâîfî de bu hadisi, *Mekârimü'l-ahlâk*'ta Ebû Saîd *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹¹⁴³

٤٠٦ - إِظْلَالُ الْعِمَامَةِ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

406- Bulutun, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i gölgelendirmesi.

Kadı İyâz bu hâdiseyi *Şifâ*'sında rivayet eder. Rivayete göre, Hatice *radiyallahu anhâ* ve yakınındaki kadınlar, Allah Rasûlü'nü, Busrâ'ya yap-

1141 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 357, h.nr: 7908. Hâkim, bu hadis hakkında "isnadı sahihtir" demiş olsa da Zehebî ona bu hususta itiraz etmiştir. Hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 544; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 81, h.nr: 1578. Ancak bu rivayette geçen lafzın **"Şüphesiz dünyadaki iyilik sahipleri, ahirette de iyiliğe mazhar olurlar"** şeklindeki son cümlesi başka sahih kanallarla rivayet edilmiştir. (Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 87, h.nr: 223; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 246, h.nr: 6112; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 493, h.nr: 10667) -Çeviren-

1142 İbn Asâkir'in eserleri, özellikle de *Târihu Dimeşk*'te yaptığımız araştırma neticesinde Abdullah b. Büsr kanalıyla gelen böyle bir rivayet tespit edemedik. Ebû Saîd el-Hudrî'den farklı bir lafızla gelen benzer manadaki bir rivayet için bk. İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, XLIII, 5, ravi nr: 4936. Yine Ebû Saîd el-Hudrî'den aynı lafızla gelen rivayet için de bk. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 286, h.nr: 983; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 285. Ancak İbn Hibbân bu rivayetin isnadında yer alan Dâvûd b. Ebî Hind hakkında "güvenilir ravilerden uydurma rivayetler aktaran ve rivayetleri hiçbir şekilde delil alınamayacak bir kişi" değerlendirmesini yapmaktadır. Ayrıca Zehebî, Ukaylî'nin yer verdiği başka bir kanalda bu şahıstan rivayette bulunan Abdurrahmân es-Süddî'yi de "tanınmayan ve bâtil bir haber nakleden kişi" olarak tanıtmaktadır. (Bk. Ukaylî, *Duafâ*, III, 3, 5; Zehebî, *Mîzân*, II, 602, ravi nr: 5014) Bu sebeple hadisin bu kanalı da *zayıf* sayılmaktadır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1149, h.nr: 6; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 543; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 81, h.nr: 1578) İbnü'l-Cevzî'ye göre ise bu rivayet uydurmadır. (Bk. *Mevzûât*, II, 158) -Çeviren-

1143 Harâîfî, *Mekârimu'l-ahlâk*, s. 189, h.nr: 568.

tıgı (ticârî) yolculuğundan dönerken, iki melek tarafından gölgelendirilmiş bir vaziyette görmüşlerdir. Hatice *radıyallahu anhâ* kölesi Meysere'ye bu durumdan bahsedince, o da Allah Rasûlü ile yolculuğa çıktıkları andan itibaren böyle bir vaziyete şahit olduğunu haber vermiştir. Ayrıca (sütannesi) Halîme'nin, Hz. Peygamber'in kendi yanındayken bir bulutun onu gölgelendirdiğine tanık olduğu nakledilmektedir. Aynı olay, Hz. Peygamber'in sütkardeşinden de rivayet edilmiştir. Yine bu gibi hâdiselerden biri de şöyledir: Allah Rasûlü, henüz peygamberlik gelmeden önce, bir yolculuk esnasında kuru bir ağacın altında oturunca, orada bulunanların gözleri önünde bir anda ağacın etrafı yeşermiş; bizatihi ağaç da meyve vermeye başlamış ve dallarını Hz. Peygamber'e doğru sarkıtmıştır. Bir diğer habere göre, ağaç Allah Rasûlü'ne doğru eğilmiş ve onu gölgelendirmiştir.¹¹⁴⁴

İbn İshâk da **mu'dal bir isnadla** şunu rivayet etmektedir: Allah Rasûlü, bir topluluk hâlinde amcasıyla birlikte Şam'a doğru yola çıkınca, Bahîra'nın kilisesine yakın bir yerde konakladılar. Bahîra da onlar için epey bir yemek hazırlattı. Çünkü -aktardıklarına göre- Bahîra, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, o topluluk içerisinde bir bulutun gölgesi altında geldiğini görmüştü. Söz konusu topluluk da gelip Bahîra'ya yakın bir ağacın gölgesi altında konakladılar. Bahîra da Allah Rasûlü'nün ağacın gölgesi altına geçtiği sırada buluta bakıyordu. Daha sonra ağacın dalları, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* altında gölgelenene kadar ona doğru eğildi.¹¹⁴⁵

Beyhakî ve Harâtî ise bu rivayeti mevsûl olarak aktarmışlardır.¹¹⁴⁶ Ebû Musa el-Eş'arî'den nakledilen ve Harâtî'ye ait olan lafız şöyledir: Ebû Tâlib, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte, Kureyş büyüklerinden oluşan bir topluluk içerisinde Şam'a doğru yola çıktı. (Circîs adındaki) rahip Bahîra'nın bulunduğu mekâna geldiklerinde, oraya konakladılar ve yüklerini çözüp indirdiler. Derken rahip çıkıp yanlarına geldi. Aslında daha önce de ona uğradıkları hâlde, yanlarına çıkmıyor ve onlara ilgi göstermiyordu. Onlar yüklerini çözerken (manastırdan) indi ve aralarında dolaşmaya başladı. Nihayet gelip Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elini tutarak "Bu, âlemlerin efendisidir" dedi. Beyhakî'nin

1144 Kadı İyâz, *Şifâ*, I, 731.

1145 İbn İshâk, *Sîre (Kitâbu's-Siyer ve'l-meğâzî)*, thk. Süheyl Zekkâr, Beyrut 1978, s. 74.

1146 Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, thk. Abdülmu'tî Kal'acî, Beyrut 1988, II, 27; Harâtî, *Hevâtifü'l-cinnân*, thk. İbrahim Sâlih, Dârü'l-beşâir li't-tübâa, 2001, s. 71 vd.

rivayetinde ise şöyle bir ilave yer almaktadır: “Bu, âlemlerin Rabbinin elçisidir. Bu, Allah’ın, âlemlere rahmet olarak gönderdiği kişidir.” Bunun üzerine Kureyş’in ileri gelenlerinden bazıları rahibe “Bunu nereden biliyorsun?” diye sordular. Rahip şöyle cevap verdi: “Siz şu tepeden göründüğünüz andan itibaren (güzergâhınız üzerinde) secde etmeyen ne bir ağaç ne de bir taş kaldı. Bunlar ise sadece bir peygambere secde ederler.” Ayrıca rahip onu, kürek kemiğinin altında, elma büyüklüğündeki peygamberlik mühründen tanımıştır. Rahip daha sonra dönüp onlar için bir ziyafet hazırladı ve getirip onlara ikram etti. Bu sırada Allah Rasûlü, develerin otladığı yerdeydi. Rahip “Ona da haber gönderin gelsin” dedi. Allah Rasûlü de (ziyafet için) gelirken onu bir bulut gölgeliyordu. Topluluğa yaklaştığında, onların kendisinden önce ağacın altına yerleştiklerini gördü. Kendisi de oturunca ağacın gölgesi ona doğru meyletti. Bunun üzerine (rahip) “Bakın, ağacın gölgesi ona doğru meyletti” dedi. Daha sonra rahip kervandakilere Allah Rasûlü’nü Rumların yanına götürmemelerini; zira onu, sıfatıyla (peygamber olduğunu) anlamaları hâlinde öldüreceklerini söylemeye çalışırken, bir anda Rumların tarafından gelen yedi kişilik bir ekibi karşısında buldu. Kalkıp onları karşıladı ve “Sizi buraya getiren nedir?” diye sordu. Onlar da “Biz, bu ayda çıkacak olan şu peygamber için geldik. Adam gönderilmeyen hiçbir taraf kalmadı. Bize de onun haberi iletilti ve biz senin bölgene gönderildik” dediler. Rahip Bahîra “Peki söyleyin bakalım, Allah bir işin olmasını murad edince, insanlardan herhangi biri onu engellemeye güç yetirebilir mi?” diye sordu. Onlar da “Hayır” dediler. Daha sonra da rahibe söz verip biat ettiler ve onun yanında ikamet ettiler. Bunun peşinden rahip de kervandakilerin yanına geldi ve “Hanginiz bu çocuğun velisidir?” diye sordu. Ebû Tâlib “Ben” dedi. Rahip, Allah Rasûlü’nü tekrar Mekke’ye göndermesi için Ebû Tâlib’e dil döktü, ısrarcı oldu. Nihayetinde (Ebû Tâlib) geri göndermeye ikna oldu. Ebû Bekir de Bilâl’i Allah Rasûlü ile birlikte gönderdi. Rahip de yanına azık olarak çörek ve zeytinyağı verdi.

Ancak bu hadis, son kısmındaki “Ebû Bekir de Bilâl’i Allah Rasûlü ile birlikte gönderdi” ifadesinden dolayı Zehebî’nin **zayıf saydığı bir hadistir**.¹¹⁴⁷ Zira Ebû Bekir, o dönemde henüz (köle olan) Bilâl’i satın almış değildi. Hafız İbn Hacer de şöyle demektedir: “Hadisin ravileri güvenilir kimselerdir ve söz konusu lafız dışında münker bir tarafı yoktur. Bu du-

1147 Zehebî, *Mizân*, II, 581, ravi nr: 4934.

rumda o lafzın, başka bir hadisten alınıp buraya idrâc edilmiş (katılmış) olduğu söylenebilir.”¹¹⁴⁸

Beyhakî de şöyle der: “Bu, meğâzî musanniflerinin bildiği meşhur bir kıssadır.” Öte yandan Celaleddîn es-Suyûtî de bunu destekleyecek benzer manadaki kıssalara yer vermektedir.

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:¹¹⁴⁹ “Tirmizî ve Hâkim bunu rivayet edip Tirmizî **hasen** olduğunu belirtmiş, Hâkim de **sahih** saymıştır.¹¹⁵⁰ Öte yandan bu kıssayı İbn Ebî Şeybe, Beyhakî, Ebû Nuaym el-İsfehânî ve *Hevatîfû'l-cinnân* adlı eserinde Harâitî; ayrıca İbn Asâkir, Ebû Musa kanalıyla rivayet etmişlerdir.” Daha sonra el-Gazzî, bu hadisi yukarıda geçen son lafzıyla zikreder. Tirmizî de hadisi zikrettikten sonra şunları söyler: “Bu, **hasen-garib** bir hadistir. Biz bunu sadece Ebû Nûh Kurâd yoluyla bilmekteyiz.”¹¹⁵¹ Ebû Nuh Kurâd’ın adı ise Abdurrahmân b. Gazvân’dır. İbn Gazvân, Buhârî’nin, rivayetine kitabında yer verdiği bir ravidir. Ayrıca bir grup hadis hafızı tarafından güvenilir sayılmıştır. Öte yandan Ahmed b. Hanbel ve İbn Maîn’in de kendisinden sema yöntemiyle hadis aldıkları biridir. (Sahâbî ravi) Ebû Musa ise, bu hadisi ya bizatihi Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’den almış olmalıdır ki bu durumda daha etkili sayılır. Yahut bir kısım büyük sahâbîlerden işitmiş olmalıdır veya hadis meşhurdu ve yaygınlık kazandığı (*istifada*) için o yolla almış olmalıdır.

Sehâvî de şunları söyler:¹¹⁵² “Sonuç olarak bulut (mucizesi), bundan daha sahih bir hadiste zikredilmemektedir. Bulutun, Allah Rasûlü’nü gölgelemesi hâdisesi ise ancak peygamberlik öncesi vuku bulmuştur. Bu durum, Hz. Ebû Bekir’in hicret sırasında, güneşe maruz kalan Allah Rasûlü’nü elbisesiyle gölgelemesi; keza Ci’râne’de bir örtüyle kendisine gölgelik yapılması ve sahâbenin, gölgelikli bir ağaca geldiklerinde onu Allah Rasûlü’ne bırakmaları gibi hâdiselerle de çelişmez.”

1148 İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, I, 476.

1149 Gazzî, *İtkân*, I, 85, h.nr: 208.

1150 Tirmizî, Menâkıb 3; Hâkim, *Müstedrek*, II, 672, h.nr: 4229.

1151 Tirmizî, Menâkıb 3.

1152 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 392-395, h.nr: 127.

٤٠٧- أَظْهَرُوا النِّكَاحَ، وَأَخْفُوا الْخِطْبَةَ.

407- Nikâhı açıktan, kız isteme işini gizlice yapın.

Deylemî'nin *Firdevs*'te Ümmü Seleme'den rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁵³ İleride “أَعْلَنُوا النِّكَاحَ”/*Nikâhı ilan edin*” lafzıyla gelecektir.¹¹⁵⁴

٤٠٨- أَعَجَزُ النَّاسِ مَنْ عَجَزَ عَنِ الدُّعَاءِ، وَأَبْخَلُ النَّاسِ مَنْ بَخِلَ بِالسَّلَامِ.

408- İnsanların en âcizi, dua etmekten âciz olan; en cimrisi de selamda cimrilik eden (selamını esirgeyen)dir.

Taberânî'nin *el-Evsat*'ında ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre *radiyallahu anh* yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁵⁵

٤٠٩- أَغْرُوا النِّسَاءَ، يَلْزَمَنَّ الْحِجَابَ.

409- Kadınları, (giyim-kuşam ihtiyaçlarını asgarî düzeye indirerek) elbisesiz bırakın. Böylece (evlerdeki) örtü/perdenin gerisinde durmaya mecbur kalırlar.

Bunu Taberânî, Mesleme b. Muhalled'den rivayet etmiştir.¹¹⁵⁶

1153 Bu hadis, bu lafzıyla *zayıf* sayılmıştır. (Bk. Münâvî, *Teysîr*, I, 166; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 515, h.nr: 2494) Münâvî, diğer eseri *Feyzu'l-Kadîr*'de ise isnadında tanınmayan kimseler bulunduğunu söyledikten sonra takviye edici daha başka rivayetlerin olduğunu da belirtmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 549) Kanaatimizde onun takviye niteliğinde gördüğü rivayet, ileride 422 no'lu hadiste ayrıca ele alınacak olan hadistir. (Çeviren)

1154 Bk. 422 no'lu hadis.

1155 Bu rivayetin selamda cimrilikle ilgili cümlesi, daha önce 30 ve 358 no'lu hadislerde geçmişti. Bizatihi bu lafzın geçtiği kaynaklar ise şöyledir: Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 371, h.nr: 5591; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 193, h.nr: 8392. Münzirî, hadisin isnadının *ceyyid ve kavi* (güçlü) olduğunu ifade etmiş; Heysemî ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmiş, Suyûtî de *hasen* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 430, h.nr: 24; Heysemî, *Mecma'*, II, 120, h.nr: 2722; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 556) Hadisin değişik kanallarla *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 150, h.nr: 601. (Çeviren)

1156 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 256, h.nr: 3073. Taberânî'nin bu eserinde, Aclûnî'nin metninden farklı olarak “الحجاب/hicâb” lafzı yerine, “kameriye” anlamına gelen “الحجâl/hicâl” lafzı zikredilmektedir. Bu lafızla gelen hadisin

410- Sözü tekrarlamak, mutluluktur.

Sehâvî ve ona bağlı olarak İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demişlerdir: Bunu merfu bir rivayet olarak bilmiyorum. Ancak Allah Rasûlü *sal-lallahu aleyhi ve sellem*'in, anlaşılın diye sözünü üç defa tekrarladığı bilgisi sahihtir.¹¹⁵⁷ Hatta Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Enes'ten rivayet ettikleri bir lafza göre "Allah Rasûlü, anlaşılincaya kadar sözünü üç defa tekrar ederdi."¹¹⁵⁸ Söz konusu hadisin dillerdeki meşhur lafzı ise **"Sözü tekrarlamak, onu anlamlı/anlaşılır kılmaktır"** şeklindedir.

Aliyyü'l-Kârî de *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*'sında şunları söyler:¹¹⁵⁹ Dillerde meşhur olan lafız şudur: **"Sözün anlamlı/anlaşılır olması, onu tekrarlamaktan hayırlıdır."** Ancak Tirmizî'nin *Şemâil*'inde, Allah Rasûlü'nün, sözünü daha anlaşılır kılmak maksadıyla üç defa tekrarladığı bilgisi yer almaktadır.¹¹⁶⁰

Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler:¹¹⁶¹ Bizim, dillerde yaygın olarak kullanıldığını işittiğimiz ibare ise **"Sözü tekrarlamakta onu anlamlı/anlaşılır kılma söz konusudur"** şeklindedir. Bu da (bir önceki) hadisin manasına daha yakındır.

çok zayıf hatta uydurma ve asılsız olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 282; Sağânî, *Mevzûât*, s. 51, h.nr: 73; Şevkânî, *Fevâid*, s. 135, h.nr: 54; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 37-38, VI, 355, h.nr: 2827. Benzer manada bir hadis, daha önce 341 numarada geçmişti. (Çeviren)

1157 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 395, h.nr: 128; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 25.

1158 Buhârî, İlim 30; Tirmizî, İsti'zân 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 438, h.nr: 13221.

1159 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 100, h.nr: 46.

1160 Tirmizî, *Şemâil*, s. 184, h.nr: 225.

1161 Gazzî, *İtkân*, I, 86-87, h.nr: 209.

٤١١- اَعِذُّ سِتًّا بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ: مَوْتِي، ثُمَّ فَتَحُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ، ثُمَّ مَوْتَانِ يَأْخُذُ فِيكُمْ كَقُعَاصِ الْعَنْمِ، ثُمَّ اسْتِفَاضَةُ الْمَالِ حَتَّى يَغْطِيَ الرَّجُلُ مِائَةَ دِينَارٍ فَيَظْلُ سَاحِطًا، ثُمَّ فِتْنَةٌ لَا يَبْقَى مِنَ الْعَرَبِ بَيْتٌ إِلَّا دَخَلَتْهُ، ثُمَّ هَذَنَةٌ تَكُونُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ بَنِي الْأَصْفَرِ فَيَعْدِرُونَ فَيَأْتُونَكُمْ تَحْتَ ثَمَانِينَ غَايَةً، تَحْتَ كُلِّ غَايَةٍ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا.

411- Kıyamet öncesi şu altı alâmeti say:

1. Benim vefatım.

2. Sonra Beytül-Makdis'in fethi.

3. Daha sonra koyunlardaki şarbon hastalığı gibi aranızda artacak olan ölümler.

4. Ondan sonra malın çoğalması; o kadar ki birine yüz dinar verilecek olsa onu bile azımsayacak ve hoşnut olmayacaktır.

5. Sonra içinde girmedik Arap evi bırakmayan bir fitne.

6. Ardından Asfaroğullarıyla (Rumlarla) aranızda gerçekleşecek olan barış. Bunun peşinden onlar bu barışı bozup her bir sancağın altında on iki bin kişi olacak şekilde seksen sancak hâlinde size saldıracaklar.

Buhârî'nin Avf b. Mâlik'ten rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶²

٤١٢- أَغْدَى أَعْدَاؤُكَ نَفْسَكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ.

412- Düşmanlarının en azılı olanı, içindeki nefsidir.

Beyhakî bunu *ez-Zühd* adlı eserinde **zayıf bir isnadla** rivayet etmektedir.¹¹⁶³ Ancak bunu destekleyecek nitelikte benzer manada Enes'ten nakle-

1162 Buhârî, Cizye 15; İbn Mâce, Fiten 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 411, h.nr: 23985.

1163 Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebîr*, thk. A. Ahmed Haydar, Beyrut 1996, s. 156, h.nr: 343. Irâkî, bu rivayetin isnadında yer alan Muhammed b. Abdurrahmân b. Gazvân hakkında "yalancılardan biri" değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 878, h.nr: 1. Ayrıca bk. Zehebî, *Mîzân*, III, 625, ravi no: 7857) Ayrıca raviler arasında *zayıf* ve *metrûk* kişiler de vardır. Bu itibarla hadisi *uydurma*

dilen bir hadis daha bulunmaktadır.¹¹⁶⁴ Çoğu insanın dilinde bu hadis, “عَدُوّ/ adüvv” ve “جَنْب/cenb” lafızlarının ikil kalıbıyla “أَعْدَى عَدُوّكَ نَفْسَكَ الَّتِي بَيْنَ” “**İki düşmanından en azılı olanı, iki yanının arasındaki nefsidir**” şeklinde kullanılmaktadır. Ne var ki, hadisin bu lafzıyla bir aslı yoktur. Dillerde asıl meşhur olan lafzı ise “**Senin en azılı düşmanın...**” tarzında “عَدُوّ/adüvv” kelimesinin tekil kalıbıyla nakledildiği rivayettir. Ne de güzel söylemişler:

“Ben dört şeyle imtihan oldum ve bunlar başıma

Sadece bahtsız ve çilekeş biri olduğum için geldi.

İblis, dünya, nefsim ve heva heves,

Kurtuluş nasıl olacak? Hepsi de düşmanlarım.”

٤١٣- أَعْدَى عَدُوّكَ رَوْجُكَ الَّتِي تُصَاحِبُكَ، وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ.

413- Senin en azılı düşmanın, seninle aynı yastığa baş koyan zevcen ve sahibi olduğun cariyeindir.

Deylemî'nin, *Müsnedü'l-Firdevs*'te Ebû Mâlik el-Eş'arî *radıyallahu anh* yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶⁵

sayanlar da olmuştur. (Bk. Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 308, h.nr: 1164) -Çeviren-

1164 Araştırebildiğimiz kadarıyla Enes'ten geldiği söylenen bu rivayeti sadece İbn Receb el-Hanbelî'nin *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem* adlı eserinde bulabildik. Orada da tam isnadı verilmemekte ve yalnızca Sa'd b. Sinân'ın Enes'ten naklettiği bir rivayet olarak zikredilmektedir. (Bk. *a.g.e.*, I, 490, h.nr: 19) -Çeviren-

1165 Deylemî, *Firdevs*, III, 408, h.nr: 5248. Hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 345, h.nr: 2820. Bu rivayetin Taberânî'de yine Ebû Mâlik el-Eş'arî kanalıyla gelen bir versiyonu şöyledir: “**Senin düşmanın, kendisini öldürdüğünde senin için nur olan, seni öldürdüğünde ise cennete girdiğin kişi değildir. Senin asıl azılı düşmanın, senin neslinden gelen çocuğun ve sahibi olduğun malındır.**” Ancak Heysemî'nin açıklamasına göre bu rivayette de Muhammed b. İsmail b. Ayyâş adında *zayıf* biri vardır. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, III, 294, h.nr: 3445; Heysemî, *Mecma'*, X, 245, h.nr: 17799) -Çeviren-

٤١٤- اغْتَبِرُوا الْأَرْضَ بِأَسْمَائِهَا، وَاغْتَبِرُوا الصَّاحِبَ بِالصَّاحِبِ.

414- Mekânları, isimlerine göre değerlendirin; dostu da dostuna göre değerlendirin.

İbn Adiy ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan mevkûf (kendi sözü) olarak naklettikleri bir rivayettir.¹¹⁶⁶

٤١٥- أَغْطُوا الْأَجِيرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ.

415- İşçinin/çalışanın ücretini, teri kurumadan verin.

İbn Mâce'nin **ceyyid** bir isnadla İbn Ömer'den; Ebû Ya'îlâ'nın Ebû Hureyre'den; Taberânî'nin Câbir'den ve Hakîm et-Tirmizî'nin de Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁶⁷ Beyhakî'nin Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı rivayette ise şöyle bir ilave bulunmaktadır: **“Ona, henüz çalıştığı sırada ücretini bildirin.”**¹¹⁶⁸

٤١٦- أُعْطِيَ يُوسُفُ شَطْرَ الْخُنْ.

416- Yusuf'a güzelliğin yarısı verilmiştir.

- 1166 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 412, ravi nr: 352; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 46, h.nr: 8994. Münâvî, rivayetin bütün tariklerinin zayıf olduğunu belirtmekte, Elbânî de hadisi zayıf saymaktadır. Ancak Münâvî, başka kanallarla desteklendiğini de sözlerine eklemekte ve Taberânî'de (bk. *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 187, h.nr: 8919) yine İbn Mes'ûd'un kendi sözü olarak geçen “İnsanları kardeşleri/arkadaşlarına göre değerlendirin” cümlesini buna delil göstermektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 552; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 1119, h.nr: 7021) -Çeviren-
- 1167 İbn Mâce, *Rühûn* 5; Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, VIII, 13, h.nr: 3014; Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 43, h.nr: 34; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 200, h.nr: 11659. Münzirî, bu metnin tariklerinin çokluğu sebebiyle kuvvet kazandığını belirtmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 13-14, h.nr: 2891-2892) Farklı kanallardan gelen bu rivayetin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğâlîl fî tahrîci Menâri's-sebîl*, Beyrut 1985, V, 320, h.nr: 1498) -Çeviren-

- 1168 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 199, h.nr: 11654. Beyhakî, bu ziyadeli lafızla gelen rivayetin hiçbir şekilde kullanılamayacak kadar çok zayıf olduğunu belirtir. Bu itibarla rivayetin münker olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 1122, h.nr: 7023. (Çeviren)

Ebû Ya'îlâ'nın ve aynı zamanda Müslim'in Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir. Müslim'in rivayeti merfu olarak gelen İsrâ hadisinde geçmektedir. O hadiste Allah Rasûlü **“Bir anda Yusuf'la karşı karşıya geldim. Ona güzelliğin yarısı verilmişti”** buyurmaktadır.¹¹⁶⁹ Ebû Nuaym ise bunu, şu lafızla aktarmaktadır: **“Yusuf'un yanına geldim. Kendisine güzelliğin yarısı verilmişti.”**¹¹⁷⁰

Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe ve Hâkim de bunu Enes'ten nakletmişlerdir. Hâkim “(Bu hadis) Müslim'in şartına göre sahih olduğu hâlde Buhârî ve Müslim bunu eserlerine almamışlardır” demektedir.¹¹⁷¹ Hâlbuki Müslim'in, İsrâ hadisi içerisinde bu hadisi zikrettiğini yukarıda öğrenmiş oldun. Bazıları da şu ilaveyi yapmaktadırlar: **“Annesine de güzelliğin (diğer) yarısı verilmiştir.”** Başkaları da şöyle bir ilavede bulunmuşlardır: **“Yusuf'un dışındakilere de güzelliğin diğer yarısı verilmiştir.”** Nitekim İshâk b. Râhûye'nin İbn Mes'ûd yoluyla gelen rivayetinde **“Yusuf ve annesine, güzelliğin üçte biri verilmiştir”** ifadesi geçmektedir. Bunun isnadı sahihtir. İbn Cerîr'in Hasan el-Basrî'den mürsel olarak naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Yusuf ve annesine yeryüzündekilerin güzelliğinin üçte biri bahşedilmiş; diğer insanlara da üçte ikisi verilmiştir.”**¹¹⁷²

١٧٤ - أَعْطُوا السَّائِلَ وَلَوْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ.

417- At sırtında gelse bile dilenciye (bir şeyler) verin.

Mâlik'in, *Muvatta'*da Zeyd b. Eslem'den **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁷³ *Zerkeşî el-Leâliü'l-mensûra*¹¹⁷⁴ isimli eserinin girişinde

1169 Müslim, İmân 259; Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, VI, 107, 216, h.nr: 3373, 3499.

1170 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 253.

1171 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 489, h.nr: 12505; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 42, h.nr: 17593; Hâkim, *Müstedrek*, II, 622, h.nr: 4082.

1172 Taberî, *Camîu'l-beyan*, XVI, 81.

1173 Mâlik, *Muvatta*, Sadaka 3; İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 308, VI, 54. İbn Adiy bu hadisi, Ömer b. Yezîd el-Ezdî, Asım b. Süleyman et-Temîmî ve Abdullah b. Zeyd b. Eslem gibi üç kanaldan rivayet etmektedir, ancak bu şahısların üçü de zayıftır. Fakat rivayetin daha başka tarikleri de vardır. (Bk. Gumârî, *Müdâvî*, I, 630-631) Bunlardan biri de 2074 numarada ele alınacak olan rivayettir. (Çeviren)

1174 *Keşfü'l-hafâ*'nın girişinde de belirtildiği gibi Aclûnî bu eseri İbn Hacer'e nispet etmiş olsa da aslında Zerkeşî'ye aittir. Nitekim burada yapılan alıntı da

şunları söyler: Bu hadis, Ali b. el-Medînî'nin "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den aktarılan beş hadis vardır ki, bunların asılları yoktur" dediği beş hadisten biridir. Sözü geçen beş hadis de şunlardır:

1. **"Eğer dilenci samimi, dürüst olsaydı, onu geri çeviren kişi iflah olmazdı."**¹¹⁷⁵

2. **"Göz ağrısından başka bir ağrı; borç çilesinden başka bir çile yoktur."**

3. **"Güneş, Ali b. Ebî Tâlib için geri döndürülmüştür."**

4. **"Ben, Allah'ın, beni iki yüz yıl boyunca toprak altında bırakmaya-cağı kadar O'nun katında değerliyim."**

5. **"Hacamat yapanın da hacamatı yaptıranın da -gıybet ettikleri bir sırada- oruçları bozulmuştur"** hadisi.

Öte yandan İbnu's-Salâh'ın İmam Ahmed'den naklettiğine göre, söz konusu hadis, asılları olmadığı hâlde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adına ortalıkta dolaşan dört hadisten biridir. Bunlar da şöyledir:

1. **"Kim bana Mart ayının çıktığını müjdelerse ben de ona cenneti müjdelerim."**

2. **"Kim bir zimmiye eziyet ederse, ben onun hasmıyım."**

3. **"Kurban bayramınızın birinci günü (yevm-i nahr),¹¹⁷⁶ Ramazan orucunuzun birinci günüyle aynı gündür."**¹¹⁷⁷

4. **"At sırtında gelse bile dilencinin hakkı vardır."**¹¹⁷⁸

Zerkeşî'nin eserinde mevcuttur. (Bk. *Leâli'*, s. 31) -Çeviren-

1175 Bu hadis ileride 2100 no'lu rivayet olarak gelecektir.

1176 Yevmü'n-nahr: Kurbanların kesildiği Zilhicce'nin onuncu günüdür. (Çeviren)

1177 Burada kastedilen şudur: Bir yıl içerisinde Ramazan orucunun birinci günü haftanın hangi günü başlamışsa, Kurban bayramının birinci günü, yani Zilhicce'nin 10. günü de ona denk gelecektir. İleride 3263 no'lu rivayette de geçeceği üzere Ramazan'ın ilk gününün, Kurban bayramı dışında hicri yılbaşı Muharrem'in ilk günüyle aynı güne denk geçeceği de söylenmiştir. Ancak bilimsel açıdan bakıldığında böyle bir zorunluluk söz konusu değildir. (Çeviren)

1178 Bu hadis 2074 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır.

Ancak Zerkeşî, özellikle dilencilikle ilgili hadis ile **“Kim bir zimmiye eziyet ederse...”** hadisi açısından bu değerlendirmenin Ahmed b. Hanbel'e aidiyetinin sıhhati konusunu tartışır. Zira söz konusu iki hadisin aslı bulunmamaktadır.¹¹⁷⁹ Nitekim ilgili yerlerde bu hususa dair açıklamalar gelecektir.¹¹⁸⁰

٤١٨ - اغفلها وتوكل.

418- (Yularını) bağla da öyle tevekkül et.

Tirmizî bu hadisi Enes yoluyla rivayet etmiş ve “Garib bir hadistir” demiştir. Tirmizî aynı zamanda Yahya b. Saîd el-Kattân’dan bu rivayetin **münker** olduğunu nakletmektedir.¹¹⁸¹

Öte yandan Beyhakî, Ebû Nuaym ve İbn Ebi'd-Dünyâ'nın rivayetlerine göre, Enes şunu anlatır: Bir adam, -devesini kastederek- “Ey Allah'ın Rasûlü! Yularını bağlayıp da mı tevekkül edeyim, yoksa salıverip de mi tevekkül edeyim?” diye sorar. Allah Rasûlü de **“Yularını bağla da öyle tevekkül et”** buyurur.¹¹⁸²

İbn Hibbân ve Ebû Nuaym'ın rivayetlerine göre, Amr b. Ümeyye ed-Damrî şöyle demiştir: Bir adam -bunun Amr'ın kendisi olduğu da söylenmiştir- Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben “Devemi salıverip de mi tevekkül edeyim?” diye sorar. Allah Rasûlü **“Yularını bağla da öyle tevekkül et”** cevabını verir.¹¹⁸³

1179 Zerkeşî, *Leâli'*, s. 31-33. Ayrıca bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1564, h.nr: 1.

1180 Bk. 2074 ve 2341 no'lu hadisler. (Çeviren)

1181 Tirmizî, *Sıfatü'l-kıyâme* 60. Sehâvî'nin izahına göre Yahya el-Kattân bu hadisin sadece Enes kanalıyla gelen rivayeti için “münker” demiştir. Dolayısıyla bu değerlendirme diğer kanallar için geçerli değildir. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 397, h.nr: 130) -Çeviren-

1182 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 428, h.nr: 1161; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 690.

1183 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 510, h.nr: 731; Hâkim, *Müstedrek*, III, 722, h.nr: 6616. Zehebî, Hâkim rivayeti hakkında “*isnadı ceyyiddir*” demektedir. Heysemî de bu hadisin Taberânî tarafından değişik tariklerle nakledildiğini ve bun tariklerden birinin ravilerinin -bir ravi dışında- Buhârî ve Müslim'in ravileri olduklarını belirtir. Söz konusu ravi de Yakub b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye olup güvenilir biridir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 303, h.nr: 18187. Hadisin en azından *hasen* olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Tahrîcu ehâdisi Müşkileti'l-fakr ve keyfe âlecehe'l-İslâm*, Beyrut 1984, s. 23, h.nr: 22) -Çeviren-

Taberânî'nin Ebû Hureyre yoluyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Onu (ipiyle) bağla da öyle tevekkül et.”**¹¹⁸⁴

٤١٩- أَغْفُوا اللَّحَى، وَجُزُّوا الشَّوَارِبَ، وَغَيِّرُوا شَيْبَكُمْ، وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى.

419- Bıyıkları kesin, sakalı bırakın, ağaran saç ve sakalınızın rengini değiştirin; Yahudi ve Hristiyanlara benzemeyin.

Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁸⁵

٤٢٠- أُغْطِيتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ، وَاخْتَصِرَ لِي الْكَلَامُ اخْتِصَارًا.

420- Bana cevâmiu'l-kelim (Kur'ân veya veciz konuşma kabiliyeti) verildi ve sözün özünü ifade etmeye muvaffak oldum.¹¹⁸⁶

Bu hadisi Ebû Ya'lâ, Ömer *radiyallahu anh* yoluyla rivayet etmiştir.¹¹⁸⁷ Benzer manada Ebû Ya'lâ ve Taberânî'nin Ebû Musa *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri lafız ise şöyledir: **“Bana söz sanatının en zarîf, güzel ve derin manalı girişleri (fevâihu'l-kelâm); en kapsamlı ve özlü ifadeleri (cevâmiu'l-kelâm) ve tadına doyulmayan en hoş, açık, etkili bir biçimde ve gayet yerinde söz sonlandırma özelliği (havâtümü'l-kelâm) verildi.”**¹¹⁸⁸

1184 Bu rivayeti Taberânî'nin basılı nüshasında tespit edemedik. (Çeviren)

1185 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 306, h.nr: 8672; Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, I, 438, h.nr: 1269. *Müsned* muhakkiki Şuayb el-Arnaût, bu hadisin *sahih* olduğunu belirtmektedir. Benzer manadaki rivayetler için 142 no'lu hadise bakınız. (Çeviren)

1186 Bu hadis daha önce ayrıntılı bir biçimde 8 no'lu hadis olarak geçmişti. Sadece giriş kelimesi açısından bir farklılık söz konusudur, mana olarak aynıdır. Öte yandan bu hadis, başındaki küçük bir lafız değişikliği ile ileride 819 ve 913 no'lu rivayetlerde de gelecektir. (Çeviren)

1187 Bizatihi başlıktaki lafzın yer aldığı kaynak için bk. Heysemî, *el-Maksadü'l-alîy fi Zevâidi Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, thk. Seyyid K. Hasan, Beyrut ts., I, 58, h.nr: 59.

1188 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII, 209, h.nr: 7238; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 261, h.nr: 2998. Heysemî, Ebû Ya'lâ'nın rivayetinin, isnadındaki Abdurrahmân b. İshâk el-Vâsîtî sebebiyle zayıf olduğunu belirtmektedir. Ancak hadis -daha önce 8 no'lu hadiste de belirttiğimiz gibi- başka tariklerle desteklendiği için *sahih* sayılmaktadır. (Bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 263, h.nr: 13970; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 472, h.nr: 1483) -Çeviren-

٤٢١- أَغْطُوا الْعَيْنَ حَظُّهَا مِنَ الْعِبَادَةِ، قِيلَ: مَا حَظُّهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: النَّظَرُ فِي الْمُضْحَفِ.

421- Göze, ibadet hakkını verin. “Ey Allah’ın Rasûlü! Gözün hakkı nedir?” diye soruldu. Allah Rasûlü de “Mushafa bakmaktır” buyurdu.

Bu hadisi el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* isimli eserinde rivayet etmiştir.¹¹⁸⁹ Beyhakî'nin **zayıf bir isnadla** Ebû Saîd kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: “**Gözlerinize, ibadet hakkını verin.**” “Ey Allah’ın Rasûlü! Gözlerimizin hakkı nedir?” diye sordular. Allah Rasûlü de “**Mushafa bakmak, onun hakkında tefekkür etmek ve daha önce görülmemiş, duyulmamış harikulade hâdiselerinden ibret almaktır**” buyurdu.¹¹⁹⁰

٤٢٢- أَغْلِثُوا بِالنِّكَاحِ، وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ، وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالذِّفِّ-وَفِي رِوَايَةٍ بِالذِّفِّوفِ.

422- Nikâhı ilan edin ve onu mescidlerde yapın; üzerine de def -bir rivayete göre de “defler”- vurun.

Bu hadisi Tirmizî, Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet etmiş ve **zayıf** saymıştır.¹¹⁹¹ Ancak bu hadisi destekleyici mahiyette benzer manada daha başka hadisler de vardır. Bu sayede hadis **hasen li-gayrihi** hatta -ileride de izah edileceği üzere- **sahih** mertebesine yükselmektedir. Mesela; bu takviye niteliğindeki hadislerden biri, *Leâli* ve *Makâsîd* gibi eserlerde zikredildiğine göre,¹¹⁹² İbn Mâce ve İbn Menî’nin Enes ve Âişe *radiyallahu anhumâ* kanalıyla aktardıkları; keza Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde

1189 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, III, 254.

1190 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 509. Beyhakî, rivayetin sonunda “*isnadı zayıftır*” demektedir. Irakî de aynı görüştedir. (Bk. Irakî, *el-Muğnî*, s. 1800, h.nr: 4) Elbanî ise rivayetin uydurma olduğu kanaatindedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 88, h.nr: 1586) -Çeviren-

1191 Tirmizî, Nikâh 6.

1192 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 398, h.nr: 131. Sehâvî, Tirmizî rivayetinin farklı kanallarla desteklenmiş olması hasebiyle *hasen* seviyesine yükseldiğini ifade etmektedir. (Çeviren)

İbnü’z-Zübeyr yoluyla nakledilen şu rivayettir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: “**Nikâhı ilan edin.**”¹¹⁹³

Sehâvî der ki: “Bir lafızda da ‘**Kız isteme işini gizli yapın**’ ifadesi geçmektedir. Nikâhın gizli tutulmasının geçersizliğini savunanlar bu rivayeti esas almışlardır.”¹¹⁹⁴

Yine söz konusu destekleyici delillerden biri de İbn Hibbân ve Hâkim’in rivayet edip sahih saydıkları; yine Taberânî ve Ebû Nuaym’ın İbnü’z-Zübeyr vasıtasıyla naklettikleri hadistir.¹¹⁹⁵ Aynı şekilde Taberânî’nin Hebbâr b. el-Esved’den “**Nikâhı yüksek sesle duyurun ve açıktan ilan edin**” lafızıyla naklettiği hadis¹¹⁹⁶ ve Deylemî’nin Ümmü Seleme’den “**Nikâhı açıktan, kız isteme işini gizlice yapın**”¹¹⁹⁷ lafızıyla rivayet ettiği hadis de böyledir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹¹⁹⁸ Yine bu hadisi destekleyici delillerden biri de Nesâî, İbn Mâce ve Tirmizî’nin hasen kaydıyla; Hâkim’in de “sahih” diyerek Muhammed b. Hâtıb’dan rivayet ettikleri şu hadistir: “**Helâl ile haram arasındaki fark, nikâhı ilan edip def vurmaktır.**”¹¹⁹⁹

٤٢٣ - أَعْمَارُ أُمَّتِي مَا بَيْنَ السَّيِّئِ إِلَى السَّيِّئِ، وَأَقْلَهُمْ مَنْ يَجُوزُ ذَلِكَ.

423- Ümmetimin (ortalama) ömürleri altmış ilâ yetmiş arasındır. Çok azı bunu aşar.

1193 İbn Mâce, Nikâh 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 53, h.nr: 16130. Heysemî de bu hadisin Ahmed b. Hanbel, Bezzâr ve Taberânî’de Abdullah b. Zübeyr kanalıyla rivayet edildiğini ve Ahmed b. Hanbel’in ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını ifade eder. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, IV, 289, h.nr: 7534) -Çeviren-

1194 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 398, h.nr: 131.

1195 İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 374, h.nr: 4066; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, V, 222, h.nr: 5145; Hâkim, *Müstedrek*, II, 200, h.nr: 2748; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 328. Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1196 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XXII, 201, h.nr: 529.

1197 Bu lafız daha önce 407 no’lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

1198 Gazzî, *İtkân*, I, 88, h.nr: 215.

1199 Tirmizî, Nikâh 6; İbn Mâce, Nikâh 20; Nesâî, Nikâh 72; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 189, h.nr: 15451; Hâkim, *Müstedrek*, II, 201, h.nr: 2750.

Tirmizî, İbn Mâce ve daha başkalarının Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Tirmizî hadisile ilgili olarak “Muhammed b. Amr'ın Ebû Seleme yoluyla (Ebû Hureyre'den) naklettiği **hasen-garib** bir hadistir” demiştir.¹²⁰⁰ Ayrıca İbn Hibbân ve Hâkim de bu hadisi sahih saymış ve Hâkim “Müslim'in şartına göre sahihtir” değerlendirmesini yapmıştır.¹²⁰¹ Yine Tirmizî bu hadisi başka bir kanaldan yine Ebû Hureyre yoluyla merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: “**Ümmetimin ömürleri, altmıştan yetmiş kadardır.**” Bu rivayet hakkında da şöyle demiştir: “Ebû Salih yoluyla gelen **hasen-garib** bir hadistir.”¹²⁰²

Öte yandan İbn Asâkir ve Hakîm et-Tirmizî'nin yine Ebû Hureyre'den merfu olarak naklettikleri hadisin lafzı şöyledir: “**Ümmetimin en az görülen ömür süresi, yetmiş yaşlarıdır.**”¹²⁰³

Keza Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Ya'lâ, Askerî, Kuzâî, Rânehurmuzî ve diğerlerine ait rivayetin lafzı ise şudur: “**Ölümlerin cenk meydanı, altmış ile yetmiş arasındır.**”¹²⁰⁴

İbn Menî' ve Rânehurmûzî'ye ait bir lafız da şöyledir: “**Allah, altmış sene ömür verdiği kimseye ömür bakımından hiçbir mazeret/bahane bırakmamıştır.**” Burada Allah Teâlâ'nın şu âyeti kastedilmektedir: “**Size düşünüp öğüt alabilecek kimsenin öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da gelmişti!**”¹²⁰⁵ Buhârî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: “**Allah, altmış yıl ömür verdiği kişiye hiçbir mazeret/bahane bırakmamıştır.**”¹²⁰⁶

1200 Tirmizî, Daavât 102.

1201 İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 246; Hâkim, *Müstedrek*, II, 2643, h.nr: 3598. Ayrıca hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 285, h.nr: 757.

1202 Tirmizî, *Zühd* 23. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 285, h.nr: 757.

1203 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 85, h.nr: 5872; Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 157.

1204 İlgili lafzı sadece şu kaynaklarda tespit edebildik: Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 422, h.nr: 6543; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 174; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 479, h.nr: 9772.

1205 Fâtır 35/37.

1206 Buhârî, *Rikâk* 5.

Yine Askerî'nin rivayetine göre, Muhammed el-Kuraşî şunu anlatır: Bir adam, Abdülmelik b. Mervân'a hitaben "Kaç sayıyorsun ey mü'minlerin emiri?" diye sorar. Bunun üzerine Abdülmelik ağlamaya başlar ve şöyle der: "Ben artık ölümlerin cenk meydanındayım; altmış sene olmuş!" der ve o sene vefat eder. Ramehurmuzî'nin rivayetine göre, Vehb b. Münebbih de **"Ben de son derece kocamışken..."**¹²⁰⁷ âyetiyle ilgili olarak şöyle demektedir: "(Zekeriya aleyhisselâm) bu sözü, altmış veya altmış beş yaşlarındayken söylemiştir." Hadisin aslı Buhârî'de Sehl b. Sa'd'ın hadisi olarak geçmektedir.¹²⁰⁸ Taberânî de bunu İbn Ömer ve Enes'ten rivayet etmiştir. İbn Ömer'in lafzı şöyledir: **"Ümmetimin en az görülen yaş grubu, yetmişine varan kimselerdir (من يبلغ السبعين)." Bir lafza göre "...yetmişine varanlardır (الذين يبلغون السبعين)"** şeklindedir.¹²⁰⁹ Diğer bir lafız ise şöyledir: **"Ümmetimin hasadı, altmış ilâ yetmiş yaşları arasındır."**¹²¹⁰ Râmehurmuzî¹²¹¹ ve Taberânî'nin İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri hadis de şöyledir:¹²¹² **"Kıyamet günü olduğu zaman, 'Altmış yaşındakiler nerede?' diye seslenilir. Bu da Allah Teâlâ'nın 'Size düşünüp öğüt alabilecek kimsenin öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da gelmişti!'"**¹²¹³ âyetinde sözünü ettiği yaştır."

1207 Meryem 19/7.

1208 Aclûnî bu hadisle ilgili malumatları Sehâvî'nin *Makâsıd*'ından almıştır. (Bk. I, 400-405, h.nr: 132) Dolayısıyla Buhârî'ye dayandırılan bu rivayet de Sehâvî'ye aittir. Ancak Sehâvî'nin burada hangi hadisi kastettiği anlaşılamadığı gibi, araştırmamıza rağmen Sehl b. Sa'd'a ait bu hususta Buhârî'de geçen bir rivayet tespit edemedik. Bir yanlışlığı olduğu kanaatindeyiz. Şu kadar var ki eğer Buhârî, Rikâk 5'te geçen Ebû Hureyre hadisinin Sehl kanalıyla gelen versiyonu kastedilmişse, o zaman şu kaynaklarda geçtiğini söyleyebiliriz: Rûyânî, *Müsned*, II, 217; Hâkim, *Müstedrek*, II, 464, h.nr: 3601. Belki de Sehâvî, bu kaynaklardan birinde geçtiğini ifade etmek isterken yanlışlıkla Buhârî olarak kaydetmiş olmalıdır. Vallahu a'lem. (Çeviren)

1209 Bu rivayet için 490 no'lu hadise bakınız (Çeviren)

1210 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XLV, 285.

1211 Aclûnî'de bu isim Tirmizî olarak geçmektedir. Oysa aslî kaynağı olan Sehâvî'de Râmehurmuzî olarak kayıtlıdır. (Bk. *Makâsıd*, I, 405) Yazım benzerliğinden kaynaklanan bir hata olduğu kanaatindeyiz. Zaten ilgili rivayet Tirmizî'de de geçmemekte; Râmehurmuzî'nin *Emsâlü'l-hadîs*'inde yer almaktadır. (Bk. thk. A. Abdülfettâh Temmâm, Beyrut 1409, s. 66)

1212 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 177, h.nr: 11415.

1213 Fâtır 35/37.

٤٢٤ - أَغْذَرَ اللَّهُ إِلَيَّ أَمْرِي أَخْرَ أَجَلَهُ حَتَّى بَلَغَ سِتِّينَ سَنَةً.

424- Allah, altmış yıl ömür verdiği kişiye hiçbir mazeret/bahane bırakmamıştır.

Buhârî'nin (*Sahîh*'in) *Rekâik* bölümünde Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹²¹⁴

٤٢٥ - أَغْظَمَ النَّاسُ ذَنْبًا مَنْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ فَظَنَّ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يَغْفِرْ لَهُ.

425- İnsanların en büyük günâhkârı, Arafat'ta vakfe yapıp da Allah'ın kendisini affetmediğini zanneden kimsedir.

Irâkî, *İhyâ*'nın hadislerinin tahririnde şöyle demektedir: “Hatîb bunu *el-Müttefik ve'l-müfterik* isimli eserinde, Deylemî de *Müsnedü'l-Firdevs*'inde İbn Ömer'den **zayıf bir isnadla** rivayet etmişlerdir.”¹²¹⁵

٤٢٦ - أَغْظَمَ النِّسَاءُ بَرَكَهَ أَيَسَّرُهُنَّ مَوْتَهُ.

425- Kadınların en bereketlisi, zahmet ve külfeti az olanıdır.

Ahmed b. Hanbel, Hâkim ve Beyhakî'nin, Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²¹⁶ Bir rivayette de “*zahmet ve külfet*” lafzı yerine “*mehirler*,”¹²¹⁷ bir diğer rivayette ise “*mehir*” lafzı yer almaktadır.¹²¹⁸ Hadisin isnadı da **ceyyiddir**.¹²¹⁹

٤٢٧ - أَغْمَالُكُمْ عُمَالُكُمْ.

427- İdarecileriniz, amellerinizin bir sonucudur.

1214 Buhârî, Rikâk 5.

1215 Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 284, h.nr: 6. Rivayetin kaynağı için bk. Hatîb, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, I, 433, h.nr: 219; Deylemî, *Firdevs*, I, 359, h.nr: 1452.

1216 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 54, h.nr: 25119; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 493, h.nr: 16384; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 304; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 186.

1217 Benzer bir lafız için bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XIV, 327.

1218 Hâkim, *Müstedrek*, II, 194, h.nr: 7232. Hâkim, bu hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 384, h.nr: 14356.

1219 Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 478, h.nr: 9.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹²²⁰ “Bunu bir hadis olarak görmedim. Fakat ileride **‘Siz nasılsanız öyle yönetilirsiniz’** hadisine dair Hasan el-Basrî’nin sözünde buna işaret edilecektir.”

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu sözü Taberânî, Hasan el-Basrî’den rivayet etmektedir.¹²²¹ Hasan el-Basrî bir adamın Haccâc’a beddua ettiğini işitince ona şöyle der: “Bunu yapma! Zira size kendinizden (sizin gibi birileri) verilmiştir. Bizim asıl korkumuz, Haccâc azledilir veya ölürse, başınıza maymun ve domuzların geçmesidir. Çünkü **‘İdarecileriniz amel-lerinizin bir sonucudur ve siz nasılsanız, öyle yönetilirsiniz’** diye rivayet olunmuştur.”¹²²²

٤٢٨ - الأَعْمَالُ بِالْحَوَاتِيمِ.

428- Ameller, son hâllere göre değerlendirilir.

Buhârî bunu, Sehl b. Sa’d es-Sâidî’den rivayet ettiği bir hadis içerisinde rivayet etmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yaptığı bir gazvede Müslümanlara çok büyük yararlılıklar gösteren bir adam vardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona doğru bakarak şöyle buyurdu: **“Kim cehennemliklerden birine bakmayı isterse, şu adama baksın!..”** diye başlayan hadisin sonunda **“Kuşkusuz ameller, son hâllere göre değerlendirilir”** cümlesi yer almaktadır.¹²²³ Yine Ahmed b. Hanbel’in Câbir’den; İbn Hibbân’ın da Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayetinde de **“Kuşkusuz ameller, son hâllere göre değerlendirilir”** lafzıyla geçmektedir.¹²²⁴

1220 Gazzî, *İtkân*, I, 89, h.nr: 217.

1221 Aclûnî, bu bilgiyi Sehâvî’nin *Makâsıd*’ından nakletmiş gözükmemektedir. Zira aynı cümleler orada da mevcuttur. (Bk. *Makâsıd*, IV, 127, h.nr: 844) Ancak Hasan el-Basrî’nin bu sözünün Taberânî’de yer aldığı bilgisi *Makâsıd*’da açık değildir. Aclûnî de ilgili kısmı muhtemelen özetlemeye çalışırken cümle bu hâle dönüşmüştür. Üstelik Hasan el-Basrî’nin sözünü -araştırmalarımıza rağmen- Taberânî’de de tespit edemedik. (Çeviren)

1222 1997 no’lu hadise bakınız. (Çeviren)

1223 Buhârî, Kader 4.

1224 Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XXXVII, 489, h.nr: 22835; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 52, h.nr: 340.

Öte yandan yine İbn Hibbân'ın rivayetine göre, Muâviye şöyle der: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işittim: **“Kuşkusuz ameller, son hâlleri itibariyle (içi dolu) bir kap gibidir; eğer kabın üst kısmı temiz ise, dibi de temizdir; şayet kabın üst tarafı pis ise dibi de pistir...”** Aynı şekilde Muâviye'den rivayette bulunan İbn Mâce ve Askerî'nin lafzı **“Şüphesiz amel, (içi dolu) bir kap gibidir; eğer üst kısmı temiz olursa...”** diye başlamaktadır.¹²²⁵

Öte yandan Taberânî'nin Ali radiyallahu anh yoluyla naklettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Cennete girecek birinin ameli, (daha önce) hangi ameli işlemiş olursa olsun, cennet ehlinin ameliyle sonlandırılır. Zira ameller, sonlarına göre değerlendirilir.”**¹²²⁶

Keza bu manada bir hadisi Ahmed b. Hanbel, İbn Menî' ve Ebû Ya'lâ, Müsned'lerinde; ayrıca Tirmizî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim de Enes radiyallahu anh kanalıyla merfu olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî de bunu sahih saymıştır.¹²²⁷

٤٢٩ - اغْبِدِ اللَّهُ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ تَكُنْ لَا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ، وَاحْبِسْ نَفْسَكَ مِنَ الْمَوْتَى، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ؛ فَإِنَّهَا مُسْتَجَابَةٌ.

429- Allah'a, O'nu görüyormuş gibi kulluk et. Sen O'nu göremiyorsan da O seni mutlaka görmektedir. Ayrıca kendini ölülerden biri say ve mazlumun bedduasından sakın. Çünkü onun bedduası kabul edilir.

Bu hadisi (bu lafızla) Ebû Nuaym, Hilye'de Zeyd b. Erkam radiyallahu anh kanalıyla rivayet etmektedir.¹²²⁸

1225 İbn Mâce, Zühd 20; İbn Hibbân, Sahîh, II, 51, h.nr: 339.

1226 Taberânî, el-Mu'cemu'l-evsat, V, 247, h.nr: 5219.

1227 Tirmizî, Kader 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIX, 246, h.nr: 12214; Ebû Ya'lâ, Müsned, VI, 401; İbn Hibbân, Sahîh, II, 53, h.nr: 341; Hâkim, Müstedrek, I, 490, h.nr: 1257. Aclûnî, bu rivayetin lafzıyla ilgili açıklama yapmadığı için biz bunu Makâsîd'dan faydalananarak tespit ettik. (Bk. Sehâvî, Makasid, I, 408, h.nr: 133) -Çeviren-

1228 Ebû Nuaym, Hilye, VIII, 202. Münâvî'nin beyanına göre Suyûtî, hadisin hasen olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, I, 551. Ayrıca bk. Elbânî, Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha, III, 461, h.nr: 1474) Üstelik bu rivayetin özellikle ilk ve son cümleleri, ayrı ayrı sahih hadislerde geçmektedir.

٤٣٠ - اَعْمَلُوا، فَكُلُّ مُيَسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ.

430- Siz amel edin; zira herkes, ne için yaratılmışsa, onu kolaylıkla elde edecektir.

Taberânî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği bir hadistir.¹²²⁹ Yine Taberânî'nin İmrân b. Husayn'dan naklettiği bir hadis de bunun gibidir. Lafzı da şöyledir: **“Siz amel edin; zira herkes, hidayet olduğu sözünü kolaylıkla söyleyebilecektir.”**¹²³⁰

٤٣١ - الْأَعْمَالُ بِالْيَتَاتِ.

431- Ameller niyetlere göre değer kazanır.

Buhârî ve Müslim'in, Ömer *radiyallahu anhu*'dan rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak onların rivayetinin başında **“إِنَّمَا/ancak, kuşkusuz”** edatı bulunmaktadır.¹²³¹ İbn Hibbân'ın rivayetinde ise bu edat yoktur.¹²³² Hadis değişik lafızlarla rivayet edilmiş olup biz bunları *el-Feyzu'l-cârî* isimli eserimizin baş kısımlarında açıkladık. Mesela; **“الْعَمَلُ بِالنِّيَّةِ/Amel niyete göre değer kazanır”** lafzı böyledir.¹²³³ Keza **“لَا عَمَلَ إِلَّا بِالنِّيَّةِ/Amel ancak niyetle değer kazanır”** lafzı da bunlardan biridir.¹²³⁴ Bu hadis, başı itibarıyla **ferd**

İlk cümle ile ilgili olarak *Keşfü'l-hafâ*'nın 140 no'lu hadisine; son cümle için de 75, 1039, 1045 ve 1303 no'lu hadislerine bakılabilir. (Çeviren)

1229 Taberânî'de İbn Abbâs kanalıyla gelen böyle bir rivayete rastlayamadık. Aclûnî bunu doğrudan Suyûtî'nin eserinden nakletmiş olmalıdır. Zira orada bu şekilde geçmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 12) Bu sebeple de Elbânî, Suyûtî'nin bu hususta yanlıya düştüğünü belirtir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaife*, XIV, 1127, h.nr: 7027) Zira hadis bu lafızla zaten Buhârî, Tefsîrû sûre (92) 3, 4, 5, 7; Tirmizî, Kader 3'te geçmektedir. (Çeviren)

1230 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 130, h.nr: 270. Bu kaynakta “hidayet olduğu ” ifadesi yerine “ne için yaratılmışsa” lafzı geçmektedir. (Bk. Münâvî, *a.g.e.*, a.y.) Elbânî, bunun da Suyûtî'den kaynaklanan bir yanlıy olduğunu iddia etmektedir. Elbânî, ayrıca Taberânî'deki bu rivayetin lafzının şâz olduğunu belirtmektedir. (Bk. Elbânî, *a.g.e.*, a.y.) -Çeviren-

1231 Buhârî, Bed'ü'l-vahy 1, İmân 41, Nikâh 5, Menâkıbu'l-Ensâr 45, İtk 6, Eymân 23, Hiyele 1; Müslim, İmâret 155.

1232 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 113, h.nr: 388; XI, 210, h.nr: 4868.

1233 Buhârî, Nikâh 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 393, h.nr: 300

1234 Araştırmamıza rağmen bu lafızla gelen bir rivayet tespit edemedik. Ancak buna yakın manada **“Niyeti olmayan kimsenin ameli de yoktur”** şeklinde başka bir

bir rivayettir. Zira sadece Ömer *radıyallahu anh*'dan sahih olarak gelmiştir. Sonu itibariyle de **meşhur** bir hadistir.

٤٣٢ - أَعِينُوا الشَّارِي.

432- Müşteriye yardımcı olun.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle der:¹²³⁵ “Bu rivayetin bu lafızla bir aslı yoktur. ‘**Müşteriye yardım edilir**’ sözünün de bir aslı bulunmamaktadır.”

Sehâvî de şunları söyler:¹²³⁶ “**Müşteriye yardımcı olun**” hadisinin bu lafızla bir aslı yoktur. Evet, Deylemî'nin Enes yoluyla merfu olarak naklettiği şöyle bir hadis mevcuttur: “**Satıcılara ve pazarcılara bildirin ki, mallarındaki hayırsızlık ve bereketsizliğin çok fazla olması, merhamet azlığından ve kalp katılığından kaynaklanmaktadır. Kendisine bir şeyler sattığın kimseye merhamet et; kendisinden bir şeyler satın aldığın kimseye de acı! Zira Müslümanlar ancak kardeşlerdir. İnsanlara merhamet et ki, Allah da sana merhamet etsin. Merhamet etmeyene, merhamet edilmez.**”¹²³⁷

٤٣٣ - أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عَمَاقَةِ صَمَاءَ.

433- Ucu olmayan sarıktan Allah'a sığınırım!

Celaeddîn es-Suyûtî “Aslı yoktur” demiştir.¹²³⁸

٤٣٤ - أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ غَضَبِ الْحَلِيمِ.

434- Halim selim insanın gazabından Allah'a sığınırım.

Bazılarının iddia ettiği gibi hadis değildir.

lafız ise şu kaynakta geçmektedir: Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 67, h.nr: 179. (Çeviren)

1235 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 27.

1236 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 412, h.nr: 135.

1237 Bu rivayeti sözü edilen kaynakta tespit edemedik. (Çeviren)

1238 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 100, h.nr: 47.

٤٣٥- أَغْوَانُ الظُّلْمَةِ كِلَابُ النَّارِ.

435- Zalimlerin yardım ve yardakçıları cehennem ateşinin köpekleridir.

Ebû Nuaym bunu İbn Amr'dan rivayet etmiştir ve **zayıftır**.¹²³⁹

٤٣٦- اغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: حَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ، وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَشَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَغِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ.

436- Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bil: Ölümünden önce hayatının, hastalığından önce sağlığının, meşguliyetinden önce boş vaktinin, yaşlılığından önce gençliğinin ve fakir düşmeden önce zenginliğinin.

Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri ve Hâkim'in sahih saydığı bir hadis olup Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu, bir adama öğütte bulunurken söylemiştir. Bu hadis aynı zamanda Ahmed b. Hanbel'in *ez-Zühd* adlı eserinde yer almakta; Beyhakî de Amr b. Meymûn'dan mürsel olarak nakletmektedir.¹²⁴⁰

٤٣٧- اغْذُ عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا أَوْ مُسْتَمِعًا أَوْ مُحِبًّا، وَلَا تَكُنِ الْخَامِسَةَ فَتَهْلِكَ.

437- Ya âlim yahut ilim talebesi veya (onları) dinleyen ya da (ilim ehlini) seven biri ol. Sakın beşinci olma, yoksa helâk olursun.

Bu hadisi, Beyhakî ve İbn Abdilberr, Atâ b. Müslim el-Haffâf kanalıyla Ebû Bekre'den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Her ne kadar Heysemî, hadisin ravilerinin müvessak olduklarını söylese de¹²⁴¹ Hafız Ebû Zûr'a el-

1239 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 21. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Teysir*, I, 491; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 471, h.nr: 3472. (Çeviren)

1240 Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, s. 200, h.nr: 1379; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 77, h.nr: 34319; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 400, h.nr: 11832; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 341, h.nr: 7846; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 476, h.nr: 9767. Hâkim, bu hadisin "Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih" olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

1241 Heysemî, *Mecma'*, I, 122, h.nr: 495.

Irâkî'nin dediği gibi **isnadı zayıftır**.¹²⁴² Ayrıca hadisin devamında Atâ'nın şu sözü kayıtlıdır: Mis'ar bana "Ey Atâ! Sen bu hadiste, bizim elimizdeki rivayetlerde olmayan bir ilavede bulundun" dedi. İbn Abdilberr de şöyle demiştir: "Beşincisi, âlimlere düşmanlık etmek, kin ve nefret duymaktır. Onları sevmeyen kimse, onlara kin ve nefret duymuş veya kin ve nefrete yakın bir tavır sergilemiş sayılır. Bu da helake sebeptir." Beyhakî'nin rivayetinin sonunda ise şöyle bir ifade yer alır: "Ey Atâ! Bu vasıflardan birine sahip olmayan kimseye yazıklar olsun." Beyhakî devamla şöyle der: "Atâ bu rivayette tek kalmıştır (*teferrüd*)."¹²⁴³

Bu hadis ayrıca İbn Mes'ûd ve Ebu'd-Derdâ'nın kendi sözleri olarak da rivayet edilmektedir. Ebu'd-Derdâ'nın lafzında da "مُتَمَعِّدًا/dinleyen" kelimesi yerine "مُتَبَّعًا/uyan, tabi olan" kelimesi geçmektedir. Keza bu hadis Ebû Nuaym, Taberânî ve diğerlerinin eserlerinde yer almaktadır.¹²⁴⁴ Herhangi bir kaynak gösterilmeksizin *el-Câmiu'l-kebîr*'de geçen bir rivayetin lafzı ise şöyledir: "**Ya âlim yahut ilim talebesi veya (onları) dinleyen biri ol. Sakın dördüncü olma, yoksa helâk olursun.**" Dillerde meşhur olan lafız da şudur: "**كُنْ عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا أَوْ مُتَمَعِّدًا، وَلَا تَكُنْ الرَّابِعَةَ فَتَهْلِكَ/Ya âlim yahut ilim talebesi veya (onları) dinleyen biri ol. Sakın dördüncü olma, yoksa helâk olursun.**"

٤٣٨- أَغْلِقُوا أَبْوَابَكُمْ، وَخَمِّرُوا آيَاتَكُمْ، وَأَطْفِئُوا سُرُجَكُمْ، وَأَوْكُوا أَسْفِيتَكُمْ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَفْتَحُ بَابًا مُغْلَقًا، وَلَا يَكْشِفُ غِطَاءً، وَلَا يَحُلُّ وَكَاءً، وَإِنَّ الْفَوَيْسِقَةَ تُضَرِّمُ النَّيْتَ عَلَى أَهْلِهِ.

438- Kapılarınızı kapatın, yiyecek kaplarınızın üzerini örtün, (uyumadan önce) kandillerinizi söndürün ve su tulumlarınızın ağzını sıkıca bağlayın. Zira şeytan, hiçbir kapalı kapıyı açamaz, hiçbir örtüyü kaldıramaz ve hiçbir bağı çözemez. Ancak küçücük bir fare (söndürülmemiş bir kandili devirerek) bir evi, ev halkıyla birlikte tuşturup yakabilir.

1242 Hadisin *zayıf* olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 359, h.nr: 2836.

1243 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 229, h.nr: 1581; İbn Abdilberr, *Câmiu beyânî'l-ilm ve fadlih*, I, 147, h.nr: 151.

1244 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 231, h.nr: 5171; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 236.

Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in, Câbir *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁴⁵

٤٣٩ - اغْدُوا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ؛ فَإِنَّ الْغَدُوَ بَرَكَةٌ وَنَجَاحٌ.

439- İlim talebi için sabah erken hareket edin. Çünkü sabah erken hareket etmek, bereket ve başarıdır.

Hatîb'in Âişe *radıyallahu anhâ* yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁴⁶

٤٤٠ - اغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ الرِّقَّةِ؛ فَإِنَّهَا رَحْمَةٌ.

440- Kalplerin yumuşayıp inceldiği zamanlarda duayı ganimet bilin. Çünkü bu, bir rahmettir.

Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'te Übeyy b. Ka'b'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁴⁷

٤٤١ - اغْتَنِمُوا دَعْوَةَ الْمُؤْمِنِ الْمُتَبَتَّلَى.

441- Belaya ve musibete maruz kalmış dertli mü'minin duasını ganimet bilin.

1245 Buhârî, *Bed'ü'l-halk* 16 (benzer bir lafızla); Müslim, *Eşribe* 96; Tirmizî, *Et'ime* 15; Mâlik, *Muvatta*, Sıfatu'n-Nebî 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 357, h.nr: 15167.

1246 Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XV, 363, h.nr: 4501. Biraz farklı bir lafızla gelen bir rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 255, h.nr: 5244. Hatîb'in isnadında Muallâ b. Hilâl adında *hadis uydurmakla* nitelenmiş biri vardır. Taberânî'nin rivayetinde ise Eyyûb b. Süveyd adında sirkatü'l-hadis ile suçlanan yani rivayet ettiği hadisin hiçbir surette alınamayacağı bir ravi vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 132, h.nr: 552) Elbanî bu sebeple hadisin uydurma olduğunu belirtmektedir. Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 360, h.nr: 2837. (Çeviren)

1247 Deylemî'nin *el-Firdevs*'inde tespit edemediğimiz bu hadis, şu kaynaklarda geçmektedir: İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilil'-a'mâl ve sevâbü zâlik*, thk. Muhammed Hasen İsmail, Beyrut 2004, s. 55, h.nr: 152; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 402, h.nr: 692. Hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 21, h.nr: 2512. (Çeviren)

Bu hadisi Ebu's-Şeyh, Ebu'd-Derdâ kanalıyla rivayet etmektedir.¹²⁴⁸

٤٤٢ - اغْتَنِمُوا دُعَاءَ ضُعَفَاءِ أُمَّتِي.

442- Ümmetimin zayıflarının duasını ganimet bilin.

Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*'te Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh* yoluyla rivayet etmektedir.¹²⁴⁹

٤٤٣ - أَغْنَى النَّاسِ حَمَلَةُ الْقُرْآنِ.

443- İnsanların en zenginleri, (Kur'an'ın gereğiyle amel eden) Kur'an hafızlarıdır.

İbn Asâkir bu hadisi Enes'ten rivayet etmiştir.¹²⁵⁰ Aynı şekilde Ebû Zerr'den de şu lafızla rivayet etmektedir: **“İnsanların en zengini, Kur'an hafızlarıdır; bunlar Allah'ın, Kur'an'ı gönüllerine yerleştirdiği kimselerdir.”**¹²⁵¹

1248 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 77, h.nr: 72; Beyhakî, *Şua bu'l-îmân*, XIII, 195, h.nr: 10174. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 334, h.nr: 717. (Çeviren)

1249 Deylemî, *Firdevs*, I, 89, h.nr: 286; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXXIV, 39, h.nr: 10064. Hadisin isnadında Hişâm b. Muhammed b. Ahmed el-Kûfî adında yalancılıkla suçlanan bir ravinin yanı sıra Hakem b. Zahîr isimli münkerü'l-hadis, metrûk olan ve güvenilir sayılmayan bir ravi vardır. Bu sebeple hadis *uydurma* kategorisinde görülmüştür. (Bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 337, h.nr: 71; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, I, 58; Zehebî, *Mîzân*, I, 571, ravi nr: 2178, IV, 305, ravi nr: 9238) -Çeviren-

1250 İbn Asâkir'de Enes kanalıyla gelen böyle bir rivayete rastlayamadık. Aclûnî, belli ki bunu Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inden almıştır. Zira orada da böyle geçmektedir. Bu noktada Elbânî, Suyûtî'nin yanlış olduğunu söyler ve İbn Asâkir'in Enes'ten aktardığı rivayetin **“Kur'an, sonrasında hiç fakirlik olmayacak ölçüde zengindir”** lafızıyla geldiğini nakleder. (Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LVIII, 74, ravi no: 7407; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIV, 1258, h.nr: 7145) Başka bir kaynaktan başlıktaki lafızla geçen rivayet ise *zayıf* sayılmıştır. (Bk. Münâvî, *Teyisîr*, I, 179; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 149, h.nr: 1646) -Çeviren-

1251 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXVII, 355. Bu rivayet ise Münâvî tarafından *zayıf*, Elbânî tarafından da *uydurma* sayılmaktadır. (Bk. Münâvî, *Teyisîr*, I, 179; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIV, 1257, h.nr: 7145) -Çeviren-

٤٤٤ - افْتَضَحُوا فَاظْطَلَحُوا.

444- Hepsinin kusur ve ayıpları ortaya çıkınca, bunları görmezden gelip örtbas etme konusunda ittifak ettiler.

Yaygın atasözlerinden biri olup hadis değildir. Nitekim Hattâbî, *el-Uzle* adlı eserinde bu sözü, Muhammed b. Hâtim el-Muzafferî yoluyla nakletmektedir.¹²⁵²

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:¹²⁵³ Benzer manada bir söz de şöyledir: “Gelin hep beraber bir süre çirkin işler yapaalım. Sonra da (hiçbir şey olmamış gibi davranıp) onu örtbas ederiz.”

٤٤٥ - أَفَرَضَكُمْ زَيْدٌ.

445- İçinizde ferâiz (miras paylaşımı) ilmine en iyi vâkıf olan kişi Zeyd b. Sâbit’tir.

Bu cümle, daha önce “أَرْحَمُ أُمَّتِي بِأُمَّتِي/Ümmeti içerisinde ümmetime karşı en merhametli kişi...” hadisinde geçmişti.¹²⁵⁴ Hâkim’in Enes yoluyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: “Ümmetimin ferâiz ilmine en iyi vakıf olan kişisi, Zeyd b. Sâbit’tir.”¹²⁵⁵

٤٤٦ - افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِخْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَافْتَرَقَتِ النَّصَارَى عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فَأِخْدَى وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ، فَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَاثْنَتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ.

446- Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrılmıştır. Bunlardan biri cennette, yetmiş cehennemdedir. Hristiyanlar ise yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Bunların yetmiş biri cehennemde, sadece biri cennettedir.

1252 Hattâbî, *Uzle*, s. 83; Sehâvî, *Makâsîd*, I, 414, h.nr: 137.

1253 Gazzî, *İtkân*, I, 91, h.nr: 225.

1254 Bk. 313 no’lu hadis.

1255 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 372, h.nr: 7962. Hâkim, bu hadisin Buhârî ve Müslim’in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunların biri cennette, diğer yetmiş iki fırka ise cehennemdedir.

Bunu İbn Ebi'd-Dünyâ, Avf b. Mâlik'ten rivayet etmektedir. Ebû Dâvûd, Tirmizî, Hâkim ve İbn Hibbân'ın Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri ve sahih saydıkları hadisin lafzı ise şöyledir: **“Yahudiler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrılmıştır. Hristiyanlar da aynı şekilde. Ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacak ve biri haricinde hepsi cehennemde olacaktır.”** Sahâbîler “O (kurtulan) fırka hangisidir ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordular. Allah Rasûlü **“Benim ve ashabımın üzerinde olduğumuz yolu takip edenlerdir”** buyurdu.¹²⁵⁶

Öte yandan Şa'rânî, *el-Mîzân*'da bunu İbnü'n-Neccâr kanalıyla gelen bir hadis olarak nakletmektedir. Hâkim'in sahih saydığı bu hadisin lafzı garibdir. Şöyle ki: **“Ümmetim yetmiş kûsûr fırkaya ayrılacaktır. Bunların biri hariç, hepsi cennettedir.”** Deylemî'de yer alan bir rivayete göre, **“(Cehennemde) helak olacak fırka sadece bir tanedir.”** Âlimler bu hususta “Bu fırka, zındıklardır” yorumunu yapmaktadırlar. Sözü geçen *el-Mîzân*'ın kenar notunda Enes kanalıyla gelen bir rivayette Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **“Ümmetim yetmiş kûsûr fırkaya ayrılacaktır. Bunların biri dışında tamamı cennettedir. O bir fırka da zındıklardır.”** Yine Enes yoluyla gelen diğer bir hadisin lafzı şöyledir: **“Bu ümmet, yetmiş kûsûr fırkaya ayrılacaktır. Bunların en doğru yolda olanını ben biliyorum: O da cemaattir.”** Daha sonra ben, *el-Mîzân*'ın kenar notunda geçen rivayeti, Hafız İbn Hacer'in, *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerinin tahririne dair yaptığı çalışmada gördüm. Lafzı da şudur: **“Ümmetim yetmiş kûsûr fırkaya ayrılacaktır. Bunların biri dışında tamamı cennettedir. O bir fırka da zındıklardır.”** (İbn Hacer) bu hadisin Enes'ten gelen isnadını zikreder ve daha sonra da şunu söyler: Ebû Ya'lâ aynı hadisi, başka bir kanalla Enes'ten şu lafızla rivayet etmektedir: **“En doğru yolda olanı, cemaat fırkasıdır.”** Bu noktada meşhur olan lafızla bu lafzı karşılaştırıp incelemek gerekir. Bunların arasını şu şekilde bağdaştırmak mümkündür: İkinci rivayetteki “cennet ehlinde” ifadesiyle, (başlangıçta olmasa da

1256 Tirmizî, İmân 18; İbn Mâce, Fiten 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 462, h.nr: 12479 (Enes kanalı); İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 125, h.nr: 6731; Hâkim, *Müstedrek*, I, 218, h.nr: 444.

cezalarını çektikten sonra) sonuç itibariyle “cennetlik” olanlar kastedilmiştir. Bu noktayı iyi düşün.

Bu konuya dair Muâviye, Ebu'd-Derdâ, İbn Amr, İbn Abbâs, Sa'd b. Ebî Vakkâs, İbn Ömer, Vâsile ve Ebû Ümâme yoluyla gelen rivayetler bulunmaktadır. Tirmizî de bu hadisi, İbn Amr'dan şu lafızla rivayet eder: **“Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunların biri dışında tamamı cehennemdedir.”** “O (kurtulacak fırka) hangisidir?” diye soruldu. Allah Rasûlü **“Benim ve ashabımın üzerinde olduğumuz yolu takip eden kimselerdir”** buyurdu.¹²⁵⁷

İbnü'l-Cevzî'nin *Telbîsü İblîs* isimli eserinde Ebû Hureyre'ye kadar uzanan isnadıyla rivayet ettiği hadise göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Yahudiler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Hristiyanlar da aynı şekilde. Ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır.”** Tirmizî bu hadisile ilgili olarak **“Hasen-sahih** bir hadistir” demiştir.¹²⁵⁸

Keza söz konusu eserde (*Telbîsü İblîs*) Abdullah b. Amr'a uzanan isnadla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“İsrailoğullarının başına gelen ne varsa, birebir aynısı benim ümmetimin başına da gelecektir. Hatta onlardan biri herkesin gözü önünde annesiyle ilişkiye girecek olsa, ümmetimden de bunu yapanlar çıkacaktır. Kuşkusuz İsrailoğulları yetmiş iki fırkaya ayrılmıştır. Ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan bir fırka haricinde diğerlerinin tamamı cehennemdedir.”** (Sahâbîler) “O (kurtulan) fırka hangisidir?” diye sordular. Allah Rasûlü de **“Benim ve ashabımın üzerinde olduğumuz yolu takip edenlerdir”** buyurdu. Tirmizî bu hadis hakkında da şu değerlendirmeyi yapar: “Bu, sadece bu kanalla bilinen **hasen-garib** bir hadistir.”¹²⁵⁹

Yine aynı eserde Enes b. Mâlik'e varan bir isnadla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“Şüphesiz İsrailoğulları yetmiş bir fırkaya ayrılmıştır. Bunların yetmiş fırkası helak olmuş ve sadece bir fırka kurtuluşa ermiştir. Ümmetim de yetmiş**

1257 Tirmizî, İmân 18.

1258 Tirmizî, İmân 18, h.nr: 2640.

1259 Tirmizî, İmân 18, h.nr: 2641.

iki fırkaya ayrılacaktır. Bunların yetmiş bir fırkası helak olacak ve yalnızca bir tanesi kurtulacaktır.” “Ey Allah’ın Rasûlü! Söz konusu (kurtulan) fırka hangisidir?” diye sordular. Allah Rasûlü **“Cemaat fırkasıdır”** buyurdu. Yine (İbnü’l-Cevzî) söz konusu eserinde şunları söyler: “Eğer ‘Bu (kurtulan) fırka biliniyor mu?’ diye sorulacak olursa cevap şudur: Her bir asıl fırka kendi içinde birtakım fraksiyonlara ayrılmıştır ve biz bu fraksiyonların hepsinin isimlerini ve yöntemlerini bilmesek de fırkalaşmayı ve asıl fırkaları bilmekteyiz. Bizim tespit edebildiğimiz asıl fırkalar şunlardır: Harûriyye, Kaderiyye, Cehmiyye, Mürcie, Râfıza ve Cebriyye. İlim ehlinde bazıları da şöyle demişlerdir: Fırkaların asılları bu altısıdır. Her bir fırka da kendi içinde on iki fırkaya (fraksiyon) ayrılmıştır. Bunlar da toplamda yetmiş iki fırka etmektedir.” Daha sonra İbnü’l-Cevzî, söz konusu fırkaların her birini ayrıntısıyla tanıtmaktadır. Biz bunların tamamını, dinler, mezhep ve fırkalara dair (Îcî’nin) *Mevâkıf*’ı ve onun *Şerhi*’nde yer alan açıklamalarla birlikte, *el-Bastü’t-tâmm fi’r-rıhleti ilâ ba’di bilâdi’ş-Şâm* isimli seyahat notlarımızda tafsilatlı bir şekilde zikrettik. Oraya müracaat edebilirsiniz.

٤٤٧ - أَفْتَانُ أَنْتَ يَا مُعَاذُ؟

447- Sen eziyet verip nefret ettiren biri misin yoksa Muâz?

Bunu Buhârî ve Müslim, Câbir’den rivayet ederler. Câbir şunu anlatır: Bir adam, gece çökünce sulama ve ziraat için kullandığı iki devesiyle çıkageldi. O sırada Muâz (yatsı) namazını kıldırıyordu. Hemen develerini bırakıp Muâz’a yöneldi. Muâz (namazda) Bakara veya Nisa sûresini okumaya başlayınca, adam ayrılıp gitti. Daha sonra da Muâz’ın kendisi hakkında ileri geri konuştuğunu haber alınca, Muâz’ı şikâyet etmek üzere Nebî *salallahu aleyhi ve sellem*’in yanına gitti. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de üç defa **“Sen eziyet verip nefret ettiren biri misin yoksa Muâz!”** diye ikaz ettikten sonra şöyle buyurdu: **“Sebbihisme Rabbike’l-a’lâ (A’lâ), ve’ş-Şemsi ve duhâhâ (Şems) ve ve’l-Leyli izâ yağşâ (Leyl) sûrelerini okusaydın ya! Zira senin arkanda yaşlı, zayıf ve ihtiyaç sahibi kimseler namaz kılıyor.”**¹²⁶⁰

Ebû Dâvûd'un rivayetinde geçtiğine göre, Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Ey Muâz! Sen eziyet edip nefret ettiren birisin. Sen eziyet edip nefret ettiren birisin. Sen eziyet edip nefret ettiren birisin!”**¹²⁶¹

Nesâî'nin Câbir'den rivayetinde geçen lafız şöyledir: **“Sen eziyet edip nefret ettiren biri misin? Sen eziyet edip nefret ettiren biri misin? Onlara (namaz kıldırırken) uzatma! Sebbihisme Rabbike'l-a'lâ (A'lâ), ve'ş-Şemsi ve duhâhâ (Şems) ve ve'l-Leyli izâ yağşâ (Leyl) gibi sûreleri oku!”**¹²⁶²

Ahmed b. Hanbel'in Enes kanalıyla naklettiği hadisin lafzı da şöyledir: Muâz b. Cebel imamlik yapıyordu. Harâm (isimli sahâbî, namazdan hemen sonra) hurmalığını sulamayı planlayarak cemaatle birlikte mescide girdi. Ancak Muâz'ın namazı uzattığını görünce, (bir kenarda) namazını daha kısa bir sürede kılıp hurmalığını sulamaya gitti. Muâz namazını bitirip de bu durum ona anlatılınca “O kuşkusuz münâfıktır. Hurmalığını sulamak için alalecele namaz mı kılınırmış?” dedi. Bu sözleri haber alan Harâm, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna geldi, Muâz da onun yanıdaydı. Şöyle konuştu: “Ey Allah'ın Peygamberi! Bir hurmalığı sulamayı planlamıştım. Cemaatle namaz kılmak için mescide girdim. Ancak (Muâz) namazı uzatınca, ben de (bir kenarda) daha kısa bir sürede namazımı kıldım ve hurmalığımı sulamaya gittim. Bu sebeple o da benim münâfık olduğumu zannetmiş!” Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Muâz'a dönerek şöyle buyurdu: **“Sen eziyet edip nefret ettiren biri misin? Onlara (namaz kıldırırken) uzatma! Sebbihisme Rabbike'l-a'lâ (A'lâ) ve ve'ş-Şemsi ve duhâhâ (Şems) gibi sûreleri oku!”**¹²⁶³

٤٤٨ - أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ تَحَابُّوا.

448- Aranızda selamı yayın; birbirinizi seversiniz.

1261 Ebû Dâvûd, Salât 126.

1262 Nesâî, İmâmet 42.

1263 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 273, h.nr: 12247.

Bu hadisi Hâkim, Ebû Musa kanalıyla rivayet etmiş ve hakkında “Sahihtir” demiştir.¹²⁶⁴ Ayrıca şu lafızla da rivayet edilmektedir: **“Selamı yay, yemek yedir, akrabaları sürdür ve insanlar uyurken gece namazını kıl; bu sayede cennete selamete gireceksin.”** Bu lafız Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Hâkim de Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.¹²⁶⁵ Hadisin daha pek çok rivayeti bulunmaktadır. Bunlardan biri de İbn Mâce’nin İbn Ömer’den rivayetidir. Lafız da şöyledir: **“Selamı yayın, yemek yedin ve Allah’ın size emrettiği gibi kardeşler olun.”**¹²⁶⁶

٤٤٩- أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الصَّلَاةُ لَوْفَتْهَا، وَبِرُّ الْوَالِدَيْنِ، وَالْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

449- Amellerin en faziletlisi, namazı vaktinde kılmak, anne-babaya iyi davranmak ve Allah yolunda cihad etmektir.

Hatîb’in Enes’ten; Müslim ve Beyhakî’nin de İbn Mes’ûd’dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁶⁷ Abdurrezzâk ve Hâkim’in Ümmü Ferme’den naklettikleri rivayetin lafızı ise **“Amellerin en faziletlisi, namazı ilk vaktinde kılmak”** şeklindedir.¹²⁶⁸ Yine Hatîb ve İbnü’n-Neccâr’ın Enes’ten rivayetlerinin lafızı da şöyledir: **“Amellerin en faziletlisi, namazı vaktinde kılmaktır. İnsana verilen en hayırlı şey de güzel ahlâktır. Dikkat edin! Güzel ahlâk, Allah azze ve celle’nin ahlâkıdır.”** Bu hadis daha başka lafızlarla da rivayet edilmiştir.

٤٥٠- أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ التَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ.

450- Allah’a imandan sonra en faziletli amel, insanların gönlünü ve sevgisini kazanmaktır.

1264 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 185, h.nr: 7310. Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

1265 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 252, h.nr: 10399; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 261, h.nr: 508; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 144, h.nr: 7174.

1266 İbn Mâce, Et’ime 2.

1267 Müslim, İmân 140; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 637, h.nr: 2043; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, III, 701, h.nr: 810.

1268 Abdurrezzâk, *Musannef*, I, 582, h. nr: 2217; Hâkim, *Müstedrek*, I, 300, h.nr: 380.

Taberânî bunu *Mekârimü'l-ahlâk*'ta¹²⁶⁹ Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir.¹²⁷⁰

٤٥١ - أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ أَنْ تُدْخَلَ عَلَى أَحَبِّكَ الْمُؤْمِنِ سُرُورًا، أَوْ تُقْضَى عَنْهُ دَيْنًا، أَوْ تُطْعِمَهُ خَيْرًا.

451- Amellerin en faziletlisi, mü'min kardeşini sevindirmen yahut onun bir borcunu ödemen veya ona ekmek yedirmendir.

Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den, İbn Adiy'in de İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁷¹ Her ne kadar Münzirî bu hadisi zayıf saymışsa da Münâvî'nin *Feyzu'l-Kadîr* isimli eserinde geçtiği üzere hadis, daha başka kanallardan gelen benzer manadaki rivayetler (*şevâhid*) sayesinde **hasen** seviyesine yükselmektedir.¹²⁷²

٤٥٢ - أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ.

452- En faziletli zikir “lâ ilâhe illallah;” en faziletli dua da “elhamdülillah”tır.

Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim'in Câbir *radiyal-lahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis olup İbn Hibbân ve Hâkim bunu sahih saymışlardır.¹²⁷³ İbn Hacer el-Heytemî'nin, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde söylediğine göre **“En faziletli dua ‘elhamdülillah’ır”** sözüyle kastedilen, duanın giriş ve bitiş kısımlarıdır.¹²⁷⁴ Deylemî de şu hadisi rivayet etmektedir: **“En faziletli amel, lâ ilâhe illallah; en faziletli dua da estağfirullah’ır.”**

1269 Bu eser Arif Alkan tarafından tercüme edilmiş ve *Hadislerle Güzel Ahlâk İlkeleri* ismiyle Beka Yayıncılık tarafından 2018 yılında yayınlanmıştır.

1270 Taberânî, *Mekârimü'l-ahlâk*, thk. Ahmed Şemsüddîn, Beyrut 1989, s. 364, h.nr: 139. Hadisin isnadının zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Gumârî, *Müdâvî*, II, 56; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, III, 584, h.nr: 1395. (Çeviren)

1271 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 130, h.nr: 7273; İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 504, ravi nr: 850.

1272 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 25; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 481, h.nr: 1494.

1273 Tirmizî, *Daavât* 9; İbn Mâce, *Edeb* 55; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 306, h.nr: 10599; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 126; Hâkim, *Müstedrek*, I, 676, h.nr: 1834.

1274 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 54.

٤٥٣ - أَفْضَلُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

453- Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en faziletli söz, “lâ ilâhe illallah”tır.

Bu cümle, Allah’ın izniyle biraz sonra gelecek olan (456 numaralı) hadisin bir kısmıdır.

٤٥٤ - أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ حِفْظُ اللِّسَانِ.

454- En faziletli sadaka, dilini tutmaktır.

Deylemî’nin Muâz’dan rivayet ettiği bir hadis olup **zayıftır**.¹²⁷⁵

Ne de güzel söylemiş şair:

“Dilini tut ey insan!

Sokmasın seni; zira o bir yılan!”

٤٥٥ - أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ صَدَقَةُ اللِّسَانِ.

455- En faziletli sadaka, dil sadakasıdır.

“Ey Allah’ın Rasûlü! Dil sadakası nedir?” diye soruldu. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: **“Kendisiyle bir esiri kurtardığın, (haksız yere) bir kanın dökülmesini engellediğin, ayrıca bir kardeşine iyilikte bulunmaya ve ondan bir kötülüğü gidermeye vesile olduğun aracılıktır.”** Hafız Abdülazîm el-Münziri’ye ait *el-Erbâin* adlı eserin hadislerinin tahririnde Ebû Abdullah Muhammed es-Sülemî şöyle der: “Taberânî bunu *el-Mekârim*’inde Semüre b. Cündeb kanalıyla merfu bir hadis olarak rivayet etmektedir.”¹²⁷⁶

¹²⁷⁵ Suyûtî, hadisin zayıf olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 40) Elbânî ise rivayetin uydurma olduğunu iddia etmektedir. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, V, 142, h.nr: 2123) -Çeviren-

¹²⁷⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VII, 230, h.nr: 6962; a.mlf, *Mekârimu'l-ahlâk*, s. 361, h.nr: 131; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 243, h.nr: 1279. İbn Ebî Hâtîm, babasından, hadisin münker olduğunu aktarır. Heysemî de rivayetin isnadında Ebû Bekir el-Hüzelî adında zayıf biri bulunduğunu söyler. Dolayısıyla rivayet zayıftır. (Bk. Irakî, *el-Muğnî*, s. 662, h.nr: 4; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 194, h.nr:

Öte yandan Harâitî'nin *Istinâu'l-ma'rûf* isimli eserinde yine Semüre b. Cündeb'den rivayet ettiğimiz benzer manadaki bir hadis de bu hadisi desteklemektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Dil sadakasından daha üstün bir sadaka yoktur”** buyurduktan sonra (Semüre) “Bu nasıl oluyor ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordu. O da şöyle buyurdu: **“Bu, (haksız yere) bir kanın dökülmesini engellediğin ve bir başkasına fayda sağlamaya, diğerinden de bir kötülüğü gidermeye vesile olduğun aracılıktır.”**¹²⁷⁷

٤٥٦ - أَفْضَلُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَأَفْضَلُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ.

456- En faziletli dua, Arefe günü edilen duadır. Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en faziletli söz de “lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh: Tek olan ve hiçbir ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilah yoktur” sözüdür.

Mâlik'in, Talha b. Ubeydullah b. Kerîz'den **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁷⁸ Tirmizî'nin Amr b. Şuayb'dan, onun da babası ve dedesi yoluyla rivayet ettiği ve **hasen** saydığı hadisın lafzı şöyledir: **“En hayırlı dua, Arefe günü edilen duadır.”** Tirmizî'nin ayrıca şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: **“Mülk O'nundur, hamd da O'na mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter.”**¹²⁷⁹

Öte yandan Beyhakî'nin Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı da şudur: **“En faziletli dua, Arefe günü edilen duadır. Benim ve benden önceki peygamberlerin en faziletli sözü de ‘lâ ilâhe illallah’tır...”** Beyhakî, **“Hamd, O'na mahsustur”** ifadesinden sonra şöyle bir ilavede bulunur: **“O diriltir ve öldürür; hayır O'nun elindedir.”**¹²⁸⁰

13727; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 39; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 632, h.nr: 1442) -Çeviren-

1277 Harâitî, *Mekârimu'l-ahlâk*, I, 219, h.nr: 669.

1278 Mâlik, *Muvatta*, Kur'ân 32.

1279 Tirmizî, *Daavât* 123. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 7, h.nr: 1503.

1280 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 500, h.nr: 3778.

٤٥٧ - أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ.

457- Cihadın en üstünü, zalim sultanın karşısında hak sözünü söylemektir.

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁸¹ Tirmizî'nin aynı sahâbîden rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Cihadın en büyüklerinden biri de zalim sultanın veya zalim emirin karşısında hak sözünü söylemektir.”** Tirmizî bu rivayet hakkında “Hasen-garib” ifadesini kullanmaktadır.¹²⁸² Aynı rivayeti Hatîb de nakletmekte, ancak “vâv” atıf edatını kullanarak **“ve zalim emir”** ifadesine yer vermektedir. İbn Mâce'nin aynı sahâbîden naklettiği rivayeti ise Ebû Dâvûd'un lafzı gibi olup **“veya zalim emir”** kaydı bulunmamaktadır.

Öte yandan yine İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Taberanî ve Beyhakî'nin Ebû Ümâme yoluyla rivayet ettikleri versiyon da şöyledir: (Hac mevsimi) birinci cemrede Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in karşısına bir adam çıktı ve “Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi cihad daha üstündür?” diye sordu. Allah Rasûlü cevap vermeyip sustu. Daha sonra adam ikinci cemrenin taşlanmasıdan sonra aynı soruyu tekrar sordu, ancak Allah Rasûlü yine sustu. Nihayet Allah Rasûlü, Akabe cemresini taşıdıktan sonra tam bineğine binmek üzere üzengiye ayağını koyarken **“O soru soran kişi nerede?”** diye sordu. Adam “Benim ey Allah'ın Rasûlü!” dedi. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Zalim sultanın karşısında hak sözünü söylemektir”** buyurdu.¹²⁸³

Beyhakî ve Nesâî'nin Târik b. Şihâb'dan rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hangi cihadın daha üstün olduğu soruldu. Allah Rasûlü şöyle cevap verdi: **“Zalim imamın karşısında adalete uygun düşen sözü söylemektir.”** Târik'ın sadece Allah Rasûlü'nü

1281 Ebû Davud, Melâhim 17; İbn Mâce, Fiten 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 228, h.nr: 11143. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 886-9, h.nr: 491. (Çeviren)

1282 Tirmizî, Fiten 13.

1283 İbn Mâce, Fiten 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 542, h.nr: 22207; Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 107, h.nr: 151; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 68, h.nr: 7174.

görmesi söz konusudur (hadis işitmiş değildir). Bu sebeple hadisi mürsel sayılır.¹²⁸⁴

Bu hadis Vâsile'den ve daha başkalarından da rivayet edilmiştir. Suyûtî de *Dürer*'de,¹²⁸⁵ Beyhakî'nin, *Şuabu'l-Îmân* adlı eserinde Ebû Ümâme'den **leyyin** bir isnadla aktardığı rivayeti zikretmiştir. Lafzı da şöyledir: **“Cihadın en üstünü, zalim sultanın karşısında hak sözünü söylemektir.”**¹²⁸⁶

٤٥٨ - أَفْضَلُ طَعَامِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّخْمُ.

458- Dünya ve ahiret yiyeceklerinin en iyisi ettir.¹²⁸⁷

Bunu Ebû Nuaym ve Ukaylî, Amr es-Seksekî yoluyla Rabîa b. Ka'b'dan merfu olarak rivayet etmişlerdir. Ancak adı geçen Amr, çok zayıf biridir. Ukaylî bu hususta şöyle der: “Bu hadis sadece onun vasıtasıyla bilinmektedir. Üstelik bu konuda sahih hiçbir şey yoktur.” İbnü'l-Cevzî de bunu *el-Mevzûât* isimli eserine dâhil etmiştir.¹²⁸⁸

Sehâvî ise şunları söylemektedir:¹²⁸⁹ Hocamız (İbn Hacer) şöyle der: “Söz konusu metne uydurma hükmünü vermek gerektiği kanaati ben de oluşmuş değil. Zira ravilerinden Mesleme, cerhedilmiş biri olmadığı gibi İbn Atâ da sadece zayıf bir ravidir.” Ben de (Sehâvî) derim ki: Ben bu konuda müstakil bir cüz hazırladım. Ayrıca Ebu's-Şeyh'in rivayetine göre, İbn Sem'ân şöyle der: Âlimlerimizin şöyle dediklerini işitmiştim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e en sevimli gelen yiyecek etti. Üstelik Allah Rasûlü şöyle derdi: **“Et, işitme duyusunu artırır. Dünya ve ahiretteki yiyeceklerin efendisidir. Eğer Rabbimden onu bana her gün yedirmesini dileseydim, (Allah mutlaka bu dileğimi) yerine getirirdi.”** Öte yandan Tirmizî'nin *Şemâil*'inde Câbir'in şöyle dediği rivayet edilir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* evimize geldi, biz de (ona ikram

1284 Nesâî, Bey'at 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 542, h.nr: 22207; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 68, h.nr: 7175.

1285 Suyûtî, *Dürer*, s. 51, h.nr: 26.

1286 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 68, h.nr: 7174.

1287 Benzer bir rivayet için bk. 1512 no'lu hadis.

1288 Ukaylî, *Duafâ*, III, 258; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 362; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 302.

1289 Sehâvî, *Makâsıd*, thk. İhsanullah b. Abdulvehhâb Mübâriz el-Bedahşî, Medine 2017, III, 240 vd.

için) bir koyun kestik. Şöyle buyurdu: **“Bunlar sanki bizim eti sevdiği-mizi biliyorlar.”** İbn Mace ve İbn Ebi'd-Dünyâ'nın zayıf hatta uydurma bir isnadla naklettikleri rivayetin lafzı şöyledir: **“Dünya ve cennet ehli-nin yiyeceklerinin efendisi ettir.”** Ancak bu rivayeti başka kanallarla destekleyen benzer manada rivayetler de bulunmaktadır. Mesela; bunlardan biri Ali radiyallahu anh'dan merfu olarak şu lafızla nakledilen hadistir: **“Dünya yiyeceklerinin efendisi et sonra pirinçtir.”**¹²⁹⁰ Yine Deylemî bu hadisi Suheyb'den merfu olarak ve şu lafızla rivayet etmektedir: **“Dünya ve ahirette yiyeceklerin efendisi et sonra pirinçtir. Yine dünya ve ahirette içeceklerin efendisi sudur.”**

Öte yandan Taberânî'nin Yezîd kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Dünya ve ahirette katıkların efendisi et; dünya ve ahirette içeceklerin efendisi su; yine dünya ve ahirette hoş kokulu bit-kilerin efendisi ise kına çiçeğidir.”**¹²⁹¹ Ebû Nuaym da bu rivayete yer verir ancak **“سيد/efendisi”** lafzı yerine **“خير/en iyisi, hayırlısı”** lafzıyla nakleder. Ebû Osman es-Sâbûnî de bu rivayeti **“سيد/efendisi”** lafzıyla; Temmâm ise **“سَيِّدُ الْإِدَامِ الْلَحْمِ/katığın efendisi ettir”** ifadesiyle aktarırlar.

Daha sonra Sehâvî şunları söylemektedir:¹²⁹² Bütün bu sayılanlardan daha sahih olan rivayet ise Buhârî ve daha başkalarının eserlerine aldıkları şu hadistir: **“Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.”**¹²⁹³ Keza Halîlurrahmân Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail aleyhimessalâtü vesselâm'ı ziyarete gelişini anlatan kıssada da bu hususa işaret edilmektedir. Kıssaya göre Hz. İbrahim, oğlunu ziyaret için gelir ancak onu evde bulamaz, hanımıyla karşılaşır. Hz. İsmail'in hanımına “Ne yersiniz?” diye sorar. O da “Et” der. “Peki, ne içersiniz?” diye sorunca kadın “Su” diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. İbrahim “Allah'ım! Et ve suyu onlar için bereketli ve mübarek eyle” diye dua eder. Nebî sallallahu

1290 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 735, h.nr: 849. Hadisin zayıf hatta uydurma sayıldığına dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 124; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 71, h.nr: 3580. (Çeviren)

1291 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 271, h.nr: 7477. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 168, h.nr: 37 (Muhakkik Muallimî'nin notu); Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 68, h.nr: 3579. (Çeviren)

1292 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 245.

1293 Buhârî, *Ashâbu'n-Nebî* 31; Müslim, *Fezâilu's-sahâbe* 70.

aleyhi ve sellem (bu dua ile ilgili olarak) şöyle buyurur: **“O gün onların (Mekke ve civarının) hububatı yoktu. Eğer o da olsaydı, onun için de onlara dua ederdi.”** (Bu hadisin sahâbî ravisi İbn Abbâs da şu yorumu yapar: “Hz. İbrahim’in bu duasının bereketiyledir ki) Mekke dışındaki yerlerde sadece et ve su ile beslenmek, bir kimsenin sağlığına (Mekke’deki kadar) iyi gelmez.”¹²⁹⁴ İmamımız Şâfiî de “Et yemek, akli artırır” der.

٤٥٩ - أَفْضَلُ الْعِبَادَاتِ - وَفِي رِوَايَةٍ بِالْإِفْرَادِ - أَحْمَرُهَا.

459- İbadetlerin -bir rivayette de tekil olarak “ibadetin”- en faziletlisi, en zahmetli olanıdır.

Suyûtî *Dürer*’de, Zerkeşî’ye dayanarak “Bilinmemektedir” demiştir. İbn Kayyim de *Şerhu’l-menâzil*’de “Aslı yoktur” ifadesini kullanır. Mizzî ise şunu söylemiştir: “Garib hadislerden biridir ve *Kütüb-i Sitte*’nin hiçbirinde rivayet edilmemiştir.”¹²⁹⁵ Aliyyü’l-Kârî de *el-Mevzûâtü’l-kübrâ*’sında şu değerlendirmeyi yapmaktadır.¹²⁹⁶ Buhârî ve Müslim’de *Âişe radiyallahu anhâ*’dan rivayet edilen **“Ecir, yorgunluğa göredir”**¹²⁹⁷ hadisinden dolayı manası sahihtir.

Ayrıca Zerkeşî *Leâli*’de, bu hadisin hemen peşinden Müslim’in, *Sahih*’inde, *Âişe radiyallahu anhâ*’nın şu sözünü rivayet ettiğini zikreder: “Kuşkusuz senin ecrin, meşakketin ölçüsündedir.”¹²⁹⁸

Söz konusu hadis İbnü’l-Esîr’in *Nihâye*’sinde İbn Abbâs’tan şu lafızla rivayet edilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e “Hangi amel daha faziletlidir?” diye sorulunca Allah Rasûlü **“En ağır ve zahmetli olanıdır (أَحْمَرُهَا)”** buyurur.¹²⁹⁹

Öte yandan *el-Firdevs*’te Osman b. Affân’dan merfu olarak şöyle bir hadis rivayet edilmiştir: **“İbadetin (الْعِبَادَةُ) en faziletlisi en hafif olanıdır.”** (Birbirine zıt gibi görünen) bu iki rivayetin arası şu şekilde uzlaştırılmaktadır:

1294 Buhârî, Enbiyâ 12.

1295 Zerkeşî, *Leâli*, s. 162, h.nr: 3; Suyûtî, *Dürer*, s. 51, h.nr: 25.

1296 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 100, h.nr: 50.

1297 Buhârî, Umre 8; Müslim, Hac 126.

1298 Zerkeşî, *Leâli*, s. 162, h.nr: 3.

1299 İbnü’l-Esîr, *Nihâye*, I, 440.

Birinci rivayetin sabit olması durumunda, ibadetin sıhhat şartları gibi hususların gerçekleşmiş olması bakımından çetin ve sağlamlığı kastedilmiştir. İkinci rivayetteki hafiflik ise, bıkip usanacak derecede aşırı ibadet yapmamak açısındanadır. Ancak görünen o ki, ikinci rivayetin lafzı “العِبَادَة/ el-ibâde, ibâdet” değil, “الْيَادَة/ el-iyâde, hasta ziyareti” olmalıdır. Nitekim Câbir’den merfu olarak rivâyet edilen hadis şöyledir: **“Ecir bakımından en faziletli hasta ziyareti, hastanın yanından hemen kalkmaktır.”**

Öte yandan İbnü'l-Muzaffer'in *Fezâilü'l-Abbâs* isimli eserinde Hûd b. Atâ'nın şöyle dediği rivayet edilir: Tâvûs'un şöyle dediğini işittim: “Hasta ziyaretinin en faziletlisi, hafif/kısa olanıdır.” Dîneverî de Ebû Hilâl'in şöyle dediğini nakleder: Bir grup insan, Bekir b. Abdullah el-Müzenî'ye hasta ziyaretinde bulundular. Ancak uzun süre oturdukları için Bekir onlara şöyle dedi: “Hastaya iyâde yapılır (kısa bir geçmiş olsun için gidilir). Sağlıklıya ise ziyarete (misafirliğe) gidilir.” Burada hasta ziyaretinin hafif/kısa olmasını kastetmektedir.¹³⁰⁰

٤٦٠ - أَفْضَلُ الْكَلَامِ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ.

460- En üstün söz “Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallahu ekber”dir.

Ahmed b. Hanbel bunu (ismi meçhul) bir sahâbîden rivayet etmiştir.¹³⁰¹ İbn Ebî Şeybe ve İbn Hibbân da Semüre b. Cündeb'den şu lafızla rivayet etmişlerdir:¹³⁰² **“En üstün söz, şu dört tanesidir; hangisinden başlarsan başla hiç önemli değil: Sübhânallahi ve'l-hamdülillahi ve lâ ilâhe illallahu vallahu ekber.”** Heysemî hadisile ilgili olarak şöyle der: “Bu hadisin ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir.”¹³⁰³

1300 Dîneverî, *Mücâlese*, III, 230, h.nr: 872. Bu ve bundan önceki rivayet ve değerlendirmelerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 418-421, h.nr: 140. (Çeviren)

1301 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 338, h.nr: 16412. Şuayb el-Arnaût ve ekibi, hadisin isnadının sahih olduğunu, sahâbînin meçhul olmasının bir zararının olmayacağını belirtmektedirler. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsieltü'l-ehâdîs-i-sahîha*, III, 485, h.nr: 1498. (Çeviren)

1302 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 110, h.nr: 29869; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 120, h.nr: 839. Bu rivayet Buhârî'de bab başlığı olarak da geçmektedir. Bk. Buhârî, Eymân 19.

1303 Heysemî, *Mecma'*, X, 88, h.nr: 16840.

Bu manada Hakîm et-Tirmizî'nin Muâz'dan merfu olarak rivayet ettiği şöyle bir hadis de mevcuttur: (Allah Rasûlü) **“Nuh’un, ölüm döşeğindeyken oğluna (veya oğullarına¹³⁰⁴) bulunduğu vasiyeti size bildireyim mi?”** diye sorduktan sonra şöyle devam eder: **“(Nuh, oğluna hitaben) dedi ki: Ben sana dört kelime lütfedeceğim. Bunlar gökleri ve yeri ayakta tutan şeylerdir. Ayrıca bu kelimeler, Allah’ın huzuruna ilk giren ve O’nun huzurundan en son ayrılan kelimelerdir. Allah’a (veya bana¹³⁰⁵) kavuşuncaya dek onlarla amel et ve onlara sımsıkı tutun. Bu kelimeler de şöyle demendir: Sübhânallahi ve bihamdihî ve lâ ilâhe illallahu val-lahu ekber. Nuh’un canını elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, gökler ve yerler ve bunların arasındakiler, bu kelimelerle aynı teraziye konulup tartılacak olsa, bu kelimeler ağır gelecektir.”** Hakîm daha sonra şöyle der: **“(Bu kelimeleri) lütfeden ne güzel, lütfedilen ne güzel ve lütûflar ne güzeldir!”**

٤٦١- أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَخْجُومُ.

461- Hacamat yapanın da hacamat yaptıranın da orucu bozulmuştur.

Buhârî bu hadisi, ta’lik suretinde ve temrîz sîgasıyla “Hasan el-Basrî yoluyla birden fazla sahâbîden merfu olarak rivayet edilmiştir” diyerek aktarmıştır. Daha sonra Buhârî şöyle demiştir: Ayyâş bana dedi ki: Abdüla’lâ, Yunus kanalıyla Hasan el-Basrî’den bu hadisin aynısını rivayet etmiştir. (Hasan el-Basrî,) “Bu hadis Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den mi?” diye sorulunca, “Evet” cevabını vermiştir.¹³⁰⁶

Yine Buhârî bu hadisi *Târîh*’inde rivayet etmektedir.¹³⁰⁷ Beyhakî de bu kanalı kullanarak hadisi eserine almıştır. Keza Beyhakî ve Nesâî, İbnü’l-Medînî vasıtasıyla Hasan’dan, o da birçok sahâbîden bu hadisin

1304 Rivayetin asıl kaynağı olan Hakîm et-Tirmizî’nin *Nevâdiru’l-usûl* isimli eserinde böyle geçmektedir. (Bk. a.g.e., IV, 169) -Çeviren-

1305 Bk. *Nevâdiru’l-usûl*, IV, 169’da bu lafız yer almaktadır. (Çeviren)

1306 Aclûnî, Buhârî’den aldığı bu bilginin, bundan sonraki kısmını -nedense-zikretmemiştir. Buhârî’de bu haberin devamı şöyledir: “Daha sonra Hasan el-Basrî (hadisin Peygamber sözü olup olmadığı konusunda tereddüt ederek) ‘En doğrusunu Allah bilir’ dedi.” (Bk. Buhârî, Savm 32) -Çeviren-

1307 Buhârî, *et-Târîhu’l-kebir*, II, 179, h.nr: 2124.

aynısını merfu olarak rivayet etmişlerdir. Aynı zamanda İbnü'l-Medînî “Yunus bunu, Hasan kanalıyla Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir” demektedir. Beyhakî de şunu söyler: “Bu hadisi Eş'as, Hasan yoluyla Üsâme'den nakletmektedir.”¹³⁰⁸ İbn Hacer de “Katâde bunu, yine Hasan kanalıyla Ali'den rivayet etmiştir” diye kaydetmektedir.

Söz konusu hadis aynı zamanda Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve diğerlerinin Şeddâd ve Sevbân'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁰⁹ Ahmed b. Hanbel ve Buhârî de “Sevbân'dan gelen rivayet daha sahihtir” demişlerdir. Keza Tirmizî bunu, Râfi' b. Hadîc'den; diğerleri de başka sahâbîlerden rivayet etmişlerdir.¹³¹⁰

Şu kadar var ki oruçluyken hacamata ruhsat verenler bu hadisi “Orucu bozmak zorunda kalırlar” şeklinde yorumlamışlardır. Zira hacamat yaptıran kimse, (kan aldırıp) zayıf düşeceği için orucunu bozmak zorunda kalır; hacamat yapan kimse de kanı (ağzıyla) emerken¹³¹¹ vücuduna bir şeylerin girmesinden emin olamayacağı için kendi kusuru sebebiyle orucunu bozmaya mecbur olur. Şâfiî ve diğerleri ise bu hadisin mensûh (hükümünün geçersiz) olduğunu kesin bir dille belirtmişlerdir.¹³¹²

٤٦٢ - أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الْكَسْبُ مِنَ الْحَلَالِ.

462- Amellerin en faziletlisi, helâlinden kazanmaktır.

İbn Lâl bu hadisi Ebû Saîd'den rivayet etmiştir.¹³¹³

1308 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 441, h.nr: 8276.

1309 Ebû Dâvûd, *Savm* 28; İbn Mâce, *Sıyâm* 18; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 319, h.nr: 3126.

1310 Tirmizî, *Savm* 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 373, h.nr: 8768 (Ebû Hureyre rivayeti), XXV, 238, h.nr: 15901 (Ma'kul b. Sinân rivayeti), XXXVI, 149, h.nr: 21826 (Üsâme b. Zeyd rivayeti), XLII, 137, h.nr: 25242 (Hz. Âişe rivayeti). (Çeviren)

1311 Hacamatın eski yöntemlerinden biri, kanı ağız yoluyla emmek şeklindeydi. Günümüzde ise kupa veya bardakla kan çekme yöntemi kullanılmaktadır. (Çeviren)

1312 Bu hadisin buraya kadarki rivayetleri ve hakkındaki yaklaşımlarla ilgili olarak bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 421-427, h.nr: 141.

1313 Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 26; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 358, h.nr: 2833. (Çeviren)

٤٦٣- أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ تَعَالَى.

463- Amellerin en faziletlisi, Allah Teâlâ için sevmek ve Allah Teâlâ için buğzetmektir.

Ebû Dâvûd'un, Ebû Zerr *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹³¹⁴

٤٦٤- أَفْضَلُ الْأَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمُ الْجُمُعَةِ.

464- Allah katında günlerin en faziletlisi Cuma günüdür.

Bu hadisi Beyhakî, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmiştir.¹³¹⁵

٤٦٥- أَفْضَلُ الْإِيمَانِ أَنْ تُحِبَّ لِلَّهِ وَتُبْغِضَ لِلَّهِ، وَتُعْمَلَ لِسَانَكَ فِي ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَأَنْ تُحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ، وَتَكْرَهُ لَهُمْ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ، وَأَنْ تَقُولَ خَيْرًا، أَوْ تَصْمُتَ.

465- En üstün iman, Allah için sevmen ve Allah için buğzetmen; dilini Allah *azze ve celle*'nin zikrinde kullanman ve kendin için sevip istediğini insanlar için de sevip istemen; kendin için istemediğini insanlar için de istememen ve hayır söylemen yahut susmandır.

Taberânî bu hadisi Muâz b. Enes kanalıyla rivayet etmiştir.¹³¹⁶

1314 Ebû Dâvûd, Sünnet 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 229, h.nr: 2130. Ebû Dâvûd, bu hadis hakkında sükût etmiştir. Ehline malum olduğu üzere Ebû Dâvûd'un bizatihi kendi açıklamasına göre sükût ettiği rivayetler *salih* sayılır. Bu noktada Münzirî'nin bu hadisi *sahih yahut hasen* kategorisine girebilecek bir lafızla zikretmesini de bu çerçevede algılamak mümkündür. (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 14, h.nr: 4593) Ayrıca hadisin, muhakkik Şuayb el-Arnaût ve ekibinin değerlendirmelerine göre de *hasen li-gayrihi* bir hadis sayılması da Ebû Dâvûd ve Münzirî'nin yaklaşımlarını pekiştiren bir veri olarak görülebilir. (Çeviren)

1315 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 312, h.nr: 3482. Hadisin *hasen/sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 28; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, IV, 4, h.nr: 1502. (Çeviren)

1316 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 445, h.nr: 22130-22131; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XX, 191, h.nr: 425. Hadisin iki ayrı rivayetinde yer alan İbn Lehîa ve Rişdîn b. Sa'd'ın zayıf kimseler olması sebebiyle zayıf sayılmakla birlikte (bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 61, 89, h.nr: 211 ve 305. Ayrıca bk. Münzirî,

٤٦٦- أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنَى، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى،
وَابْتَدَأَ بِمَنْ تَعُولُ.

466- En faziletli sadaka, ihtiyaç fazlasından verilendir. Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır. Harcamaya, geçimini üstlendiklerinden başla.

İmam Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Nesâî'nin, Hakîm b. Hizâm yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹³¹⁷

٤٦٧- أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ سَقْيِ الْمَاءِ.

467- En faziletli sadaka, (ihtiyaç sahiplerine) su vermektir.

Bu hadisi İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî ve diğerleri Sa'd b. Ubâde'den; Ebû Ya'lâ da İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.¹³¹⁸

٤٦٨- أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ عَلَى ذِي الرِّجَمِ الْكَاشِحُ.

468- En faziletli sadaka, (sana karşı) içten içe düşmanlık besleyen akrabaya verilendir.

et-Terğîb ve't-terhîb, IV, 13, h.nr: 4588) *Müsned*'i tahkik eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi de başka hadislerle desteklediği için hadis hakkında *sahih li-gayrihi* değerlendirmesinde bulunmaktadırlar. (Çeviren)

1317 Müslim, Zekât 95; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 55, h.nr: 2335; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 343, h.nr: 15577. Ayrıca Ebû Hureyre kanalıyla gelen aynı manada bir rivayet için bk. Buhârî, Nafakât 2.

1318 Ebû Dâvûd, Zekât 41; Nesâî, Vasâyâ 9; İbn Mâce, Edeb 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 124, h.nr: 22459; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 77, h.nr: 2673; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 135, h.nr: 3348; Hâkim, *Müstedrek*, I, 574, h.nr: 1512. Hâkim, Sa'd b. Ubâde rivayeti için "Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur" demektedir. *Müsned*'i tahkik eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi de bu hadisin ravilerinin, güvenilir kimselerden oluştuğunu ve Sa'd b. Ubâde dışında hepsinin Buhârî ve Müslim'in ravilerinden olduklarını belirtmekte, ancak ravilerden Hasan el-Basrî ve Saîd b. el-Müseyyeb ile Sa'd arasında bir kopukluk (inkita) olduğunu da ifade etmektedirler. Şu kadar var ki rivayet, Sa'd b. Ubâde'nin ölen annesi adına bir su kaynağını sadaka olarak bağışlaması hâdisesiyle ilgilidir. O dönemde herkesçe bilinen bu hâdiseye dair farklı şahıs ve kanallardan gelen rivayetlerin varlığı dikkate alındığında (bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 20, h.nr: 5379-5385 arasındaki hadisler) teknik bakımdan sözü edilen inkitanın doğuracağı sorun telafi edilebilir, dolayısıyla hadisin bir aslının olduğu söylenebilir. Vallahu a'lem. (Çeviren)

İmam Ahmed b. Hanbel ve Taberânî bu hadisi, Ebû Eyyûb ve Hakîm b. Hizâm'dan rivayet etmişlerdir.¹³¹⁹

٤٦٩- أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ تُشْبِعَ كَبْدًا جَائِعًا.

469- En faziletli sadaka, can taşıyan, aç birini doyurmandır.

Beyhakî bunu Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹³²⁰

٤٧٠- أَفْضَلُ الصَّلَاةِ صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ.

470- En faziletli namaz, kişinin farz dışında kendi evinde kıldığı namazdır.

Nesâî ve Taberânî bu hadisi Zeyd b. Sâbit'ten rivayet etmişlerdir.¹³²¹

٤٧١- أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ أَنْتَظَارُ الْفَرَجِ، زَادَ فِي رِوَايَةٍ: مِنَ اللَّهِ تَعَالَى.

471- En üstün ibadet, ferah ve kurtuluşu beklemektir -bir rivayet-
te “Allah Teâlâ'dan” ilavesi yer almaktadır.-

1319 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 36, XXXVIII, 511, h.nr: 15320, 23530; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 319, h.nr: 3279; a.mlf, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 202. Başka sahâbîler kanalıyla da rivayet edilen bu hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 17-18, h.nr: 1323, 1324; Heysemî, *Mecma'*, III, 116, h.nr: 4648; Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, III, 404, h.nr: 892. (Çeviren)

1320 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 60, h.nr: 3095. Suyûtî'nin bu hadisin, -muhtemelen-başka kanallarla takviye edilmiş olması hasebiyle *hasen* olduğuna dair bir harf simgesi koyduğu belirtilmiş olsa da (bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 39) Elbanî, isnadındaki Ebû Abdullah Zerbiy adındaki bir raviden dolayı rivayetin *zayıf* olduğunu ifade etmekte ve takviye niteliğinde herhangi bir rivayetten de söz etmemektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 1135, h.nr: 7033) -Çeviren-

1321 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 111, h.nr: 1293; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 144, h.nr: 4896. Bu hadis küçük bir lafız farkıyla yine Zeyd b. Sâbit'ten gelen bir rivayet olarak şu kaynaklarda geçmektedir: Buhârî, *Ezân* 81; Tirmizî, *Salât* 331; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 493, h.nr: 21624; İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 238, h.nr: 2491.

Beyhakî ve Kuzâî'nin, Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹³²²

٤٧٢ - أَفْلَحَ مَنْ رُزِقَ لُبًّا.

472- (Şüphelerden arınmış bir) akıl bahşedilen kimse kurtuluşa ermiştir.

Bu hadisi Buhârî, *Târîh* adlı eserinde ve Taberânî, Kurre b. Hübeyre'den rivayet etmişlerdir.¹³²³

٤٧٣ - أَفْلَحَ مَنْ هُدِيَ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافًا وَقِنَعٌ بِهِ.

473- İslâm'a hidayet olunan ve geçimi yeterli ölçüde olup buna kanaat eden kimse kurtulmuştur.

Taberânî ve Hâkim, bu hadisi Fedâle b. Ubeyd'den rivayet etmişlerdir.¹³²⁴

٤٧٤ - أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ.

474- Eğer (sözünde) samimi ise kurtuldu!

1322 Tirmizî, *Daavât* 116 (İbn Mes'ûd rivayeti); Bezzâr, *Müsned*, XIII, 7, h.nr: 6297; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 101 (İbn Me'sûd rivayeti); Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 245, h.nr: 1283; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 356, h.nr: 9533. Rivayetin bu isnad ve lafzıyla *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 147, h.nr: 17202; Gumârî, *Müdâvî*, II, 97-98; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 705-706, h.nr: 492. (Çeviren)

1323 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, VII, 181, ravi nr: 810; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 33, h.nr: 70. Heysemî, rivayetin isnadında ismi verilmeyen (meçhul) bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IX, 401, h.nr: 16104) Hadisin daha başka isnadlarının da *zayıf* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 389, h.nr: 2860. (Çeviren)

1324 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 306, h.nr: 787; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 136, h.nr: 7144. Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca hadisin *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 10, h.nr: 1506. Bu hadis küçük bir lafız farkıyla ileride 1681 no'lu rivayet olarak geçecektir. (Çeviren)

Buhârî bu cümleyi İman Bölümü'nün sonlarındaki bir hadisi zikrettiği sırada Talha b. Ubeydullah kanalıyla rivayet etmektedir.¹³²⁵ Aynı şekilde Oruç Bölümü'nde de aynı sahâbîden aktardığı hadiste bu cümleyi **“Eğer (sözünde) samimi ise kurtuldu”** veya **“Eğer (sözünde) samimi ise cennete girdi”** gibi raviden kaynaklanan tereddütlü bir lafızla zikretmiştir.¹³²⁶ Metindeki “أَتَمَّ/” fiilinin faili, hadisın başında geçen “Bir bedevî Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’e gelerek...” ifadesindeki “الأعرابي bedevî” kelimesini işaret etmektedir. Bu cümle aslında “Bedevî eğer (sözünde) samimi ise kurtuldu” lafızıyla meşhur olmuştur. Ancak senin de bildiğin gibi mana itibariyle diğer cümleden farklı olmasa da ben bu lafzı herhangi bir rivayette vâkıf olamadım.

٤٧٥ - أَقْبَلَ الْحَدِيقَةَ، وَطَلَّقَهَا تَطْلِيقًا.

475- Bahçeyi kabul et ve onu bir talakla boşla!

Bu hadisi Buhârî ve Nesâî, İbn Abbâs yoluyla rivayet etmektedirler.¹³²⁷

٤٧٦ - الْاِقْتِصَادُ فِي التَّفَقَّةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ، وَالتَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ، وَحُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ.

476- Harcamada ölçü ve denge, geçimin yarısıdır. İnsanların gönlünü ve sevgisini kazanmak aklın yarısıdır. Güzel soru ise ilmin yarısıdır.

1325 Buhârî, İmân 34. Hadisin tamamı özetle şöyledir: Necidli bir kişi, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in huzuruna gelerek İslâm’ın ne olduğunu sorar. Allah Rasûlü de sırasıyla beş vakit namaz, Ramazan orucu ve zekâtı bahseder. Adam, bunlara ilave etmesi gereken bir şeyler olup olmadığını sorunca Allah Rasûlü farz olarak değil de nafile namaz kılabileceğini, nafile oruç tutabileceğini ve sadaka verebileceğini belirtir. Adam Allah Rasûlü’nün söylediklerine herhangi şey ilave etmeyeceği gibi eksiltmeyeceğini de belirterek onun huzurundan ayrılır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, adamın arkasından **“Eğer (sözünde) samimi ise kurtuldu”** buyurur. (Çeviren)

1326 Buhârî, Savm 1.

1327 Buhârî, Talâk 12; Nesâî, Talâk 34. Hadisin tamamı özetle şöyledir: Sâbit b. Kays isimli sahâbînin eşi, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in huzuruna gelerek meşru birtakım gerekçelerden dolayı kocasından boşanmak istediğini belirtir. Allah Rasûlü de kocasının kendisine mehir olarak verdiği bahçeyi tekrar ona iade edip etmeyeceğini sorar. O da iade edeceğini söyler. Bunun üzerine Allah Rasûlü, Sâbit b. Kays’a, bahçeyi kabul edip eşini bir talakla boşamasını emreder. (Çeviren)

Bu hadisi Beyhakî, Askerî, İbnü's-Sünnî, Deylemî ve Kuzâî, İbn Ömer yoluyla merfu olarak rivayet etmişler; Beyhakî de **zayıf** saymıştır.¹³²⁸ Fakat bu hadisle benzer manada daha başka kanallardan rivayet edilen destekleyici mahiyette hadisler de bulunmaktadır.

Bunlardan biri Suyûtî'nin, *Dürer*'inde İbn Lâl'e dayandırdığı, Enes *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet edilen şu hadistir: **“Harcamadaki ölçü ve denge, yaşantının/geçimin yarısıdır.”**¹³²⁹

Bir diğeri de Askerî'ye ait olup yine Enes'ten merfu olarak aktarılan şu rivayettir: **“Harcamadaki ölçü ve denge, geçimin yarısı; güzel ahlâk ise dinin yarısıdır.”** Yine Askerî'ye ait bir rivayet de şöyledir: **“Soru sormak ilmin yarısıdır. Yumuşak huyluluk ve nezaket de geçimin yarısıdır. Harcamadaki ölçülü ve dengeli tutum sayesinde hiç kimse fakir düşmemiştir.”**

Söz konusu hadislerden biri de Deylemî'nin Ebû Ümâme'den merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: **“Soru sormak ilmin yarısıdır. Yumuşak huyluluk ve nezaket de geçimin yarısıdır. Harcamalarında ölçülü ve dengeli olan kimse fakir düşmez.”**

Keza Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Kuzâî'nin İbn Mes'ûd'dan merfu olarak naklettikleri rivayet de şöyledir: **“Harcamada ölçülü ve dengeli olan kimse fakir düşmez.”**¹³³⁰ Yine Askerî'de yer alan ve İbrahim b. Müslim el-Hecerî'den nakledilen hadisin lafzı şöyledir: **“Harcamalarındaki ölçü ve denge sayesinde hiç kimse fakir düşmez; çok olan şey de israftan dolayı**

1328 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 25, h.nr: 6744; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 55, h.nr: 33; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 503. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki Muhayyes b. Temîm ile hocası Hafs b. Ömer'in meçhul kişiler olduklarını belirtmektedir. Bu itibarla hadis zayıf sayılmıştır. (Bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 160, h.nr: 727; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 290, h.nr: 157) -Çeviren-

1329 Suyûtî, *Dürer*, s. 73, h.nr: 91.

1330 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 302, h.nr: 4269; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 108, h.nr: 10118; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 5, h.nr: 769. İsnadında İbrahim b. Müslim el-Hecerî adında zayıf bir raviden dolayı zayıf sayılan (bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 252, h.nr: 17848; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 454; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IX, 448, h.nr: 4459) bu hadis hakkında Suyûtî *hasen* kaydını koymakta, Gumârî ise aynı manada başka sahâbîler kanalıyla gelen tariklerin toplamı itibarıyla *hasen* yahut *sahih* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 454; Gumârî, *Müdâvî*, V, 483) -Çeviren-

yok olup biter.” Keza Askerî’de İbn Abbâs kanalıyla nakledilen merfu bir hadis de şöyledir: **“Harcamada ölçülü ve dengeli olan hiç kimse fakir düşmemiştir.”**

Yine bahsi geçen hadislerden biri de Taberânî’de Abdullah b. Sercis’ten merfu olarak rivayet edilen şu hadistir: **“(İnsanların) gönlünü ve sevgisini kazanmaya çalışmak, harcamalarda ölçülü ve dengeli olmak ve hem iç hem de dış dünyası itibariyle güzel tutum ve davranışlar sergilemek, peygamberliğin yirmi dört cüzünden biridir.”**¹³³¹ Keza Bezzâr’da Talha b. Ubeydullah’dan **zayıf bir isnadla** gelen merfu bir hadis de şöyledir: **“Harcamada ölçülü ve dengeli olan kimseyi Allah zengin eder.”**¹³³²

Bir diğer rivayet de Deylemî’nin Enes’ten merfu olarak naklettiği şu hadistir: **“Tedbir geçimin yarısı, (insanların) gönlünü ve sevgisini kazanmaya çalışmak aklın yarısı, gam ve keder yaşlılığın yarısı, çoluk-çocuğun azlığı da iki zenginlikten**¹³³³ **birisidir.”**

Beyhakî’de Meymûn b. Mihrân’a ait şu söz de bu kapsamdaki rivayetlerden biridir: **“İnsanların gönlünü ve sevgisini kazanmak aklın yarısı, güzel soru fıkhnın yarısıdır. Geçiminde tutumlu olman, çekeceğin zahmet ve külfetin yarısına yeter.”**¹³³⁴

Öte yandan İbn Hibbân’ın Ebû Zerr radiyallahu anh’dan rivayetine göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, ona şöyle buyurur: **“Ey Ebû Zerr! Tedbir gibi bir akıl, (haram ve şüphelilerden) el etek çekmek gibi bir vera’ örneği ve güzel ahlâk gibi bir şeref ve asalet yoktur.”**¹³³⁵

Keza Beyhakî ve Askerî’de Ali radiyallahu anh’dan rivayet edilen merfu bir hadis de şöyledir: **“(İnsanların) gönlünü ve sevgisini kazanmak dinin yarısıdır. Harcamadaki ölçülü ve dengeli tutum sayesinde hiç kimse asla fakir düşmemiştir. Sadaka vererek rızkın inmesini sağlayın.**

1331 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, II, 222, h.nr: 1065.

1332 Bezzâr, *Müsned*, III, 160, h.nr: 946.

1333 Zenginlik iki çeşittir. Biri mal ve servetle elde edilen zenginlik, diğeri bir şeye ihtiyaç duymamak anlamındaki zenginliktir. Çoluk-çocuğun azlığı, çok fazla mala ihtiyaç hissetirmediği için iki zenginlikten biri olmaktadır. (Bilgi için bk. Münâvî, *Teysîr*, I, 460) -Çeviren.

1334 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 376, h.nr: 4363.

1335 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 76, h.nr: 361.

Allah, mü'min kullarının rızıklarını umdukları yerden vermeye razı değildir.”¹³³⁶

Bahsi geçen hadislerden biri de Askerî’de Enes radiyallahu anh’dan merfu olarak rivayet edilen şu hadistir: **“Allah’a imandan sonra akıl kârı olan şey, insanların gönlünü ve sevgisini kazanmaktır. Bu tarzda insanların gönlünü ve sevgisini kazanmaya çalışanlara cennette bir derece vardır. İlimin yarısı da güzel sorudur. Geçimde ölçülü ve tutumlu olmak, zahmet ve külfetin yarısını karşılar.”** Yine bu hadislerden biri de ileride **“... مَا حَابَ /mâ hâbe”** lafzıyla¹³³⁷ Enes’ten merfu bir rivayet olarak gelecek olan **“Harcamalarında ölçülü ve dengeli olan kimse fakir düşmez”** hadisidir.

İşte bütün bu destekleyici mahiyette benzer manadaki hadisler (şevâhid), ilgili hadisimizin **hasen** olmasını gerektirmektedir. Ayrıca tutumluluğa dair Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem’in şu hadisi de nakledilmiştir: **“Hem iç hem de dış dünyası itibariyle güzel tutum ve davranışlar sergilemek ve (harcamalarda) ölçülü ve dengeli olmak peygamberliğin yirmi dört -bir rivayete göre de ‘kırk altı’- cüzünden biridir.”** Bir diğer hadis de şöyledir: **“Kişinin, geçimini yoluna koyması, onun derin anlayış ve ince kavrayışlı biri olduğundandır.”¹³³⁸**

٤٧٧ - اقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ.

477- (Lut kavminin işlediği çirkinliği) yapamı da kendisine yapılına da öldürün.

Bu hadis, livata (homoseksüel ilişki) ile ilgilidir. Ahmed b. Hanbel’in İbn Abbâs radiyallahu anh’dan naklettiği rivayette ise şöyle bir ilave bulunmaktadır: **“Hayvanı ve o hayvanla ilişkiye gireni, ayrıca mahrem akrabasıyla ilişkiye giren kimseyi öldürün.”¹³³⁹** Yine Ahmed b. Hanbel’e

1336 Beyhakî, Şuabu’l-îmân, II, 415, h.nr: 1152.

1337 Bk. 2205 no’lu hadis. Ayrıca 2220 no’lu hadisi de burada zikretmek gerekir. (Çeviren)

1338 Bu ve bundan önceki rivayet ve değerlendirmelerin topluca yer aldığı bir kaynak için bk. Sehâvî, Makâsîd, I, 427-434, h.nr: 142.

1339 Ebû Dâvûd, Hudûd 29; Tirmizî, Hudûd 24; İbn Mâce, Hudûd 12; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 458, h.nr: 2727; Abdurrezzâk, Musannef, VII, 364; Ebû Ya’lâ, Müsned, IV, 348, h.nr: 2463; Taberânî, el-Mu’cemu’l-kebir, XI, 226, h.nr:

ait İbn Abbâs'tan gelen bir rivayette de şu ifade yer alır: **“Kim bir hayvanla ilişkiye girerse, o kişiyi ve o hayvanı öldürün.”**¹³⁴⁰ İbn Abbâs, “Burada hayvanın suçu ne (neden öldürülüyor ki)?” diye sorulunca şu cevabı vermiştir: “Kanaatimce Allah Rasûlü’nün bunu söyleme sebebi, böyle bir fiile maruz kalan bir hayvanın etinin yenilmesini hoş karşılamamış olmasıdır.” İbn Abbâs’ın şöyle bir cevap verdiği de rivayet edilmektedir: “Bu hayvan insanlar tarafından görüldükçe ‘Şöyle şöyle çirkin fiile maruz kalan hayvan budur’ denilecek.” Ancak Hafız İbn Hacer’in *Telhîsu’l-habîr fî tahrîci ehâdîsi’r-Râfiyyi’l-kebîr* isimli eserinde de belirttiği gibi bu (ikinci) hadisin isnadında, kabul edilmesine engel olacak bir kusur vardır (*fî isnâdihî kelâm*).¹³⁴¹

٤٧٨ - إِقَامَةُ حَدِّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ مَطَرٍ أَرْبَعِينَ - وَفِي رِوَايَةٍ: ثَلَاثِينَ - لَيْلَةً فِي بِلَادِ اللَّهِ.

478- Allah’ın had cezalarından birini uygulamak, Allah’ın beldelelerinde kırk -bir rivayete göre “otuz”- gece yağan yağmurdan daha hayırlıdır.

İbn Mace’nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadis olup **zayıf** tir.¹³⁴² Nesâî’nin Cerîr yoluyla (Ebû Hureyre’den) gelen rivayetinde ise **“otuz gece”** lafzı yer almaktadır.¹³⁴³

11569; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 396, h.nr: 8049; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 404, h.nr: 17022. Hâkim, hadisin isnadının *sahih* olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

1340 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 243, h.nr: 2420.

1341 İbn Hacer, *Telhîsu’l-habîr*, IV, 103, h.nr: 2033.

1342 İbn Mâce, *Hudûd* 3. Bu hadis, isnadındaki Saîd b. Sinân’dan dolayı *zayıf* sayılmakla birlikte (bk. Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, III, 102, h.nr: 904), aynı manada daha başka kanallarla gelen rivayetler sebebiyle *hasen* seviyesine yükselmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahiha*, I, 462, h.nr: 231) -Çeviren-

1343 Nesâî, *Kat’u’s-sârık* 7, h.nr: 4904-4905. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Nesâî’de Cerîr b. Yezîd tarihiyle Ebû Hureyre’den nakledilen iki rivayet bulunmaktadır. Bunların ilkinde (no. 4904) “otuz sabah,” diğerinde (no.4905) “kırk gece” lafzı yer almaktadır. Aclûnî’nin burada ilk rivayetdeki lafzı mana itibarıyla “otuz gece” şeklinde ifade ettiği kanaatindeyiz. Vallahu a’lem. (Çeviren)

٤٧٩ - أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ.

479- Kulun Rabbine en yakın olduğu an, secdeye kapandığı andır. O sebeple (secdede) çok dua edin!

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁴⁴ Bezzâr'ın İbn Mes'ûd *radiyallahu anh* kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Kulun Allah'a en yakın olduğu an, secdeye kapandığı andır.”**¹³⁴⁵

Öte yandan İbnü'n-Neccâr'ın, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan; Taberânî'nin de İbn Mes'ûd'dan rivayet ettikleri hadisın lafzı da şöyledir: **“Kulun Allah'a en yakın olduğu hâl, secdedeyken bulunduğu hâldir.”**¹³⁴⁶

٤٨٠ - أَقْرَبُكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنُكُمْ خُلُقًا.

480- Kıyamet günü bana en yakın olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır.

Bu hadisi İbnü'n-Neccâr, Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹³⁴⁷

٤٨١ - أَقَامَهَا اللَّهُ وَأَدَامَهَا، وَجَعَلَنِي مِنْ صَالِحِي أَهْلِهَا.

481- Allah namazı muhafaza buyursun ve onu devam ettirsin; beni de namaz kılanların salihlerinden eylesin.

Ebû Dâvûd ve İbnü's-Sünnî'nin Ebû Ümâme'den veya sahâbenin birinden rivayet ettikleri bir hadistir. Söyleniş sebebi de şudur: Bilâl *radiyallahu anh*, kâmet getirirken “Kad kâmeti's-salât” cümlesini söyleyince Allah Rasûlü de bu sözü söylemiştir. Dolayısıyla Rasûlullah *sallallahu*

1344 Müslim, Salât 215; Ebû Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 78.

1345 Bezzâr, *Müsned*, IV, 330, h.nr: 1524.

1346 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 79, h.nr: 10014.

1347 Aynı manada bir rivayet **“İçinizde en çok sevdiğim ve kıyamet günü bana en yakın mesafede bulunacak kimseler, ahlâkı güzel olanlarıdır...”** lafzıyla nakledilmiştir. Bk. Tirmizî, Birr 71; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 210, h.nr: 25320; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 231, h.nr: 482; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XXII, 221, h.nr: 588; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 359, h.nr: 7622. Tirmizî hadis hakkında *hasen* demiştir. Ayrıca hadisın hasen olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 418, h.nr: 791. (Çeviren)

*aleyhi ve sellem'e tâbi olarak kâmetin o kısmında bu cümleyi söylemek sünnettir.*¹³⁴⁸

٤٨٢ - اقْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي: أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ.

482- Benden sonra iki kişiye, Ebû Bekir ve Ömer'e uyun.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin, Huzeyfe *radiyallahu anh'*dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁴⁹ Ukaylî'nin bu hadise şöyle bir ilavesi vardır: **“Ammâr'ın yolunu takip edin. İbn Mes'ûd da size neyi naklediyorsa onu kabul edin.”** Rûyânî'nin rivayetindeki lafız ise şöyledir: **“Benden sonra ashabımdan iki kişiye, Ebû Bekir ve Ömer'e uyun. Ammâr'ın yolunu izleyin ve İbn Mes'ûd'un tavsiye ve öğütlerine bağlı kalın.”** Tirmizî de bu hadisi bu lafızla İbn Mes'ûd'dan; Taberânî de Enes'ten rivayet etmişlerdir.¹³⁵⁰ Yine Taberânî'ye ait Ebu'd-Derdâ yoluyla nakledilen bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Benden sonra iki kişiye, Ebû Bekir ve Ömer'e uyun. Çünkü onlar Allah'ın uzatılmış ipidir. Kim o ikisine sıkı tutunursa, hiç kopmayan, sağlam bir kulpa tutunmuş olur.”**¹³⁵¹

٤٨٣ - افْضُوا اللَّهَ تَعَالَى؛ فَاللَّهُ أَحَقُّ بِالْوَفَاءِ.

483- Allah Teâlâ'nın hakkı olan borcu ödeyin. Zira Allah, hakkı ödenmeye her şeyden daha layıktır.

Buhârî'nin İbn Abbâs *radiyallahu anh'*dan rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁵²

1348 Ebû Dâvûd, Salât 36. Bu hadis ile ilgili olarak İbn Hacer şöyle der: “Bu hadis, zayıftır. Kâmetle ilgili bu ziyade lafzın da bir aslı yoktur.” (Bk. İbn Hacer, *Telhîsu'l-habîr*, I, 378, h.nr: 311. Ayrıca bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğâlîl*, I, 258, h.nr: 241) -Çeviren-

1349 Tirmizî, Menâkıb 16 (Tirmizî hadis hakkında “hasen” demektedir); İbn Mâce, Mukaddime 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 280, h.nr: 23245; Bezzâr, *Müsned*, VII, 250, h.nr: 2828; Hâkim, *Müstedrek*, III, 79, h.nr: 4451. Hadisin sahihliğine dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 233, h.nr: 1233. (Çeviren)

1350 Tirmizî, Menâkıb 38; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 344, h.nr: 5503.

1351 Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 57, h.nr: 913.

1352 Buhârî, İ'tisâm 12. Hadis şundan söz etmektedir: Bir kadın, Allah Rasûlü'ne, annesinin hacetmeyi adadığını, ancak adağını yerine getiremeden vefat ettiğini, bu sebeple kendisinin annesi yerine haccedip edemeceyeceğini sorar. Allah

٤٨٤ - اقْطَعُوا لِسَانَهُ عَنِّي .

484- Şunun bana uzanan dilini kesin (sus payını verin)!

Hattâbî'nin *el-Garîb* adlı eserinde İbn Şihâb ez-Zührî'den rivayet ettiği üzere bu sözün söyleniş sebebi şudur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Huneyn ganimetlerini paylaştırırken Uyeyne b. Hısn ve el-Akra' b. Hâbis (gibi kalpleri İslâm'a ısındırılacak kimseler)e daha fazla pay verir. Bunun üzerine (olayın hikmetini kavrayamayan) Abbâs b. Mirdâs şunları söyler:

“(Deve ve davar sürüsü) benim topladığım ganimetlerdi,

Düz ovada tayımın üzerinde düşmana üstüste saldırılar düzenleyerek,

Ne çare ki benim ve atımın ganimeti Uyeyne
ile Akra' arasında pay edildi.

Oysa ben insanlar arasında düşman saldırılarına
kendini siper eden biriydim,

Doğrusu bana verildi, ancak kayda değer bir şey verilmiş değil!”

Bu şiir üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Şunun bana uzanan dilini kesin (sus payı verin)!”** buyurdu. Bu kıssaya dair İkrime'den de şöyle bir rivayet nakledilmiştir: Bir şair Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi. Allah Rasûlü de **“Bilâl! Şunun bana uzanan dilini kes”** buyurdu. Bilâl de o şaire kırk dirhem verdi. Bunun üzerine o şair “Allah için benim dilimi kestir” dedi. Bu rivayetlerin her ikisi de mürseldir. Hattâbî ayrıca şöyle der: “Burada ‘dilini kesme’ ifadesi, ‘onu oyalayacak ve razı edecek şeyi verin’ manasına gelir. Allah Rasûlü burada kinayeli bir üslûpla ‘söz (kelam)’ anlamında ‘dil (lisan)’ kelimesini kullanmıştır.”¹³⁵³

Rasûlü de **“Annenin bir borcu olsaydı, onu öder miydin?”** diye sorar. Kadın “Evet” cevabını verince Hz. Peygamber bu sözü söyler. (Çeviren)

1353 Hattâbî, *Garîbu'l-hadîs*, thk. A. İbrahim el-Garbâvî, Dimeşk 1982, II, 16-17. Rivayetin aslı şu kaynaklarda yer almaktadır: Müslim, Zekât 137; Humeydî, *Müsned*, thk. Hasan Esed ed-Dârânî, Dimeşk 1996, I, 389, h.nr: 416; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 158, h.nr: 4827; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 27, h.nr: 13180.

٤٨٥ - أَقْبِلُوا السَّخِيَّ زَلَّتْهُ، فَإِنَّ اللَّهَ آخِذٌ بِيَدِهِ كُلَّمَا عَثَرَ.

485- Cömerdin küçük hatasını görmezden gelin. Zira Allah, cömerdin her sürçmesinde onun elinden tutar.

Bu hadisi Harâitî, İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir.¹³⁵⁴ Taberânî'deki lafzı ise şöyledir: **“Cömerdin küçük hatasını hoş görün.”**¹³⁵⁵ Yine Taberânî ve İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'ın İbn Mes'ûd kanalıyla naklettikleri rivayetin lafzı da şöyledir: **“Cömerdin günahını bağışlayın. Çünkü Allah, sürçmeleri olması hâlinde onun elinden tutar.”**¹³⁵⁶ Ancak hadisin isnadı zayıftır.¹³⁵⁷

٤٨٦ - الْأَقْرَبُونَ أَوْلَى بِالْمَعْرُوفِ.

486- Akrabalar iyiliğe daha layıktır.

Sehâvî şöyle demiştir:¹³⁵⁸ Bu hadisi bu lafızla bilmiyorum. Ancak Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, (Beyruhâ isimli çok sevdiği bir hurmalığını sadaka olarak bağışlamak isteyen) Ebû Talha'ya hitaben **“Onu akrabalarına vermeni uygun görüyorum”** buyurmuştur.¹³⁵⁹

Yine Buhârî bu hadisi, (Vasiyetler Bölümünün) “Kişi Akrabası İçin Bir Şeyi Vakfeder veya Vasiyet Ederse” babında Enes'ten rivayet etmektedir. Şöyle ki: Sâbit'in Enes'ten rivayetine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebû Talha'ya **“Onu, fakir akrabalarına ver”** buyurmuştur. Nitekim Kur'ân'da da **“Hayır olarak yaptığınız infak, anne, baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir”**¹³⁶⁰ ve **“Birinize ölüm geldiği vakit, bir mal bırakacaksa, babası, annesi ve en yakın akrabası için meşru bir biçimde vasiyette bulunması, Allah'a karşı gelmekten**

1354 Harâitî, *Mekârimu'l-ahlâk*, s. 189, h.nr: 570.

1355 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 33, h.nr: 5710.

1356 Benzer bir lafızla: Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 46, h.nr: 1199.

1357 Hadisin zayıf olduğuna dair geniş bilgi için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1149, h.nr: 7; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 74; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 399, h.nr: 2870. Ayrıca bu hadis benzer bir lafızla ileride 949 no'lu rivayet olarak ele alınacaktır. (Çeviren)

1358 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 343, h.nr: 143.

1359 Buhârî, Zekât 44, Vekâlet 14, Vesâyâ 10, 17, 26.

1360 Bakara 2/215.

sakınanlar üzerine yapılması gerekli bir hak olarak üzerinize yazıldı"¹³⁶¹ buyurulmaktadır.

Esne'l-Metâlib isimle eserde şöyle denilmiştir: Dillerde **"Akrabalar iyiliğe daha layıktır"** diye meşhur olmuştur. İddiaların aksine bu söz hadis değildir. Fakat Ebû Talha'nın kıssası ve **"Sana Allah yolunda mallarını neye harcayacaklarını sorarlar. De ki: Hayır olarak yaptığınız infak, anne, baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir"**¹³⁶² âyeti zaten bu sözü teyit etmektedir.

٤٨٧ - افْرءُوا عَلٰى مَوْتَاكُمۡ يَسۡ.

487- Ölülerinize Yâsîn okuyun.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demiştir:¹³⁶³ Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Nesâî, Ma'kıl b. Yesâr'dan merfu olarak rivayet etmişler; İbn Hibbân da sahih saymıştır. Ayrıca burada "ölüleriniz"den kasıt, "ölmek üzere" olanlardır. Ahmed b. Hanbel de bu hadisi rivayet etmektedir.¹³⁶⁴

٤٨٨ - اَقِيلُوا ذَوِي الْهَيَاتِ عَشْرَاتِهِمۡ.

488- Yüksek karakterli seçkin insanların sürçmelerini görmezden gelin.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Adiy, Askerî ve Ukaylî'nin Âişe *radiyallahu anhâ* yoluyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. An-

1361 Bakara 2/180.

1362 Bakara 2/215.

1363 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 28.

1364 Ebû Dâvûd, Cenâiz 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 417, h.nr: 20300-20301; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 394, h.nr: 10846; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 269, h.nr: 3002; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XX, 219, h.nr: 510. Hadis tenkit otoritelerinden biri olan İbnü'l-Kattân, bu hadisin illeti olarak üç husus saymaktadır: *Izdırab*, mevkûf oluşu ve isnaddaki Ebû Osman ve babasının meçhul kimseler olması. Ayrıca Dârekutnî'nin bu hadisile ilgili olarak şöyle dediği nakledilir: "Bu, isnadı zayıf bir hadis olup metni de meçhuldür. Bu hususta sahih olan hiçbir hadis yoktur." (Bk. İbn Hacer, *Telhîsu'l-habîr*, II, 212, h.nr: 735. Ayrıca hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XII, 783, h.nr: 5861) -Çeviren-

cak rivayetin **“Had cezaları hariç”** şeklinde bir ziyadesi bulunmaktadır.¹³⁶⁵ Nitekim Suyûtî de *Dürer*’de bunu, yine Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet edilen bir hadis olarak Ahmed b. Hanbel’e dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: **“Yüksek karakterli seçkin insanların, had cezalarını gerektiren günahlar haricindeki sürçmelerini görmezden gelin.”**¹³⁶⁶ Ukaylî, (hadisin sıhhati hakkında) şöyle demiştir: **“Bu hadisin birden fazla tariki vardır. Ancak bunların hiçbirisi sabit değildir.”**¹³⁶⁷

Şu da var ki İbn Hacer el-Heytemî *et-Tuhfe*’de “Çeşitli tariklerden meşhur olmuş bu hadisin, söz konusu tarikleri sayesinde ‘hasen’ derecesine yükselme ihtimali vardır¹³⁶⁸ hatta İbn Hibbân (bu tariklerden herhangi birini) istisna etmeksizin bu hadisi sahih saymıştır” dedikten sonra ilgili hadisi zikreder. Ardından da şunları söyler: “Şâfiî sözü edilen yüksek karakterli seçkin kişileri, ‘kötülükle bilinmeyen kimseler’ olarak açıklamıştır. Şâfiî’nin bu ifadeyle ‘küçük günah sahiplerini’ kastettiği söylendiği gibi ‘günahına pişman olup tevbe eden kimseleri’ kastetmiş olabileceği de belirtilmiştir. İlgili şahsiyetlerin ‘sürçmeleri’ (*aserât*) konusunda iki ihtimal söz konusudur: Ya herhangi bir had cezası olmayan küçük bir günahtır yahut Allah’ın emir ve yasaklarına devamlı surette boyun eğen (*mutî*) birinin işlediği -büyük günah da olsa- ilk hatadır. İbn Abdisselâm’ın sözleri ise ilk görüşü tercih noktasında gayet açıktır.”¹³⁶⁹

İlgili hadisi aynı zamanda Şâfiî, İbn Hibbân ve Askerî de içerisinde **zayıf bir ravinin** bulunduğu bir isnadla rivayet etmişlerdir. Yine İbn Adiy ve Beyhakî’nin Âişe *radiyallahu anhâ*’dan naklettikleri rivayetlerinde **“عَثَرَاتِهِمْ/sürçmeleri”** lafzı yerine **“لَا نَهَمَ/küçük hataları”** lafzı geçmekte; daha sonraki kısım ise hadiste yer almamaktadır.

Öte yandan biraz önce **“أفيلوا السخي/Cömerdin küçük hatasını görmezden gelin”** hadisinde de geçtiği üzere Taberânî bu hadisi, İbn Mes’ûd’dan

1365 Ebû Dâvûd, Hudûd 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 300, h.nr: 25747; Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 1 65, h.nr: 465; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 468, h.nr: 7253; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 296, h.nr: 94; Ukaylî, *Duafâ*, II, 343; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 534, ravi nr: 1458.

1366 Suyûtî, *Dürer*, s. 73, h.nr: 92.

1367 Ukaylî, *Duafâ*, II, 343.

1368 Hadisin *hasen* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 139-143; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 231-239, h.nr: 638. (Çeviren)

1369 İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü’l-muhtâc*, IX, 176.

merfu olarak ve şu lafızla rivayet etmiştir: **“Cömerdin günahını bağış-layın. Çünkü Allah, cömerdin sürçmeleri olması hâlinde onun elinden tutar.”**¹³⁷⁰

Yine Askerî'nin Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Hediyeleşin ki birbirinize olan sevginiz artsın. (Küfür diyarından ve günahlardan) hicret edip uzaklaşın, çocuklarınıza izzet ve şerefi miras bırakmış olursunuz. Asil insanların sürçmelerini de görmezden gelin.”**

Şâfiî ayrıca şunları söylemiştir: “Hadis âlimlerinin **‘Had cezasını gerektiren bir günah olmadığı sürece yüksek karakterli seçkin kişinin sürçmesi hoş görülür’** dediklerini işittim.” Şâfiî daha sonra şöyle der: “Sürçmeleri hoş görülen ve görmezden gelinen yüksek karakterli seçkin şahsiyetler, kötülükle bilinmeyen kimseler olup bilinçsizce küçük bir hata işlemişlerdir.” Mâverdî de şunu söyler: “Sürçmeler’den (عثرات) ne kas-tedildiği konusunda iki ihtimal vardır: Birincisi küçük günahlar olabilir, ikincisi Allah’ın emir ve yasaklarına devamlı surette boyun eğen (mutî) birinin işlediği ilk günah olabilir.”¹³⁷¹

٤٨٩ - أَفْضَاكُم عَلَيَّ.

489- Yargı meselelerini en iyi bileniniz Ali’dir.

Daha önce mana olarak “...أَزْهَمُ أُمَّتِي/Ümmetim içerisinde ümmetime karşı en merhametli kişi...” hadisinde geçmişti.¹³⁷² Ayrıca Beğavî bunu Şerhu’s-sünne ve el-Mesâbîh adlı eserlerinde Enes’ten rivayet etmiştir.¹³⁷³ Buhârî ve İmam Ahmed’in oğlu (Abdullah) da İbn Abbâs’tan şu lafızla nakletmişlerdir: Ömer b. el-Hattâb radiyallahu anh şöyle demiştir: “Ali, yargı meselelerini en iyi bilenimiz; Übey de en güzel Kur’ân okuyanıdır.”¹³⁷⁴

1370 Bk. 485 no’lu hadis. (Çeviren)

1371 Buraya kadarki malumatın tamamı için bk. Sehâvî, Makâsıd, I, 441-445, h.nr: 145.

1372 313 no’lu hadise bakınız. (Çeviren)

1373 Beğavî, Şerhu’s-Sünne, XIV, 132; a.mlf, Mesâbîhu’s-Sünne, IX, 179, h.nr: 4787.

1374 Buhârî, Tefsîr 9; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXV, 10, h.nr: 21084; Hâkim, Müstedrek, III, 344, h.nr: 5328.

Keza Hâkim de bu hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmekte ve sahih saymaktadır. Lafzı da şöyledir: “Medine ehli içerisinde yargı meselelerini en iyi bilen kişinin Ali olduğunu konuşurduk.”¹³⁷⁵

Abdurrezzâk'ın Katâde'den **mürsel** olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Ümmetim içerisinde ümmetime karşı en merhametli olanı Ebû Bekir; Allah'ın dini konusunda en tavizsiz olanı Ömer; hayâ duygusu en samimi olanı Osman; yargı meselelerini iyi bilen Ali'dir...”** Katâde'den gelen bu lafız, İbn Ebî Necîh'in *Fevâid*'inde Ebû Saîd el-Hudrî'den mevsûl (kesintisiz isnadlı) bir rivayet olarak yer almaktadır. Öte yandan Beğavî, merfu bir rivayet olarak yine Enes'ten şunu rivayet eder: **“Ümmetimin yargı meselelerini en iyi bilen Ali'dir.”**

Muhibbuddîn et-Taberî ise *er-Riyâdu'n-nadira* isimli eserinde bu hadisi, Muâz b. Cebel'den **vâhî bir isnadla** gelen merfu bir rivayet olarak Hâkim'e dayandırmaktadır. Hadis **“Ey Ali! Sen şu yedi hasletle diğer insanlarla kıyasıya mücadele edebilecek güce sahipsin ...”** diye başlar ve söz konusu hasletler arasında **“sen onlar arasında yargı davaları konusunda en basiretli kişisin”** hasletini de zikreder. Fakat İbnü'l-Cevzî bu rivayeti *Mevzûât*'ına almıştır.¹³⁷⁶

Benzer bir rivayet de Ebû Nuaym'ın Ebû Saîd el-Hudrî'den naklettiği şu hadistir: **“Ey Ali! Senin yedi hasletin var ki, bu hususta hiç kimse seninle boy ölçüşemez...”**

Bütün bu saydığımız rivayetlerden daha sağlam olanı ise Hâkim, İbn Mâce, Tirmizî ve Bezzâr'ın birçok tarikle Ali'den rivayet ettikleri hadistir.¹³⁷⁷ Bunların rivayet olarak en iyisi de Bezzâr'ın **vâhî bir isnadla** Ali *radiyallahu anh*'dan naklettiği şu hadistir:¹³⁷⁸ Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ali'yi Yemen'e kadı olarak gönderince Ali *radiyallahu anh* “Ey Allah'ın Rasûlü! Aralarındaki yargı meselelerini karara bağlamam için beni gönderiyorsun ama ben henüz bir gencim ve yargı nedir bilmiyorum!” der. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ali'nin göğsüne vurarak: **“Allah'ım! Ona doğru yolu göster ve dilini sabit kıl”**

1375 Hâkm, *Müstedrek*, III, 145, h.nr: 4656.

1376 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 343.

1377 İbn Mâce, *Ahkâm* 1; Hâkim, *Müstedrek*, III, 145, h.nr: 4658.

1378 Bezzâr, *Müsned*, III, 125, h.nr: 912.

diye dua eder. Ali *radiyallahu anh* şunu söyler: “Taneyi yaran Allah’a yemin olsun ki, (o duadan sonra) iki kişi arasındaki hiçbir davada tereddüt yaşamadım.” Bu rivayeti aynı zamanda İbn Hibbân da İbn Abbâs kanalıyla Ali *radiyallahu anh*’dan nakletmektedir. İşte bütün bu tarikler birbirini kuvvetlendirmektedir.

Evet, Buhârî, Tefsîr Bölümü’nde ve Ebû Nuaym da İbn Abbâs kanalıyla Ömer *radiyallahu anh*’ın şöyle dediklerini rivayet etmişlerdir: “Ali, yargı meselelerini en iyi bilenimiz; Übey de en güzel Kur’ân okuyanıdır.”

Benzer bir rivayet de Übey ve diğerlerinden nakledilmiştir. Hâkim’in İbn Mes’ûd’dan aktardığı rivayet de şöyledir: “Medine ehli içerisinde yargı meselelerini en iyi bilen kişinin Ali olduğunu konuşurduk.” Hâkim bu rivayet için “sahih” demıştır. (Sahâbe sözü olarak gelen) bu tür bir ifade ise, -doğru olan görüşe göre-merfu hadis (Hz. Peygamber’in sözü) hükmündedir. Sehâvî *Asıl*’da böyle söyler.¹³⁷⁹ Aliyyü’l-Kârî’nin, *Mevzûât* adlı eserinde, (İbn Mes’ûd’un sözü bağlamında Sehâvî’nin) bu görüşünün tartışmaya açık olduğunu söylemesi,¹³⁸⁰ meselenin, şahsi rey ve kanaat belirtmeye elverişli hususlardan biri olması sebebiyledir. Bu nokta iyi düşünülmelidir.

٤٩٠ - أَقْلُ أُمَّتِي الَّذِينَ يَلْعَوْنَ السَّبْعِينَ.

490- Ümmetimin en az görülen yaş grubu yetmişine varanlardır.

Taberânî’nin İbn Ömer *radiyallahu anh*’dan rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁸¹

٤٩١ - أَقْلُ مِنَ الذُّنُوبِ يَهْنُ عَلَيْكَ الْمَوْتُ، وَأَقْلُ مِنَ الدِّينِ تَعَشُّ حُرًّا.

491- Günahları azalt ki ölüm sana hafif gelsin, borcunu azalt ki hür yaşayasın.

¹³⁷⁹ Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 441, h.nr: 144.

¹³⁸⁰ Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 101, h.nr: 52.

¹³⁸¹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XII, 436, h.nr: 13594. Hadisin değişik versiyonlarının toplamı itibarıyla *hasen* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, IV, 20, h.nr: 1517. Bu ve benzer manadaki rivayetler daha önce 423 no’lu hadiste de geçmişti. (Çeviren)

Bu hadisi Beyhakî, İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan rivayet etmiştir.¹³⁸²

٤٩٢- أَقْبِلُوا الدُّخُولَ عَلَى الْأَعْيَاءِ؛ فَإِنَّهُ أَخْرَى أَنْ لَا تَزْدَرُوا نِعَمَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

492- Zenginlerin yanına fazla girmeyin; çünkü Allah azze ve celle'nin (size bahşettiği) nimetleri küçümsememeniz açısından en münasibi budur.

Hâkim ve Beyhakî'nin Abdullah b. eş-Şihhâr'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁸³

٤٩٣- اقْرَأُوا الْقُرْآنَ؛ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يُعَذِّبُ قَلْبًا وَعَى الْقُرْآنَ.

493- Kur'an'ı okuyun; zira Allah Teâlâ, Kur'an'ı ezberleyerek muhafaza eden ve gereğini yapan bir kalb(in sahibin)e azap etmez.

Bu hadisi Temmâm, Ebû Ümâme *radıyallahu anh*'dan rivayet etmek-
tedir.¹³⁸⁴

٤٩٤- اكْتَحِلُوا بِالْإِثْمِدِ؛ فَإِنَّهُ يَجْلُو الْبَصَرَ وَيُنِثُّ الشَّعْرَ.

**494- İsmid ile sürme çekin. Çünkü o, göze parlaklık verir ve (kır-
pık) kılı bitirir.**

1382 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 385, h.nr: 5168. Beyhakî bu rivayet hakkında "İsnadında zayıflık vardır" demektedir. Ayrıca hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 72; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 370, h.nr: 2767; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XI, 543, h.nr: 5337. (Çeviren)

1383 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 347, h.nr: 7869; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 506, h.nr: 9806. Hâkim, bu hadisin *isnadının* *sahih* olduğunu belirtmiş, Zehebî de "*sahihtir*" demiştir. (Çeviren)

1384 Temmâm, *Fevâid*, II, 261, h.nr: 1690; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXII, 7, ravi nr: 7844. Ayrıca Ebû Ümâme'nin bizzat kendi sözü (mevkûf) olarak geçtiği kaynaklar için bk. Buhârî, *Halku ef'âli'l-ibâd*, s. 87; Dârimî, *Fezâilü'l-Kur'an* 1; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 133, h.nr: 30079. Bu hadis, Hz. Peygamber'in sözü (merfu bir rivayet) olarak zayıf sayılmışsa da (bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 395, h.nr: 2865) İbn Hacer, bu rivayetin Ebû Ümâme'nin kendi sözü olarak aktarılan versiyonunun *isnadının* *sahih* olduğunu belirtmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 79) -Çeviren-

Bu hadisi Tirmizî, İbn Abbâs'tan rivayet etmiş ve **“Hasen bir hadistir”** demiştir.¹³⁸⁵ Ayrıca bunu Şemâil adlı eserinde de nakletmektedir.¹³⁸⁶ İbn Mâce de Ebû Hureyre kanalıyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu aktarır: **“İsmid ile sürme çekin. Çünkü o, göze parlaklık verir, gözdeki akıntıyı kurutur ve kirpik kılı bitirir.”**¹³⁸⁷

Münâvî, eş-Şerhu'l-kebîr'de Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **“İsmid ile sürme çekmenizi tavsiye ederim. Çünkü o, kirpik kılını besleyip bitirir, göze kaçan çerçöpü giderir ve gözleri tertemiz ve parlak hâle getirir”**¹³⁸⁸ hadisiyle ilgili olarak şunları söyler: Bu manada Dahhâk'ın, Şemâil adlı eserinde Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettiği şöyle bir hadis bulunmaktadır: Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Cebrail bana sürme kullanmayı emretti ve sürmede on haslet bulunduğunu bildirdi: Göze parlaklık verir, gam ve kederi giderir, balgamı siler, yüzü güzelleştirir, dişleri sağlamlaştırır, unutkanlığı yok eder ve kalbi temizleyip arındırır.”**¹³⁸⁹

Öte yandan Ahmed b. Hanbel'in, Abdurrahmân b. en-Nu'mân el-Ensârî'den, onun da babası kanalıyla dedesinden rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“İçerisine (misk gibi) güzel koku katılmış ismid ile sürme çekin. Çünkü o, kirpik kılı bitirir.”**¹³⁹⁰

İbnü'n-Neccâr'ın Câbir kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Uyumadan önce ismid ile sürme çekin. Zira o, gözdeki akıntıyı kurutur ve kirpik kılı bitirir.”**

1385 Tirmizî, Libâs 23; Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 158, h.nr: 130; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 66, h.nr: 12491.

1386 Tirmizî, *Şemâil*, s. 63, h.nr: 50.

1387 Ne İbn Mâce'de ne de diğer kaynaklarda Ebû Hureyre'den bu lafızla nakledilen bir rivayet tespit edebildik. (Çeviren)

1388 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 109, h.nr: 183; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 178. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 89, h.nr: 3198; Heysemî, *Mecma'*, V, 96, h.nr: 8353; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 270, h.nr: 665.

1389 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 337.

1390 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 247, h.nr: 15906. *Müsned*'i tahkik eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu rivayetin isnadının *zayıf* olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bk. Gumârî, *Müdâvî*, II, 145. (Çeviren)

495- Cennet ehlinin çoğunluğu eblehlerdir.

Beyhakî, Bezzâr, Deylemî ve Hılâî'nin **leyyin bir isnadla** Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁹¹ Ayrıca Beyhakî'de bunu destekleyici mahiyette, Mus'ab b. Mâhân kanalıyla Câbir'den nakledilen başka bir rivayet de yer almaktadır. Ancak Beyhakî o rivayetin peşinden **"Bu hadis, bu isnadla münkerdir"** demektedir.¹³⁹²

Aliyyü'l-Kârî de *Mevzûât'*ında şöyle demiştir:¹³⁹³ "Kurtubî bu hadisi *et-Tezkira* adlı eserinde sahih saymışsa da bu doğru değildir. Aksine İbn Adiy bu rivayetle ilgili olarak 'Bu münkerdir' demektedir." Aliyyü'l-Kârî aynı eserde şunu da söylemiştir: "Bu hadis, **'İllyiyyûn ise akıl sahiplerine aittir'** ilavesiyle rivayet edilmektedir. Ancak Irâkî'nin de dediği gibi bunun aslı yoktur. Aksine bu ilave, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'nin kendi sözü olarak hadise katılmıştır (müdreç)."

Ben de (Aclûnî) derim ki: Kurtubî bu rivayeti, *et-Tezkira* adlı eserinde (sahihliğini ifade eden) bir değerlendirmeyapmaksızın zikretmektedir.¹³⁹⁴ Hadiste geçen "البلاء/eblehler" in açıklamasına dair Sehl et-Tüsterî'den nakledilen yorum "Bunlar, kalpleri Allah *azze ve celle* ile meşgul, deli divane olmuş kimselerdir" şeklindedir. Ebû Osman'dan aktarılan yorum ise şöyledir: "Buradaki ebleh, dünyası konusunda ebleh (ahmak ve alık), ancak dini konusunda ise fakîh (uyanık, bilinçli) olan kimsedir."¹³⁹⁵

Beyhakî de Evzâî'nin şöyle dediğini rivayet eder: "Ebleh, şerre karşı kör, hayra karşı gözü açık kimsedir." Kurtubî'nin şu sözü de buna yakın

1391 Bezzâr, *Müsned*, XIII, 32, h.nr: 6339; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 110, h.nr: 989; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 497, h.nr: 1304. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 452, h.nr: 1559; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 79; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 351, h.nr: 6154.

1392 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 497, h.nr: 1303.

1393 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 103, h.nr: 53.

1394 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî'nin iddiasının aksine Kurtubî bu hadis hakkında *sahih* değerlendirmesini yapmaktadır. (Bk. Kurtubî, *et-Tezkira bi ahvâli'l-mevtâ ve umûri'l-âhira*, thk. es-Sâdık b. Muhammed b. İbrahim, Riyâd 1425, s. 815) -Çeviren-

1395 Buraya kadarki rivayet ve izahlar için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 445-448, h.nr: 146.

manadadır: “Onlar, Allah’ın yasakladığı günahlara karşı ebleh olanlardır.” İbnü’l-Esîr ise *en-Nihâye*’de şöyle demiştir: “Eblehler, gönül saflığı ve insanlara karşı hüsnü zan nitelikleri ağır basan kimselerdir. Zira dünyaya dair işlerini ihmal ettikleri için orada ustalıkla iş yapabilme becerisini gösterememişler ve tümüyle ahirete yönelerek kendilerini onunla meşgul etmişler; dolayısıyla cennet ehlinin çoğunluğunu oluşturmayı hak etmişlerdir. Akli olmayan anlamındaki ebleh ise hadiste kastedilmiş değildir.”¹³⁹⁶

Bu hususta nazma döktükleri bir beyit de şöyledir:

“Körpe ve kendini beğenmiş bir kadınla eğleştim,

Bana sırlarını açacak kadar gönlü saf ve gafil (bir kadın)!”

٤٩٦- أَكْثَرُ مَنْ يَمُوتُ مِنْ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِ كِتَابِ اللَّهِ وَقَضَائِهِ وَقَدَرِهِ بِالْعَيْنِ - وَفِي رِوَايَةٍ: بِالْأَنْفُسِ.

496- Ümmetimden Allah’ın belirlediği yazgı, kaza ve kaderi gereğince ölenlerin çoğunluğu, göz değmesi -bir rivayete göre “nefisler”- ile ölür.

Bezzâr’ın, **güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla** Câbir *radiyallahu anh*’dan rivayet ettiği merfu bir hadistir. Bezzâr, metinde geçen “الأنفس/ nefisler” kelimesini, “göz değmesi” olarak açıklamıştır.¹³⁹⁷

Suyûtî de *Dürer*’de bunu Câbir’den gelen isnadsız bir rivayet olarak Deylemî’ye nispet etmektedir. Lafzı da şöyledir: “**Allah’ın kaza ve kaderi gereğince ümmetimden ölenlerin çoğu, göz değmesi ile ölür.**”

Taberânî de Ali b. Urve’nin, Esmâ bint Umeyys’ten naklettiği şu hadisi rivayet eder. **-Ancak Ali b. Urve yalancı biridir.-** Esmâ şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim:

1396 İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, I, 155.

1397 Heysemî, *Keşfu’l-estâr*, III, 403, h.nr: 3052; Tahâvî, *Şerhu müşkili’l-âsâr*, VII, 338, h.nr: 2900. İsnadı güvenilir ravilerden oluşan bu hadisin *hasen* sayıldığına dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma’*, V, 106, h.nr: 8423; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, X, 200, 204; Sehâvî, *Makâsîd*, I, 448, h.nr: 146; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 372, h.nr: 747. (Çeviren)

“Ümmetim için kazılan mezarların yarısı, göz değmesi (sonucu gerçekleştiren ölümler) sebebiyledir.”¹³⁹⁸

٤٩٧- أَكْثَرُوا ذِكْرَ اللَّهِ حَتَّى يَقُولُوا: مَجْنُونٌ -وَفِي رِوَايَةٍ حَتَّى يَقَالَ: إِنَّهُ مَجْنُونٌ-.

497- İnsanların hakkınızda “Mecnûn/delidir” diyecekleri -bir riwayete göre “Bu bir mecnûn!” denilecek- kadar Allah’ı çokça zikredin.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya‘lâ ve Beyhakî’nin Ebû Saîd’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı şekilde İbn Hibbân ve Hâkim de bunu rivayet etmiş ve **sahih** saymışlardır.¹³⁹⁹

Beyhakî’nin Ebu’l-Cevzâ’dan **mürsel** olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: “**Münafıkların sizin hakkınızda ‘Siz gösteriş meraklısı riyâkârsınız’ diyecekleri kadar Allah’ı çokça zikredin.**”¹⁴⁰⁰

٤٩٨- أَكْثَرُوا ذِكْرَ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ؛ فَإِنَّهُ لَيْسَ عَمَلٌ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ وَلَا أَنْجَى لَعَبْدِهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

498- Her durumda Allah’ı çokça zikredin. Zira dünya ve ahirette, Allah Teâlâ’ya, O’nu zikretmekten daha sevimli gelen ve kulunu kurtaracak olan bir amel yoktur.

Bu hadisi İbn Ebi’d-Dünyâ ve Beyhakî, Muâz *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmişlerdir.¹⁴⁰¹

1398 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XXIV, 155, h.nr: 399. Aclûnî’nin de belirttiği gibi isnadında Ali b. Urve isimli yalancı bir ravi vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma‘*, V, 106, h.nr: 8422; Sehâvî, *Makâsıd*, I, 449, h.nr: 146) Bu sebeple bu rivayet uydurma sayılmıştır. Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-za‘ife*, IV, 150, h.nr: 1648. (Çeviren)

1399 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 195, h.nr: 11653; Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, II, 521, h.nr: 1376; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 99, h.nr: 817; Hâkim, *Müstedrek*, I, 677, h.nr: 1839; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 64, h.nr: 523. Suyûtî, İbn Hibbân ve Hâkim gibi bu hadisin *sahih* olduğuna dair bir harf simgesi koymuş, İbn Hacer ise *hasen* olduğunu belirtmiştir. (Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, II, 84)

1400 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 64, h.nr: 524.

1401 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 61, h.nr: 517-518. Beyhakî, bu hadisi iki kanaldan rivayet etmektedir. Bunların ilkinin (nr: 517) başka bir hadisin sonunda yer alan (nr: 516) ve Muâz b. Cebel’e ait olan “Kişi, kendini Allah’ın azabından, Allah’ın zikrinden daha fazla kurtarabilecek bir amel işlememiştir” şeklindeki cümleyi

٤٩٩- أَكْثَرُوا مِنْ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَبْلَ أَنْ يُحَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا وَلَقِّنُوهَا مَوْتَاكُمْ.

499- ‘Lâ ilâhe illallâh’ sözü ile aranızda engel girmeden önce bu şahitliği çokça dillendirin ve bu sözü ölülerinize telkin edin.

Ebû Ya‘lâ, İbn Adiy, Hatîb, İbn Asâkir ve Râfi‘î’nin Ebû Hureyre *radıyallahu anh*’dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴⁰² Deylemî’nin, hakkında olumsuz tenkit bulunan (fîhi makâl) bir isnadla Enes *radıyallahu anh*’dan naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Cenazede lâ ilâhe illallâh sözünü çokça tekrar edin.**”

٥٠٠- أَكْثَرُوا ذِكْرَ هَازِمِ اللَّذَاتِ.

500- Ağızların tadını bozan, keyifleri kaçıranı çokça hatırlayın.

Yani ölümü... Metindeki “**bozan/kaçıran**” kelimesinin “ذ/zâl” harfi ile ilgili olarak her ne kadar Süheylî “rivayet, ‘zâl’ harfi ile gelmiştir” dese de aslında hem “zâl” hem de noktasız hâliyle (*yıkan, tahrip eden* anlamı katan) “dâl” olarak gelmiştir.

Bu hadisi Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Ebû Hureyre’den merfu bir rivayet olarak nakletmişler; Tirmizî de **hasen** saymıştır. Ayrıca İbn Hibbân, Hâkim, İbnü’s-Seken ve İbn Tâhîr’in rivayet ettikleri ve İbn Hibbân ile Hâkim’in **sahih** saydıkları bir hadistir.¹⁴⁰³ Ancak Dârekutnî rivayeti aslında mürsel olduğunu öne sürerek illetli saymıştır. Rivayetin Askerî’ye ait

destekleyici mahiyette merfu bir hadis olarak zikretmekte ve herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. Ancak birinci ile aynı manadaki ikinci rivayet (nr: 518) hakkında ise *zayıf* değerlendirmesinde bulunmaktadır. Buna karşılık Elbânî ise rivayetin *uydurma* olduğunu iddia etmektedir. Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VI, 124, h.nr: 2617 (Çeviren)

1402 Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, XI, 8, h.nr: 6147; Taberânî, *Duâ*, s. 348, h.nr: 1143; İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 165, ravi nr: 953. Ebû Ya‘lâ’nın ceyyid ve güçlü bir isnadla naklettiği bu hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, II, 268, h.nr: 2355; Heysemî, *Mecma’*, X, 82; Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 172; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, I, 836, h.nr: 467. (Çeviren)

1403 Tirmizî, *Zühd* 4; İbn Mâce, *Zühd* 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 301, h.nr: 7925; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, II, 379, h.nr: 1963; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 259, h.nr: 2992; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 357, h.nr: 7909; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XIII, 138, h.nr: 10075. Hadisin *hasen-sahih* olduğuna dair ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb*

Ebû Hureyre yoluyla gelen lafzı şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ensâr'ın meclislerinden birine uğradı. O sırada gülüp neşeleniyorlardı. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Ağızların tadını bozan, keyifleri kaçıranı çokça hatırlayın. Zira o, bir çokluk (umutlar ve dünyevî nimet bolluğu) içinde hatırlanırsa mutlaka onu azaltır; bir azlık içinde hatırlandığında da mutlaka onu çoğaltır; darlık anında hatırlanacak olsa mutlaka o darlığı genişletir, genişlik içinde hatırlanırsa da kuşkusuz o genişliği daraltır.”**

Beyhakî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mescide girdi ve birtakım insanların güldüğünü görünce şöyle buyurdu: **“Keşke ağızların tadını bozan, keyifleri kaçıran ölümü ve kabrin her gün mutlaka ‘Ben yalnızlık yurduyum, ben gurbet diyarıyım, ben toprak meskenim, ben kurtçukların yuvasıyım’ dediğini çokça hatırlayabilseydiniz!”**¹⁴⁰⁴

Öte yandan Askerî'ye ait ve yine Ebû Saîd el-Hudrî'den gelen rivayet de şöyledir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* namazgâhına girdi ve birtakım insanların güldüklerini görünce şöyle buyurdu: **“Ağızların tadını bozan, keyifleri kaçıran (ölümü) çokça hatırlasaydınız, şu gördüklerimden sizi alıkoyardı. O sebeple ağızların tadını bozan, keyifleri kaçıran (ölümü) çokça hatırlayın.** -Bu noktada Necmüddîn el-Gazzî, metinde geçen “الذات/lezzetler, ağız tadı ve keyif” kelimesinin peşinden “الموت/ölüm” lafzını ilave etmiştir.- **Zira kabir her gün mutlaka konuşup şöyle der: ‘Ben gurbet diyarıyım, ben yalnızlık yurduyum, ben toprak meskenim, ben kurtçukların yuvasıyım...’”**

Necmüddîn el-Gazzî daha sonra şunları söyler:¹⁴⁰⁵ Bu hadisi Tirmizî Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edip **hasen** saymıştır.¹⁴⁰⁶ Beyhakî de aynı sahâbî raviden nakletmiştir. Keza Askerî de Enes *radiyallahu anh*'dan şu lafızla aktarmıştır: **“Ölümü çokça hatırlayın. Çünkü onu zenginken hatırlarsanız, zenginliğin tadını kaçıırır. Eğer daralıp bunaldığınız zamanlarda hatırlarsanız, size genişlik ve ferahlık verir. Ölüm, kıyamettir. Kişi**

ve't-terhîb, IV, 117-118, h.nr: 5048-5051; Heysemî, *Mecma'*, X, 309, h.nr: 18212-18213. (Çeviren)

1404 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 247, h.nr: 803.

1405 Gazzî, *İtkân*, I, 98-99, h.nr: 247.

1406 Tirmizî, *Sıfatü'l-kıyâme* 26.

öldüğü zaman kendi kıyameti kopar; hayır ve şer adına elde ettiklerini görür.”

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Enes'ten **çok zayıf bir isnadla** naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Ölümü çokça hatırlayın. Çünkü o, günahları ayıklar ve dünyaya karşı hırslı ve hevesli olmamayı sağlar.”**

Yine Enes'ten nakledilen ve Beyhakî'de geçen bir rivayet de şöyledir: **“Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, bir topluluğun yanından geçerken gülüp şakaştıklarını görünce ‘Ağzıların tadını bozan, keyifleri kaçırın (ölümü) çokça hatırlayın’ buyurdu.”**¹⁴⁰⁷

Keza Beyhakî'de yer alan ve İbn Ömer radiyallahu anh'dan rivayet edilen bir hadis de şöyledir: **“Ağzıların tadını bozan, keyifleri kaçırın çokça hatırlayın. Zira o, bir çokluk (umutlar ve dünyevî nimet bolluğu) içinde hatırlanırsa mutlaka onu azaltır; bir azlık içinde hatırlandığında da mutlaka onu çoğaltır.”**¹⁴⁰⁸

Öte yandan Ma'bed el-Cühenî'nin de şöyle dediği rivayet edilmiştir: **“Ölümü hatırlamak, boş umutları uzaklaştırır, dilek ve temennilerden alı-koyar, bela ve musibetleri hafifletir ve kalbin isyan ve azgınlığına engel olur.”**

Deylemî de söz konusu hadisi Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet et-mektedir: **“Ölümü çokça hatırlayın. Zira Allah, onu çokça hatırlayan her kulun mutlaka kalbini ihya eder ve ölümü ona hafifletip kolaylaştırır.”**¹⁴⁰⁹

٥٠١ - أَكْثِرُوا الصَّلَاةَ عَلَيَّ فِي اللَّيْلَةِ الزُّهْرَاءِ وَالْيَوْمِ الْأَغْرَى؛ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تُغْرِضُ عَلَيَّ.

501- Cuma'nın o nurlu gecesi ve aydınlık gününde bana çokça salât edin; zira salâtınız bana arzolanıyor.

1407 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 246, h.nr: 802.

1408 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 137, h.nr: 10074.

1409 Buraya kadarki rivayetlerin topluca yer aldığı bir kaynak için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 450-453, h.nr: 149.

Sehâvî Asıl'da şöyle demektedir:¹⁴¹⁰ Bu hadisi Taberânî *el-Evsat*'ta Ebû Mevdûd yoluyla Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiş sonra da şunu söylemiştir: 'Ebû Mevdûd, Muhammed b. Ka'b el-Kurâzî kanalıyla Ebû Hureyre'den aktardığı bu rivayetinde tek kalmıştır.'¹⁴¹¹ Ancak *el-Kavlü'l-bedî'* adlı eserde de açıkladığım gibi bu hadisi takviye niteliğinde daha başka kanallardan gelen aynı manada hadisler mevcuttur. (Mesela) bunlardan biri İbn Beşküvâl'in zayıf bir isnadla Ömer b. el-Hattâb'dan merfu olarak rivayet ettiği hadistir. Bu hadisin şöyle bir ziyadesi de bulunmaktadır: **"Ben de sizin için dua edip af dilerim."**

Suyûtî de *Dürer*'de bu hadisi Ebû Hureyre'den gelen bir rivayet olarak Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân* adlı eserine; Taberânî'nin de *el-Evsat*'ına dayandırır. Lafzı da şöyledir: **"O Cuma'nın aydınlık gece ve nurlu gününde bana çokça salât edin. Çünkü salâtınız bana arz olunuyor."**¹⁴¹²

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:¹⁴¹³ Keza Beyhakî bunu İbn Abbâs'tan **"Cuma gecesini ve Cuma günü"** ilavesiyle rivayet etmektedir. Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim'in Evs b. Evs'den naklettikleri ve İbn Hibbân ile Hâkim'in sahih kabul ettikleri rivayet ise şöyledir: **"En faziletli günlerinizden biri de Cuma günüdür. Âdem o gün yaratıldı ve o gün ruhunu teslim etti. Yine sûra üfürülüş o gün olacak ve çarpılıp bayılma da o gün gerçekleşecek. Dolayısıyla bana o gün çokça salât edin. Zira salâtınız bana arz olunmaktadır."** (Sahâbîler) "Ey Allah'ın Rasûlü! Senin bedeninin çürüyüp toprağa karışmışken bizim salâtımız sana nasıl arz olunur ki?" diye sorarlar. Allah Rasûlü de **"Şüphesiz Allah, toprağa, peygamberlerin bedenlerini yemeyi haram etmiştir"** buyurdu.¹⁴¹⁴

1410 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 454, h.nr: 150

1411 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 83, h.nr: 241. Heysemî, rivayetin isnadındaki Abdülmün'im b. Beşîr'in zayıf biri olduğunu belirtir. (Bk. *Mecma'*, II, 169, h.nr: 3025) Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 279, h.nr: 2253. (Çeviren)

1412 Suyûtî, *Dürer*, s. 74, h.nr: 94.

1413 Gazzî, *İtkân*, I, 99, h.nr: 248.

1414 Ebû Dâvûd, *Salât* 206; İbn Mâce, *İkâme* 79; Nesâî, *Cum'a* 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 84, h.nr: 16162; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 190, h.nr: 910; Hâkim, *Müstedrek*, I, 413, h.nr: 1029.

Beyhakî bu hadisi, **ceyyid bir isnadla** Ebû Ümâme'den de rivayet etmektedir: **“Her Cuma günü bana çokça salât edin. Çünkü ümmetimin salâtı, her Cuma günü bana arzolunur. Kimin bana salâtı daha çoksa, o bana daha yakın olacaktır.”** Yine Beyhakî'nin Enes'ten aktardığı bir rivayet de şöyledir: **“Cuma günü ve Cuma gecesi bana çokça salât edin. Kim bunu yaparsa kıyamet günü ona şâhid veya şefâatçi olurum.”**

Taberânî'ye ait bir lafız da şöyledir: **“Cuma günü bana çokça salât edin. Çünkü Cebrail az önce Rabbinden gelip bana (Allah'ın şu müjdesini) aktardı: Yeryüzünde sana salavât getiren hiçbir Müslüman yoktur ki ben ve meleklerim de ona on kere salât etmiş olmayalım.”**

İbn Mâce'nin **ceyyid bir isnadla** Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiği hadisin lafzı da şudur: **“Cuma günü bana çokça salavât getirin. Çünkü o gün, meleklerin de hazır bulunduğu; tanık olunan bir gündür. Bana salavât getiren herkesin salâtı, - onu bitirene kadar- mutlaka bana arzolunur.”** (Ebu'd-Derdâ dedi ki:) “Peki, ölümden sonrası (nasıl olacak)?” diye sordum. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Şüphesiz Allah, toprağa, peygamberlerin bedenlerini yemeyi haram etmiştir.”**¹⁴¹⁵

Dârektunî de bu hadisi İbnü'l-Müseyyeb kanalıyla rivayet eder. İbnü'l-Müseyyeb “Ebû Hureyre'den nakledildiğini zannediyorum” diyerek şu lafızla aktarır: **“Kim Cuma günü bana seksen defa salavât getirirse, Allah onun seksen yıllık günahlarını affeder.”** “Ey Allah'ın Rasûlü! Sana nasıl salavât getirilir?” diye sorulunca Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Allahümme salli alâ Muhammed'in, abdike ve nebiyyike ve Rasûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi: Allah'ım! Ümmî peygamber olan Nebî ve Rasûlü'ne, kulun Muhammed'e salât eyle' deyip bunu bir salât sayarsın.”**

٥٠٢ - أَكْثَرُوا مِنْ قَوْلٍ لَا حَزَلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ؛ فَإِنَّهَا تَذْفَعُ تِسْعَةً وَتَسْعِينَ بَابًا مِنَ الضَّرِّ، أَذْنَاهَا اللَّهُمَّ.

502- “Lâ havle velâ kuvvete illâ billah” sözünü çokça söyleyin. Zira bu söz, en hafifi dert ve tasa olmak üzere doksan dokuz çeşit zarar bertaraf eder.¹⁴¹⁶

1415 İbn Mâce, Cenâiz 65.

1416 Baş tarafındaki küçük bir lafız farklılığıyla bu hadis 354 no'lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

Taberânî'nin Câbir'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁴¹⁷ Ayrıca bunu Askerî ve *el-Efrâd* isimli eserinde Dârekutnî, Ebû Bekir'den rivayet etmişlerdir. Lafzı da şöyledir: “**Lâ havle velâ kuvvete illâ billah**’ sözünü çokça söyle. Çünkü bu söz, cennet hazinelerinden biridir. Kim bu söz çok söylerse, Allah onun yüzüne bakar. Allah kimin yüzüne bakarsa, o kişi dünya ve ahiret hayrını elde etmiş demektir.”

Taberânî'nin İbn Ömer kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Cennete çokça bitki dakin. Çünkü onun suyu tatlı ve toprağı verimlidir. Bu sebeple cennet bitkisi olan ‘lâ havle velâ kuvvete illâ billah**’ sözünü çokça tekrar edin.”¹⁴¹⁸

İbn Adiy de bu hadisi **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmektedir: “**Lâ havle velâ kuvvete illâ billah**’ sözünü çokça söyleyin. Çünkü bu söz, cennet hazinelerinden biridir.”¹⁴¹⁹

٥٠٣ - أَكْذَبُ النَّاسِ الصُّبَّاعُونَ، وَالصُّوَاغُونَ.

503- En yalancı insanlar, elbise boyacıları (sabbâğ) ve kuyumculardır (savvâğ).

İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve diğerlerinin **muzdarib bir isnadla** Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri merfu bir hadistir.¹⁴²⁰ İbnü'l-Cevzî de bu hadisi *el-İlel'*ine almış ve “Sahih değildir” demiştir.¹⁴²¹

1417 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 33, h.nr: 3541; a.mlf, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, I, 267, h.nr: 438. Bu rivayetin isnadındaki Balhat b. Abbâd isimli ravinin, bazı hadisçiler tarafından güvenilir sayılırken, bazıları tarafından da *zayıf* biri olarak kabul edildiği ve bu hadisin *münker* sayıldığı hususu daha önce 354 no’lu rivayette kaynaklarıyla birlikte zikredilmişti. (Çeviren)

1418 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XII, 364, h.nr: 13354. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki Ukbe b. Ali’nin *zayıf* biri olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma’*, X, 98, h.nr: 16900) -Çeviren-

1419 İbn Adiy, *el-Kâmil*, IX, 115. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 132, h.nr: 8407. Hadisin bu rivayetindeki isnadı *zayıf* sayılmış olmakla birlikte, farklı kanal ve rivayetlerle desteklenmiş olması hasebiyle *sahih* sayıldığına dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, IV, 33, V, 200, h.nr: 1528, 2166. (Çeviren)

1420 İbn Mâce, *Ticârât* 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 298, h.nr: 7920.

1421 İbnü'l-Cevzî, *el-İlel’l-mütenâhiye*, II, 115-116, h.nr: 995-997. Hadisin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru’l-münîf*, s.

Yine Deylemî'nin **zayıf bir isnadla** Ebû Saîd'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü şöyle buyurmaktadır: **“En yalancı insanlar, zenaatkâr ve meslek erbabıdır (sunnâ’).”**

İbrahim el-Harbî de bu hadisi *Garibu'l-hadîs* isimli eserinde Ebû Râfi'den tekil kalıpta (sâîğ/kuyumcu) olarak rivayet etmektedir. Ebû Râfi' şunu söylemiştir: Ömer benimle şakalaşarak “İnsanların en yalancısı kuyumculardır; ha bugün, ha yarın deyip (işlerini savsaklarlar)” derdi. Burada (Hz. Ömer) kuyumcuların, insanların en yalancıları sayılmalarının sebebine işaret etmiştir, yani savsaklama ve yalan vaatler!

Öte yandan Deylemî'nin Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettiği hadisin bir lafzı da şöyledir: **“İnsanların en yalancısı, elbise boyacısıdır (sabbâğ).”** Buradaki kelime tekil kalıpta gelmiştir. Buna benzer bir rivayet de Ebû Hureyre'den nakledilmiştir. Bu rivayete göre, Ebû Hureyre sağa-sola koşuşturmakta olan bir topluluk görünce “Nesi var bunların?” diye sordu. Cevaben “Deccâl çıkmış!” dediler. Bunun üzerine Ebû Hureyre “Bu kuyumcuların (savvâğûn) uydurduğu bir yalandır” dedi.¹⁴²²

Buradaki “savvâğûn” kelimesi, tıpkı “deyyâr” ve “kayyâm” kelimeleri gibi Hicaz bölgesinin kullanımına uygun olarak “sayyâğûn” şeklinde de rivayet edilmektedir. Şu da var ki “savvâğûn” kelimesinden, (altın, gümüş gibi) ziynet eşyasını kalıba dökten kuyumcular kastedilmediği gibi “sabbâğûn”dan da elbiseleri boyayanların kastedilmediği söylenmiştir. Aksine sözü kalıba döküp allayıp pullayanlar yani değiştirip süsleyenler kastedilmiştir. Nitekim Arapça'da “صاغ شعرا/sâğa şî'ran” veya “صاغ كلاما/sâğa kelâmen” denilir ki, bu “onu ortaya koydu ve süsledi” demektir.¹⁴²³ Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm da bu görüşü benimseyerek şöyle demiştir: “Sayyâğ, söze sîğa veren yani insanlara süslü görünsün diye ona kendinden bir şeyler katan kimsedir.”¹⁴²⁴

52, h.nr: 60; Gumârî, *el-Müdvâî*, II, 174-176; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 274, h.nr: 144.

1422 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, III, 10, 61.

1423 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, III, 10, 61. Ancak İbn Kayyim el-Cevziyye bâtil bir hadisin yorumuna dair yapılan bu izahı anlamsız bir zorlama olarak değerlendirmektedir. (Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 52, h.nr: 60) -Çeviren-

1424 Bu değerlendirmeyi Ebû Ubeyd'in kendi eserinde tespit edemedik. Şu da var ki İbn Kayyim el-Cevziyye, bâtil bir hadisin yorumuna dair yapılan bu izahı

504- Bir ölüye gösterilebilecek saygı ve değer onu defnetmektir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:¹⁴²⁵ Bunu merfu bir rivayet olduğuna vâkıf olamadım. Sadece İbn Ebi'd-Dünyâ, Eyyûb es-Sahtiyânî kanalıyla gelen bir rivayete eserinde yer vermiştir. Sahtiyânî şöyle demiştir: “Ölünün, ailesi katındaki saygınlık ve değerinden biri de onu bir an evvel kabrine yetiştirmektir’ denilirdi.” Nitekim Beyhakî de “ölümü kesinleşen bir cenazenin teçhiz ve tekfin işleminin hemen başlatılmasının müstehap oluşuna” dair bir başlık açmış ve bu başlık altında Ebû Dâvûd’un el-Husayn b. Vahvah kanalıyla rivayet ettiği merfu bir hadise yer vermiştir. Hadis şöyledir: **“Bir Müslümanın naaşının ailesinin arasında bekletilmesi doğru değildir...”**¹⁴²⁶

Öte yandan Taberânî’nin İbn Ömer’den rivayet ettiği merfu bir hadis de şöyledir: **“Biriniz öldüğü zaman onu bekletmeyin ve bir an önce kabrine götürün.”**¹⁴²⁷ İbn Ömer’den gelen bir diğer lafız ise şöyledir: **“Sabah erken ölen biri, öğle (kaylûle) vakti mutlaka kabrinde olsun; akşam üzeri ölen de mutlaka kabrinde gecelesin.”**¹⁴²⁸ Bu hadisi destekleyen benzer manadaki hadislerden biri de **“Cenazeyi süratli taşıyın...”** hadisidir.¹⁴²⁹ Fakat insanların çoğunluğu bu sünneti terk etmiştir. Mesela; vakit müsait olsa bile (sabah) vefat eden birini öğle vaktine kadar bekletiyorlar.

asılsız ve anlamsız bir zorlama olarak değerlendirmektedir. (Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru’l-münîf*, s. 52, h.nr: 60) -Çeviren-

1425 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 458-459, h.nr: 152.

1426 Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 38; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 543, h.nr: 6620.

1427 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XII, 444, h.nr: 13613. Bu rivayetin isnadındaki Yahya b. Abdullah el-Babelûtî ve hocası Eyyûb b. Nehîk’in zayıf oldukları belirtilmiş olmakla birlikte (bk. *Mecma’*, III, 44, h.nr: 4242; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, I, 490, ravi nr: 1510) İbn Hacer, bu isnadın *hasen* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, III, 184) -Çeviren-

1428 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XII, 421, h.nr: 13551. Heysemî, bu rivayetin isnadında el-Hakem b. Zuheyr adında metrûk bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, III, 20, h.nr: 4064. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, X, 189, h.nr: 4659) -Çeviren-

1429 Buhârî, *Cenâiz* 51; Müslim, *Cenâiz* 50, 51; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 50; Tirmizî, *Cenâiz* 30; İbn Mâce, *Cenâiz* 15.

Aliyyü'l-Kârî de *el-Mevzûât*'ında şunları söylemektedir:¹⁴³⁰ Özellikle sıcak vakitlerde Müslümanların namaz için toplanmaları ve cenazenin peşinden gidilmesi gibi hususlar, cenazeyi bekletmenin mazeretlerinden sayılabilir. Üstelik İbn Mes'ûd'dan hem merfu hem de mevkûf olarak nakledilen şöyle sahih bir rivayet bulunmaktadır: “**Müslümanların güzel gördüğü şey, Allah katında da güzeldir.**”¹⁴³¹

٥٠٥ - أَكْرَمُ الْمَجَالِسِ مَا اسْتَقْبَلَ بِهِ الْقَبْلَةُ.

505- Meclislerin en değerli ve üstün olanı kibleye dönük olanıdır.

Ebû Ya'lâ'nın ve *el-Evsat*'ında Taberânî'nin, içerisinde Hamza b. Ebî Hamza adında **metrûk bir ravinin** bulunduğu bir isnadla İbn Ömer'den rivayet ettikleri merfu bir hadistir.¹⁴³²

Öte yandan Ebû Nuaym'ın *Târîhu İsfahân* isimli eserinde; Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde, ayrıca İbn Adiy ve Ukaylî'nin, ravileri içerisinde Ebu'l-Mikdâm Hişâm b. Ziyâd adlı **metrûk bir ravinin** bulunduğu bir isnadla İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri merfu bir hadis olup lafzı şöyledir:¹⁴³³ “**Her şeyin bir şerefi vardır. Meclislerin şereflişi de kibleye dönük olanıdır.**”¹⁴³⁴ Hâkim de bu hadisi hem adı geçen Hişâm kanalıyla hem de Musâdık¹⁴³⁵ b. Ziyad yoluyla uzunca bir hadis içerisinde zikretmiş ve sonunda “Bu, sahihtir” demiştir.¹⁴³⁶

Yine Taberânî, *el-Evsat*'ında Ebû Hureyre'den merfu bir şekilde rivayet etmiştir: “**Her şeyin bir efendisi vardır. Meclislerin efendisi de kibleye karşı olanıdır.**” Bu rivayetin isnadı **hasendir**. Ancak İbn Hibbân, *Vasfu'l-ittibâ' ve beyânü'l-ibtidâ'* isimli eserinde şöyle demektedir: “Bu, Ebu'l-Mikdâm'ın, İbn Abbâs'tan rivayetinde tek kaldığı uydurma bir haberdir.

1430 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 106, h.nr: 55.

1431 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 84, h.nr: 3600.

1432 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 189, h.nr: 8361.

1433 Ukaylî, *Duafâ*, IV, 340; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 320, h.nr: 10781; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 404.

1434 Aynı manada bir hadis için 371 no'lu hadise bakınız. (Çeviren)

1435 Aclûnî'nin temel kaynağı Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında da (bk. *Makâsıd*, I, 461) bu şekilde geçen bu isim ilgili biyografi eserlerinde Müsâdif olarak kaydedilmektedir. (Çeviren)

1436 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 300, h.nr: 7706.

Zira Allah Rasûlü, öğüt ve nasihatlerinde hitap ederken arkasını kibleye dönerdi.” Buna karşılık Sehâvî de şöyle demektedir: “(İbn Hibbân’ın) delil olarak öne sürdüğü şey, hadise uydurma hükmünü vermeyi gerektirmez. Çünkü Allah Rasûlü’nün arkasını kibleye dönmesi, öğütte bulunduğu kimseye yüzünü dönebilmek içindir. Üstelik hadis birçok farklı kanaldan da rivayet edilmiştir.”¹⁴³⁷

٥٠٦ - أَكْرَمُ النَّاسِ أَتْقَاهُمْ.

506- İnsanların en değerli ve üstün olanı, (O’na) karşı gelmekten en çok korkup sakınanlarıdır.

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴³⁸ Nitekim Allah Teâlâ da şöyle buyurur: “*Sizin Allah katında en değerli ve üstün olanınız, (O’na) karşı gelmekten en çok korkup sakınanınızdır.*”¹⁴³⁹

٥٠٧ - أَكْرَمُوا حَمَلَةَ الْقُرْآنِ؛ فَمَنْ أَكْرَمَهُمْ فَقَدْ أَكْرَمَنِي؛ وَمَنْ أَكْرَمَنِي فَقَدْ أَكْرَمَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ.

507- Kur’ân hafızlarına değer verin, saygı gösterin. Kim onlara değer verip saygı gösterirse, bana saygı göstermiş olur. Kim de bana değer verip saygı gösterirse, Allah azze ve celle’ye saygı göstermiş demektir.

Sehâvî şöyle demiştir: Bu hadisi Vâilî *el-İbâne* adlı eserinde, Deylemî de Abdullah b. Amr’dan rivayet etmişlerdir. Abdullah b. Amr “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu sözü söylediğini işittim” demiştir. Deylemî’nin ayrıca şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: “*Dikkatli olun! Kur’ân hafızlarının haklarını ihlal etmeyin. Zira onların Allah katında önemli bir konumları vardır. Hatta neredeyse peygamber olacaklardı; sadece onlara vahiy indirilmemiştir.*”¹⁴⁴⁰ Deylemî bu rivayet hakkında “Büyük ravilerin küçük ravilerden rivayeti (rivayetü’l-ekâbir ani’l-asâğir) şeklinde gelen son derece garib bir hadistir” demiştir.

1437 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 462, h.nr: 153.

1438 Buhârî, *Enbiyâ* 8, 14, 19, *Menâkıb* 1; Müslim, *Fezâil* 168.

1439 Hucurât 49/13.

1440 Deylemî, *Firdevs*, I, 74, h.nr: 221.

Sehâvî de şunu söylemiştir: “İsnadında da tanınmayan kimseler vardır. Dolayısıyla sahih olmadığını zannediyorum.”¹⁴⁴¹

٥٠٨ - أَكْرِمُوا الْخُبْرَ.

508- Ekmeğe değer verin.

Sehâvî Asıl'da şunları söyler: Bu hadisi Beğavî, *Mu'cemu's-sahâbe* isimli eserinde rivayet etmektedir.¹⁴⁴² (Ebû Tâhir Muhammed b. Abdurrahmân) el-Muhallıs da aynı hadisi, Beğavî'nin isnadıyla Abdullah b. Zeyd'den, o da babasından merfu olarak şu ilavesiyle rivayet eder: **“Şüphesiz Allah ekmekle birlikte gökten bereketler indirmiş; yine ekmek için yerden de bereketler çıkarmıştır.”** Muhallıs'a ait bir diğer lafız da şöyledir: **“Çünkü Allah onu göğün bereketlerinden indirmiştir.”**

Öte yandan Ebû Nuaym'da yer alan rivayet de bu şekildedir.¹⁴⁴³ Abdullah b. Ümmü Harâm el-Ensârî şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (ekmeğe değer verin) cümlesini şu lafızla birlikte zikretmiştir: **“Zira Allah göklerin ve yerin bereketlerini onun hizmetine vermiştir.”**

Yine Bezzâr, Taberânî ve diğerlerinin Ebû Sekîne hadisi olarak aktardıkları rivayette şöyle bir ziyade yer almaktadır: **“Sofralardan düşen ekmek kırıntılarını zayı etmeyen kimse affolunur.”**¹⁴⁴⁴

Suyûtî de *el-Câmiu'l-kebîr*'de bu hadisi, yine Abdullah b. Ümmü Harâm'dan gelen bir rivayet olarak Taberânî'ye nispet etmiştir. Lafız da şöyledir: **“Ekmeğe değer verin. Zira o, göğün ve yerin bereketlerinden- dir. Kim sofradan düşen ekmek kırıntılarını yerse affolunur.”**

Daha sonra Sehâvî Asıl'da şu açıklamayı yapar: **Bu tariklerin hepsi muzdarib ve zayıftır. Hatta bazıları bazılarından daha da zayıftır.** Ancak bu hadisin daha başka tarikleri de mevcuttur. Mesela; bunlardan biri, İbn Kuteybe'nin, *Kitabu Tafdîli'l-Arab* adlı eserinde, Meymûn b.

1441 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 463-464, h.nr: 154. Hadisin *münker* hatta *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Suyûtî, *ez-Ziyâdât ale'l-Mevzûât*, I, 172, h.nr: 193; Gumârî, *el-Müddâvî*, II, 179; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 201, h.nr: 2679. (Çeviren)

1442 Eserin matbu nüshasında böyle bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

1443 Ebû Nuaym, *Ma'rîfetü's-sahâbe*, III, 1200, h.nr: 3029.

1444 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, III, 334, h.nr: 2877.

Mihrân tarikiyle İbn Abbâs'tan rivayet ettiği hadistir. (Meymûn) “Bildiğim kadarıyla İbn Abbâs bu hadisi merfu olarak nakletmiştir” der. Lafzı da şöyledir: **“Ekmeğe değer verin. Çünkü Allah gökleri ve yeri onun hizmetine vermiştir.”** Keza bu hadis, İbn Abbâs'tan merfu olarak da rivayet edilmiştir. Şöyle ki: **“Ekmeğin hakkını hafife alan hiçbir topluluk yoktur ki Allah onları açlıkla imtihan etmiş olmasın.”** Söz konusu farklı tariklerden biri de Temmâm ve Muhallîs'ın Ebû Musa el-Eş'arî'den naklettikleri merfu hadis olup lafzı şöyledir: **“Ekmeğe değer verin. Çünkü Allah, göklerin ve yerin bereketlerini, demiri, ineği ve insanoğlunu onun hizmetine vermiştir.”**

(Sehâvî daha sonra) şöyle der: Bu hadisin bu sayılanların dışında da birtakım kanalları bulunmaktadır. Ben bunları müstakil bir cüzde tek tek ele alıp illetlerini açıkça zikrettim. **Sonuç olarak bu tariklerin en iyisi, -zayıf olmasına rağmen- ilk isnaddır. Dolayısıyla böyle bir isnad varken, hadis hakkında uydurma hükmünü vermek doğru olmaz.** Kaldı ki Hâkim'in Müstedrek'inde Âişe radiyallahu anhâ'dan gelen bir rivayete göre, Allah Rasûlü **“Ekmeğe değer verin”** buyurmuştur. Hocamız (İbn Hacer de) bu hadis hakkında “Bu, sâlih bir takviye delildir” değerlendirmesinde bulunmuştur. [Birileri de şöyle demiştir: Buğday, üzerine ayakla basıldığı zaman Allah'a şikâyetle bulunurmuş.]¹⁴⁴⁵ Kıtık da ondan dolayı yaşanır mı. Bir başkası da şöyle demiştir: “Ekmek öpülür (yübâs), ancak üzerine ayakla basılmaz (yüdâs)!”

Bu hadisi başka kanallardan takviye eden aynı manadaki rivayetlerden biri de Taberânî'nin Ebû Sekîne yoluyla aktardığı şu hadistir: **“Ekmeğe değer verin. Çünkü Allah ona değer vermiştir. Kim ekmeğe değer verirse Allah da o kimseye değer verip onu yüceltir.”**¹⁴⁴⁶

Yine İsfahânî'nin, Terğîb'inde Ebû Hureyre'den naklettiği şu hadis de söz konusu rivayetlerdendir: **“Ekmeğe değer verin ve onu zayi etmeyin. Zira onu zayi etmiş hiçbir topluluk yoktur ki Allah onları açlıkla imtihan etmiş olmasın.”**

1445 Köşeli parantez içindeki kısım, Aclûnî'nin basılı nüshasında bulunmamaktadır. Biz bunu, anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla Aclûnî'nin belirttiği Sehâvî'nin Makâsîd'ından (bk. I, 470) naklettik. (Çeviren)

1446 Taberânî, el-Mu'cemu'l-kebîr, XXII, 335, h.nr: 840.

Bu çerçevedeki bir diğer rivayet de İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Âişe radiyallahu anhâ'dan rivayet etmiş olduğu şu hadistir: Hz. Âişe anlatıyor: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem yanıma girdi ve yere atılmış bir ekmek parçası görünce şöyle buyurdu: **“Ey Âişe! Allah'ın nimetleriyle iyi komşu ol! Zira bu nimetlerin, bir hane halkından bir defa uzaklaştıktan sonra tekrar onlara geri dönmesi pek görülmüş bir şey değildir.”**¹⁴⁴⁷

Bir başka rivayet de şöyledir: Leâli'de geçtiğine göre, İbn Mâce ve Hâkim, yine Âişe radiyallahu anhâ'nın şunu söylediğini rivayet etmişlerdir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem yanıma girdi ve yere atılmış bir ekmek parçası görünce onu yerden alıp sildi ve yedi. Ardından da şöyle buyurdu: **“Ey Âişe! Kıymetline değer ver! Zira bu (nimet), bir topluluktan uzaklaştıktan sonra onlara geri dönmüş değildir.”**¹⁴⁴⁸

Gazzâlî de şunları söylemiştir: Rivayete göre bir ekmeğin yuvarlak hâline gelip senin önüne konulabilmesi için üç yüz altmış kişinin emek harcaması gerekir. Bunların ilki, rahmet hazinelerinden suyu ölçerek veren Mikail'dir. Sonra bulutları sevkeden melekler, peşinden güneş, ay ve felekler gelir. Ardından hava melekleri, yeryüzündeki hayvanlar, son olarak da fııncı vardır.¹⁴⁴⁹ **“Allah'ın nimetini saymak istesenez, sayamazsınız.”**¹⁴⁵⁰

٥٠٩ - أَكْثَرُوا الشُّهُودَ فَإِنَّ اللَّهَ يَنْخْرِجُ بِهِمُ الْحَقُّوقَ وَيَنْدَعُ بِهِمُ الظُّلْمَ

509- Şahitlere değer verin! Zira Allah onlar sayesinde hakları açığa çıkarmakta ve yine onlar sayesinde zulmü ortadan kaldırmaktadır.

Ukaylî bunu *ed-Duafâ*'sında, Nakkâş, *Kitâbu'l-kudâti ve's-şuhûd* isimli eserinde, Deylemî, *Müsned*'inde, Banyâsî de *Cüz*'ünde İbn Abbâs'tan merfu bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Bir lafızda da **“açığa çıkarır”** ifadesi yerine **“ihya eder/dirilir”** ifadesi geçmektedir. Ukaylî de “Bu hadis sadece Abdussamed'in rivayeti olarak bilinmektedir” dedikten sonra

1447 İbn Ebi'd-Dünyâ, *Islâhu'l-mâl*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1993, s. 101, h.nr: 343.

1448 İbn Mâce, Et'ime 52.

1449 Gazzâlî, *İhyâ*, III, 94. Bu rivayet ileride 3148 no'lu rivayet olarak ayrıca zikredilecektir. (Çeviren)

1450 İbrahim 14/34.

“Bu, mahfûz değildir” değerlendirmesinde bulunur.¹⁴⁵¹ Hatta Sağânî, uydurma olduğunu açıkça ifade eder.¹⁴⁵²

Ancak Aliyyü'l-Kârî *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*'sında şöyle der: “Hâkim, bu hadis hakkında ‘İsnadı sahihtir’ demiştir. Suyûtî de İbnü'l-Cevzî'ye yönelttiği itirazlarını sıralarken, Zehebî'nin, Hâkim'in bu (sahih) değerlendirmesine itiraz etmediğini, sessiz kaldığını belirtmiştir.”¹⁴⁵³

Suyûtî ise *Dürer*'de şunları söyler: “Deylemî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği bir hadis olup **münkerdir**.”¹⁴⁵⁴

İbn Hacer de *et-Tuhfe*'de şöyle der:¹⁴⁵⁵ “**“Şahitlere değer verin! Zira Allah onlar sayesinde hakları açığa çıkarmakta ve yine onlar sayesinde zulmü ortadan kaldırmaktadır”** şeklindeki haber **zayıftır**. Hatta Zehebî ‘münkerdir’¹⁴⁵⁶ demiştir.”

Bu sayede Sağânî'nin biraz önce geçen sözündeki mübalağa anlaşılmış olmaktadır. İbnü'l-Mulakkîn de *Şerhu'l-Minhâc*'da bu hadisi kendi isnadıyla ve başlıktaki lafzıyla zikrettikten sonra şöyle demiştir: “Bu, herhangi birinden **mahfûz** bir hadis değildir. Ayrıca Berkânî de bunu **zayıf** saymıştır.”

1451 Ukaylî, *Duafâ*, III, 84, ravi nr: 1053.

1452 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 472, h.nr: 156. Sağânî'nin bu değerlendirmesini kendi eseri *Mevzûât*'ta tespit edemedik. (Çeviren)

1453 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 107-108, h.nr: 57. Ancak Hâkim'in -muhtemelen- *Müstedrek*'inde geçtiği söylenen bu rivayeti elimizdeki basılı nüshadan tespit edebilmiş değiliz. (Çeviren)

1454 Suyûtî, *Dürer*, s. 74, h.nr: 96.

1455 İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, X, 211.

1456 Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 63, ravi nr: 200, II, 620, ravi nr: 5074. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 275; Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 184 (Gumârî, hadisi teknik anlamdaki problemlerinin yanı sıra mana açısından da değerlendirir ve kesinlikle *bâtıl* olduğunu ifade eder. Zira Allah Rasûlü'nün döneminde özel olarak şahitlik görevini yerine getiren “şahitler” gibi bir oluşumdan söz edilemeyeceğini, böylesi bir yapının Hz. Peygamber'den asırlar sonra ortaya çıktığını vurgular); Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 438, h.nr: 2898. (Çeviren)

٥١٠- أَكْرِمُوا الضَّيْفَ وَاقْرَءُوا الضَّيْفَ؛ فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَنْ يَقْدَمُ بِرِزْقِهِ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَعَ رِزْقِ أَهْلِ النَّيْتِ.

510- Misafire değer verip ikramda bulunun, misafiri ağırlayın! Zira ev halkının rızkının yanı sıra o misafirin de rızkını ilk getiren, Cebrail aleyhissalâtü vesselâm'dır.

Deylemî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁴⁵⁷ Detaylı bir şekilde daha önce “إِذَا دَخَلَ الضَّيْفُ / *Misafir, bir topluluğun yanına girdiği zaman...*” diye başlayan hadiste geçmişti.¹⁴⁵⁸

٥١١- أَكْرِمُوا عَمَّتَكُمْ النُّخْلَةَ؛ فَإِنَّهَا خُلِقَتْ مِنْ فَضْلَةِ طِينَةِ أَبِيكُمْ آدَمَ، وَلَيْسَ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنْ شَجَرَةٍ وَلَدَتْ تَحْتَهَا مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، فَأَطْعِمُوا نِسَاءَكُمْ الْوُلْدَ الرُّطْبَ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ رَطْبٌ فَتَمْرٌ

511- Halanız sayılan hurma ağacına değer verin! Çünkü o, atanız Âdem'in arta kalan çamurundan yaratılmıştır. Allah katında, İmrân kızı Meryem'in altında doğum yaptığı (hurma) ağacından daha değerli bir ağaç yoktur. Bu sebeple yeni doğum yapmış kadınlarınıza taze hurma yedirin; tazesı yoksa kurusunu (yedirin).

Ebû Nuaym'ın ve *el-Emsâl* isimli eserinde Râmehurmuzî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri merfu bir hadistir.¹⁴⁵⁹ Ebû Ya'lâ da bunu *Müsned*'inde İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir. Sadece metindeki “ولدت/

1457 Deylemî, *Firdevs*, I, 68, h.nr: 199. Bu rivayetin isnadında tenkit edilen birden fazla ravi vardır. Özellikle de Ömer b. Hârûn el-Belhî hakkında *yalcı*, *metrûk* ve *çok zayıf* gibi olumsuz değerlendirmeler yapılmıştır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 228, ravi nr: 6237; Sehâvî, *Makâsîd*, I, 276, h.nr: 64, muhakkikin notu) -Çeviren-

1458 Aclûnî burada 227 no'lu hadisi işaret etmişse de orada detaylı bir açıklama yapmış değildir. Kanaatimizce Aclûnî asıl 196 no'lu hadisi kastetmektedir. Zira orada bu rivayet de dâhil olmak üzere konuyla ilgili daha geniş bilgi vermektedir. (Çeviren)

1459 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 123; Râmehurmuzî, *Emsâlü'l-hadîs*, thk. A. Abdülfettâh Temmâm, Beyrut 1409, s. 73. Bu rivayetin isnadında Heysemî'nin beyanına göre Mesrûr b. Saîd et-Temîmî adında *zayıf* bir ravi vardır. (Bk. *Mecma'*, V, 89, h.nr: 8306)

doğum yaptığı” lafzı yerine “نزلت/**oturduğu**” lafzı bulunmaktadır. Ayrıca (hurma ile ilgili kısmın) lafzı şöyledir: “**Çünkü o, Âdem’in yaratıldığı çamurdan yaratılmıştır. Ağaçlar arasında ondan başka döllenen bir ağaç da yoktur...**”¹⁴⁶⁰

Osman ed-Dârimî de bu hadisi şu lafızla eserine almıştır: “**Nifaslı kadınlarınıza taze hurma yedirin. Eğer tazeşi yoksa, kurusunu (yedirin). O, İmrân’ın kızı Meryem’in altında oturduğu ağaçtır.**” Ancak bu rivayetin isnadında zayıflık ve kopukluk (inkıtâ’) vardır. Öte yandan bir haberde de “**Nifas hâlindeki yiyeceği hurma olan kadının çocuğu halim selim olur**” ifadesi geçmektedir.¹⁴⁶¹

Yine ilgili hadise dair (İbn Hacer’in) *el-İsâbe*’deki rivayetin lafzı şöyledir: “**Halanız hurmaya değer verin. Çünkü o, Âdem’in yaratıldığı çamurdan yaratılmıştır.**” İbn Hacer bu rivayete ilişkin olarak “**İsnadında zayıflık ve kopukluk vardır**” demektedir.¹⁴⁶²

Suyûtî de *Dürer*’de şunları söyler: Ebû Ya’lâ ve Ebû Nuaym’ın **zayıf bir isnadla** İbn Abbâs’tan rivayet ettikleri bir hadis olup lafzı şöyledir: “**Halanız hurmaya değer verin. Çünkü o, Âdem’in yaratıldığı çamurdan yaratılmıştır.**”¹⁴⁶³

Yine sözü geçen iki muhaddisin İbn Abbâs’tan rivayet ettikleri bir diğer rivayetin lafzı da şöyledir: “**Hurma ağacına değer verin. Çünkü o, Âdem’in yaratıldığı çamurdan yaratılmıştır.**”

Bu konuyla alakalı olarak “**Hurma ne iyi maldır; çamura kök sarar, kurak ve çorak dönemde (ürün verip) doyurur**” hadisi de vardır. Şîrbînî’nin *Şerhu’l-ğâye* isimli eserde zikrettiği bir rivayet de şöyledir: “**Kurak ve çorak dönemde (ürün verip) doyuran halalarınız hurma ağaçlarına değer verin. O, Âdem’in çamurundan yaratılmıştır.**” (Şîrbînî daha sonra şöyle devam eder:) “Kur’ân’ın tamamında hurma, üzüm-den önce zikredilir. Öte yandan Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* hurmayı mü’mine benzetmiştir. Çünkü hurma baş kısmıyla su içer, başı

1460 Ebû Ya’lâ, *Müsned*, I, 353, h.nr: 455.

1461 Bu hadis daha önce 390 no’lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

1462 İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 635.

1463 Suyûtî, *Dürer*, s. 75, h.nr: 97.

kesildiği zaman ölür ve hurmanın her parçasından istifade edilir.” Ayrıca Kehf sûresinde üzümlün hurmadan önce zikredildiği¹⁴⁶⁴ notu da orada (Şirbînî’nin eserinde) geçmektedir.

٥١٢- أَكْرِمُوا الْعُلَمَاءَ؛ فَإِنَّهُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ.

512- Âlimlere değer verin, saygı gösterin. Çünkü onlar peygamberlerin mirasçılarıdır.

İbn Asâkir’in İbn Abbâs’tan; Hatîb ve Deylemî’nin de **zayıf bir isnadla** Câbir’den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴⁶⁵ Câbir’den gelen rivayette şöyle bir ilave bulunmaktadır: **“Kim onlara değer verip saygı gösterirse, Allah’a ve Rasûlü’ne değer vermiş ve saygı göstermiş olur.”**¹⁴⁶⁶

Öte yandan Deylemî’nin hadislerine dair İbn Hacer’in yaptığı tahrir çalışmasında bu hadis, Ebu’d-Derdâ’ya isnad edilmiş olup lafzı şöyledir: **“Âlimlere değer verip saygı gösterin ve onları ağırlayın. Ayrıca düşkünlere sevin ve onlarla birlikte oturun. Zenginlere de acıyın ve mallarına göz dikmeyin.”**¹⁴⁶⁷

٥١٣- أَكْرِمُوا الْغُرَبَاءَ؛ فَإِنَّ لَهُمْ شَفَاعَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَعَلَّكُمْ تَنْجُونَ بِشَفَاعَتِهِمْ.

513- Gariplere değer verin. Zira onların kıyamet günü şefaata hakkı vardır; belki de onların şefaatiyle kurtulursunuz.

Deylemî’nin Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettiği ve **“Gurbet diyarındaki gariپ (yabancı), Allah yolundaki mücahid gibidir”** diye başlayan bir hadisin parçasıdır. Yine Deylemî’ye ait İbn Abbâs’tan gelen **isnadsız** rivaye-

1464 Bk. Kehf 18/32.

1465 Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 127, h.nr: 1663; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXVII, 104, ravi nr: 4256.

1466 Câbir kanalıyla gelen rivayetin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 323, ravi nr: 3930; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 70, h.nr: 81; Suyûtî, *ez-Ziyâdât*, I, 171, h.nr: 191; Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 182; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 199, h.nr: 2678. (Çeviren)

1467 Deylemî, *Firdevs*, I, 76, h.nr: 224. Suyûtî, bu rivayetin isnadındaki Serriyy b. Âsım’ın hadis uyduran bir yalancı olduğunu belirtmektedir. (Bk. Suyûtî, *ez-Ziyâdât*, I, 172, h.nr: 192) -Çeviren-

tin lafzı ise şöyledir: **“Kim gurbet diyarında bir garibe (yabancıya) değer verirse, cennet ona vacip olur.”**¹⁴⁶⁸ Bu hadis ileride “الغریاء/garipler” ile ilgili olarak “فَإِنَّ لَهُمْ دَوْلَةً/Gariplere değer verin. Zira onların, devleti, güç ve itibarı olacak” lafzıyla gelecektir.¹⁴⁶⁹ Ancak bu da İbnü'l-Gars'ın¹⁴⁷⁰ dediği gibi **zayıf** bir hadistir.¹⁴⁷¹

۵۱۴- أَكْرِمُوا ظُهُورَكُمْ.

514- Bineklerinize değer verin.

Aliyyü'l-Kârî *Mevzûât*'ında İbn Teymiyye'den naklen şöyle demektedir: ¹⁴⁷² “Bu, uydurmadır. Nitekim Suyûtî'nin *Zeyl*'inde de ‘İbn Teymiyye’nin dediği gibidir’¹⁴⁷³ kaydı bulunmaktadır.”

1468 Deylemî, *Firdevs*, III, 112, h.nr: 4311.

1469 Aclûnî'nin işaret ettiği bu rivayet, kitabında yer almamaktadır. Zaten bu şekilde başlayan bir rivayet de alfabetik sıraya göre bu hadisten hemen sonra gelmeliydi. Eserine almayı planlayıp da unuttuğu bir hadis olabileceği gibi hadisin ikinci cümlesine baktığımızda, daha önce geçen 68 no'lu rivayeti kastetmiş olması ihtimali de bulunmaktadır. Ancak o rivayetin lafzı da **“Fakirlerin gözünde (onlara yaptığınız iyiliklerle) değeriniz ve hatırınız olsun.Çünkü kıyamet günü devran dönecek; onların devleti (güç ve itibarı) olacak”** şeklinde olup Aclûnî'nin işaret ettiğinden epey farklıdır. Vallahu a'lem. (Çeviren)

Bu rivayetin lafzında “binekler” anlamına gelen “ظُهُورُكُم/zuhûraküm” kelimesi, Aclûnî'nin metninde, “abdest suyu” anlamına gelecek şekilde “ظُهُورُكُم/ tahûraküm” şeklinde kaydedilmiştir. Oysa rivayetin yer aldığı kaynakta, ilgili ibarenin devamında **“Zira o (bineklerde) insanlar için faydalar vardır”** cümlesi yer almaktadır. (Bk. İbn Teymiyye, *Ehâdîsü'l-kussâs*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ, Beyrut 1988, s. 68, h.nr: 23) Dolayısıyla söz konusu kelime, çeviriye aktardığımız şekildedir. (Çeviren)

1470 Aclûnî'nin ileride sık sık atıfta bulunacağı bu zatın tam adı Garsüddîn b. Muhammed b. Ahmed el-Halîlî el-Medenî el-Ensârî'dir (ö. 1057). Muhaddis ve fakih olarak bilinen bu âlimin eserinin ismi de şudur: *Keşfü'l-iltibâs fî mâ hafîye alâ kesîrin mine'n-nâsi fi'l-ehâdîsi'l-mevzûa*. (Bilgi için bk. Bağdatlı İsmail Paşa el-Babânî, *Hedîyyetü'l-ârifîn*, İstanbul 1951, II, 282) Anlaşıldığı kadarıyla Aclûnî, -henüz el yazması hâlinde olup matbu hâle geldiğini bilmediğimiz- bu eserden, ismini verme gereği hissetmeden doğrudan müellifi zikretmek suretiyle aktarımlar yapmaktadır. (Çeviren)

1471 Sehâvî de bu husustaki rivayetlerin hiçbirinin sahih olmadığını (bâtıl olduğunu) belirtmektedir. (Bk. *Makâsîd*, III, 669, h.nr: 736) -Çeviren-

1472 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 105, h.nr: 54.

1473 Suyûtî, *ez-Ziyâdât*, II, 795, 798, h.nr: 1025.

٥١٥- أَكْرَمُوا الْكَاتِبَ وَالْخَيَّاطَ؛ فَإِنَّهُمَا يَأْكُلَانِ بِنُورِ أَبْصَارِهِمَا.

515- Kâtip ve terzilere değer verin, saygı gösterin. Zira bu ikisi, göz nuruyla (kazandıklarını) yerler.

Bu hadis araştırılıp incelenmelidir. Uydurma olabilir. Zira meslek ve zenaatlerin çoğu böyledir. (Yani onlar da el emeği, göz nuruyla kazanç elde etmektedirler.)

٥١٦- أَكْرَمُوا الْهَرَّ؛ فَإِنَّهُ مِنَ الطَّوَائِفِ عَلَيْكُمْ.

516- Kedilere ilgi gösterip değer verin. Çünkü onlar etrafınızda dolaşanlardır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁴⁷⁴ Bu lafızla bilinmemektedir. Ancak Mâlik, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim'in, Kebşe bint Ka'b b. Mâlik'ten rivayet ettiklerine göre, Ebû Katâde, içerisinde abdest suyu bulunan bir kabı, içmesi için dişi bir kediye uzatır, kedi de içer. Kebşe der ki: Ben (şaşkın bir şekilde) Ebû Katâde'ye bakınca bana "Hayret mi ediyorsun yeğenim?" diye sordu. Ben de "Evet" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: Şüphesiz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **"Bu kediler necis değildir. Onlar, etrafınızda dolaşan erkek ve dişi hayvanlardır."** Bir lafızda da **"Veya dişi hayvanlardır"** şeklindedir.¹⁴⁷⁵

Yine Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin, Dâvûd b. Salih et-Temmâr'dan, onun da annesinden rivayetlerine göre (kendisini azad eden) hanımefendisi onu (Dâvûd'un annesini) bir miktar keşkek yemeği ikram etmek üzere Âişe'ye gönderir. Dâvûd'un annesi olayın gerisini şöyle anlatır: Âişe *radıyallahu anhâ*'ya geldiğimde namaz kılmakta olduğunu gördüm. (Namazda olduğu hâlde) bana yemeği (bir yere) bırakmamı işaret etti. Bunun üzerine bir dişi kedi gelip o keşkekten yedi. Âişe de namazı bitirince gelip kedinin yediği yerden yedi ve şöyle dedi: "Şüphesiz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **'Bu kediler necis değildir. Onlar**

1474 Gazzî, *İtkân*, I, 103, h.nr: 259.

1475 Ebû Dâvûd, Tahâret 36; Tirmizî, Tahâret 69; Nesâî, Tahâret 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 316, h.nr: 22636; Mâlik, *Muvatta*, Tahâret 13; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 114, h.nr: 1299; Hâkim, *Müstedrek*, I, 263, h.nr: 567.

etrafınızda dolaşan hayvanlardandır.’ Ayrıca ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kedinin içtiği suyun arta kalan kısmından abdest aldığı görmüşüm.”¹⁴⁷⁶

İbnü’l-Gars da şöyle der: **“Erkek ve dişi kedilere ilgi gösterin, değer verin. Çünkü bunlar etrafınızda dolaşan hayvalardandır”** hadisini bu lafızla zikreden birini göremedim. Ancak hadisin birinci kısmını destekleyen delil, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kediye su tasını uzatması hâdisesidir. İkinci kısmını destekleyen delil ise, Ahmed b. Hanbel’in Ebû Katâde’den **hasen bir isnadla** rivayet ettiği şu hadistir: **“Kedi, hane hal-kindandır ve o, etrafınızda dolaşan erkek veya dişi hayvanlardandır.”**¹⁴⁷⁷

٥١٧- أَكَلَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- الزُّطْبَ بِالْقَثَاءِ، وَاشْتَعَانَ بِيَدَيْهِ جَمِيعًا.

517- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* taze/yaş hurmayı acurla birlikte yemiş ve her iki elini de kullanmıştır.

Ahmed b. Hanbel’in rivayetine göre, Abdullah b. Ca’fer şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i en son gördüğümde bir elinde birkaç taze hurma, diğerinde acur vardı; bir ondan yiyor, bir ötekenden ısıırıyordu.¹⁴⁷⁸ Bu hadisi “her iki elini de kullandığını” ifade eden kısmı haricinde Buhârî ve Müslim de rivayet etmişlerdir.¹⁴⁷⁹

İbn Ebî Şeybe, İbn Adiy, Taberânî ve Beyhakî’nin Enes *radiyallahu anh*’dan rivayetlerine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sağ eline taze hurmayı, sol eline de karpuzu alıyor ve taze hurmayı karpuzla birlikte yiyordu. Karpuz, onun en çok sevdiği meyve idi.¹⁴⁸⁰ Fakat bu hadisin isnadında **Yusuf b. Atıyye es-Saffâr** adında, zayıf olduğu konusunda **ittifak edilmiş bir ravi** bulunmaktadır.

1476 Ebû Dâvûd, Tahâret 36; İbn Mâce, Tahâret 32 (İbn Mâce’de bu rivayetin son cümlesiyle aynı manaya gelen bir ifadeyi tespit edebildik). -Çeviren-

1477 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 316, h.nr: 22637.

1478 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 278, h.nr: 1749. *Müsned*’in tahrir ve tahkikini yapan Şu’ayb el-Arnaût, bu rivayette Nasr b. Avn isimli zayıf bir ravinin yanı sıra bir inkıtân olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1479 Buhârî, Et’ime 39; Müslim, Eşribe 147.

1480 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-levsat*, VIII, 44, h.nr: 7907; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 482; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VIII, 129, h.nr: 5593.

Öte yandan Ebû Bekir eş-Şâfiî de *Fevâid*'inde **zayıf bir isnadla** Enes *radiyallahu anh*'dan şunu rivayet etmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün sağ eliyle taze hurma yerken, sol eliyle de hurma çekirdeklerini tutuyordu. Derken yanından bir koyun geçti. Allah Rasûlü de çekirdekleri yemesi için ona doğru uzatınca, koyun onun sol avucundan yemeye başladı; bu arada kendisi de hurmaları bitirinceye kadar sağ eliyle yemeye devam etti.

٥١٨ - أَكَلْتَانِ فِي يَوْمٍ سَرَفَ.

518- Bir günde iki öğün yemek israftır.

Bu şekilde meşhur olmuştur ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettiği şu hadise yakın anlamdadır: **“Her gün bir öğünden fazla yemek israftır.”** Rivayetin Beyhakî'deki tamamı ise şöyledir: **“Allah da israf edenleri sevmez.”**¹⁴⁸¹

٥١٩ - أَكَلُ الطَّيْنِ حَرَامٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ.

518- Çamur yemek her Müslümana haramdır.¹⁴⁸²

Deylemî, bu hadisi Enes'ten merfu olarak aktarmıştır. Ayrıca **isnadsız** ve merfu bir şekilde Câbir'den de rivayet etmiştir. Lafzı da şöyledir: **“Çamur yemek nifaka yol açar.”** Yine Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Çamur yemek, dişlerle tırnak kesmek ve sakalı kesmek vesvesedendir.”**¹⁴⁸³

Bu konuda Ebu'l-Kâsım b. Mende'nin bir eseri bulunmaktadır. Keza Deylemî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan naklettiği bir hadis de şöyledir: **“Ey Humeyra! Çamur yeme! Çünkü onda üç özellik vardır: Hastalığa**

1481 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 457, h.nr: 5277. Ancak Beyhakî, naklettiği bu rivayetin sonunda “isnadında zayıflık vardır” demektedir. Ayrıca bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 976, h.nr: 2. Hatta rivayetin uydurma olduğu da iddia edilmiştir. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XI, 600, h.nr: 5362. (Çeviren)

1482 Toprak ve çamur yemenin bir hastalık türü mü, yoksa bir tedavi şekli mi olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160620_vert_fut_toprak_yemek (Çeviren)

1483 Deylemî, *Firdevs*, I, 419, h.nr: 1700-1702.

sebeb olur, karnı şişirir ve rengi sarartır.”¹⁴⁸⁴ Dârekutnî’nin Âişe radi-yallahu anhâ’dan rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“Ey Humeyra! Çamur yeme; çünkü o, rengi sarartır.”** Beyhakî de bu hadise dair **“Bu konuyla alakalı hiçbir şey sahih değildir”** değerlendirmesinde bulunur.¹⁴⁸⁵

Öte yandan Suyûtî de *Dürer*’de Zerkeşî’nin yaklaşımını esas alarak şöyle der: “Çamur yeme ve bunun haram oluşuyla ilgili hadisler hakkında bazıları müstakil bir cüz tasnif etmiştir. Bu konudaki hadisler de **sahih değildir.**”¹⁴⁸⁶

Fakat Aliyyü’l-Kârî *el-Mevzûât*’ında şöyle demiştir:¹⁴⁸⁷ Derim ki: Hadislerin sahih olmayışı, hasen veya zayıf sayılmamasını gerektirmez. Nitekim Suyûtî, *el-Câmiu’s-sağîr*’inde Taberânî’nin Ebû Hureyre’den rivayet ettiği merfu bir rivayet olarak zikretmiştir: **“Kim çamur yerse, kendi ölü-müne (intiharına) yardım etmiş gibidir.”**¹⁴⁸⁸

Ben de (Aclûnî) derim ki: Suyûtî’nin bu hadisi *el-Câmiu’s-sağîr*’de zikretmiş olması da onun makbul olmasını gerektirmez. Zira onun bir kısım hadislerine, uydurma olduğu gerekçesiyle itiraz edilmiştir.¹⁴⁸⁹ Bu nok-tayı iyi düşün.

٥٢٠ - الأكل في السوق ذناءً.

520- Çarşıda yemek yemek düşüklüktür.

Taberânî ve İbn Adiy’in Ebû Ümâme’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. **İsnadı da zayıftır.** Abd b. Humeyd, İbn Adiy ve Hatîb ise bunu Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.¹⁴⁹⁰

1484 Deylemî, *Firdevs*, V, 431, h.nr: 8648.

1485 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 19, h.nr: 19718-19720.

1486 Zerkeşî, *Leâli*, s. 155, h.nr: 12; Suyûtî, *Dürer*, s. 218, h.nr: 479.

1487 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 108, h.nr: 58.

1488 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VI, 253, h.nr: 8044.

1489 Nitekim Münâvî Suyûtî’nin eserine aldığı bu rivayetin uydurma olduğuna dair nakillerde de bulunmaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 83. Ayrıca ilgili rivayetin bâtil ve uydurma olduğuna dair bk. İbn Ebî Hâtîm, *İlelü’l-hadîs*, IV, 362, h.nr: 1487; İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 31 vd.) -Çeviren-

1490 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VIII, 249, h.nr: 7977; İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 275; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 274, h.nr: 972. Ayrıca bu rivayetin zayıf olduğuna dair

Bu noktada şöyle denilmiştir: “Bu hadisle çelişki arz eden hadis Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Hibbân’ın İbn Ömer’den rivayet ettikleri ve Tirmizî’nin de sahih saydığı şu hadistir: Biz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde yürürken yemek yedik ve ayaktayken su içerdik.”¹⁴⁹¹

Ben de derim ki: İbn Ömer’in hadisinde, derinlikli bakabilen kimseler için çelişkiye delalet eden hiçbir şey yoktur. Evet, ayakta su içmek tenzihen mekruhtur. Bu hususta aktarılan nükteli rivayetlerden biri de şöyledir: Adamın biri yolda yemek yediği için ayıplanınca şöyle demiş: “Canım yemek istedi ve yanımda da ekmek vardı. Ben de (iştahımı) geciktirmemeyi düşündüm. Çünkü ‘zenginin geciktirmesi zulümdür!’”¹⁴⁹²

٥٢١ - أَكَلُ الْهَرِيسَةِ.

521- Keşkek yemek.

Bu konuda sabit (sahih) olan hiçbir şey yoktur. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûat*’ında şöyle der:¹⁴⁹³ **“Cebrail, kendisine cinsî münasebet konusundaki zaafımı (iktidarsızlığımı) şikâyet edince beni keşkeğe yönlendirdi, -bir rivayete göre de: bana keşkek yemeyi emretti-”** hadisi uydurmadır.¹⁴⁹⁴ Zayıf olduğu da söylenmiştir. Muâz’ın sözü de şöyledir: Muâz “Ey Allah’ın Rasûlü! Cennetten bir yemek getirdin mi hiç?” diye sordu. Allah Rasûlü **“Evet, keşkek getirdim ve onu yedim. Gücüme kırk adam gücü ve kırk kadınla cinsî münasebette bulunabilme gücü kattı”** buyurdu. Bu sebeple Muâz da yaptığı her yemekte mutlaka keşkek ile başladırı. Bu hadisi Muhammed b. el-Haccâc el-Lahmî uydurmuştur. Bu zât, keşkek hadisiyle meşhur biriydi. Hadisin çoğu versiyonunun ekseninde bu şahıs

ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma’*, V, 24, h.nr: 7920; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 452, h.nr: 3; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi’z-zaîfe*, V, 484, h.nr: 2465. (Çeviren)

1491 Tirmizî, *Eşribe* 11; İbn Mâce, *Et’ime* 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 113, h.nr: 5874; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 141, h.nr: 5322.

1492 Bu son cümle ileride 2315 no’lu hadis olarak gelecektir. Hadis normalde, borcunu ödeyebilecek ölçüde zengin olduğu hâlde bunu savsaklayıp erteleyen birinin, bu tutumuyla, alacaklısına zulmettiğinden bahsetmektedir. Burada ise ekmeği olduğu için kendini “zengin” sayan birinin, bu ekmeğe duyduğu ihtiyacı ertelemesinin zulüm olacağı gibi farklı bir bağlamda ele alınmaktadır. (Çeviren)

1493 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûat*, s. 109, h.nr: 59.

1494 Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 466, h.nr: 6.

vardır. Ayrıca birtakım yalancılar, bu hadisi rivayet hırsızlığı (sirkatü'l-hadis)¹⁴⁹⁵ yoluyla kendilerine mal etmişlerdir.

Öte yandan İbn Hacer el-Mekkî'nin Tirmizî'nin *Şemâil*'ine yaptığı şerhinde geçtiğine göre Taberânî'nin, *el-Evsat*'ında **“Cebrail, gece namazında belimi güçlendirmek (direncimi artırmak) için bana keşkek yedirdi”** rivayeti yer almaktadır. Bu da “uydurma” denilerek reddedilmiştir.

Yine İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye* adlı eserinde şunları söyler:¹⁴⁹⁶ Bu hadisi İbnü's-Sünnî, Ebû Nuaym ve Hatîb, ravileri arasında **yalancı** birinin bulunduğu bir isnadla rivayet ederler. Bu sebeple İbnü'l-Cevzî de bunu *Mevzûât* isimli eserine almıştır.¹⁴⁹⁷

Öte yandan Münâvî de **“Cebrail bana bir tencere (yemek) getirdi ve ben de ondan yedim. Bu sayede bana cinsî münasebette kırk erkek kuvveti verildi”** hadisinin şerhinde şu açıklamayı yapar:¹⁴⁹⁸ “Allah Rasûlü, o tencereden yenilen yemeğin ne olduğunu burada açıklamamakla birlikte Dârekutnî'nin Câbir ve İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri hadiste izah etmiştir: **‘Cebrail, belimi güçlendirmek ve namaz kılabilme direncini elde edebilmem için bana keşkek yedirdi.’** Ancak Zehebî bu hadis hakkında ‘Bu, vâhîdir’ demiş, bazıları da ‘çok zayıf’ değerlendirmesinde bulunmuştur. Hatta [bu hadisin uydurma olduğuna dair]¹⁴⁹⁹ Hafız İbn Nâsiruddîn, *Ref'u'd-desîse an ahhbâril-herîse*” isimli müstakil bir cüz telif etmiştir.”

1495 Hadis terminolojisinde hadis hırsızlığı (*sirkatü'l-hadis*) olarak bilinen terim, değişik tariflerinin yanı sıra genel manada bir ravinin rivayeti olarak meşhurken rivayeti garib göstermek, ona ilgi çekmek veya daha başka bir maksatla asıl ravisi yerine aynı tabakadan başka bir raviyi koymak suretiyle rivayet edilen hadisi ifade etmektedir. (Bk. Mehmet Efendioğlu, “Mesrûk,” *DİA*, XXIX, 336) -Çeviren-

1496 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 122, h.nr: 138.

1497 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 16-18. Rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 38, h.nr: 7993; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'îfe*, II, 133, h.nr: 690.

1498 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 99.

1499 Köşeli parantez içindeki bu cümle Aclûnî'de yer almadığı için, öneminden dolayı Münâvî'nin ilgili eserinden aktarılmıştır. (Çeviren)

٥٢٢- أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا.

522- Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâkı en güzel olanıdır.

Ebû Ya'lâ'nın, *el-Künâ*'da Hâkim'in ve İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Enes'ten; Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Ebû Dâvûd ve diğerlerinin de Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Bu konuda daha başka rivayetler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de Tirmizî, Nesâî ve Hâkim'in rivayet ettiği ve Hâkim'in "Bu hadisin ravileri, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre güvenilir kimselerdir" dediği hadistir. Nesâî'nin rivayetinde geçen lafzı da şöyledir: **"Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâkı en güzel olan ve ailesine karşı en yumuşak ve nazik davranandır."**¹⁵⁰⁰

Taberânî'nin Ebû Saîd'den rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **"Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâkı en güzel olanıdır. Bunlar, gönülleri engin; başkalarıyla ülfet edebilen (hoş geçinen) ve kendileriyle ülfet edilebilen kimselerdir. Zira başkasıyla ülfet edemeyen ve kendisiyle de ülfet edilemeyen kimsede hayır yoktur."**¹⁵⁰¹ Tirmizî de rivayet ettiği hadis hakkında **"hasen-sahih"** değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹⁵⁰²

İbn Hibbân ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre kanalıyla naklettikleri rivayetin lafzı da şöyledir: **"Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâkı en güzel olanıdır. Sizin en hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlarınızdır."**

Öte yandan İbnü'n-Neccâr'ın Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **"Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâkı en güzel olanıdır. Müslüman da ancak diğer Müslümanların dilinden ve elinden emin oldukları kimsedir."**

1500 Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, Radâ' 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 364, h.nr: 7402; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 256, h.nr: 9109; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 237, h.nr: 4240; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 227, h.nr: 479; Hâkim, *Müstedrek*, I, 43, h.nr: 1; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 323, h.nr: 20783.

1501 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 362, h.nr: 605.

1502 *Keşfü'l-hafâ*'nın metninde buradaki "hasen-sahih" değerlendirmesinin Nesâî tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Ancak ilgili kayıt Tirmizî, Radâ' 11'de yer aldığı gibi Nesâî'nin böyle bir değerlendirme tarzı bulunmamaktadır. (Çeviren)

٥٢٣- أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ، وَقَتْلُ النَّفْسِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَشَهَادَةُ الزُّورِ.

523- En büyük günah, Allah'a ortak koşmak, (haksız yere) bir cana kıymak, anne-babaya itaatsizlik etmek ve yalancı şahitlik yapmaktır.

Buhârî ve Müslim'in Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁰³

٥٢٤- أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ حُبُّ الدُّنْيَا.

524- En büyük günah, dünya sevgisidir.

Deylemî'nin İbn Mes'ûd *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadis olup **zayıftır**.¹⁵⁰⁴

٥٢٥- أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ سُوءُ الظَّنِّ بِاللَّهِ.

525- En büyük günah, Allah hakkında sû-i zan beslemektir.¹⁵⁰⁵

Bu hadisi, Deylemî ve İbn Merdûye **zayıf** bir isnadla İbn Ömer *radıyallahu anhumâ*'dan rivayet etmişlerdir.¹⁵⁰⁶

٥٢٦- أَكْثَرُ عَذَابِ الْقَبْرِ مِنَ الْبَوْلِ.

526- Kabir azabının çoğu idrardan (sakınmamaktan)dır.

İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Beyhakî ve Hâkim'in Ebû Hu-reyre *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. **İsnadı da hasendir**.¹⁵⁰⁷

1503 Buhârî, Şehâdât 10, Edeb 6, İsti'zân 35, İstîtâbe 1; Müslim, İmân 143.

1504 Deylemî, *Firdevs*, I, 364, h.nr: 1468. Hadisin *zayıf* olduğuna dair bilgi için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 77; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 403, h.nr: 2871. (Çeviren)

1505 Allah hakkındaki sû-i zan, O'nun lütuf ve rahmetinden umudunu kesmek; hüsn-i zan ise, söz konusu umudu hiçbir zaman yitirmemek anlamına gelir. (Çeviren)

1506 Deylemî, *Firdevs*, I, 364, h.nr: 1469. Rivayetin isnadının *zayıf* olduğuna dair bilgi için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 411; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 78. (Çeviren)

1507 İbn Mâce, Tahâret 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 77, h.nr: 8331; Bezzâr, *Müsned*, XVI, 119, h.nr: 9201; Hâkim, *Müstedrek*, I, 293, h.nr: 653; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 578, h.nr: 4141. Hâkim bu hadis hakkında "Buhârî ve

٥٢٧- التَّمَسُّوا الْخَيْرَ عِنْدَ حَسَّانِ الْوُجُوهِ.

527- Hayrı, güzel yüzlülerde dileyin.

Taberânî ve Ebû Ya'îlâ'nın Yezîd b. Husayfe kanalıyla babasından, onun da dedesinden merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁰⁸ Öte yandan Temmâm da *Fevâid*'inde bunu **ceyyid bir isnadla** İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir. Buhârî de *Târîh*'inde Âişe *radiyallahu anhâ*'dan nakletmektedir. İbn Hacer'in de belirttiği gibi bu hadise "uydurmadır" diyenin görüşüne de itibar edilmez. Zira bu hadisin, Enes, Câbir, Âişe, İbn Abbâs, İbn Ömer, Ebû Bekre, Ebû Hureyre ve Yezîd el-Kasmelî kanalıyla gelen tarikleri bulunmaktadır.¹⁵⁰⁹ Çoğunun lafzı da **"Hayrı, güzel yüzlülerde talep edin"** şeklindedir. Kasmelî'nin rivayetinde de **"Birtakım ihtiyaçları talep ettiğinizde, onları güzel yüzlülerde talep edin"** lafzıyla gelmiştir. Yine bir rivayette **"İhtiyaçlarınızı ve hayrı talep edin"** şeklinde geçmekte; bir diğer rivayette ise **"Hayrı -veya ravi: iyiliği, dedi- talep edin"** ifadesi yer almaktadır. Bazılarında da şöyle bir ilave bulunmaktadır: **"Senin ihtiyacını giderdiği zaman güler yüzle giderir; gidermeyip geri çevirdiğinde de güler yüzle geri çevirir. Nice güzel yüzlü kimse vardır ki, kendisine bir ihtiyaç için gelindiğinde çirkinleşir. Nice çirkin yüzlü kimse de vardır ki, kendisine bir ihtiyaç için başvurulduğunda güzelleşir."** Buna benzer başka bir lafız da vardır. İbn Abbâs, "Nice çirkin suratlı adamlar var ki, çok fazla ihtiyaç karşılamışlardır" denildiğinde şu cevabı vermiştir: "Kuşkusuz burada, talep sırasındaki yüz güzelliği/güler yüzlülük kastedilmiştir."¹⁵¹⁰ Ukaylî de şu lafızla rivayet etmektedir: **"Hayrı, güzel yüzlülerde talep edin. Hayırlılarının isimlerini kullanın. Bir kavmin soylu ve seçkin insanı size geldiği zaman ona değer verip ikramda bulunun."** Bu hadisin

Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Herhangi bir illeti olduğunu da bilmiyorum" demekte, Zehebî de bu hususta ona muvafat etmektedir. (Çeviren)

1508 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XXII, 396, h.nr: 983. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ebû Ya'îlâ'da geçen rivayet (bk. *Müsned*, VIII, 199, h.nr: 4759), Yezîd b. Husayfe değil, Hz. Âişe kanalıyla gelmekte olup daha önce 394 no'lu rivayet olarak geçen hadisin lafzıyla aktarılmaktadır. (Çeviren)

1509 Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, II, 726, h.nr: 1246; Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, VIII, 199, h.nr: 4759; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 129, VI, 176, h.nr: 3787, 6117; a.mlf, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XI, 81, h.nr: 11110; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, s. 384, h.nr: 661.

1510 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 160.

bütün kanalları zayıftır. Hatta bazılarının zayıflığı diğerlerinden daha şiddetlidir.¹⁵¹¹

Bu rivayetlerin en iyisi ise, Temmâm'ın *Fevâid*'inde İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği “*اَلْتَمِسُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حَسَّانِ الْوُجُوهِ*”/**Hayrı, temiz yüz-lülerde dileyin**” hadisidir. Keza Buhârî'nin, *Târîh*'inde, Âişe radiyallahu anha'dan aktardığı rivayet de böyledir. Bu hadisin isnadında da **metrûk** bir ravi vardır; ancak hadis, Sehâvî'nin *Leâli*'ye uyarak¹⁵¹² *Makâsıd*'da da işaret ettiği üzere uydurma değildir.¹⁵¹³

Hatta Şeyh Mer'î el-Hanbelî, *Tahsînu't-turuki ve'l-vücûh fî kavlihi aleyhissalâtü vesselam utlubu'l-hayra inde hisânî'l-vücûh* ismini verdiği eserinde,¹⁵¹⁴ ilgili hadisin tariklerini naklettikten sonra, Suyûtî'nin, *ed-Dürerü'l-masnûa*'sından¹⁵¹⁵ naklen onun “Benim inancıma göre¹⁵¹⁶ bu hadis, hasen-sahihtir” dediğini aktarır.¹⁵¹⁷

1511 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 483, h.nr: 163.

1512 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 485, h.nr: 163. Burada Aclûnî, Sehâvî'nin *Leâli*'ye tabi olarak bu hükmü verdiğini söylemektedir. Ancak Zerkeşî'nin ilgili eserinde böyle bir hadisten söz edilmediğini görmekteyiz. Sehâvî'nin, *Makâsıd*'da bu konuda delil olarak gösterdiği kişi aslında hocası İbn Hacer'dir. Nitekim “Hocamızın da işaret ettiği gibi bu metne uydurma hükmünü verme imkânı yoktur” cümlesini kullanmaktadır. Kanaatimizce Aclûnî'nin buradaki yanılışı, başta da belirttiğimiz gibi *Leâli* adlı eserin Zerkeşî'ye değil, İbn Hacer'e ait olduğunu zannetmesi ve ilgili değerlendirmeyi İbn Hacer üzerinden o esere dayandırmış olmasıdır. Vallahu a'lem. (Çeviren)

1513 Hadis hakkında uydurma hükmünü verenlerden biri de Sağânî'dir. Bk. *Mevzûât*, s. 56, h.nr: 91. Buna dair Ukaylî, İbn Kayyim el-Cevziyye ve diğer ilim ehlinde aktardığımız görüşler daha önce 394 no'lu hadisin değerlendirmesinde geçmişti. Oraya müracaat edilebilir. (Çeviren)

1514 Şeyh Mer'î el-Hanbelî'nin bu eserin eleştirisi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 385-386, h.nr: 2855. (Çeviren)

1515 Suyûtî'nin biri *ed-Dürerü'l-müntesira*, diğeri de *el-Leâliü'l-masnûa* olmak üzere iki ayrı eseri vardır. Kanaatimizce Aclûnî burada iki eserin isimlerini birleştirerek tek bir eser hâline getirmiş ve Suyûtî'ye ait olmayan bir kitap ismi çıkarmıştır. Nitekim iki eserde yaptığımız inceleme sonucunda burada aktarılan değerlendirmenin, *ed-Dürer*'de değil, *el-Leâliü'l-masnûa*'da geçtiğini tespit ettik. (Bk. a.g.e., II, 68) -Çeviren-

1516 Aclûnî'nin metninde bu kelime, *benim tenkidime göre* gibi bir anlama gelecek şekilde “في نقدي” olarak kaydedilmiştir. Oysa Suyûtî'nin eserinin orijinalinde bu ibare *inancıma göre* manasındaki “في معتقدي” tarzında kayıtlıdır. Kanaatimizce doğrusu bu olduğu için çeviride bunu esas aldık (Çeviren)

1517 Suyûtî, *Leâli*, II, 68.

Necmüddîn el-Gazzî de hadisin tarikleri hakkında “Her biri diğerini takviye etmektedir” ifadesini kullanır.¹⁵¹⁸

Bu hadisin tariklerinden biri de İbnü'n-Neccâr'ın *Târîhu Bağdâd* isimli eserinde Ali *radiyallahu anh'*dan rivayet ettiği şu hadistir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“İhtiyaçlarınızı aydınlık yüzlerde talep edin. Bana bir haberci (elçi) göndereceğiniz zaman, yüzü güzel ve adı güzel birini gönderin.”** Hafız Silefî, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet eder: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“İhtiyaçlarınızı talep ettiğiniz zaman onları insanlardan talep edin.”** (Sahâbîler) “Bu insanlar kimlerdir ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordular. O da **“(Öncelikle) Kur'ân ehlidir”** buyurdu. “Sonra kimdir ey Allah'ın Rasûlü?” dediler. **“Sonra ilim ehlidir”** diye karşılık verdi. “Peki, sonra kimdir ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordular. **“Sonra aydınlık yüzlülerdir”** buyurdu.

Bu kapsamdaki hadislerden biri de Ebu's-Şeyh'in Abdullah b. Cevâd ve Ziyâde b. Rabîa'dan rivayet ettiği şu hadistir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Cennette cömertlik adı verilen bir ağaç vardır ve hiçbir cimri cennete giremeyecektir. Eğer iyilik arıyorsanız, onu güzel yüzlü adamlarda arayın.”** Yine bu çerçevedeki hadislerden biri de Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da **zayıf bir isnadla** İbn Abbâs'an rivayet ettiği şu hadistir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Allah kime güzel bir yüz ve güzel bir isim nasip etmiş ve onu, itibarının zedelenmediği bir konumda bulundurmuşsa, o kimse Allah'ın seçkin kullarından biridir.”**¹⁵¹⁹

Bu hadis hakkında eski ve yeni pek çok şiir söylenmiştir. Biz bu şiirleri daha önce **“اطلبوا الخير/Hayrı (güzel yüzlülerde) talep edin”** hadisi kapsamında arz etmiştik, oraya bakabilirsin.¹⁵²⁰ Orada zikredilmeyen şiirlerden biri de bazılarına ait olan şu beyitlerdir:

“Efendim, insanların en temiz ve güzel yüzlüsüsün sen.

Benim şefaathim ol o korkunç, sevimsiz günde

Zira bir hadis rivayet etmiş senin kıymetli sahâben:

‘Hayrı, güzel yüzlülerde talep edin’ diye!”

1518 Gazzî, *İtkân*, I, 105, h.nr: 263.

1519 Bu ve diğer ilgili genel değerlendirmeleri daha önce 394 no'lu rivayette aktarmıştık. Oraya bakılabilir. (Çeviren)

1520 Bk. 394 no'lu hadis.

528- Rızkı nikâhla (evlenmek suretiyle) arayın.

Sa'lebî'nin, *Tefsîr*'inde; Deylemî'nin de bir ravisinde zayıflık bulunan (fîhi lîn) bir isnadla İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵²¹ Ancak başka bir sahâbî kanalıyla gelen benzer muhtevaya sahip bir hadis de vardır. O da Bezzâr'ın, *İlel*'de Dârekutnî'nin, ayrıca Hâkim ve İbn Merdûye'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan merfu olarak aktardıkları şu hadistir: **“Kadınlarla evlenin. Çünkü kadınlar malı getirirler.”**¹⁵²² Dârekutnî ve Bezzâr “Bu hadisi Selm b. Cünâde **mürsel** olarak rivayet etmektedir” demişlerdir. Sehâvî de *Makâsıd*'da “Bu hadis, o ikisinin (Bezzâr ve Dârekutnî'nin) dedikleri gibidir” demiştir.¹⁵²³

Yine Sa'lebî'nin İbn Aclân'dan rivayet ettiğine göre, bir adam Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ihtiyacını ve fakirliğini şikâyetle gidince Allah Rasûlü ona **“Evlenmelisin!”** buyurmuştur.

Abdurrezâk da Ömer *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir.¹⁵²⁴ “Zenginliği evlenmek suretiyle talep etmeyen bir adama hayret ederim. Zira Allah Teâlâ, Kitabı'nda şöyle buyurur: **‘Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir.’**”¹⁵²⁵

Kaffâl da *Mehâsinu's-şerîa*'da şöyle der: Allah Teâlâ, evlenilmesi hâlinde zenginliği vaat etmiş ve şöyle buyurmuştur: **“Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışta olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir...”**¹⁵²⁶

Bu manadaki hadislerden biri de İbn Hibbân ve Hâkim'in *Sahîh*'lerinde Ebû Hureyre'den merfu olarak nakledilen şu hadistir: **“Allah'ın üç kişiyi zengin etmesi veya onlara yardımda bulunması O'nun üzerine bir haktır: Allah yolundaki mücahid, (efendisine söz**

1521 Deylemî, *Firdevs*, I, 88, h.nr: 282.

1522 Heysemî, *Keşfu'l-estâr*, II, 149, h.nr: 1402; Dârekutnî, *İlel*, XV, 61, h.nr: 3834; Hâkim, *Müstedrek*, II, 174, h.nr: 2679.

1523 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 490, h.nr: 164.

1524 Abdurrezâk, *Musannef*, VI, 173, h.nr: 10393 (benzer manada bir lafız olarak geçmektedir).

1525 Nur 24/32.

1526 Nur 24/32.

verdiği miktarı) ödemek isteyen mükâteb köle ve iffet niyetiyle evlenen kişi.” Bir lafızda da **“والناكح ليستعفف/İffetini korumak için evlenen kişi”** şeklinde geçmektedir.¹⁵²⁷

İbn Menî‘in Ebû Hureyre‘den merfu olarak naklettiği hadis ise şöyledir: **“Allah’ın haram kıldıklarına düşmeden iffetli kalmak maksadıyla evlenen kimseye yardım etmek, Allah’ın üzerine bir haktır.”**

Yine Deylemî’nin Ebû Ümâme ve Câbir‘den rivayet ettiği hadis ise **“Allah’ın üç kişinin ihtiyaçlarını karşılaması hak ve vaciptir”** diye başlar ve bu üç kişi arasında **“iffetini korumak niyetiyle evlilik yapan kimseyi”** de sayar.

Hâris b. Ebi’s-Sâmit’in *Müsned*’inde İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği merfu bir hadiste **“Üç hâl vardır ki, kim bu hâllerde borçlanır sonra da borcunu ödeyemeden ölürse, Allah onun borcunu öder”** buyurulduktan sonra bu kişiler arasında **“bekârlıkta kendi adına günaha (zinaya) düşme endişesi taşıyan ve bu sebeple borçlanarak iffetini korumaya çalışan adam”**dan söz edilmektedir.

İbnü’d-Deyba‘ *et-Temyîz*’de şöyle demektedir: Bu hadis mana olarak halkın dilinde şu lafızla dolaşmaktadır: **“Fakir de olsanız evlenin; Allah sizi zengin eder.”**¹⁵²⁸

Bu hadis, Âişe *radiyallahu anhâ*‘dan merfu olarak rivayet edilen **“Rızık, yerin görünmeyen alt kısımlarında (yani ziraatte) arayın”** hadisiyle çelişmez. Nitekim Urve b. ez-Zübeyr de **“Ziraate yönelin”** demekte ve şu beyti tekrar etmekteydi:

**“Yerin görünmeyen alt kısımlarıyla uğraş ve onun Mâlikine dua et,
Belki bir gün duana icabet edilir de rızıklandırılırsın.”**

٥٢٩- التَّمِسُوا الرِّزْقَ فِي خَبَايَا الْأَرْضِ.

529- Rızık, yerin görünmeyen alt kısımlarında arayın.

1527 İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 339, h.nr: 4030; Hâkim, *Müstedrek*, II, 174, 236, h.nr: 2678, 2859. Hâkim, bu hadisin Müslim’in şartına göre sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de bu konuda ona muvafak etmektedir. (Çeviren)

1528 İbnü’d-Deyba‘, *Temyîz*, s. 31.

Dârekutnî ve Beyhakî, Âişe *radiyallau anhâ*’dan rivayet etmişlerdir.¹⁵²⁹
Bu hadis daha önce “اطلبوا الرِّزْقَ/*Rızkı talep edin...*” lafzıyla geçmişti.¹⁵³⁰

٥٣٠ - التَّمَسُّوْهَا فِي الْعَشْرِ الْاَوَاخِرِ.

530- Onu (Ramazan’ın) son on günü içinde arayın!

Burada Allah Rasûlü, Kadir gecesini kastetmektedir. Müslim’in İbn Ömer’den rivayet ettiği bir hadis olup şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: **“Eğer biriniz zayıf düşer veya aciz kalırsa, (en azından) geri kalan son yedi günden mahrum kalmazın.”**¹⁵³¹

Öte yandan Mâlik ve Ebû Dâvûd da bunu İbn Ömer’den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Kadir gecesini son yedi günde arayın.”**¹⁵³²

Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve *el-Muhtâra*’sında Ziyâuddîn el-Makdisî’nin Câbir’den naklettikleri rivayetin lafzı şöyledir: **“Kadir gecesini Ramazan’ın son on gününün tek sayılı gecelerinde arayın. Zira ben onu (rüyada) görmüşüm, ancak daha sonra bana unutturuldu.”**¹⁵³³

Yine Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Ebû Dâvûd’un İbn Abbâs’tan gelen rivayetin lafzı da şöyledir: **“Onu, Ramazan’ın son on gecesinde; geri kalan dokuzuncu veya geri kalan yedinci yahut kalan beşinci gecede arayın.”**¹⁵³⁴

Keza Taberânî’nin Ubâde b. es-Sâmit kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Onu, son on günde arayın. Çünkü o, tek sayılı gecelerdedir; ya yirmi birincide yahut yirmi üçüncüde veya yirmi beşincide ya da yirmi yedincide yahut yirmi dokuzuncuda veya en son gecededir. Kim bu geceyi iman ederek ve sevabını Allah’tan bekleyerek ihya ederse, geçmiş ve gelecek günahları affedilir.”**

1529 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, I, 274, VIII, 101, h.nr: 895, 8097; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 440, h.nr: 1179; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 404, h.nr: 693.

1530 396 no’lu hadise bakınız (Çeviren):

1531 Müslim, Sıyâm 209.

1532 Ebû Dâvûd, Salât 320; Mâlik, *Muvatta*, İ’tikâf 11.

1533 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 473, h.nr: 20930.

1534 Buhârî, Fadlu Leyleti’l-Kadr 3; Ebû Dâvûd, Salât 317; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 486, h.nr: 2052.

Bu hadisin Ahmed b. Hanbel'deki versiyonu da şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize Kadir gecesinden haber verdi ve şöyle buyurdu: **“O, Ramazan ayının son on gecesinin yirmi birinci gecesindedir.”**¹⁵³⁵ Yine Ahmed b. Hanbel'de İbn Ömer'den gelen bir lafız da şöyledir: **“Kadir gecesini arayın. Onu arayacak olan kimse de yirmi yedinci gecede arasın.”** Keza Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Hâkim ve İbn Mâce'nin Ebû Bekre kanalıyla aktardıkları rivayetin lafzı da şöyledir: **“Onu son on gecede; geri kalan dokuzda yahut geri kalan yedide veya kalan üçte ya da en son gecede arayın.”**¹⁵³⁶ Muhammed b. Nasr'ın Muâviye'den naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Kadir gecesini Ramazan'ın son gecesinde arayın.”**

٥٣١ - اَتَمِسُوا الرِّفِيقَ قَبْلَ الطَّرِيقِ، وَالْجَارَ قَبْلَ الدَّارِ.

531- Yoldan önce yol arkadaşı, evden önce de komşuyu arayıp araştırın.

el-Mu'cemu'l-kebîr'de Taberânî'nin, İbn Ebî Hayseme'nin, *el-Emsâl*'de Askerî'nin ve *el-Câmi*'de de Hatîb'in Râfi' b. Hadîc kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup isnadında **metrûk** biri vardır.¹⁵³⁷

Ancak benzer muhtevada farklı bir sahâbî kanalıyla gelen başka bir hadis daha bulunmaktadır. O da şudur: Askerî'nin rivayetine göre, Ali *radiyallahu anh*'ın “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hitap etti” dedikten sonra zikrettiği uzunca bir hadisin sonunda şu cümle yer alır: **“Önce komşu sonra ev; önce yol arkadaşı sonra yol!”** Bu hadisi Hatîb de *el-Câmi*'inde Ali *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet eder. (Allah Rasûlü şöyle buyurur:) **“Evden önce komşu, yoldan önce yol arkadaşı ve yolculuğa çıkmadan önce yol azığı (edinin).”** Yine Hatîb'in rivayetine göre, Hufâf b. Nüdbe şöyle demiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek “Ey Allah'ın Rasûlü! Kimin yanında konaklamamı emredersin; Kureyş'in mi, Ensâr'ın mı, yoksa Eslem'in mi yahut Gıfâr'ın mı?” diye sordum. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Ey Hufâf! Yoldan önce yol arkadaşı ara! Zira başına bir iş geldiğinde sana zararı dokunmaz; ona ihtiyacın olduğunda**

1535 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 423, h.nr: 22763

1536 Tirmizî, *Savm* 72; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 11, h.nr: 20376.

1537 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 268, h.nr: 4379. Heysemî, isnadındaki Ebân b. el-Muhabber'in metrûk olduğunu belirtir. Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 164, h.nr: 13534.

da sana yardımcı olur.”¹⁵³⁸ Bütün bu rivayetler **zayıftır.**¹⁵³⁹ Ancak birbirine eklenmesi sebebiyle güçlenmekte, dolayısıyla ilgili hadis **hasen li-gayrihi** seviyesine çıkmaktadır.¹⁵⁴⁰

Öte yandan Allah Teâlâ’nın (Firavun’un eşi) Âsiye’nin duası olarak naklettiği **“Rabbim, bana senin yanında, cennetin içinde bir ev yap!”**¹⁵⁴¹ cümlesinde, söz konusu hadisin ikinci cümlesini destekleyen bir işaret vardır.

Kuzâî’nin rivayetinin lafzı ise şöyledir: **“Ev satın almadan önce komşuyu; yoldan önce yol arkadaşını arayın.”**

٥٣٢ - أَلَسِنَّةُ الْخَلْقِ أَفْلَامُ الْحَقِّ.

532- Halkın dilleri Hakk’ın kalemleridir.

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demektedir:¹⁵⁴² Bunun aslı yoktur. Evet, bu bazı sufilerin sözlerindendir ve “Hayra yorulan ve umut veren sözler (fe’l), dillendirmeye bağlıdır” manasında olması mümkündür. Ayrıca bu rivayet daha önce **“(Haydi hayırlısı) ne güzel söyledin!”** hadisinde geçmişti.¹⁵⁴³

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:¹⁵⁴⁴ Derim ki: Taberânî’nin Eş’as b. Ebi’s-Şa’sâ kanalıyla babasından rivayet ettiğine göre, Ebu’s-Şa’sâ şöyle demiştir: Abdullah b. Mes’ûd, yanında Deccâl’den söz edilince şöyle dedi: “Ondan çok bahsetmeyin. Zira bir işin gerçekleşmesi gökyüzünde takdir edilmişse, yeryüzüne inşinden daha hızlı bir şekilde insanların dillerinde yayılır.”¹⁵⁴⁵

1538 Hatîb, *el-Câmi*’, II, 233-234, h.nr: 1708-1710.

1539 Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VI, 196-197, VII, 14, h.nr: 2674-2675, 3013.

1540 Rivayetlerin birbirine eklenmesi sebebiyle güçlendiği görüşü Sehâvî’ye aittir. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 496, h.nr: 165) Ancak “*hasen li-gayrihi*” seviyesine çıkması yönündeki değerlendirme ise Aclûnî’nin kendi yaklaşımıdır. (Çeviren)

1541 Tahrîm 66/11.

1542 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 496, h.nr: 166.

1543 154 no’lu hadise bakınız.

1544 Gazzî, *İtkân*, I, 108, h.nr: 268.

1545 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, IX, 93, h.nr: 8510.

٥٣٣- اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الْمُفْلِحِيْنَ

533- Allah'ım! Bizi felaha kavuşanlardan eyle!

Bir lafızda “*من/min*” edatı ve “*اَلْمُفْلِحِيْنَ/el-müflihîne*” kelimesinin başındaki “*ال/elif-lâm*” takısı yer almamaktadır. İbnü's-Sünnî bu hadisi *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* isimli eserinde rivayet etmektedir. Deylemî de aynı kanalı kullanmakta ve içerisinde **metrûk** bir ravinin bulunduğu bir isnadla Muâviye b. Ebî Süfyân'dan nakletmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* müezzinin “hayye ale'l-felâh” dediğini duyunca “**Allah'ım! Bizi felaha kavuşanlardan eyle!**” diye dua ederdi.¹⁵⁴⁶

Öte yandan Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Âsım'dan rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü (ezanda) “eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah” ifadesine kadar müezzinin sözlerini aynen tekrar etti.¹⁵⁴⁷ Taberânî'nin rivayetinde “Sonra da sustu” şeklinde bir ziyade bulunmaktadır.¹⁵⁴⁸ Buradan da söz konusu “**Allah'ım! Bizi felaha kavuşanlardan eyle!**” ilavesinin başka raviler tarafından rivayet edilmediği ve başka rivayetlerle desteklenemediği anlaşılmaktadır. Bu rivayetin dillerde meşhur olan lafzı ise “*اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الْقَوْمِ الْفَالِحِيْنَ/Allah'ım! Bizi felaha kavuşan topluluktan eyle*” şeklindedir.

٥٣٤- اَللّٰهُ وَلِيٌّ مِنْ سَكَتٍ

534- Allah, susan kimsenin velisidir (dostu ve destekçisidir).

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁵⁴⁹ Hadis değildir. Bu, Arapların “Suskun bir ağız¹⁵⁵⁰ ve (onun her şeyine) yeten bir Rab” şeklindeki sözüne benzemektedir.¹⁵⁵¹ Her iki söz de atasözü olabilir. Sehâvî bunların ikisini de “lâm” harfinde zikretmiştir.¹⁵⁵² Oysa yeri burasıdır. Üstelik şu âyetler de

1546 İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 83, h.nr: 92.

1547 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 123, h.nr: 16924; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XIX, 335, h.nr: 770. Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu hadisin *sahih* olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

1548 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XIX, 335, h.nr: 771.

1549 Gazzî, *İtkân*, I, 108, h.nr: 270.

1550 Türkçe'deki “Ağız var dili yok” deyiimiyle benzer manadadır. (Çeviren)

1551 Bu söz ileride 1840 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

1552 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 722, IV, 232, h.nr: 757, 890. Sehâvî burada, ilgili sözün mana itibarıyla *sahih* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

bu sözlerin manalarını desteklemektedir: “Allah hiç kuluna yetmez mi?”¹⁵⁵³ ve “Kim Allah’a tevekkül ederse, Allah ona yeter.”¹⁵⁵⁴

٥٣٥- اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

535- Allah’ım! Bize dünyada da iyilik, güzellik ver; ahirette de iyilik, güzellik ver ve bizi cehennem azabından koru.

Buhârî ve Müslim’in rivayetlerine göre, Enes *radiyallahu anh* şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in duası çoğunlukla “Allah’ım! Bize dünyada da iyilik, güzellik ver...” şeklindeydi.¹⁵⁵⁵

٥٣٦- اللَّهُمَّ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا، وَأَجِرْنَا مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْآخِرَةِ.

536- Allah’ım! Bütün işlerde sonumuzu güzelleştir ve bizi dünya rezilliğinden ve ahiret azabından muhafaza et.

Ahmed b. Hanbel’in yanı sıra Buhârî’nin de *Târîh*’inde rivayet ettiklerine göre, İbn Ebî Ertât “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şu duayı ederdi” diyerek bu hadisi zikretmektedir.¹⁵⁵⁶ Bu hadis, âkıbetin hayırlı olması için edilecek dualardan biri olarak nakledilmiştir.

٥٣٧- اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاءُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي مَا دَامَتِ الْوَفَاءُ خَيْرًا لِي -وَفِي رِوَايَةٍ: وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاءُ خَيْرًا لِي.

537-Allah’ım! Hayatta kalmak benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat. Hakkımda ölüm hayırlı olduğu müddetçe -bir rivayete göre: “eğer hakkımda ölüm hayırlı ise”- beni öldür.

Buhârî ve Müslim’in Enes’ten rivayet ettikleri bir hadisin parçasıdır. O hadis de şöyle başlar: “Hiçbiriniz, başına gelen bir musibetten dolayı (لِضُرِّ أَصَابَةٍ) ölümü temenni etmesin. Eğer mutlaka böyle bir şey temen-

1553 Zümer 39/36.

1554 Talâk 65/3.

1555 Buhârî, Tefsîru sûre 38, Daavât 55; Müslim, Zikir 23, 26, 27.

1556 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 171, h.nr: 17628; Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, I, 30, ravi nr: 42. Heysemî hadisin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, X, 178, h.nr: 17390)

ni etmek zorunda kalırsa şöyle desin: Allah'ım..."¹⁵⁵⁷ Yine Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla naklettikleri bir rivayette de "الضَّرَّ أَصَابَهُ/ **başına gelen bir musibetten dolayı**" ifadesi yerine "نَزَلَ بِهِ/ **başına inen**" ifadesi yer almaktadır.¹⁵⁵⁸

٥٣٨- اللَّهُمَّ أَخِينِي مِسْكِينًا، وَأَمْتِنِي مِسْكِينًا، وَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ.

538- Allah'ım! Beni miskin (yoksul) olarak yaşat, miskin olarak öldür ve miskinler zümresinde haşret.

Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayetine göre, Ebû Saîd el-Hudrî şöyle der: "Miskinleri sevin. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bunu duasında söylediğini işittim..."¹⁵⁵⁹

Ayrıca Taberânî bunu, **zayıf bir isnadla** Atâ'dan şu lafızla rivayet eder: "**Allah'ım! Ruhumu fakir olarak kendi yanına al; zengin olarak ruhumu alma. Ve beni kıyamet günü miskinler (yoksullar) zümresinde haşreyle!**"¹⁵⁶⁰

Bu rivayet Hâkim'in *Müstedrek*'inde şu ziyade ile geçmektedir: "**Bahtsızların en bahtsız, dünya fakirliği ile ahiret azabının üzerinde birleştiği kimsedir.**" Hâkim bu hadis hakkında "**İsnadı sahihtir**" demiştir.¹⁵⁶¹

Öte yandan Beyhakî de *Şuabu'l-îmân* adlı eserinde bu hadisi, Ebû Saîd'den şu lafızla rivayet etmektedir. (Ebû Saîd) "Ey İnsanlar! Maddi sıkıntı ve darlık, sizleri, rızkınızı helâl olmayan yollardan aramaya itmesin. Çünkü ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim..." dedikten sonra ilgili hadisi sözü geçen ilave ile birlikte zikreder.¹⁵⁶²

Bu hadisle benzer muhtevada daha başka kanallardan gelen hadisler de vardır. Mesela; Tirmizî'nin ve *Şuabu'l-îmân*'da Beyhakî'nin -bazılarına göre aralarında **münker** bir ravinin bulunduğu bir isnadla- Enes'ten rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Allah'ım!**

1557 Buhârî, Merdâ 19; Müslim, Zikir 10, 13.

1558 Buhârî, Daavât 29; Müslim, Zikir 10.

1559 Tirmizî, Zühd 37; İbn Mâce, Zühd 7.

1560 Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 421, h.nr: 1615.

1561 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 358, h.nr: 7911. Zehebî de Hâkim'in bu değerlendirmesine muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1562 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 350, h.nr: 5111.

Beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür ve kıyamet günü miskinlerle birlikte haşreyle!” buyurunca Âişe radiyallahu anha “Niçin ey Allah’ın Rasûlü!” diye sordu. O da şu cevabı verdi: **“Çünkü onlar, zenginlerinden kırk sene önce cennete gireceklerdir. Âişe! Yarım hurma ile de olsa, sakın miskinleri (kapıdan) geri çevirme! Âişe miskinleri sev ve onları kendine yaklaştır. Çünkü Allah da seni kıyamet günü kendine yaklaştırır.”**¹⁵⁶³ Tirmizî bu hadis hakkında “Garibdir” demiştir.¹⁵⁶⁴ Taberânî de *ed-Duâ* isimli eserinde, **güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla** Ubâde b. es-Sâmit’in şöyle dediğini rivayet eder: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Allah’ım! Beni miskin olarak yaşat, miskin olarak vefat ettir ve miskinler zümresinde haşreyle.”** Bu tariklerin varlığından dolayı hadis hakkında uydurma hükmünü vermek doğru olmaz.¹⁵⁶⁵

Suyûtî de *Dürer*’de şunları söylemektedir: “Bu hadisi Tirmizî, Enes’ten; İbn Mâce, Ebû Saîd’dan; Taberânî de Ubâde b. es-Sâmit’ten¹⁵⁶⁶ rivayet etmektedirler. İbnü’l-Cevzî ve İbn Teymiyye de hadisin uydurma olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak (hadisin hükmü) onların dediği gibi değildir.”

İbn Hacer el-Heytemî de *et-Tuhfe*’de şöyle demektedir: **“Kuşkusuz hadis zayıftır.** Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in meskenetten (miskinlikten) Allah’a sığınmasına dair hadisle de çelişmektedir. Bu noktada, [kendisinden Allah’a sığınılan meskenet, “gönül fakirliği,”]¹⁵⁶⁷ olması talep edilen meskenet ise “gönül sükûneti” olarak yorumlanmıştır. Şeyhülislâm Zekeriya da (meskenetin talep edildiği) bu hadisi şu şekilde açıklamıştır: “Bunun manası tevazu ve boyun eğmedir. Kibirlenip böbürlenilen zorbalardan ve şımarık zenginlerden olmama dileğidir.”

1563 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XIII, 105, h.nr: 10025.

1564 Tirmizî, *Zühd* 37.

1565 Bu değerlendirme Sehâvî’ye aittir. Bk. *Makâsıd*, I, 504, h.nr: 169.

1566 Aclûnî’nin metninde bu ibare “İbn Mâce, Ebû Saîd yoluyla Ebû Ubade’dan...” şeklinde kayıtlıdır. Ancak Aclûnî’nin bilgiyi naklettiği *ed-Dürerü’l-müntesira* (s. 76, h.nr: 104) ve bizatihi İbn Mâce’nin *Sünen*’ine (Zühd 7, h.nr: 4126) baktığımızda cümlelerin, yukarıda tercümeyle yansıttığımız şekilde olması gerektiği açığa çıkmaktadır. (Çeviren)

1567 Mananın tamamlanması açısından gerekli gördüğümüz bu kısım Aclûnî’nin metninde geçmemektedir. Biz bunu onun naklettiği kaynak olan *Tuhfetu’l-muhtâc ilâ şerhi’l-Minhâc* (bk. İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, VII, 154) isimli eserden aktardık. (Çeviren)

٥٣٩- اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ، وَمَوْتًا فِي بَلَدِ رَسُولِكَ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -.

539- Allah'ım! Bana senin yolunda şehit olmayı ve Rasûlü'nün beldesinde ölmeyi nasip eyle!

Bu, Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'ın sözlerindendir.¹⁵⁶⁸

٥٤٠- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَقُولَ فِي الدِّينِ بِغَيْرِ عِلْمٍ.

540- Allah'ım! Din konusunda bilgisizce söz söylemekten sana sığınırım.

Aliyyü'l-Kârî bu hadis hakkında “Bulunamamıştır (lem yûced)” demektedir.¹⁵⁶⁹

٥٤١- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَارِ الشَّوْرِ فِي دَارِ الْمَقَامَةِ، فَإِنْ جَارَ الْبَادِيَةِ يَتَحَوَّلْ.

541- Allah'ım! Kalıcı mekânlardaki kötü komşudan sana sığınırım. Zira göçebe komşu yer değiştirir.

Bu hadisi İbn Mâce ve Hâkim, Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmişlerdir.¹⁵⁷⁰

٥٤٢- اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِنَا، وَآمِنْ رَوْعَاتِنَا.

542- Allah'ım! Ayıplarımızı ört ve korkularımızdan bizi emin eyle.

1568 Buhârî, Fezâilü'l-Medîne 11; Mâlik, *Muvatta*, Cihâd 34; Abdurrezzâk, *Musannef*, V, 261, h.nr: 9550.

1569 Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû' fi ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû' (Mevzûâtü's-suğrâ)*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Beyrut 1398, s. 49, h.nr: 8.

1570 İbn Mâce'de tespit edemediğimiz bu hadis şu kaynaklarda yer almaktadır: Nesâî, İstiâze 43; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 54, h.nr: 117; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 220, h.nr: 25421; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 411, h.nr: 6536; Hâkim, *Müstedrek*, I, 714, h.nr: 1951. Hâkim, hadisin Müslim'in şartuna göre sahih olduğunu belirtir. Ayrıca sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VII, 1652, h.nr: 3943. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel bu hadisi *Müsned*'inde Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmektedir. Ebû Saîd, Hendek günü (sahâbîlerin) "Ey Allah'ın Rasûlü! Söyleyebileceğin bir şeyler var mı? Zira (korkudan) yürekler ağızlara gelmiş durumda!" dediklerini ve Allah Rasûlü'nün de buna **"Evet"** cevabını verdiğini belirttiikten sonra bu duayı zikretmiştir. Ardından da (Ebû Saîd) şunu söylemiştir: "Allah, düşmanlarının yüzlerine rüzgâr vurmuş ve onları rüzgârla yenilgiye uğratmıştır."¹⁵⁷¹

Taberânî'nin, içerisinde **meçhul** bir ravinin bulunduğu bir isnadla rivayet ettiğine göre, bir kişi "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **'Allah'ım...'** dediğini işittim" dedikten sonra **"Borcumu da öde"** ilavesini zikretmiştir.¹⁵⁷²

Yine Bezzâr'ın **zayıf bir isnadla** rivayet ettiği bir hadiste İbn Abbâs şöyle der: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle derdi: **"Allah'ım! Dinim, dünyam, ailem ve malım hakkında senden af ve âfiyet diliyorum. Allah'ım! Ayıp ve kusurumu ört ve beni korkumdan emin eyle! Önümden, arkamdan, sağımdan, solumdan ve üstümden (gökten) gelebilecek tehlikelere karşı beni koru; ansızın altımdan (yerden) çıkıp beni helak edecek belalara karşı da sana sığınıyorum Allah'ım!"**¹⁵⁷³

Ebû Dâvûd'un İbn Ömer'den rivayet ettiği şu hadis de bu hadisle benzer manadadır.¹⁵⁷⁴ İbn Ömer şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabahladığı veya akşamladığında şu duaları asla terk etmemiştir: **"Allah'ım! Senden dünya ve ahirette âfiyet diliyorum. Allah'ım! Senden af niyaz ediyorum."** Ebû Dâvûd bu hadisi, **"beni koru"** lafzından önce **"Allah'ım"** lafzının ziyadesiyle zikretmiştir. Ayrıca hadisin sonundaki ifade **"Ansızın altımdan çıkıp beni helak edecek belalara karşı senin büyüklüğüne ve yüceliğine sığınıyorum"** şeklindedir. Yine bir lafza göre **"Ayıp ve kusurlarımı ört, korkularımdan emin eyle"** tarzında çoğul kalıbı kullanılmıştır. Hâkim de bu hadisi **sahih** saymıştır.¹⁵⁷⁵

1571 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 27, h.nr: 10996. Şuayb el-Arnaût ve ekibi bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ifade etmektedirler. Ancak bundan sonraki rivayetlerde de görüleceği üzere farklı kanallardan rivayet edilmiş olması dikkate alındığında hadisin *sahih* olduğu sonucuna varılmaktadır. Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, V, 29, h.nr: 2018. (Çeviren)

1572 Taberânî, *ed-Duâ*, s. 417, h.nr: 1413.

1573 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, IV, 60, h.nr: 3196.

1574 Ebû Dâvûd, *Edeb* 109.

1575 Hâkim, *Müstedrek*, I, 698, h.nr: 1902.

Öte yandan Ebû Nuaym'ın, aralarında Hasen b. Ali'nin de bulunduğu üç sahâbîden rivayetine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi: **“Allah'ım! Sürçmelerimi hoş gör, korkumdan emin eyle, kusur ve ayıbımı ört ve bana isyan edene karşı bana yardım et, beni muzaffer kıl ve (ondan aldığın) öcümü onun üzerinde bana göster.”**

Taberânî de *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Habbâb el-Huzâî'nin şöyle dediği rivayet eder: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle dediğini işittim: **“Allah'ım! Ayıp ve kusurumu ört, korkumdan beni emin eyle ve borcumu benim adıma öde.”**¹⁵⁷⁶ Bu Habbâb, Taberânî ve Ebû Nuaym'ın da zikrettikleri gibi (meşhur sahâbî) Habbâb b. el-Erett değildir.

٥٤٣ - اللَّهُمَّ أَصْلِحِ الرَّاعِي وَالرَّعِيَّةَ.

543- Allah'ım! Çobanı da sürüyü de ıslah eyle!

Irâkî şöyle demektedir: “Bunu bulamadım. Gazzâlî *İhyâ*'da buradaki ‘*الرَّاعِي/çoban*’ kelimesini ‘kalp;’ ‘*الرعية/sürü*’ lafzını da ‘diğer organlar’ olarak yorumlamıştır.”¹⁵⁷⁷ Şu kadar var ki “çoban,” “emir, sultan vb.” olarak; “sürü” de “onların idaresi altındakiler” şeklinde yorumlansaydı daha uygun düşerdi. Bu hususu iyi düşün.

٥٤٤ - اللَّهُمَّ رَبِّ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ وَمُحَمَّدٍ، نَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ.

544- Cebrail, Mikail, İsrafil ve Muhammed'in Rabbi olan Allah'ım! Ateşten sana sığınıyoruz.

Taberânî ve Hâkim'in, Ebu'l-Melîh'in babasından rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁷⁸ Aynı zamanda Nesâî bu hadisi Âişe *radiyallahu anhâ*'dan şu lafızla rivayet etmiştir: **“Cebrail, Mikail ve İsrafil'in Rabbi olan Allah'ım! Ateşten ve kabir azabından sana sığınıyorum.”**¹⁵⁷⁹

1576 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 81, h.nr: 3710.

1577 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 199, h.nr: 1.

1578 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 195, h.nr: 520; Hâkim, *Müstedrek*, III, 721, h.nr: 6610. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 59, h.nr: 1545. (Çeviren)

1579 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 59, h.nr: 9889.

٥٤٥- اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى نَبِيِّ قَبْلَكَ.

545- Allah'ım! Seni öpen peygambere salât eyle(!?)

Aliyyü'l-Kârî şöyle der:¹⁵⁸⁰ Halkın Hacer-i Esved'i öperken söylediği bir sözdür. Aslı da yoktur. Zaten bu lafız ve manada bir aslı olması da düşünülemez. Çünkü manası itibariyle küfürdür. Nitekim zamanımızın Şam âlimi Allâme Abdülğanî el-Mağribî bu konuda bir eser yazmış ve bu sözü söyleyeni tekfir etmiştir. Halkın düştüğü bu hatanın asıl sebebi şudur: Halk, bazı seçkin şahsiyetlerin “Allah'ım! Onu öpen peygambere salât eyle!” şeklindeki sözleri ile diğer bazılarının “Seni öpene Allah salât eylesin!” tarzındaki ifadelerini iştmişlerdir. Aslında her ikisi de ayrı ayrı doğru olan bu ibareleri birbirine katmış ve birleştirmişlerdir. Dolayısıyla ortaya böyle bozuk bir mana çıkmıştır. Bu durumda bu sözün, (Arap belagatindeki) “iltifât” sanatını¹⁵⁸¹ savunan ve benimseyenler açısından şöyle yorumlanması gerekir: “تَبْلِغ/Seni öpen” ifadesi, istînaf/müste'nef cümlesi sayılmalıdır.¹⁵⁸² Bu tıpkı Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (Veda Hutbesinde halka hitaben) “**Tebliğ ettim mi?**” diye sorup insanların da “Evet (tebliğ ettin)” cevabını vermesinden sonra, (Allah'a yönelerek) “**Allah'ım! Şahit ol**” demesine benzer. Zira Allah Rasûlü, konuşması esnasında meramını tamamlamak maksadıyla insanları bırakıp başka bir tarafa yönelmiştir (iltifât). Dolayısıyla burada söz konusu “تَبْلِغ/Seni öpen” lafzı, “نَبِيّ/Nebî” kelimesinin sıfatı yapılamaz; zira iltifât sanatında, kendisinden bahsedilenin aynı

1580 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 112, h.nr: 63.

1581 İltifât: Belağat âlimlerinin anlama güzellik veren edebî üsluplar arasında saydığı iltifât, zamirler arasında geçiş yapılması suretiyle sözün zahirî duruma uygun söylenmemesidir. Lugat anlamı dönmek, yönelmek olan iltifât, terim olarak ise, bir beyitte veya bir sözde beklenmedik şekilde şahıs, zaman ve üslup bakımından değişiklik yapmaktır. Yani hitabın yönünün bir varlıktan başka bir varlığa dönmesidir. (Geniş bilgi için bk. Ali Bulut, *Belağat Terimleri Sözlüğü*, s. 177-179) -Çeviren-

1582 İstînaf: Arap edebiyatında meânî ilminin bir terimi olup öncesindeki cümlelerin gerektirdiği ve bu cümlede gizli bulunan soruya cevap konumunda olması sebebiyle takip eden cümleyi arada vav bağlacı kullanmadan ayırmaya istînaf denir. (Bk. İsmail Durmuş, “İstînaf,” *DİA*, XXIII, 367-368) Bu durumda cümlelerin manası şöyle olur: “Allah'ım! Peygamber'e salât eyle. (Ey Hacer-i Esved!) O peygamber seni öpmüştür.” (Çeviren)

kişi olması şartı vardır. Bu tür pürüzleri ortadan kaldırmanın en sağlam ve açık yolu, bir muzâf takdir edilerek “قَبْلَ يَمِينِكَ/sağ elini öpen” denilmesidir.¹⁵⁸³

Aliyyü'l-Kârî bu yaklaşımıyla “**Hacer-i Esved, Allah’ın yeryüzündeki sağ elidir**” lafzıyla nakledilen hadisi kastetmektedir.¹⁵⁸⁴ Ancak bu rivayet de müteşâbihlerdendir.

٥٤٦- اللَّهُمَّ أَعِزِّ الْإِسْلَامَ بِأَحَبِّ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ: بِأَبِي جَهْلٍ أَوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ.

546- Allah’ım! Şu iki kişiden sana en sevimli geleniyle İslâm’a kuvvet ver, yardım eyle: Ebû Cehil veya Ömer b. el-Hattâb ile.

Ahmed b. Hanbel’in, *Müsned*’inde; Tirmizî’nin *Sünen*’inde; İbn Sa’d’ın *Tabakât*’ında ve Beyhakî’nin *Delâilü’n-nübüvve* isimli eserinde İbn Ömer’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Tirmizî, hadis hakkında “Hasen-sahih-garib” demiş; İbn Hibbân da hadisi sahih saymıştır. Ayrıca Ebû Nuaym bu hadisi *el-Hilye*’de yine İbn Ömer’den rivayet etmektedir. İbn Ömer şöyle der: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle demiştir: “**Allah’ım! İki kişiden sana en sevimli geleniyle İslâm’a kuvvet ver, yardım eyle: Ömer veya Ebû Cehil.**”¹⁵⁸⁵

Diğer taraftan Tirmizî de İbn Abbâs kanalıyla Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “**Allah’ım! Ebû Cehil b. Hişâm yahut Ömer ile İslâm’a kuvvet ver, yardım eyle.**” (İbn Abbâs) dedi ki: (Allah Rasûlü’nün bu duasından sonra) Ömer sabah olunca erkenden Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in yanına vardı ve Müslüman oldu. Tirmizî “Bu hadis garibdir” demiştir. İsnadında **münker** rivayetler nakleden Nadr isminde biri vardır.¹⁵⁸⁶

1583 Dolayısıyla cümle şu anlama gelmektedir: “Allah’ım! Senin sağ elini (yani Hacer-i Esved’i) öpen Peygamber’e salât eyle!” (Çeviren)

1584 Benzer manada bir rivayet için bk. Hâkim, *Müstedrek*, I, 627, h.nr: 1681. Ancak rivayet zayıf ve münker sayılmaktadır. Geniş bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelül’l-mütenâhiye*, II, 85, h.nr: 84; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi’z-zâife*, I, 390, h.nr: 223. (Çeviren)

1585 Tirmizî, *Menâkıb* 18, h.nr: 3681; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 506, h.nr: 5696; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 267; Bezzâr, *Müsned*, XII, 194, h.nr: 5862; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 215; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 361.

1586 Tirmizî, *Menâkıb* 18, h.nr: 3683.

Hâkim'in İbn Mes'ûd kanalıyla merfu olarak eserine aldığı hadis de şöyledir: **“Allah’ım! İslâm’ı Ömer b. el-Hattâb yahut Ebû Cehil b. Hişâm ile destekle!”** Hâkim de hadis hakkında şunu söylemiştir: “İsnadında, Şa’bî’den rivayetinde tek kalan Mücâlid isimli bir ravi bulunmaktadır.”¹⁵⁸⁷

Beyhakî’nin rivayetine göre de Ömer *radiyallahu anh* “Size nasıl Müslüman olduğumu anlatmamı ister misiniz?” diye sormuş ve ilgili hâdiseyi zikretmiştir. Anlattığı hâdiseye göre, Ömer *radiyallahu anh* evine geldiğinde, orada kız kardeşi ile eniştesini görür, yanlarında iki kişi daha vardır. Kız kardeşi dışındakiler evde gizlenirler. Ömer Müslüman olunca da hemen gizlendikleri yerden çıkıp tekbir getirirler ve şöyle derler: “Gözün aydın ey Hattâb’ın oğlu, sevinebilirsin! Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Pazartesi günü ‘Allah’ım! İki adamdan sana en sevimli geleniyle dinine kuvvet ver ve yardım eyle: Ya Ebû Cehil b. Hişâm yahut Ömer b. el-Hattâb!’ diye dua etmişti. Biz de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in senin hakkındaki bu duasının kabul edildiğini umuyoruz. Gözün aydın, sevinebilirsin!”¹⁵⁸⁸

Öte yandan İshâk b. Yusuf el-Ezrak da Enes’ten bunun benzeri bir hâdiseyi rivayet etmiş ve şunu zikretmiştir: Evde Ömer *radiyallahu anh*’ın kız kardeşi ve eniştesi, ayrıca Habbâb vardı. Habbâb ona görünmemek için saklanmıştı. Müslüman olduğunu öğrenince de gizlendiği yerden çıkıp şöyle dedi: “Gözün aydın ey Ömer! Zira ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Perşembe gecesi senin için ettiği şu duanın kabul edildiğini umuyorum: ‘Allah’ım! Ömer b. el-Hattâb yahut Amr b. Hişâm ile İslâm’a kuvvet ver, yardım eyle...”

Beğavî’nin Mu’cemu’s-sahâbe isimli eserinde Rabîa’dan merfu olarak rivayet ettiği hadis de şöyledir: **“Allah’ım! Ebû Cehil b. Hişâm veya Ömer b. el-Hattâb ile dine güç ver, yardım eyle.”**¹⁵⁸⁹

İbn Sa’d’ın, *Tabakât*’ında Saîd b. el-Müseyyeb’den **mürsel** olarak rivayet ettiği hadis de şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ömer b. el-Hattâb yahut Ebû Cehil b. Hişâm’ı gördüğü zaman **“Allah’ım! Şu**

1587 Hâkim, *Müstedrek*, III, 89, h.nr: 4485.

1588 Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 216-217.

1589 Beğavî, *Mu’cemu’s-sahâbe*, thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Cekenî, Küveyt 1421/2000 II, 288, h.nr: 756.

ikisinden sana en sevimli geleniyle bu dini kuvvetle destekle” diye dua ederdi. Nihayetinde Allah, dinini Ömer b. el-Hattâb ile kuvvetlendirip destekledi.¹⁵⁹⁰

Yine İbn Sa’d, Dâvûd b. el-Husayn ve Zührî’nin şöyle dediklerini rivayet etmektedir: Ömer *radiyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Dâru’l-Erkam’a girişinden ve kırk yahut kırk küsûr kadın ve erkeğin Müslüman oluşundan sonra İslâm’a girmiştir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de bir önceki gün **“Allah’ım! İki kişinin sana en sevimli geleniyle İslâm’ı destekle: Ömer b. el-Hattâb yahut Amr b. Hişâm”** diye dua etmişti. Ömer Müslüman olunca da Cebrail *aleyhisselâm* inip “Ey Muhammed! Gökyüzü sakinleri Ömer’in Müslüman oluşuna sevindiler” demiştir.¹⁵⁹¹

Hâkim’in *Müstedrek*’inde İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği merfu hadisin lafzı da şöyledir: **“Allah’ım! Ömer b. el-Hattâb ile dine destek ver.”** Yine ona ait olan bir lafızda şöyle geçer: **“Allah’ım! İslâm’a Ömer ile kuvvet ver, yardım eyle!”** Hâkim, bu hadis hakkında “İsnadı sahihtir” değerlendirmesinde bulunur. Daha sonra Hâkim, bu hadisle benzer muhtevadaki bir hadisi Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet eder. O da şöyledir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Allah’ım! Özellikle Ömer b. el-Hattâb ile İslâm’a kuvvet ver, yardım eyle.”** Hâkim, bu hadisle ilgili olarak da “Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahihtir” demiştir.¹⁵⁹²

İbn Sa’d’ın Hasen el-Basrî kanalıyla mürsel olarak rivayet ettiği merfu bir hadis de şöyledir: **“Allah’ım! Dine, Ömer ile güç ver, yardım eyle.”**¹⁵⁹³ Hadisin bunlar dışında daha başka tarikleri de mevcuttur.

Öte yandan Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demiştir:¹⁵⁹⁴ Ebû Bekir et-Târîhî’nin, naklettiği bir rivayete dayanarak ortaya attığı iddiasına göre, İkrime’ye, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **“Allah’ım! İslâm’a Ömer ile kuvvet ver, yardım eyle!”** şeklindeki sözü sorulur. İkrime de “Maazallah! İslâm dini böyle bir şeyden çok yücedir, üstündür, ancak

1590 İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 267.

1591 İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 269.

1592 Hâkim, *Müstedrek*, III, 89, h.nr: 4484, 4485.

1593 İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 267.

1594 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 511, h.nr: 170.

Allah Rasûlü ‘Allah’ım! Ömer’e yahut Ebû Cehil’e din ile kuvvet ver, yardım eyle!’ demiş olmalıdır” cevabını verir. Fakat ben bu naklin sahih olmadığı kanaatindeyim.

İbnü’ d-Deyba‘ da *Temyîz*’de şöyle der:¹⁵⁹⁵ Dillerde dolaşan “**Allah’ım! İki Ömer’den biriyle İslâm’ı destekle yahut İslâm’a kuvvet ver, yardım eyle**” şeklindeki ifadenin bir aslı olduğunu bilmiyorum.

Necmüddîn el-Gazzî de Suy tî’nin şöyle dediğini aktarır:¹⁵⁹⁶ “Günümüzde bu ifade ‘**İki Ömer’den en sevimli olanı**’ lafzıyla dillerde meşhur olmuştur. Ciddi ve kapsamlı araştırmalar sonrasında bu hadisin tarikleri arasında bunun bir aslı yoktur.”¹⁵⁹⁷

Suy tî burada, “bu lafzın bir aslının olmadığını” kastetmektedir. Yoksa manası, -buraya kadar aktarılanlardan da anlaşıldığı üzere- sabittir.

٥٤٧ - اللَّهُمَّ اعْنِي عَلَى دِينِي بِدُنْيَايَ، وَعَلَى آخِرَتِي بِتَقْوَايَ.

547- Allah’ım! Dinim hakkında dünyam ile, ahiretim hakkında da takvam ile bana yardım eyle!

Taberânî bu hadisi, içerisinde Dârekutnî ve başkaları tarafından **zayıf** sayılan Abdurrahmân el-Medenî el-Kâss’ın bulunduğu bir isnadla rivayet etmiştir.¹⁵⁹⁸ Deylemî ise, bir öncekinden daha **zayıf** ve Ali *radıyallahu anh’a müselsel* olarak ulaşan bir isnadla bu hadisi eserine almıştır. Bu rivayete göre, Ali *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bir sorunla karşılaştığı zaman bu duayı ettiğini belirttikten sonra ilgili cümleyi zikretmektedir. Ayrıca bu rivayetteki lafız şöyledir: “**Allah’ım! Dinim hakkında dünya ile, ahiretim hakkında da takva ile bana yardım eyle!**”¹⁵⁹⁹

Suy tî de *Dürer*’de bu hadisi, Ali ve Câbir *radıyallahu anhumâ*’dan gelen bir rivayet olarak Deylemî’ye dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir:

1595 İbnü’ d-Deyba‘, *Temyîz*, s. 33.

1596 Gazzî, *İtkân*, I, 112, h.nr: 277.

1597 Suyûtî, *Dürer*, s. 54, h.nr: 32.

1598 Taberânî, *ed-Duâ*, s. 427, h.nr: 1449.

1599 Deylemî, *Firdevs*, I, 470, h.nr: 1913.

“Allah’ım! Din hakkında dünya ile; ahiret hakkında da takva ile bana yardım eyle.”¹⁶⁰⁰

٥٤٨ - اللَّهُمَّ اَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ.

548- Allah’ım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzelce kulluk etmekte bana yardım et!

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Hibbân ve Hâkim’in Muâz’dan rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Muâz’ın elini tutarak **“Ey Muâz! Allah’a yemin olsun ki, ben seni gerçekten seviyorum. Sonra ey Muâz, her namazın sonunda şu duayı hiç bırakmamamı da tavsiye ediyorum”** buyurduktan sonra ilgili duayı zikretmiştir.¹⁶⁰¹

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:¹⁶⁰² “Biz bu hadisi müstensel olarak rivayet ettik. Bazen insanlar: **‘Ve beni gafillerden eyleme’** cümlesini de hadise ilave etmektedirler. Ben bu ilaveye, hadisin hiçbir tarikinde vâkıf olmadım. Ancak herhangi bir sakıncası da yoktur.”

Ben de (Aclûnî) derim ki: Günümüzde insanlar buna “Ya Allah! Seni zikretmekten gafil olanlardan eyleme beni!” cümlesini ilave etmektedirler. Buna tekrar bakılmalıdır.

٥٤٩ - اللَّهُمَّ اَعْظِ مُنْفَعًا خَلْفًا، وَمُنْسِكَ تَلْفًا.

549- Allah’ım! (Malını) infak edene yenisini ver, cimrilik edenin de malını yok et.

İbn Asâkir bunu *Târîhu Dımeşk*’te Ka’bu’l-Ahbâr’ın kendi sözü olarak şu lafızla rivayet etmektedir: “Her sabah mutlaka iki melek inip içlerinden biri ‘Ey hayrı isteyen kişi! Haydi başla!’ diye, diğeri de ‘Ey şerri isteyen kişi! Vazgeç bundan!’ diye seslenirler. Diğer iki melekten biri

¹⁶⁰⁰ Suyûtî, *Dürrer*, s. 77, h.nr: 102.

¹⁶⁰¹ Ebû Dâvûd, Salât 359; Nesâî, Sehv 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 430, h.nr: 22119; Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, I, 239, h.nr: 690; İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 364, h.nr: 2020; Hâkim, *Müstedrek*, I, 407, h.nr: 1010.

¹⁶⁰² Gazzî, *İtkân*, I, 113, h.nr: 280.

de ‘Allah’ım! (Malını) infak edene hemen yenisini ver’ diye, diğeri de ‘Allah’ım! Cimrilik edenin malını acilen yok et’ diye seslenirler.”¹⁶⁰³

İleride “mim” harfinde de geleceği üzere Buhârî, bu hadisi Ebû Hureyre’den şu lafızla rivayet etmektedir:¹⁶⁰⁴ **“Kulların sabaha kavuştuğu her gün mutlaka iki melek iner. Bunlardan biri ‘Allah’ım! Malını verene yenisini ver!’ diye dua ederken, diğeri de ‘Allah’ım! Cimrilik edenin malını yok et!’ diye beddua eder.”**¹⁶⁰⁵

el-Habâik’te geçtiği üzere¹⁶⁰⁶ Harâitî de *Mekârimu’l-ahlâk* isimli eserinde Ebû Hureyre’nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Arş’ın sağ tarafında, yedinci kat semada ‘Allah’ım! (Malını) infak edene yenisini ver; cimrilik edenin malını da acilen yok et!’ diye seslenen bir çağrıcı vardır.”¹⁶⁰⁷

۵۵۰ - اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ، وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ، الْأَخْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ.

550- Allah’ım! Mü’min erkek ve kadınları, Müslüman erkek ve kadınları, onlardan hayatta ve ölü olanları bağışla!

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁶⁰⁸ Ebu’s-Şeyh’in rivayetine göre, Âmir eş-Şa’bî “Allah *azze ve celle* katında şu sözümünden daha sevimli bir dua yoktur” diyerek bu duayı zikretmiştir. Ardından da şunu söylemiştir: “Kişinin, yerin altında (ölü) veya üstünde (diri) olan her mü’min erkek ve kadın için ettiği bu duasını Allah’ın kabul edeceğini umuyorum.”¹⁶⁰⁹

1603 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, LX, 80, ravi nr: 7596.

1604 Buhârî, Zekât 27; Müslim, Zekât 57.

1605 Bk. 2754 no’lu hadis.

1606 Bk. Suyûtî, *el-Habâik fî ahhbâri’l-melâik*, thk. Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1985, s. 170. (Çeviren)

1607 Harâitî, *Mekârimü’l-ahlâk*, s. 209, h.nr: 632.

1608 Gazzî, *İtkân*, I, 113, h.nr: 281.

1609 Bu rivayetten anlaşıldığına göre ilgili dua, tâbiîn dönemi hadis âlimlerinden biri olan ve devrinin önde gelen münekkitlerinden biri sayılan Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illah) el-Hemdânî eş-Şa’bî’ye (ö. 104/722) aittir. Dolayısıyla rivayetin *maktu* (tâbiîn sözü) kategorisinde yer aldığını söyleyebiliriz. Bu hadis âlimi hakkında geniş bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Şa’bî,” *DİA*, XXXVIII, 217-218. (Çeviren)

Taberânî'nin Semüre'den rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir:“(Allah Rasûlü) mü'min erkek ve kadınlar için bağışlanma diliyordu.”¹⁶¹⁰ Bir rivayette de “Onlardan hayatta ve ölü olanlar için” ilavesi yer almaktadır.¹⁶¹¹

٥٥١ - اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ.

551- Allah'ım! Selâm sensin. Selâmet ve esenlik de sendendir. Azamet ve kerem sahibi (Allah'ım)! Sen çok yüce, hayır ve bereketi çok olansın.

Bu hadisi Müslim, Sevbân'dan rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazı bitirince üç defa istiğfarda bulunur sonra da “**Allahümme ente's-selâm...**” derdi. Hadisin râvilerinden biri olan Evzâî, kendisine “Peki, istiğfâr nasıl yapılır?” diye sorulunca “Estağfirullah, estağfirullah dersin” cevabını vermiştir.¹⁶¹²

Necmüddîn el-Gazzî şunu söyler: “İnsanlar bu duaya ‘وَتَعَالَيْتَ/bütün noksan sıfatlardan ve yaratılmışların vasıflarından uzak ve yücesin’ lafzını ilave etmektedirler.”¹⁶¹³

Ben de (Aclûnî) derim ki: Ayrıca insanlar “ذالجلال والإكرام/ze'l-celâli ve'l-ikrâm” ifadesinden önce “يا/ey” edatını ilave etmektedirler.

1610 Bezzâr, *Müsned*, X, 471, h.nr: 4664; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VII, 264, h.nr: 7079. Heysemî bu iki kaynakta geçen rivayetin Bezzâr'da yer alan isnadında Yusuf b. Hâlid es-Semtî adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmekte, Taberânî'deki farklı isnad hakkında ise herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. (Bk. *Mecma'*, II, 190, h.nr: 3161) Bu manada Beyhakî'nin, sahâbî Enes b. Mâlik'ten kunutta okunacak bir dua olarak aktardığı rivayette “**Allah'ım! Mü'min erkek ve kadınları ve Müslüman erkek ve kadınları başışla**” şeklinde bir ifade yer almaktadır. Ancak Beyhakî, rivayetin isnadındaki Ebân b. Ebî Ayyâş'ın zayıf biri olduğunu belirtir. (Bk. Beyhakî, *ed-Daavâtü'l-kebîr*, thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Küveyt 2009, I, 558, h.nr: 432) Öte yandan İbn Mes'ûd kanalıyla gelen bir rivayette de Allah Rasûlü'nün bu duayı cenaze namazında okuduğu ifade edilmektedir. (Bk. Mâlik, *el-Müdevvene*, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye 1994, I, 252) -Çeviren-

1611 Bu ilavenin hangi kaynakta geçtiğini tespit edemedik. Şu kadar var ki İbn Kesîr, Nûh sûresinin 28. âyetinde geçen “**mü'min erkek ve kadınları başışla**” ibaresinin “ölü ve diri bütün mümin erkek ve kadınları” kapsadığını vurgulamakta ve Hz. Nuh'a tabi olarak böylesi bir duayı okumanın müstehap olduğunu belirtmekte dir. (Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 250) -Çeviren-

1612 Müslim, Mesâcid 135. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 224; İbn Mâce, İkâmetü's-salavât 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 48, h.nr: 22365.

1613 el-Gazzî, *İtkân*, I, 113, h.nr: 282.

٥٥٢- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُتَسَرِّوَلَاتِ مِنْ أُمَّتِي.

552- Allah'ım! Ümmetimden şalvar giyen kadınları bağışla!

Beyhakî'nin *el-Âdâb*'da Ali *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶¹⁴

٥٥٣- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ، وَلِمَنْ اسْتَعْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ.

553- Allah'ım! Hacıyı da hacının kendisi için istiğfârda bulundu-ğu kimseyi de bağışla!

Beyhakî ve Hâkim'in Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶¹⁵

٥٥٤- اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ، وَبَلِّغْنَا رَمَضَانَ.

554- Allah'ım! Receb ve Şa'bân'ı bizim için mübârek eyle ve bizi Ramazan'a erıştır.

İbn Ahmed ve Beyhakî'nin Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶¹⁶

1614 Bezzâr, *Müsned*, III, 112, h.nr: 898; Beyhakî, *el-Âdâb*, tlk. Ebû Abdillâh es-Saîd, Beyrut 1988, s. 209, h.nr: 511. Bu rivayetin isnadında yer alan İbrahim b. Zekerîya hakkında Bezzâr, *münkerü'l-hadis*; Heysemî çok zayıf değerlendirmesinde bulunmaktadırlar. (Bk. Heysemî, *Keşfu'l-estâr*, III, 363, h.nr: 2947; a.mlf, *Mecma'*, V, 122, h.nr: 8511) Hadis hakkındaki *münker*, bâtil ve *uydurma* gibi tenkit ve değerlendirmelerin ayrıntıları için bk. Ukaylî, *Duafâ*, I, 54, ravi nr: 44; İbn Ebî Hâtim, *İlel*, IV, 349, h.nr: 1476; İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 412, ravi nr: 86; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 46; Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidâl*, I, 31, ravi nr: 90; Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 196. (Çeviren)

1615 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 122, h.nr: 12658; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 266, h.nr: 8594; Hâkim, *Müstedrek*, I, 609, h.nr: 1612; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 428, h.nr: 10381. Hâkim, bu rivayet hakkında "Müslim'in şartına göre sahihtir" değerlendirmesinde bulunmaktadır. Heysemî ise isnadındaki Şerîk b. Abdullah en-Nehaî dışındakilerin *Sahîh-i Müslim*'in ravilerinden olduğunu, Şerîk'in de tenkide uğrayan bir vasfı olmasına rağmen güvenilir biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, III, 211, h.nr: 5287) -Çeviren-

1616 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 180, h.nr: 2346; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 117, h.nr: 6496; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 189, h.nr: 3939; Beyhakî, *Suabu'l-îmân*, V, 348, h.nr: 3534. Beyhakî ve Heysemî'nin beyanına göre bu rivayetdeki Zâide b. Ebi'r-Rukâd hakkında Buhârî *münkerü'l-hadis* demiştir. (Bk. *Mecma'*, II, 165,

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: Beyhakî'nin¹⁶¹⁷ Enes yoluyla rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Receb ayı girince **“Allah’ım! Receb ve Şa’bân’ı bizim için mübarek eyle...”** derdi. Ayrıca hadisin devamında şöyle bir ziyade bulunmaktadır: **“Cuma gecesi olduğunda da ‘Bu, aydınlık bir gece ve nurlu bir gündür’** buyururdu.”¹⁶¹⁸

۵۵۵ - اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَخْرَجْتَنِي مِنْ أَحَبِّ الْبِقَاعِ إِلَيَّ، فَأَسْكِنْنِي أَحَبَّ الْبِلَادِ إِلَيْكَ،
فَأَسْكِنَنَّ اللَّهُ الْمَدِينَةَ.

555- (Allah Rasûlü) “Allah’ım! Beni, bana en sevimli gelen diyardan çıkardın. Şimdi sana en sevimli gelen beldeye yerleştir beni!” (diye dua etti.) Allah da onu Medîne’ye yerleştirdi.

Bu hadisi Hâkim, *Müstedrek*’inde, Ebû Sa’d da *Şerefü’l-Mustafâ*’da Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Hâkim, hadis hakkında “Bu hadisin ravileri Medîneli olup Ebû Saîd el-Makburî’nin hane halkındandır” demektedir.¹⁶¹⁹

Ancak isnadında Abdullah b. Ebî Saîd el-Makburî adında çok zayıf biri vardır İbn Abdilberr de şöyle demektedir: “İlim ehli bu hadisin münker ve uydurma olduğu konusunda ihtilaf etmemiştir.”¹⁶²⁰

İbn Hazm da şunları söyler: “Bu (Allah Rasûlü’ne kadar) isnad edilemeyen bir hadistir. Aksine Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle kanalıyla

h.nr: 3006) Bu ravinin yanı sıra yine isnadda yer alan hocası Ziyâd b. Abdullah en-Nümejrî’nin de rivayeti delil alınamayacak ölçüde zayıf biri olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Zehebî, *Mizânu’l-i’tidâl*, II, 65, 90, ravi nr: 2824, 1945) Ayrıca Nevevî ve Suyûtî de hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedirler. (Bk. Nevevî, *Ezkâr*, s. 314, h.nr: 477; San’ânî, *Tenvîr*, VIII, 390, h.nr: 6660) -Çeviren-

1617 *Keşfü’l-hafâ*’da bu isim İbn Mâce olarak kaydedilmiştir. Oysa Gazzî’nin ilgili eserine baktığımızda bunun Beyhakî olduğunu tespit ettik. Üstelik ilgili rivayet hiçbir şekilde İbn Mâce’de yer almamaktadır. (Çeviren)

1618 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, V, 348, h.nr: 3534.

1619 Hâkim, *Müstedrek*, III, 4, h.nr: 4261. Ancak Zehebî bu rivayetin uydurma olduğunu söyler. (Çeviren)

1620 İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, thk. S. Muhammed Atâ - M. Ali Muavvad, Beyrut 1421/2000, II, 464.

gelen mürsel bir rivayettir. Muhammed b. el-Hasen de hadisleri yazılamayacak (hâlik) bir ravidir.”¹⁶²¹

٥٥٦ - اللَّهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا.

556- Allah'ım! Ümmetimin sabahın erken saatlerinde yaptıkları işlerini mübarek ve bereketli eyle!

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:¹⁶²² Dört *Sünen* sahibinin rivayet ettiği bir hadistir. Tirmizî bu hadisi hasen; İbn Hibbân ise sahih saymıştır. İbn Hibbân, Sahr b. Vedâa el-Ğâmidî kanalıyla “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur” dedikten sonra ilgili duayı zikretmektedir.¹⁶²³

İbn Hacer ise *Fethu'l-Bârî*'nin Cihad bölümünde bu hadisi, dört *Sünen*'e şu lafızla dayandırmaktadır:¹⁶²⁴ “*Ümmetimin sabahın erken saatlerinde yaptıkları işler mübarek ve bereketli kılınmıştır.*” Buna göre bu konuda iki farklı rivayet olmalıdır.

Ayrıca İbn Hibbân'ın rivayetinde şöyle bir ziyade yer almaktadır: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir seriye yahut ordu göndereceği zaman günün erken saatlerinde gönderirdi. (Hadisin ravisi) Sahr da bir ticaret adamıydı ve ticaret için kervanını günün erken vakitlerinde gönderirdi. Bu sebeple zengin oldu ve malı çoğaldı.¹⁶²⁵

Yine İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den; Taberânî'nin de *el-Evsat*'ta Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri merfu hadisin lafzı da şöyledir:

1621 İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Beyrut ts., V, 334. İbn Hazm bu eserinde rivayetin *uydurma* olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bilgi için ayrıca bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 171, h.nr: 14; Sehâvî, *Makâsîd*, I, 513-514, h.nr: 172; Suyûtî, *Dürrer*, s. 53, h.nr: 30. (Çeviren)

1622 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 514 vd., h.nr: 173

1623 Ebû Dâvûd, Cihad 83; Tirmizî, Büyû' 6; İbn Mâce, Ticârât 41; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 120, h.nr: 8781; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 325, h.nr: 15557; Dârimî, Siyer 1; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 62, h.nr: 4754; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 24, h.nr: 7275.

1624 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 114.

1625 İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 62, h.nr: 4754-4755.

“Allah’ım! Ümmetimin Perşembe günü sabahın erken saatlerinde yaptıkları işleri mübarek ve bereketli eyle.”¹⁶²⁶

Taberânî’nin Âişe radiyallahu anhâ’dan naklettiği bir rivayetindeki lafzı ise şöyledir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: **“İlim talebi için sabah erken hareket edin. Zira ben Rabbimden, ümmetimin sabahın erken vakitlerinde yaptıkları işlerini mübarek ve bereketli kılmasını ve bunu Perşembe günü yapmasını niyaz ettim.”**¹⁶²⁷

Bezzâr’ın İbn Abbâs ve Enes kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Allah’ım! Ümmetimin Perşembe gününün erken saatlerinde yaptıkları işlerini mübarek ve bereketli eyle!”**¹⁶²⁸

Taberânî’nin bir lafzına göre ise İbn Abbâs “İhtiyacını erken vakitte gidermeye çalış. Zira Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır” dedikten sonra bu hadisi zikretmektedir.¹⁶²⁹

Sehâvî *Makâsıd*’da şunları söylemektedir:¹⁶³⁰ İlk hadis dışındaki diğer bütün rivayetler zayıftır.¹⁶³¹ Bu konuda Büreyde, Câbir, Abdullah b. Selâm, İbn Ömer, Ali, İmrân b. Husayn ve Ebû Bekre’den nakledilen rivayetler de vardır. Hocamız (İbn Hacer) bunlarla ilgili olarak şöyle demektedir: “Bu rivayetlerden bazıları sahihtir, bazıları sahih değildir. İçlerinde hasen ve zayıf olanı da vardır.”

Ayrıca İbn Hacer *Fethu’l-Bârî*’de şöyle demiştir:¹⁶³² “Bazı hafızlar bu hadisin bütün tariklerini toplamaya özen göstermişlerdir ve kendilerinden bu konuda hadis aktarılan sahâbîlerin sayısı yaklaşık yirmiye ulaşmıştır.”

1626 İbn Mâce, *Ticârât* 41, h.nr: 2237; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, V, 112, h.nr: 4829.

1627 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, V, 255, h.nr: 5244. İlim talebinin erken yapılmasına dair daha önce geçen benzer bir rivayet için 439 no’lu hadise bakınız. (Çeviren)

1628 Bezzâr, *Müsned*, XI, 448, XIV, 66, h.nr: 5312, 7523.

1629 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, XII, 229, h.nr: 12966.

1630 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 517, h.nr: 173.

1631 Dört *Sünen* sahibinin rivayet ettikleri, Tirmizî’nin hasen, İbn Hibbân’ın da sahih saydığı ilk rivayeti kastetmektedir. (Çeviren)

1632 İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VI, 114.

İbnü'l-Mülakkın da *Şerhu'l-Minhâc*'ın Kaza (yargı) bölümünde şöyle demektedir: “**Allah’ım! Ümmetimin Cumartesi ve Perşembe günlerinin sabah erken saatlerinde yaptıkları işlerini mübarek ve bereketli eyle**” şeklindeki rivayetin aslı yoktur.” Yani “Bu lafızla bir aslı yoktur” demek istemiştir.

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler:¹⁶³³ Harâitî'nin Enes'ten¹⁶³⁴ naklettiği rivayet “**Allah’ım! Ümmetimin Cumartesi günü sabahın erken vakitlerinde yaptıkları işlerini mübarek ve bereketli eyle**” şeklindedir.¹⁶³⁵ Buhârî'de Ka'b b. Mâlik'ten gelen bir rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Perşembe günü haricinde nadiren yolculuğa çıkmıştır.¹⁶³⁶ Yine Allah Rasûlü'nün Mekke'den Pazartesi günü hicret ettiği sabittir.

Önemli bir not: Günün erken saatinde akıl, günün sonundan çok daha mükemmel ve işlevseldir. Bu sebeple ilim talebi gibi önemli işlerde sabah erken hareket etmek gerekir. Nitekim İbn Ebi'd-Dünyâ akılla ilgili olarak Ebû Tuvâle'nin şu sözünü nakleder: “Sabah saatlerinde akıl, akşam vakti görülmeyen azamî kapasiteye ulaşır.”¹⁶³⁷ Burada sabahın erken saatlerinde aklın tamama erdiği kinayeli bir dille ifade edilmiştir. Vallahu a'lem.

٥٥٧ - اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي شَامِنَا، وَبَارِكْ لَنَا فِي يَمِنَا.

557- Allah’ım! Şam’ımızı bize mübarek ve bereketli eyle, Yemen’imizi de bize mübarek ve bereketli eyle!

Tirmizî bunu İbn Ömer'den rivayet etmiş ve hasen saymıştır. Ayrıca Tirmizî'de “Necid’imizi de dediler” şeklinde bir ilave yer almaktadır. Rivayet şöyledir: Allah Rasûlü “**Allah’ım! Şam’ımızı bize mübarek ve bereketli eyle, Yemen’imizi de bize mübarek ve bereketli eyle**” deyince (sahâbîler) “Necid’imizi de” dediler. Allah Rasûlü tekrar “**Allah’ım! Şam’ımızı bize mübarek ve bereketli eyle, Yemen’imizi de bize mübarek**

¹⁶³³ Gazzî, *İtkân*, I, 114, h.nr: 285.

¹⁶³⁴ *Keşfü'l-hafâ*'da bu isim, yanlışlıkla Ebû Hureyre olarak kaydedilmiştir. Aclûnî, bu bilgileri Gazzî'nin eserinden aktarırken Harâitî'nin Ebû Hureyre ve Enes'ten gelen rivayetlerinin peş peşe verildiği satırlarda isimleri karıştırmış olmalıdır. Zira Gazzî, bu rivayeti Enes'ten aktarmakta (bk. *İtkân*, I, 115), Harâitî'nin eserinde de zaten Enes'ten rivayet edildiği ifade edilmektedir. (Çeviren)

¹⁶³⁵ Harâitî, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 272, h.nr: 837.

¹⁶³⁶ Buhârî, Cihâd 102.

¹⁶³⁷ İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Akl ve fadluh*, Mısır ts., s. 54, h.nr: 65.

ve **bereketli eyle**" buyurdu. Sahabîler de yine "Necid'imizi de" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **"(Maddi yahut manevi) sarsıntılar ve fitneler oradadır. Şeytanın boy-nuzu (taraf-tar ve grubu) da orada veya oradan çıkacaktır."**¹⁶³⁸

٥٥٨ - اللَّهُمَّ خِزْلِي، وَاخْتِزْلِي.

558- Allah'ım! İşimi hayırlı eyle ve hayırlı olanı yapmayı nasip eyle ve benim için en hayırlı olanı tercih et.

Tirmizî'nin ve *Şuabu'l-îmân*'da Beyhakî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri bu hadisin isnadında Zenfel b. Abdullah adında **zayıf** bir ravi bulunmaktadır.¹⁶³⁹

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁶⁴⁰ Tirmizî, Ebû Ya'lâ ve Beyhakî'nin Ebû Bekir es-Siddîk *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri ve Beyhakî'nin **zayıf** saydığı¹⁶⁴¹ bir hadiste geçtiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir işe kalkıştığı zaman **"Allah'ım! İşimi hayırlı eyle, hayırlı olanı yapmayı nasip eyle ve benim için en hayırlı olanı tercih et"** diye dua ederdi. Ben de (el-Gazzî) derim ki: Pek çok defa tecrübe ettiğim hususlardan biri de şudur: Bu duayı istiharede yedi defa okuyup daha sonra gönlüme ilham olan şeyi yaptığımda başarı ve istikamet nasip olmuştur. Bu durum, İbnü's-Sünnî'de yer alan bir rivayete de uygun düşmektedir. Enes'ten nakledilen bu rivayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*

1638 Tirmizî, Menâkıb 75. Aynı rivayet Buhârî, İstiskâ 26 ve Fiten 16'da yer almasına rağmen Aclûnî'nin buna hiç değinmemiş olması ilginçtir. (Çeviren)

1639 Tirmizî, Daavât 86; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 45, h.nr: 44; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 380, h.nr: 300. Tirmizî, rivayetin sonunda Zenfel b. Abdullah'ın hadis ehline göre zayıf biri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 520, h.nr: 174. (Çeviren)

1640 Gazzî, *İtkân*, I, 115, h.nr: 287.

1641 Gazzî'nin eserinde Beyhakî'nin bu hadisi zayıf saydığına dair açık bir ifade yoktur. Gazzî, bu hadisin kaynakları olarak Tirmizî, Ebû Ya'lâ ve Beyhakî'yi -âdeti olduğu üzere- harf simgeleriyle zikrettikten sonra ve "وضعه/onu zayıf saydı" demek ve söz konusu hadisi aktarmaktadır. Burada zayıf sayanın Beyhakî olması bir ihtimal olmakla birlikte, ilgili eserlere baktığımızda rivayet hakkında bu değerlendirmeyi yapan kişinin sadece Tirmizî olduğunu görmekteyiz. Kanaatimizce Aclûnî'nin buradaki yanılıgısı -kitabın genelinde olduğu gibi- bilgiyi sadece aktarmakla yetinip ilgili kaynakları tetkik etme ihtiyacı hissetmemesinden kaynaklanmaktadır. (Çeviren)

şöyle buyurmaktadır: **“Enes! Bir işe niyetlendiğin vakit, o hususta yedi kere Rabbinle istiharede bulun. Sonra da gönlüne ilham edilene bak; zira hayır ondadır.”**¹⁶⁴²

٥٥٩ - اللَّهُمَّ لَا تُؤَمِّتْنَا مَكْرَكَ، وَلَا تُنْسِنَا ذِكْرَكَ، وَلَا تَهْتِكْ عَنَّا سِرَّكَ، وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْغَافِلِينَ.

559- Allah'ım! Bizi, azabına karşı güvende hissettirme, bize zikri-ni unutturma, (ayıp ve kusurlarımızı kapatan) örtünü yırtma ve biz-leri gafillerden eyleme!

Bu hadisi Deylemî, *Müsned*'inde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir.¹⁶⁴³ İbn Abbâs, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in **“Kim uyumadan önce bu duayı okursa, Allah, kendisine en sevimli gelen saatlerde ona bir melek gönderip uyandırır”** buyurduğunu aktardıktan sonra ilgili duayı bir ilave ile birlikte zikreder.¹⁶⁴⁴ Bir rivayette ise **“(ayıp ve kusurlarımızı kapatan) örtünü yırtma”** cümlesi düşmüştür.

٥٦٠ - اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ، وَلَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرُكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ.

560- Allah'ım! Senin hayrından başka hayır yoktur. Uğursuzluğun hepsi sadece senin emrin altındandır¹⁶⁴⁵ **ve senden başka ilah yoktur.**

Ahmed b. Hanbel'in İbn Lehîa hadisi olarak Abdullah b. Amr¹⁶⁴⁶ ka-nalıyla rivayet ettiği merfu bir hadistir. Bu hadiste Allah Rasûlü **“Uğur-suzluk inancı kimi bir işinden/ihtiyacından alıkoyarsa, o kişi şirke gir-**

1642 İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 550, h.nr: 598.

1643 Deylemî, *Firdevs*, I, 495, h.nr: 2017. Rivayetin isnadında Ahmed b. el-Hasen el-Mukrî adında *güvenilir olmayan, münkerü'l-hadîs* bir ravi bulunmaktadır. (Bk. Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 140, ravi nr: 1991; Rivayet metni için bk. Hatîb, *Târîhu Bağdâd* ve *züyûluh*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1417, XVI, 228, ravi nr: 230) -Çeviren-

1644 İlavesi de şudur: **“Allah'ım! Bizleri, sana en sevimli gelen saatlerde uyandır ki seni zikre delim, sen de bizi (hayırlı insanlar arasında) zikredesin. Ayrıca senden niyaz edelim, sen de bize veresin, dua edelim sen de duamıza icabet edesin ve başışlanma dileyelim de sen de bizi başışlayasın.”** (Çeviren)

1645 Hayrın da şerrin de sahibi Allah'tır. Bizatihi kulların ve diğer varlıkların bu hususlarda zarar ve fayda vermeye hiçbir zaman güçleri yetmez. (Çeviren)

1646 Aclûnî bu ismi yanlışlıkla İbn Ömer olarak kaydetmiştir. (Çeviren)

miştir” buyurur. Bunun üzerine “Ey Allah’ın Rasûlü! Peki, bunun kefâreti nedir?” diye sorarlar. O da şöyle cevap verir: **“Birinizin şöyle demesidir: Allah’ım! Senin hayrından başka hayır yoktur...”**¹⁶⁴⁷

Suyûtî de *Dürer*’de bu hadisi, Abdullah b. Amr rivayeti olarak Ahmed b. Hanbel’e dayandırmış; ancak “uğursuzluk” kısmını “hayır”dan önceye almıştır.¹⁶⁴⁸ Bu hadisi Taberânî ve başkaları da rivayet etmektedirler.¹⁶⁴⁹

Öte yandan Bezzâr da bu hadisi Büreyde’den şu lafızla nakletmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, huzurunda uğursuzluktan bahsedilince şöyle buyurdu: **“Başına böyle bir şey gelen kimse mutlaka bir şey söylemesi gerekiyorsa ‘Allah’ım! Senin hayrından başka bir hayır yoktur...’ desin.”** Burada ravi, ikinci cümleyi öne alarak hadisi zikretmiştir.¹⁶⁵⁰

Yine Bezzâr’ın Ebû Hureyre yoluyla aktardığı lafız da şöyledir: (Allah Rasûlü) üç defa **“Uğursuzluk diye bilinen ne varsa hepsi sadece senin emrin altındandır”** buyurur.¹⁶⁵¹

٥٦١- اللَّهُمَّ لَا تُخَوِّجْنِي إِلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ.

561- Allah’ım! Beni, kullarından hiç kimseye muhtaç etme!

İbn Hacer el-Mekkî, Hafız Suyûtî’den naklen bu rivayetin uydurma olduğunu söylemektedir.¹⁶⁵² Hatta bu şekilde dua etmenin yasak olduğu bile söylenebilir. Nitekim Ahmed b. Hanbel, bir adamın “Allah’ım! Beni kullarından hiç kimseye muhtaç etme!” diye dua ettiğini duyunca “Bu adam ölmeyi temenni etmiştir” demektedir.

1647 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 623, h.nr: 7045. *Müsned*’i tahkik eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu rivayetin *hasen* olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma’*, V, 105, h.nr: 8412. (Çeviren)

1648 Suyûtî, *Dürer*, s. 76, h.nr: 102.

1649 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XIII, 22, h.nr: 38.

1650 Bezzâr, *Müsned*, X, 275, h.nr: 4379.

1651 Bezzâr, *Müsned*, XV, 237, h.nr: 8679.

1652 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ’l-hadîsiyye*, s. 123-124, h.nr: 156; Suyûtî, *ez-Ziyâdât*, II, 672, h.nr: 808. (Çeviren)

Ayrıca (Zemahşerî'nin) *Rabîü'l-ibrâr*'ında¹⁶⁵³ geçtiğine göre, Ali *ra-dıyallahu anh* şöyle der: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* benim "Allah'ım! Beni kullarından hiç kimseye muhtaç etme" diye dua ettiğini duyunca **"Böyle söyleme! Zira insanlara muhtaç olmayan hiç kimse yoktur"** buyurdu. Ben de bunun üzerine "Peki, nasıl söylemeliyim?" dedim. Allah Rasûlü **"Şöyle diyebilirsin: Allah'ım! Beni kötü kullarına muhtaç etme"** buyurdu. Ben de "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın kötü kulları kimlerdir?" diye sordum. Şu cevabı verdi: **"Verdikleri zaman başa kakarlar;"**¹⁶⁵⁴ **kendilerine verilmediği zaman da kınayıp ayıplarlar."**¹⁶⁵⁵

٥٦٢ - اللَّهُمَّ لَا رَادَّ لِمَا قَضَيْتَ.

562- Allah'ım! Senin hükmettiğini reddedecek yoktur.

Namaz sonrası zikirde söylenmektedir. İleride "vav" harfinde gelecektir.¹⁶⁵⁶

٥٦٣ - اللَّهُمَّ لَا سَهْلَ إِلَّا مَا جَعَلْتَهُ سَهْلًا، وَأَنْتَ إِذَا شِئْتَ جَعَلْتَ الْحَزْنَ سَهْلًا.

563- Allah'ım! Senin kolaylaştırdığından başka kolaylık yoktur. Sen eğer dilerse, çetin ve engebeli araziye düz ova yaparsın.

İbn Hibbân, Beyhakî, Hâkim, Deylemî, İbnü's-Sünnî ve Adenî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁵⁷ Aynı şekilde Ka'nebî de (tâbiînden) Hammâd b. Seleme kanalıyla bunu rivayet etmiş, ancak Enes'i zikretmemiştir. Lafzı da şöyledir: **"Sen, eğer istersen çetin ve**

1653 Zemahşerî, *Rabîü'l-ibrâr ve nusûsu'l-ahyâr*, Beyrut 1412, II, 31.

1654 Bu kısım Aclûnî'nin metninde "إذا أعطوا منعوا" şeklinde kaydedilmiştir. Bu ibare "verdiklerinde engel olurlar" veya "kendilerine verildiğinde engel olurlar" gibi iki farklı manaya gelecek biçimde okunabilir. Ancak her iki mana da yanlıştır. Bu sebeple biz de Zemahşerî'nin eseri başta olmak üzere rivayetin aslını araştırdık ve "منعوا/meneû" lafzının, "minnet edip başa kakarlar" anlamına gelen ve "مننوا/mennev" olarak kaydedilen lafızdan bozulmuş olduğunu tespit ettik ve çeviriyi de buna göre yaptık. (Bk. Zemahşerî, *a.g.e.*, II, 31; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-ş-şerîa*, II, 337, h.nr: 70; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 58) -Çeviren-

1655 Rivayetin asılsız ve uydurma olduğuna dair bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 179, h.nr: 571; Suyûtî, *ez-Ziyâdât*, II, 672, h.nr: 808. (Çeviren)

1656 Bk. 2909 no'lu hadis.

1657 İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 255, h.nr: 974; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 311, h.nr: 351; Beyhakî, *ed-Daavât*, I, 355, h.nr: 265. (Çeviren)

engebeli araziyi düz ova yaparsın.” (Sahâbî ravi Enes'in zikredilmediği) bu rivayet, (Enes'ten Allah Rasûlü'ne kadar kesintisiz olarak uzanan) mevsûl rivayeti (olumsuz) etkilemez. Yine Ziyâuddîn el-Makdisî de *el-Muhtâra*'sında bu hadisi rivayet etmiştir.¹⁶⁵⁸ Başkaları da hadisi sahih saymıştır.¹⁶⁵⁹

٥٦٤- اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَلَا تَتْرُكْ مِنِّي صَالِحَ مَا أُعْطَيْتَنِي.

564- Allah'ım! Göz açıp kapayacak kadar bile olsa beni nefsimе bırakma ve bana lütfettiğin iyilik ve güzellikleri benden çekip alma!

Bezzâr'ın İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁶⁰

٥٦٥- اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنِي بِدُعَائِكَ شَقِيًّا، وَكُنْ بِي رَوْفًا رَحِيمًا، يَا خَيْرَ الْمَسْئُولِينَ، وَيَا خَيْرَ الْمُعْطِينَ.

565- Allah'ım! Sana ettiğim dua sayesinde beni hiçbir zaman bahtsız eyleme! Bana karşı şefkatli ve merhametli ol, ey kendisine niyaz edilenlerin en hayırlısı ve ey verenlerin en hayırlısı!

Taberânî bu hadisi İbn Abbâs *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁶⁶¹

1658 Ziyâuddîn el-Makdisî, *el-Muhtâra*, V, 62, h.nr: 1683.

1659 Buraya kadarki bilgi ve değerlendirme için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 523-524, h.nr: 178. Ayrıca hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, VI, 902, h.nr: 2886. (Çeviren)

1660 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, IV, 58, h.nr: 3190. Heysemî, Bezzâr'ın isnadında İbrahim b. Yezîd el-Hûzî adında *metrûk* bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 181, h.nr: 17409) Ancak hadisin farklı raviler vasıtasıyla Muğîre b. Şu'be'den gelen başka bir rivayeti daha vardır. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 237) -Çeviren-

1661 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 174, h.nr: 11405; a.mlf., *ed-Duâ*, s. 274, h.nr: 877. *Keşfü'l-hafâ*'da bu hadisin Abbâs yoluyla nakledildiği kayıtlıdır. Oysa Taberânî'de İbn Abbâs kanalıyla rivayet edildiğini tespit ettik. Bu nedenle çeviride Taberânî'nin kaydını esas aldık. Ancak hadis *zayıftır*. Ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 360, h.nr: 1412; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 300, h.nr: 2; Heysemî, *Mecma'*, III, 252, h.nr: 5549; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 117. (Çeviren)

٥٦٦- اللَّهُمَّ كَمَا حَسَّنْتَ خَلْقِي فَحَسِّنْ خُلُقِي.

566- Allah'ım! Yaratılışımı güzelleştirdiğin gibi ahlâkımı da güzelleştir.

Ahmed b. Hanbel'in İbn Mes'ûd'dan¹⁶⁶² rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁶³ Dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: **“اللَّهُمَّ حَسِّنْ خُلُقِي كَمَا حَسَّنْتَ خَلْقِي” Allah'ım! Ahlâkımı da güzelleştir, yaratılışımı (hilkatimi) güzelleştirdiğin gibi.** İnsanlar bunu aynaya bakarken söylerler.

٥٦٧- اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ.

567- Allah'ım! Ahiret hayatından başka bir hayat yoktur.

Buhârî ve Müslim bu hadisi Enes'ten şu ilave ile rivayet etmişlerdir:¹⁶⁶⁴ **“Ensâr ve Muhâcir'i affeyle!”** Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, sahâbenin hendek kazarken çektikleri yorgunluk ve açlığı görünce böyle söylemiştir. Sahâbîler de ona cevaben şöyle demişlerdir:

“Biziz Muhammed'e biat edenler cihad üzere

Daima, hayatta kaldığımız sürece.”

Yine Buhârî ve Müslim'in Enes'ten rivayet ettiklerine göre önce sahâbîler “Biziz Muhammed'e biat edenler cihad üzere...” demişler, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de onlara cevap olarak şöyle buyurmuştur: **“Allah'ım! Ahiret hayrından başka hayır yok. Ensâr ile Muhâcirlere**

1662 Aclûnî bu ismi Ebû Mes'ûd olarak kaydetmektedir. Doğrusu Ebû Mes'ûd kanalıyla gelen bir rivayet, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde olmasa da Harâîti'nin *Mekârimü'l-ahlâk*'ında geçmektedir. (Bk. s. 29, h.nr: 9) Ancak Irâkî bunun bir yanlışlığı olduğunu ve doğrusunun İbn Mes'ûd olması gerektiğini ifade eder. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 931, h.nr: 13. Ayrıca bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 214) -Çeviren-

1663 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 374, h.nr: 3823; a.mlf, *Müsned*, XL, 457, h.nr: 24392 (Hz. Âişe rivayeti); İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 239, h.nr: 959. Hadisin *Müsned*'deki lafzı **“Allah'ım! Yaratılışımı güzel kıldın. Ahlâkımı da güzelleştir”** şeklindedir. Başlıktaki lafzın bizatihi yer aldığı kaynaklar ise şöyledir: Taberânî, *ed-Duâ*, s. 145, 415, h.nr: 404, 1407; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 138, h.nr: 163. Farklı sahâbîler kanalıyla da rivayet edilen bu hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 275; 4032; Heysemî, *Mecma'*, X, 173, h.nr: 17363; Elbânî, *İrvâü'l-ğalîl*, I, 113, h.nr: 74.

1664 Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr* 9; Müslim, *Cihâd* 126-128.

bereket ver, onları mübârek eyle.”¹⁶⁶⁵ Bu hadisin daha başka rivayetleri de bulunmaktadır.

٥٦٨- اللَّهُمَّ مَنْ آمَنَ بِي وَصَدَّقَنِي وَعَلِمَ أَنَّ مَا جِئْتُ بِهِ هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ، فَأَقِلَّ مَالَهُ وَوَلَدَهُ، وَحَبِّبْ إِلَيْهِ لِقَاءَكَ، وَعَجِّلْ لَهُ الْقَضَاءَ، وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِي وَلَمْ يُصَدِّقْنِي وَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ مَا جِئْتُ بِهِ هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ، فَأَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ، وَأَطِلْ عُمرَهُ.

568- Allah'ım! Bana iman edip beni tasdik eden ve getirdiklerimin senin katından bir hak olduğunu kabullenen kimsenin malını ve çocuğunu azalt, sana kavuşmayı sevdire ve ona çok geçmeden ölmeyi nasip eyle. Bana iman etmeyen, beni tasdik etmeyen ve getirdiklerimin senin katından bir hak olduğunu kabullenmeyen kimsenin de malını ve çocuğunu artır ve ömrünü uzat.

İbn Hacer el-Heytemî *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'de şunları söyler:¹⁶⁶⁶ İbn Mâce'nin, *Sünen*'inde ve Taberânî'nin **sahih** bir isnadla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁶⁷ Bu hadisi destekleyici nitelikte, başka kanallardan aynı manada nakledilen delillerden biri de Saîd b. Mansûr'un rivayet ettiği şu hadistir: **“Allah'ım! Beni öfkeliendiren ve bana karşı gelen kimsenin mal ve çocuğunu artır. Allah'ım! Beni seven ve bana itaat edene de yetecek miktarda rızık nasip eyle. Allah'ım! Muhammed ailesine yetecek miktarda rızık ver. Allah'ım! Günü gününe bir rızık olsun.”**

1665 Buhârî, Cihad 34, Meğâzî 31; Müslim, Cihâd 129-130.

1666 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 117, h.nr: 116.

1667 İbn Mâce, Zühud 8; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XVII, 31, h.nr: 56. İbn Mâce'nin rivayetiyle ilgili olarak Amr b. Gaylân'ın sahâbîliği konusunda ihtilaf bulunmakla birlikte isnadının güvenilir ravilerden oluştuğu belirtilmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 129; Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 217) Heysemî de Taberânî'nin isnadındaki Amr b. Vâkîd isimli ravinin metrûk olduğunu ifade eder. (Bk. *Mecma'*, X, 285, h.nr: 18056) Ancak bu hadislerle benzer muhtevaya sahip ve başka sahâbî ravilerden **sahih** kanallarla gelen rivayetler de vardır. (Bk. İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 438, h.nr: 208; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XVIII, 313, h.nr: 808; Ayrıntılı bilgi için bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 218; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 325, h.nr: 1338) -Çeviren-

Münâvî şöyle demiştir:¹⁶⁶⁸ Buhârî’de geçen ve Allah Rasûlü’nün, Enes’e mal ve evladın çoğalmasa için ettiği dua¹⁶⁶⁹ bu hadisle çelişmez. Zira dünya nimetlerini azaltmak fazileti kişilere göre değişiklik arzeder. Nitekim kudî bir hadiste bu hususa işaret edilmiştir: **“Kullarımdan bazılarını ancak zenginlik yarar. Zira eğer onu fakirleştirirsem, bu onu bozacaktır...”**¹⁶⁷⁰ Dolayısıyla Dâvûdî’nin “Bu hadis batıldır (uydurmadır)” değerlendirmesi geçersiz olmaktadır.

٥٦٩- اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي لِسَانِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَعْيِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَمِنْ فَوْقِي نُورًا، وَمِنْ تَحْتِي نُورًا، وَمِنْ أَمَامِي نُورًا، وَمِنْ خَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي نَفْسِي نُورًا، وَأَعْظِمْ لِي نُورًا.

569- Allah’ım! Benim kalbime nûr, dilime nûr, kulağıma nûr, gözüme nûr, üstüme nûr, altına nûr, sağıma nûr, soluma nûr, önüme nûr, arkama nûr ve nefsim nûr ver! Bana büyük bir nûr lütfeyle.

İmam Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve Nesâî’nin İbn Abbâs yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁷¹

٥٧٠- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ يَوْمِ الشَّوْءِ، وَمِنْ لَيْلَةِ الشَّوْءِ، وَمِنْ سَاعَةِ الشَّوْءِ، وَمِنْ صَاحِبِ الشَّوْءِ، وَمِنْ جَارِ الشَّوْءِ فِي دَارِ الْمُقَامَةِ.

570- Allah’ım! Kötü günden, kötü geceden, kötü saatten, kötü dosttan ve kalıcı mekânlardaki kötü komşudan sana sığınırım.

Bir rivayette de **“Çünkü göçebe komşu yer değiştirir”** şeklinde bir ilave bulunmaktadır.¹⁶⁷² Taberânî’nin Ukbe b. Âmir’den rivayet ettiği bir hadis olup ravileri güvenilirdir.¹⁶⁷³

1668 Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, II, 129.

1669 Buhârî, Daavât 18.

1670 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 318; Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-sıfât*, I, 307, h.nr: 231.

1671 Buhârî, Daavât 10; Müslim, *Müsâfirîn* 181, 187, 191; Nesâî, *Tatbîk* 62; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 343, h.nr: 2567.

1672 Bu rivayet için 541 no’lu hadise bakınız. (Çeviren)

1673 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, XVII, 291, h.nr: 810. Hadisin ravilerinin güvenilir olduğuna dair bilgi için bk. Heysemî, *Mecma’*, VII, 220, h.nr: 11961. (Çeviren)

٥٧١- اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أَحْصِي ثَنَاءَ عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ.

571- Allah'ım! Senin gazabından rızana, azabından affına sığınırım. Aynı şekilde senden sana sığınırım. Ben seni layık olduğun şekilde övemem. Sen kendini nasıl övmüşsen öylesin.

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet etmişlerdir.¹⁶⁷⁴

٥٧٢- اللَّهُمَّ الطُّفُّ بِي فِي تَيْسِيرِ كُلِّ عَسِيرٍ؛ فَإِنْ تَيْسِيرَ كُلِّ عَسِيرٍ عَلَيْكَ يَسِّرْ، وَأَسْأَلُكَ الْيُسْرَ وَالْمُعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

572- Allah'ım! Her türlü zorluğu kolaylaştırmada bana lütfeyle. Zira her zorluğu kolaylaştırmak senin için kolaydır. Senden dünya ve ahirette kolaylık, af ve esenlik dilerim.

Taberânî'nin *el-Evsat*'ta Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁷⁵

٥٧٣- اللَّهُمَّ اغْفُ عَنِّي، فَإِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ.

573- Allah'ım! Beni affeyle. Çünkü sen affedicisin, kerîmsin.

Taberânî'nin *el-Evsat*'ta Ebû Saîd el-Hudrî *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁷⁶

1674 Müslim, Salât 222; Ebû Dâvûd, Salât 152; Tirmizî, Daavât 76; İbn Mâce, İkâmet 117, Duâ 3; Nesâî, Tatbîk 71, İstiâze 62.

1675 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 61, h.nr: 1250; Beyhakî, *ed-Daavâtü'l-kebîr*, I, 358, h.nr: 267. Beyhakî, rivayeti aktardıktan sonra isnadındaki Abdurrahmân b. İbrahim'in hadisinde bir *zayıflık* olduğunu belirtmektedir. Rivayetin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Ukaylî, *Duafâ*, II, 273, ravi nr: 835; Zehebî, *Mîzân*, II, 454, ravi nr: 4423; Heysemî, *Mecma'*, X, 182, h.nr: 17423; Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 223-4; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 1156, h.nr: 7048) -Çeviren-

1676 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 367, h.nr: 7746. Heysemî, Taberânî'nin bu rivayetinin isnadında geçen Yahya b. Meymûn et-Temmâr'ın metrûk biri olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla rivayet, bu isnadıyla *zayıf* sayılır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 173, h.nr: 17362; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 68,

٥٧٤- اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ التَّقَايِ، وَعَمَلِي مِنَ الرِّيَاءِ، وَلِسَانِي مِنَ الْكَذِبِ، وَعَيْنِي مِنَ الْخِيَانَةِ، فَإِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ.

574- Allah'ım! Kalbimi nifaktan, amelimi riyadan, dilimi yalandan, gözlerimi hainlikten arındır. Zira sen gözlerin hain bakışını ve gönüllerin gizlediğini bilirsin.

Bu hadisi Hakîm et-Tirmizî ve Hatîb, Ümmü Ma'bed el-Huzâiyye'den rivayet etmişlerdir.¹⁶⁷⁷

٥٧٥- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أَخْصِي ثَنَاءَ عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ.

575- Allah'ım! Şüphesi ben senin gazabından rızana, azabından affına sığınırım. Aynı şekilde senden sana sığınırım. Ben seni layık olduğun şekilde övemem. Sen kendini nasıl övmüşsen öylesin.

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Âişe *radı-yallahu anhâ*'dan rivayet etmişlerdir.¹⁶⁷⁸

٥٧٦- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ خَلِيلٍ مَآكِرَ عَيْنَاهُ تَرِيَانِي وَقَلْبُهُ يَزْعَانِي؛ إِنْ رَأَى حَسَنَةً دَفَنَهَا، وَإِنْ رَأَى سَيِّئَةً أَذَاعَهَا.

576- Allah'ım! Kurnaz dosttan sana sığınırım. Zira gözleri bana (dostmuş gibi) bakarken, kalbi pusudadır, gözetleyip durur; bir iyilik/

h.nr: 2049) Ancak bu hususta sahih tariklerle gelen aynı manada başka hadisler de mevcuttur. Mesela; Kadir gecesi okunması tavsiye edilen **"Allah'ım! Sen affedicisin. Affı seversin, beni affeyle!"** lafzıyla gelen dua da bu manadaki sahih rivayetlerden biridir. (Bk. Tirmizî, Daavât 85; İbn Mâce, Duâ 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 236, h.nr: 25384) -Çeviren-

1677 Hâkim et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-usûl*, II, 227; Beyhakî, *ed-Daavâtü'l-kebîr*, I, 250, h.nr: 258; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, III, 174, h.nr: 552. Hadisin isnadının *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1026; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 143; Gumârî, *el-Müddâvî*, II, 224. (Çeviren)

1678 Bu hadis biraz önce 571 no'lu rivayet olarak geçmişti. Başındaki "إِنِّي/innî" lafzı haricinde herhangi bir farklılık olmamasına rağmen niçin tekrar edildiğini anlayabilmiş değiliz. (Çeviren)

güzellik görececek olursa onu gizler, ancak bir kötülük/çirkinlik görececek olursa hemen yayar.

İbnü'n-Neccâr'ın Saîd el-Makbûrî'den **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁷⁹

٥٧٧- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ، فَإِنَّهُ يَشْسُ الضَّجِيعَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَانَةِ، فَإِنَّهَا يَشْسُ الْبِطَانَةَ.

577- Allah'ım! Açlıktan sana sığınırım. Zira o, insanın yakasından bir türlü düşmeyen ve uyurken bile kendi hâline bırakmayan ne kötü bir durumdur. Hainlikten de sana sığınırım. Çünkü o, ne kötü bir sırdaştır.

Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁸⁰

٥٧٨- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْبَخْلِ وَالْجُبْنِ وَصَلَحِ الدِّينِ وَعَلَبَةِ الرِّجَالِ.

573- Allah'ım! Dert ve üzüntüden, acziyet ve tembellikten, cimrilik ve korkaklıktan, borcun ağırlığından ve (alacaklı) insanların baskı ve zorbalığından sana sığınırım.

İmam Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim'in Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁸¹

1679 Hadisin Saîd el-Makbûrî kanalıyla Ebû Hureyre'den mevsul (kesintisiz) bir isnadla gelen versiyonu için bk. Taberânî, *ed-Duâ*, s. 399, h.nr: 1339. Bu rivayetin ravilerinin güvenilir, dolayısıyla hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, VII, 377, h.nr: 3137. (Çeviren)

1680 Ebû Dâvûd, *Salât* 365; İbn Mâce, *Er'ime* 53; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 216, h.nr: 7851; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 304, h.nr: 1029; Bezzâr, *Müsned*, XV, 174, h.nr: 8534; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 297, h.nr: 6412. Nevevî, Ebû Dâvûd'un rivayetini aktardıktan sonra isnadının *sahih* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Riyâzu's-sâlihîn*, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1998, s. 416, h.nr: 1485) Ayrıca İbn Mâce'nin *Sünen*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi, hadisin hasen olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

1681 Buhârî, *Er'ime* 28; Müslim, *Zikir* 50-52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 68, h.nr: 12616

٥٧٩- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى، وَالتَّقَى، وَالْعَفَافَ، وَالْغِنَى.

579- Allah'ım! Senden hidayet, takvâ, yasaklardan kaçınma, dünyevî arzu ve heveslerden korunma ve gönül zenginliği diliyorum.

Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce'nin İbn Mes'ûd tarikiyle rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁸²

٥٨٠- اللَّهُ اللَّهُ فِيمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ، أَلْبَسُوا ظُهُورَهُمْ، وَأَشْبَعُوا بُطُونَهُمْ، وَأَلْبَسُوا لَهُمُ الْقَوْلَ.

580- Emriniz altındakiler konusunda size Allah'ı hatırlatırım, Allah aşkına dikkatli davranın; sırtlarını giydirin, karınlarını doyurun ve onlara yumuşak söz söyleyin.

İbn Sa'd ve Taberânî'nin Ka'b b. Mâlik'ten rivayet ettikleri bir hadis olup **isnadı zayıftır**.¹⁶⁸³

٥٨١- اللَّهُ اللَّهُ فِيمَا لَيْسَ لَهُ إِلَّا اللَّهُ.

581- Allah'tan başka kimsesi olmayanlar hakkında size Allah'ı hatırlatırım, Allah aşkına dikkatli davranın!

İbn Adiy'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁸⁴ Bu hadisla aynı manada daha başka kanallardan gelen rivayetler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de Askerî'nin Ali *radiyallahu anh* yoluyla rivayet ettiği hadistir. Ancak bu rivayetlerin tamamı, İbnü'l-Gars'ta da geçtiği üzere **zayıftır**.

1682 Müslim, Zikir 72; Tirmizî, Daavât 73; İbn Mâce, Duâ 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 63, h.nr: 3950.

1683 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 254; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 41, h.nr: 89. Rivayetin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 237, h.nr: 7217; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 98; Gumârî, *el-Müdvâvî*, II, 194; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, VI, 448, h.nr: 2902. (Çeviren)

1684 İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 82.

٥٨٢- اللَّهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمَهُ التَّائِيلَ.

582- Allah'ım! Onu dinde fakîh (büyük din âlimi) eyle ve ona te'vili öğret!

Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu İbn Abbâs'a hitaben söylemiştir.¹⁶⁸⁵ Ancak Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: “Bu lafız o kadar meşhur olmuştur ki, bazıları bunu Buhârî ve Müslim'e nispet etmiş, ancak hata etmişlerdir.” Necmüddîn el-Gazzî'de böyle geçmektedir. Orada ayrıca şu ifadeler de yer almaktadır:¹⁶⁸⁶ Evet, hadisin aslı Buhârî ve Tirmizî'de İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet olarak şu şekilde geçmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni göğsüne bastırdı ve **“Allah'ım! Ona hikmeti öğret!”** diye dua etti.¹⁶⁸⁷ Buhârî'de yer alan ve yine İbn Abbâs'tan gelen bir rivayette ise **“Allah'ım! Ona Kitabı öğret!”** lafzı yer alır.¹⁶⁸⁸

٥٨٣- اللَّهُمَّ مَغْفِرَتَكَ أَوْسَعُ مِنْ ذُنُوبِي، وَرَحْمَتَكَ أَزْجَى عِنْدِي مِنْ عَمَلِي.

583- Allah'ım! Senin mağfiretin benim günahlarımdan daha geniş; rahmetin de bana göre kendi amelimden daha ümit vericidir.

Hâkim'in rivayetine göre, Câbir b. Abdullah şöyle der: Bir kişi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek “Bu günahlarla vay benim hâlime!” diye sızlanır. Adam bu sözü iki defa söyler. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona **“De ki: Allah'ım! Senin mağfiretin...”** diye başlayan duayı söyler. Adam bu duayı edince Allah Rasûlü **“Tekrar et”** der, o da iki kere (aynı duayı) tekrar eder. Daha sonra Allah Rasûlü ona **“Şimdi kalk, Allah seni bağışlamıştır”** buyurur.¹⁶⁸⁹

1685 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 225, h.nr: 2397; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 531, h.nr: 7055; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 112, h.nr: 1422; Hâkim, *Müstedrek*, III, 615, h.nr: 6280. (Çeviren)

1686 Gazzî, *İtkân*, I, 116, h.nr: 289.

1687 Buhârî, *Ashâbu'n-Nebî* 25; Tirmizî, *Menâkıb* 43.

1688 Buhârî, *İlim* 17.

1689 Hâkim, *Müstedrek*, I, 728, h.nr: 1994; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 331, h.nr: 6724. Hâkim, hadisi naklettikten sonra şöyle demektedir: “Bu hadisin ravileri Medineli olup hiçbiri hakkında bir cerh (olumsuz tenkit) olduğu bilinmemektedir.” Rivayetin sahihliğine dair bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 211, h.nr: 2512; Münâvî, *Teysîr*, II, 198. (Çeviren)

٥٨٤- اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا يَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّاتِكَ، وَمِنْ الْيَقِينِ مَا يَهْوُونَ عَلَيْنَا مِصْصَاتِ الدُّنْيَا، وَمَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوتِنَا مَا أَحْبَبْتَ، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمْنَا، وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا.

584- Allah'ım! Bize, sana karşı işlenen günahlarla aramıza engel olacak kadar korkundan hisse ver. Bizi, cennetine ulaştıracak ölçüde sana kulluk etmeyi nasip eyle. Dünya musibetlerini hafifletecek derin ve güçlü bir iman ver. Allah'ım! Bizi yaşattığın müddetçe kulaklarımız, gözlerimiz ve kuvvetimizden faydalandır; ölünceye kadar da onları devamlı eyle. Sadece bize zulmedenlerden intikamımızı almayı nasip eyle. Bize düşmanlık edenlere karşı bize yardım et. Bizi dinimizde musibete uğratma. Dünyayı en büyük derdimiz ve ilmimizin temel gayesi kılma. Bize acımayanları başımıza musallat etme.

Tirmizî ve Hâkim'in İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁹⁰

٥٨٥- أُمِرْتُ أَنْ أَخْكُمَ بِالظَّاهِرِ، وَاللَّهُ يَتَوَلَّى السَّرَائِرَ.

585- Ben, zâhire (dıştan görünene) göre hükmetmekle emrolundum. İç dünyada gizlenenler ise Allah'a kalmıştır.

Zerkeşî *Leâli'*'de şunları söyler:¹⁶⁹¹ “Bu hadis, bu lafızla sabit değildir. Sahih hadislerden elde edilen mana ile rivayet edilmiş olmalıdır. Ben bu hadisleri *ez-Zehebü'l-ibrîz* adlı eserimin akdiye (yargı meseleleri) bölümünde zikrettim.”¹⁶⁹²

1690 Tirmizî, *Daavât* 80; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 154, h.nr: 10161; Bezzâr, *Müsneid*, XII, 243, h.nr: 5989; Hâkim, *Müstedrek*, I, 709, h.nr: 1934. Tirmizî, bu hadis hakkında “hasen” demektedir; Hâkim de “Buhârî'nin şartına göre sahih bir hadis” olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

1691 Zerkeşî, *Leâli'*, s. 70, h.nr: 30.

1692 Zerkeşî'ye ait olan bu eserin tam adı, *ez-Zehebü'l-ibrîz fî tahrîci ehâdîsi Fethi'l-Azîz* şeklindedir. Bu da *Leâli'* adlı eserin, Aclûnî'nin eserin başında iddia ettiği gibi İbn Hacer'e değil, Zerkeşî'ye ait olduğunun önemli bir delilidir. (Çeviren)

Sehâvî de *el-Makâsîd*'da şunları söyler:¹⁶⁹³ Bu, usulcüler ve fakihler arasında meşhur olmuştur. Hatta Nevevî, Müslim şerhinde **“Ben insanların kalplerini denetlemekle emrolunmadığım gibi karınlarını yarmakla da emrolunmadım”**¹⁶⁹⁴ hadisini şerh ederken şu açıklamayı yapmaktadır: “Bunun manası Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in de buyurduğu gibi şöyledir: Ben zâhire göre hükmetmekle emrolundum. İç dünyada gizlenenler ise Allah’a kalmıştır.”¹⁶⁹⁵ Sehâvî daha sonra şöyle devam eder: “Bu sözün, ne meşhur hadis kitaplarında ne de yaygın cüzlerde bir yeri vardır. Nitekim Hafız Irâkî de bunun bir aslı olmadığı konusunda kesin konuşmakta; Mizzî ve diğerleri aynı kanaati benimsemektedirler.”

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demektedir:¹⁶⁹⁶ Hafız İbnü'l-Mulakkin de Beyzâvî'nin hadislerini tahririnde bu hadisi inkâr edenlerden biridir. Zerkeşî de “Bu lafızla bilinmemektedir” demiştir. Hâfız İmâdüddîn İbn Kesîr ise *Muhtasar*’ın hadislerinin tahririnde şöyle der: Bunun herhangi bir isnadına vâkıf olamadım. Evet, *Sahih-i Buhârî*’de Ömer *radiyallahu anh*’ın “Kuşkusuz biz şimdi sizleri, bize görünen amellerinizle sorumlu tutmaktayız” şeklindeki sözünün yanı sıra Müslim’de Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayet edilen ve biraz önce geçen **“Ben insanların kalplerini teftiş etmekle emrolunmadım...”** hadisi; ayrıca yine Buhârî ve Müslim’de Ümmü Seleme’den rivayet edilen **“Ben nihayetinde bir insanım. Siz de bana davalarınızı arzediyorsunuz. (İlk bakışta) birinizin dili ve delili, diğerinize göre daha kuvvetli görüldüğü için ben de o kişiden dinlediğime göre lehinde hüküm verebilirim. (Ancak bilin ki) kimin lehine kardeşinin hakkını almak suretiyle karar vermişsem, ona cehennemden bir parça ayırmış olurum”**¹⁶⁹⁷ şeklindeki hadis, İbn Kesîr’in de dediği gibi bu manaya gelmektedir. Nitekim Nesâî de buradan hareketle “Zahire Göre Hükmetme Babı” diye başlık koymuştur.¹⁶⁹⁸ İmam Şâfiî de bu son hadisi *el-Ümm* adlı eserinde zikrettikten sonra “Allah Rasûlü, onlara zahire göre hükmedeceğini ve iç dünya ile ilgili durumun Allah’a ait olduğunu haber vermektedir” demiştir.

1693 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 524, h.nr: 180.

1694 Müslim, *Zekât* 144.

1695 Nevevî, *Şerh*, VII, 163.

1696 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 114, h.nr: 65.

1697 Buhârî, *Ahkâm* 20; Müslim, *Akdiye* 4.

1698 Nesâî, *Âdâbü'l-kudât* 13.

Daha sonra Sehâvî, hocası Hafız İbn Hacer'in görüşünü benimseyerek *Makâsıd*'da şöyle der:¹⁶⁹⁹ "Ehil olmayan bazı kimseler, bunun Ümmü Seleme hadisinden ayrı bir hadis olduğunu zannederek öylece nakletmişler; daha sonra gelenler de onları bu hususta taklit etmişlerdir. O sebeple bu rivayet, Şâfiî âlimlerinin pek çoğunun kitaplarında yer almakta; başka âlimlerin eserlerinde ise geçmemektedir. Hatta Râfiî de 'Kadâ (yargı meseleleri)' bölümünde bunu zikretmektedir. İmam Şâfiî ayrıca *el-Ümm*'de şunu söylemiştir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in '**Allah sizin iç dünyanızda gizlediklerinizi üstlenmiş ve üzerinizdeki şüpheleri açık delillerle kaldırmıştır**' buyurduğu rivayet edilmektedir."

İbn Hacer el-Mekkî de *et-Tuhfe*'de, bundan önceki bilgileri ve ileride İbn Abdilberr'den aktaracaklarının naklettikten sonra şunları söylemektedir:¹⁷⁰⁰ Bütün bunlardan hareketle, söz konusu (hadis) hafızlarının bu hadisin bir aslı olmadığına dair genellemelerinin reddedildiği açığa çıkmaktadır. İbn Hacer el-Mekkî bu değerlendirmeden önce "Hafız Irâkî bu hadisin bir aslı olmadığını kesin bir dille ifade etmektedir. Mizzî ve başkaları da bu rivayeti reddetmişlerdir" demektedir ve bu durumu şu şekilde izah etmektedir: Bu reddedişin sebebi, bizatihi bu lafzın Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e nispet edilmesi açısından olabilir. Ancak mana açısından, daha önce geçen ve Nevevî'nin, *Şerh-i Müslim*'de zikrettiği "**Ben insanların kalplerini teftiş etmekle emrolunmadım...**" hadisinden hareketle Allah Rasûlü'ne nispet edilebilir.

Öte yandan Suyûtî de *ed-Dürerü'l-müntesira* isimli eserinde "**Ben zâhire göre hükmetmekle emrolundum...**" hadisi Şâfiî'nin, *er-Risâle*'sinde yer alan sözlerinden biridir" demiştir.¹⁷⁰¹

İbn Abdilberr de *et-Temhîd*'inde şunları söyler:¹⁷⁰² "(Ulemâ) dünyevî hükümlerin zâhire göre değerlendirildiği, iç âlemde gizlenenlerin de Allah'a kaldığı konusunda icma etmiştir." *İdâretü'l-ahkâm* isimli eserin sahibi olan İsmail (b. Ali b. İbrahim b. Ebi'l-Kâsım el-Cenzevî),¹⁷⁰³

1699 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 525-526.

1700 İbn Hacer el-Mekkî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, X, 146.

1701 Suyûtî, *Dürer*, s. 54, h.nr: 33. Şâfiî'nin sözü için bk. *Risâle*, thk. Ahmed Şâkir, Mısır 1940, s. 67.

1702 İbn Abdilberr, *Temhîd*, X, 157.

1703 Parantez içi kısım Sehâvî'nin *Makâsıd*'ından (I, 526) alınmıştır. (Çeviren)

Moğoltay'dan şöyle garip bir nakilde bulunmuştur: Bu hadis, bir arazi konusunda anlaşmazlığa düşen Kindî ve Hadramî isimli iki şahsın kıssasında geçmektedir. Kıssaya göre aleyhinde karar verilen kişi (Allah Rasûlü'ne hitaben) "Benim hakkım olduğu hâlde aleyhimde karar verdin" demiştir. Bunun üzerine Allah Rasûlü de **"Ben ancak zâhire göre hükmederim. İç dünyadaki sırlar Allah'a kalmıştır"** buyurmuştur.

Ancak Sehâvî *Makâsîd*'da bu rivayete dair şunları söyler: Hocamız (İbn Hacer) şöyle demektedir: Sözü geçen kitaba vâkıf olamadığım gibi adı geçen İsmail'in bu kıssanın bir isnadını zikredip zikretmediğini de bilemiyorum. Ben de (Sehâvî) derim ki: **"Müslümanlar birbirleri hakkında âdildirler"** hadisinde Ömer *radıyallahu anh*'ın şu sözü yer alacaktır: "Şüphesiz Allah Teâlâ sizin iç hesaplarınızın karşılığını vermeyi üstlenmiş ve açık deliller sayesinde üzerinizdeki şüpheleri bertaraf etmiştir."¹⁷⁰⁴

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:¹⁷⁰⁵ Buhârî'de Ömer *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde insanlar vahiy yoluyla sorumlu tutulup yargılanırlardı. Ancak vahiy kesildi ve biz şimdi sizleri sadece bize görünen (zâhirî) amel-lerinizle sorumlu tutup yargılayabiliriz."¹⁷⁰⁶

٥٨٦- أَمِزْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

586- Ben, insanlarla "lâ ilâhe illallah" deyinceye kadar savaşmakla emrolundum.

Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadis olup şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: **"Kim 'lâ ilâhe illallah' derse, (İslâm) hakkı dışında benden malını ve canını korumuş olur."**¹⁷⁰⁷

Yine Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'de yer alan bir lafızda da şöyle geçmektedir: **"Ben insanlarla, Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şahitlik edinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bu sözü söyledikleri zaman, (İslâm'ın öngördüğü) haklar dışında canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar.**

1704 Bu rivayet ileride 2301 no'lu hadis olarak ele alınacaktır. (Çeviren)

1705 Gazzî, *İtkân*, I, 119, h.nr: 295.

1706 Buhârî, Şehâdât 5.

1707 Müslim, İmân 32.

İçlerinde gizledikleri şeylerin hesabı ise Allah’a kalmıştır.”¹⁷⁰⁸ Hafız Suyûtî *el-Câmiu’s-sağîr*’de “Bu, mütevatir bir hadistir” demektedir.¹⁷⁰⁹

٥٨٧- أَمَّا بَعْدُ؛ فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَإِنْ أَفْضَلَ الْهَدْيِ هَدْيِي مُحَمَّدٍ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

587- Asıl meseleye gelince; kuşkusuz sözlerin en doğrusu Allah’ın Kitabı, yol ve çizgilerin en hayırlısı da Muhammed’in yolu ve çizgisidir. İşlerin en kötüsü, (din adına) sonradan ortaya çıkarılmış olanlardır. (Din adına) sonradan ortaya çıkarılmış her şey de bid’attir. Her bid’at da dalâlettir, sapıklıktır.

Ahmed b. Hanbel, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce’nin Câbir’den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷¹⁰

Buradaki **“emmâ ba’d”**¹⁷¹¹ ibaresini ilk defa kimin kullandığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Hz. Âdem diyenler olduğu gibi, Hz. Yakub veya Ya’rub b. Kahtân veya Sehbân b. Vâil yahut Ka’b b. Lüey ya da Kus b. Sâide yahut Hz. Dâvûd diyenler de vardır. Bu görüşler arasında doğruya en yakın olanı ilk olarak Hz. Dâvûd tarafından kullanıldığı görüşüdür. Nitekim bazıları bunu şöylece nazma da dökmüştür:

“‘Emmâ ba’d’ı ilk kim söylemiştir diye ihtilaf söz konusudur

Birkaç görüş hâlinde; doğruya en yakın görüş ise Dâvûd olmasıdır.”

1708 Buhârî, İmân 15; Müslim, İmân 34-36; Ebû Dâvûd, Cihâd 102; Tirmizî, İmân 1; İbn Mâce, Fiten 1.

1709 Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, II, 188.

1710 Müslim, Cum’a 43; Nesâî, İydeyn 21; İbn Mâce, Sünnet 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XXII, 237, h.nr: 14334. Bazı lafız farklarıyla aktarılan aynı manada bir rivayet için bk. Buhârî, İ’tisâm 2.

1711 “Bundan sonra,den sonra, imdi veya malum ola ki yahut asıl meseleye gelince” manasında olup söz başı, besmele, hamdele ve duadan sonra söylenen söz. (Çeviren)

٥٨٨- أَمَرَ اللَّهُ عَلَى الرَّأْسِ وَالْعَيْنِ.

588- Allah'ın emri baş göz üstüne!

Hadis değildir. Ancak kabullenilmesi gereken bir sözdür.

٥٨٩- الْأَمْرُ إِلَى اللَّهِ.

589- Emir (iş, hüküm) Allah'a aittir.

Hadis değildir. Fakat manası sahihtir.

٥٩٠- أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنْ نُتَزَلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ.

590- Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize, insanlara layık oldukları konumlarına göre davranmamızı emretti.

Müslim bunu, muallak (isnadsız) bir şekilde *Sahîh*'inin Mukaddime'sinde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Âişe *radiyallahu anhâ*'nın şöyle dediği zikredilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize... emretti.¹⁷¹²

Ebû Nuaym da buna *el-Müstahrec*'inde mevsûl (kesintisiz) bir isnadla yer vermiştir. Ebû Dâvûd, İbn Huzeyme, Bezzâr, Ebû Ya'lâ, ayrıca *el-Edeb*'inde Beyhakî, *el-Emsâl*'inde Askerî ve daha başka musannifler Meymûn b. Ebî Şebîb'in şöyle dediğini naketmişlerdir: Bir dilenci Âişe *radiyallahu anhâ*'ya gelince Hz. Âişe ona bir parça ekmek verilmesini emretmişti. Daha sonra dış görünüşü itibariyle varlıklı olduğu anlaşılan bir adam gelince de onu yanına oturtmuştu. Bunun üzerine ona "Niçin böyle yaptın?" diye sorulunca da şu cevabı vermiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize, insanlara layık oldukları konumlarına göre davranmamızı emretti."¹⁷¹³

Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demiştir:¹⁷¹⁴ "Ebû Dâvûd bu hadisi, Meymûn'un Âişe *radiyallahu anhâ*'ya yetişememiş olmasından dolayı illetli saymıştır.

¹⁷¹² Müslim, Mukaddime, s. 6.

¹⁷¹³ Ebû Dâvûd, Edeb 23; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 246, h.nr: 4826; Ebû Avâne, *el-Müsnedü'l-müstahrec alâ Sahîhi'l-İmâm Müslim*, thk. M. Hasen İsmail eş-Şâfiî, Beyrut 1996, I, 89, h.nr: 57; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 367, h.nr: 10489.

¹⁷¹⁴ Zerkeşî, *Leâli*, s. 97-98, h.nr: 28.

Ancak bu gerekçeyle cevap olarak bu Meymûn'un Kufeli olup Muğîre'ye yetiyecek ölçüde yaşının ileride olduğu belirtilmiştir. Muğîre de Âişe *radiyallahu anhâ*'dan önce vefat etmiştir. Üstelik sadece aynı asırda yaşamış olmaları Müslim açısından yeterlidir. Ayrıca Hâkim de bu hadisin sıhhatine hükmetmiş ve İbnü's-Salâh da *Ulûm*'unda onun bu kanaatini benimsemiştir.”

Öte yandan Ebû Nuaym da *Hilye*'de bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:¹⁷¹⁵ Âişe *radiyallahu anhâ* bir yolculukta idi ve Kureyş'ten bir takım insanlara öğle yemeği ikram edilmesini emretti. Bu esnada oradan dış görünüşü itibariyle varlıklı olduğu anlaşılan bir adam geçince “Şunu da davet edin” dedi. Adam da misafir oldu, yemek yedi ve sonra yoluna devam etti. Ardından bir dilenci geldi. Âişe *radiyallahu anhâ* ona bir parça ekmek verilmesini emretti. Daha sonra da (bu farklı davranışının gerekçesi olarak) şöyle dedi: “Şu zengin adama karşı gösterdiğimiz davranıştan başkası bize yakışmazdı. Beriki dilenciye gelince; dilenerek istediği için ona da onu razı edecek kadar bir şeylerin verilmesini emrettim. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizlere, insanlara layık oldukları konumlarına göre davranmamızı emretti.”

Ebû Dâvûd'un lafzı ise “İnsanlara, layık oldukları konumlarına göre davranın” şeklindedir. Hâkim ve başkaları da bu hadisi sahih saymışlardır.¹⁷¹⁶

Sehâvî ise *Makâsîd*'da bu hususla ilgili olarak şunları söyler:¹⁷¹⁷ “Bu hadis, munkatı olması ve merfu yahut mevkûf olup olmaması açısından ihtilaflı sayılması itibariyle tenkit edilmiştir. Biz bunu hocamız (İbn Hacer'in) biyografisinin ilk kısmında, hadisin manası ile birlikte ayırtısıyla açıklamıştık.¹⁷¹⁸ Ayrıca bu hadis Âişe *radiyallahu anhâ* dışında Muâz gibi sahâbîlerden de gelmektedir. Muâz'ın hadisi Harâitî'nin *Mekârimü'l-ahlâk* adlı eserinde merfu olarak şu lafızla yer almaktadır: **‘İnsanlara, hayır ve şer bakımından konumlarına göre davran ve sa-**

1715 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 379.

1716 Bk. Hâkim, *Ma'rifetü ulûmî'l-hadîs*, thk. es-Seyyid Muâzzam Hüseyin, Beyrut 1977, s. 48.

1717 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 528-530, h.nr: 181.

1718 Sehâvî, *el-Cevâhir ve'd-dürer fî tercemeti Şeyhilislâm İbn Hacer*, thk. İ. Bacis Abdülmecîd, Beyrut 1999, I, 55. (Çeviren)

lih ahlâk doğrultusunda onları güzelce edeplendir.¹⁷¹⁹ Söz konusu sahâbîlerden biri de Câbir'dir. Nitekim Gasûlî'nin Cüz'ünde merfu bir hadis olarak şu lafızla geçmektedir: **'İnsanlarla asaletleri ölçüsünde birlikte oturun. Dinî seviyelerine göre onlarla temasa geçin. İnsanlara, layık oldukları konumlarına uygun şekilde davranın ve insanları akıllarınızla idare edin, onlarla hoş geçinin.'** İlgili sahâbîlerden bir diğeri de Ali radiyallahu anh'dır. Nitekim Tezkiretü'l-gâfil¹⁷²⁰ isimli eserde mevkûf olarak rivayet edilen hadisin lafzı şöyledir: 'Kim, insanlara layık oldukları konumlarına göre davranırsa, kendini sıkıntıdan kurtarmış olur. Kim de kardeşini değerinden fazla yüceltirse onun düşmanlığını üzerine çekmiş olur.' Kısacası Âişe radiyallahu anhâ'nın hadisi **hasendir.**"

İbnü'd-Deyba' da Temyîz'de şunu söyler:¹⁷²¹ "Hâkim Ebû Abdillâh Ma'rifetü ulûmî'l-hadîs adlı kitabında bu hadisi rivayet ettikten sonra 'Bu sahih bir hadistir' demektedir."

٥٩١ - أُمَّكَ وَأَبَاكَ، وَأَخُكَ وَأَخَاكَ، وَأُذْنَاكَ أَذْنَاكَ.

591- Önce annene ve babana sonra kız kardeşine ve erkek kardeşine, daha sonra da sırasıyla yakın akrabana (iyilikte bulun).

Beyhakî bu hadisi, Şuabu'l-îmân'da İbn Mes'ûd'dan "Bir bedevî 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben varlıklı biriyim. Babam, annem, kız ve erkek kardeşim, amca, hala, dayı ve teyzem var. Akrabalık bağını gözetirken bunlardan hangisi benim için daha önceliklidir?' diye bir soru sorar..." diye rivayet ettikten sonra devamında ilgili cümleyi zikreder.¹⁷²²

Yine Ahmed b. Hanbel, Hâkim ve İbn Mâce'nin rivayetlerine göre, Ebû Rimse et-Teymî (ki Teymü'r-Ribâb diye bilinir) şöyle der: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in hutbe verdiği bir sırada huzuruna geldim. Şöyle buyuruyordu: **"Veren el, üstte/üstün olandır. Anne ve babana, kız**

1719 Harâitî, Mekârimü'l-ahlâk, s. 37, h.nr: 46.

1720 Aclûnî'nin metninde Tezkiretü'l-gâfilin şeklinde kaydedilen bu eser ismi, Sehâvî'nin metninde tercüme yansıttığımız tarzda geçmektedir. (Bk. Makâsîd, I, 529) Müellifi Übeyy en-Nersî diye bilinen Ebu'l-Ganâim Muhammed b. Ali el-Kûfî'dir. Eserin tam adı Ünsü'l-âkıl ve tezkiratü'l-gâfil'dir. (Çeviren)

1721 İbnü'd-Deyba', Temyîz, s. 35.

1722 Beyhakî, Şuabu'l-îmân, X, 256, h.nr: 7458.

kardeşin ve erkek kardeşine, daha sonra da sırasıyla yakın akrabana (iyilikte bulun).”¹⁷²³

Keza bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Hâkim de Muâviye b. Hayde’den rivayet etmektedirler. Tirmizî’nin hakkında “**Hasen-sahihtir**” dediği bu rivayetin lafzı ise şöyledir: “**(İyiliğe layık olanlar) öncelikle annen sonra yine annen sonra yine annen, daha sonra babandır. Onlardan sonra da sırasıyla en yakın akrabandır.**”¹⁷²⁴

٥٩٢- أَمَرْنَا أَنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ.

592- İnsanlara akılları ölçüsünde konuşmakla emrolunduk.

Deylemî’nin **zayıf** bir isnadla İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Zerkeşî, *Leâli*’de bu hadisi İbn Abbâs yoluyla gelen merfu bir rivayet olarak *Müsnedü’l-Firdevs*’e dayandırdıktan sonra “Hadisin isnadında **zayıf** ve **meçhul** raviler vardır” demektedir.¹⁷²⁵

Sehâvî de *Makâsîd*’da şunları söyler¹⁷²⁶: Hafız İbn Hacer, İbn Abbâs kanalıyla gelen bir rivayet olarak bu hadisi Hasen b. Süfyân’ın *Müsned*’ine nispet etmektedir. Lafzı da şöyledir: “**Ben, insanlara akılları ölçüsünde hitap etmekle emrolundum.**” Ancak hadis hakkında “Bunun isnadı **çok zayıftır**” demektedir. Hanbelîlerden Ebu’l-Hasen et-Temîmî de bu rivayeti *el-Akl* isimli eserinde Ebû Abdurrahmân es-Sülemî yoluyla İbn Abbâs’tan şu lafızla nakletmektedir: “**Biz peygamberler topluluğu olarak, insanlara akılları ölçüsünde konuşmak üzere gönderildik.**”

Bu hadisle benzer muhtevada farklı tarikten aktarılan bir delil de şudur:¹⁷²⁷ Saîd b. el-Müseyyeb’den mürsel-merfu bir rivayet olarak gelen bir hadiste

1723 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 674, h.nr: 7105; Hâkim, *Müstedrek*, II, 668, h.nr: 4219.

1724 Ebû Dâvûd, *Edeb* 128; Tirmizî, *Birr* 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 230, h.nr: 20028; Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 15, h.nr: 3; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IV, 378, h.nr: 4482; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 166, h.nr: 7242; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 253, h.nr: 7455. *Sahih* bir hadistir. (Çeviren)

1725 Zerkeşî, *Leâli*, s. 107, h.nr: 41.

1726 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 530 vd., h.nr: 183.

1727 Sehâvî, başlıktaki lafızla gelen rivayetin hadis tekniği bakımından sorunları olmakla birlikte, konunun sonuna kadar bu manaya gelen daha başka rivayetleri, Buhârî ve Müslim başta olmak üzere değişik kaynaklardan derleyerek sunmakta

“Biz peygamberler topluluğu olarak emrolunduk...” denilerek ilgili cümle zikredilmektedir. Yine Şeyh Abdülkâdir’in -kuddise sirruh- *el-Gunye*’sinde rivayet edilen lafzı ise şöyledir: **“Peygamberler topluluğu olarak, insanlara akılları ölçüsünde konuşmakla emrolunduk.”**

Yine *Sahîh-i Buhârî*’de Ali radiyallahu anh’dan mevkûf olarak nakle-dilen bir rivayette de şöyle geçmektedir: “İnsanlara, anlayabilecekleri şey-lerden bahsedin. Allah’ın ve Rasûlü’nün yalanlanması ister misiniz?”¹⁷²⁸ Benzer bir hadis de *Sahîh-i Müslim*’in mukaddimesinde İbn Mes’ûd’dan rivayet edilmektedir: “Bir topluluğa, akıllarının kavrayamayacağı bir ha-dis aktarırsan, o hadis onlardan bazıları için ancak bir fitne olur.”¹⁷²⁹

Öte yandan *ed-Duâfâ*’da Ukaylî’nin, İbnü’s-Sünnî’nin, *er-Riyâda* isimli eserinde Ebû Nuaym’ın ve daha başkalarının İbn Abbâs’tan merfu olarak naklettikleri bir hadis de şöyledir: **“Sizden birinizin bir topluluğa, anlamayacakları bir hadis aktarması hâlinde, bu hadis mutlaka onlar için bir fitne olur.”**¹⁷³⁰

Keza Deylemî’nin Hammâd b. Hâlid yoluyla İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste Allah Rasûlü şöyle buyurmaktadır: **“Üm-metime benim hadislerimden sadece akıllarının kaldırabileceği hadisleri nakledin. Aksi hâlde onlar için fitne olur.”** Bu sebeple İbn Abbâs, hadis-lerinden bazılarını gizliyor ve yalnızca ilim ehli arasında dile getiriyordu. Yine Deylemî’nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadiste şöyle geç-mektedir: (Allah Rasûlü, ona hitaben şöyle buyurmuştur:) **“Ey İbn Abbâs! Bir topluluğa, akıllarının kaldıramayacağı bir hadis aktarma!”**

Aynı şekilde Beyhakî’nin *Şuabu’l-îmân*’da Mikdâm b. Ma’dîkerib yoluyla rivayet ettiği merfu bir hadis de şöyledir: **“İnsanlara Rablerin-den bahsettiğiniz zaman, onlara gizli kalacak ve zor gelecek şeyleri aktarmayın.”**¹⁷³¹

ve rivayetin mana itibariyle bir aslının bulunduğunu vurgulamaya çalışmaktadır.
(Çeviren)

1728 Buhârî, İlim 49.

1729 Müslim, Mukaddime, s. 11.

1730 Ukaylî, *Duâfâ*, III, 201, ravi nr: 1200.

1731 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, III, 265, h.nr: 1631.

Sahih kanalla gelen bir rivayete göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’den iki kap (ilim) ezberledim. Bunlardan birini yaydım. Diğerini ise yayacak olursam şu boğaz kesilir.”¹⁷³²

Diğer taraftan Deylemî’nin yine İbn Abbâs’tan rivayet ettiği merfu bir hadiste şöyle geçer: **“Kölelerinizi, akılları ölçüsünde cezalandırın.”** Dârekutnî de bu hadisin aynısını Âişe *radiyallahu anhâ*’dan nakletmektedir.

Keza Hâkim’in: “Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahihtir” diyerek Ebû Zerr’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste de şöyle buyurulmaktadır: **“İnsanlara, ahlâkları seviyesinde (güzel) davranın...”**¹⁷³³

Taberânî ve Ebu’ş-Şeyh’in İbn Mes’ûd’dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste ise şöyle geçmektedir: **“İnsanlarla, kendi arzuladıkları ölçüde temasta bulun. Ancak dinini de yaralama!”**¹⁷³⁴ Benzer bir rivayet de Ali *radiyallahu anh*’dan merfu olarak aktarılmakta olup lafzı şöyledir: **“Fâcirle (şerrinden korunmak veya onu kazanmak için) geçinmeye çalış; mü’mine karşı ise tam anlamıyla samimi, dürüst ol. Ancak dinini de hiç kimseye teslim etme!”**

Öte yandan **“İnsanlarla, imanları ölçüsünde temasa geçin,”** ifade-siyle başlayan hadiste de bu lafız yer almaktadır.

٥٩٣ - أَمَّةٌ مُذْنِبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ.

593- Günah işleyen bir ümmet ve çok bağışlayan bir Rab!

Bu hadisi İbnü’n-Neccâr, *Târîhu Bağdâd*’ta; Râfiî de *Târîhu Kazvîn*’de Enes’ten şu lafızla rivayet etmektedirler:¹⁷³⁵ (Allah Rasûlü şöyle buyurur): **“Cennete girdim ve cennetin iki kanadında altın harflerle yazılmış üç satır gördüm: İlk satır; ‘lâ ilâhe illallah Muhammedü’r-Rasûlullah.’ İkinci satır ise ‘Önden ne gönderdiyse onu bulduk, ne yiyip tüketmiş-**

1732 Buhârî, İlim 42.

1733 Hâkim, *Müstedrek*, III, 386, h.nr: 5464.

1734 Taberânî’nin basılı nüshasında tespit edemediğimiz bu rivayet, benzer bir muhteva ile Buhârî’de muallak bir rivayet olarak geçmektedir. Bk. Buhârî, Edeb 81.

1735 Bk. Deylemî, *Firdevs*, III, 429, h.nr: 5316. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münâvî, *Teyisr*, II, 4; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VII, 291, h.nr: 3291. (Çeviren)

*sek onu kazandık, geriye ne bıraktıysak onu da kaybettik*¹⁷³⁶ *ibaresiydi. Üçüncü satır da şöyleydi: ‘Günah işleyen bir ümmet ve çok bağışlayan bir Rab.’”*

٥٩٤ - أَمَرْنَا بِتَضْغِيرِ اللَّقْمَةِ فِي الْأَكْلِ، وَتَذْقِيقِ الْمَضْغِ.

594- Yemekte lokmayı küçültmek ve iyi çiğnemekle emrolunduk.

Nevevî bu rivayet hakkında “Sahih değildir” demiştir. Sehâvî de *Makâsîd*’da şunları söylemektedir:¹⁷³⁷ Ayrıca seleften bir zatın sevîk¹⁷³⁸ isimli yiyeceğe daha fazla rağbet etmiş olması, bu sözün ikinci kısmına (yani “iyi çiğneme”ye) aykırı düşmektedir. Bu hususta gerekçe olarak söylediği sözü ise şudur: “Sevîk içmekle bir ekmek parçasını çiğnemek arasında elli âyet okuyacak kadar bir süre (kaybı) vardır.”¹⁷³⁹ Şu kadar var ki ilgili rivayetin, çiğnemeye ihtiyaç duyulan hâllerde tıbbı uygun düşmesi de mümkündür.

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:¹⁷⁴⁰ Ancak Abbâdî, *Tabâkât*’ında, Şâfiî’nin şöyle dediğini aktarır: “Yemekte dört sünnet vardır: Sola meyilli oturmak, lokmayı küçültmek, iyice çiğnemek ve parmakları yalamak.” İbnü’l-Îmâd ise “Bu, Nevevî’nin zikrettiğine aykırıdır” demiştir. Ben de derim ki: İbn Mâce’nin *Sünen*’inde Mikdâm b. Ma’dikerib’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: “**İnsanoğlu, midesinden daha zararlı bir kap doldurmamıştır. Aslında insanı ayakta tutacak birkaç lokmacık (لُقْمَات) yeter. Ancak insan nefesine yenik düşmesi hâlinde midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe, üçte birini de nefese ayırmalıdır.**” Bu hadis Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Hâkim’in eserlerinde geçmektedir. Tirmizî bu hadisi, “hasen,” Hâkim de “sahih” kabul etmiştir.¹⁷⁴¹ Çoğunun lafzı da “**أَكْلَات/Ükülât (birkaç lokma)**” şeklindedir. Lokmaların, “birkaç küçük lokma/lokmacıklar

1736 Bu ibare İbn Kesîr’in *el-Bidâye ve’n-nihâye* adlı eserinde “**Yaptıklarımızı bulduk. Önden gönderdiklerimizi kazandık, geriye bıraktıklarımızı ise kaybettik**” şeklindedir. (Bk. İbn Kesîr, *a.g.e.*, XIII, 417) -Çeviren-

1737 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 534, h.nr: 183.

1738 Buğday yahut arpa, hurma ve şekerle yapılan bir çeşit püre ve ezme. (Çeviren)

1739 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 350; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VII, 473, h.nr: 5302. Bu kaynaklarda bu sözün Dâvûd et-Tâî’ye ait olduğu ifade edilmektedir. (Çeviren)

1740 Gazzî, *İtkân*, I, 121, h.nr: 299.

1741 Bu hadis ileride 2270 no’lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

(لَقِيمَاتٍ) olarak ism-i tasğir (küçültme ismi) kalıbıyla kullanılmış olması, lokmayı küçültmenin müstehap olduğuna dair açık bir delildir. Daha sonra Ebû Tâlib el-Mekkî'nin bu hadisi delil olarak kullandığını görünce, onunla aynı kanaate sahip olmaktan dolayı Allah'a hamd ettim.

٥٩٥ - امسح البأس رب الناس، بيدك الشفاء، لا كاشف له إلا أنت.

595- Ey insanların Rabbi! (Şu) ıstırabı sil, yok et! Yalnızca senin elindedir şifa! Onu, senden başka kaldıracak yoktur.

Bu hadisi Buhârî, *Sahîh*'inin (Tıb Bölümü'nün) Rukyetü'n-Nebî babında Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet etmektedir.¹⁷⁴²

٥٩٦ - أَمِيرُ النُّحْلِ عَلِيٌّ.

596- Arıların emiri, Ali'dir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:¹⁷⁴³ İbn Sîde, *el-Muhkem* adlı eserinde “الْيَغُوب/el-Ya'sûb, arıların emîridir. Daha sonra bu kelimenin kullanımı o kadar yaygınlaşmıştır ki, her reise ya'sûb adını vermeye başladılar. Nitekim ‘*Ali, Kureyş'in ya'sûbu'dur (reisi ve emîridir)*’ hadisi de bu manadadır”¹⁷⁴⁴ şeklinde bir izah yapmakla birlikte bu rivayetin bir **aslı yoktur.**

Öte yandan bu rivayet, Râmehurmuzî'nin *el-Emsâl*'inde “*Ali, mü'minlerin ya'sûbu'dur*” lafzıyla geçmektedir.¹⁷⁴⁵ Ayrıca Taberânî bunu, Ebû Zerr ve Selmân hadisi olarak rivayet etmektedir.¹⁷⁴⁶ Deylemî'de ise Hasen b. Ali hadisi olarak yer almaktadır. Sa'leb şöyle demiştir: el-Ya'sûb,

1742 Buhârî, Tıb 37.

1743 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 535, h.nr: 184.

1744 İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam*, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Beyrut 2000, I, 503. (Çeviren)

1745 Râmehurmuzî, *Emsâl*, s. 68.

1746 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 269, h.nr: 6184. Heysemî, bu rivayetin isnadında Amr b. Saîd el-Mısri adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmekte, İbn Kesîr de hadisin çok münker olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IX, 102, h.nr: 14597; İbn Kesîr, *Câmiu'l-mesânîd ve's-sünen el-hâdî li akvami senen*, thk. Abdülmelik b. Abdullah ed-Düheys, Beyrut 1998, III, 527, h.nr: 4388. Ayrıca bk. Münâvî, *Teyisr*, II, 147)-(Çeviren-

arılarla öncülük eden ve onları koruyup kollayan, müdafaa eden erkek arıdır. Ali *radiyallahu anh* da şöyle demiştir: “Ben mü’minlerin ya’sûbuyum.” Deylemî de Hasen kanalıyla merfu olarak şu hadisi rivayet eder: “**Ey Ali! Sen Müslümanların efendisi ve mü’minlerin ya’sûbusun.**”

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler:¹⁷⁴⁷ Hattâbî, *Garîbu’l-hadîs*’inde Üseyd b. Safvân’ın şöyle dediğini rivayet eder:¹⁷⁴⁸ Ebû Bekir *radiyallahu anh* vefat ettiği zaman Ali *radiyallahu anh*, onun kefenlendiği evin kapısında durarak şunları söyler: “Öncelikle insanların dinden kaçtığı; en son olarak da hak ve hakikati fark edemedikleri sırada Allah’a yemin olsun ki sen dinin ya’sûbu idin. İslâm’ın ilk coşkun sularına önce sen daldın, en bol ve bereketli olduğu dönemlere eriştin ve faziletlerini elde ettin. Fırtınaların yerinden oynatamayacağı ve kasırgaların yok edemeyeceği bir dağ gibiydin sen!” Burada Râfîzîlerin¹⁷⁴⁹ başlarına inen bir balyoz vardır.¹⁷⁵⁰

٥٩٧- الإمام ضامنٌ، والمؤذن مؤتمنٌ.

597- İmâm (cemaatin namazının sıhhatinden) sorumlu; müezzin de (ibadetlerde) güvenilir kimsedir.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, İbn Menî’, Tayâlisî ve Ebû Ya’lâ, Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.¹⁷⁵¹ Bu konuda (sahâbeden) Âişe *radiyallahu anhâ*, Vâsile ve Sehl b. Sa’d’dan gelen rivayetler de bulunmaktadır. Hafız İbn Hacer’in *Müsnedü’l-Firdevs*’in hadislerine dair tahririnde böyle geçmektedir. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*’de ise şöyle demiştir: Serrâc **sahih bir isnadla** şu hadisi rivayet eder: “**İmâm (cemaatin namazının**

1747 Gazzî, *İtkân*, I, 122, h.nr: 302.

1748 Hattâbî, *Garîbü’l-hadîs*, II, 8.

1749 Râfîzîler: Başlangıçta Zeyd b. Ali’den ayrılan ilk İmâmîler’e, daha sonra bütün Şîî fırkaları ile Şîî unsurları taşıyan bazı bâtinî gruplarına verilen isim. (Geniş bilgi için bk. Mustafa Öz, “Râfîzîler,” *DİA*, XXXIV, 397) -Çeviren-

1750 Yani Râfîzîlerin, Hz. Ebû Bekir aleyhine aşırı yücelttikleri Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir hakkında övgü dolu sözler söylemekte; onların zannettikleri gibi davranmamaktadır. (Çeviren)

1751 Ebû Dâvûd, *Salât* 32; Tirmizî, *Salât* 153; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 89, h.nr: 7169; Tayâlisî, *Müsned*, IV, 156, h.nr: 2526; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VIII, 45, h.nr: 4562; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 559, h.nr: 1671. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 204, h.nr: 2; Heysemî, *Mecma’*, II, 2, h.nr: 1902-1904; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 182. (Çeviren)

*sıhhatinden) sorumlu; müezzin de (ibadetlerde) güvenilir kimsedir. Allah'ım! İmamlara doğru yolu göster ve müezzinleri bağışla!"*¹⁷⁵²

٥٩٨- أُمِّي أُمَّةٌ مُبَارَكَةٌ، لَا يَذَرِي أَوَّلَهَا خَيْرٌ أَوْ آخِرُهَا.

598- Benim ümmetim, mübarek bir ümmettir; başı mı hayırlıdır yoksa sonu mu, bilinmez.

İbn Asâkir'in Amr b. Osman'dan **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁵³

٥٩٩- أُمِّي أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ، مَغْفُورٌ لَهَا، مُتَابٌ عَلَيْهَا.

599- Benim ümmetim, ümmet-i merhûmedir; bağışlanmış ve tevbesi kabul edilmiştir.

Hâkim'in *el-Künâ*'da Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁵⁴ Ancak Münâvî'nin de dediği gibi **münker**dir.¹⁷⁵⁵

1752 Ebu'l-Abbâs es-Serrâc, *Hadîsü's-Serrâc*, thk. Hüseyin b. Ukkâşe b. Ramazan, el-Fâruku'l-hadîse li't-tibâa ve'n-neşr, 2004, II, 51, h.nr: 184. Ancak rivayeti İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî* adlı eserinde tespit edemedik. (Çeviren)

1753 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXVI, 286, h.nr: 5571. Rivayetin mürsel olmasının yanı sıra isnadında Seyf b. Ömer adında "zayıf, metrûk, zındıklıkla itham edilmiş, çoğu hadisleri münker" gibi tenkitlere maruz kalmış bir ravi mevcuttur. Dolayısıyla hadis en azından zayıf sayılır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 255, ravi nr: 3637; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIV, 1168, h.nr: 7060) Şu da var ki bu rivayet, bu isnadıyla zayıf sayılsa bile, benzer manada başka sahih rivayetler de vardır. Bu hususta ileride gelecek olan 2266 no'lu hadise bakılabilir. (Çeviren)

1754 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 246, h.nr: 1879.

1755 Bk. Münâvî, *Teyisr*, I, 237. Heysemî, Taberânî'nin isnadında Ahmed b. Tâhir b. Harmele adında yalancı bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. İbnü'l-Cevzî de Nesâî'nin bu hadis ile ilgili olarak **münker** değerlendirmesinde bulunduğunu aktarır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 69, h.nr: 16716; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 445; Elbânî ise rivayetin şâz olduğunu iddia etmektedir. Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIV, 1169, h.nr: 7061) -Çeviren-

٦٠٠- أُمِّي هَذِهِ أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ؛ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ فِي الْآخِرَةِ، إِنَّمَا عَذَابُهَا فِي الدُّنْيَا: الْفِتْنُ وَالزَّلَازِلُ وَالْقَتْلُ وَالْبَلَايَا.

600- Şu benim ümmetim, ümmet-i merhûmedir; ahirette ona azap yoktur. Dünyadaki azabı ise fitneler, depremler, öldürmeler ve belalardır.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî, Ebû Musâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'dan rivayet etmişlerdir.¹⁷⁵⁶

٦٠١- أَمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ: عَلَى الْجَبْهَةِ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَأَطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ، وَلَا نَكُفَّتِ الثِّيَابُ وَالشَّعْرُ.

601- Alın, iki el, iki diz ve iki ayak ucu olmak üzere yedi kemik üzere secde etmekle; ayrıca elbise ve saç toplamamakla emrolundum.

Buhârî, Müslim ve diğerlerinin rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁵⁷

٦٠٢- أَمِسْتُكَ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ؛ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ.

602- Malının bir kısmını elinde tut; bu senin için daha hayırlıdır.

Yine Buhârî, Müslim ve diğerlerinin rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁵⁸

٦٠٣- أَمِطِ الْأَدَى عَنِ الطَّرِيقِ؛ فَإِنَّهُ لَكَ صَدَقَةٌ.

603- Yoldan (gelen geçene) sıkıntı ve rahatsızlık veren şeyleri kaldır; çünkü bu, senin için bir sadakadır.

Bu hadisi Buhârî *el-Edebü'l-müfred*'inde Ebû Berze *radıyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹⁷⁵⁹

1756 Ebû Dâvûd, Fiten 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, h.nr: 454; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 100, h.nr: 3099; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII, 261, h.nr: 7277; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 230, h.nr: 4055; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 283, h.nr: 7649; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 243, h.nr: 9342. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, II, 648, h.nr: 959. (Çeviren)

1757 Buhârî, Ezân 132; Müslim, Salât 230.

1758 Buhârî, Zekât 18, Vasâyâ 16; Müslim, Tevbe 53.

1759 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 89, h.nr: 228; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 36, h.nr: 19795. Hadisin *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî,

٦٠٤ - اَمْلِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَلَيْسْغَكَ بَيْتُكَ، وَابْنُكَ عَلَى خَطِيئَتِكَ.

604- Diline sahip ol, (özellikle fitne dönemlerinde elini eteğini çekerek) evine kapan ve günahlarına ağla!

Tirmizî'nin İbn Âmir kanalıyla ivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁶⁰

٦٠٥ - أَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ.

605- Bu ümmetin emîni, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'tır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Hâlid b. el-Velîd'den rivayet etmiştir.¹⁷⁶¹

٦٠٦ - أَنَا ابْنُ الذَّبِيحَيْنِ.

606- Ben iki kurbanlığın oğluyum.

Keşşâf'ta böyle geçmektedir.¹⁷⁶² Zeylaî ve İbn Hacer ise *Keşşâf*'ın hadislerinin tahricinde “Biz bunu bu lafızıyla bulamadık” demişlerdir.

Sehâvî ise *Makâsîd*'da şunları söyler:¹⁷⁶³ “**İki kurbanlığın oğlu**” hadisini Hâkim, *Müstedrek*'inin Menâkıb kısmında Ubeydullah b. Muhammed el-Utbî'nin hadisi olarak rivayet etmektedir. Utbî şöyle der: Abdullah b. Saîd'in bize rivayet ettiğine göre, Sunâbihî şunu anlatmıştır: Muâviye b. Ebî Süfyan'ın meclisine katılmıştık. Meclistekiler İbrahim *aleyhisselâm*'ın iki oğlu İsmail ve İshâk'tan bahsettiler. Kimisi “Kurbanlık İsmail'di” derken, kimisi de “Hayır, İshâk'tı” diyordu. Bunun üzerine Muâviye şöyle dedi: Tam da işin ehline denk geldiniz! (Bir gün) Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda idik. Bir bedevi, toprağının kuraklığından şikayet ederek “Ey Allah'ın Rasûlü! Geride susuz ve kurak bir memleket bıraktım da geldim. Mal-mülk perişan vaziyette; çoluk-çocuk sefil oldu. O sebeple ey iki kurbanlığın oğlu! Allah'ın sana lütfettiği ganimetlerden bana da hisse ver!” deyince Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tebe-

Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha, IV, 80, h.nr: 1558. (Çeviren)

1760 Tirmizî, *Zühd* 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 569, h.nr: 17334. Tirmizî bu hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, II, 551, h.nr: 890. (Çeviren)

1761 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 26, h.nr: 16823. Hadisin aslı Buhârî, *Meğâzî* 74 ve Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 54'te geçmektedir. (Çeviren)

1762 Zemahşerî, *Keşşâf*, Beyrut 1407, IV, 56.

1763 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 158, h.nr: 13.

ssüm etti ve adama herhangi bir tepki göstermedi. Biz de Muâviye'ye "Bu iki kurbanlık kimlerdi ey mü'minlerin emiri?" diye sorduk. Şöyle anlattı: "Abdülmuttalib, zemzem kuyusunun kazılmasını emrettiği vakit, Allah'a, bu işi kolaylaştırması hâlinde çocuklarından birini kurban etmek üzere adakta bulunur. Daha sonra çocuklarını alıp aralarında kur'a çeker. Kur'a Abdullah'a çıkınca da onu kurban etmeye kalkışır; ancak Mahzûmoğullarından dayıları ona engel olurlar ve 'Sen (en iyisi) oğlunun fidyasını vererek Rabbinizi razı et!' derler. O da oğluna karşılık yüz dişi deveyi fide olarak verir. İşte kurbanlık olan o idi. Diğerleri de İsmail *aleyhisselâm*'dır." Hâkim'in eserinde yer alan bu bilgi bir kısım ziyade ile birlikte burada son bulmaktadır.¹⁷⁶⁴

Öte yandan *el-Mevâhib*'de ve bu eserin Zürcânî'ye ait olan şerhinde şöyle geçmektedir: Hâkim'in *Müstedrek*'inde ve İbn Cerîr, İbn Merdûye ve Sa'lebî'nin tefsirlerinde geçtiğine göre, Muâviye b. Ebî Süfyan şunu anlatmaktadır: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda olduğumuz bir sırada bir bedevi geldi ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Geride kurak ve susuz bir memleket bıraktım da geldim. -Bir nüshada da şu ifade geçmektedir: Yeşil çayır çimeni kurumuş ve susuz vaziyette bıraktım- mal telef oldu, çoluk çocuk sefalet içinde... Ey iki kurbanlığın oğlu! Allah'ın sana lütfettiği ganimetlerden bana da hisse ver!' deyince Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tebessüm etti ve ona hiçbir tepki göstermedi." Hadis hasendir; hatta birden fazla tarikle güçlenmesi sebebiyle Hâkim ve Zehebî tarafından sahih sayılmıştır.¹⁷⁶⁵

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu durumda Halebî'nin, Sîre'sinde, bu hadisin garib olduğuna ve isnadında tanınmayan kimselerin bulunduğu dair

1764 Hâkim, *Müstedrek*, II, 604, h.nr: 4036. Ancak Zehebî bu hadisin isnadının *vâhi* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1765 Zürcânî, *Şerhu'z-Zürcânî ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*, Beyrut 1996, I, 180-181. Şu kadar var ki, Zürcânî'nin, rivayetlerinin toplamı itibarıyla hakkında hasen, sahih gibi değerlendirmeleri aktardığı konu, "**Kurbanlık İshâktır**" şeklinde ayrıca rivayet edilen bir hadis ile ilgilidir. Dolayısıyla doğrudan bizim hadisimizle alakası bulunmamaktadır. Aclûnî'nin, Zürcânî'deki bilgiyi bu şekilde özetlemiş olması yanıltıcıdır. (Çeviren)

Suyûtî'den yapmış olduğu naklin,¹⁷⁶⁶ söz konusu değerlendirmeyeyle çelişen bir tarafı yoktur.¹⁷⁶⁷

Ayrıca burada sözü geçen kurbanlığın İsmail *aleyhisselâm* olduğuna dair bir delil de vardır. Doğru olan da budur. Nitekim İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Zâdü'l-meâd* isimli eserinde şöyle geçmektedir: “Sahâbe, tâbiîn uleması ile onlardan sonraki âlimlerin benimsedikleri doğru kanaate göre, kurbanlık İsmail *aleyhisselâm*'dır. İshâk *aleyhisselâm* olduğuna dair görüş ise yirmiden fazla gerekçeyle reddedilmiştir.” Daha sonra (İbn Kayyim el-Cevziyye) İmam İbn Teymiyye'den şu bilgiyi nakleder: “Bu görüş, ehl-i kitaptan alınmıştır. Hâlbuki bizatihi kendi kitaplarında bile bu görüşün geçersiz olduğu geçmektedir. Zira kitaplarında ‘Allah, İbrahim *aleyhisselâm*’a ilk çocuğunu -bir lafza göre de ‘biricik evladını’- boğazlamasını emretti’, bilgisi yer almaktadır. Ne var ki ehl-i kitap, ellerindeki Tevrat’ta geçen bu bilgiyi ‘Oğlun İshâk’ı boğazla!’ şeklinde tahrif etmiştir.”¹⁷⁶⁸

Ne güzel söylemiş şair:

“Şüphesiz kurbanlık, doğruyu istersen eğer, İsmail’dir.

İndirilmiş vahiy olan Kitap da söyler bunu.

Bir şereftir bu; İlah, bununla Peygamberimizi özel ve seçkin kılmış;

Tefsîr ve te’vîl de bunu böyle açıklamıştır.”

1766 Nureddîn el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsanü'l-uyûn fî sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn)*, Beyrut 1427, I, 56.

1767 Biraz önce de belirttiğimiz gibi Aclûnî'nin buradaki yanılgısı şudur: Suyûtî'nin, hakkında “garibdir ve isnadında tanınmayan kimseler vardır” değerlendirmesinde bulunduğu rivayet, Muâviye kanalıyla gelen **“Ben iki kurbanlığın oğluyum”** rivayetidir. Zürkânî'nin hakkında hasen hatta sahih değerlendirmesinde bulunduğu rivayet ise **“Kurbanlık İshâk’tı”** rivayetiyle alakalıdır. Dolayısıyla Aclûnî'nin yaptığı gibi böylesi bir karşılaştırma anlamsız kalmaktadır. (Bu husustaki bir tenkit için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 502, h.nr: 331) -Çeviren-

1768 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*, Beyrut-Küveyt 1994, I, 71.

٦٠٧ - أَنَا أَعْرِفُكُمْ بِاللَّهِ، وَأَخَوْفُكُمْ مِنْهُ.

607- Ben, Allah'ın en iyi tanıyanınız ve O'ndan en çok korkanınızım.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹⁷⁶⁹ Hocamız (İbn Hacer bu hadisle ilgili olarak) “Sahih'tir” demiştir. Üstelik Buhârî, *Sahîh*'inde Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “**Ben, Allah'ı en iyi bileninizim**” hadisini bab başlığı olarak kullanmış ve o babta Âişe *radiyallahu anhâ*'nın şu hadisine yer vermiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, insanlara bir şey emrettiği zaman, güçlerinin yetebileceği amelleri yapmalarını emrederdi. Bunun üzerine bazıları “Ey Allah'ın Rasûlü! Biz senin gibi değiliz. Zira Allah senin geçmiş, gelecek bütün günahlarını affetmiştir!” deyince Allah Rasûlü, kızgınlığı yüzünden okunacak bir biçimde öfke lenerek şöyle buyurmuştur: “**Allah'tan en çok korkup sakınanınız ve O'nu en iyi bileniniz benim!**”¹⁷⁷⁰

Sahîh-i Buhârî'nin Ebû Zerr kanalıyla gelen nüshasında geçen bab başlığının lafzı ise “Ben Allah'ın En İyi Tanıyanınızım” şeklindedir.¹⁷⁷¹ Bu durumda (lafız), iki kelimenin eş anlamlı olmalarından dolayı sanki mana ile zikredilmiştir. Buhârî de buna göre hareket etmiştir. Yine Buhârî'nin, Edeb bölümünün, “İnsanları Yüzlerine Karşı Açıkta Azarlamayan Kimse” babında Âişe *radiyallahu anhâ*'nın şöyle dediği rivayet edilmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir şey yapmış, daha sonra o konuda insanlara bir ruhsat tanımıştı. Ancak bir grup insan bu ruhsatı kullanmaktan kaçındı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, onların bu durumu kendisine ulaşınca, hemen bir konuşma yaptı ve Allah'a hamd ettikten sonra şöyle buyurdu: “**Birtakım topluluklara ne oluyor ki benim yapmakta olduğum bir şeyden (ısrarla) kaçınıyorlar? Allah'a yemin olsun ki ben, onlar içerisinde Allah azze ve celle'yi iyi bilen ve O'na karşı en fazla korku duyan kimseyim.**”¹⁷⁷²

1769 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 536-537, h.nr: 186.

1770 Buhârî, İmân 11.

1771 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu lafızla gelen başlık *Sahîh-i Buhârî*'nin Ebû Zerr nüshasında değil, Asîlî nüshasında yer almaktadır. Nitekim İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'sinde böyle geçmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 70) -Çeviren-

1772 Buhârî, Edeb 72.

Yine Hâkim'in Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste **"Onlar da iyi biliyorlar ki, ben onların Allah'tan en çok korkanı ve emanetleri en fazla eda edeniyim"** ibaresi yer almaktadır.¹⁷⁷³

٦٠٨ - أَنَا أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ مِنْ أَنْ يَتْرُكَنِي فِي الثَّرَابِ أَلْفَ عَامٍ.

608- Ben, Allah katında, O'nun beni toprak altında bin yıl terk etmeyeceği kadar değerliyim.

Sağânî bu rivayet hakkında "Uydurmadır" demiştir.¹⁷⁷⁴

٦٠٩ - أَنَا أَفْضَحُ مَنْ نَطَقَ بِالضَّادِ؛ يَدُ أَبِي مِنْ قُرَيْشٍ.

609- Ben dâd harfi ile (yani Arap dili ile) konuşanların en fasihiyim, üstelik Kureyş'tenim.

Zerkeşî *Leâli'*'de şöyle demiştir:¹⁷⁷⁵ Manası sahihtir. Ancak İbn Kesîr ve diğer hafızların da dedikleri gibi aslı yoktur.¹⁷⁷⁶ Garîbu'l-hadis konusunda eser veren musanniflerin eserlerine aldıkları bu rivayetin herhangi bir isnadı da bilinmemektedir. İbn Sa'd'ın Yahya b. Yezîd el-Sa'dî kanalıyla **mürsel** olarak aktardığı bir rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Ben içinizdeki en köklü ve asil Arabım, ben Kureyş'tenim. Dilim de Sa'd b. Bekir'in dilidir."**¹⁷⁷⁷

Öte yandan Taberânî'nin Ebû Saîd el-Hudrî yoluyla aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **"Ben Arapların en köklü ve asil Arabıyım. Sa'doğulları arasında doğdum/büyüdüm. Dil hatası nasıl gelebilir ki bana!"**¹⁷⁷⁸

1773 Hâkim, *Müstedrek*, II, 28. Hâkim bu hadisin Buhârî'nin şartına göre sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1774 Sağânî, *Mevzûât*, s. 44, h.nr: 56.

1775 Zerkeşî, *Leâli'*, s. 160, h.nr: 1.

1776 İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 57.

1777 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 113.

1778 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 35, h.nr: 5437. Heysemî, bu rivayetin isnadında Mübeşşir b. Ubeyd adında *metrûk* bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 218, h.nr: 13833. Ayrıca rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Münâvî, *Tefsîr*, I, 374-5; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, XIV, 1173, h.nr: 7063) -Çeviren-

Celaleddin es-Suyûtî, *Menâhilü's-safâ bi tahrîci ehâdîsi's-Şifâ* isimli eserinde bu rivayeti böyle nakletmiş, ardından da şöyle demiştir: “Celâleddin el-Mahallî'nin *Cem'u'l-cevâmi'* şerhinde bu rivayeti, durumunu izah etmeksizin zikretmiş olmasına (doğrusu) hayret edilir. Aynı şey *Şerhu'l-Cezeriyye* isimli eserinde bu hadisi zikretmiş olan Şeyhülislâm Zekeriya için de geçerlidir.”

Söz konusu rivayetin bir benzeri de şudur: **“Ben Arapların en fasihiyim; üstelik Kureys'tenim.”** Bu rivayeti de garîbu'l-hadis eserlerinin sahipleri kitaplarında nakletmişlerdir. Ancak ne isnadı ne de kim tarafından hangi kaynaklarda rivayet edildiği bilinmektedir.¹⁷⁷⁹

٦١٠ - أَنَا وَأُمَّتِي بِرَاءٌ مِنَ التَّكْلِيفِ.

610- Ben ve ümmetim tekellüften¹⁷⁸⁰ uzağız.¹⁷⁸¹

Suyûtî *Dürer*'de şöyle demektedir:¹⁷⁸² Nevevî “Bu hadis sabit değildir” değerlendirmesinde bulunmuştur. Buhârî'nin rivayetine göre Ömer *radiyallahu anh* “Biz tekellüften nehyolunduk” demiştir.¹⁷⁸³

Öte yandan *Müsnedü'l-Firdevs*'te Zübeyr b. el-Avvâm kanalıyla gelen rivayetin lafzı şöyledir: **“Ben tekellüften uzağım, ümmetimin salihleri de.”**¹⁷⁸⁴

Zerkeşî de *Leâli*'de Nevevî'nin “Bu hadis sabit değildir” sözünü naklettikten sonra şunları söyler:¹⁷⁸⁵ Ben de derim ki: Buhârî, Enes'in şöyle dediğini rivayet eder: Ömer *radiyallahu anh*'ın yanında olduğumuz bir sırada “Biz tekellüften nehyolunduk” dedi.¹⁷⁸⁶

1779 Bilgi için bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 117, h.nr: 69. (Çeviren)

1780 Tekellüf: Zorlama, zahmetli bir iş görme, gösteriş ve yapmacık davranış anlamına gelmektedir. (Çeviren)

1781 Benzer bir rivayet için 621 no'lu hadise bakınız. (Çeviren)

1782 Suyûtî, *Dürer*, s. 56, h.nr: 36.

1783 Buhârî, *İ'tisâm* 3.

1784 Deylemî, *Firdevs*, I, 76, h.nr: 228. İleride 621 no'lu rivayette geçecek olan bu hadisin isnadının zayıf olduğu belirtilmektedir. (Çeviren)

1785 Zerkeşî, *Leâli*, s. 104, h.nr: 37.

1786 Buhârî ve Zerkeşî'de bu rivayet “Ömer'in yanındaydık...” lafzıyla yer almış olmasına rağmen *Keşfü'l-hafâ*'da bu ibare her nasılsa “Peygamber *sallallahu*

٦١١- أَنَا جَلِيسٌ مِّنْ ذَكَرْنِي.

611- Ben, beni zikredenle aynı meclisteyim.

Deylemî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan **isnadsız** bir şekilde merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân* adlı eserinde Übey b. Ka'b'ın şöyle dediği kayıtlıdır: Musa *aleyhissalatü vesselam* “Ya Rab! Sen yakın mısın fısıltıyla konuşayım, yoksa uzak mısın sana sesleneyim?” diye sordu. Cevap olarak ona şöyle denildi: “Ey Musa! Ben, beni zikredenle aynı meclisteyim.”¹⁷⁸⁷

Benzer bir rivayet de Ebu'ş-Şeyh'in *es-Sevâb* isimli eserinde Ka'b'dan; Beyhakî'nin de başka bir eserde naklettiği şu rivayettir: Ebû Üsâme, Muhammed b. en-Nadr'a “Evde uzun süre oturmaktan dolayı yalnızlık hissi-ne kapılıp tedirgin ve mahzun olmuyor musun?” diye sorar. O da “Allah ‘Ben, beni zikredenle aynı meclisteyim’ diyorken ben niye yalnızlık çekip tedirgin ve mahzun olayım ki?” cevabını verir.

Yine Ebu'ş-Şeyh'in rivayetine göre, Muhammed b. Nadr el-Hârisî, Ebu'l-Ahvas'a hitaben “(Allah Teâlâ'nın) ‘Ben, beni zikredenle aynı meclisteyim’ sözünü rivayet eden sen değil misin? Bu durumda ben insanlarla birlikte aynı mecliste olmaktan ne umabilirim ki?” der.

Benzer manada bir rivayet de Beyhakî'de Ebû Hureyre yoluyla gelmektedir. Ebû Hureyre şöyle der: Ebu'l-Kâsım *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: Şüphesiz Allah *azze ve celle* buyurur ki: “**Ben, kulum beni zikrettiği ve dudakları benim için kıpırdadığı müddetçe onunla beraberim.**”¹⁷⁸⁸ Evzâî de bu hadisi Ebû Hureyre'den hem merfu hem de mevkûf olarak rivayet etmiştir. Ancak merfu olanı daha **sahihtir**.

Keza Hâkim'in Enes'ten rivayet ettiği ve **sahih** saydığı hadisın lafzı da şöyledir: “**Allah Teâlâ şöyle buyurur: Kulum! Ben, senin beni düşündüğün gibiyim. Beni zikrettiğin zaman seninle beraberim.**”¹⁷⁸⁹

aleyhi ve sellem'in huzurundaydık...” lafzıyla kaydedilmiştir. Bunun için biz de çeviride Buhârî ve Zerkeşî'deki lafzı esas aldık. (Çeviren)

1787 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 171, h.nr: 670.

1788 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 53, h.nr: 507.

1789 Hâkim, *Müstedrek*, I, 674, h.nr: 1828.

٦١٢- أَنَا رَبُّ الشَّامِ، مَنْ أَرَادَهَا بِسُوءٍ قَصَمْتُهُ.

612- Ben Şam'ın Rabbiyim. Ona kastedene öldürücü darbeyi indiririm.

Daha çok bu lafızla dillerde meşhur olmuştur. Ancak bunu zikredip durumunu açıklayan birini de görmedim. Bu söz, şu lafızla da meşhur olmuştur: “Eyvah sana ey zorba adamların şehri!¹⁷⁹⁰ Sana kötülüğe yeltenenlere öldürücü darbeyi indiririm.” Burada Dimeşk'e seslenilmektedir. **Her iki rivayet de İsrailiyattan olabilir.**

İkinciye destekleyen hususlardan biri de İbn Receb'in *Himâyetü's-Şâm* isimli eserinde zikrettiği şu rivayettir: Dimeşk Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh'*ın hilafeti döneminde fethedilince Ceyrûn'da, üzerinde Yunanca yazılı bir taş buldular. Yunanlı bir adamı getirdiler. Adam yazıyı okuyunca şunun yazılı olduğunu gördüler: “Dimeşk, zorlu bir devdir. Ona kasteden hiçbir zorba yoktur ki Allah ona öldürücü darbeyi indirmiş olmasın. Zorbalar bina ederken, maymunlar onu tahrip eder.¹⁷⁹¹ Kıyamete kadar hep sonuncusu daha kötü olacaktır.”¹⁷⁹² Daha sonra İbn Receb aynı eserinde şöyle demiştir: Ebu'l-Kâsım İbn Asâkir'in, isnadıyla naklettiği bir rivayete göre, Yahyâ b. Hamza şöyle demektedir: Abdullah b. Ali b. Abdullah b. Abbâs, Dimeşk'e gelip ahalisini kuşatma altına aldı. Dimeşk'e girdikten sonra da surunu yıktı. Yıktağı surdan, üzerinde Yunanca yazılı bir taş düştü. (Yazıda şu ifadeler kayıtlıydı:) “Eyvah sana ey zorbaların şehri! Sana kötülüğe niyetlenenlere Allah öldürücü darbeyi indirir. Eğer el-Berîd kapısından Batı Ceyrûn tarafın çökecek olursa, beş ‘ayn’dan çekeceğin var demektir, o vakit vay hâline! Bolluk içinde yaşadığın dört bin yıldan sonra sûrun onun eliyle sökülecek! Yok eğer Doğu Ceyrûn tarafın çökecek

1790 Aclûnî'nin metninde bu ifade “dev adamların anası” manasına gelecek şekilde yazılmıştır. Biz buradaki ve ileride de tekrarlanacak olan yanlışı, benzer bir rivayetin yer aldığı İbn Asâkir'in *Târîhu Dimeşk* isimli eserinden yararlanarak düzelttik. (Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, I, 18) -Çeviren-

1791 Kaynaklarda bu cümlemin anlamına dair herhangi bir açıklamaya rastlamış değiliz. Ancak mecâzî anlamda kullanıldığını düşünüyoruz. Vallahu a'lem. (Çeviren)

1792 Bir önceki dipnotta belirttiğimiz gibi buradaki son cümlede de yazım yanlışından kaynaklanan bir hata bulunmaktadır. Gerekli düzeltmeyi söz konusu İbn Asâkir'in eserinden yararlanarak yaptık. (Çeviren)

olursa, o zaman sana musallat olan kimse sana yenik düşer ve ona boyun eğdirilir.” Ravi dedi ki: “Beş ‘ayn’ın, Abdullah b. Ali b. Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib olduğunu fark ettik.”¹⁷⁹³

٦١٣- أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِ بِي.

613- Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹⁷⁹⁴

Beyhakî’nin yine Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği merfu hadisin lafzı ise şöyledir: **“Allah azze ve celle iki kulun cehenneme sürülmesini emretti. İçlerinden biri cehennemin kenarında durup geriye döndü ve (Cenab-ı Hakk’a hitaben) ‘Vallahi senin hakkındaki düşüncem iyi idi (beni affedersin diye düşünmüştüm)’ dedi. Bunun üzerine Allah azze ve celle ‘Onu geri döndürün. Ben, senin beni düşündüğün gibiyim’ buyurarak onu bağışladı.”**¹⁷⁹⁵ İbnü’l-Cezerî de *el-Hısnü’l-hasîn*’de bu hadisi, şu lafızla Buhârî ve Müslim’e dayandırmaktadır: **“Onu geri döndürün. Ben kulumun beni düşündüğü gibiyim. Beni andığı her yerde, ben onunla- yım (rahmet ve yardımım onunla beraberdir), onu zikrederim. Beni ken- di nefsinde (kendi başına) zikredeni ben de kendi nefsimde zikrederim. Beni bir topluluk içinde zikredeni, ben de o topluluktan daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim.”**

Öte yandan Ebu’ş-Şeyh’in yine Ebû Hureyre’den merfu olarak aktar- dığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Kul, Allah hakkındaki düşüncesine göre muamele görür.”**

Yine Beyhakî’nin Ebû Hureyre’den naklettiği rivayetin lafzı da şöyle- dir: **“Ey İnsanlar! Âlemlerin Rabbi hakkında hüsn-ü zan besleyin (iyi ve güzel düşünün). Zira Rab Teâlâ, kulumun kendisini düşündüğü gibidir.”**¹⁷⁹⁶

1793 Yani bu şeceredeki beş ismin tamamı Arapça’daki “ع/ayn” harfi ile başlamaktadır. Abdullah -Ali- Abdullah- Abbâs ve Abdülmuttalib. (Çeviren)

1794 Buhârî, Tevhîd 15, 35, 55; Müslim, Tevbe 1, Zikir 2, 19.

1795 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 439, h.nr: 8799.

1796 *Keşfü’l-hafâ*’da İbn Mâce’ye nispet edilen bu rivayet, Sehâvî’de Beyhakî’ye dayandırılmaktadır. Doğrusu da budur. Zira İbn Mâce’de geçmemektedir. (Bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 321, h.nr: 981) -Çeviren-

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁷⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve İbn Mâce'nin Vâsile'den rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: **“Allah Teâlâ şöyle buyurur: Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim. Hayır düşünürse hayır, şer düşünürse şer bulur.”**¹⁷⁹⁸ Ayrıca daha önce **“Ben, beni zikredenle aynı meclisteyim”**¹⁷⁹⁹ hadisi de geçmişti. Enes'ten gelen bir rivayette ise şu lafız yer almaktadır: **“Kulum! Ben, senin beni düşündüğün gibiyim. Beni andığın zaman seninle beraberim (rahmet ve yardımım seninledir).”**

Öte yandan İbn Ebi'd-Dünyâ'nın “Allah hakkında hüsn-ü zan besleme” konusunda müstakil bir eseri bulunmaktadır.¹⁸⁰⁰

٦١٤ - أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ أَجْلِي.

614- Ben, benden dolayı kalbi kırılanların yanındayım.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle söyler:¹⁸⁰¹ Gazzâlî bunu *el-Bidâye* isimli eserinde zikretmektedir.¹⁸⁰²

Aliyyü'l-Kârî de (Sehâvî'nin) bu sözünü aktardıktan sonra şunları söylemektedir:¹⁸⁰³ “(Sehâvî'ye ait) bu makamdaki sözün, (hadisin hükümü hakkında arzulanan) hedefe ulaştırmadığı açıktır. Ben derim ki: Bu hadisin tamamı **‘Ben, benden dolayı kabirleri’**¹⁸⁰⁴ **silinip yok olmuşların yanındayım** şeklindedir. Her iki hadisin de merfu rivayetler arasında bir asılları yoktur.”

٦١٥ - أَنَا جُدُّ كُلِّ نَفْيٍ.

615- Ben, takva sahibi herkesin atasıyım/dedesiyim.

1797 Gazzî, *İtkân*, I, 125, h.nr: 310.

1798 Bu hadis ileride 746 no'lu rivayet olarak zikredilecektir. (Çeviren)

1799 611 no'lu hadise bakınız. (Çeviren)

1800 Bk. İbn Ebi'd-Dünyâ, *Hüsnü'z-zanni billah*, thk. Muhlis Muhammed, Riyad 1988, Dâru Taybe. (Çeviren)

1801 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 541, h.nr: 190.

1802 Bk. *Bidâyetü'l-hidâye*, Kahire 1993, s. 63.

1803 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 118, h.nr: 71.

1804 Aclûnî'nin metninde bu kelime yanlışlıkla “kalpleri” şeklinde kaydedilmiştir. Düzeltme işlemini Aliyyü'l-Kârî'nin ilgili eserinden yararlanarak yaptık. (Çeviren)

Daha önce “*أَلْ مُحَمَّدٌ كُلُّ نَفِيٍّ*”/Muhammed’in ailesi ve yakınları, takva sahibi olan herkéstir” hadisinde “Bu rivayetin bilinmediği ve tanınmadığı” kaydı yer almıştı.¹⁸⁰⁵

٦١٦- أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

616- Ben, kıyamet günü Âdemoğullarının efendisiyim.

Müslim ve Ebû Dâvûd’un Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce’nin de Ebû Saîd yoluyla naklettikleri rivayette ise şu ilave vardır: “*Ama övünmem. Hamd sancağı da elimdedir, yine de övünmem. O gün Âdem ve onun dışındaki bütün peygamberler (istisnasız) sancağımın altındadır. İlk olarak kabri yarılıp diriltilecek kişi olmama rağmen gururlanmam. Ayrıca ilk şefaathçi benim ve şefaath hakkı tanınan ilk kişi de benim fakat yine de övünmem.*”¹⁸⁰⁷

Tirmizî’nin Enes kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: “*Ben kabri yarılıp diriltilecek ilk kişiyim. Daha sonra bana cennet hırkalarından bir hırka giydirilir sonra da Arş’ın sağında ayakta dururum. Benim dışımda yaratılmış hiçbir varlık o makamda duramaz.*”¹⁸⁰⁸

Şeyh-i Ekber (Muhyiddin İbn Arabî)’nin *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye* adlı eserinin onuncu babında şu ifade yer almaktadır: “Bil ki haberde geçtiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: ‘*Ben, Âdemoğullarının efendisiyim, fakat övünmem*’ Buradaki ‘*övünmem*’ anlamına gelen *وَلَا فَخْرٌ*/velâ fahra’ lafzının son harfi ‘râ’dır. Ancak başka bir rivayette bu harf, keskin ‘ze’ (*وَلَا فَخْزٌ*/velâ fahza) olarak nakledilmiştir. Bu durumda kelime ‘bâtıl bir şeyle övünmek/gururlanmak’ anlamına gelmektedir.” Bu hususu iyi öğren.

٦١٧- أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

617- Ben, kıyamet günü insanların efendisiyim.

1805 Bk. 17 no’lu hadis.

1806 Müslim, Fezâil 3; Ebû Dâvûd, Sünnet 14.

1807 Tirmizî, Tefsîr 18; İbn Mâce, Zühed 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 330, h.nr: 2546.

1808 Tirmizî, Menâkıb 1.

Bu hadisi Buhârî, Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmiştir.¹⁸⁰⁹ Beyhakî de bunu **“Ben âlemlerin efendisiyim”** lafzıyla rivayet etmektedir.¹⁸¹⁰

٦١٨ - أَنَا مَدِيَّةُ الْعِلْمِ، وَعَلَيَّ بَابُهَا.

618- Ben ilim şehriyim, Ali de kapısıdır.

Hâkim'in *Müstedrek*'inde, Taberânî'nin, *el-Mu'cemu'l-kebir*'inde, Ebû Şeyh'in de *es-Sünne* isimli eserinde, ayrıca daha başkalarının İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bu hadisin şöyle bir ilavesi de vardır: **“İlme gelen kişi öncelikle kapıya gelsin.”**¹⁸¹¹

Öte yandan Tirmizî, Ebû Nuaym ve diğerlerinin Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiklerine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Ben hikmet eviyim, Ali de kapısıdır.”**¹⁸¹² Ancak bu, Dârekutnî'nin de *el-İlel*'de dediği gibi **sabit olmayan muzdarib bir hadistir**. Tirmizî **“Münkerdir”** kaydını düşmüş; Buhârî ise **“Sahih bir tariki yoktur”** değerlendirmesinde bulunmuştur. Hatîb el-Bağdâdî'nin naklettiğine göre, Yahya b. Maîn de şöyle demiştir: **“Bu, aslı olmayan yalan bir hadistir.”**

Her ne kadar Hâkim, birinci hadis hakkında “İsnadı sahihtir” demişse de İbnü'l-Cevzî, bu rivayetin her iki tarikini de *Mevzûât* isimli eserinde zikretmiştir.¹⁸¹³ Zehebî ve başkaları da bu hususta onunla aynı kanaati benimsemişlerdir. Yine Ebû Zür'a “Bu hadis hakkında niceleri rezil rüsva olmuştur!” şeklinde bir tepki koymuş; Ebû Hâtim ve Yahya b. Saîd de “Bunun aslı yoktur” demişlerdir.

1809 Buhârî, Tefsîr 185; Müslim, İmân 327; Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 384, h.nr: 9623.

1810 Bu lafız, tespit edebildiğimiz kadarıyla Beyhakî'de geçmediği gibi diğer kaynaklarda da geçmemektedir. Ancak kaynaklarımızda “Bu, âlemlerin efendisidir” şeklinde bir lafız mevcuttur. Bk. Tirmizî, Menâkıb 3; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 317, h.nr: 31733; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 97, h.nr: 3096; Hâkim, *Müstedrek*, II, 672, h.nr: 4229. (Çeviren)

1811 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XI, 65, h.nr: 11061; Hâkim, *Müstedrek*, III, 137, h.nr: 4637. Hâkim, hadisin isnadının *sahih* olduğunu söylemekle birlikte Zehebî buna itiraz ederek hadisin *uydurma* olduğunu vurgulamaktadır. Heysemî de Taberânî'deki rivayetin isnadında Abdusselâm b. Sâlih el-Herevî adında *zayıf* biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IX, 114, h.nr: 14670) -Çeviren-

1812 Tirmizî, Menâkıb 20; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 64.

1813 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 349-353.

Ancak Suyûtî *Dürer*'de Ebû Saîd el-Alâî'den naklen şunları söyler: "Doğru olanı şudur ki, bu hadisin birden fazla tariki itibara alındığında **hasen** olmasıdır. Sahih yahut zayıf olmamakla birlikte uydurma da değildir. Hâfız İbn Hacer de bir fetvasında böyle söylemiştir." Daha sonra (Suyûtî) şöyle demiştir: "Ben onların (Alâî ve İbn Hacer'in bu hadisle ilgili) sözlerini *et-Teakkubât ale'l-Mevzûât*¹⁸¹⁴ adlı eserimde ayrıntısıyla açıkladım."¹⁸¹⁵

Zerkeşî de *Leâli*'de, uzun bir izahtan sonra şöyle demiştir: "Kısacası hadis, Ebû Muâviye ve Şerîk kanallarının toplamıyla delil alınabilecek hasen derecesine yükselmektedir."¹⁸¹⁶

İbn Hacer el-Mekkî, *Şerhü'l-hemziyye* adlı eserinde "(Kur'ân) âyetleri nice ilimleri açıklamıştır" beytini şerh ederken, bu hadisin, uydurma olduğunu iddia edenlerin aksine **hasen** olduğunu belirtmektedir.¹⁸¹⁷ Ayrıca (İbn Hacer el-Mekkî) *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde şunları söyler: "Bunu bir grup muhaddis rivayet etmiş; Hâkim, sahih saymış, Hafız Alâî ve Hafız İbn Hacer el-Askalânî ise **hasen** değerlendirmesinde bulunmuşlardır."¹⁸¹⁸

İbn Dakîk el-İd de şunları söyler: "Bu hadisi sabit saymamışlardır hatta bunun bâtil (uydurma) olduğu da söylenmiştir." Bu ifade onun, hadisle ilgili olarak söylenen uydurma hükmünde tevakkuf ettiği (tereddüt edip duraksadığı) hissini vermektedir. Hatta Alâî bu hususu daha açık bir dille şu şekilde ifade etmektedir: "Kanaatimce bu mesele (uydurma olduğu değerlendirilmesi) şüpheli olup yeniden araştırılmalıdır." Daha sonra (Alâî) bu yaklaşımı destekleyecek şekilde Ebû Muâviye'nin bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini delil göstermektedir. Ebû Muâviye ise İbn Uyeyne ve o seviyedeki muhaddisler gibi ferd rivayetleri delil alınabilecek nitelikte güvenilir, hafız biridir. Ardından (Alâî) şöyle devam eder: Buna rağmen hadise uydurma hükmünü veren kimse hata etmiştir. Kaldı ki hadisin lafızları, akıllarının kabul etmeyeceği münker lafızlardan da değildir. Aksine bu,

1814 Bu kitap, Suyûtî'nin, İbnü'l-Cevzî'nin *Mevzûât* isimli eserinde yer alan birtakım değerlendirmelerine yönelik eleştiri ve mülahazalarını ihtiva eden bir eserdir. Bk. Suyûtî, *Teakkubâtü's-Suyûtî alâ Mevzûâtı İbni'l-Cevzî*, thk. Abdullah Şa'bân, Mısır 2004, s. 333-334, h.nr: 310. (Çeviren)

1815 Suyûtî, *Dürer*, s. 57, h.nr: 38.

1816 Zerkeşî, *Leâli*, s. 163-165, h.nr: 5.

1817 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Minehu'l-Mekkiyye fî şerhi'l-hemziyye*, thk. A. Câsim el-Muhammed, s. 398. (Çeviren)

1818 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 123, h.nr: 155.

“Ümmetim içerisinde ümmetime karşı en merhametli olan kişi Ebû Bekir’dir” hadisi gibidir.¹⁸¹⁹ Dolayısıyla bu hadis yalan değildir. Özellikle de Deylemî bunu, **çok zayıf** bir isnadla İbn Ömer’den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Ali b. Ebî Tâlib hutta (af ve selamet dileme) kapısıdır. Kim oradan girerse mü’min olur; kim de oradan çıkarsa kâfir olur.”** Yine Ebû Zerr yoluyla rivayet ettiği merfu bir hadiste de şöyle buyurulmaktadır: **“Ali, ilmimin kapısıdır. Benden sonra ümmetime, kendisiyle gönderildiğim şeyi beyan edecek kimsedir. Onu sevmek iman, ona buğzetmek nifak, ona bakmak ise şefkattir.”** Keza Deylemî’nin İbn Abbâs’tan rivayet ettiği merfu bir hadis de şöyledir: **“Ben ilmin terazisiyim, Ali bu terazinin kepleri, Hasan ve Hüseyin de ipleridir.”** Yine Deylemî’nin İbn Mes’ûd’dan isnadsız bir şekilde rivayet ettiği merfu bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Ben ilim şehriyim. Ebû Bekir o şehrin temeli, Ömer duvarları, Osman çatısı, Ali de kapısıdır.”** Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şu şekildedir: **“Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısı, Muâviye de halkasıdır.”**

(Bu rivayetlere dair) Sehâvî *Makâsıd*’da şunları söyler: “Kısacası bütün bu rivayetler zayıftır ve çoğunun lafızlarında dil ve mana açısından bozukluk vardır (*rekâket*). Bunların en iyisi İbn Abbâs hadisidir; hatta bu hadis **hasendir**.”¹⁸²⁰

Necmüddîn el-Gazzî de “Bütün bu hadisler zayıftır, vâhîdir” demektedir.¹⁸²¹

Öte yandan Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve daha başkalarının Hubşî b. Cünâde’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: **“Ali bendendir, ben de Ali’denim. Ben veya Ali’den başkası benim adıma yetki kullanamaz.”**¹⁸²²

Şu kadar var ki sıraladığımız bütün bu hadislerde, “Peygamber *sal-lallahu aleyhi ve sellem*’den sonra sahâbenin en faziletlisinin önce Ebû Bekir sonra da Ömer” olduğuna dair sahâbe, tâbiîn ve ondan sonrakilerden oluşan Ehl-i Sünnet’in icmâını zedeleyecek bir durum söz konusu değildir.

1819 Bu hadis daha önce 313 no’lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

1820 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 545, h.nr: 191.

1821 Gazzî, *İtkân*, I, 125-126, h.nr: 312.

1822 Tirmizî, *Menâkıb* 20; İbn Mâce, *Mukaddime* 11.

Nitekim İbn Ömer de şöyle demektedir: “Biz, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* henüz hayattayken ‘Bu ümmetin, Peygamberi’nden sonraki en faziletliilerinin Ebû Bekir, Ömer ve Osman’ olduğunu söyledik. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de bunu işitmesine rağmen reddetmezdi.” Hatta bizatihi Ali *radıyallahu anh*’ın şöyle dediği sabittir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir sonra Ömer sonra da başka bir adamdır.” Ardından oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye “Daha sonra sen misin ey babacığım?” diye sorunca da “Baban sadece Müslümanlardan biridir” cevabını vermiştir.¹⁸²³

٦١٩ - أَنَا مِنَ اللَّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ مِنِّي.

619- Ben Allah’tanım; mü’minler de bendendir.

Bu, Hâfız İbn Hacer’in de dediği gibi yalan ve uydurma bir sözdür. Bazı hafızlar da şöyle demişlerdir: Bu lafızla merfu olarak bilinmemektedir. Aksine Kitap ve sünnette sabit olan husus, mü’minlerin birbirleriyle aynı değerde olduğudur. Bunun Kitap’taki delili Allah Teâlâ’nın şu âyetidir: “**Siz birbirinizdensiniz...**”¹⁸²⁴ Sünnetteki delili de şu hadislerdir: Mesela; Eş’arî topluluğu hakkında “**Onlar bendendir, ben de onlardayım.**” Yine Ali *radıyallahu anh*’a hitaben “**Ali bendendir, ben de Ali’denim.**” Keza Hz. Hasan için “**Bu bendendir, ben de ondanım**” şeklindeki hadislerin tamamı sahihtir. Deylemî’de isnadsız olarak zikredilen ve Abdullah b. Cerâd’dan “**Ben Allah’tanım. Mü’minler de bendendir. Kim bir mü’mine eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur...**” lafızıyla gelen hadis hakkında ise ilk baştaki rivayetle ilgili değerlendirme geçerlidir.¹⁸²⁵

٦٢٠ - الْأَنْبِيَاءُ قَادَةٌ، وَالْفُقَهَاءُ سَادَةٌ، وَمَجَالِسُهُمْ زِيَادَةٌ.

620- Peygamberler (insanları ilim ve öğüt ile yönlendiren) önderler, fakihler de (Allah’ın dini konusunda) öncülük eden seçkin şahsiyetlerdir; meclisleri de (hayrı ve dindeki ilmi derinliği) artırır.

1823 Bu bilgi ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 546-547.

1824 Nisâ 4/25.

1825 Bu bilgi ve değerlendirmelerin kaynağı için bk. İbn Teymiyye, *Ehâdîsü’l-kussâs*, s. 55, h.nr: 4; Zerkeşî, *Leâli*, s. 189, h.nr: 36; Sehâvî, *Makâsıd*, I, 547-548, h.nr: 192.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demektedir:¹⁸²⁶ “Bu, *el-Hülâsa*’da da geçtiği üzere uydurmadır.”¹⁸²⁷

٦٢١- أَنَا وَالْأَتَقِيَاءُ مِنْ أُمَّتِي بِرَيْثُونَ مِنَ التَّكْلِيفِ.

621- Ben ve ümmetinden takva sahipleri tekellüften uzağız.¹⁸²⁸

Nevevî bu rivayet hakkında “Sabit değildir” demektedir. Dârekutnî, *el-Efrâd* isimli eserinde **zayıf** bir isnadla Zübeyr b. el-Avvâm’dan merfu olarak şunu rivayet etmiştir: “**Dikkat edin! Şüphesiz ben tekellüften uzağım, ümmetimin salihleri de.**”¹⁸²⁹

Gazzâlî de bunu *İhyâ*’sında şu lafızla zikretmektedir: “**Ben ve ümmetimin takva sahipleri tekellüften uzağız.**”¹⁸³⁰ Ahmed b. Hanbel’in ve *el-Mu‘cemu’l-kebîr* ve *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ında Taberânî’nin, ayrıca *Hilye*’sindeki Ebû Nuaym’ın rivayetlerine göre, Selmân, kendisine misafir olan kimseye “Eğer tekellüften nehyedilmiş olmasaydık, size mükellef (bir sofraya ile) ikramda bulunurdum” demiştir.¹⁸³¹ Bu rivayet (her ne kadar mevkûf ise de), doğru görüşe göre merfu hükmündedir. Nitekim Hafız İbn Hacer de şu sözüyle buna işaret etmiştir: “Bu hadis, Selmân’dan merfu olarak rivayet edilmiştir, sahih olanı ise Selmân’ın bizatihi kendi sözü olmasıdır.”¹⁸³²

Öte yandan Buhârî’de Enes kanalıyla Ömer *radiyallahu anh*’ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: “Biz tekellüften nehyolunduk.”¹⁸³³ İbn Asâkir’in eserine aldığı rivayetin lafzı ise şöyledir: “Allah’ım! Ben ve ümmetimin salihleri kendini tekellüfe/külfete sokan her kişiden uzağız.”¹⁸³⁴

Yine Ahmed b. Hanbel’in, oğlunun (Abdullah), Taberânî ve daha başkalarının rivayetlerine göre, Selmân *radiyallahu anh*, evine misafir gelen-

1826 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 75-76, h.nr: 3.

1827 Tîbî, *el-Hülâsa fî ma‘rifeti'l-hadîs*, thk. Ebû Asım el-Eserî, 2009, s. 91. (Çeviren)

1828 Benzer bir rivayet için 610 no’lu hadise bakınız. (Çeviren)

1829 Deylemî, *Firdevs*, I, 76, h.nr: 228.

1830 Gazzâlî, *İhyâ*, III, 120.

1831 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 136, h.nr: 23733; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 104, h.nr: 5935; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VI, 235, h.nr: 6083.

1832 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 549-550, h.nr: 193.

1833 Buhârî, *İ’tisâm* 3.

1834 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXV, s. 277, h.nr: 7185.

lere (özel bir hazırlık yapmaksızın) Allah ne verdiyse ikramda bulunduktan sonra şöyle demiştir: “Eğer tekellüften nehyedilmeseydik, sizin için mükellef bir ikramda bulunurdum.”

Necmüddîn el-Gazzî şunları söyler:¹⁸³⁵ Burada kastedilen, insanın misafiriyle ilgilenmemesi değildir. Aksine gücünün yetmeyeceği şeye kendini zorlamamasıdır. Nitekim Harâîti’nin rivayetine göre, Selmân şöyle demektedir: “Kişi, misafirine ikramda bulunurken, gücünün yetmeyeceği bir şekilde kendini külfete sokmasın.” Rivayetin bir diğer lafzı da şöyledir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, misafir için elimizde olmayan şeylerle külfete girmememizi ve ona elimizdeki mevcut şeylerden ikramda bulunmamızı emretti.” Bu rivayetin Taberânî’deki lafzı ise şöyledir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, misafir için elimizde olmayan şeylerle külfete girmemizi nehyetti.”¹⁸³⁶

Öte yandan Beyhakî’nin rivayetine göre, Ebû Saîd şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* için bir yemek yapmışım. Allah Rasûlü, (bir grup) ashabıyla birlikte yanıma geldiler. Yemek konulduğunda gruptan bir adam “Ben oruçluyum” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “Kardeşiniz sizi (yemeğe) davet etmiş ve sizin için külfete girmiş/mükellef bir sofraya hazırlamış. Buna rağmen içinizden biri çıkıp da hâlâ ‘Ben oruçluyum’ diyor, öyle mi?”¹⁸³⁷ Bu hadisin bir benzeri de Taberânî’de Câbir’den rivayet edilmiştir. Ancak her ikisi de **zayıftır**.

٦٢٢ - أَنَا يَغْسُوبُ الْمُؤْمِنِينَ.

622- Ben mü’minlerin “ya’sûbu”yum (erkek arısı, reis ve emîriyim).

Bu rivayet daha önce “*Arıların emîri, Ali’dir*” hadisinde geçmişti.¹⁸³⁸

٦٢٣ - أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ.

623- Ben ve yetimi himâye eden kimse cennette beraberiz.

1835 Gazzî, *İtkân*, I, 126-127, h.nr: 314.

1836 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VI, 271, h.nr: 6187.

1837 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IV, 462, h.nr: 8362.

1838 596 no’lu rivayete bakınız. (Çeviren)

Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Tirmizî bu hadisi Sehl b. Sa'd'dan bu şekilde rivayet etmişlerdir.¹⁸³⁹

٦٢٤- أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ، أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ.

624- Yalan yok, ben peygamberim! Abdülmuttalib'in evladı benim!

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Berâ b. Âzib *radiyallahu anh*'dan rivayet etmişlerdir.¹⁸⁴⁰ Taberânî ise bunu Ebû Saîd kanalıyla ve şu ziyadeyle rivayet etmektedir: **“Ben Arapların en köklü ve asil Arabıyım. Sa'doğulları arasında doğdum/büyüdüm. Dil hatası nasıl gelebilir ki bana!”**¹⁸⁴¹

٦٢٥- إِنَّا لَنَبِشُ فِي وَجْهِهِ قَوْمٌ، وَقُلُوبُنَا تَلْعَنُهُمْ.

625- Biz birtakım insanların yüzlerine karşı tebessüm ederken, kalplerimiz onlara lanet eder.¹⁸⁴²

٦٢٦- إِنَّا آلُ مُحَمَّدٍ لَا تَجِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ.

626- Biz Muhammed âilesine zekât helâl değildir.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân, Hasen b. Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmişlerdir.¹⁸⁴³ Ayrıca Ebû Dâvûd, Nesâî ve Hâkim'in Ebû Râfi'den rivayet ettikleri bu hadiste şöyle bir ilave vardır: **“Ayrıca bir kavmin azadlı kölesi de bizatihi onlardandır”** buyurdu.¹⁸⁴⁴

1839 Buhârî, Talâk 24; Ebû Dâvûd, Edeb 131; Tirmizî, Birr 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 476, h.nr: 22820; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 207, h.nr: 460; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 173, h.nr: 5905.

1840 Buhârî, Cihâd 52; Müslim, Cihâd 78.

1841 Taberânî'nin bu rivayeti daha önce 609 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

1842 Aclûnî bu rivayet hakkında herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla bu söz Hz. Ali'ye aittir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, III, 568) -Çeviren-

1843 Müslim, Zekât 161; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 251, h.nr: 1725; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 89, h.nr: 3295.

1844 Ebû Dâvûd, Zekât 29; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 86, h.nr: 2405; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 163, h.nr: 27182; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 88, h.nr: 3293.

627- Kurtuluşu beklemek ibadettir.

Tirmizî'nin, ayrıca *el-Ferec* isimli eserinde İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁴⁵ Bu ikisinin yanı sıra Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin, keza *Şuabu'l-îmân*'da Beyhakî'nin, *el-Emsâl*'de Askerî'nin ve Deylemî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Allah'ın lütfunu isteyin. Zira Allah, lütfunun niyaz edilmesinden hoşnut olur. İbadetin en üstünü ise kurtuluşu beklemektir.”**¹⁸⁴⁶

Hafız İbn Hacer de bazı haşiyelerinde bu hadisin isnadını **hasen** saymıştır. Ancak Tirmizî bu hadisin peşinden şunları söylemektedir: “İbn Vâkıd bunu bu şekilde rivayet etmiştir, ancak kendisi hafız biri değildir.” Beyhakî de bu hususta şöyle der: “Hammâd bu hadisin rivayetinde tek kalmıştır. Kendisi de güçlü biri değildir.” Ayrıca Ebû Nuaym bu hadisi, bir şahıs kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet etmektedir. Nitekim Sehâvî de *Makâsıd*'da şunları söyler:¹⁸⁴⁷ “Ebû Nuaym'ın hadisi daha sahih gözükmemektedir.¹⁸⁴⁸ Kaldı ki bu hadisin başka tarikleri de bulunmaktadır. Mesela; İbn Ebi'd-Dünyâ, Beyhakî ve Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri şu hadis bunlardan biridir: **“Kurtuluşu Allah'tan beklemek ibadettir. Kim rızkının azlığına razı olursa, Allah da onun amelinin azlığına razı olur.”**¹⁸⁴⁹ Yine bu tariklerden biri de Askerî ve Kuzâî'nin İbn Ömer'den merfu olarak nak-

1845 Tirmizî, *Daavât* 116; İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Ferec ba'de-ş-şidde*, t.lk. Ebû Huzeyfe Ubeydullah b. Âliye, Mısır 1988, XXII, h.nr: 2. Ancak bu kaynaklardaki sahâbî ravi Abdullah b. Mes'ûd olarak geçmektedir. Aclûnî'nin temel kaynaklarından biri olan Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında da (I, 551) hadis İbn Mes'ûd'ın rivayeti olarak zikredilmektedir. Dolayısıyla *Keşfü'l-hafâ*'ya Sa'd b. Ebî Vakkas isminin nasıl kaydedildiğini anlamış değiliz. (Çeviren)

1846 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 101, h.nr: 10088; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 372, h.nr: 1086. Bu rivayeti Aclûnî'nin zikrettiği Ebû Dâvûd ve Nesâî'de tespit edemedik. (Çeviren)

1847 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 552, h.nr: 197.

1848 Bu cümle ve daha önce geçen Ebû Nuaym'ın rivayetine dair ifade Sehâvî'ye değil, Tirmizî'ye aittir. (Bk. Tirmizî, *Daavât*, 116) -Çeviren-

1849 İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Ferec*, s. 19, h.nr: 1; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 355, h.nr: 9531.

lettikleri şu hadistir: **“Kurtuluşu sabırla beklemek ibadettir.”**¹⁸⁵⁰ Keza Beyhakî'nin Zühri'den aktardığı bir diğer tarik de şöyledir: **“Kurtuluşu Allah'tan beklemek ibadettir.”**¹⁸⁵¹ Beyhakî rivayetin devamında “Bu, mürsel bir rivayettir” dedikten sonra Bakiyye'den muttasıl olarak ve **“Kurtuluşu Allah azze ve celle'den beklemek ibadettir”** lafzıyla gelen rivayeti de aktarmış, peşinden “Bunların ilki daha tercihe şayandır” demiştir.¹⁸⁵² Ayrıca Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir başka tarik de şudur: **“İbadetlerin en faziletlisi, kurtuluş umudu ve beklentisi içinde olmaktır.”**¹⁸⁵³ Kuzâî ise bu hadisi İbn Abbâs'tan merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir: **“Kurtuluşu sabırla beklemek ibadettir.”** Keza sözü geçen tariklerden biri de Hakîm et-Tirmizî'nin (Nevâdiru'l-Usûl isimli eserindeki) 158. asılda rivayet ettiği şu tarikdir: **“Hayâ (utanma duygusu) bir ziynet; takva sahibi olmak ise bir asalettir. (Ahiret yolculuğunda) en hayırlı binek sabır; kurtuluşu Allah'tan beklemek ise ibadettir.”**¹⁸⁵⁴

٦٢٨ - أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَيِّكَ.

628- Sen de malın da bana aitsiniz.

İbn Mâce, Câbir kanalıyla rivayet ettiği ve bir adamın gelip “Ey Allah'ın Rasûlü! Benim malım, bir de çocuğum var. Ancak babam malıma el koymak istiyor!” sözleriyle başlayan bir hadiste ilgili cümleyi zikretmektedir.¹⁸⁵⁵

1850 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 62, h.nr: 46.

1851 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 356, h.nr: 9533.

1852 Burada Aclûnî'nin, belli ki Sehâvî'den alınıldığı (bk. *Makâsıd*, I, 553) ancak özetleme gayretiyle teknik ayrıntıları ihmal ettiği bir husus vardır. Şöyle ki: Beyhakî'de söz konusu rivayet iki kanaldan gelmektedir. (Bk. *Şuabu'l-îmân*, XII, h.nr: 9533-9534) İlki Nuaym b. Hammâd > Bakiyye > Mâlik b. Enes > Zühri > Hz. Peygamber isnadıyla; ikincisi ise Süleyman b. Seleme > Bakiyye > Mâlik b. Enes > Zühri > Enes > Hz. Peygamber isnadıyla gelmektedir. Beyhakî bu iki isnaddan birincisinin *mürsel*, ikincisinin ise *müsned* (muttasıl) olduğunu belirtir ve ilkinin daha tercihe şayan olduğunu ifade eder. Anlaşılan o ki rivayet, ehline muttasıl değil, mürsel bir rivayet olarak bilinmektedir. (Çeviren)

1853 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 356, h.nr: 9532.

1854 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 220.

1855 İbn Mâce, *Ticârât* 64. Bûsîrî, bu hadisin isnadının Buhârî'nin şartına göre *sahih* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Bûsîrî, *Misbahu'z-zücâce*, III, 37, h.nr: 811)

Öte yandan Tahâvî ve *el-Evsat*'ında da Taberânî bunu yine Câbir'den rivayet etmektedirler.¹⁸⁵⁶ Keza Bezzâr da Hişâm b. Urve kanalıyla bu rivayeti mürsel olarak nakletmekte; İbnü'l-Kattân da bu tariki sahih saymaktadır. Bu rivayetin Beyhakî'nin *Delâil* isimli eserinde başka bir tariki daha bulunmaktadır. Yine Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat* ve *el-Mu'cemu's-sağîr* isimli eserlerinde bu hadisi rivayet etmiştir. Ancak bunun isnadında, (hadis otoritelerince) zayıf sayılan Münkedir isimli bir ravi bulunmaktadır.¹⁸⁵⁷ Câbir'den aktarılan bu hadise göre, bir adam, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü! Babam malımı aldı" der. Allah Rasûlü de "**Git bana babanı getir**" buyurur. Bunun üzerine Cebrail, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına iner ve "**Allah azze ve celle sana selam edip 'O yaşlı adam (baba) yanına geldiğinde, ona, içinden söyleyip de kendi kulağının işitmediği şeyi sor!' buyuruyor**" der. Yaşlı adam gelince Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ona hitaben "**Ne oluyor da oğlun, senin, onun malını almak istediğini şikâyet ediyor!**" diye sorar. Adam "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben o malı acaba kendi halaları yahut teyzelerinden biri veya kendi nefsimden başkasına infak etmiş miyim diye sorar mısınız ona?" der. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Neyse, bırak şimdi bunu! Asıl sen bana, içinden söyleyip de kendi kulaklarının duymadığı şeyi söyle bakalım!**" buyurur. Yaşlı adam da "Vallahi ey Allah'ın Rasûlü! Allah senin sayende imanımızı artırmaya devam ediyor. Gerçekten içimden söyleyip de kulaklarımın duymadığı bir şeyi söylemiştim" der. Allah Rasûlü "**Haydi söyle bakalım, dinliyorum seni!**" buyurur. Adam da "Şunları söyledim" der:

"Bebekken besledim seni ve gençken de her şeyini üstlendim,

Senin iyiliğin için sana sunabileceğim büyük
küçük her şeyden devamlı yararlandım.

Bir gece hastalanacak olsan ben o geceyi,

Kor ateş üzerindeymişçesine kıvranarak geçiririm.

O hastalığa sen değil de

-Çeviren-

1856 Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, IV, 158, h.nr: 6150; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 31, h.nr: 3534.

1857 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 339, h.nr: 6570; a.mlf., *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 152, h.nr: 947; Beyhakî, *Delâil*, VI, 304.

Ben yakalanmışımdır âdetâ, gözlerim yaşlı!

Gönlüm senin ölmenden korkar

Oysa o da bilir ki ölüm kaçınılmazdır ve belli bir zamanı vardır.

Ancak benim de sende görmeyi umut ettiğim yaşa ve çağa gelince sen,

Mükafât olarak bana kaba ve katı davranmayı reva gördün,

Sanki onca nimet ve minetin sahibi senmişsin gibi!

Babalık hakkıma riayet etmesen bile,

En azından komşunun komşuya davrandığı gibi davransaydın keşke,

Muhalefet etmeye hazır vaziyette görürsün onu,

Doğru yoldakilere cevap vermekle görevlendirilmiştir sanki.”

Buradaki son beytin yerine şöyle bir beyit de rivayet edilmektedir:

“Bana komşu hakkını reva gördün,

Malından bir kısmını da cimrilik edip benden esirgeme!”

Ravi dedi ki: Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* adamın oğlunun yakasından tutarak **“Sen de malın da babana aitsiniz”** buyurdu.

Öte yandan bu rivayet *Keşşâf*’ın İsrâ sûresinin tefsirinde şu lafızla geçmektedir: Bir adam, babasının, malını aldığı şikâyetiyle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e başvurdu. Allah Rasûlü de adamı çağırttı ve onun bir asaya dayanarak yürüyebilen yaşlı biri olduğunu gördü. Adama meseleyi sorunca adam şöyle anlattı: “Bir zamanlar ben güçlüydüm, o zayıftı; ben zengindim, o fakirdi. Ve ben malımdan hiçbir şeyi ondan esirgemedim. Bugün ise o güçlü, ben zayıf; o zengin, ben fakir olduğum hâlde bana karşı cimrilik edip malını benden esirgiyor.” Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Bu adamı işitip de ağlamayan hiçbir taş ve çamur yoktur”** dedikten sonra çocuğuna hitaben **“Sen de malın da babana aitsiniz”** buyurdu. Bu rivayetin tahririni yapan Zeylâi “Bunu bulamadım” demiştir.

Sehâvî de *Makâsıd*’da şunları söylemektedir: Hocamız (İbn Hacer, bu hadis hakkında) “Bunu (...) *Mu‘cemu’s-sahâbe*’de (...) tarikiyle rivayet etmiştir” şeklinde arada boşluklar bırakmak suretiyle bir açıklama

yapmaktadır. Ben de (Sehâvî) derim ki: Hocamız bu cümlesiyle, sanki bu hadise daha önce eserinde yer vermiş olanları zikretmeyi istemiştir.¹⁸⁵⁸

Bu hadis ayrıca Bezzâr'ın *Müsned*'inde Ömer *radiyallahu anh* kana-hıyla rivayet edilmiştir. Lafzı da şöyledir: Bir adam, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek "Babam, malımı almak istiyor" dedikten sonra hadisin geri kalan kısmını zikreder. Ancak bu hadis **munkatıdır**.¹⁸⁵⁹

Yine Taberânî'nin üç *Mu'cem*'inde de İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmektedir: Bir adam, babasını şikâyet etmek üzere Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek "O, malımı benden aldı" der. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Bilmez misin ki sen de malın da babanın elde ettiği kazançlardansınız**" buyurur.¹⁸⁶⁰

Keza İbn Mace'nin rivayetine göre, Amr b. Şuayb, babasından riva-yetle dedesinin şöyle dediğini aktarır: Bir adam, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip "Babam malıma el koydu!" dedi. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: "**Sen de malın da babana aitsiniz. Şüphesiz evladınız sizin en temiz/helâl kazancınızdandır. O sebeple onların mallarından yiye-**"¹⁸⁶¹

Ahmed b. Hanbel de bu hadisi Amr b. Şuayb kanalıyla; İbn Hibbân ise Âişe *radiyallahu anhâ* yoluyla rivayet etmişlerdir.¹⁸⁶² Sehâvî de *Makâsıd*'da "Bu hadis kavîdir (sağlam ve kuvvetlidir)" demektedir.¹⁸⁶³

٦٢٩ - أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ.

629- İnsanlara, layık oldukları konumlarına göre davranın.

Bu hadisi Müslim ve Ebû Dâvûd, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan riva-yet etmişlerdir.¹⁸⁶⁴ Ayrıca Harâitî *Mekârimü'l-ahlâk* isimli eserinde bunu

1858 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 557. Bu son cümle, "bir önceki hadisi zikretmek istemiş olabilir" anlamına da gelebilir. Vallahu a'lem. (Çeviren)

1859 Bezzâr, *Müsned*, I, 419, h.nr: 295.

1860 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 361, h.nr: 13345.

1861 İbn Mâce, *Ticârât* 64.

1862 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 580, h.nr: 7001. Şuayb el-Arnaût ve ekibi, hadisin *sahih li-gayrihi* olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bk. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 142, h.nr: 410, X, 74, h.nr: 4262.

1863 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 559-560.

1864 Müslim, *Mukaddime*, s. 6; Ebû Dâvûd, *Edeb* 23.

Muâz'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“İnsanlara, hayır ve şer bakımından konumlarına göre davran ve salih ahlâk doğrultusunda onları güzelce edeleştir.”**¹⁸⁶⁵

Bu hadis daha önce “أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنْ نُنْزِلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ/ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize, insanlara layık oldukları konumlarına göre davranmamızı emretti” lafzıyla daha ayrıntılı bir şekilde geçmişti.¹⁸⁶⁶

٦٣٠- أَنْزَلَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ.

630- Kur'ân, yedi harf üzere indirilmiştir.¹⁸⁶⁷

Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Übey radiyallahu anh'dan, ayrıca Ahmed b. Hanbel'in Huzeyfe'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁶⁸

Öte yandan Taberânî'de İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet edilen hadisin şöyle bir ziyadesi bulunmaktadır: **“Kim bir harf üzere okuyorsa, onu bırakıp başka bir harfe geçmesin.”**¹⁸⁶⁹ Keza Taberânî'de yer alan bir başka rivayette şu lafız geçmektedir: **“Bu harflerden her birinin bir zahı (görünen yönü), bir de batnı (görünmeyen yönü) vardır. Ayrıca her bir harfin bir haddi (Allah'ın muradı olan manasının sonu ve sınırı); her bir haddin de mattla'ı (o hadde vâkıf olmayı sağlayan yüksek noktası) vardır.”**¹⁸⁷⁰ Yine Taberânî'nin Muâz kanalıyla gelen bir rivayeti de şöyledir: **“Kur'ân, (beyanın) altı bölümünden altı harf**

1865 Harâitî, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 37, h.nr: 46.

1866 Bk. 590 no'lu hadis. (Çeviren)

1867 “Yedi harf” meselesi genel olarak Kur'ân-ı Kerîm'in lafızları ve kıraati ile ilgili yedi vecih veya lehçeyi ifade eder. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Osman Kaya, “Kur'ân'ın Yedi Harf Üzerine İndirilmesi ve Ahrufu's-Seb'a,” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas Aralık 2004, c. 8/2, s. 219-244; Mehmet Çalışkan, “Kur'ân'ın Nüzûlü ve Yedi Harf (el-Ahrufu's-Seb'a) Meselesi,” *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak-Haziran 2005, c. 5, sayı 1, s. 215-142. (Çeviren)

1868 Buhârî, *Husûmât* 3, Bed'ü'l-halk 6; Müslim, *Müsâfirin* 270; (Buhârî ve Müslim'in rivayetleri Hz. Ömer kanalıyla gelmektedir); Tirmizî, *Kıraât* 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 16, XXXVIII, 352, h.nr: 21091, 23326.

1869 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 148, h.nr: 10273.

1870 Bu hadis, birkaç rivayetin birleştirilmiş hâlidir. Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IX, 136, h.nr: 8667-8668, X, 105, h.nr: 10107.

üzere indirilmiştir. *Hepsi kâfî ve şâfidir (yeterli olup derde deva ve sadra şifadır).*”¹⁸⁷¹

٦٣١ - انْضُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا.

631- Zâlim de olsa mazlûm da olsa kardeşine yardım et.

Bu hadisi Buhârî, Enes’ten merfu olarak rivayet etmiştir. Hadisin devamı ise şöyledir: “Ey Allah’ın Rasûlü! Mazlumsa yardımcı oluruz da zalimse nasıl yardım edeceğiz?” diye sordu. Bunun üzerine Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Onun elini kolunu bağlayıp (engel olursun).”** Bir başka lafızda ise şöyle geçmektedir: **“Onun zulmüne engel olursun. Bu da senin ona yardımındır.”** Hadisin başlıktaki lafzı, aynı zamanda Buhârî’nin bab başlığının da lafzıdır. Buhârî bu hadisi İkrâh Bölümü’nde de rivayet etmiş ve şu ilaveyi yapmıştır: **“Onu zulümden alıkoyar veya zulmüne engel olursun. İşte bu, ona yardım etmektir”** buyurdu.¹⁸⁷²

Öte yandan Müslim de bu hadisi Câbir’den rivayet etmektedir. Bu rivayette hadisin sebebi şu şekilde açıklanmaktadır: Biri Muhâcirlerden, diğeri de Ensâr’dan olmak üzere iki çocuk kavgaya tutuşmuşlardı. Muhâcir çocuk “Yetişin Muhacirler!,” Ensârlı çocuk da “Yetişin Ensarlılar!” diye seslendi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Nedir bu? Cahiliye insanının âdeti ve söylemi mi yoksa!”** diye sordu. Sahâbîler de “Hayır ey Allah’ın Rasûlü! (Önemli bir şey yok!) İki çocuk kavgaya tutuşmuşlar, biri ötekinin kaba etine vurmuş sadece!” dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“O zaman zararı yok! Kişi, kardeşine zalim de olsa mazlum da olsa yardım etsin. Eğer zalimse onu engellesin; bu, ona yardımdır. Mazlum ise de ona (gerçek anlamda) yardım etsin.”**¹⁸⁷³

İbn Asâkir ve Dârimî’nin Câbir’den naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Zâlim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım et. Eğer zalimse, onu zulmünden geri çevir; yok eğer mazlumsa ona (gerçek anlamda) yardım et.”**¹⁸⁷⁴

1871 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XX, 150, h.nr: 312.

1872 Buhârî, Mezâlim 5, İkrâh 7.

1873 Müslim, Birr 62. Konuyla ilgili rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 560, h.nr: 199.

1874 Dârimî, Rikâk 40; İbn Asâkir, *Târîhu Dîmeşk*, XIII, 345, ravi nr: 1418.

٦٣٢- أَنْصَفَ مَنْ بِالْحَقِّ اعْتَرَفَ.

632- Hakkı/hakikati itiraf eden kimse, insafılı/adil davranmıştır.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹⁸⁷⁵ Bunu bu şekilde bilmiyorum. Fakat Ahmed b. Hanbel ve Hâkim'in rivayetlerine göre, Esved b. Serî' şöyle demiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e esir bir bedevi getirildi. Bedevî "Allah'a tevbe ederim ama Muhammed'e tevbe etmem!" deyince, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Hakki sahibine teslim etti!**" buyurdu.¹⁸⁷⁶

٦٣٣- انْظُرُوا إِلَى مَنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ، وَلَا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ فَوْقَكُمْ؛ فَإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ لَا تَزِدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.

633- (Hayat standartları bakımından) sizden daha alt tabakada olanlara bakın; sizden daha üst tabakadakilere bakmayın. Zira bu, Allah'ın üzerinizdeki nimetini küçümsememeniz için daha uygun düşer.¹⁸⁷⁷

Buhârî ve Müslim'in ittifakla A'rec kanalıyla Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁷⁸ Ayrıca Müslim, A'rec'in yanı sıra Hemmâm ve Ebû Sâlih tarikleriyle de bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir. Müslim lafzı ise şöyledir: "**Sizden biriniz mal ve yaratılış itibariyle kendisinden üstün birine bakarsa, ardından kendisine üstün kılındığı, daha alt seviyede birine baksın.**"¹⁸⁷⁹

Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân da Ebû Zerr'den rivayet ettikleri bir hadiste onun şu sözünü aktarırlar: "Halîlim (sevgili dostum) *sallallahu*

1875 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 561, h.nr: 200.

1876 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 353, h.nr: 15587; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 284, h.nr: 7654. Hâkim, bu rivayetin isnadının *sahih* olduğunu söylemişse de Zehebî, ravileri arasındaki Muhammed b. Mus'ab'ın *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Ayrıca bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 42, ravi nr: 8180) Heysemî ise bu ravinin Ahmed b. Hanbel tarafından *güvenilir*, onun dışındaki hadis otoriteleri tarafından *zayıf* sayıldığını ifade eder. (Bk. *Mecma'*, X, 199, h.nr: 17523) -Çeviren-

1877 Bu hadis ileride 803 no'lu rivayet olarak da gelecektir. (Çeviren)

1878 Buhârî, Rikâk 30; Müslim, Zühd 8.

1879 Müslim, Zühd 8-9.

aleyhi ve sellem bana, (dünyevî bakımdan) kendimden daha alt seviyede olanlara bakmamı, daha üst seviyede olanlara ise bakmamamı öğütledi.”¹⁸⁸⁰

٦٣٤ - أَنْفَقْ، أَنْفَقْ عَلَيْكَ.

634- İnfak et ki, ben de sana infakta bulunayım.

Buhârî ve Müslim’in ittifakla Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁸¹ Lafzı da şudur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in beyanına göre, Allah Teâlâ şöyle buyurur: “**(Ey Âdemoğlu!) İnfak et ki ben de sana infakta bulunayım.**” Bir diğer hadiste de Allah Rasûlü “**Allah’ın eli doludur; hiçbir infak onu eksiltmez...**” buyurur. Keza Müslim’in Ebû Hureyre’den merfu olarak aktardığı bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: “**Allah Teâlâ bana şöyle buyurdu: İnfak et ki ben de sana infakta bulunayım.**”¹⁸⁸²

٦٣٥ - أَنْفَقْ بِلَال! وَلَا تَخْشَ مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِقْلَالًا

635- İnfâk et Bilâl! Arş’ın Sahibi azaltır diye korkma sakın!

Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de; Kuzâî’nin de *Müsned*’inde rivayet ettikleri bir hadise göre, İbn Mes’ûd şunu anlatır: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, Bilâl’in yanına girdi ve orada bir hurma yığını görünce “**Bu da nedir Bilâl?**” diye sordu. O da “Ey Allah’ın Rasûlü! Senin ve misafirlerin için bir kenara ayırmıştım” dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü “**Bu yığının üstünden bir cehennem buharının yükselmesinden korkmuyor musun? İnfâk et Bilâl!**” buyurdu.¹⁸⁸³

Necmüddîn el-Gazzî de bu hadisi Ebû Hureyre’den şu lafızla nakletmektedir:¹⁸⁸⁴ “**Bilâl! Cehennem ateşinde bu yığın üzerinde bir buhar görmekten korkmuyor musun?**”

1880 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 327, h.nr: 21415; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 194, h.nr: 449.

1881 Buhârî, Tefsîru sûre (11) 2, Nafakât 1, Tevhîd 35; Müslim, Zekât 36.

1882 Müslim, Zekât 37.

1883 Bezzâr, *Müsned*, V, 248, h.nr: 1978; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, I, 340, h.nr: 1020; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 437, h.nr: 749.

1884 Gazzî, *İtkân*, I, 131, h.nr: 324.

Aynı hadisi Askerî de *el-Emsâl* isimli eserinde rivayet etmiştir. Keza Bezzâr de *Müsned*'inde Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla nakletmiştir. Lafzı da şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Bize yemek yedir Bilâl!**” diye seslenir. Bilâl “Ey Allah’ın Rasûlü! Senin için sakladığım bir hurma yığınının başka bir şey yok yanımda” der. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: “**Bu yığının cehennem ateşine atılmasından korkmuyor musun? İnfâk et!**”

Yine Bezzâr’ın Ebû Hureyre tarikiyle naklettiği rivayetinde şu lafız geçmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Bilâl’in yanına girdi ve orada bir hurma yığını görünce “**Bu da nedir Bilâl?**” diye sordu. O da “(İleride ihtiyacım olur diye) bir kenara ayırıp biriktirmiştım” dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü “**Cehennem ateşinde bu yığının üzerinde bir buhar görmekten korkmuyor musun? İnfâk et!**” buyurdu.

Öte yandan Beyhakî de bunu *Şuabu’l-îmân*’da Ebû Hureyre’den merfu olarak; İbn Sîrîn’den de mürsel olarak aktarmıştır.¹⁸⁸⁵ Yine Ebû Ya’lâ’nın da rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: “**İnfâk et Bilâl! Arş’ın Sahibi’nin azaltacağından da asla korkma!**”¹⁸⁸⁶

Sehâvî, *Makâsîd*’da şöyle demiştir:¹⁸⁸⁷ Hadiste geçen ve “بِلَال/Bilâlû” okunması gereken lafzın, “بِلَال/Bilâlen” biçiminde okunacağına dair pek çok kimseden aktarılan görüşler ve infakı engellemenin yasaklanması sebebiyle bu formda okunduğu tarzındaki zorlama yorum ve yaklaşımların herhangi bir dayanağı olduğunu tespit edemedim.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu husutaki yorumlardan biri de ilgili lafzın aslının “kimseye hayır demeden infâkta bulun (أَنْفَقَ بِلَا)” anlamına geldiği şeklindedir. Bir diğer yoruma göre ise (fiilin fâili Bilâl’i gösterecek biçimde gizli bir zamir olarak takdir edilirse) “بِلَال/bilâlen” lafzı, “بِلَال/belle-yebüllü” fiilinin masdarıdır.¹⁸⁸⁸

1885 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 483, h.nr: 1283.

1886 Ebû Ya’lâ, *Müsned*, X, 429, h.nr: 6040.

1887 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 566.

1888 Bu durumda kelime anlam olarak yalın hâlde kullanıldığında “iyileşmek, sıhhat bulmak” manasına “su” ve benzeri bir kelimeyle kullanıldığında ise “bir şeyi ıslatmak, nemlendirmek” anlamına gelmektedir. Ayrıca akrabalık bağına canlı tutmak, sürdürmek anlamı da taşıyan bu kelimenin geçtiği bir hadis de bulunmaktadır. (Bkz. Buhârî, Tefsîru sûre (26) 2; Müslim, *Îmân* 348, 351) Buna

Öte yandan Celaleddin es-Suyûtî ise nahve dair yazdığı *el-Eşbâh ve'n-nezâir* isimli eserinde bu lafzın, müfred-alem (tekil özel isim) olsa bile, (Arap dilindeki) *itbâ'*¹⁸⁸⁹ adı verilen bir kullanım gereği böyle okunabileceği yorumunu yapmaktadır. Suyûtî'nin ilgili eserdeki lafzı şöyledir: “Bunlardan biri de tenvinli bir kelimeyi, yanındaki tenvinli bir başka kelimeye *itbâ'* etmektir. Allah Teâlâ'nın şu âyetleri, son kısımlarındaki kelimelerin tamamını tenvinli okuyanların kıraati dikkate alındığında buna örnek olur: *أَنفَقَ بِلَالًا وَلَا*,¹⁸⁹⁰ *إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلًا وَأَغْلَالًا*,^{ve} *وَجِثَّتْكَ مِنْ سَبِيلِ بَنِي يَاقِينَ*; *أَنفَقَ بِلَالًا* hadisi de böyledir.”

Öte yandan Suyûtî, *Hem'u'l-hevâmi* isimli eserinin beşinci bölümünün sonlarında¹⁸⁹¹ şöyle söylemektedir: “Bezzâr'ın *Müsned*'inde ve daha başkalarının da *أَنفَقَ بِلَالًا وَلَا تَخْشَى مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِفْلَالًا* lafzıyla rivayet ettikleri bu hadiste marife olan *münâdâya* (بِلَال/bilâlen) tenvin konulmuş ve kelime *‘iqlâl/bilâlen* lafzıyla uyumlu olması için mansub okunmuştur.”

Ben de (Aclûnî) derim ki: Suyûtî'nin her iki eserindeki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla “بِلَال/bilâl” lafzı mansub olarak (بِلَال/bilâlen) rivayet edilmiştir. Sehâvî'nin *Makâsıd*'ından çıkan mana ise ilgili lafzın “بِلَال/bilâl” tarzında zammeli okunması yönündedir. Bunun için ilgili yerlere tekrar bakılabilir. Şu kadar var ki, Suyûtî'nin sözleri, söz konusu lafzın sadece mansub olarak rivayet edildiği anlamına gelmez. Öte yandan İmam Sehâvî'nin, böyle rivayet edildiğine vakıf olamadığını belirtmesi de o lafızla rivayet edilmediğini göstermez. Zira (farklı bir rivayet veya lafzı) ezberlemiş olan kimse (o ezberlediği kısım itibarıyla), ezberlememiş olana karşı bir delil sayılır. Bu noktayı iyi anlamalısın. Yani bunlar iki ayrı rivayettir; dolayısıyla aralarında bir çelişki yoktur.

göre hadisimiz “infâkı canlı tutmak, sürdürmek, kesmemek” şeklinde anlaşılmış olmalıdır. (Çeviren)

1889 *İtbâ'*: İkincisi, ilkini pekiştirecek şekilde iki ayrı kelimenin aynı kalıpta söylenmesi, sonrakinin öncekine tabi kılınmasıdır. (Çeviren)

1890 Neml 27/22; İnsân 76/4. Burada Suyûtî, ilk âyetteki “sebe-nebe” ikinci âyetteki “selâsil-ağlâl” şeklinde gelen kelimeler içerisinde tenvinli olup olmamaları yönünden ihtilaf bulunan “sebe” ve “selâsil” kelimelerini kastetmekte ve *itbâ'* gereği bunların da kendilerinden sonra gelen tenvinli kelimeye tabi kılınarak tenvinli okunduklarını vurgulamaktadır. (Çeviren)

1891 Suyûtî, *Hem'u'l-hevâmi* 'î fî şerhi Cem'i'l-Cevâmi', thk. A. Hâmid Hindâvî, Mısır, ts, III, 290. (Çeviren)

٦٣٦- إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ.

636- Ameller niyetlere göre değer kazanır.

Bu hadis, kitabın başında ilk rivayet olarak geçmişti.

٦٣٧- إِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً وَلَمْ أُبْعَثْ عَذَابًا.

637- Ben ancak rahmet olarak gönderildim, azap olarak gönderilmedim.

Buhârî'nin, *Târîh*'inde Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁹² Ayrıca yine Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet edilmiştir: **“Ben lanetçi olarak gönderilmedim, ben ancak rahmet olarak gönderildim.”**¹⁸⁹³

٦٣٨- إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ.

638- Ben ancak ahlâkî meziyetleri tamamlamak üzere gönderildim.

Bu hadisi Mâlik, *Muvatta*'da herhangi bir isnad zikretmeksizin (belâğ kaydıyla) Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet etmektedir.¹⁸⁹⁴ İbn Abdilberr de “Ebû Hureyre ve diğerlerinden **sahih kanallarla** gelen mutasıl bir hadistir” demiştir.¹⁸⁹⁵ Bu kanallardan biri de Ahmed b. Hanbel'in ve *Mekârimü'l-ahlâk* isimli eserinde Harâitü'nin **sahih bir isnadla** Ebû Hureyre'den merfu olarak aktardıkları şu lafızdır: **“Ben ancak salih ahlâkî tamamlamak üzere gönderildim.”**¹⁸⁹⁶

Bir diğer kanaldan Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta, içerisinde Ömer b. İbrahim el-Kuraşî gibi **zayıf bir ravinin** bulunduğu bir isnadla

1892 Buhârî'nin ilgili eserinde tespit edemediğimiz rivayet şu kaynakta geçmektedir: Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 528, h.nr: 1338. Münâvî, bu rivayetin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Teyisr*, I, 362)

1893 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 119, h.nr: 321. Ayrıca bk. Müslim, *Birr* 87; Bezzâr, *Müsne'd*, XVII, 152, h.nr: 9756; Ebû Ya'lâ, *Müsne'd*, XI, 35, h.nr: 6174.

1894 Mâlik, *Muvatta*, Hüsnü'l-huluk 8.

1895 İbn Abdilberr, *Temhîd*, XXIV, 333.

1896 Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XIV, 513, h.nr: 8952; Harâitü, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 27, h.nr: 1. Ayrıca bk. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, VII, 188, ravi no: 835.

Câbir'den merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz Allah beni, ahlâkî meziyetlerin tamamı ve güzel fiillerin mükemmel suretiyle gönderdi.”**¹⁸⁹⁷ Şu da var ki bu hadisnin (isnadında zayıf bir ravi olmakla birlikte) manası sahihtir.

Yine söz konusu rivayetlerden biri de Deylemî'nin, Muâz'dan gelen bir rivayet olarak Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ine dayandırdığı hadistir. Ancak Sehâvî *Makâsîd*'da bu konuya dair şöyle demektedir: “Ben söyü edilen rivayeti orada (*Müsned*'de) göremedim. Orada gördüğüm rivayet Ebü Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivayet edilmektedir.”¹⁸⁹⁸

٦٣٩- إِنَّمَا أَجْرُكَ عَلَى قَدْرِ نَصَبِكَ.

639- Senin ecrin, çektiğin cefa ve yorgunluk ölçüsündedir.

Müslim'in Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁹⁹

٦٤٠- إِنَّمَا بَقِيَ مِنَ الدُّنْيَا بَلَاءٌ وَفِتْنَةٌ.

640- Dünyadan geriye ancak bela ve fitne kalmıştır.

Ahmed b. Hanbel'in ve *el-Emsâl*'inde Râmerhurmuîzî'nin rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹⁰⁰ Ayrıca İbn Mâce bunu Muâviye kanalıyla rivayet etmiştir. İbn Hibbân ise hadisi şu lafızla sahih saymıştır: **“Dünyadan geriye bela ve fitne dışında hiçbir şey kalmamıştır.”**¹⁹⁰¹

٦٤١- أَنْفِقْ مَا فِي الْجَيْبِ، يَأْتِكَ مَا فِي الْغَيْبِ.

641- İnfâk et ki cepte olanı, gelsin sana gaypta olanı!

1897 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 74, h.nr: 6895.

1898 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 569, h.nr: 207-208.

1899 Müslim, Hac 126; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 189, h.nr: 24159; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 1417, h.nr: 3027; Hâkim, *Müstedrek*, I, 644, h.nr: 1733.

1900 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 66, h.nr: 16853; Râmerhurmuîzî, *Emsâlü'l-hadîs*, s. 99. *Müsned*'i tahkik eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi bu rivayetin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca sahih olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 312, h.nr: 1734.

1901 İbn Mâce, Fiten 24; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 465, VII, 159, h.nr: 690, 2899.

Hadis değildir. Ancak daha önce Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri **“İnfâk et ki, ben de sana infâkta bulunayım”** hadisinin¹⁹⁰² ve Allah Teâlâ'nın **“İnfak ettiğiniz herhangi bir şeyin yerine O, başkasını verir”**¹⁹⁰³ şeklindeki beyanının manalarına yakındır.

Dillerde meşhur olanı ise metinde geçen “يَأْتِيكَ/ye'tike” lafzının “يَأْتِيكَ/ye'tike” şeklinde telaffuz edilmesidir ki, böyle bir kullanımın Arap dilinde yeri vardır.

Öte yandan Hatîb el-Bağdâdî de zühde dair yazdığı bir cüz'ünde Yahyâ b. Muâz er-Râzî'nin şöyle dediğini aktarır: İlk seyahat maceram Rey'den çıktığımda başlamıştı. O sırada gönlüme ihtiyaç ve geçim kaygısı düştü. Kendi kendime düşünürken içimden bir ses bana “Cebinde olanı çıkar ki biz de sana gaypta olandan verelim” diye seslendi.

Aliyyü'l-Kârî de *Mevzûât* isimli eserinde şöyle der: “Birilerinin ‘Ebû Bekir, bir hırkası kalana dek elindeki her şeyi infak etmiştir’ şeklindeki sözünün merfu olarak bir yeri olmamakla birlikte manası sahihtir.”¹⁹⁰⁴

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:¹⁹⁰⁵ “Ebû Bekir, sadece bir hırkası kalana dek elindeki her şeyi infâk etmiştir” cümlesi bu şekliyle rivayet edilmemiştir. Ancak şu rivayetlerden dolayı manası sabittir: İlk rivayet Allah Rasûlü'nün **“(Ebû Bekir) canını ve malını bana siper etmiştir”**¹⁹⁰⁶ sözüdür. İkinci rivayet ise şudur: Allah Rasûlü'nün (sahâbesine sadaka vermelerini emrettiği sırada bütün malını tasadduk eden Hz. Ebû Bekir'e hitaben) **“Ailene ne bıraktın?”** sorusuna karşılık Hz. Ebû Bekir “Allah'ı ve Rasûlü'nü” cevabını vermiştir.¹⁹⁰⁷ Ayrıca Hz. Ebû Bekir, Müslüman olduğunda 40 bin parası vardı ve onu Allah yolunda infak etmişti. Nitekim Âişe *radiyallahu anhâ* “Ne bir dinar ne de bir dirhem bıraktı” demiştir.

1902 Buhârî, Tefsîru sûre (11) 2, Nafakât 1, Tevhîd 35; Müslim, Zekât 36. Bk. 634 no'lu hadis.

1903 Sebe 34/39.

1904 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 120, h.nr: 74.

1905 Gazzî, *İtkân*, I, 132, h.nr: 326.

1906 Buhârî, Ashâbü'n-Nebî 5.

1907 Ebû Dâvûd, Zekât 40; Tirmizî, Menâkıb 16.

٦٤٢- إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ.

641- Alışveriş ancak karşılıklı rızaya dayalıdır.

İbn Mâce ve Ziyâuddîn el-Makdisî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹⁰⁸

٦٤٣- إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَ بِهِ؛ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ.

643- İmam, ancak kendisine uyulması için vardır; dolayısıyla o tekbir getirdiği zaman, siz de tekbir getirin. Rükûa vardığında siz de rükûa varın; rükûdan kalkınca siz de kalkın. “Semiallahu limen hamideh” dediğinde de “Rabbenâ ve leke'l-hamd” deyin. O secde edince siz de secde edin. Eğer oturarak namaz kılıyorsa, siz de hepiniz oturarak namaz kılın.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce Enes kanalıyla rivayet etmişlerdir. Ayrıca Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Âişe *radiyallahu anhâ* yoluyla da rivayet etmektedirler. Daha başka tarikleri ve lafzıları da vardır.¹⁹⁰⁹

٦٤٤- إِنَّمَا حَرُّ جَهَنَّمَ عَلَى أُمَّتِي كَحَرِّ الْحَمَّامِ.

644- Ümmetime cehennemin sıcaklığı, hamam sıcaklığı gibi olaktır.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta, Hz. Ebû Bekir'den merfu olarak aktardığı bir hadistir.¹⁹¹⁰ İsnadındaki Şuayb b. Talha dışındaki raviler müvessak kimselerdir. Şu kadar var ki çoğu otorite söz konusu ravinin de

1908 İbn Mâce, *Ticârât* 18; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 340, h.nr: 4967; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 29, h.nr: 11075. Bu hadisin isnadı *sahih*, ravileri de güvenilir kimselerdir. (Bk. Bûsîrî, *Misbâh*, III, 17, h.nr: 773)

1909 Buhârî, *Salât* 18, *Ezân* 51; Müslim, *Salât* 77, 82; Ebû Dâvûd, *Salât* 69; Tirmizî, *Salât* 267; İbn Mâce, *İkâmet* 144; Nesâî, *İmâmet* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XX, 94, h.nr: 12656, XL, 40, s. 294, h.nr: 24250.

1910 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 354, h.nr: 6603.

güvenilir olduğunu belirtmiştir.¹⁹¹¹ Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir: “İlgili ravinin biyografisini ne (Alâî'nin) *el-Veşyü'l-mu'lem* adlı eserinde ne de onun (İbn Hacer'e ait) *Telhîs*'inde gördüm.”¹⁹¹² Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'ında ise İbn Abbâs'tan merfu olarak nakledilen rivayet şöyledir:¹⁹¹³ “**Şüphesiz ümmetimin cehennemdeki hissesi, toprak altında çektiği sıkıntının uzunluğudur.**”¹⁹¹⁴ Deylemî de *Müsned*'inde bu rivayeti **isnadsız** bir şekilde aktarmaktadır.

1911 Bilgi için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 571, h.nr: 209. Ne var ki Heysemî, söz konusu rivayetin isnadında Muhammed b. Ömer el-Vâkidî adında çok zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 360, h.nr: 18448) Dolayısıyla hadis Şuayb b. Talha'dan dolayı tenkit edilmemiş olsa bile bu zattan dolayı tenkit görmüş olmaktadır. Ayrıca rivayetin, isnad itibariyle daha başka sorunlarının yanı sıra mana itibariyle de cehennem hakkındaki telakkiyi değiştirecek surette problemli olduğu gerekçesiyle *uydurma* olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 145, h.nr: 709. (Çeviren)

1912 Aclûnî, Sehâvî'nin *Makâsıd* adlı eserinden nakillerde bulunurken bunun gibi maksadı tam anlaşılamayan cümleler de aktarmaktadır. Onun için biz de bu gibi hâllerde *Makâsıd*'da geçen ifadeyi esas alarak çeviri yapmayı tercih ettik. Mesela; burada ilgili ravinin Şuayb b. Talha b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebû Bekir olduğunu ve Şuayb'ın “bana babam, babası kanalıyla dedesinden, o da babası Ebû Bekir'den rivayet ettiğine göre...” diyerek bu hadisi aktardığını görmekteyiz. Sehâvî'nin işaret ettiği eser ise bu tarzda baba ve dededen gelen rivayetleri konu edinen *el-Veşyü'l-mu'lem fî men ravâ an ebîhi, an ceddihi ani'n-Nebiyi sallallahu aleyhi ve sellem* isimli henüz el yazması bir eserdir. Sehâvî, ravi Şuayb b. Talha'nın biyografisinin ve dolayısıyla bu rivayetinin o eserde de o eserin İbn Hacer tarafından yapılan *Telhîs*'inde de geçmediğini belirtmek istemiştir. Ancak Aclûnî, ravinin ismini tam olarak vermediği gibi, Sehâvî'nin tam olarak neden söz ettiğini kavramamızı engelleyecek bir şekilde alıntı yapmaktadır. (Çeviren)

1913 Aclûnî'de bu cümle, bir önceki cümlelerin devamı mahiyetinde “Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'ında da bu rivayetin geçmediği” şeklinde olumsuz bir kalıpla yer almaktadır. Konunun akışına aykırı bulduğumuz bu anlamı, cümlelerin kaynağı sayılan Sehâvî'nin *Makâsıd*'ına (bk. I, 572) müracaat ederek düzelttik ve çeviriyi ona göre yaptık. (Çeviren)

1914 Bk. İbnü'l-Kayserânî, *Etrâfu'l-garâib ve'l-efrâd*, thk. M. Muhammed Hasen Nassâr - Seyyid Yusuf, Beyrut 1998, III, 264, h.nr: 2608. Ancak bu rivayetin isnadındaki Hârice b. Mus'âb isimli ravi hakkında yalancı olmakla suçlanacak ölçüde olumsuz tenkitlerde bulunulmuştur. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 625, ravi nr: 2397) Bu sebeple İbnü'l-Cevzî de bu rivayeti *Mevzûât*'ında zikretmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, III, 241) Ayrıca bu hadisi Hârice'den rivayet eden Abdân'ın meçhul biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şer'â*, II, 377, h.nr: 1) -Çeviren-

٦٤٥ - إِنَّمَا السُّلْطَانُ ظِلُّ اللَّهِ، وَرُمَحُهُ فِي الْأَرْضِ.

645- Şüphesiz sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ve mızrağıdır.

Ebu's-Şeyh, Deylemî, Beyhakî ve daha başkalarının Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup lafzı şöyledir: **“Sultanı (yöneticisi) olmayan bir beldeye uğradığın zaman içine girme. Zira sultan...”**¹⁹¹⁵

Yine Deylemî, Ebû Nuaym ve diğerlerinin Enes'ten rivayet ettikleri merfu bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ve mızrağıdır. Kim ona karşı dürüst davranıp dua ederse, doğru yolu bulmuş olur. Kim de ona beddua edip de dürüst, samimi davranmazsa, yoldan sapmış olur.”**

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:¹⁹¹⁶ **Her iki rivayet de zayıftır.**¹⁹¹⁷ Ancak *Ref'uş-şükûk fî mefâhiri'l-mülûk* isimli cüzde de açıkladığım üzere bu konuya dair Ebû Bekir, Ömer, İbn Ömer, Ebû Bekre, Ebû Hureyre ve daha başkaları kanalıyla gelen rivayetler de bulunmaktadır. Ayrıca bu hadisin ilerideki **“السُّلْطَانُ ظِلُّ اللَّهِ/es-sultânu zıllullah”** lafzıyla başlayan rivayetinde daha başka lafız ve tarikleri de gelecektir.¹⁹¹⁸ Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî'nin belirttiğine göre, Suyûtî de bu hadis hakkında bir eser telif etmiştir.¹⁹¹⁹

٦٤٦ - إِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ.

646- Cehâletin çaresi kuşkusuz (bir bilene) sormaktır!

Bu hadisi İbn Mâce, Evzâî yoluyla Atâ b. Ebî Rabâh'tan rivayet etmektedir. İbn Ebî Rabâh şöyle anlatır: İbn Abbâs'ın şu hâdiseyi anlattığını işitmiştim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde bir adam yaralanmış -bir rivayete göre de başından yara almış- idi. Sonra bu kişi ihtilâm oldu. Buna rağmen gusûl alması emredildi, o da gusûl alınca öldü. Bu durum Allah Rasûlü'ne intikal edince Allah Rasûlü **“Öldürdüler onu,**

1915 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 480, h.nr: 6990.

1916 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 572-574, h.nr: 210.

1917 Ayrıca bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 441; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 9, h.nr: 2504.

1918 1487 no'lu rivayete bakınız. (Çeviren)

1919 Gazzî, *İtkân*, I, 133, h.nr: 334.

Allah da onları öldürsün! Cehaletin çaresi (bir bilene) sormak değil miydi?” buyurdu. Atâ der ki: Bize ulaşan bilgiye göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Başının yaralı olan kısmını bırakıp bedeninin geri kalanını yıkasaydı keşke!**” buyurmuştur.

İbn Mâce bu hadisi, Evzâî ile Atâ arasında (isnadın munkatı sayılması için bulunması gereken) herhangi bir ravi olmaksızın rivayet etmektedir. Ancak İbn Ebî Hâtim, Evzâî ile Atâ arasında İsmail b. Müslim isimli bir ravinin bulunduğundan söz etmektedir. Ayrıca Muhammed b. Şuayb da “Evzâî bana, Atâ’dan kendisine ulaşan şu bilgiyi haber verdi...” diyerek aradaki ravinin kim olduğunu belirtmese de varlığını kabul etmektedir.¹⁹²⁰

Öte yandan Ebû Dâvûd’un yine İbn Abbâs’tan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde bir adam yaralanmış sonra da ihtilam olunca, gusûl alması emredilmişti. O da gusûl alınca öldü. Bu durum Allah Rasûlü’ne intikal edince de Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “**Öldürdüler onu, Allah da onları öldürsün! Cehaletin çaresi (bir bilene) sormak değil miydi?**”¹⁹²¹

Bu hadisi aynı zamanda Ahmed b. Hanbel, Dârimî ve Dârekutnî’nin üçü de Evzâî kanalıyla rivayet etmişlerdir.¹⁹²² Bu konuda Ali ve Câbir *radıyallahu anhumâ*’dan da rivayetler gelmiştir.¹⁹²³

٦٤٧ - إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصُّدْمَةِ الْأُولَى.

647- Asıl sabır, o sarsıcı musibetin ilk anında gösterilendir.

Buhârî ve Müslim’in Enes’ten rivayet ettikleri bir hadistir. Söyleniş sebebi de şudur: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocuğunun mezarı başında ağlayan bir kadının yanına vardı. Ona “**Allah’tan kork ve sabret!**” buyurdu. Kadın “Çekil git başımdan; zira benim başıma gelen musibet, senin başına gelmemiştir!” dedi. Kadın, Hz. Peygamber’i tanıyamamıştı. Kendisine, onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* olduğunu söylediler. Bunu du-

1920 İbn Mâce, Tahâret 93.

1921 Ebû Davud, Tahâret 123.

1922 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 173, h.nr: 3056; Dârimî, Tahâret 70. Şuayb el- Arnaût ve ekibi, *Müsned*’deki rivayetin *hasen* olduğunu ifade etmektedirler. (Çeviren)

1923 Ebû Davud, Tahâret 125.

yar duymaz Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kapısına koştu, orada kapıcılar yoktu. (Özür beyân etmek üzere Hz. Peygamber'e) "Sizi tanımadım" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu sözü zikretti.¹⁹²⁴

Buhârî'nin diğer bir lafzında "***Sabır, o sarsıcı musibetin ilk anında gösterilendir.***" Yine Buhârî'ye ait diğer bir lafız da şöyledir: "***Asıl sabır, ilk sarsıcı musibet anında gösterilendir.***"¹⁹²⁵ Buradaki mana şudur: "Asıl mükemmel olan veya akibeti hayır olan sabır, o sarsıcı musibetin ilk anında gösterilendir."

٦٤٨ - إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ.

648- Su (gusül), ancak sudan (meni) dolayı gerekir.

Müslim ve Ebû Dâvûd'un Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹²⁶ Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Mâce de bunu Ebû Eyyûb el-Ensârî yoluyla rivayet etmişlerdir.¹⁹²⁷

٦٤٩ - إِنَّمَا النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ.

649- Kadınlar, (yaratılış ve ahlak bakımından) erkeklerin dengi, eşi ve benzeridir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan; Bezzâr'ın da Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹²⁸ İbnü'l-Kattân şöyle der: "Âişe *radiyallahu anhâ* tarikiyle gelen rivayet **zayıftır**, ancak Enes tarikiyle gelen rivayet **sahih**dir."¹⁹²⁹

1924 Buhârî, Cenâiz 32, 43; Ahkâm 11; Müslim, Cenâiz 14-15.

1925 Buhârî, Ahkâm 11.

1926 Müslim, Hayz 80-81; Ebû Dâvûd, Tahâret 81.

1927 İbn Mâce, Tahâret 111; Nesâî, Tahâret 136; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 511, h.nr: 23531.

1928 Ebû Dâvûd, Tahâret 92; Tirmizî, Tahâret 82; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 265, h.nr: 26195; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 74, h.nr: 6418.

1929 Ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 860, h.nr: 2863.

٦٥٠- إِنَّمَا الْأَمَلُ رَحْمَةٌ مِنَ اللَّهِ لِأُمَّتِي؛ لَوْلَا الْأَمَلُ مَا أَرْضَعَتْ أُمٌّ وَلَدًا، وَلَا غَرَسَ غَارِسٌ شَجَرًا.

650- Emel ancak Allah'ın, ümmetime bir rahmetidir. Eğer emel olmasaydı, hiçbir anne bebeğini emzirmez, fidan diken hiçbir kimse de bir ağaç dikmezdi.

Bu hadisi Hatîb el-Bağdâdî Enes kanalıyla rivayet etmiştir.¹⁹³⁰

٦٥١- إِنَّمَا الطَّلَاقُ لِمَنْ أَخَذَ بِالسَّاقِ.

651- Talâk (boşama hakkı) ancak inciği tutana aittir.

Bu hadisi İbn Mâce, İbn Lehîa yoluyla İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir. İbn Abbâs şunu anlatır: Bir kişi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek “Efendim beni cariyesiyle evlendirdi ancak şimdi beni ondan ayırmak (boşatmak) istiyor!” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* minbere çıkıp şöyle buyurdu: “***Ey insanlar! Bazınıza ne oluyor ki kölesiyle cariyesini evlendirdikten sonra onları birbirinden ayırmaya kalkışıyor?***”¹⁹³¹

Bu hadisi Dârekutnî yine İbn Lehîa tarikiyle aktarmakta fakat İbn Abbâs'ı zikretmemektedir. Ancak Dârekutnî, aynı rivayeti Ebu'l-Haccâc el-Mehrî yoluyla Musa [b. Eyyûb el-Gâfıkî'den, o da İkrime¹⁹³²] kanalıyla İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: “***Talak ancak inciği tutanın hakkıdır.***”

1930 Hatîb, *Târîhu Bağdad*, II, 384, h.nr: 345. Bizzat Hatîb el-Bağdâdî, bu rivayeti aktardıktan sonra bâtıl olduğunu belirtmektedir. Ayrıca hadisin bâtıl ve uydurma olduğuna dair bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 330, h.nr: 1363; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 559; Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 563; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 202, h.nr: 3217. (Çeviren)

1931 İbn Mâce, Talâk 31. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 293 (Suyûtî'nin görüşü); Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 431-432; Elbânî, *İrvâû'l-ğalîl*, VII, 108, h.nr: 2041. (Çeviren)

1932 Bu kısım, Dârekutnî'deki rivayet (bk. Dârekutnî, *Sünen*, V, 67, h.nr: 3991) dikkate alınarak daha açıklayıcı olması için tarafımızca eklenmiştir. (Çeviren)

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:¹⁹³³ Bu hadisi Taberânî, Isme b. Mâlik yoluyla rivayet etmiş olup lafzı şöyledir: **“Talak, ancak inciği tutanın elindedir.”**¹⁹³⁴

٦٥٢ - إِنَّمَا الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ.

652- İlim ancak öğrenmekle olur.

Bu hadisi Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de; Ebû Nuaym ve Askerî de Ebu’d-Derdâ’dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“İlim ancak öğrenmekle; hilm (yumuşak huyluluk) da ancak halim selim davranmakla olur. Hayrı arayan kimseye hayır bahşedilir. Şerden korunmaya çalışan kimse de ondan esirgenir. Fal oku çeken yahut yolculuk yapmaktan vazgeçecek kadar uğursuzluk inancına sahip kimse, -size ‘cennetin’ demiyorum (ancak)- yüksek derecelere yerleşemez.”** Ne var ki bu rivayetin isnadında Muhammed b. el-Hasen el-Hemedânî adında **yalancı bir ravi** bulunmaktadır.¹⁹³⁵

Fakat Beyhakî de bu hadisi *el-Medhal*’inde Ebu’d-Derdâ’dan mevkûf olarak rivayet etmektedir.¹⁹³⁶ Yine Ebu’d-Derdâ tarikiyle gelen Taberânî ve Beyhakî’ye ait başka bir rivayette **“ondan esirgenir”** ibaresinden sonra şu ziyade yer almaktadır: **“Üç şey vardır ki kimde bulunursa -size ‘cennet’ demiyorum (ama)- yüksek derecelere yerleşemez: Kehânette bulunan, fal oku çeken ve uğursuzluk inancından dolayı bir yolculuğa çıkmaktan vazgeçirilen kimseler.”**¹⁹³⁷

Ayrıca bu rivayeti Askerî hem Enes’ten hem de Muâviye’den merfu olarak nakletmektedir. Lafzı da şöyledir: **“Ey insanlar! İlim ancak öğrenmekle; fıkıh da ancak ince anlayış ve derin kavrayışı elde etme çabasıyla olur. Allah, bir kul için hayır dilerse, onu dinde ince anlayış ve derin kavrayış (fıkıh) sahibi yapar. Kulları içinde ancak âlimler, Allah’tan (ge-reğince) korkarlar.”**

1933 Gazzî, *İtkân*, I, 134, h.nr: 336.

1934 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XVII, 179, h.nr: 473.

1935 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-levsat*, III, 118, h.nr: 2663; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 174.

1936 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XIII, 236, h.nr: 10254.

1937 Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, III, 209, h.nr: 2103.

Öte yandan bu hadisi Taberânî *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de; İbn Ebî Âsım da Muâviye'den rivayet etmişlerdir. Buhârî de muallak (isnadsız) olarak aktardığı bu rivayeti, cezm (kesinlik) ifade eden bir kalıpla zikrederek şöyle demiştir: **Nebî sallallahu aleyhi ve sellem “Allah, bir kul için hayır dilerse, onu dinde ince anlayış ve derin kavrayış (fıkıh) sahibi yapar”** buyurdu. Ayrıca şöyle buyurmuştur: **“İlim ancak öğrenmekle olur.”**¹⁹³⁸

Keza Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'da; Hatîb'in de Ebû Hureyre ve Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“İlim ancak öğrenmekle; hilm (yumuşak huyluluk) da ancak halim selim davranmakla olur. Hayrı arayan kimseye hayır bahşedilir. Şerden korunmaya çalışan kimse de ondan esirgenir.”**

Ebû Nuaym da bunu Şeddâd b. Evs'ten şu lafızla rivayet etmektedir: Bir adam “Ey Allah'ın Rasûlü! İlmi ne artırır?” diye sordu. O da **“Öğrenmek”** buyurdu. Ancak bu rivayetin isnadında **yalancı biri** vardır. O da Ömer b. Subh'tur.¹⁹³⁹ Bezzâr da bu rivayeti, isnadındaki **ravileri güvenilir** olan uzun bir hadis içerisinde İbn Mes'ûd tarikiyle merfu olarak nakletmektedir. Bu rivayette Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Şu Kur'ân'a sıkıca sarılın. Çünkü o, Allah'ın ziyafet sofrasıdır. Kim gücü yettiğinde Allah'ın bu sofrasından alabiliyorsa alsın. Zira ilim ancak öğrenmekle olur.”**¹⁹⁴⁰

Keza Beyhakî'nin *el-Medhal*'de; Askerî'nin de *el-Emsâl*'de Ebu'l-Ahvas kanalıyla rivayet ettiklerine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: **“İnسان âlim olarak doğmaz; zira ilim ancak öğrenmekle olur.”**¹⁹⁴¹

Yine Askerî, Humeyd et-Tavîl'in şöyle dediğini nakletmiştir: Hasan el-Basrî şöyle derdi: “Halim selim biri değilsen, yumuşak huylu olmaya

1938 Buhârî, İlim 10.

1939 Aclûnî, eserinde bu zatın ismini Ömer b. Sabîh/Subayh okunacak şekilde kaydetmiştir. Oysa bu rivayetin yer aldığı Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sine (V, 188-189) ve Aclûnî'nin temel kaynağı olan Sehâvî'nin *Makâsîd*'ine (I, 583) baktığımızda bunun Ömer b. Subh olduğunu tespit ettik. Doğrusu da budur. Zira diğer ravi hakkında “hadis nakliyle bilinmeyen biri” olduğu eleştirisi yapılmakla birlikte “yalancı”lık suçlaması bulunmamaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 207, ravi nr: 6148; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 314, ravi nr: 889; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 463; ravi nr: 771) -Çeviren-

1940 Bezzâr, *Müsned*, V, 423, h.nr: 2055.

1941 Beyhakî, *Medhal*, s. 267, h.nr: 377.

gayret et. Âlim değilsen, ilim öğren. Bir topluma benzemeye çalışıp da onlardan olmayan kişi pek yoktur.”

Aynı şekilde Askerî'nin başka bir tarikten Amr el-Becelî vasıtasıyla rivayet ettiğine göre, Hasan el-Basrî şöyle söyler: “Allah’a yemin olsun ki, senin elbisen ipekten bile olsa Allah’ın kendisine hilm elbisesini giydirdiği o adam senden daha iyi bir elbiseye sahiptir. Eğer hilmin yoksa, bilesin ki yumuşak huylu davranmaya çalışmaktan başka çaren yok! Zira bir topluma benzemeye çalışan kimse onlara katılır.”¹⁹⁴²

٦٥٣- إِنَّمَا هِيَ أَغْمَالُكُمْ تُرَدُّ عَلَيْكُمْ.

653- Bunlar sizin amelleriniz olup size tekrar iade edilecektir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁹⁴³ Bu hadisi Ebû Nuaym Hassân b. Atiyye’den rivayet etmektedir. İbn Atiyye şunu söyler: Bana ulaşan bilgiye göre, Allah Teâlâ kıyamet günü şöyle buyuracaktır: “Ey Âdemoğulları! Biz sizleri yarattığımız günden bu yana dinledik. Siz de bugün bizi dinleyin de amellerinizi size okuyalım. Kim bir hayırla karşılaşırsa Allah’a hamd etsin; kim de bir şerle karşılaşırsa kendinden başkasını kınamasın. İşte bunlar sizin amelleriniz olup size tekrar iade edilecektir.”¹⁹⁴⁴ Allah Teâlâ’nın Kitabı’nda da (bu manayı destekleyen) şu âyet vardır: “**Yaptıklarınızdan başkasıyla karşılık görmezsiniz.**”¹⁹⁴⁵

٦٥٤- إِنَّمَا يَزَحْمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ.

654- Şüphesiz Allah, kullarından ancak merhametli olanlara rahmet eder.

Buhârî ve Müslim’in Üsâme b. Zeyd’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹⁴⁶ Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle der: “Bu manadaki rivayetleri bir cüz hâlinde topladım.” Ayrıca bu hadis ile ilgili ayrıntılı açıklama “*ازْحَمُوا*”

1942 Buraya kadarki rivayetlerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 581-585, h.nr: 213.

1943 Gazzî, *İtkân*, I, 135, h.nr: 338.

1944 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 75. Benzer manada bir rivayet için bk. Müslim, *Birr* 55.

1945 Yâsîn 36/54.

1946 Buhârî, *Tevhîd* 25; Müslim, *Cenâiz* 11.

السَّمَاءِ/مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمُكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ/Siz yeryüzündekilere merhametli olun ki, göktekiler de size merhamet etsin” hadisinde geçmişti.¹⁹⁴⁷

٦٥٥ - إِنَّمَا يَعْرِفُ الْفَضْلَ لِأَهْلِ الْفَضْلِ ذُوو الْفَضْلِ.

654- Fazilet ehlinin değerini ancak fazilet sahipleri bilir.

Bu hadisi Askerî *el-Emsâl* isimli eserinde Enes'ten yine bu lafızla rivayet etmiştir. Enes şöyle anlatır: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* mes-ciddeyken Ali *radiyallahu anh* çıkageldi. Selam verdi ve oturabileceği bir yere bakmaya başladı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de hangisi ona yer açacak diye ashabının yüzlerine baktı. Bu sırada Ebû Bekir *radiyallahu anh* sağında oturuyordu. Ali *radiyallahu anh* için bir yer açtı ve “(Buyur gel) buraya ey Ebu'l-Hasen!” dedi. Böylece o da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Ebû Bekir *radiyallahu anh*'in arasına oturdu. Artık Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mutluluğu yüzünden okunuyordu. Ardından Allah Rasûlü “**Fazilet ehlinin değerini ancak fazilet sahipleri bilir...**” buyurdu. Bu hadis Deylemî'nin *Müsned*'inde Ebû Saîd yoluyla merfu olarak şu lafızla mevcuttur: “**Ey Ebû Bekir! Fazilet sahiplerinin değerini ancak fazilet ehli bilir.**”¹⁹⁴⁸

Öte yandan (İbn Asâkir'e ait) *Târîhu Dimeşk*'in, Abbâs (b. Abdülmutalib')in biyografisine ayrılan kısmında Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet edilen bir hadiste “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabıyla birlikte oturduğu ve yanı başında Ebû Bekir ve Ömer *radiyallahu anhumâ*'nın bulunduğu bir sırada (amcası) Abbâs çıkageldi. Bunun üzerine Ebû Bekir *radiyallahu anh* ona yer açtı, o da Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Ebû Bekir *radiyallahu anh*'in arasına oturdu...” denildikten sonra ilgili cümle zikredilir.¹⁹⁴⁹ **Her iki hadis de zayıftır. Ancak Sehâvî'nin de dediği gibi mana sahihtir.**¹⁹⁵⁰

1947 314 no'lu rivayet. (Çeviren)

1948 Deylemî, *Firdevs*, V, 304, h.nr: 8260 (Enes kanalıyla).

1949 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXVI, 334.

1950 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 586-587, h.nr: 215. Hadis hakkında uydurma hükmünü verenler de vardır. Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 381; Gumârî, *el-Müdâvî*, III, 18-24; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 213, h.nr: 3227. (Çeviren)

Suyûtî de *el-Câmiu's-sağîr*'inde Âişe *radiyallahu anhâ*'dan nakledilen bu rivayetin kaynağını Hatîb ve İbn Asâkir olarak göstermektedir. Lafzı da şöyledir: **“Fazilet ehlinin değerini ancak fazilet ehli bilir.”**¹⁹⁵¹

٦٥٦- إِنَّمَا الْيَمِينُ حِنْثٌ أَوْ نَذَمٌ.

656- Yemin ancak bir yemin bozma veya pişmanlık neticesini verir.

Ebû Ya'lâ'nın İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁵² Bu hadis daha sonra “ح/ha” harfinde İbn Mâce'nin İbn Ömer'den naklettiği merfu bir rivayet olarak gelecektir. Oradaki lafzı ise şöyledir **“الْحَلْفُ حِنْثٌ أَوْ نَذَمٌ”**¹⁹⁵³ *Yemin, ya bir yemin bozma yahut pişmanlık sonucunu doğurur.*

٦٥٧- إِنَّا أُمَّةٌ أَمِينَةٌ، لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ.

657- Biz ümmî bir toplumuz; yazıyı, hesabı bilmeyiz!

Buhârî ve Müslim'in Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Buhârî ve Müslim'in yanı sıra Ebû Dâvûd ve Nesâî de İbn Ömer'den rivayet etmektedirler.¹⁹⁵⁴ Suyûtî'nin *el-Câmiu'l-kebîr*'inde geçtiği kadarıyla sözü geçen sahâbî ravilerin rivayetine göre, hadiste şöyle bir ilave bulunmaktadır: (Allah Rasûlü) **“Ay, şöyle, şöyle ve şöyledir”** buyurduktan sonra üçüncüde baş parmağını bükte. **“Ay, şöyle, şöyle ve şöyledir”** ifadesi ay, bazen yirmi dokuz, bazen de otuz çeker anlamındadır.

٦٥٨- إِنِّي بُعِثْتُ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ.

658- Şüphesiz ben kolaylaştırılmış haniflikle gönderildim.

Deylemî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği ve Habeşlilerin (Mescid-i Nebvi önünde) oynadıkları oyun ve Hz. Âişe'nin onları seyretmesini konu edinen hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır:

1951 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 8.

1952 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IX, 437, h.nr: 5587. Rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 560. (Çeviren)

1953 1165 no'lu rivayete bakınız. (Çeviren)

1954 Buhârî, Savm 13; Müslim, Sıyâm 15; Ebû Dâvûd, Savm 4; Nesâî, Sıyâm 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 138, h.nr: 5137.

“(Bu durum) Yahudilerin dinimizde bir genişlik ve müsamaha bulunduğu öğrenmeleri içindir. Zira ben kolaylaştırılmış haniflikle gönderildim.”

Ahmed b. Hanbel’in **hasen bir isnadla** yine Âişe radiyallahu anhâ’dan rivayet ettiği hadiste ise Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem o gün şöyle buyurmuştur: **“(Bu durum) Yahudilerin, dinimizde bir genişlik ve müsamaha bulunduğunu öğrenmeleri içindir. Kuşkusuz ben, kolaylaştırılmış haniflikle gönderildim.”**¹⁹⁵⁵ Bu konuyla alakalı olarak Übeyy, Câbir, İbn Ömer, Ebû Hureyre ve diğer sahâbîlerden de rivayetler nakledilmektedir.

Öte yandan Buhârî de *Sahîh*’inde bu hadisi **“Allah katında en sevimli din, kolaylaştırılmış hanifliktir”** lafzıyla bab başlığına almıştır.¹⁹⁵⁶ Buhârî’nin ayrıca *el-Edebü’l-müfred*’inde İbn Abbâs kanalıyla naklettiği rivayetinde şu lafız yer almaktadır: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’e “Hangi din Allah katında daha sevimidir?” diye soruldu. Allah Rasûlü **“Kolaylaştırılmış hanifliktir”** buyurdu.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:¹⁹⁵⁷ Hatîb, Câbir tarikiyle gelen hadisi şu lafızla rivayet etmektedir: **“Ben, kolaylaştırılmış haniflikle gönderildim. Kim benim sünnetime aykırı davranırsa benden değildir.”**¹⁹⁵⁸

٦٥٩ - إِنِّي لَأَجِدُ نَفْسَ الرَّحْمَنِ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ أَوْ مِنْ جَانِبِ الْيَمَنِ.

659- Rahmân’ın nefesini¹⁹⁵⁹ Yemen taraflarından -veya- Yemen cihetinden alıyorum.

1955 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 349, h.nr: 24855.

1956 Buhârî, *İmân* 29. Hadisin bu lafzıyla ilgili ayrıntılı bilgi daha önce 121 no’lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

1957 Gazzî, *İtkân*, I, 136, h.nr: 344.

1958 Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 117, h.nr: 2355.

1959 Buradaki nefes, sözlük anlamı itibariyle “rahatlatmak, ferahlatmak ve kurtuluşa erdirmek” manasına gelir. “Yemen cihetinden” denilmesinin sebebi olarak da Yemen kökenli Ensâr gösterilmiştir. Dolayısıyla “Allah, onlar sayesinde mü’minlerin sıkıntılarını gidermiş ve onları rahatlatmıştır” anlamına gelmektedir. Bk. İbn Kuteybe, *Garîbu’l-hadîs*, thk. Abdullah el-Cebûrî, Bağdad 1397, I, 291; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I, 578. (Çeviren)

İrâkî şöyle demiştir: “Bunun bir aslını bulamadım.”¹⁹⁶⁰

٦٦٠- إِنْكُمْ فِي زَمَانٍ مِّنْ تَرَكَ مِنْكُمْ عَشْرًا مَا أَمَرَ بِهِ هَلَاكَ، ثُمَّ يَأْتِي زَمَانٌ مِّنْ عَمِلَ مِنْهُمْ بِعَشْرِ مَا أَمَرَ بِهِ نَجَا.

660- Siz öyle bir zamanda yaşıyorsunuz ki, emredilenlerin onda birini terk eden kimse helak olur. Ancak öyle bir zaman gelecek ki, o dönemde emredilenlerin onda birini yapabilen kimse kurtuluşa erecektir.

Tirmizî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁶¹

1960 Şu kadar var ki İrâkî'nin bu rivayet hakkında iki ayrı görüş sergilediğini ve Aclûnî'nin bunlardan birini tercih ettiğini tespit ettik. İrâkî, *el-Muğnî* adlı eserinin 122. sayfasında ilk hadis olarak Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadiste (bk. *Müsned*, XVI, 576, h.nr: 10978) “*Rabbimizin nefesini Yemen cihetinden alıyorum*” lafzının geçtiğini ifade ettikten sonra “ravileri güvenilir kimselerdir” demektedir. Ancak daha sonra 1124. sayfada aynı lafızla gelen rivayetin Üveys el-Karanî'ye işaret ettiğini ve daha önce geçtiğini fakat “aslını bulamadığını” belirtmektedir. İrâkî'nin bu çelişkili ifadelerinin, bir yanlıgı olma ihtimali dışında sebebini anlayabilmiş değiliz. Kanaatimizce Aclûnî de sadece bu ikinci yerdeki değerlendirmeyi görmüş ve onu nakletmiştir. Şu da var ki İrâkî'nin bu görüşünü Aliyyü'l-Kârî de zikrettiği için (bk. *Mevzûât*, s. 137, h.nr: 106) Aclûnî'nin -çoğu zaman yaptığı gibi- bu görüşü ondan nakletmiş olması ihtimali de yüksektir. Sonuç olarak hadisin bir aslı vardır ve İrâkî'nin dediği gibi Ahmed b. Hanbel'deki rivayetinin ravileri güvenilir kimselerdir. (Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 56, h.nr: 16627) Öte yandan hadisin değişik kanalları itibarıyla *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VII, 1099, h.nr: 3367. Ayrıca bu rivayetin “veya” ile başlayan kısmı dışında aynıısı ileride 801 no'lu rivayet olarak tekrar zikredilecektir. (Çeviren)

1961 Tirmizî, Fiten 79, h.nr: 2267. İsnadında yer alan Nuaym b. Hammâd'ın bir kısım hadis otoritelerince cerhedilmiş olması sebebiyle hadis hakkında *münker*, *zayıf* gibi değerlendirmeler yapılmıştır. (Bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 129 vd., h.nr: 684) Ancak İbn Hacer de hadisin *hasen-garib* olduğunu ve Tirmizî'nin de hadis hakkında *hasen* değerlendirmesinde bulunduğunu belirttikten sonra, adı geçen Nuaym b. Hammâd'ın, Buhârî'nin hocalarından biri olduğunu, hiç kimsenin onun hakkında gerekçeli bir cerhte bulunmadığını, aksine Ahmed b. Hanbel ve İbn Maîn'in onu övdüklerini ifade eder. Ardından Nuaym'ın, rivayetinde tek kaldığı bu hadisin, farklı ravilerden oluşan mürsel bir rivayetle desteklendiğini de vurgular. (Bk. İbn Hacer, *el-Emâli'l-mutlaka*, thk. Hamdî es-Selefi, Beyrut 1995, s. 146) -Çeviren-

٦٦١- إِنْكُمْ لَا تَسْعُونَ النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ، وَلَكِنْ يَسْعُهُمْ مِنْكُمْ بَسْطُ الْوَجْهِ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ.

661- Siz insanlara mallarınızla yetemezsiniz. Fakat sizin gülüryüzünüz ve güzel ahlâkınız onlara yeter.

Bu hadisi Hâkim, Bezzâr, İbn Adiy ve Beyhakî, Ebû Hureyre'den rivayet etmektedirler.¹⁹⁶²

٦٦٢- إِنَّهُ لَيَغَانُ عَلَى قَلْبِي، وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ.

661- Bazen kalbimin başka şeylere dalıp gittiği olur. O sebeple ben Allah'a günde yüz defa istiğfâr ediyorum.

Bu hadisi Müslim, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Eğâr el-Müzenî¹⁹⁶³ kanalıyla rivayet etmişlerdir.¹⁹⁶⁴

1962 Bezzâr, *Müsned*, XV, 177, h.nr: 8544, XVI, 193, h.nr: 9319, XVII, 99, h.nr: 9651; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 428, h.nr: 650; İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 270, ravi nr: 983; Taberânî, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 318, h.nr: 18; Hâkim, *Müstedrek*, I, 212, h.nr: 427-428; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 25; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 401, h.nr: 7695. Heysemî, bu hadisin Ebû Ya'lâ ve Bezzâr tarafından rivayet edildiğini ve isnadında Abdullah b. Saîd el-Makburî adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 22, h.nr: 12675) Zikrettiğimiz kaynakların neredeyse tamamında rivayet, bu ravi yoluyla gelmektedir. Hâkim de hadisi *sahih* saymasına rağmen, Zehebî, ilgili raviyi gerekçe göstererek bu değerlendirmeye itiraz eder. Ancak Bezzâr'ın bu ravinin olmadığı kanalları da vardır. Nitekim Münzirî de bu noktaya dikkat çekmekte ve "Bezzâr'ın bu hadisi farklı kanallardan rivayet ettiğini ve bunlardan birinin *hasen ceyyid* olduğunu belirtmektedir." (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 276, h.nr: 4037. Ayrıca Münâvî de bu hadisin *hasen* bir isnadının bulunduğunu belirtir. Bk. *Teysîr*, I, 357) -Çeviren-

1963 Aclûnî'nin metninde bu isim el-Evzâî olarak kaydedilmiştir. Ancak hadisin ravi zincirinde el-Evzâî bulunmamaktadır. Üstelik Aclûnî, bu noktada genellikle sahâbî ismini verir. Bu sebeple burada etbâi't-tâbiîn neslinin büyüklerinden ve kendi döneminde Şam ehlinin fıkıh ve hadis otoritesi sayılan Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî'yi (ö. 157), herhangi bir *inkitâ* (isnadda kopukluk) kaydından söz etmeksizin mutlak anlamda zikretmesi zaten tuhaftır. Sonuç olarak, rivayetin geçtiği kaynaklardan da anlaşılacağı üzere, sahâbeden *el-Eğarr el-Müzenî* ismi, her nasılsa yanlışlıkla *el-Evzâî* olarak kayda geçirilmiştir. (Çeviren)

1964 Müslim, *Zikir* 41; Ebû Dâvûd, *Vitir* 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 391, 393 h.nr: 17848-17849; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 167, h.nr: 10203; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 211, h.nr: 931; Hâkim, *Müstedrek*, I, 691, h.nr: 1882.

٦٦٣- إِنَّ التَّوْبَةَ تَغْسِلُ الْحَوْبَةَ، وَإِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ.

663- Şüphesiz tevbe, günahı yıkar, temizler; iyilikler de kötülükleri siler, götürür.

Bu hadisi Ebû Nuaym Şeddâd b. Evs'ten rivayet etmiş ve şu lafzı ilave etmiştir: *"Kul, bolluk içindeyken Rabbini zikrederse, Allah da onu bela ve musibete düştüğünde kurtarır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: 'Kuluma iki güvenceyi asla bir arada vermediğim gibi iki korkuyu bir arada vermem. O, dünyada benden güvende olursa, kullarımı topladığım o günde benden korkacaktır. Eğer dünyada benden korkarsa, kullarımı hazîratü'l-kuds'te (cennet) topladığım zaman onu güvene kavuştururum. Böylece bu güven onun için kalıcı hâle gelir ve yok ettiklerimle birlikte onu da yok etmem.'"*¹⁹⁶⁵

Gazzâlî de bu hadisi İhyâ'da şu lafızla rivayet eder: *"Şüphesiz iyilikler, suyun kiri gidermesi gibi kötülükleri giderir."* Fakat Zeynüddîn el-İrâkî bu hadisin tahricinde şöyle der: "Bu hadisi bu lafızla bulamadım. Ancak manası sahih olup *'(İşlediğin) bir kötülüğün hemen arkasından bir iyilik yap ki, o kötülüğü silip süpürsün'* hadisiyle¹⁹⁶⁶ aynı anlama gelmektedir."¹⁹⁶⁷

٦٦٤- إِنَّ أَوَّلَ مَا يُزْفَعُ مِنَ النَّاسِ الْأَمَانَةُ، وَآخِرُ مَا يَتَقَى الصَّلَاةُ، وَرُبُّ مُصَلٍّ لَا خَيْرَ فِيهِ.

664- Şüphesiz insanlardan kaldırılan ilk şey emânet; geriye kalacak en son şey de namazdır. Nice namaz kılan var ki hayrı yoktur.

1965 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 270. Elbânî, ilgili lafzın bu ilavesiyle birlikte uydurma olduğunu iddia etmekte (bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 556, h.nr: 2986), ancak ilk cümle dışında sadece buradaki ziyadenin *hasen* olduğunu da belirtmektedir. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 367, h.nr: 742) -Çeviren-

1966 Bu hadis için 82 no'lu rivayete bakılabilir. (Çeviren)

1967 İrâkî, *el-Muğnî*, s. 1348, h.nr: 5.

Bu hadisi Beyhakî, Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmiştir.¹⁹⁶⁸ Nitekim ileride “...أَوَّلُ مَا يُرْفَعُ/Kaldırılan ilk şey...” lafzıyla gelecektir.¹⁹⁶⁹ Hakîm et-Tirmizî'nin Zeyd b. Sâbit tarikiyle naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Şüphesiz insanlardan kaldırılan ilk şey emânet; dinlerinden geriye kalacak en son şey ise namazdır. Nice namaz kılan var ki, Allah Teâlâ katında hiçbir nasibi yoktur.*”¹⁹⁷⁰

٦٦٥ - إِنَّ الشَّجَارَ هُمْ الْفَجَّارُ.

665- Kuşkusuz tâcirler (ticaret erbabı), fâcirlerin (günahkârların) ta kendileridir.

Necmüddîn el-Gazzâlî şunları söylemektedir:¹⁹⁷¹ Bu hadisi Taberânî, Muâviye'den; Ahmed b. Hanbel, Hâkim ve Beyhakî de Abdurrahmân b. Şibl'den rivayet etmektedirler.¹⁹⁷² Rivayette şöyle bir ziyade bulun-

1968 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 215, h.nr: 4892. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 238, h.nr: 387. Heysemî, hadisin isnadındaki Hakîm b. Nâfi' adlı ravinin İbn Maîn tarafından *güvenilir*, Ebû Zür'a tarafından ise *zayıf* sayıldığını, geri kalan ravilerinin de güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 321, h.nr: 12427) -Çeviren-

1969 Aclûnî, bu hadisin ileride bu lafızla geleceğini belirtmiş olmakla birlikte, tespit edebildiğimiz kadarıyla eserde bunun dışında bir rivayet yer almamaktadır. Bu eserde hadislerin alfabetik sıraya göre düzenlendiğini dikkate aldığımızda “أَوَّلُ مَا يُرْفَعُ/evvelü mâ...” terkihiyle başlayan hadislerin 823 no'lu rivayetten itibaren kaydedildiği görülmektedir. Aclûnî, o kısımda bu hadisin söz konusu terkiiple başlayan versiyonunu (bk. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 238, h.nr: 387) kaydetmek istemiş fakat daha sonra unutmuş olmalıdır. Vallahu a'lem. (Çeviren)

1970 Münâvî, bu rivayetin isnadının da *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Teysir*, I, 391) Ayrıca bu hadisin Hz. Âişe kanalıyla gelen bir rivayetinde Sellâm b. Vâkid el-Mervezî adında *münkerü'l-hadis* biri olduğu, bu rivayetin de sabit bir kanaldan rivayet edilmediği ifade edilmektedir. (Bk. Ukaylî, *Duafâ*, II, 162, ravi nr: 672; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, III, 60, ravi nr: 226) -Çeviren-

1971 Gazzâlî, *İtkân*, I, 153-154, h.nr: 402.

1972 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 290, h.nr: 15530; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 314, h.nr: 711; Hâkim, *Müstedrek*, II, 8, h.nr: 2145-2146; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 482, h.nr: 4503. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de “*sahihtir*” diyerek ona muvafakat etmiştir. *Müsned*'in tahkikini yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi de bu hadisin sahih olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 366, h.nr: 2750; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1025, h.nr: 7; Heysemî, *Mecma'*, IV, 73, h.nr: 6302-6303; VIII, 36, h.nr: 12762; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, I, 707, h.nr: 366. (Çeviren)

maktadır: “Ey Allah’ın Rasûlü! Allah alışverişi helâl kılmadı mı ki?” diye sorulunca Allah Rasûlü **“Evet ama bunlar (mallarını satabilmek için) yalan yere yemin edip günaha giriyorlar ve konuşurken yalan söylüyorlar”** buyurdu. Evet, bu noktada “doğru sözlü, dürüst ve güvenilir tâciri” istisna etmek gerekir. Zira o, Tirmizî ve Hâkim’in Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayet ettikleri bir hadise göre peygamberler, siddîklar, şehitler ve salihlerle beraberdir.¹⁹⁷³

Öte yandan İbn Hacer el-Mekkî de *el-Fetâva’l-hadîsiyye* isimli eserinde, ilgili hadisi, **“Şöyle şöyle diyerek eliyle talimat verenler müstesna olmak üzere hiç şüphe yok ki tâcirler, fâcirlerin ta kendileridir”** lafzıyla nakleden hatiplerden¹⁹⁷⁴ birine cevap olarak şöyle demektedir: Hadisin başından istisnaya kadarki kısım rivayetlerde geçmektedir hatta Tirmizî’nin de dediği gibi **sahih**ti. O da şudur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (bir gün) namazgâha çıktığında insanların alışveriş yaptıklarını görünce **“Ey tüccâr grubu!”** diye seslendi. Onlar da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in çağrısına kulak verip başlarını kaldırdılar ve gözlerini ona çevirdiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Allah’tan korkup sakınan, iyilik eden ve doğru sözlü, dürüst olanlar haricinde tâcirler, kıyamet günü fâcirler olarak diriltileceklerdir.”** Sahih bir rivayette de Allah Rasûlü **“Şüphesiz tâcirler, fâcirlerin ta kendileridir”** buyurmuş, “Ey Allah’ın Rasûlü! Allah, alışverişi helâl kılmadı mı?” diye sorulunca da şu cevabı vermiştir: **“Evet ama bunlar konuşurken yalan söylüyorlar ve (mallarını satabilmek için) yalan yere yemin edip günaha giriyorlar.”**

1973 Tirmizî, Büyû’ 4; Hâkim, *Müstedrek*, II, 7, h.nr: 2142-2143. Tirmizî, hadisin *hasen* olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

1974 Aclûnî’nin metninde bu kelime “الحفاظ/hafızlar” olarak geçmektedir. Ancak bilgiyi aldığı kaynağa baktığımızda İbn Hacer el-Mekkî’ye şikâyet sadedinde, Cuma günleri hutbe veren ve kaynak göstermeksizin pek çok hadis rivayet eden bir hatipten söz edilmekte; örnek olarak da bu hadis zikredilmektedir. Bunun üzerine İbn Hacer de yukarıdaki açıklamayı yapmaktadır. (Bk. *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 31-32) Öte yandan Aclûnî de “Ben de derim ki...” diye başlayan açıklamasında “söz konusu hatibin...” ifadesini kullanmaktadır. Bu da daha önce bir hatipten söz edilmiş olmasını gerektirir. Bu itibarla metinde geçen “hafızlar” lafzının, aslında “hatipler” olması gerektiği kanaatindeyiz. Vallahu a’lem. (Çeviren)

İbn Hacer el-Mekkî daha sonra sözlerini şöyle sürdürmektedir: Hadesin, **“Şöyle şöyle diyerek eliyle talimat verenler müstesna...”** lafızıyla gelen son kısmı ise araştırmama rağmen hiçbir hadis kitabında geçmemektedir.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Hâfız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de, söz konusu hatîbin rivayetini destekleyecek nitelikte benzer manada bir rivayeti zikretmekte ve şöyle demektedir:¹⁹⁷⁵ Buhârî'nin Ebû Zerr kanalıyla naklettiği bir diğer rivayetin lafzı da şöyledir: **“(İhtiyaç sahiplerine ve hayır işlerinde) şöyle, şöyle verenler haricinde (malları) çoğaltanlar, kıyamet günü (sevabı) en fazla kaybedecek olanlardır.”**¹⁹⁷⁶

Yine Müslim'de gelen bir rivayete göre, Ebû Zerr şöyle demiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Kâbe'nin gölgesinde oturduğu bir sırada yanına vardım. Beni görünce **“Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki, onlar en çok kaybedecek olanlardır”** buyurdu. Ben de “Ey Allah'ın Rasûlü! Anam-babam sana feda olsun! Bunlar kimlerdir?” diye sordum. Allah Rasûlü -önüne, arkasına, sağına ve soluna işaret ederek- şöyle buyurdu: **“Şöyle, şöyle ve şöyle yapanlar müstesna olmak üzere malları çok olan kimselerdir. Fakat onlar da sayıca çok azdır. Deve, sığır veya koyunları olup da bunların zekâtını ödemeyen kimsenin karşısına kıyamet günü söz konusu hayvanlar, olabildiğince iri ve semiz hâllerleriyle çıkarlar. Hayvanlar, tırnaklarıyla sahiplerini çiğneyip boynuzlarıyla da onları süserler. Bütün insanlar arasında son karar verilmeye kadar (sırayla böyle yapan) hayvanlar, tekrar tekrar başa dönüp aynı şeyi yaparlar.”**¹⁹⁷⁷ Bu noktayı iyi düşünmelisin.

٦٦٦- إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ.

666- Kıyamet günü en şiddetli azaba çarptırılacak olanlar, sûret yapanlardır.

Müslim'in İbn Mes'ûd *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁷⁸

1975 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 261.

1976 Buhârî, Rikâk 13.

1977 Müslim, Zekât 30.

1978 Müslim, Libâs 98.

٦٦٧- إِنَّ أَبْخَلَ النَّاسِ مَنْ بَخَلَ بِالسَّلَامِ.

667- Kuşkusuz insanların en cimrisi, selamda cimrilik edendir (selamını esirgeyendir).¹⁹⁷⁹

Bu hadisi Ebû Ya‘lâ, onun isnadıyla da İbn Hibbân, İsmâîlî ve Şuabu'l-îmân'da Beyhakî, Ebû Hureyre'den **mevkûf** bir rivayet olarak şu lafızla nakletmişlerdir: “İnsanların en cimrisi, selam konusunda cimrilik edendir. İnsanların en âcizi (en dar görüşlü ve basiretsiz) de dua konusunda acziyet gösterenidir.”¹⁹⁸⁰ Bu hadisi ayrıca Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat* ve *ed-Duâ* isimli eserlerinde rivayet etmektedir.¹⁹⁸¹

Öte yandan Beyhakî'nin Şuabu'l-îmân'da Âsım el-Ahvel kanalıyla [Ebû Hureyre'den] merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **“İnsanların en âcizi, dua konusunda acziyet gösterenidir. İnsanların en cimrisi de selam konusunda cimrilik edendir.”**¹⁹⁸² Bu hadisin ravileri de Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçen ravilerdir.

Yine Ebû Hureyre'den gelen bir lafızda rivayet **“Tam anlamıyla cimri kişi...”** diye başlamakta ve devamı yukarıdaki şekilde zikredilmektedir. Keza Taberânî'nin *ed-Duâ* isimli eserinde Abdullah b. Ma'kûl yoluyla merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **“İnsanların en âcizi, dua etmekten âciz olan; insanların en cimrisi de selam konusunda cimrilik edendir (selamını esirgeyendir).”** Askerî'nin ise bu hadise şöyle bir ziyadesi bulunmaktadır: **“İnsanlar arasında en kötü hırsız, namazından çalandır.”**

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Bezzâr ve Beyhakî'nin Câbir kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: Bir adam, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek “Filancaya ait hurma ağacı (yahut salkımlı hurma dalı) benim bahçemin sınırları dâhilinde bulunuyor ve bu adam bu yüzden (gelip gidip) beni rahatsız ediyor. Adamın hurma ağacı (veya

1979 Bu rivayet daha önce, başındaki “بِ/inne” edatı olmaksızın 30 no'lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

1980 Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, XII, 527, h.nr: 6649; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 349, h.nr: 4498; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 194, h.nr: 8394. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 146, h.nr: 17195.

1981 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, V, 371, h.nr: 5591; a.mlf, *ed-Duâ*, s. 39, h.nr: 60-61.

1982 Bu rivayet daha önce 408 no'lu hadis olarak da geçmişti.

salkımlı hurma dalından) ötürü sıkıntı çekiyorum!” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adama haber göndererek: **“*Filan-
canın bahçesindeki hurmayı (veya salkımlı dalı) bana sat!*”** buyurdu. Ancak adam “Olmaz” diye karşılık verdi. Allah Rasûlü **“*O hâlde bana
(veya benim hatırım için o bahçe sahibine) hibe et*”** buyurdu, adam yine “Olmaz” dedi. Bu defa **“*Peki, cennetten bir hurma ağacı (veya salkımlı
dalı) karşılığında bu ağacı bana sat!*”** buyurdu. Adam yine “Olmaz” deyince Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“*Selam konusunda cim-
rilik eden kimse haricinde senden daha cimri birini hiç görmedim*”** buyurdu.¹⁹⁸³ Ebû Nuaym’ın Enes’ten merfu olarak rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“*İnsanların cimrisi, selam konusunda cimrilik edendir.*”**

٦٦٨ - إِنَّ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ، فَاغْسِلُوا الشَّعْرَ، وَأَنْقُوا الْبَشَرَ.

668- Şüphesiz her bir kılın altında cünüplük vardır. O sebeple saçı yıkayın ve deri üzerindeki kirleri iyice temizleyin.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî’nin Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹⁸⁴

٦٦٩ - إِنَّ الدَّالَّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ.

669- Şüphesiz hayrın yolunu gösteren, o hayrı işleyen gibidir.

Bu hadisi Tirmizî, Enes *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir. Bu hadis ileride ayrıntılı açıklamasıyla “dâl” harfinde gelecektir.¹⁹⁸⁵

1983 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 393, h.nr: 14517; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, II, 418, h.nr: 2000; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 195, h.nr: 8396. Bu rivayetin *hasen* olduğuna dair bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 289, h.nr: 4107; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 32, h.nr: 12740; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, VII, 1145, h.nr: 3383. (Çeviren)

1984 Ebû Dâvûd, Tahâret 95; Tirmizî, Tahâret 78. Ebû Dâvûd bu hadisin peşinden şu açıklamayı yapmaktadır: “(İsnadındaki) Hâris b. Vecîh’in kendisi *zayıf* olup hadisi de *münkerdir*.” Rivayetle ilgili diğer hadis otoritelerinin görüşü de bu yöndedir. Bk. Ukaylî, *Duafâ*, I, 214; İbn Ebî Hâtim, *İlel*, I, 476, h.nr: 53; Dârekutnî, *İlel*, VIII, 103, h.nr: 1427; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, I, 248, h.nr: 190. Bu hadisin ilk cümlesi ileride 952 no’lu rivayet olarak da gelecektir. (Çeviren)

1985 1282 no’lu rivayet. (Çeviren)

٦٧٠ - إِنَّ الشَّمْسَ رُدَّتْ عَلَى عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ.

670- Şüphesiz güneş, (batmasına rağmen) Ali b. Ebî Tâlib için geri döndürülmüştür.

İmam Ahmed “Bunun **aslı yoktur**” demiştir.¹⁹⁸⁶ İbnü’l-Cevzî de “**Uy-durmadır**” hükmünü vermektedir.¹⁹⁸⁷ Ancak İbnü’l-Cevzî’yi bu değerlendirmesinde hatalı bulmuşlardır. Bu sebeple de Suyûtî şöyle demiştir:¹⁹⁸⁸ “Bu rivayeti İbn Mende ve İbn Şâhîn, Esmâ bint Umeyy yoluyla; İbn Merdûye de Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmişlerdir. Her ikisinin de **isnadları sahihtir**. Ayrıca Tahâvî ve Kâdî İyâz da bu rivayeti **sahih** saymaktadırlar.”¹⁹⁸⁹

Öte yandan Aliyyü’l-Kârî şunları söylemektedir:¹⁹⁹⁰ “Belki de burada reddedilen şey Ali *radiyallahu anh*’ın emriyle güneşin geri dönmesi; kabul edilen de Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in duasıyla tekrar döndürülmüş olmasıdır.”

Ben de (Aclûnî) derim ki: Hafız İbn Hacer’in *Fethu’l-Bârî* isimli eserinin yanı sıra Aynî’nin *Umdetü’l-kârî* adlı şerhinde de geçtiği üzere, Taberânî, Hâkim ve *Delâil*’inde Beyhakî’nin Esmâ bint Umeyy kanalıyla naklettikleri bir rivayet şöyledir:¹⁹⁹¹ Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, güneş batıncaya kadar Ali *radiyallahu anh*’ın uyluğuna yattı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* uyandığında da Ali *radiyallahu anh* “Ey Allah’ın Rasûlü! İkinciye kılamadım” dedi. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Allah’ım! Kulun Ali, kendini senin Peygamberin’in hizmetine verdiği için yanından ayrılmadı. O güneşi onun için tekrar döndür**” diye dua etti. Esmâ dedi ki: Bunun üzerine güneş, dağları ve yeri ısıtacak şekilde yeniden belirdi. Daha sonra Ali *radiyallahu anh* da abdest alıp namazını kıldı. Bu hâdise es-Sahbâ denilen yerde yaşanmıştır.¹⁹⁹² Tahâvî de şöyle demiştir: Ahmed b. Sâlih der ki: “İlim yolcusu olan birinin Esmâ

1986 Ali b. el-Medîni de bu hadisin bir aslı olmadığını belirtmektedir. (Bk. Zerkeşî, *Leâli*’, s. 31) -Çeviren-

1987 İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 355 vd.

1988 Suyûtî, *Dürer*, s. 222, h.nr: 493.

1989 Tahâvî, *Şerhu Müşkili’l-âsâr*, III, 92 vd., h.nr: 1067; Kâdî İyâz, *Şifâ*, I, 548-549.

1990 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 121, h.nr: 77.

1991 İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VI, 221-222; Aynî, *Umdetü’l-kârî*, XV, 43.

1992 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XXIV, 144, h.nr: 382.

hadisini ezberlemekten geri durması yakışmaz. Zira bu hadis, en değerli nübüvvet alametlerinden biridir.”¹⁹⁹³ Ayrıca (Tahavî?) “Hadis, muttasıldır. Ravileri de güvenilir kimselerdir” demektedir. Dolayısıyla İbnü'l-Cevzî'nin bu hadis hakkında öne sürdüğü illete itibar edilmez.¹⁹⁹⁴

Ayrıca derim ki (Aclûnî): *el-Feyzu'l-cârî* isimli eserimizin “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ‘**Ganimetler Size Helâl Kılındı**’ Sözü Bölümü”nde, güneşin, battıktan sonra Ali *radiyallahu anh* için tekrar döndürülmesi kıssasını zikrettik. Ayrıca Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Hendek gazvesinde ikinci namazını kılamayışından dolayı güneş geri döndürülmüş ve Allah Rasûlü de ikindiye kılmuştur.¹⁹⁹⁵ Yine bazılarınin görüşüne göre güneş, Hz. Süleyman *aleyhisselâm* için de döndürülmüştür. Güneşin batmasının geciktirilmesi hâdisesi ise Yûsâ b. Nûn,¹⁹⁹⁶ ondan önce Musa b. İmrân için, onlardan sonra da yine Hz. Süleyman için vuku bulmuştur. Aynı şekilde güneşin doğuşunun geciktirilmesi olayı da Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* için İsrâ gecesi yaşanmıştır. Bu rivayetlerin bir kısmı tenkit edilmiş de olsa, bu türden hâdiseler gerçekleşmiştir. Biz sözün geçen eserimizde bu konuyu ayrıntısıyla zikrettik.

1993 Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, III, 96, h.nr: 1071.

1994 Bu ve bundan önceki cümleler tespit edebildiğimiz kadarıyla Aynî'nin *Umdetü'l-kârî* adlı eserinde geçmektedir. (Bk. XV, 43) Ancak “*hadisin muttasıl olup ravilerinin güvenilir olduğuna*” dair değerlendirme, her ne kadar Aynî tarafından Tahâvî'ye aitmiş gibi zikredilse de onun *Şerhu müşkili'l-âsâr*'ında böyle bir ifadeyi tespit edebilmiş değiliz. Şu kadar var ki bu manada bir değerlendirme Kâdî İyâz'ın *Şifâ*'sında yer almakta; ayrıca Tahâvî'nin Ahmed b. Sâlih'ten aktardığı görüş de o eserde zikredilmektedir. (Bk. Kâdî İyâz, *Şifâ*, I, 549) Bu durumda tahminimiz şudur: Aynî, bu hadise dair bilgi ve değerlendirmeyi Kâdî İyâz'ın *Şifâ*'sından almış ve ona ait olan görüşü Tahâvî'ye nispet ederek nakletmiş olabilir. Öte yandan son iki cümle hem *Umdetü'l-kârî* hem de *Keşfü'l-hafâ*'da bir arada zikredildiği ve hangi cümlelerin kime ait olduğuna dair bir kayıt olmadığı için şunu söylemek icap eder: İkinci cümlede yer alan İbnü'l-Cevzî'nin değerlendirmesine yönelik tenkit, yaşadıkları tarih itibarıyla ne Kadî İyâz ne de Tahâvî'ye ait olabilir. Dolayısıyla Aynî'nin kendi tenkidi olmalıdır. Vallahu a'lem. (Çeviren)

1995 Bk. Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-mu'lim*, VI, 53. Ancak kaynaklarımızda bunun aksi yöndeki yani Allah Rasûlü'nün ikindiye savaş sebebiyle kaçırıldığı hatta namazı kaçırmasına sebep oldukları için müşriklere beddua ettiğine ve ikindiye akşamları yatması arasında kıldığına dair rivayetler daha meşhur ve sahihtir. Bk. Buhârî, Cihâd 97; Müslim, Mesâcid 203-205. (Çeviren)

1996 Buhârî, Humus 8; Müslim, Cihâd 32.

٦٧١- إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ، فَضَيِّقُوا مَجَارِيَهُ بِالْجُوعِ.

671- Şüphesiz şeytan, insanoğlunun vücudundaki kan gibi dolaşır. Bu nedenle onun dolaştığı kanalları açlıkla daraltın.

Bu hadisi Gazzâlî *İhyâ*'da zikretmektedir. Irâkî de şöyle demiştir:¹⁹⁹⁷ **“Bu nedenle onun dolaştığı kanalları açlıkla daraltın”** kısmı dışında hadis, Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiştir.¹⁹⁹⁸ Söz konusu kısım ise bazı sufiler tarafından rivayete katılmıştır (müddrec).

٦٧٢- إِنَّ الْعَالِمَ وَالْمُتَعَلِّمَ إِذَا مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَرْفَعُ الْعَذَابَ عَنْ مَقْبَرَةِ تِلْكَ الْقَرْيَةِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا.

672- Bir âlim ve bir ilim talebesi, bir beldeye/köye uğradıklarında Allah Teâlâ o beldenin/köyün mezarlığından kırk gün boyunca azabı kaldırır.

Suyûtî “Bunun aslı yoktur” demektedir.¹⁹⁹⁹ Bunun benzeri bir rivayet de Sa‘lebî ve pek çok müfessirin Huzeyfe’den merfu olarak şu lafızla naklettikleri hadistir: **“Allah’ın kesin bir takdiri olarak üzerlerine azap gönderdiği bir kavmin çocuklarından biri, Kitap’ta geçen ‘Elhamdülillahi Rabbi’l-âlemîn...’i okuduğu zaman, Allah Teâlâ onu iştirir ve bu sebeple o kavmin üzerinden kırk yıllık azabı kaldırır.”** Bu hadis de Hafız Irâkî ve başkalarının dedikleri gibi uydurmadır. Zayıf olduğu da söylenmiştir.

٦٧٣- إِنَّ الْعَبْدَ لَيَنْشُرُ لَهُ مِنَ النَّعَاءِ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، وَمَا يَرْنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ.

673- Bazen bir kul hakkındaki övgü ve takdirin, doğu ile batı arasını dolduracak ölçüde yayıldığı olur; ancak gerçekte o kulun Allah katında bir sivrisineğin kanadı kadar bile değeri yoktur.

Gazzâlî bunu *İhyâ*'da zikretmiştir. Irâkî şöyle demektedir:²⁰⁰⁰ Bu şekilde bulamadım. Ancak Buhârî ve Müslim’de Ebû Hureyre’den şöyle bir hadis nakledilmiştir: **“Kıyamet günü, (dünyadaki servet ve nüfuzu itiba-**

1997 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 232; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 274, h.nr: 1.

1998 Buhârî, İ’tikâf 11, Bed’ü’l-halk 11, Ahkâm 21; Müslim, Selâm 23-25.

1999 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 123, h.nr: 80.

2000 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 62; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 76, h.nr: 4.

riyle) büyük sayılan, kocaman cüsseli öyle adam gelir ki, Allah katında sivrisinek kanadı kadar bile ağırlığı/değeri yoktur.”²⁰⁰¹

٦٧٤ - إِنَّ ابْنَ آدَمَ لَحَرِيصٌ عَلَى مَا مُنِعَ.

674- Şüphesiz insanoğlu, engellendiği şeye karşı aşırı tutkulu olur.

Taberânî'nin, onun tarikiyle de Deylemî'nin İbn Ömer'den **zayıf** bir isnadla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁰²

٦٧٥ - إِنَّ أَحَدَكُمْ يَأْتِيهِ اللَّهُ بِرِزْقٍ عَشْرَةَ أَيَّامٍ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ، فَإِنْ هُوَ حَبَسَ عَاشَ تِسْعَةَ أَيَّامٍ بِخَيْرٍ، وَإِنْ هُوَ وَسَّعَ وَأَسْرَفَ قُتِرَ عَلَيْهِ تِسْعَةَ أَيَّامٍ.

675- Allah Teâlâ (bazen) birinize on günlük rızık bir günde verir. Eğer onu (dengeli davranıp) elinde tutabilirse, dokuz gün boyunca bolluk içinde yaşar. Yok eğer (ölçsüzce) harcama yapıp israfa kaçarsa, dokuz gün boyunca darlık çeker.

Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁰⁰³ Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.”**²⁰⁰⁴

٦٧٦ - إِنَّ أَحَقَّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ.

676- Şüphesiz karşılığında ücret almayı en fazla hak ettiğiniz şey, Allah'ın Kitabı'dır.

Buhârî bu hadisi Tıp bölümünde İbn Abbâs kanalıyla Allah Rasûlü'ne ulaşan isnadıyla merfu bir rivayet olarak nakletmektedir. Rivayette geçen olay şudur: Sahâbeden İbn Mes'ûd, (akrebin) soktuğu birine (kabile reisine) Fâtîha sûresini okuması karşılığında bir koyun sürüsünü şart koşar.

2001 Buhârî, Tefsîru sûre (18), 6; Müslim, Münâfıkûn 18.

2002 Deylemî, *Firdevs*, I, 231, h.nr: 885. Ancak Taberânî'nin basılı nüshalarında bu rivayeti tespit edemedik. Rivayetin Aclûnî'nin de belirttiği gibi zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 594, h.nr: 219; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 409; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 537, h.nr: 2963. Ayrıca ileride gelecek olan benzer manadaki bir söz için 1988 no'lu rivayete bakınız. (Çeviren)

2003 Deylemî, *Firdevs*, I, 222, h.nr: 849. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 540, h.nr: 2968. (Çeviren)

2004 Furkân 25/67.

Okuma neticesi adam iyileşir. Ancak diğer sahâbî arkadaşları “Allah’ın Kitabı karşılığında ücret aldın!” diyerek bu tutumundan rahatsız olurlar. Nihayet Medine’ye gelirler ve “Ey Allah’ın Rasûlü! (İbn Mes’ûd) Allah’ın Kitabı karşılığında ücret aldı” diyerek şikâyetle bulunurlar. Bunun üzerine Allah Rasûlü ilgili sözü zikreder.²⁰⁰⁵

Yine Buhârî, İcâre Bölümü’nde cezim (kesinlik) ifade eden bir kalıpla muallak bir rivayet olarak bu hadise yer vermekte ve şöyle demektedir: İbn Abbâs da Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu aktarmaktadır: **“Karşılığında ücret almayı en fazla hak ettiğiniz şey, Allah’ın Kitabı’dır.”**²⁰⁰⁶ Ancak Buhârî aynı hadisi Tıp Bölümü’nde kesinlik ifade etmeyen (temrîz) bir kalıpla naklederek “(Bu hususta) İbn Abbâs kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’den bir rivayet zikredilmektedir” demektedir. ²⁰⁰⁷Buhârî’nin, söz konusu hadisi *Sahîh*’inde, (başka bir bölümde) muttasıl bir isnadla rivayet etmiş olmasına rağmen, Tıp Bölümü’nde temrîz kalıbıyla nakletme gerekçesi olarak, hadisi mana ile rivayet etmiş olması yorumu yapılmıştır.

Öte yandan Ebû Nuaym da Ebû Hureyre’den merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedir: **“Kim Kur’ân karşılığında bir ücret alacak olursa, onun Kur’ân’dan hissesi de o kadardır.”** Yine Ebû Nuaym’ın ve onun tarikiyle Deylemî’nin İbn Abbâs’tan merfu olarak aktardıkları bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Böyle yapan kişi, sevaplarını dünyada peşinen almıştır.”** Eğer bu hadis sabit ise, o zaman buradaki ücret, Kur’ân öğretmesi farz-ı ayn hâle gelmiş olan kişinin aldığı ücret olarak yorumlanır.²⁰⁰⁸

٦٧٧- إِنْ أَلَّهَ إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ.

677- Şüphesiz Allah, bir kavmi sevdiği zaman onları belaya uğrattır. Kim başına gelene razı olursa, Allah ondan razı olur. Kim de razı olmazsa, Allah’ın gazabına uğrar.²⁰⁰⁹

2005 Buhârî Tıp 33.

2006 Buhârî, İcâre16.

2007 Buhârî Tıp 32.

2008 Buraya kadarki hadisler ve ilgili değerlendirmeler daha önce 149 no’lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

2009 Bu hadisin farklı versiyonlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için 185 no’lu rivayete bakınız. (Çeviren)

Tirmizî'nin Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir.²⁰¹⁰ Ahmed b. Hanbel ise bunu Mahmûd b. Lebîd'den rivayet etmektedir. Ancak lafzı şöyledir: **“Kim sabrederse, Allah ona sabrının mükâfâtını verir. Kim de sabırsız davranırsa, Allah ona sabırsızlığının cezasını verir.”**²⁰¹¹

٦٧٨ - إِنَّ اللَّهَ إِذَا اسْتَوْدِعَ شَيْئًا حَفِظَهُ.

678- Şüphesiz Allah, kendisine bir şey ısmarlandığı/emanet edildiği zaman onu muhafaza eder.

Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'de ve Beyhakî'nin İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰¹² Bu noktada nakledilmesini uygun gördüğümüz bir kıssa da şudur: İzzüddîn b. Cemâa, *Hidâyetü's-sâlik ile'l-mezâhibi'l-erbaati fi'l-menâsik* isimli eserinde şöyle der: Kişi, geride bıraktığı ailesi, malı-mülkü ve çoluk-çocuğunu samimiyet ve iyi niyetle Rabbine ısmarlayıp emanet etmelidir. Nitekim rivayet edildiğine göre, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*, insanları huzuruna kabul ettiği bir günde yanında çocuğu bulunan bir adamı görünce “Senin şu evladına benzediğin kadar hiçbir karganın bile bir diğerine benzediğini görmedim” dedi. Adam da “Ey mü'minlerin emiri! Bunu annesi ölü olduğu hâlde doğurmuştur!” dedi. Ömer *radiyallahu anh* da “(Nasıl yani) anlat bakalım durumu!” dedi. Bunun üzerine adam şunu anlattı: Annesi bu evladına hamileyken ve hamileliğin iyice ağırlaştığı bir safhada ben savaşa çıkmıştım. Onunla vedalaşırken de samimi ve iyi niyetle “Karnındakini Allah'a ısmarlıyorum/emanet ediyorum” dedim. Bir süre ayrı kaldıktan sonra geldiğimde kapımın kapalı olduğunu gördüm. (Etraftakilere) “Filanca kadına ne oldu?” diye sordum.

2010 Tirmizî, *Zühd* 57; İbn Mâce, *Fiten* 23.

2011 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 41, 48, h.nr: 23633, 23641.

2012 Aclûnî, bu hadisin, Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde geçtiğini belirtse de tespit edebildiğimiz kadarıyla ilgili eserde bulunmamaktadır. Beyhakî'de ise mevcuttur. Bk. *Şuabu'l-îmân*, V, 45, h.nr: 3072-3073. Ayrıca bk. İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 410, h.nr: 2693. Bu rivayetin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, VI, 102, h.nr: 2547. Hadisin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan versiyonu da şöyledir: İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Lokman el-Hakîm şöyle derdi: Şüphesiz Allah, kendisine bir şey ısmarlandığı/emanet edildiği zaman onu muhafaza eder.”** (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 431, h.nr: 5605-5606. Bu rivayetin *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münâvî, *Teyisr*, I, 339) -Çeviren-

“Öldü” dediler. Ben de kabrine gittim ve başında ağladım. Nihayet gece olunca, amcaoğullarımla birlikte oturmuş sohbet ediyorduk. Bakî‘ mezarlığı ile aramızda da (mezarlığı görmemizi engelleyecek) hiçbir şey yoktu. Bir anda kabirlerin arasından bir ateşin yükseldiğine şahit oldum. Amcaoğullarıma “Bu ateş de nedir?” diye sordum. Benden utanıp çekindikleri için sağa-sola dağıldılar. Ben de en yakınımda duran akrabama gelip durumu sordum. Bana “Her gece senin hanımının kabri üzerinde böyle bir ateş görülyor!” diye cevap verdi. Ben de “İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn! Yahu bu hanımım, Allah’a yemin olsun ki, bildiğim kadarıyla çok oruç tutan, geceleri çok ibadet eden, iffetli, Müslüman biriydi. Haydi gel benimle (kabre doğru gidelim)” dedim. Yanıma bir kazma alıp hanımımın kabrine geldim. Bir de baktım ki kabir açılmış, şu gördüğün evladım da annesinin etrafında emekliyor! Bu arada bir çağrıcının şöyle seslendiğini işittim: “Ey emanetini Rabbine ısmarlayan/emanet eden kişi! Emanetini al! Allah’a yemin olsun ki, eğer onun annesini de bize ısmarlayıp emanet etseydin, onu da sağ-salim bulurdun.” Ben de çocuğu aldım ve mezar kapanıverdi.²⁰¹³

٦٧٩- إِنْ اللَّهَ أَمَرَنِي بِمَدَارَةِ النَّاسِ كَمَا أَمَرَنِي بِإِقَامَةِ الْفَرَائِضِ.

679- Kuşkusuz Allah bana, farzları yerine getirmemi emrettiği gibi insanlarla hoş geçinip idare etmemi de emretmiştir.

Deylemî’nin Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet ettiği bir hadistir.²⁰¹⁴

2013 Aclûnî’nin aktardığı bu rivayetin benzer lafızlarla geçtiği bir diğer kaynak için bk. İbn Ebî’-d-Dünya, *el-Kubûr*, thk. T. Muhammed el-Amûd, Mektebetü’l-guraba el-eseriyye 1420/2000, s. 125, h.nr: 135; Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl*, I, 191. Ancak bu rivayetin senedinde geçen Ubeyd b. İshak adındaki ravinin *batıl* rivayetler aktaran *münkerü’l-hadis* biri olduğu belirtilmektedir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelû’l-hadîs*, VI, 171, h. nr: 2422; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 52, ravi nr: 1505; Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, III, 18, ravi nr: 5411) –Çeviren-

2014 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 170, ravi nr: 251. İbn Adiy, bu hadisin isnadındaki Ebû Ali Bişr b. Ubeyd ed-Dârisî’nin *münkerü’l-hadîs* olduğunu belirtmektedir. Zehebî de eserinde bu raviye ait üç rivayeti zikreder ve hepsinin de sahih olmadığını ifade eder. (Bk. *Mîzânu’l-i’tidâl*, I, 320, ravi nr: 1205) Öte yandan Aclûnî de bu hadisi 1352 no’lu rivayetin izahında da zikretmekte ve *isnadının zayıf* olduğunu zikretmektedir. (Ayrıca bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, II, 219, h.nr: 810) –Çeviren-

٦٨٠- إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالذَّوَاءَ.

680- Şüphesiz Allah, dertle birlikte devayı da indirmiştir.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Ebu'd-Derdâ'dan rivayet etmiştir. Hadisin devamında **“Her bir derde deva takdir etmiştir”** şeklinde bir ziyade vardır.²⁰¹⁵

٦٨١- إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْحَقَّ عَلَى لِسَانِ عُمَرَ وَقَلْبِهِ.

681- Şüphesiz Allah, hakkı/gerçeği Ömer'in diline ve kalbine koymuştur.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Hâkim'in Ebû Zerr'den; yine Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin İbn Ömer'den; keza Ebû Ya'lâ ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den; Taberânî'nin de Bilâl ve Muâviye'den naklettikleri; İbn Sa'd'ın ise Eyyûb b. Musa'dan mürsel olarak rivayet ettiği bir hadistir.²⁰¹⁶ İbn Sa'd'ın rivayetinin sonunda şöyle bir ilave bulunmaktadır: **“O, Fârûk'tur; Allah onun sayesinde hakkı bâtıldan ayırmıştır.”**²⁰¹⁷

٦٨٢- إِنَّ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ دَرَجَةٌ لِمَنْ يَقُومُ عَلَى رَأْسِهِ عَشْرَةُ آلَافٍ خَادِمٍ، بِيَدِ كُلِّ وَاحِدٍ صَخْفَتَانِ؛ وَاحِدَةٌ مِنْ ذَهَبٍ وَالْأُخْرَى مِنْ فِضَّةٍ -الحديث.

682- Cennet ehlinin en düşük mertebesindeki kişinin daima hizmetine hazır on bin hizmetçisi vardır; bunların her birinin elinde, biri altından, diğeri gümüşten olmak üzere iki tepsi bulunur...

Taberânî'nin **güçlü (kavî) bir isnadla** Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir.²⁰¹⁸ Tirmizî'nin de Ebû Saîd'den rivayet ettiği bu hadisin lafzı ise şöyledir: **“Cennet ehlinin en düşük derecesindeki kişinin seksen bin hizmetçisi**

2015 Ebû Dâvûd, Tıb 11. Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ini tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnaût bu hadisin, *sahih li-gayrihi* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Sünen*, Dâru'r-risâle el-âlemiyye 2009, VI, 23-24, h.nr: 3874) -Çeviren-

2016 Tirmizî, Menâkıb 18 (Tirmizî “Hasen-sahihtir” demiştir); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 144, h.nr: 5145; a.mlf, *Fezâilü's-sahâbe*, I, 431, h.nr: 683; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 312, 318, h.nr: 6889, 6895; Hâkim, *Müstedrek*, III, 93, h.nr: 4501.

2017 İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 270.

2018 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 342, h.nr: 7674. Heysemî, hadisin ravilerinin *güvenilir* olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 401, h.nr: 18670) -Çeviren-

ve yetmiş iki karısı vardır. Ayrıca o kişi için Câbiye ile San'a arasındaki mesafe büyüklüğünde, inci, zeberced ve yakuttan işlenmiş bir kubbe diki-lecektir. Cennet ehlinin başlarında taçlar vardır. Bu taçların üzerindeki incilerin en değersiz bile doğu ile batı arasını aydınlatır.”²⁰¹⁹

٦٨٣- إِنْ الْأَرْضَ لَتَنَجُّسُ مِنْ بَوْلِ الْأَقْلَفِ ۚ أَرَبِعِينَ يَوْمًا.

683- Yeryüzü, sünnetsiz kimsenin idrarından dolayı kırk gün boyunca necis kalır.

Aliyyü'l-Kârî “Bunun isnadında çokça **hadis uyduran** Dâvûd adında biri vardır” demiştir.²⁰²¹

٦٨٤- إِنْ لَمْ تَكُنِ الْعُلَمَاءُ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ، فَلَيْسَ لِلَّهِ وَلِيٌّ.

684- Eğer âlimler, Allah'ın velileri (evliyâullah) değilse, o hâlde Allah'ın hiçbir veli kulu yoktur.

Sehâvî şöyle demiştir: “Bunu hadis olarak bilmiyorum. ‘Allah hiçbir şekilde cahil bir veli edinmemiştir’ sözü de böyledir.”²⁰²²

2019 Tirmizî, Cennet 23. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 250, h.nr: 11723; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 532, h.nr: 1404.

2020 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu kelime “الابتر/eb'ar” şeklinde kaydedilmiştir. Oysa bizatihi Aclûnî, 958 no'lu hadisin açıklamasında bu rivayete değinmiş ve bu kelimeyi, çeviriye esas aldığımız “الأكلف/akleḥ” lafzıyla nakletmiştir. Ayrıca Aclûnî'nin gerek kaynak gösterdiği Aliyyü'l-Kârî'nin eserinde, gerekse *Keşfü'l-hafâ*'nın aslı kaynağı sayılan Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde ilgili kelime bu lafızla kayıtlıdır. (Bk. *Mevzûât*, s. 121, h.nr: 75; Sehâvî, *Makâsîd*, II, 242. Ayrıca bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 8, ravi nr: 2608) Bu durumda muhtemelen müstensihinden kaynaklanan bir yazım hatasının, farklı farklı kişilerin tashih ve tahkikiyle (!) defalarca basılan bir eserde nasıl gözden kaçmış olduğu konusu son derece düşündürücüdür. (Çeviren)

2021 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 121, h.nr: 75. İsnaddaki bu şahıs, bizatihi Aclûnî'nin 958 no'lu rivayetin açıklamasında belirttiğine göre, Dâvûd b. Süleyman el-Cürcânî el-Gâzî isimli kişi olup İbn Maîn tarafından yalancı sayılmıştır. Ayrıca elinde, uydurma hadislerden müteşekkil düzmece bir nüshası vardır ve buradaki rivayetin de bu nüshadaki uydurmalarından biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 8, ravi nr: 2608) -Çeviren-.

2022 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 100, h.nr: 267.

Aliyyü'l-Kârî ise şunları söyler: “Bu, hadis değildir. Aksine Ebû Hanîfe ve Şâfiî’nin sözlerindendir.”²⁰²³

Nitekim Beyhakî, Şâfiî’nin şu sözünü rivayet etmektedir: “Eğer fakîhler kıyamet günü Allah’ın velileri değillerse, o vakit Allah’ın hiçbir veli kulu yoktur.” Bu söz nasıl Şâfiî’ye ait olmasın ki? Zira Şâfiî aynı zamanda şunu da söylemektedir: “Yaradanına karşı fakihlerden daha çok vera sahibi olan bir kimse yoktur.”²⁰²⁴

٦٨٥ - إِنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ، وَالْإِيمَانُ لَا يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ.

685- İman, söz ve ameldir; artar ve eksilir. Ancak (hakikat ve mahiyeti itibariyle) iman ne artar ne de eksilir.

Aliyyü'l-Kârî şöyle der: Fîrûzâbâdî “Bu söz bütünüyle sahih değildir” demiştir.²⁰²⁵ Ben de (Aclûnî) derim ki: İkinci “iman” kelimesiyle kastedilen, artıp eksilmemesi görüşü itibariyle “kalben tasdik”tır. Bu noktayı iyi düşün.

٦٨٦ - [إِنِّي لَأَجِدُ نَفْسَ الرَّحْمَنِ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ، أَوْ مِنْ جَانِبِ الْيَمَنِ. قَالَ الْعِرَاقِيُّ: لَمْ أَجِدْ لَهُ أَصْلًا].

[686- Rahmân’ın nefesini Yemen taraflarından veya Yemen cihe-tinden alıyorum.

Irâkî şöyle demiştir: Bunun bir aslını bulamadım.]²⁰²⁶

2023 Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû‘*, s. 62, h.nr: 45.

2024 Beyhakî, *Menâkıbu’ş-Şâfiî*, II, 155. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 101.

2025 Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû‘*, s. 65, h.nr: 54.

2026 Bu hadis, daha önce 659 numarada aynı lafızla geçmişti. *Keşfü'l-hafâ*’nın 2001 yılında Dımeşk’te yeni baskısını hazırlayan muhakkik Şeyh Yusuf b. Mahmûd el-Hâc Ahmed, bu hadisin mevcut basılı nüshalardan düşmüş olduğunu ve Allah’ın lutfuyla kendisinin bunu Dımeşk’teki Mektebetü'l-Esed’de yer alan nüshasından tespit ederek buraya kaydettiğini belirtmektedir. (Bk. *a.g.e.*, I, 257) Ancak Aclûnî’nin daha önce yer verdiği bu hadisi aynı lafızla ve hiçbir ilave açıklama yapmaksızın burada tekrar etmesi pek makul gözükmemektedir. Dolayısıyla ortada kimden kaynaklandığını tespit edemediğimiz bir hata olduğu kanaatindeyiz. Vallahu a’lem. (Çeviren)

٦٨٧- إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ.

687- Şüphesiz Allah, güzeldir, güzelliği sever.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Reyhâne'den; Müslim ve Tirmizî, İbn Mes'ûd'dan; Ebû Ya'lâ, Ebû Saîd'den; Taberânî ise Ebû Ümâme, İbn Ömer ve Câbir'den rivayet etmişlerdir.²⁰²⁷ Câbir'in rivayetinde şöyle bir ziyade bulunmaktadır: **"Ahlâkın yüce olanını sever; seviyesiz ve düşük olanından ise hoşnut olmaz."** Yine Beyhakî'nin Ebû Saîd yoluyla naklettiği rivayette de şöyle bir ilave vardır: **"(Allah,) bahşettiği nimetlerin eserini kulunun üzerinde görmekten hoşlanır. Kılık kıyafeti, tutum ve davranışlarıyla gariban ve himmete muhtaç biri olduğu hissini uyandıracak şekilde insanlara kendini acındıran kimselerden nefret eder."** İbn Adiy de *el-Kâmil*'de bu hadisi İbn Ömer'den şu ziyadesiyle nakleder: **"Allah cömerttir, cömertliği sever; temizdir, temizliği sever."**

٦٨٨- إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ، لَا يَقْبَلُ إِلَّا الطَّيِّبَ.

688- Şüphesiz Allah (her türlü kusur ve ayıptan) yüce ve mukaddestir; sadece (şaibe ve haramlardan arınmış) helâl ve temiz olanı kabul eder.

Müslim, Ahmed b. Hanbel, İbn Adiy ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰²⁸ Tirmizî ve daha başkalarının Sa'd b. Ebî Vakkâs kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **"Şüphesiz Allah (her türlü kusur ve ayıptan) yüce ve mukaddestir, helâl ve temiz olanı sever; temizdir, temizliği sever; kerîmdir, keremi sever; cömerttir, cömertliği sever. Siz de avlularınızı temiz tutun ve Yahudilere benzemeyin."**²⁰²⁹

٦٨٩- إِنَّ اللَّهَ سَأَلَ عَنْ صُخْبَةِ سَاعَةٍ.

689- Allah, bir saatlik yârenliğin bile hesabını sorar.

2027 Müslim, İmân 147; Tirmizî, Birr 61; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 438, h.nr: 17206; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 320, h.nr: 1055; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 60, h.nr: 4668, VII, 78, h.nr: 6906.

2028 Müslim, Zekât 65; Tirmizî, Tefsîr 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 90, h.nr: 8348; Dârimî, Rikâk 9; Bezzâr, *Müsned*, XVII, 144, h.nr: 9742.

2029 Tirmizî, Edeb 41.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²⁰³⁰ Dillerde dolaşan bir sözdür. Bu manadaki rivayetlerden biri de İbn Cerîr'in "**Yanınızdaki eş dosta iyilik edin...**"²⁰³¹ âyetiyle ilgili olarak sahâbeden bir zat kanalıyla aktardığı şu rivayettir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir sahâbîsiyle sık ağaçlı bir mevkiye girdi. Biri eğri, diğeri düzgün olan iki misvak dalı kopardı ve düzgün olanını (yanında ona eşlik eden) sahâbîye verdi. Bunun üzerine o zat "Ey Allah'ın Rasûlü! Düzgün olanı en çok sizin hakkınızdı ve size layıktı!" dedi. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: "**Günün bir saati bile olsa, bir dostunun yanında ona yârenlik etmiş olan herkes, o yârenliğindeki Allah hakkını yerine getirdi mi, yoksa ihmal mi etti diye mutlaka sorguya çekilecektir.**"²⁰³²

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bugün bu sözün dillerde meşhur olan lafzı şudur: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir saatlik yârenliğin bile hesabını sormuştur."

٦٩٠ - إِنَّ اللَّهَ غَيُورٌ يُحِبُّ الْغَيُورَ، وَإِنَّ عُمَرَ غَيُورٌ.

690- Şüphesiz Allah, gayûrdur; gayûr olanı sever. Ömer de gayûrdur.²⁰³³

Rüste'nin²⁰³⁴ *Kitâbu'l-Îmân*'da Abdurrahmân b. Râfi'den **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir. Bu manada Buhârî ve Müslim'in de Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: "**Allah Teâlâ**

2030 Gazzî, *İtkân*, s. 138, h.nr: 356.

2031 Nisâ 4/36.

2032 Irâkî, *İhyâ*'da geçen bu rivayet hakkında "Bir aslına vakıf olamadım" demektedir. (Bk. *el-Muğnî*, s. 630, h.nr: 2) Rivayetin isnadında yalancı olduğu söylenen Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Yunus isimli ravi vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 143, ravi nr: 559) Bu itibarla hadisin *uydurma* olduğunu iddia edenler de vardır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 247, h.nr: 124) -Çeviren-

2033 Gayûr kavramı, "gayret" isminden türemiş bir sıfattır. Gayret ise buradaki bağlamı itibariyle "koruma, esirgeme, kıskanma, kayırma duygusu ve kutsal sayılan şeylere yabancıların saldırmasını görmekten doğan dayanamama duygusu" gibi anlamlara gelmektedir. (Çeviren)

2034 Asıl adı Ebu'l-Hasen Abdurrahmân b. Ömer b. Yezîd ez-Zührî el-Medînî el-İsfehânî'dir (ö. 250). "Rüste" ise lakabıdır. (Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. B. Avvâd Ma'rûf, Beyrut 1980, XVII, 296, ravi nr: 3914) -Çeviren-

gayret sahibidir. Gayretullah'a dokunan şey de mü'minin, Allah'ın yasaklarını çiğnemesidir." Müslim'in rivayetinde ise şöyle bir ilave bulunmaktadır: **"Mü'min de gayret sahibidir (kıskanır)."** Yine Buhârî ve Müslim'de Muğîre'den rivayet edildiğine göre, Sa'd b. Ubâde "Hanımımın yanında bir adam görsem, kılıcımın keskin tarafıyla vurur öldürürdüm" deyince Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: **"Sa'd'ın gayretine (kıskançlığına) şaşırıyor musunuz? Ben ondan daha fazla gayret sahibiyim, Allah da benden daha fazla gayret sahibidir. Bu gayretullah-tan dolayı da (Allah) çirkin işlerin açığını da gizlisini de haram kılmıştır. Allah'tan daha fazla (kulunun) tevbe ve yönelişinden hoşnut olan bir varlık da yoktur. Bundan ötürü uyarıcı ve müjdecileri göndermiştir. Yine Allah'tan daha çok övülmekten hoşnut olan bir varlık yoktur. Bu sebeple de cenneti vaat etmiştir."**²⁰³⁵ Bu konuda İbn Mes'ûd, Âişe radiyallahu anhâ ve diğer sahâbîlerden rivayet edilen hadisler de bulunmaktadır.

Öte yandan Buhârî, Müslim ve İbn Mâce'nin, Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **"Uykuda olduğum bir sırada kendimi cennette gördüm. Birden bir sarayın yanı başında abdest alan bir kadına şahit oldum. 'Bu saray kimindir?' diye sordum. 'Ömer b. el-Hattâb'ındır' dediler. Bunun üzerine ben de Ömer'in kıskançlığını (gayretini) hatırlayarak arkamı dönüp uzaklaştım."** (Bu rüyayı duyan) Ömer radiyallahu anh ağlayarak "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana karşı kıskanç davranır mıyım hiç!" demiştir.²⁰³⁶

Yine Buhârî ve Müslim'in Câbir b. Abdullah kanalıyla naklettikleri bir hadisin lafzı şöyledir: (Allah Rasûlü şöyle buyurur:) **"Kendimi cennette gördüm. Birden Ebû Talha'nın hanımı Rumeysa'yı karşımda gördüm. Derken bir hışırtı duydum. 'Bu da kimdir?' diye sordum. 'Bu Bilâl'dir' dediler. Daha sonra avlusunda cariye bulunan bir saray gördüm. 'Peki, bu kimindir?' dedim. 'Ömer b. el-Hattâb'ındır' dediler. Bir an saraya girmeyi düşündüm ancak senin kıskançlığını hatırladım."** Bunun üzerine Ömer radiyallahu anh şöyle dedi: "Anam-babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! Sana karşı kıskanç davranır mıyım hiç!"²⁰³⁷

²⁰³⁵ Buhârî, Tevhid 20; Müslim, Talâk 17.

²⁰³⁶ Buhârî, Bed'ü'l-halk 8; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 21.

²⁰³⁷ Buhârî, Bed'ü'l-halk 8; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 20.

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Hibbân'ın Câbir b. Atîk'ten rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Allah azze ve celle, kıskançlık (gayret) çeşitlerinin bazılarında hoşnut olurken, bazılarını çirkin bulur, hoşlanmaz. Allah'ın hoşnut olduğu kıskançlık, haklı şüphelere dayalı makul kıskançlıktır. Allah'ın çirkin bulduğu ve hoşlanmadığı kıskançlık ise haklı bir gerekçeye dayanmayan manasız kıskançlıktır...”**²⁰³⁸

٦٩١- إِنْ أَحْسَنَ الْحُسْنِ الْخُلُقُ الْحَسَنُ.

691- Kuşkusuz güzelin en güzeli güzel ahlâktır.

Müstağfir'nin *el-Müsellesât*'ta, İbn Asâkir'in de el-Hasen b. Ali'den rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰³⁹

٦٩٢- إِنْ أَسْوَأَ النَّاسِ سَرِقَةً الَّذِي يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ؟ قَالَ: لَا يَتِمُّ رُكُوعُهَا وَلَا سُجُودُهَا.

**692- Kuşkusuz en kötü hırsız, kendi namazından çalan kimse-
dir. “Ey Allah'ın Rasûlü! İnsan kendi namazından nasıl çalar?” diye
sordular. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: “Rükû ve secdesini tam
anlamıyla eda etmemekle.”**

²⁰³⁸ Ebû Dâvûd, Cihad 112; Nesâî, Zekât 66.

²⁰³⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XIII, 116, 117, ravi nr: 1348. Münâvî, hadisin isnadında Hasen b. Dînâr isimli zayıf ve *metrûk* bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 417) Ancak Elbânî, bu ravi dışında, “hadis uyduran biriydi” denilerek tenkit edilen Muhammed b. Zekerîya el-Galâbî adında bir ravi bulunduğunu ifade etmekte ve hadisin *uydurma* olduğunu öne sürmektedir. Bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 187, h.nr: 768. Şu da var ki ravi hakkındaki bu tenkit tespit edebildiğimiz kadarıyla Dârekutnî'ye aittir. Bunun dışında “zayıf, çok zayıf” gibi tenkitler de vardır. Hatta İbn Hibbân'ın onu güvenilir sayarken “güvenilir birinden rivayette bulunması hâlinde hadisi itibara alınır” şartını koyduğunu görmekteyiz. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 550, ravi nr: 7537; Heysemî, *Mecma'*, IV, 235, h.nr: 7205) Dolayısıyla Elbânî'nin yaklaşımını bu mülahazayla ele almak gerekir. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel ve Dârimî'nin Ebû Katâde'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁴⁰ Bir lafızda da “إِنَّ/inne” edatı hazfedilmiştir.²⁰⁴¹ İbn Huzeyme ve Hâkim, hadisi sahih saymışlardır. Ayrıca Hâkim “Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur” demiştir.²⁰⁴² Yine Ahmed b. Hanbel ve Tayâlisî bu hadisi Ebû Saîd kanalıyla merfu olarak, İbn Menî' ise Ebû Hureyre'den, Mâlik de Nu'mân b. Murra'dan mürsel olarak rivayet etmektedirler.²⁰⁴³

٦٩٣ - إِنَّ الْأَسْوَدَ إِذَا جَاعَ سَرَقَ، وَإِذَا شَبِعَ زَنَى.

693- Kuşkusuz siyâhî acıktığında hırsızlık yapar, doyunca da zina eder.

Taberânî'nin *el-Evsat*'ta; İbn Adiy'in de *Âişe radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: **“Ayrıca onlarda iki doğru haslet vardır: Cömertlik ve cesaret.”**²⁰⁴⁴

2040 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 317, h.nr: 22642; Dârimî, *Salât* 78. Bu rivayet hakkındaki değerlendirme daha önce 359 no'lu rivayette yapılmıştı. Oraya bakılabilir. (Çeviren)

2041 Hadisin bu versiyonu daha önce 359 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

2042 İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 331, h.nr. 663; Hâkim, *Müstedrek*, I, 353, h.nr: 836.

2043 Mâlik, *Muvatta*, Kasru's-salât 72; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 90, h.nr: 11532; Tayâlisî, *Müsned*, III, 669, h.nr: 2333. Buraya kadarki rivayetlerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 596-598, h.nr: 222. (Çeviren)

2044 Bu cümle “Ayrıca onlarda iki haslet vardır: Samimi cömertlik ve cesaret” şeklinde de anlaşılmaya elverişlidir. Aclûnî'nin metninde bu ifadenin son kelimesi olan “cesaret,” “cimrilik” anlamına gelen “البخل/buhl” olarak kaydedilmiştir. Oysa Aclûnî'nin kaynak gösterdiği eserlerde bu kelime, tercümeyle esas aldığımız “cesaret/kahramanlık” manasına gelen “نَجْدَة/necde” olarak geçmektedir. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 232, VII, 350, h.nr: 4061, 7698; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 467) Bunun ise Aclûnî'nin temel referansı olan Sehâvî'nin *Makâsîd*'inden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Zira Sehâvî'nin elimizdeki basılı nüshasında söz konusu kelime “البخل/buhl” olarak geçmektedir. (Bk. *a.g.e*, I, 598, h.nr: 223) Aclûnî de kelimeyi, muhtemelen rivayetin aslî kaynağından tetkik etmediği için aynı şekilde eserine nakletmiş olmalıdır. Ayrıca hadisin gerek bu versiyonu, gerekse Aclûnî'nin destekleyici delil olarak zikrettiği versiyonlarındaki metni açısından bakıldığında da “iki doğru haslet”ten bahsedilmiş olması, “cimrilik” gibi olumsuz tutumu ifade eden bir kelimenin metnin akışına uymadığını göstermektedir. Vallahu a'lem. (Çeviren)

İbnü'l-Cevzî de bu hadisi *Mevzûât* isimli eserine almış olup lafzı şöyledir: **“Zencî, acıktığında hırsızlık yapar, doyunca da zina eder.”**²⁰⁴⁵

Bu hadisle benzer muhtevada bir rivayet de Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr* isimli eserinde İbn Abbâs'tan nakledilmektedir: (Allah Rasûlü'ne hitaben) “Ey Allah'ın Rasûlü! Muğîreoğullarının Habeşîleri, kendilerini kabul etmeyip geri çevireceğinizden endişe ettikleri için yanınıza gelmeye çekiniyorlar!” denilir. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Habeşîlerde hayır yoktur; acıktıklarında hırsızlık yaparlar, doyduklarında da zina ederler. Ancak onlarda iki güzel haslet vardır: Yemek yedirmek ve savaştaki cesaret/kahramanlık.”**²⁰⁴⁶ Bezzâr da bunu şu lafızla rivayet eder: **“Habeşîlerde hayır yoktur. Zira doyunca zina ederler. Ancak onlarda iki haslet de vardır: Yemek yedirmek ve savaş-taki cesaret/kahramanlık.”**²⁰⁴⁷ Yine Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Ümmü Eymen kanalıyla rivayet edilen bir hadis de şöyledir: **“Siyâhî sadece karnı ve tenasül uzvu ile ilgilenir.”** Keza Taberânî'de İbn Abbâs'tan gelen bir rivayetin lafzı da şöyledir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, yanında siyâhîlerden söz edilince şöyle buyurmuştur: **“Bırakın şu siyâhîleri! Zira siyâhî sadece karnı ve tenasül uzvu ile ilgilenir.”**²⁰⁴⁸ Bu rivayetler birbirini pekiştirmektedir. Hatta Bezzâr'ın isnadı **hasendir**.

Öte yandan Ebû Nuaym da *Deylemî*'nin onun tarikiyle isnad ettiği ve Ebû Râfi'den merfu olarak aktarılan şu hadise yer vermektedir: **“Kölelerin en kötüsü zencilerdir. Zira doyduklarında zina ederler.”**

2045 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 233; İbn Kayyim el-Cevziyye de Habeşî ve siyahîlerin yerilmesini ifade eden bütün hadislerin yalan olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *el-Menâru'l-münîf*, s. 101, h.nr: 184-188) Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 158, h.nr: 729) -Çeviren-

2046 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 428, h.nr: 12213.

2047 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, III, 316, h.nr: 2836. Heysemî, Bezzâr'ın isnadındaki ravilerin güvenilir olduklarını, sadece Avsece el-Mekkî hakkında bir ihtilafın söz konusu olduğunu, bunun da bir zararının olmadığını, zira onun pek çok kişi tarafından güvenilir sayıldığını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 235, h.nr: 7207)

2048 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 191, h.nr: 11463. Heysemî, rivayetin isnadındaki Muhammed b. Zekeriya el-Galâbî'nin *çok zayıf biri* olduğunu, İbn Hibbân'ın onu güvenilir sayarken de “güvenilir birinden rivayette bulunması hâlinde hadisi itibara alınır” kaydını koyduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 235, h.nr: 7205. Ayrıca bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 550, ravi nr: 7537) -Çeviren-

İmamımız Şâfiî de bu hadisi esas almıştır. Nitekim Beyhâkî, *Menâkıbu's-Şâfiî* adlı eserinde (Şâfiî'nin has talebesi) Müzenî'den şu kıssayı rivayet etmektedir: Şâfiî ile birlikte Mescid-i Harâm'daydım.²⁰⁴⁹ Derken bir adam içeri girip uyuyanlar arasında dolaşmaya başladı. Şâfiî, (talebesi) Rabî'e "Kalk şu adama 'Gözlerinden birinde hastalık bulunan siyahî bir kölen kaçmış öyle mi?' diye sor" dedi. Rabî' de olayın devamını şöyle anlatır: Ben de kalkıp adama bunu söyledim. Adam da "Evet, öyle!" dedi. Ben de "Gel benimle" dedim. Adam Şâfiî'ye gelip "Kölem nerede?" diye sordu. Şâfiî de "Git bak, onu hapishanede bulacaksınız!" dedi. Adam gitti ve gerçekten de onu hapishanede buldu. Bunun üzerine (hâdiseyi baştan sona takip eden öğrencisi) Müzenî "(Üstadım) durumu bize de anlatsanız! Doğrusu bizi hayretler içinde bıraktınız!" dedi. Şâfiî de "Tamam anlatayım" dedi ve şöyle devam etti: "Mescidin kapısından girip uyuyanlar arasında dolaşan bir adam görünce kendi kendime 'Kaçan birini arıyor olmalı!' dedim. Daha sonra adamın, beyazların değil, siyahların yanına geldiğini fark ettim. Bu sebeple 'Demek ki siyâhî bir kölesi kaçmış!' dedim kendi kendime. Ayrıca adamın sol göz tarafına yöneldiğini görünce, 'Demek ki kaçan kişinin gözlerinden birinde bir rahatsızlık var!' diye düşündüm." Bunun üzerine biz de "Peki, onun hapiste olduğunu nereden bildiniz?" diye sorduk. Şâfiî şu cevabı verdi: "Köleler hakkındaki şu hadisi hatırladım: '*Acıkınca hırsızlık yaparlar, doyunca da zina ederler.*' Dolayısıyla bunlardan birini yapmış olabileceğini tahmin ettim, tahminim de doğru çıktı!"²⁰⁵⁰

٦٩٤- إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ لَيَحْتَاجُونَ إِلَى الْعُلَمَاءِ فِي الْجَنَّةِ، وَذَلِكَ أَنَّهُمْ يَزُورُونَ اللَّهَ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ فَيَقُولُ: تَمْنُوا عَلَيَّ مَا شِئْتُمْ، فَيُلْتَفَتُونَ إِلَى الْعُلَمَاءِ فَيَقُولُونَ: مَاذَا تَمْنَى عَلَى رَبِّنَا؟ فَيَقُولُونَ: تَمْنُوا كَذَا وَكَذَا - الحديث.

694- Cennet ehli cennette âlimlere ihtiyaç duyacaklardır. Zira her Cuma günü Allah'ı ziyaret ettiklerinde, Allah onlara "Dileyin benden ne dilerseniz!" diyecek, onlar da âlimlere dönüp "Rabbimizden ne dileyelim?" diye soracaklar. Onlar da "Şunları, şunları dileyin" diyecekler...

2049 Aclûnî'nin metninde "el-Câmi" kelimesi yer almakla birlikte, kendisinin kaynak gösterdiği *Menâkıbu's-Şâfiî*'de "el-Mescidü'l-Harâm" ifadesi geçmektedir. Biz de çeviride bunu esas aldık. (Çeviren)

2050 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 135. Buraya kadarki rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 598-602, h.nr: 223. (Çeviren)

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: “Zehebî *Mîzânu'l-i-tidâl*’inde bunun uydurma olduğunu zikretmektedir.”²⁰⁵¹

٦٩٥- إِنَّ بَلَاءًا كَانَ يَبْدِلُ الشَّيْنِ فِي الْأَذَانِ سَيِّئًا.

695- Bilâl, ezanda “ş/sîn” harfini “s/sîn” olarak değiştiriyordu.

Suyûtî *Dürer*’de “Herhangi bir kitapta geçmemektedir” demiştir.²⁰⁵² Aliyyü'l-Kârî de şöyle demektedir: “Bu sözün bir aslı yoktur.” Burhân es-Sefâkosî de İmam el-Mizzî’den naklen şunu söyler: “Halkın dilinde meşhur olmuş bir sözdür. Ancak herhangi bir kitapta geçmemektedir.”²⁰⁵³ Bu sözle ilgili daha ayrıntılı açıklama “*Bilâl’in* (‘s/sîn’i Allah katında ‘ş/sîn’dir” rivayetinde gelecektir.²⁰⁵⁴

٦٩٦- إِنَّ حُسْنَ الْعَهْدِ مِنَ الْإِيمَانِ.

696- Şüphesiz güzel bir şekilde hatır saymak/gözetmek imandandır.

Hâkim ve Deylemî’nin Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁵⁵ Bu hadis ile ilgili ayrıntılı açıklama “*حُسْنُ الْعَهْدِ مِنَ الْإِيمَانِ*/hüsnü’l-lahdi mine’l-îmân” hadisinde gelecektir.²⁰⁵⁶

٦٩٧- إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي.

697- Şüphesiz rahmetim, gazabıma üstün gelir.

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup lafzı şöyledir: “*Allah varlıkları yarattığı zaman, kendi katında ve Arş’ın üstünde yer alan kitabına, ‘Şüphesiz rahmetim, gazabıma üstün gelmiştir* -bir lafza göre de: *üstün gelir-*” diye yazmıştır.” Yine Buhârî’nin Mâlik yoluyla Ebû Hureyre’den naklettiği rivayet

2051 Zehebî, *Mîzânu'l-i-tidâl*, III, 436, ravi nr: 7066; V, 15, ravi nr: 55; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 64, h.nr: 53. (Çeviren)

2052 Suyûtî, *Dürer*, s. 224, h.nr: 498.

2053 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 121, h.nr: 76; a.mlf., *el-Masnû*’, s. 65, h.nr: 55.

2054 Bk. 1520 no’lu rivayet.

2055 Hâkim, *Müstedrek*, I, 62, h.nr: 40. Hâkim, bu hadisin Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre *sahih* olduğunu ve herhangi bir illetinin bulunmadığını belirtmekte, Zehebî de ona bu konuda muvafakat etmektedir. (Çeviren)

2056 Bk. 1146 no’lu rivayet.

ise şöyledir: **“Rahmetim gerçekten gazabımı geçmiştir.”** Keza Müslim’in Ebû Hureyre tarikiyle naklettiği hadisin lafzı da **“Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Rahmetim gazabımı geçmiştir”** şeklindedir. Yine Müslim’in Ebû Hureyre’den aktardığı bir başka lafızda da şöyle geçmektedir: **“Kuşkusuz Allah Teâlâ, varlıkları yaratmadan önce ‘Rahmetim hiç şüphesiz gazabımı geçmiştir’ diye yazmıştır.”**²⁰⁵⁷

٦٩٨- إِنْ خُرَافَةً كَانَ مِنْ عُدْرَةِ أَسْرَتِهِ الْجِنُّ، فَمَكَتْ فِيهِمْ دَهْرًا ثُمَّ رَدُّوهُ إِلَى الْإِنْسِ، فَكَانَ يُحَدِّثُ النَّاسَ بِمَا رَأَى مِنَ الْأَعَاجِيبِ، فَقَالَ النَّاسُ حَدِيثُ خُرَافَةٍ.

698- Hurâfe (isimli zât), (Yemen’in) Uzre kabilesinden biridir. (Cahiliye devrinde) cinler onu esir almışlardı. Onların arasında uzun bir dönem kaldıktan sonra onu tekrar insanların arasına bırakmışlar. Hurâfe de insanlara cinler âleminde şahit olduğu acayıplıkları anlatırdı. Bu sebeple insanlar (bu tür hikâyelere) “Hurâfe hikâyesi” derlerdi.

Tirmizî’nin Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet ettiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gece hanımlarıyla sohbet ettiği sırada bir şey anlattı. Bunun üzerine hanımlarından biri “Bu hurâfe hikâyesi (gibi)” deyince Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Hurâfe’nin ne olduğunu bilir misiniz? Hurâfe (isimli zât)…”**²⁰⁵⁸

2057 Buhârî, Tevhîd 15, 22, 28, 55, Bed’ü’l-halk 1; Müslim, Tevbe 14-16.

2058 Tirmizî, *Şemâil*, s. 150, h.nr: 240; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, s. 141, h.nr: 25244; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VII, 419, h.nr: 4442; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VI, 155, h.nr: 6068. Taberânî dışındaki kaynaklarda, hadisin isnadında Mücâlid b. Saîd isimli ravi yer almaktadır. Bu ravi hakkında hadis otoriteleri olumsuz tenkitlerde bulunmaktadır. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, I, 51, h.nr: 49; Zehebî, *Mizânu’l-i’tidâl*, III, 438, ravi nr: 7070) Heysemî ise bu hadisin Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya’lâ ve Bezzâr’da geçtiğini, Ahmed b. Hanbel’in ravilerinin güvenilir olduğunu, bazıları hakkındaki tenkitlerin de bir zararının olmadığını öne sürmektedir. Öte yandan Taberânî’nin rivayetinde ise Ali b. Ebî Sâre adında *zayıf* biri bulunduğunu belirtir. (Bk. *Mecma’*, IV, 315, h.nr: 7681-7682) Rivayetin Enes b. Mâlik kanalıyla gelen diğer bir versiyonunda da Osman b. Muâviye adında bir ravi bulunmaktadır. Bu şahıs hakkında “Sâbit el-Bünânî”den, onun rivayet etmediği uydurma şeyleri aktaran biriydi. Bu nedenle ondan rivayette bulunmak helâl değildir” denilmektedir. Dolayısıyla bu rivayet de İbnü’l-Cevzî’nin beyanına göre *sahih* değildir. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-*

٦٩٩- إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ - قَالَه ثَلَاثًا - قِيلَ: لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ.

699- (Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem) üç defa “Şüphesiz din samimiyettir” buyurdu. Bunun üzerine “Kimin için samimiyettir ey Allah’ın Rasûlü!” diye soruldu. “Allah, Kitabı, Rasûlü, Müslümanların yöneticileri ve tüm Müslümanlar için samimiyettir” buyurdu.

Ahmed b. Hanbel’in İbn Abbâs’tan; yine Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî’nin Temîm ed-Dârî’den; ayrıca Tirmizî ve Nesâî’nin Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri bir hadistir. Meşhur olan lafzı, başındaki “إِنَّ/inne” edatının bulunmadığı rivayettir.²⁰⁵⁹ Bu da *Sahîhu’l-Buhârî*’nin İmân Bölümü’nde muallak rivayet olarak yer almaktadır.²⁰⁶⁰

٧٠٠- إِنَّ الرَّجُلَ لَيُخْرَمَ الرِّزْقُ بِالدَّنْبِ يُصِيبُهُ.

700- Muhakkak ki kişi, işlediği bir günahtan dolayı rızıktan mahrum kalır.

Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim’in Sevbân’dan rivayet ettikleri bir hadistir. Hâkim’in sahih saydığı bu hadisin şöyle bir ziyadesi de bulunmaktadır: **“Kaderi ancak dua geri çevirir, ömrü de sadece iyilik uzatır.”**²⁰⁶¹

mütenâhiye, I, 51, h.nr: 48. Ayrıca bu rivayetlerin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, IV, 202, h.nr: 1712-1713) -Çeviren-

2059 Bu rivayet ileride 1324 no’lu hadis olarak gelecektir. (Çeviren)

2060 Buhârî, İmân 42; Müslim, İmân 95; Ebû Dâvûd, Edeb 59; Tirmizî, Birr 17; Nesâî, Bey’at 31, 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 318, h.nr: 3280.

2061 İbn Mâce, Fiten 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 68, h.nr: 22386; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 380, h.nr: 11775; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 153, h.nr: 872; Hâkim, *Müstedrek*, I, 670, h.nr: 1814. Hâkim, bu hadis hakkında “isnadı sahihtir” demektedir. Bûsîrî de hocası Irâkî’ye bu hadisi sorduğunu, Irâkî’nin de “hasen bir hadistir” dediğini aktarmaktadır. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, I, 15, h.nr: 33) Münzirî de Nesâî’nin bu hadisi *sahih* bir isnadla rivayet ettiğini belirtmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’l-terhib*, III, 213, h.nr: 3733) -Çeviren-

٧٠١- إِنَّ الزَّامِرَ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِمِزْمَارِهِ، وَإِنَّ السَّكْرَانَ يَأْتِي بِقَدَحِهِ، وَإِنَّ الْمُؤَدَّنَ يَأْتِي بِؤَدْنٍ، وَهَكَذَا كُلُّ مَنْ مَاتَ عَلَى شَيْءٍ يَأْتِي عَلَيْهِ.

701- Kuşkusuz mizmâr²⁰⁶² üfleyen kişi kıyamet günü mizmârıyla, sarhoş, kadehiyle, müezzin de ezan okuyarak gelecektir... Bu şekilde bir şey üzere ölen herkes o şeyle gelir.

İbn Hacer el-Heytemî *el-Fetâva'l-hadîsiyye* isimli eserinde şöyle demektedir:²⁰⁶³ (Hadislerde) bu manaya gelen hususlar nakledilmiştir. Ayrıca bu rivayetin bazı kısımlarının açıkça zikredildiği ve ulemanın üzerinde durduğu hadisler aktarılmıştır. Nitekim Müslim'in bir rivayetinde şu ifade yer almaktadır: **“Her kul, öldüğü hâl üzere diriltilecektir.”**²⁰⁶⁴ Beyhakî'de ise **“Kim bu mertebelerden biri üzere ölürse, kıyamet günü o mertebe üzere dirilitir”** rivayeti geçmektedir.²⁰⁶⁵ Buradan hareketle âlimler, **“Ölü, içerisinde öldüğü elbise ile dirilitir”**²⁰⁶⁶ hadisini “işlerken öldüğü hayır veya şer ameller” olarak yorumlamışlardır. Bu konuda daha başka hadisler de rivayet edilmiştir.

Öte yandan Gazzâlî'nin *ed-Dürretü'l-fâhira fî keşfi ulûmi'l-âhira* isimli eserinde şöyle denilmektedir: “Sarhoş, kıyamet günü sarhoş olarak; mizmâr üfleyen kişi, mizmâr üfleyerek; içki içen de kadehi boynuna asılmış bir vaziyette diriltilecektir. (Kısacası) herkes, dünyadayken kendisini Allah yolundan alıkoyan hâl üzere diriltilecektir.”

Suyûtî de yukarıda sözü edilenlerin tamamını naklettikten sonra şunları söyler: “Burada şu hususa işaret vardır: Kişinin ahirette geleceği hâlin, dünyadayken içinde bulunduğu hâl olduğuna dair bir önceki hadiste sözü edilen durumdan maksat, itaat veya masiyet durumudur, mübah olan durumlar değil! Dolayısıyla marangoz, âlet-edevâtıyla gelmeyeceği gibi,

2062 Mizmâr: Kaval, flüt, ney ve zurna gibi nefesli çalgı aletlerinin geneli için kullanılmaktadır. (Çeviren)

2063 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 124.

2064 Müslim, Cennet 83.

2065 Beyhakî, *el-Kazâ ve'l-kader*, thk. Muhammed b. Abdullah Âli Âmir, Riyad 2000, s. 163, h.nr: 122. (Çeviren)

2066 Ebû Dâvûd, Cenâiz 18, h.nr: 3114; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 307, h.nr: 7316; Abdurrezâk, *Musannef*, III, 430, h.nr: 6203.

inşaat ustası ve benzerleri de -bahsi geçen âlet-edevâtı şer'î açıdan caiz olmayan bir şeyde kullanmadıkları müddetçe- onlarla gelmeyeceklerdir.”

۷۰۲- **إِنَّ شَيْطَانًا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ يَقَالُ لَهُ: الْوَلَهَانُ، مَعَهُ ثَمَانِيَةُ أَمْثَالٍ وَلَدٍ آدَمَ مِنَ الْجُنُودِ، وَلَهُ خَلِيفَةٌ يَقَالُ لَهُ: خِنْزَبٌ.**

702- Şüphesiz gök ile yer arasında “el-Velehân” adında bir şeytan vardır. Bu şeytanın yanında, Âdemoğullarından sekiz kat fazla sayıda askerleri ve “Hinzîb”²⁰⁶⁷ adında bir de halifesi/vekili mevcuttur.

Aliyyü'l-Kârî, İbnü'l-Cevzî'den bu hadisin uydurma olduğunu nakletmektedir.²⁰⁶⁸

۷۰۳- **إِنَّ الْقَصِيرَةَ قَدْ تُطِيلُ.**

703- Kısa boylu bir kadın, bazen uzun boylu bir çocuk doğurabilir.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: *el-Kâmusu'l-muhît* sahibi (Fîrûzâbâdî) şöyle der: Bu, bir atasözüdür; -Cevherî'nin zannettiği gibi-²⁰⁶⁹ hadis değildir. Metindeki “*قَدْ تُطِيلُ*” lafzı, “**Bazen uzun boylu çocuk doğurabilir**” anlamındadır.²⁰⁷⁰ Fakat bu sözün *el-Kâmûs*'taki metninin başında “*إِنَّ*” edatı bulunmamaktadır.²⁰⁷¹

۷۰۴- **إِنَّ اللَّهَ قَدَّرَ الْمَقَادِيرَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ.**

704- Kuşkusuz Allah Teâlâ, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce kaderleri tayin etmiştir.

2067 Bu ismin “hınzeb, hanzeb ve hanzub” şeklinde farklı okunuş biçimleri olduğu da belirtilmektedir. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu Mişkâtî'l-Mesâbih*, Beyrut 2002, I, 146. (Çeviren)

2068 İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 348, h.nr: 571; Suyûtî, *Ziyâdât*, s. 381, h.nr: 452; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 122, h.nr: 79.

2069 Cevherî, *Muhtâru's-sihâh*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Beyrut 1999, s. 194.

2070 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 123, h.nr: 82.

2071 Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla *el-Kâmûsu'l-muhît*'in basılı nüshasında “*إِنَّ*” edatı mevcuttur. (Bk. Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Mektebetü tahkiku't-turâs fî Müesseseti'r-Risâle, Beyrut 2005, s. 1027) Bu durumda Aclûnî, ilgili eserin belki de başka bir nüshasından hareketle böyle söylemiştir. Vallahu a'lem. (Çeviren)

Bu hadisi [...] ²⁰⁷² rivayet etmiştir. Ancak bu konuda “Allah’ın, ruhları bedenlerden iki bin yıl önce yarattığına” dair haber **çok zayıf** olup itibara alınamaz. Aynı şekilde “Allah’ın, ruhları bedenlerden dört bin sene önce; rızıkları da ruhlardan dört bin sene evvel yarattığına” dair İbn Abbâs’tan rivayet edilen sözün ona aidiyeti sabit değildir, hatta bâtıldır (asılsızdır). Nitekim İbn Hacer el-Mekkî *el-Fetâva’l-hadîsiyye* adlı eserinde böyle söylemektedir. ²⁰⁷³

٧٠٥- إِنْ الرِّزْقَ لَيَطْلُبُ الْعَبْدَ كَمَا يَطْلُبُهُ أَجَلُهُ.

705- Şüphesiz kulun eceli onun peşine düştüğü gibi rızık da onun peşini bırakmaz.

Beyhakî, Ebu’ş-Şeyh ve Askerî’nin Ebu’d-Derdâ kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. ²⁰⁷⁴ Ayrıca Kuzâî de bu hadisi Ebu’d-Derdâ’dan şu lafızla rivayet etmiştir: **“Kulun rızık, ecelinden daha fazla onun peşine düşer.”** Dârekutnî de bunu hem merfû hem de mevkûf olarak rivayet etmektedir. Bu rivayetlerin doğru olanı ise Beyhakî ve Dârekutnî’nin dediği gibi **mevkûf olan rivayettir.** Beyhakî şöyle der: “Bu manada bir hadis de Ebû Saîd’dan merfu olarak nakledilmiştir.” (Ebû Saîd’dan gelen) bu hadis Taberânî’nin *el-Evsat*’ında şu lafızla geçmektedir: **“Biriniz rızıkdan kaçacak olsa, ecelinin gelip onu bulması gibi rızık da gelip onu bulur.”** ²⁰⁷⁵

Ebû Nuaym ve Askerî’nin Câbir tarikiyle merfu olarak naklettikleri bir rivayet de şöyledir: **“İnsanoğlu ölümden kaçarcasına rızıkdan kaçacak olsa, ölümün gelip onu bulması gibi rızık da gelip onu bulur.”** ²⁰⁷⁶

2072 Nâsirler, *Keşfü’l-hafâ’*’nın yazma nüshasında, köşeli parantez içine aldığımız bu cümlemin yerinin boş olduğunu belirtmektedirler. Ancak aynı rivayet, küçük lafız farklılıklarıyla ileride 1862 no’lu rivayette geçtiği için, oradaki açıklamanın burası için de geçerli olduğu kanaatindeyiz. Üstelik Aclûnî’nin aslî kaynaklarından biri olan Sehâvî’nin *Makâsîd*’ında da bu hadisin, “Müslim’de İbn Ömer kanalıyla gelen bir rivayet olduğu” ifade edilmektedir. (Bk. *a.g.e.*, III, 736, h.nr: 771. Ayrıca hadisin kaynağı için bk. Müslim, Kader 16) -Çeviren-

2073 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 116, h.nr: 108.

2074 Bezzâr, *Müsned*, X, 37, h.nr: 4099; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 31, h.nr: 3238; Beyhakî, *el-Kazâ ve’l-kader*, I, 210, h.nr: 239. Heysemî, Bezzâr’ın rivayetinde geçen ravilerin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, IV, 72, h.nr: 6295. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsî’s-sahiha*, II, 635, h.nr: 952) -Çeviren-

2075 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IV, 363, h.nr: 4444.

2076 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 90.

Yine Beyhakî bunu Câbir kanalıyla merfu olarak rivayet eder: **“Rızkın yavaşlayıp aksadığını düşünmeyin! Zira rızkının sonunu elde etmeden ölen hiçbir kul yoktur. O sebeple rızkınızı güzelce talep edin.”**²⁰⁷⁷

Keza Beyhakî'nin Ömer *radiyallahu anh*'ın kendi sözü olarak naklettiği bir rivayetin lafzı da şöyledir: “Her bir kişinin mutlaka geride bıracağı bir iz, yiyeceğı bir rızık, varacağı bir ecel ve hayatına mal olacak bir ölüm vardır. O kadar ki bir adam rızkından kaçacak olsa bile, ölümün, kendinden kaçanı gelip bulması gibi rızık ona yetişene kadar peşinden gelir. Dikkat edin! Allah'tan korkup sakının ve rızkınızı güzelce talep edin.”²⁰⁷⁸

Askerî de Ömer *radiyallahu anh*'dan merfu olarak şu hadisi nakletmektedir: **“Beni hak ile/hak uğruna gönderen Allah'a yemin olsun ki, ecel sizden birinin nasıl peşine nasıl düşüyorsa, rızık da öylece peşine düşer.”**

Yine Askerî'ye ait İbn Mes'ûd'dan aktardığı ve ileride gelecek olan şöyle bir hadis de²⁰⁷⁹ mevcuttur: **“Kuşkusuz Allah rızık ve ameli kesmekle azap etmez. Zira rızık taksim edilmiştir ve insanoğlu, hangi yolu izlerse izlesin rızık ona gelecektir. Dolayısıyla bir müttakînin takvası, rızkını artırmayacağı gibi bir fâcirin (günahkârın) fücûru da onu azaltmaz. Kişinin rızıyla arasında bir perde vardır; rızık da onun peşine düşmüş durumdadır.”** Bu hadisler birbirini takviye etmektedir.

Bu husustaki vâhî hadislerden bazıları da şöyledir: İbn Adiy'in, onun tarikiyle de Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan merfu olarak naklettikleri bir hadiste şöyle denilmektedir: **“Birtakım insanlara ne oluyor ki gemi aızıya almış şımarık zenginleri el üstünde tutarken,²⁰⁸⁰ abid ve zahid insanları hafife alıyorlar. Ayrıca arzu ve isteklerine uyduğu müddetçe Kur'ân'a göre hareket ediyor, arzu ve isteklerine aykırı düştüğü zaman da onu terk ediyorlar; dolayısıyla Kur'ân'ın bir kısmına iman etmiş, bir kısmını**

2077 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 104, h.nr: 10023.

2078 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 412, h.nr: 1148.

2079 735 no'lu hadise bakınız.

2080 Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Adiy ve Beyhakî'den naklen aktarılan rivayetdeki “el üstünde tutma, yüceltme ve değer verme” gibi anlamlara gelen ve ismi geçen kaynaklarda “يُسْرَفُونَ” olarak kaydedilen kelime (bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 112, ravi nr: 1228; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 413, h.nr: 1150), *Keşfü'l-hafâ*'nın metninde yanlışlıkla “يَسْتَرْجُونَ” olarak yazılmıştır. (Çeviren)

da inkâr etmiş oluyorlar. Yine çaba gösterilmese de zaten kavuşacakları mukadder olan şeyler, yazılmış ecel, taksim edilmiş rızık ve asla batmayacak bir ticaret için didinip duruyorlar.” Beyhakî bu hadisin peşinden şu yorumu yapar: Allah daha iyi bilir ya burada kastedilen şudur: Kula takdir edilmiş olan rızkın ona gelmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla onu ararken haddi aşmamalıdır. Yani diğer hadiste geçtiği üzere: **“Allah’tan korkup sakının ve rızınızı güzelce talep edin.”**

Öte yandan Deylemî de bu hadisi, **zayıf bir isnadla** Câbir’den merfu olarak rivayet etmiştir: **“Rızıkların birtakım perdeleri vardır. Kim yüz-süzlük ederek bu perdeyi yırtıp rızkını almak istiyorsa, alabilir. Kim de yüz-suyu dökmeksizin, rızkını perde ardında bırakıp Allah’ın, o rızkın kendisine gelmesini takdir ettiği zamana kadar beklemek isterse, bekleyebilir.”**

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demiştir: “İbn Mes’ûd’un hadisinde geçen **‘Bir fâcirin (günahkârın) fücûru da onu azaltmaz...’** ifadesi ile **‘Muhakkak ki insan, işlediği günahtan dolayı rızıktan mahrum kalır’**²⁰⁸¹ hadisi arasında ilk bakışta bir çelişki görünmektedir. Ancak ben başka bir yerde, bu hadisleri birbiriyle uzlaştırarak bu konuya dair (gerekli) açıklamayı yaptım.”²⁰⁸² İlgili yere bakılabilir. Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir: “Buradaki zahiri çelişkiye şöyle bir cevap verilebilir: Allah’ın, kul için takdir ettiği ecel yahut rızık veya bela gibi hususlar bazen kesin kararı verilmiş (mübrem) olduğundan dolayı, zikredilen şeyler bunlara etki etmezken; bazen de muallak olup henüz kesin kararı verilmemiş olduğu için, zikredilenler bunlara etki eder. Yahut burada sözü edilen günah, özel bir günah (masiyet) olarak yorumlanabilir.”²⁰⁸³ Bu konunun daha detaylı açıklaması ileride **“Kuşkusuz Allah rızkı kesmekle azap etmez”**²⁰⁸⁴ hadisinde gelecektir.

Öte yandan söz konusu hadisle benzer manadaki rivayetlerden biri de İmam Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî’nin Enes yoluyla merfu olarak rivayet ettikleri şu hadistir: **“Muhakkak ki Allah, her yeni doğan günün rızkını**

2081 Daha önce 700 no’lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

2082 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 608, h.nr: 227.

2083 Gazzî, *İtkân*, I, 143-144, h.nr: 368.

2084 735 no’lu rivayet.

getirir.”²⁰⁸⁵ Bir diğer rivayet de Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in iki kişiye hitaben söylediği şu sözlerdir: **“Baş eldeyken (hayatta olduğunuz sürece) rızıktan ümidinizi kesmeyin. Zira insanı annesi, üzerinde hiçbir şey olmayan (derisi incecik) bir et parçası gibi doğurur; sonra da Allah onu rızıklandırır.”**²⁰⁸⁶

٧٠٦- إِنْ الرِّفْقُ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا نُزْعٌ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ.

706- Şüphesiz yumuşak huyluluk ve nezaket, hangi şeyde bulunursa ona mutlaka bir güzellik katar; hangi şeyden de çekilip alınırsa onu mutlaka çirkinleştirir.

Müslim’in Âişe *radiyallahu anhâ* yoluyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²⁰⁸⁷ Yine Müslim’e ait Şu’be kanalıyla Hz. Âişe’den rivayet edilen bir hadiste de şu olay anlatılmaktadır: Âişe *radiyallahu anhâ* (bir gün) bir deveye binmişti. Deve de biraz hırçın olunca hayvanı ileri geri çevirmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona **“Yumuşak ve nazik davran. Çünkü yumuşak huyluluk...”** buyurdu.²⁰⁸⁸

Zerkeşî *Leâli*’de bu hadisi yine Âişe *radiyallahu anhâ*’dan gelen bir rivayet olarak Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ine nispet etmektedir.²⁰⁸⁹ Bu hadis Buhârî’nin *el-Edebü’l-müfred*’inin yanı sıra Ahmed b. Hanbel ve daha başkalarının rivayetinde şu lafızla geçmektedir: Biraz hırçınlığı bulunan bir devenin üzerindeydim. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Yumuşak ve nazik davran. Zira yumuşak huyluluk ve nezaket hangi şeyde bulunursa, mutlaka ona güzellik katar; hangi şeyden de çekilip alınırsa onu mutlaka çirkinleştirir.”**²⁰⁹⁰

2085 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 339, h.nr: 13043. Şuayb el-Arnaût ve ekibi bu hadisin isnadının Hilâl b. Süveyd’den dolayı zayıf olduğunu ifade etmektedirler. (Çeviren)

2086 İbn Mâce, *Zühed* 14; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, IV, 7, h.nr: 3480; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 486, h.nr: 1287. Bûsîrî, İbn Mâce’deki rivayetin isnadının *sahih* olduğunu, ravilerinin de güvenilir olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Misbâhu’z-zücâce*, IV, 226) -Çeviren-

2087 Müslim, *Birr* 78.

2088 Müslim, *Birr* 78; Ebû Dâvûd, *Edeb* 11.

2089 Zerkeşî, *Leâli*, s. 118, h.nr: 57.

2090 Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 166, h.nr: 469; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 415, h.nr: 24938.

Öte yandan Askerî'nin Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Yumuşak huyluluk ve nezaket hangi kavimde bulunmuşsa mutlaka onlara fayda vermiştir. Sertlik de hangi kavimde bulunmuşsa, mutlaka onlara zararı dokunmuştur.”** Yine Askerî, Haccâc b. Süleyman er-Ruaynî'nin şöyle dediğini aktarır: İbn Lehîa'ya dedim ki: “Medine kocakarılarının şöyle dediklerini işitirdim: Geçimdeki yumuşak huyluluk ve nezaket, bir kısım ticaretten hayırlıdır.” Haccâc ayrıca “Bu sözü bana Muhammed b. el-Münkedir, Câbir'den merfu bir hadis olarak nakletmiştir” demektedir.²⁰⁹¹ Yine Askerî'ye ait bir rivayette Urve b. ez-Zübeyr şöyle demektedir: “Tevrat'ta ‘Yumuşak huyluluk ve nezaket, hikmetin başıdır’ diye yazılıdır.” Urve'den gelen bu rivayet Ebu's-Şeyh'te “Bana ulaşan bilgiye göre Tevrat'ta şöyle yazılıdır: ‘Dikkat edin! Yumuşak huyluluk...’” lafzıyla kayıtlıdır.

Yine Taberânî, Cerîr'den merfu olarak şu hadisi rivayet eder: **“Yumuşak huyluluk ve nezaket bereketi artırır.”** Askerî ve Kuzâî'nin Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak naklettikleri bir hadiste Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Kime nezaketten yana nasibi verilmişse, dünya ve ahiret hayrından payını almış demektir. Kimin de nezaketten nasibi yoksa dünya ve ahiret hayrından nasibini alamamış demektir.”**

Keza Askerî'nin Âişe radiyallahu anhâ'dan rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Allah bir ev halkı için hayır dilerse, aralarına yumuşak huyluluğu ve nezaketi girdirir.”** Benzer bir hadisi de Kuzâî, Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak nakletmiştir. Yine Askerî'nin Enes'ten merfu olarak naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: **“Yumuşak huyluluk ve nezaket, hangi şeyde bulunursa mutlaka ona güzellik katar. Sertlik de hangi şeyde bulunursa, mutlaka onu çirkinleştirir.”** Askerî'nin Cerîr'den merfu olarak aktardığı bir diğer hadis ise şöyledir: **“Yumuşak huyluluktan ve nezaketten mahrum olan kimse, bütün bir hayırdan mahrum olmuş demektir.”**²⁰⁹²

Beyhakî de Menâkıbu's-Şâfiî'de, (Şâfiî'nin) oğlu Muhammed'in şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Babam benim, bazı işlerde aceleci (ve sert) davrandığımı görünce bana ‘Evladım, sakın ol, yumuşak davran! Zira acelecilik amelleri eksiltir. Hedeflere ise yumuşak huyluluk ve sükûnetle

2091 Rivayet için bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 242. (Çeviren)

2092 Müslim, *Birr* 74-76.

varılır' diye nasihat etti.”²⁰⁹³ Daha sonra Şâfiî, Ebû Hureyre'ye kadar ulaşan isnadıyla Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu rivayet etti: **“Şüphesiz Allah, Refîk'tir ve rıfkı (yumuşaklığı, nezaketi) sever. Ayrıca şiddete göstermediği yardımı yumuşaklığa gösterir.”**²⁰⁹⁴

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:²⁰⁹⁵ Taberânî'de İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet edilen bir hadis de şöyledir: **“Yumuşak huyluluk ve nezaket, hayır ve bereket; sertlik ise uğursuzluktur.”**

Beyhakî'de geçen rivayet ise şöyledir: **“Allah bir ev halkı için hayır dilerse, aralarına yumuşak huyluluğu girdirir. Yumuşak huyluluk ve nezaket, hangi şeyde bulunursa mutlaka ona güzellik katar. Sertlik de hangi şeyde bulunursa, mutlaka onu çirkinleştirir.”**

Dârekutnî'nin *el-Efrâd* isimli eserinde Enes'ten gelen rivayet de şöyledir: **“Allah bir ev halkı için hayır dilerse, onlara din konusunda fayda verir; böylece küçükler, büyüklerine saygı duyarlar. (Ayrıca Allah) onlara geçimlerinde yumuşak ve nazik davranmayı, harcamalarında dengeli olmayı ve ayıplarını görüp de tevbe etmeyi nasip eder. Eğer onlar hakkında (hayır dışında) başka bir şey dilemişse, o zaman da onları ihmal edip yalnız bırakır.”**

۷۰۷- إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي: لَنْ تَمُوتَ نَفْسٌ حَتَّى تَسْكُنَ رِزْقَهَا، فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ.

707- Şüphesiz Ruhu'l-Kuds (Cebrail), benim gönlüme “Hiçbir nefis, rızkını tamamlamadan ölmeyecektir” diye üfledi. Bu nedenle Allah'tan korkup sakının ve (rızık) talebinizi güzelce yapın.

Bu hadis, *Müsnedü'l-Firdevs*'te Câbir kanalıyla hemze harfinde rivayet edilmektedir. Nûn harfinde ise şu lafızla rivayet edilmektedir: **“Ruhu'l-Kuds (Cebrail), benim gönlüme ‘Hiçbir nefis, rızkını tamamlamadan bu dünyadan çıkmayacaktır’ diye üfledi...”**

2093 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 189.

2094 Buraya kadarki rivayetlerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 609-613, h.nr: 228.

2095 Gazzî, *İtkân*, s. 157, h.nr: 410.

Ayrıca bu hadisi Ebû Nuaym ve Taberânî, Ebû Ümâme'den; Bezzâr, Huzeyfe'den rivayet etmişlerdir.²⁰⁹⁶ Yine *Fethu'l-Bârî*'de geçtiğine göre, İbn Ebi'd-Dünyâ ve Hâkim de bu rivayeti İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet etmişlerdir ve Hâkim de sahih saymıştır.²⁰⁹⁷

٧٠٨- إِنْ لِرَبِّكُمْ فِي أَيَّامٍ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ، أَلَا فَتَعَرَّضُوا لَهَا.

708- Şüphesiz zamanınızın günlerinde Rabbinizin (rahmetinin) “nefehâtı (kendisine yakınlaştıran tecellileri)” vardır. Dikkat edin! Bu nefehâta yönelin!

Bu hadisi Gazzâlî *el-İhyâ*'da zirketmektedir. Irâkî de *İhyâ*'nın hadislerinin tahricinde şöyle demektedir: “Bunu Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiru'l-usûl*'ünde, Taberânî de *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Muhammed b. Mesleme kanalıyla rivayet etmektedirler.²⁰⁹⁸ Benzer bir hadis de İbn Abdilberr'in *et-Temhîd* isimli eserinde Enes tarikiyle rivayet edilmiştir. Keza İbn Ebi'd-Dünyâ da benzer manadaki bir rivayeti *el-Ferec ba'de's-şidde* adlı kitabında Ebû Hureyre hadisi olarak nakletmektedir. **Ancak hadisin isnadında ihtilaf edilmiştir.**”²⁰⁹⁹

Öte yandan Hafız İbn Hacer de *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerinin tahricinde bu hadisi Muhammed b. Mesleme kanalıyla nakledilen bir rivayet olarak Taberânî'ye dayandırmakta ve hakkında sükût edip herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır.

Yine Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Muhammed b. Mesleme yoluyla rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz zamanınızın günlerinde Rabbinizin (rahmetinin) nefehâtı vardır. Dikkat edin! Bu**

2096 Bu rivayet ve hakkındaki değerlendirme daha önce 399 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

2097 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 20. (Çeviren)

2098 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 293; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 180, h.nr: 2856. Heysemî, bu rivayetin isnadında tanımadığı kimseler bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 231, h.nr: 17713) -Çeviren-

2099 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 220, h.nr: 2. Benzer manadaki başka rivayetlerin de dikkate alınması durumunda hadisin *zayıf* sayılmadığını söyleyebiliriz. Bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, IV, 512, h.nr: 1891. (Çeviren)

nefehâta yönelin. Zira bu nefehâtta bir tanesi size erişirse bir daha kesinlikle bedbaht olmazsınız."²¹⁰⁰

٧٠٩- إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا، وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يَسْ، وَمَنْ قَرَأَهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِقِرَائَتِهَا قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ.

709- Şüphesiz her bir şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi de Yâsîn'dir. Kim onu okursa, Allah Teâlâ o kişiye Kur'ân'ı on defa okuma sevabı verir.

Dârimî ve Tirmizî'nin Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir. Tirmizî hadis hakkında "gariptir" demiştir.²¹⁰¹ Bu noktada isnadında Hârûn Ebû Muhammed²¹⁰² adında tanınmayan biri (meçhul) bulunduğu için delil alınamayacağı söylenmiştir. Ancak buna "ilgili hadisin sonuçta zayıf olduğu ve amellerin faziletleri konusunda bu tür bir hadisle amel edilebileceği" şeklinde cevap verilmiştir.

İbnü'l-Cezerî de *el-Hisnu'l-hasîn* isimli eserinde bu hadisi şu lafızla rivayet eder: **"Kur'ân'ın kalbi Yâsîn'dir. Onu, Allah rızasını ve ahiret yurdunun sevabını talep ederek okuyan kişi mutlaka bağışlanır. Onu ölülerinize okuyun.**"²¹⁰³

Bu eserin şârihi Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: "Bu hadis merfu olarak da rivayet edilmekte ve o rivayette 'onu korku içinde yaşayan kimse okursa güvene kavuşur, aç okursa karnı doyar, çıplak okursa giydirilir, susuz kimse okursa kendisine su verilir...' gibi pek çok meziyet sıralanmaktadır. Öte yandan Hâris b. Ebî Üsâme de *Müsned*'inde bu hadisi rivayet etmektedir. İsnadı hakkında ise *'fîhi nazar'* kaydı düşülmektedir. Ancak

2100 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 233, h.nr: 519.

2101 Tirmizî, *Fezâilü'l-Kur'ân* 7; Dârimî, *Fezâilü'l-Kur'ân* 21; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 479, h.nr: 7282.

2102 Bu isim *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında yanlışlıkla Hârûn b. Muhammed olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

2103 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 417, h.nr: 20300-20301. Ahmed b. Hanbel'in iki kanaldan aktardığı bu hadisin isnadlarındaki meçhul şahıslardan dolayı her ikisi de zayıf sayılmaktadır. Nitekim İbn Hacer'in aktardığına göre Dârekutnî **"Yâsîn'i ölülerinize okuyun"** rivayeti hakkında şöyle demektedir: "Bu, isnadı zayıf, metni meçhul bir hadistir. Bu konuda sahih olan bir hadis yoktur." (Bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, II, 212-213, h.nr: 735) -Çeviren-

benzer manada şöyle bir rivayet vardır: ‘Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Kureyş’in kendisini öldürmek üzere toplandığı o gece, Yâsîn sûresinin baş taraflarını okuyarak ve üzerlerine toprak saçarak aralarından çıkmıştır.’ Üstelik amellerin faziletleri konusunda bu hadisle amel edilebilir.” Bu noktada şöyle de denilebilir: “Sûrenin sadece baş taraflarının okunması özel bir durumdan dolayıdır.” Bu hususu iyi düşün.

۷۱۰- إِنْ عَلِيًّا -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- حَمَلَ بَابَ خَيْبَرِ.

710- Ali *radiyallahu anh* Hayber’in kapısını kaldırıp taşımıştır.

Bu hadisi Hâkim, Câbir’den şu lafızla rivayet etmiştir: “Şüphesiz Ali *radiyallahu anh* kaleye vardığında kapılarından birini tuttuğu gibi yere çaldı. Daha sonra yetmiş kişi bir araya geldi de kapıyı güç bela yerine koydular.”²¹⁰⁴ İbn İshâk da *Sîret*’inde Ebû Râfi’ kanalıyla gelen bu rivayete “Yedi kişi o kapıyı kaldırıp çeviremedi” lafzıyla yer vermektedir.²¹⁰⁵

Zerkeşî *Leâli*’de “Âlimlerden biri bu hadisin bir aslı olmadığını ve cahil güruhtan rivayet edildiğini iddia etmiştir. Oysa durum onun dediği gibi değildir” dedikten sonra hadisin birkaç tarikini zikretmektedir.²¹⁰⁶ Bu tariklerden birinde yedi kişinin, bir diğerinde yetmiş kişinin, bir başkasında da kırk kişinin kapıyı yerinden kaldıramadıkları rivayet edilmektedir.²¹⁰⁷

2104 Bu rivayeti Hâkim’in *Müstedrek*’inde tespit edemedik. Ancak hadisin son cümlesi Beyhakî’nin *Delâil*’inde, bizatihi kendi beyanıyla *zayıf* bir rivayet olarak geçmektedir. (Bk. *Delâilü’n-nübüvve*, IV, 212) Ayrıca İbn Hacer, bu rivayetin tamamını Abdullah b. Ahmed b. Hanbel’in *Zevâid ale’l-Müsned*’ine nispet ederek aktarmış, ancak rivayetin isnadındaki Harâm b. Osman isimli ravinin *metrûk* biri olduğunu belirtmiştir. (Bk. İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 466) -Çeviren-

2105 İbn İshâk, *Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrut 1989, II, 655; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 283, h.nr: 23858. İbn Kesîr, “Bu haberde (raviler konusunda) bir cehâlet (kendisinin veya durumunun bilinmemesi) ve açık bir inkıta (kopukluk) vardır” demektedir. (Bk. İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, thk. M. Abdülvâhid, Beyrut 1976, III, 359) -Çeviren-

2106 Zerkeşî, *Leâli*, s. 166, h.nr: 6.

2107 Buraya kadar zikredilen rivayetlerin tamamı Sehâvî’nin *Makâsıd*’ında geçmektedir. Sehâvî, rivayetlerle ilgili teknik değerlendirmeleri zikrettikten sonra kendi görüşü olarak şöyle demektedir: “Bütün bu rivayetler *vâhîd*: Bu sebeple bazı âlimler bunu reddetmişlerdir.” (Bk. II, 470-473, h.nr: 427)

٧١١- إِنَّ سَاقِي الْقَوْمِ آخِرُهُمْ.

711- Bir topluluğa (su, süt ve benzeri bir) içecek ikramında bulunan kişi, onların en son içenidir.

Bu rivayeti Müslim uzun bir hadis olarak Ebû Katâde'den merfu şekilde rivayet etmektedir. Ebû Dâvûd da İbn Ebî Evfâ kanalıyla rivayet etmiştir.²¹⁰⁸ Beyhakî de *Delâil*'de Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, beraberindeki sahâbîlerle Ümmü Ma'bed'in çadırlarının yanından geçtiğini anlatan kıssa içerisinde Ebû Ma'bed el-Huzâî kanalıyla rivayet etmektedir.²¹⁰⁹ Sadece hadisin başında “İn/inne” edatı düşürülmüş, sonunda ise “شُرِبَا/ışmek” lafzı ilave edilmiştir.

٧١٢- إِنَّ فِي مَعَارِيضِ الْكَلَامِ مَثْوَحَةٌ عَنِ الْكَذِبِ.

712- Kuşkusuz ta'rizli sözlerde yalandan kurtuluş vardır.²¹¹⁰

Buhârî bu rivayeti *el-Edebü'l-müfred*'inde Mutarrif b. Abdullah'tan rivayet etmektedir. Şöyle ki: (Mutarrif şunu anlatır): Kufe'den Basra'ya İmrân b. Husayn'la birlikte gittim. Yol boyunca her gün mutlaka bize bir şiir okudu. Bir de “Kuşkusuz ta'rizli sözlerde yalandan kurtuluş vardır” dedi.²¹¹¹

Suyûtî *Dürer*'de bu hadisi İmrân b. Husayn'dan gelen bir rivayet olarak İbnü's-Sünnî'ye; Ali *radıyallahu anh*'dan gelen bir rivayet olarak da Ebû Nuaym'a nispet etmektedir.²¹¹² Lafzı da şöyledir: “Kuşkusuz ta'rizli sözlerde mutlaka yalandan bir kurtuluş vardır.”

Öte yandan Beyhakî bu hadisi *Şuabu'l-îmân*'da, Taberânî *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de, Taberî de *et-Tehzîb*'de **güvenilir ravilerden** oluşan bir isnadla rivayet etmektedirler. İbnü's-Sünnî de bunu **ceyyid bir isnadla**

2108 Müslim, Mesâcid 311; Ebû Dâvûd, Eşribe 20; Tirmizî, Eşribe 20; İbn Mâce, Eşribe 27.

2109 Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, IV, 282, VI, 132.

2110 Ta'riz: Kapalı bir biçimde, dolaylı söz söyleme, taşlama, ironi ve iğneleme sanatıdır. (Çeviren)

2111 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 305, h.nr: 885.

2112 Suyûtî, *Dürer*, s. 81, h.nr: 123.

nakletmektedir.²¹¹³ Ayrıca Beyhakî şöyle söyler: Dâvûd b. ez-Zibrikân bu rivayeti İmrân'dan hem merfu hem de mevkûf olarak aktarmaktadır. Ancak bunların sahih olanı mevkûf olan rivayettir. Merfu olan rivayeti ise İbn Adiy vâhî saymıştır.

Bu hadis **çok zayıf olan başka bir kanalla** da Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet edilmektedir. Keza Ebû Nuaym da bunu Ali *radıyallahu anh* kanalıyla merfu olarak aktarır. Lafzı da şöyledir: **“Ta’rizlerde akıllı insanı yalandan kurtarmaya yetecek bir imkân vardır.”** Rivayetlerin toplamı itibariyle hadis, Irâkî'nin de dediği gibi hasendir. Bu nedenle de Sağânî'nin bu hadis hakkındaki uydurma hükmüne karşı çıkmıştır.

Ayrıca Buhârî *el-Edebü'l-müfred*'de, Beyhakî de *Şuabu'l-îmân*'da İmrân kanalıyla şu hadisi rivayet etmektedirler: **“Ta’rizlerde Müslümanı yalandan kurtarmaya yetecek bir imkân vardır.”**²¹¹⁴

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir: “Askerî'nin rivayetine göre Mücahid der ki: Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir: ‘Ta’rizlerde, hür Müslüman kişinin yalandan kurtulması söz konusudur.’ Askerî bu (mevkûf hadisin), merfû hükmünde olduğuna da işaret etmiştir.”²¹¹⁵ Bu noktayı iyi düşün.

٧١٣- إِنْ فِي الْهِنْدِ أَوْ رَاقًا مِثْلَ أَذَانِ الْخَيْلِ، فَكُلُّوا مِنْهَا؛ فَإِنْ فِيهَا مَنَفَعَةٌ.

713- Hint diyarında at kulakları gibi yapraklar vardır; bunlardan yiyeceğin. Zira bunlarda fayda vardır.

Sağânî “Uydurmadır” demiştir.²¹¹⁶

٧١٤- إِنْ لِإِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ، وَأَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ لِحْيَةٌ فِي الْجَنَّةِ.

714- Halil İbrahim'in ve Ebû Bekir es-Sıddîk'ın cennette sakalları vardır.

2113 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XVIII, 106, h.nr: 201; İbnu's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 284, h.nr: 327; Beyhakî, *Şuâbu'l-îman*, VI, 446, h.nr: 4458.

2114 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 305.

2115 Sehâvî, *Makâsîd*, I, 615-616, h.nr: 230.

2116 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 50, h.nr: 69.

Sehâvî *Makâsıd*'da hocası İbn Hacer'den naklen şunları söyler:²¹¹⁷ “Halil (Hz. İbrahim)’in de Sıddîk’ın da cennette sakalları olduğuna dair bilgi sahih değildir. Böyle bir şeyin meşhur hadis kitaplarının veya dağınık cüzlerin herhangi birinde geçtiğini bilmiyorum.” Daha sonra İbn Hacer şöyle devam eder: “Kaynaklarda böyle bir bilginin yer aldığı sabit olması hâlinde, gördüğüm kadarıyla bunun hikmeti şudur: Hz. İbrahim açısından bakıldığında Müslümanların babası konumunda olduğu için sakallı olabilir. Çünkü o, onlara Müslüman ismini vermiş ve Müslümanların, onun dinine tabi olmaları emredilmiştir. Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk açısından bakıldığında ise, o da Müslümanların ikinci babası gibidir. Zira onlara İslâm’a girişin kapısını açmıştır.”

Ancak Taberânî **zayıf bir isnadla** İbn Mes’ûd’dan şunu rivayet eder: “Cennet ehli tüysüz, kılsız ve sakalsızdır. Sadece Musa aleyhisselâm’ın göbeğine kadar uzanan bir sakalı olacaktır.”²¹¹⁸

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:²¹¹⁹ İbn Ebi’d-Dünyâ İbn Abbâs’tan şu rivayeti nakleder: “Cennet ehli tüysüz, kılsız ve sakalsızdır. Sadece Musa’nın göğsüne kadar uzanan bir sakalı vardır.” Yine İbn Ebî Şeybe ve İbn Asâkir’in, Câbir’den aktardıkları bir rivayet de şöyledir: “Musa b. İmrân dışında cennete tüysüz, kılsız ve sakalsız girmeyecek hiç kimse yoktur. Zira Musa’nın sakalı göbeğine kadar uzanır. Ayrıca cennette Âdem dışında künye almış bir kimse de olmayacaktır. O gün Âdem’e Ebû Muhammed künyesi verilecektir.”

Keza İbn Asakir’in rivayetine göre Ka’b(u’l-Ahbar) şöyle demiştir: “Âdem dışında cennette sakalı olan bir kimse yoktur. Âdem’in de göbeğine kadar uzanan bir sakalı vardır. Çünkü dünyadayken onun hiç sakalı olmamıştır; zira sakallar Âdem’den sonra gözükmeye başlamıştır.”

Kurtubî de *Tefsîr*’inde sakalla ilgili rivayetin, Hz. Musa’nın kardeşi Hz. Hârun hakkında nakledildiğini zikretmektedir. [Sehâvî de şunu

2117 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 616, h.nr: 231.

2118 Taberânî’nin basılı nüshalarında tespit edemediğimiz bu rivayetin Câbir kanalıyla gelen bir versiyonu için bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 197; İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 74. (Çeviren)

2119 Gazzî, *İtkân*, I, 159, h.nr: 414.

söyler].²¹²⁰ “Ben de bazı ilim ehlinin hattıyla bu rivayetin Âdem hakkında aktarıldığını gördüm. Bildiğim kadarıyla bu konuya dair herhangi bir şey sabit değildir.”²¹²¹

Ben de (Aclûnî) derim ki: İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*’sinde şöyle der: “Cennette Âdem dışında sakallı bir kimse yoktur. Hârûn’un da böyle (sakallı) olduğuna dair hadis ise uydurmadır.”²¹²²

Bazıları Nuh *aleyhisselâm*’ı da buraya (sakallılar zümresine) eklemişlerdir. Mesele tartışma ve tenkide açık olmasına rağmen cennette sakallı olacakları söylenen kişilerin toplamı altıdır. Nitekim birileri de bunu şu şekilde nazma dökmüştür:

“Cennet ehlinde olmayan altı şey var:

Küçük ve büyük abdest bozmak yok, çocuk ve bebekleri de,

Keza uyku olmadığı gibi dişlerin de,

Sakalların da olmayacağı kayıtlıdır bize gelen rivayetlerde

Ancak cennet ehlinden altı kişinin,

Sakallı olacağı belirtilir, delilin gereğince:

Onlar Âdem, Nuh ve İbrahim -Halilullah-

Hârûn, Ebû Bekir es-Sıddîk ve Musa -Kelîmullah.-”

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu dizeler haricinde cennet ehlinin dişlerinin olmayacağı bilgisine rastlamış değilim. Araştırılıp incelenmelidir.

٧١٥- إِنْني لَا مَزْحُ، وَلَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا.

715- Kuşkusuz ben de şaka yaparım ve sadece hak/hakikati söylerim.

2120 Gazzî’nin *İtkân*’ında yer alan bu ifade, Aclûnî’de her nasılsa yer almamaktadır. (Çeviren)

2121 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 617, h.nr: 231.

2122 İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 131.

Taberânî'nin İbn Ömer'den, Hatîb'in de Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir.²¹²³

٧١٦- إِنَّ لِجَوَابِ الْكِتَابِ حَقًّا كَرَدَ السَّلَامَ.

716- Mektubun, selama karşılık vermek gibi bir cevap hakkı vardır.

Deylemî, Kuzâî ve İbn Lâl'in İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Ebû Nuaym ve onun tarikiyle Deylemî bunu merfu bir rivayet olarak Enes'ten nakletmektedirler. Lafzı da şöyledir: **“Mektuba cevap vermek, selama karşılık vermek gibi haktır/vaciptir.”**²¹²⁴ Ancak bu hadis, merfu olarak sabit değildir; aksine bilinen formu mevkûf olanıdır (İbn Abbâs'ın sözü).²¹²⁵ Ayrıca Kuzâî hadis hakkında “(Bu rivayetin isnadı) *leyse bi'l-kaviyy*” demiştir.²¹²⁶

Öte yandan İbn Abdilberr, Zübeyr b. Bekkâr'ın şöyle dediğini aktarır: Muğîre bana, mektuplarına geç cevap verdiğimi ifade eden bir mektup yazmış. Ben de ona şunu yazdım:

“Sana muhabbetim bildiğin gibi; aramızdaki
uzaklık onu hiç değiştirmede,

Bir zamanlar hatırımdaydın da şimdi seni
unutmak gibi bir değişim de yaşamadım.

Ayrıca ne zaman güvendiğim bir dostumun dostluğunu övmüşsem,

Mutlaka seni, o övgünün başına tac etmişimdir.”

2123 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 298, h.nr: 13443; a.mlf, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 59, h.nr: 779; Hatîb, *Târîhu Bağdât*, IV, 600, h.nr: 1167. Heysemî, Taberânî'nin *el-Mu'cemu's-sağîr*'deki isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 89, h.nr: 13106) Ayrıca Ebû Hureyre kanalıyla gelen aynı manadaki bir rivayet için bk. Tirmizî, *Birr* 57. Tirmizî de kendi rivayeti hakkında *hasen* değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

2124 Ebû Nuaym, *Târîhu İsfahân*, II, 259; Deylemî, *Firdevs*, I, 205, h.nr: 783. Ayrıca bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 382, h.nr: 1117; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 308, h.nr: 26369.

2125 Bk. Sehâvî, *Makâsud*, I, 618, h.nr: 232. Hadisin mevkûf olarak *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VII, 171-172, h.nr: 3188. (Çeviren)

2126 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 119, h.nr: 1010.

٧١٧- إِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا

717- Kuşkusuz hak sahibinin söz hakkı vardır.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: Bir adam, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den alacağını isterken haddini aşarak ağır konuştu. Bunun üzerine sahâbîler adamın üzerine yürümeye kalkıştılar, ancak Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Rahat bırakın onu! Çünkü hak sahibinin söz hakkı vardır**” buyurdu.²¹²⁷ Bu hadis *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'in *garip* rivayetlerindendir. Zira ortak ravisinin (medâr) Seleme b. Küheyl olduğu bir isnaddan başka bir yolla Ebû Hureyre'den rivayet edilmemektedir. Seleme de bunu Ebû Seleme b. Abdurrahmân'ın hacca gittiği sırada Mina'dayken ondan *semâ* (işitme) yoluyla aldığını açıkça ifade etmiştir.²¹²⁸

٧١٨- إِنَّ اللَّهَ أَخَذَ الْأَمِيثَاقَ عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ أَنْ يَبْغِضَ كُلَّ مُنَافِقٍ، وَعَلَى كُلِّ مُنَافِقٍ أَنْ يَبْغِضَ كُلَّ مُؤْمِنٍ.

718- Şüphesiz Allah, her mü'minin, her münâfıktan nefret etmesi, her münâfığın da her mü'mine karşı nefret duyması için kesin söz almıştır.

Bu rivayete dair Aliyyü'l-Kârî “Bulunamamıştır” demektedir.²¹²⁹

٧١٩- إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ إِنْفَازَ أَمْرٍ، سَلَبَ كُلَّ ذِي لُبٍّ لُبَّهُ.

719- Şüphesiz Allah, bir işin gerçekleşmesini arzu ettiğinde, her akıl sahibinin aklını başından alır.

Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demiştir:²¹³⁰ Hafız Ebû Nuaym *Târîhu İsfahân*'da,²¹³¹ Hafız Hatîb el-Bağdâdî de *Târîhu Medîneti's-Selâm*'da Lâhık b. Hüseyin el-Makdisî el-Bağdâdî'nin biyografisini verirken Ebû Hureyre'den naklettiği bu rivayeti zikretmektedirler. Daha sonra da Hatîb şöyle demektedir: “**Lâhık, güvenilir raviler adına hadis uyduran, çok**

2127 Buhârî, İstikrâz 4; Müslim, Mûsâkât 120.

2128 Sehâvî, *Makâsud*, I, 619.

2129 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 126, h.nr: 87.

2130 Zerkeşî, *Leâli*, s. 116-118, h.nr: 55.

2131 Ebû Nuaym, *Târîhu İsfahân*, II, 320.

yalancı biridir. Ayrıca mürsel rivayetleri, kendilerinden semâ yöntemiyle hadis almadığı kimselerden muttasıl bir isnadla nakletmektedir.”

Bu hadisin başka bir tariki daha var ki onu da Deylemî, Muhammed b. Müslim et-Tâifî yoluyla İbn Abbâs'tan merfu, **ancak zayıf bir rivayet** olarak nakletmektedir: **“Allah Teâlâ, kaza ve kaderini gerçekleştirmek istediği zaman, akıl sahiplerinin akıllarını başlarından alır ki bu sayede kaza ve kader onlarda yerini bulmuş olur.”**

Ali b. Ebî Tâlib radiyallahu anh'ın rivayetinde ise şöyle bir ziyade bulunmaktadır: **“(Allah,) işini gerçekleştirdince de o akıl sahiplerinin akıllarını onlara iade eder ve pişmanlık yaşanır.”** Nitekim bu rivayet daha önce ...إِذَا أَرَادَ اللَّهُ²¹³²

٧٢٠- إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ.

720- Şüphesiz Allah, dini, günâhkâr (fâcir) bir kişiyle de destekleyip güçlendirir.

Bu hadisi İbn Ebi'd-Dünyâ el-Müdârât isimli eserinde Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir. Buhârî de şunu rivayet eder: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Bilâl'e hitaben şöyle buyurdu: **“Ey Bilâl! Kalk ve şunu ilan et: Cennete mü'minden başkası giremez ve Allah bu dini, günâhkâr bir kişiyle de destekleyip güçlendirir.”**²¹³³

Taberânî de İbn Amr kanalıyla şunu nakleder: **“Kuşkusuz Allah, İslâm'ı, ehlinde olmayan kişilerle de destekleyip güçlendirir.”**²¹³⁴ Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Ebû Bekre'den; Nesâî, İbn Hibbân ve İbn Ebi'd-Dünyâ'nın da Enes'ten rivayet ettikleri bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz Allah, bu dini, (İslâm'dan yana) nasibi olmayan birtakım topluluklarla da destekleyip güçlendirir.”**²¹³⁵ Yine İbn Ebi'd-Dünyâ'nın bir rivayetinde şöyle geçer: **“Allah, (İslâm'dan yana) nasibi olmayan birtakım topluluklarla bu dini mutlaka destekleyip kuvvetlendirecektir.”** Bir diğer rivayette de şöyle geçmektedir: **“Şüphesiz Allah, bu dini, (İslâm'dan yana) nasibi olmayan bir toplulukla da destekleyip güçlendirir.”**

2132 Bk. 195 no'lu rivayet.

2133 Buhârî, Cihâd 180.

2134 Taberânî, el-Mu'cemu'l-kebir, XIII, 28, h.nr: 56.

2135 Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXIV, 105, h.nr: 20454; Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, VIII, 147, h.nr: 8834; İbn Hibbân, Sahih, X, 376, h.nr: 4517; Taberânî, el-Mu'cemu'l-evsat, II, 268, h.nr: 1984.

Taberânî'nin²¹³⁶ *el-Mu'cemu'l-evsat* ve *el-Mu'cemu'l-kebîr* isimli eserlerinde Meymûn b. Sinbâz'dan **zayıf bir isnadla** aktardığı bir rivayete göre, Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Ümmetimin istikamet üzere işlerinin düzene girmesi (kivâmı), onların kötüləri sayesinde sağlanır.”** Bu rivayeti Abdulah b. Ahmed b. Hanbel de *Zevâidü'l-Müsne'd* de nakletmektedir.

٧٢١- إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يَتَّبِعِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى.

721- Şüphesiz Allah Teâlâ, sadece kendi rızasını gözeterek “Lâ ilâhe illallah” diyen kimseyi cehenneme haram kılmıştır.

Buhârî ve Müslim'in İtbân b. Mâlik kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²¹³⁷

٧٢٢- إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْغَيْرَةَ عَلَى النِّسَاءِ، وَالْجِهَادَ عَلَى الرِّجَالِ، فَمَنْ صَبَرَ مِنْهُنَّ كَانَ لَهَا مِثْلُ أَجْرِ الشَّهِيدِ.

722- Kuşkusuz Allah, kıskançlığı kadınlara, cihadı da erkeklere yazmıştır. O kadınlardan hangisi (fıtratındaki bu kıskançlığa) sabrederse ona bir şehid sevabı verilir.

Sehâvî Asıl'da şöyle demektedir:²¹³⁸ Taberânî ve Bezzâr'ın rivayetlerine göre, İbn Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle der: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte oturuyordum. Yanında da ashâbı vardı. Derken çıplak bir kadın çıkageldi. Hemen oradakilerden bir adam kadına doğru kalktı ve üzerine bir elbise atıp onu sarıp kucakladı. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüz hatları değişti. Oturanlardan biri “Bu kadının, o adamın eşi olduğunu zannediyorum” dedi. Ancak Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Ben kadının, (kocasını ve kumalarını) kıskanan biri olduğunu düşünüyorum. Zira Allah Teâlâ, kıskançlığı kadınlara, cihadı**

2136 *Keşfü'l-hafâ*'nın orijinal metninde bu isim yanlışlıkla Beyhakî olarak kaydedilmiştir. Zira sözü edilen eserler Beyhakî'ye değil, Taberânî'ye aittir. Ayrıca ilgili rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 70, h.nr: 86; a.mlf., *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 230, h.nr: 755, VIII, 69, h.nr: 7988; a.mlf., *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XX, 353, h.nr: 835. (Çeviren)

2137 Buhârî, Salât 46; Müslim, Mesâcid 263.

2138 Sehâvî, *Makâsid*, II, 6-7, h.nr: 235.

da erkeklere yazmıştır...” buyurdu. Bezzâr bu hadisle ilgili olarak şunları söyler: “Bu rivayeti sadece Ubeyd b. es-Sabbâh el-Kûfî kanalıyla gelen bir hadis olarak biliyoruz. Bu ravi ise *lâ be’sê bih* mertebesindedir.”²¹³⁹ Ancak Ebû Hâtîm er-Râzî bu raviyi **zayıf saymıştır**. Şu da var ki Necmüddîn el-Gazzî, bu hadisi, İbn Mes’ûd’dan gelen ve **“O kadınlardan hangisi (fıtratındaki bu kıskançlığa) sabrederse...”** ifadesine **“iman ederek ve sevabını Allah’tan umarak”** kaydının da ilave edildiği bir rivayet olarak Taberânî’ye nispet ettikten sonra **“isnadı ceyyiddir”** demektedir.²¹⁴⁰

۷۲۳- **إِنَّ اللَّهَ لَمَّا خَلَقَ الْعَقْلَ قَالَ لَهُ: أَقْبِلْ فَأَقْبَلَ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَذْبِرْ فَأَذْبَرَ، فَقَالَ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَشْرَفَ مِنْكَ، فَبِكَ أَخَذُ وَبِكَ أُعْطِي.**

723- Allah Teâlâ, akli yarattığı zaman ona “Gel” dedi, o da geldi. Sonra ona “Geri dön” dedi, o da geri döndü. Daha sonra da şöyle buyurdu: “İzzetim ve Celâlîme yemin olsun ki, senden daha üstün bir varlık yaratmadım; seninle alır, seninle veririm.”

Sehâvî *el-Makâsîd*’da İbn Teymiyye ve başkalarından naklen bu rivayetin **ittifakla yalan ve uydurma** olduğunu söylemektedir.²¹⁴¹ İmam Ahmed b. Hanbel’in oğlu Abdullah’ın, babasının *Zühâd* isimli eseri üzerindeki *Zevâid* çalışmasında, **zayıf bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Hasan el-Basrî’den merfû ve mürsel olarak nakledilen şöyle bir rivayet yer almaktadır: **“Allah Teâlâ, akli yarattığı zaman ona ‘Gel’ dedi, o da geldi. Sonra ona ‘Geri dön’ dedi, o da geri döndü. Daha sonra da şöyle**

2139 Bezzâr, *Müsned*, IV, 308, h.nr: 1490; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, X, 87, h.nr. 10040.

2140 Gazzî, *İtkân*, I, 140, h.nr. 359. Heysemî, rivayetin isnadındaki Ubeyd b. es-Sabbâh’ın Ebû Hâtîm er-Râzî tarafından *zayıf* sayılırken, Bezzâr tarafından güvenilir (sika) kabul edildiğini; diğer ravilerinin ise güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, IV, 320, h.nr: 7690) Ebû Hatim er-Râzî, bu rivayet hakkında bir defasında “Münker bir hadis” derken, başka bir defasında “Bu hadis bu isnadıyla uydurmadır” demektedir. (bk. İbn Ebî Hâtîm, *İlêl*, III, 368, h.nr: 939). Öte yandan Zehebî de bu hadisi, Ubeyd b. es-Sabbâh’ın *münker* rivayetlerinden biri olarak görmektedir. (Bk. *Mîzânu’l-i’tidâl*, III, 20, ravi nr: 5425) Gumârî de hadisi metni açısından değerlendirerek hadisin söyleniş sebebinin de (sebeb-i vürûd) onun münker olduğuna delalet ettiğini belirtir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 303; Rivayetin münker olduğuna dair ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, II, 220, h.nr: 813) -Çeviren-

2141 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 7, h.nr: 236. Ayrıca bk. İbn Teymiyye, *Ehâdisü’l-kussâs*, s. 57.

buyurdu: ‘Bana senden daha sevimli gelen bir varlık yaratmadım; seninle alır, seninle veririm.’”²¹⁴²

Dâvûd b. el-Muhabber de *el-Akl* isimli kitabında bu rivayeti nakletmektedir. **Ancak Dâvûd yalancı biridir.** İlgili rivayet yine Hasan el-Basrî’den gelmekte olup şöyle bir ziyadesi vardır: **“Benim katımda senden daha üstünü de yoktur. Çünkü ben seninle tanınırım ve senin sayende bana ibadet edilir.”**

Dâvûd’un sözü geçen kitabında bu türden daha pek çok şey bulunmaktadır. Mesela; bunlardan biri **“Allah’ın yarattığı ilk şey akıldır...”** lafzıyla başlamakta ve devamında yukarıdaki lafız zikredilmektedir. Ancak (Gazzâlî) bunu *İhyâ*’da zikretmekte; *İhyâ* hadislerinin tahririni yapan Irâkî de şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Taberânî *el-Mu‘cemu’l-kebîr* ve *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ında, ayrıca Ebû Nuaym bu rivayeti iki zayıf isnadla rivayet etmişlerdir.”²¹⁴³ Sehâvî ve Suyûtî de şöyle demektedirler: “Bunu Ahmed b. Hanbel’in oğlu, *Zevâidü’z-zühd*’de Hasan el-Basrî’den merfu bir rivayet olarak nakletmiştir. Bu, isnadı ceyyid olan mürsel bir rivayettir.”²¹⁴⁴

İbnü’l-Muhabber’in rivayeti olması, bunun uydurma olmasını gerektirmez. Üstelik hadis imamları bunu, İbnü’l-Muhabber’in isnadından başka bir isnadla rivayet etmektedirler. Dolayısıyla hadis, uydurma değildir.

Hâfız İbn Hacer de şunları söyler: Allah’ın yarattığı ilk şey ile ilgili olarak nakledilen bilgi, **“Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir”** hadisidir. Bu hadis, akıl hadisinden daha sağlamdır. Beyzâvî de *Tavâli*’ adlı eserinde bu hadisleri birbiriyle uzlaştırmaya çalışmış ve şöyle demiştir: **“‘Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir. Ona ‘Yaz’ emrini verdi...’** hadisinden hareketle ilk yaratılan şeyin akıl olması ihtimali vardır.”²¹⁴⁵ Bu husus iyi düşünülmeli-

2142 Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 259, h.nr: 1868.

2143 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 99, h.nr: 3; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kevât*, VII, 190, h.nr: 7241; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VIII, 283, h.nr: 8086.

2144 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 8, h.nr: 236; Suyûtî, *Dürer*, s. 168, h.nr: 344. Rivayetin isnadının ceyyid olduğu yönündeki değerlendirme Sehâvî’ye değil, Suyûtî’ye aittir. (Çeviren)

2145 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Beyzâvî, Aclûnî’nin işaret ettiği *Tavâliu’l-envâr min Matâli’l-enzâr* isimli eserinde “kozmolojik akıllar nazariyesi”nden bahsetmekte, bunların ilkinin de “kalem” olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Zira ilgili ibare “والقلم يشبه أن يكون العقل الأول لقوله عليه الصلاة والسلام: أول ما خلق الله القلم....” şeklindedir. (Bk. Beyzâvî, *Tavâliu’l-envâr*, thk. Abbâs Süleyman, Beyrut 1991, s. 148) Ancak *Keşfü’l-hafâ*’daki cümle, çeviriye yansıtığımız

dir. Şöyle demek de mümkündür: Bu ikisi arasındaki öncelik sıralaması görecelidir. Zira Beyzâvî bunun biraz öncesinde de şunları söyler: “Filozoflara göre akıllar, yaratılmışların ilkidir. Yine onlara göre akıl, meleklerin en büyüğü ve eşsiz varlıkların birincisidir.”²¹⁴⁶

Öte yandan İmam Muhammed el-Gassânî'nin *el-Muhtâr min Matâlii'l-envâr* isimli kitabında da şu ifadeler yer alır: Rivayete göre, **“Allah Teâlâ akli yarattığı zaman ona ‘Gel’ dedi, o da geldi. Sonra ona ‘Geri dön’ dedi, o da geri döndü. Ardından ‘Sakinleş’ dedi, o da sakinleşti. Bunun üzerine Yüce Allah ‘İzzetim ve Celâlime yemin olsun ki, seni, en çok sevdiğim varlığa yerleştireceğim’ buyurdu. Keza Allah Teâlâ ahmaklığı yaratıp ona ‘Gel’ dedi, o ise geri döndü. Peşinden ‘Geri dön’ dedi, o da geri döndü. Ardından ona ‘Sakinleş’ dedi, o ise yerinde duramadı, huzursuzlanıp telaşlandı. Bunun üzerine Allah ona ‘İzzetim ve Celâlime yemin olsun ki seni, en nefret ettiğim varlığa yerleştireceğim’ buyurdu.”** Bunun bir aslı olduğunu bilmiyorum.

İlave bir not: Kadı Zekeriya Âdâbu'l-bahs'ın şerhinde şöyle demiştir: “Âişe radiyallahu anhâ'nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: ‘Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar dünyada ne ile birbirlerinden üstün olurlar?’ diye sordum. Allah Rasûlü **‘Akılla’** buyurdu. Ben ‘Peki, insanlar amellerine göre karşılık almayacaklar mı?’ diye sordum. Şöyle buyurdu: **‘İnsanlar sadece Allah'ın kendilerine bahşettiği akıl ölçüsünde amel etmiyorlar mı ki? Dolayısıyla amelleri, kendilerine verilen akıl oranında olacak; amelleri miktarınca da karşılık göreceklerdir.’**²¹⁴⁷ Kalem, Allah Teâlâ'nın yarattığı ve kıyamete kadar olmuş olacak ne varsa yazmasını emrettiği nûrânî bir cisimdir. Bu kalemin hakikatine/mahiyetine dair kesin bir şey söylemekten de kaçınılır. Bir kısım rivayetlerde Allah'ın yarattığı ilk şeyin kalem olduğu ve ona her şeyi yazmasını emrettiği bilgisi yer almaktadır. Yine

tarzdadır. Bu itibarla Beyzâvî kanaatimizce burada, Aclûnî'nin zannettiği gibi aklın mı yoksa kalemin mi daha önce yaratıldığına dair ontolojik bir meseledeki ihtilafı uzlaştırmaktan ziyade, “akıllar nazariyesine” dair dinî referanslardan hareketle felsefik bir yaklaşım sergilemeye çalışmaktadır. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

2146 Bk. Beyzâvî, *Tavâli'*, s. 148.

2147 Bu da Davûd b. el-Muhabber'in naklettiği rivayetlerden biridir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 100, h.nr: 9. Rivayet için ayrıca bk. Hâkim et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 356)

birtakım rivayetlerde Allah Teâlâ'nın öncelikle kâşısı, daha sonra o kâşıdan da kalemi yarattığı belirtilir. Keza bir rivayette de şu ifadeler geçer: **'Kalemin yazdığı ilk şey şudur: Tevbeleri çokça kabul eden (et-Tevvâb) benim; bana tevbe edenin tevbesini kabul ederim.'**"

٧٢٤- إِنْ أَلَّهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ.

724- Şüphesiz Allah şifanızı, size haram kıldığı şeylere koymamıştır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Taberânî, İbn Ebî Şeybe ve diğerleri Ebû Vâil'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Bir adam, karın bölgesindeki bir hastalıktan rahatsızlanınca ona (ilaç olarak) sarhoşluk veren bir maddeyle tedavi olması önerildi. Bunun üzerine biz de Abdullah b. Mes'ûd'a gelip bunun hükmünü sorduk, o da bu hadisi zikretti."²¹⁴⁸

Bu rivayet Hâkim'in *Sahîh*'inde A'meş yoluyla gelen bir hadis olarak geçmektedir.²¹⁴⁹ Aynı zamanda A'meş bu hadisi Müslim b. Subayh kanalıyla Mesrûk'tan rivayet etmektedir. Mesrûk şöyle der: İbn Mes'ûd dedi ki: "Çocuklarınıza hamr²¹⁵⁰ içirmeyin. Çünkü onlar fıtrat üzere doğmuşlardır. Kuşkusuz Allah, şifanızı..."

Bu hadisin bir benzerini İbrahim el-Harbî de *Garîbu'l-hadîs* isimli eserinde yine Mesrûk'tan rivayet etmektedir. **Hadisin tarikleri sahihtir.** Bu sebeple Buhârî bunu, kesinlik ifade eden (*cezme*) bir lafızla muallak olarak nakletmiş ve şöyle demiştir: İbn Mes'ûd sarhoşluk verici şeyler (*seker*)²¹⁵¹ hakkında şunu demiştir: "Şüphesiz Allah, şifanızı..."²¹⁵²

2148 Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe*, thk. Subhî es-Sâmerrâî, 1985 (Âlemü'l-kütüb), s. 54, 56-57, h.nr: 117, 130, 133; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 38, h.nr: 23492; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 345, h.nr: 9714; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 242, h.nr: 7509. Hadisin *sahih* olduğuna dair bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 86, h.nr: 8289; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, IV, 175, h.nr: 1633. (Çeviren)

2149 Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 242, h.nr: 7509.

2150 Hamr: Kendi kendine yani pişirilmeksizin kaynayıp kabaran, keskinleşip sarhoşluk verici bir hâl alan yaş üzüm suyu. Köpük atıp atmaması fark etmez. Üzüm suyundan olan içki (şarap) için hamr kelimesi hakikat, diğer sarhoşluk verici içkiler hakkında ise mecaz olarak kullanılır. (Geniş bilgi için bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 177) -Çeviren-

2151 Seker: Sarhoşluk verici her şey. Hanefilere göre ise kabarıp sertleşmiş ve köpük atmış çiğ hurma suyu. (Bk. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 499) -Çeviren-

2152 Buhârî, *Eşribe* 15.

Öte yandan İbn Hibbân, *Sahîh*'inde Ebû Ya'lâ'dan; Ebû Ya'lâ da kendi *Müsned*'inde söz konusu hadisi şu lafızla rivayet ederler: **“Şüphesiz Allah, şifanızı haramda kılmamıştır.”**²¹⁵³

Yine Beyhakî ve Ebû Ya'lâ'nın Ümmü Seleme yoluyla naklettikleri bir rivayetin lafzı da şöyledir: “Bir testi içinde nebîz²¹⁵⁴ hazırlamıştım. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* içeri girdiğinde nebîz kaynayıp köpük atıyordu. Allah Rasûlü **‘Bu da nedir?’** diye sordu. Ben de ‘Kızım rahatsızlandı. (İlaç olarak da) bana bunu tavsiye ettiler’ diye karşılık verdim. Şöyle buyurdu: **‘Şüphesiz Allah şifanızı, size haram kıldığı şeylere koymamıştır.’**”²¹⁵⁵

۷۲۵- إِنَّ اللَّهَ لَيَنْظُرُ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى الْغَرَائِبِ أَلْفَ نَظْرَةٍ.

725- Şüphesiz Allah, gariplere her gün bin defa bakar.

İbn Hacer el-Mekkî, *Suyûtî*'den naklen şöyle demektedir: “Bu hadis uydurmadır ve bunun Allah Rasûlü'ne iftira edilmiş bir rivayet olduğunu açıklamak maksadı dışında hiçbir şekilde nakledilmesi helâl değildir. Öte yandan (benzer manadaki) **‘Yetimlere acıyın ve gariplere değer verin, ikramda bulunun. Zira ben küçüklüğümde yetimdim, büyüdüğümde de gariptim’** hadisi de aynı şekilde uydurmadır.”²¹⁵⁶

۷۲۶- إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ فِتْنَةً، وَإِنَّ فِتْنَةَ أُمَّتِي الْمَالُ.

726- Şüphesiz her ümmetin bir fitnesi vardır. Benim ümmetimin fitnesi de maldır.

Tirmizî, Hâkim ve İbn Merdûye'nin Ka'b b. İyâz kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²¹⁵⁷ Ayrıca İbn Merdûye bunu, Ubâde b. es-Sâmit ve

2153 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XII, 402, h.nr: 6966; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 233, h.nr: 1391. (Çeviren)

2154 Nebîz: İçine hurma, kuru üzüm vb. atılıp bekletilen ve henüz sarhoşluk verici kerteğe ulaşmamış bulunan içecek. Sarhoşluk verici bir hâl alması durumunda “hamr” adını alır. Hanefîlere göre ise “hamr” kaynatılmamış çiğ hâlde bulunan ve zamanla ekşiyerek köpük atan ve sarhoşluk verici bir hâl alan üzüm suyudur. Diğerleri ise “nebîz” kapsamına girer. (Bk. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 448-449) -Çeviren-

2155 Buraya kadarki rivayetlerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 12-15, h.nr: 237.

2156 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*, s. 123-124. (Çeviren)

2157 Tirmizî, *Zühd* 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 15, h.nr: 17471; Nesâî, *es-Sünenü'l-*

Abdullah b. Ebî Evfâ yoluyla “...لِكُلِّ أُمَّةٍ فِتْنَةٌ/Her ümmetin bir fitnesi vardır” lafzıyla rivayet etmiştir.

٧٢٧- إِنَّ لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالًا

727- Şüphesiz her ortamın kendine has bir sözü vardır.

Bu rivayeti Harâitî'nin yanı sıra Râmerhurmuzî de *el-Muhaddisu'l-fâsıl* isimli eserinde Katâde yoluyla nakletmektedir. Katâde şöyle der: “Ebu't-Tufeyl'e bir şey sordum, bu sözü zikretti.”²¹⁵⁸

Nâcî de *el-Mevlid* isimli kitabında²¹⁵⁹ şöyle demiştir: Bunu Hatîb el-Bağdâdî *el-Câmi'* isimli eserinde Ebu'd-Derdâ'nın; Harâitî de *Mekârimu'l-ahlâk*'ta Ebu't-Tufeyl'in kendi sözleri olarak nakletmişlerdir. Ayrıca bu rivayetin şöyle bir ziyadesi de bulunmaktadır: “Her dönemin, kendine has adamları/ehil insanları vardır.”²¹⁶⁰

٧٢٨- إِنَّ اللَّهَ لَيَنْبِئُ لِلظَّالِمِ حَتَّى إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ.

728- Kuşkusuz Allah zalime mühlet tanır, süre verir. Ancak onu yakalayınca da kaçmasına asla fırsat vermez.

Buhârî, Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Musa kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Hadisin tamamı Buhârî'de şöyle geçmektedir: Allah Rasûlü daha sonra şu âyeti okudu: “**Rabbin, zalim bir kasaba halkını**

kübrâ, X, 386, h.nr: 11795; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 17, h.nr: 3223; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XIX, 179, h.nr: 404; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 354, h.nr: 7896. Tirmizî bu hadis hakkında “hasen-sahihtir” demiştir. Hâkim de isnadının *sahih* olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu konuda ona muvafakat etmiştir. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, II, 139, h.nr: 592. (Çeviren)

2158 Râmerhurmuzî, *el-Muhaddisu'l-fâsıl beyne'r-râvi ve'l-vâi*, thk. M. Accâc el-Hatîb, s. 572.

2159 Kanaatimizce burada Ebû İshak Burhânuddîn İbrahim b. Muhammed en-Nâcî ed-Dimeşkî'nin (ö. 900) *Kenzü'r-râğibîn el-ufât fi'r-ramzi ile'l-mevlidi'l-Muhammediyyi ve'l-vefât* isimli eseri kaşfedilmektedir. (Bk. Bağdatlı İsmail Paşa el-Bâbânî, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 23) -Çeviren-

2160 Burada el-Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Câmi'* isimli eserine dayandırılarak Ebu'd-Derdâ'ya ait olduğu söylenen söz, tespit edebildiğimiz kadarıyla ona değil, Harâitî'nin *Mekârimu'l-ahlâk* isimli eserinde geçtiği şekliyle Ebu't-Tufeyl'e aittir. Ayrıca ziyade olduğu belirtilen “her dönemin, kendine has adamları/ehil insanları vardır” cümlesini, sözü geçen kaynaklarda tespit edemedik. *Vallahu a'lem*. (Bk. Harâitî, *Mekârimu'l-ahlâk*, s. 163, h.nr: 483; Hatîb, *el-Câmi'*, I, 212, 407, h.nr: 391, 965) -Çeviren-

yakalarken işte böyle yakalar. O'nun yakalaması gerçekten çok acı ve çetindir.”²¹⁶¹

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:²¹⁶² Bu noktada **“Biz de Firavun ile kavminin yapageldiklerini ve yükselttikleri binaları yerle bir ettik”**²¹⁶³ âyetinin tefsirine dair İbn Ebî Şeybe'nin, Katâde'den rivayet ettiği yorumla söz konusu hadis arasında bir çelişki yoktur. Nitekim Katâde şöyle söyler: “Şüphesiz Allah, kâfiri kendi ameliyle helâk edinceye kadar ona çok az bir süre tanır. Çünkü dünyanın müddeti uzun olsa bile azdır. Orada kâfire veya zalime ne kadar mühlet tanırsa tanısın, tanıdığı o mühlet mutlaka az olacaktır.”

٧٢٩- إِنَّ اللَّهَ نَقَلَ لَذَّةَ طَعَامِ الْأَغْنِيَاءِ إِلَى طَعَامِ الْفُقَرَاءِ.

729- Şüphesiz Allah, zenginlerin yemeğindeki lezzeti fakirlerin yemeğine taşımıştır.

Sehâvî *Makâsîd*'da “Hocamız Hafız İbn Hacer bu hadise uydurma hükmünü vermiştir” demektedir.²¹⁶⁴ Suyûtî de *Mevzûât*'ının sonunda kendisine **“Şüphesiz Allah, zenginlerin yemeğindeki lezzeti fakirlerin yemeğine taşımıştır”** hadisinin sorulduğunu, kendisinin de buna “uydurma” cevabını verdiğini zikretmektedir.²¹⁶⁵

٧٣٠- إِنَّ اللَّهَ وَعَدَ هَذَا الْبَيْتَ أَنْ يَحُجَّهُ فِي كُلِّ سَنَةٍ سِتْمِائَةَ أَلْفٍ، فَإِنْ نَقَضُوا كَمَلَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى بِالْمَلَائِكَةِ، وَإِنَّ الْكَعْبَةَ تُحْشَرُ كَالْعُرُوسِ الْمَرْفُوقَةِ، وَكُلُّ مَنْ حَجَّهَا يَتَعَلَّقُ بِأَسْتَارِهَا، يَسْعَوْنَ حَوْلَهَا، حَتَّى تَدْخُلَ الْجَنَّةَ فَيَدْخُلُوا.

730- Şüphesiz Allah, her yıl altı yüz bin kişinin evi (Kâbe'yi) hacetmesini vaat etmiştir. Eğer bu sayı eksik olursa Allah Teâlâ onu meleklerle tamamlar. Kâbe, (mahşer günü) telli duvaklı bir gelin gibi haşır olur. Onu (dünyadayken) haccedenler de örtüsüne yapışmış vaziyette, çevresinde hareket ederler. Nihayetinde (Kâbe'nin) kendisi cennete girince, onlar da oraya girerler.

2161 Hûd 11/102. Hadis için bk. Buhârî, Tefsîru Sûre 11; Müslim, Birr 61.

2162 Gazzî, *İkân*, I, 142, h.nr: 365.

2163 A'râf 7/137.

2164 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 15, h.nr: 238.

2165 Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 801, h.nr: 1051.

Gazzâlî bu rivayeti *İhyâ*'sında zikretmektedir. Irâkî de “Bunun bir aslını bulamadım” demiştir.²¹⁶⁶

۷۳۱- إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْكَعْبَةَ وَعَظَمَهَا وَشَرَفَهَا وَكَرَّمَهَا، فَلَوْ أَنَّ رَجُلًا هَدَمَهَا حَجْرًا حَجْرًا ثُمَّ أَحْرَقَهَا، مَا بَلَغَ جُزْمَ مَنْ اسْتَحَفَّ بِوَلِيِّي، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ الْوَلِيُّ؟ قَالَ: كُلُّ مُؤْمِنٍ.

731- Şüphesiz Allah Kâbe'yi yaratmış, onu yüceltmış, değerli ve üstün kılmıştır. Ancak bir adam onu taş taş üstünde kalmayacak şekilde yıkıp sonra da yakacak olsa, bir veliyi hafife alan kimsenin işlediği cürüm kadar (büyük) bir cürüm işlemiş sayılmaz. Bunun üzerine “Ey Allah’ın Rasûlü! Veli kimdir?” diye sordular. O da “Her mü’mindir” buyurdu.

Bunun bir hadis olup olmadığı ve (sıhhat) derecesinin ne olduğu araştırılıp incelenmelidir.

۷۳۲- إِنَّ اللَّهَ وَتَرَّ يُحِبُّ الْوَتَرَ.

732- Kuşkusuz Allah tektir, tek olanı sever.

Ebû Ya‘lâ’nın İbn Mes’ûd *radiyallahu anhu*’dan rivayet ettiği bir hadis- tir. Şöyle bir ziyadesi de bulunmaktadır: “*Taş ile taharetlenirken (kullandığın taşlar) tek sayı olsun.*”²¹⁶⁷

۷۳۳- إِنَّ اللَّهَ يَنْتَقِمُ مِنَ الظَّالِمِ بِالظَّالِمِ.

733- Şüphesiz Allah, bir zalimden intikamını başka bir zalimle alır.

Necmüddîn el-Gazzî şunları söylemektedir.²¹⁶⁸ Bu lafızla bilinmemektedir. Fakat İbn Ebî Şeybe ve İbn Ebî Hâtim’in rivayetlerine göre, Mâlik

2166 Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 286, h.nr: 3.

2167 Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, VII, 9, s. 177, h.nr: 5270. Hadis, Buhârî ve Müslim başta olmak üzere *Kütüb-i Sitte* ve diğer pek çok kaynakta geçmesine rağmen Aclûnî’nin neden bu kaynakla yetindiğini anlayabilmiş değiliz. Bk. Buhârî, *Daavât* 69; Müslim, *Zikir* 5; Ebû Dâvûd, *Salât* 334; Tirmizî, *Salât* 333; Nesâî, *Kıyâmu’l-leyl* 27; İbn Mâce, *İkâmetü’s-salât* 114; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 174, h.nr: 786.

2168 Gazzî, *İtkân*, I, 149-150, h.nr: 388.

b. Dînâr şöyle demiştir:²¹⁶⁹ Zebûr'da şunu okudum: Ben bir münafıktan başka bir münafıkla intikam alırım; daha sonra da bütün münafıklardan intikamımı alırım. Bu durum Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda şu şekilde geçer: **“Zalimlerin bir kısmını, kazandıkları (günahları)ndan ötürü diğer bir kısmına işte biz böyle musallat ederiz.”**²¹⁷⁰

۷۳۴- إِنَّ اللَّهَ وَكَانِي بِقَبْضِ أَزْوَاجِ الْخَلْقِ مَا خَلَا رُوحَكَ، وَرُوحَ ابْنِ عَمِكَ عَلِيٍّ.

734- Şüphesiz Allah beni, senin ve amcanın oğlu Ali'nin ruhu dışında bütün yaratılmışların ruhunu almakla görevlendirmiştir.

İbn Hacer el-Mekkî, Suyûtî'den naklen şöyle demiştir: “Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iftira edilmiş bir yalandır.”²¹⁷¹

2169 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'ân 'i'l-azîm*, thk. E. Muhammed et-Tayyib, Suud 1419, IV, 1389.

2170 En'âm 6/129.

2171 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 124.